

Міністерство оборони
України

Національний
військово-історичний
музей України

ВІЙНА НА ДОНБАСІ. 2014 – 2018 рр.

IV Всеукраїнська наукова
військово-історична
конференція

ВІЙНА НА ДОНБАСІ. 2014 – 2018 рр.

Відповідальні редактори: Тинченко Я.Ю., Мороз І.В.
Збірник наукових праць. – К., 2019.

Війна на Донбасі. 2014 – 2018 рр. [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 11 квітня 2019 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2019. – 264 с.

Під загальною редакцією заступника директора Національного військово-історичного музею України з наукової роботи к.і.н. Я. Ю. Тинченка

Рецензенти: В.А. Брехуненко – доктор історичних наук
Т.В. Вронська – доктор історичних наук
О.Є. Лисенко – доктор історичних наук

Схвалено вченою радою Національного військово-історичного музею України
5 квітня 2019 року, протокол №2

Оргкомітет конференції:

Микола Садовський	Директор департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України, генерал-майор
Андрій Ільєнко	Директор Національного військово-історичного музею України
Ярослав Тинченко	Заступник директора Національного військово-історичного музею України з наукової роботи

Редакційна колегія:

Андрій Ільєнко, Ярослав Тинченко, Ірина Мороз, Ксенія Ляшенко
У науковому збірнику опубліковані доповіді і повідомлення науковців, краєзнавців, музейних, освітніх та архівних працівників, матеріали і документи.

Доповіді та повідомлення надруковані згідно з поданими авторами текстами
© Національний військово-історичний музей України

ВІД ОРГАНІЗАТОРІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Вже п'ять років минуло з моменту укладення Другої мінської угоди 11-12 лютого 2015 р., внаслідок якої, зокрема, у зоні проведення Антитерористичної операції починаючи з 00:00 15 лютого оголошувалось повне припинення вогню. Однак, ані ця домовленість, ані інші так і не були виконані. Лише одразу після настання т.зв. повного припинення вогню – впродовж 15-18 лютого 2015 р., а районі Дебальцевого загинуло близько ста офіцерів та солдатів Збройних Сил України та Національної гвардії України.

Для бойових побратимів та родин загиблих ці події залишаться живими у пам'яті і через п'ять років, і навіть через п'ятдесят. Неоголошена війна триває донині: не минає дня, аби в зоні Операції об'єднаних сил не дістали поранення чи загинули українські військовослужбовці. Агресивні плани Російської Федерації щодо України залишаються незмінними. Її «республіки-сателіти» – т.зв. ДНР та ЛНР, продовжують нарощувати свої збройні формування. Керівники цих самопроголошених республік чітко висловились, що вважають територію Донецької та Луганської областей України також своїми. Відтак, неминучість нового збройного конфлікту цілком вірогідна.

Накопичення та аналіз інформації про події та факти з зони АТО та ООС – це важлива складова стратегічних досліджень. Документи, свідчення очевидців, матеріали преси – джерела, на підставі яких ми зможемо встановити справжню картину подій, особливо тих, які стосуються квітня 2014 – лютого 2015 рр.

Доки що немає повноцінної та всеосяжної історії протистояння на Півдні та Сході України у 2014-2019 рр., і наша конференція покликана продовжувати накопичувати документи та матеріали про ці події.

РОЗДІЛ I

**Перебіг бойових дій,
використання озброєнь,
історія військових частин,
функціонування інших
структур ЗСУ в умовах
проведення АТО та ООС**

УДК 355.327: 623.827(477) "2014"

Сергій СОКОЛЮК (Київ)

ЗАХОПЛЕННЯ ПІДВОДНОГО ЧОВНА «ЗАПОРІЖЖЯ» У БЕРЕЗНІ 2014 РОКУ: ДЕЯКІ УРОКИ І ВИСНОВКИ

Анотація. У статті проаналізовано хронологію подій березня 2014 року під час збройної агресії Російської Федерації проти України та захоплення Криму і Севастополя, зокрема, блокування кораблів ВМС ЗС України у Севастопольських бухтах. Коротко висвітлено історію великого дизель-електричного підводного човна «Запоріжжя» ВМС ЗС України. Наведено хронологію подій щодо спроб штурму і захоплення субмарини та інших українських кораблів. Розкрито роль і місце командування човна у цих подіях, моральну та матеріальну допомогу шефів з міста Запоріжжя. Відображено подальша доля зрадників України – командира підводного човна та інших колишніх офіцерів ВМС ЗС України.

Ключові слова: збройна агресія, бухта, окупація, захоплення, великий дизель-електричний підводний човен, екіпаж, відсік, штурм.

Здавалося б, в умовах збройної агресії Росії проти України, унаслідок якої виявилися тимчасово окупованими територія Криму і частина земель Донецької та Луганської областей, коли бойове ядро (2/3) корабельного складу Військово-Морських Сил Збройних Сил України (далі – ВМС ЗС України) залишилося в Криму, чи слухними є питання: чи потрібні сьогодні підводні сили України, чи є в них необхідність у найближчій, середньостроковій і подальшій перспективі? А в ситуації, коли у бойовому складі національного флоту відсутні навіть патрульні, не кажучи вже про ракетні чи протичовнові, кораблі, берегові протикорабельні ударні комплекси тощо, що може становити суттєву небезпеку для агресора?

Так, ці питання, бачиться, є досить актуальними і відповідь на них достатньо проста – відсік має бути асиметричною. Саме такою асиметричною, відчутною для ворога відповіддю, поряд з мінною зброєю, і є підводні човни, оскільки, за оцінками фахівців, вони, використовуючи природні умови й гідрофізичні властивості Чорного моря, ще значний час будуть залишатися єдиним, реально існуючим стримуючим чинником для будь-якого агресора в регіоні [2, с.30]. Причому, навіть тимчасова втрата основних, найбільш зручних пунктів базування Військово-Морських Сил Збройних Сил України унаслідок окупації Криму Росією, який, безумовно, незабаром повернеться до складу України, та більшої частини підготовлених кадрів, не пови-

нна завадити процесу розвитку підводних сил, оскільки надзвичайно важливим сьогодні є збереження досвіду і напрямку підводного плавання для нашої оборони [2, с.29], зокрема, кадрового потенціалу.

Тема нашої конференції звучить «Війна на Донбасі. 2014–2018 рр.», але загальновідомо, що воєнні події 2014 року розпочалися з окупації Криму військами РФ, коли були заблоковані дислоковані на півострові та в Севастополі військові частини Збройних Сил України, насамперед, Військово-Морських Сил. Українські ВМС втратили в Криму більшість кораблів і суден – близько 80%. Частина з них здалася самостійно, частина була захоплена після різної тривалості незбройного спротиву та в результаті штурму. У підсумку Російський Андріївський прапор було піднято над 51 українським кораблем в Криму [13]. Серед них і великий дизель-електричний підводний човен (далі – ПЧ) проекту 641 «Запоріжжя».

Слід зазначити, що підводні човни 641-го проекту дістали в НАТО кодове позначення „Foxtrot”. Вони призначалися для тривалих дій на океанських лініях сполучення і віддалених базах проти кораблів і транспортів супротивника, провадження оперативної розвідки, прикриття своїх конвоїв на океанських шляхах, встановлення мін на шляхах руху транспортів і бойових кораблів супротивника та поблизу його баз. Човни цього проекту порівняно з попередніми відзначалися більшою глибиною занурення (на 40 %), автономністю (на 20%), далекістю плавання, а також більшими запасами палива, запасами засобів регенерації повітря, кращими умовами для життя екіпажу й обслуговування дизелів, найновішими гідроакустичними станціями й радіостанціями, можливістю використання новітніх торпед і мін тощо. При цьому залишились майже такими, як у субмарин старого післявоєнного проекту 611, обводи корпусу й загальна конструкція корабля [11, с.109–110].

За планом мало бути побудовано 160 таких кораблів, але у зв'язку з переорієнтацією програм будівництва у напрямку створення атомних підводних човнів, для ВМФ СРСР на двох заводах (45 – на Судномеханічному та 13 – на Ново-Адміралтейському заводах, м. Ленінград) було побудовано тільки 58 ДЕПЧ цього про-

екту. У подальшому 2 з них було списано після аварій, 2 наприкінці 1980-х років передані в оренду Польщі. На експорт, починаючи із 1965 р., ЦКБ-18 розробило дещо удосконалений проект И641. На них були збільшені запаси прісної води, а замість 2-х кают у 4-му відсіку була розміщена установка кондиціонування повітря СПХМ-ФУ-90. Відтак, 8 одиниць цього проекту було поставлено ВМС Індії, а також – по 4 для ВМС Куби та Лівії, які були доопрацьовані за проектом И-641К з 400-мм кормовими торпедними апаратами замість 533-мм [12, с.90]. Усього до складу ВМС Польщі, Індії, Лівії та Куби було експортовано 17 одиниць цього проекту [27].

Підводний човен «Запоріжжя», залишаючись, хоч і в значно обмеженому обсязі, бойовою одиницею підводних сил ВМС ЗС України, був, по-суті, базою підготовки кадрів українських підводників та з уведенням до строю він міг використовуватися в якості учбової цілі для підготовки протичовнових сил [4, с.56].

Закладений 24 березня 1970 р. в Ленінграді на Новоадміралтейському заводі під позначенням «Б-435» і заводським номером С-260, човен був спущений на воду 29 травня 1970 р. і наказом командувача ДЧБФ № 018 від 20 січня 1971 р. був включений до складу Балтійського флоту, а в лютому того ж року – включений до складу Північного флоту. Загалом підводний човен здійснив 14 далеких походів з несенням бойової служби в Атлантичному океані, Середземному і Баренцевому морях, брав участь у широкомасштабних навчаннях ВМФ СРСР, відвідував з дружніми візитами Кубу, Марокко, Сирію, Туніс, пройшов понад 13 тисяч морських миль, отримав приз головнокомандуючого ВМФ СРСР з торпедної стрільби. У серпні 1990 року переведений на Чорноморський флот, де 27 серпня увійшов до складу 153-ї бригади 14-ї дивізії підводних човнів, у 1994 році у зв'язку із розформуванням 153-ї бригади човен був включений до складу 155-ї бригади і в 1995 році був переведений із Балаклавської бухти в Південну бухту Севастополя [11, с.110]. Основні тактико-технічні характеристики «Запоріжжя»: водотоннажність нормальна надводна – 1945 т, підводна – 2471,5 т. Довжина корпусу максимальна – 91,3 м (89,7 м по ватерлінії і 70,1 м – по міцному корпусу), ширина – 7,5 м (5,6 м – по міцному корпусу і 8,0 м – по стабілізаторах), осадження – 5,1 м. У якості головних двигунів використано три чотиритактні дизелі марки „2Д42” потужністю по 1900 к.с. при 500 об/хв [7, с.8]. На човні встановлено систему дистанційного керування дизелями ДАУ-2Д42. У підводному положенні рух субмарини забезпечують три гребні електродвигуни: один середній

– марки „ПГ-102К” потужністю 2700 к.с. при 540 об/хв і два бортові – марки „ПГ-101К” потужністю по 1350 к.с. при 440 об/хв. [11, с.111]. Передбачено й один електродвигун економічного ходу марки „ПГ-104 К” потужністю 140 к.с. при 185 об/хв. Нормальний запас палива (соляр марки „ДС”) – 255 т, посилений – 455 т. Акумуляторні батареї „48СМ” розміщено в другому й четвертому відсіках чотирма групами по 112 елементів. Шестилопатеві бронзові гвинти змінного кроку мають діаметр: 1,68 м (середній, масою 622 кг) і 1,72 м (бортові, по 569 кг). Човен має один 1-тонний якор Голла зі 175 м якорного ланцюга масою 3805 кг, який підіймають за допомогою електрошпиля. Швидкість ходу в надводному положенні (під дизелями) досягає 16,8 вузла, у підводному положенні (під електромоторами) – 16,0 вузлів. Дальність плавання: повним ходом (16,6 вуз) – 4153 милі [7, с.8], економічним ходом (8,3 вуз) під дизелями сягає 30 000 миль, під водою – 400 миль при 2 вузлах, робоча глибина занурення складає 250 м, гранична – сягає 280 м. Автономність човна становить 90 діб. Чисельність екіпажу – 70 осіб, у тому числі 11–12 офіцерів. Озброєння субмарини – шість носових і чотири кормових 533-мм торпедних апаратів, боезапас – 22 торпеди або 32 міни „МТД” замість 16 торпед. Глибина стрільби торпедами – до 80 метрів, застосовуються торпеди типів „КИТ”, „СЭТ”, „53–51”, „53–59”. Радіоелектронне забезпечення човна представлене радіолокаційними станціями „Флаг” (виявлення надводних цілей), „Накат” (виявлення працюючих РЛС) і „Хром-К” (відповідач системи розпізнавання), гідроакустичними станціями „Арктика-М”, „Свет-М” і ГАС зв'язку „МГ-15”) [11, с.112]. Човен був обладнаний пристроєм швидкого перезаряджання торпедних апаратів, станцією „Береста” (визначення швидкості поширення звуку у воді), шумопеленгувальною ГАС „МГ-10”, пристроєм РДП (робота дизеля під водою), ехолотом „НЭЛ-6”, пристроєм кондиціонування повітря „К-5”, стабілізатором глибини „Мрамор” і пристроєм ДУК (видалення камбузних відходів). У рубці встановлено два перископи: командирський перископ атаки „ПК-8,5” діаметром 180 мм (з рухомих окуляром) і зенітний „ПЗНГ-8” (з гідравлічним приводом обертання). Для боротьби з пожежею човен оснащений повітряно-пінною системою пожежогасіння „ВПЛ-52”. Для поповнення запасів повітря на човні на човні було встановлено два дизель-компресори „ДК-2” і один електрокомпресор „ЭК-10-2”. За умови використання всіх засобів регенерації субмарина могла перебувати під водою 575 годин [11, с.113]. Загалом, підводний човен „Запоріжжя” – це доволі грізна бойова одиниця для морського бою.

У 1997 році при розділі Чорноморського флоту СРСР між Росією і Україною Б-435 був переданий Україні і отримав найменування У01 «Запоріжжя». 11 липня 1997 року на підводному човні був урочисто піднято Військово-морський прапор України, а 21 липня субмарина увійшла до бойового складу ВМС України [9]. 1 серпня 1997, коли вперше святкували День ВМС України, на Графській пристані Міністр оборони України урочисто вручив командирі підводного човна капітану 3-го рангу Івану Джемелі Військово-морський прапор, освячений у Володимирському соборі в Києві [10]. 3 серпня субмарина була переведена під буксирами в Балаклавську бухту [9], де розпочалася її тривала ремонтна епопея, оскільки через відсутність акумуляторних батарей та незадовільний технічний стан човен не міг вийти в море. Після придбання за шефські кошти «Укрзалізниці» виготовлених у Греції акумуляторних батарей ПЧ у серпні 2002 р. був поставлений у середній ремонт в судноремонтний завод «Металіст» в Балаклаві. 28 лютого 2003 р. субмарина після докового ремонту була відбуксирована до Кілен-бухти Севастополя до причалу судноремонтного заводу №13 ЧФ РФ [11, с.113; 17]. У ВМС планували завершити ремонтні роботи у тому ж році і після закінчення ходових випробувань залучити його до заходів з бойової підготовки, однак фінансування робіт припинилося, і справа вщухла. А оскільки ситуація з човном безпосередньо залежала від ставлення «поточного» міністра оборони до цього питання, субмарина постійно перебувала у стані невизначеності – тільки при одному міністрі ситуація зрушувалася з мертвої точки, то при наступному вона знову завмирала. Ремонт змінювали випробування, випробування чергувалися з плановими відновлювальними роботами і позаплановими доопрацюваннями, проте, не систематичними, а періодичними; змінився не один екіпаж, кілька разів змінився командний склад [17]. Урешті-решт протягом 2010 р. на човен були встановлені акумуляторні батареї, проведені значні ремонтні роботи, що дозволило, хоч і обмежено, у 2011 році взяти участь в україно-російських навчаннях «Фарватер миру – 2011», де на ній відпрацьовувалися дії з порятунку аварійного підводного човна (без занурення) [9]. Слід зазначити, що ще у 2004 р. група офіцерів субмарини – командири бойових частин і груп – у військово-морській базі США в м. Гротон пройшли одномісячний перевишкіл і тренування на спеціальному тренажері з керування дизельними підводними човнами. Повернувшись додому, українські офіцери розпочали практичне відпрацювання здобутих навичок на відновленому човні [11, с.114].

Проблемою розвитку підводних сил ВМС ЗС України, незважаючи на досить часту зміну політичного вектору, переймалася українська громадськість. Так, Голова Всукраїнської асоціації ветеранів-підводників Олександр Кузьмін 10 грудня 2010 р. на прес-конференції в УНІАН зазначив: «Резервний екіпаж розформований командувачем ВМС України (на той час – віце-адмірал В. Максимов – С.С.). Навчати підводників сьогодні в Україні немає кому. Тому я і говорю про системні руйнування» (підводних сил – С.С.). Поряд із тим, О. Кузьмін висловив серйозне занепокоєння технічним станом човна, зокрема, акумуляторної батареї, термін зберігання якої наблизився до критичного [3]. Слід зазначити, що найбільш важкий період становлення екіпажу та ремонту човном командував капітан 1 рангу Олег Орлов (01.06.2000–15.01.2010). Командирську естафету він передав своєму старшому помічникові капітану 2 рангу Денису Ключану (15.01.2010–21.03.2014). З метою нарощування підготовки кадрового потенціалу підводних сил у 2011 році повторно був сформований другий екіпаж субмарини, який очолив капітан 2 рангу Роберт Шагеев (2011–21.03.2014). У відповідності з досягнутими успіхами 2010 р. домовленостями між міністрами оборони України і РФ, у навчаннях ЧФ РФ восени 2010 р. взяли участь четверо офіцерів-підводників, які стажувалися у якості вахтових офіцерів і командирів бойових частин на борту російського ПЧ Б-871 «Алроса» проекту 877 [9]. Після проведення значного обсягу ремонтних робіт та агрегатної заміни механізмів, обладнання та їх випробувань 20 березня 2012 р. «Запоріжжя» залишив акваторію 13-го СРЗ ЧФ РФ і вийшов у Севастопольську бухту для проведення випробувань. 25 квітня 2012 р. (уперше з 1993 р.!) човен вийшов у море для перевірки працездатності силової установки у різних режимах та іншого обладнання [27]. Близько 60 мільйонів гривень витратила держава, щоб човен самостійно вийшов в море. Тільки за перший день випробувань корабель пройшов 60 морських миль [24]. У травні того ж року човен взяв участь в україно-російських навчаннях «Фарватер миру», де на ньому знову відпрацьовувалися дії з порятунку екіпажу аварійного ПЧ (без занурення). 12 червня човен випробував у морі головні (дизельні) двигуни на максимальних режимах ходу та перевірена робота електродвигунів та акумуляторної батареї на повному ході, робота ГАС; у період із 18 по 20 липня проведені випробування човна при зануренні, а 3 серпня було проведено успішне занурення човна на перископну глибину (14 м), виконав вивіску та диферен-

тування, відпрацювання руху у підводному положенні. У січні 2013 р. човен був прийнятий до бойового складу ВМС ЗС України, а в червні 2013 р. залишив 13-й СРЗ і ошвартувався у відведеному місці в Стрілецькій бухті Севастополя. При цьому слід зазначити, що улітку 2012 та 2013 рр. човен брав участь у святкуванні Дня ВМС ЗС України та Дня ВМФ РФ у Севастополі, причому, у липні 2013 р. – здійснив проходження в надводному положенні в парадному строю кораблів [9].

Таким чином, намітилася певна перспектива відродження підводних сил ВМС ЗС України. За заявою тодішнього міністра оборони України Д. Саламатіна, успішне проведення ходових випробувань стало свідченням відродження українських підводних сил, що, у свою чергу, дозволило б ефективно і на високому рівні проводити навчання і тренування протичовнових сил ВМС ЗС України [27].

Проте це виявилось тільки короточасним поліпшенням ситуації. Фактично, з початком ретельно спланованої заздалегідь військової агресії ЗС РФ проти України у березні 2014 р. човен, разом з іншими кораблями та суднами забезпечення ВМС ЗС України був заблокований російськими військами у б. Стрілецькій.

Так, 1 березня, російський флот закриває для кораблів ВМС ЗС України виходи зі Стрілецької та Північної бухт Севастополя, а також з Балаклави й Новоозерного. Крім того, перед українськими кораблями, що стояли кормою до причалів у севастопольських бухтах, Чорноморський флот Росії ставить свої судна із завданням фізично завадити їм вийти в море. На українських кораблях із появою на причалах російських спецпризначенців вжили заходи безпеки, відтягнувшись на швартовах на 5–6 метрів від берега, виключивши можливість проникнення на борт сторонніх. Командири підготували кораблі до бою та походу, але наказу на вихід у море та розосередження в заданому районі, як це передбачається на випадок воєнної загрози, не кажучи вже про перехід у порти материкової України, так і не отримали [8].

4 березня врзк «Славутич» і корвет «Тернопіль», що стояли біля причалу бухти Курина в Північній бухті, здійснили спробу відійти від причалу. Та їх зусилля виявилися невдалими – їх зупинили кораблі ЧФ РФ, а ввечері моряки «Славутича» відбивають спробу фізичного захоплення корабля російськими спецпризначенцями і маргіналами-«самооборонцями».

Того ж дня, зранку 60 російських спецпризначенців за підтримки так званої кримської «самооборони» атакували українські кораблі у Стрілецькій бухті. Першою їхньою ціллю стає кор-

вет «Хмельницький». Притиснувши його до причалу, російський буксир висаджує на борт корвета групу спецпризначенців. Офіцери корвета займають оборону в ходовій рубці, та через розбитий ілюмінатор нападники кинули всередину гранату зі сльозогінним газом. Відтак, моряки змушені вийти на палубу, яких тут же схопили, побили і кинули обличчям донизу, потім змусили спустити прапор і залишити корабель. На корветі «Луцьк», що стояв поруч із «Хмельницьким», опору терористам не чинили. Його командир капітан 3-го рангу С. Макеев, порушивши присягу, здає свій корабель окупантам і переходить до них на службу. Таке рішення приймає і капітан 3-го рангу А. Бреев, командир корабля управління «Донбас». Згодом ці знеславлені офіцери прийняли російське громадянство. Російсько-піратські прапори піднімають на кораблях «Балта», «Кременець» і низці допоміжних суден [8].

Щоб підтримати дух українських моряків, їх підтримували прості громадяни, ветерани ВМС, шефи. Так, екіпажу ПЧ «Запоріжжя» 11 березня було доставлено гуманітарний вантаж від підприємців міста Запоріжжя. Прибувши на світанку до розташування військової частини, о восьмій ранку делегація взяла участь у традиційному щоденному шиківанні екіпажу під керівництвом командира підводного човна «Запоріжжя» капітана 1 рангу Роберта Шагеева, який подякував жителям Запоріжжя за виявлені турботу і увагу [23; 26].

За інформацією радника міського голови Запоріжжя Олександра Кобзарюка, який очолював делегацію, дорога до Севастополя була непростю, особливо під час в'їзду на територію Криму, на перепускному пункті в районі Чонгара: «Коли доїхали до Чонгара, склалося враження, що це остання зупинка для всіх. Перед нами обстріляли машину з жителями запорізького регіону, поранивши одну людину». Озброєні до зубів спецназівці з автоматами, вели себе грубо і безцеремонно. Топталися по коробках з продуктами, ламали ящики, рвали і висипали вміст упаковок. Кілька разів обшукували мікроавтобуси та супроводжуваних вантаж, перевіряли документи і накладні. Таких блок-постів, за словами О. Кобзарюка, було три. «Але ми стійко витримували подібну поведінку окупантів, лише б доставити продукти для екіпажу підводного човна в Стрілецьку бухту», – додав він. За його словами, дорога, яка веде на півострів, і весь Крим, схожі на величезну військову базу. Військової техніки і солдатів, готових у будь-яку хвилину розпочати наступ, – безліч. На полях Херсонської області таблички: «Міни» [5]. Спостерігалася величезна кількість військової тех-

ніки, багато «зелених чоловічків», а місцеве населення залякується міфічними «бандерівцями». Другий блокпост запорізький мікроавтобус проїхав вже безпосередньо в міській зоні Севастополя, де «...орудували козаки з величезними довгими бородами. Оглядали авто хвилин 10, але нічого не забрали» [23].

Атмосфера в Криму наелектризована, таке напруження відчувається на кожному кроці; «зелені чоловічки» з автоматами ходять, як у себе вдома, місцеві мешканці бояться виходити з квартири; на кожному кроці антиукраїнські білборди. Весь час ловиш себе на думці, що це страшний сон, безглуздий розіграш, варто лише закрити очі, і воно зникне. Але на жаль, це все це відбувається в Україні». В'їзд на територію військової частини в Стрілецькій бухті заблокований дивними людьми, що називали себе «донськими козаками» і «визволителів Криму від фашистських бандерівців». У кожного з них була чорна борода до пояса, – констатував О. Кобзарюк [5].

«Для екіпажу підводного човна «Запоріжжя», ваш приїзд – це підтримка всієї України. Нам вісім разів пропонували здатись і перейти на бік РФ. Перший раз в ультимативній формі з погрозами. Передайте всім, що ми будемо стояти до останньої людини, але Україну не віддамо. Україна у нас одна і єдина», — запевнив запорожців командир вже першого екіпажу підводного човна капітан 1 рангу Роберт Шагеев [5]. Увечері 20 березня російські спецпризначенці після короткої сутички захоплюють корвет «Тернопіль», що стояв біля причалу б. Курина у Північній бухті Севастополя [8].

Того ж дня підводний човен «Запоріжжя» спочатку було заблоковано російськими військовими, екіпажу кілька разів пропонувалося перейти на бік Росії, проте той відповідав відмовою. 21 березня, після проведення чергового кола переговорів з керівництвом ЧФ РФ капітан 1 рангу Р. Шагеев прийняв рішення зрадити присязі та передати підводний човен до складу Чорноморського флоту РФ [29]. «Сьогодні, 21 березня, завершилися переговори начальника штабу дивізіону підводних човнів Чорноморського флоту капітана 1 рангу Анатолія Варочкіна і капітана 2 рангу Бориса Резніка з командиром підводного човна ВМС України «Запоріжжя» капітаном 1 рангу Робертом Шагеевим, за підсумками яких вирішено перевести підводний човен до складу Чорноморського флоту Російської Федерації», – повідомив російський Центральний Військово-морський Портал [13].

Відтак, серед команди відбувся розкол. Частина моряків задріпалися всередині корабля, відмовляючись здаватися. Більша частина, на чолі з Р. Шагеевим, активно сприяла штурму і захопленню

човна групою сил спеціального призначення ЗС РФ, спуску українського прапора, а також демонтажу українського герба і таблички з назвою свого корабля. Пізніше вони виявили бажання продовжити службу в складі ВМФ РФ [8]. Із 101 члена команди переважна більшість перейшла служити Російській Федерації, а 29 людей залишилися вірні українській присязі. Вірні Україні члени екіпажу на чолі з командиром другого екіпажу капітаном 2 рангу Д. Клочаном, залишили корабель [9].

22 березня 2014 роки над «Запоріжжям» було піднято прапор ВМФ Росії [9к], його з російськими моряками на борту відбуксировували з бухти Стрілецька до бухти Південна [14], де стояв єдиний на той час російський підводний човен ЧФ «Алроса» і була розміщена відповідна інфраструктура [13].

Урешті-решт, незважаючи на повернення частини бойових кораблів та суден забезпечення після захоплення в Криму, РФ не мала наміру віддавати підводний човен до складу ВМС ЗС України, а 57 членів екіпажу ПЧ «Запоріжжя» залишилися служити в Росії [6]. На човен призначили мінімальну команду, необхідну для підтримання його живучості і підпорядкували командиру новоствореної 4-ї Окремої бригади підводних човнів ЧФ РФ [15]. З часом, ураховуючи сучасний технічний стан човна, окупаційною російською владою була висловлена думка про можливість переобладнати підводний човен у музейний експонат в Севастополі чи в Балаклаві. [9].

Деякі слова про командира – зрадника України. Роберт Мансурович Шагеев закінчив Севастопольський військово-морський інститут імені П.С. Нахімова у 1999 році. 12 жовтня 2011 р. капітан 2 рангу Р. Шагеев приступив до командування підводним човном «Запоріжжя», очоливши другий екіпаж, метою формування якого було створення чинного кадрового резерву спеціалістів-підводників. У липні 2013 р. Роберта Шагеева було достроково представлено до звання капітан 1 рангу [29].

За «заслуги» перед РФ під час окупації Криму і Севастополя Р. Шагеева згодом відрядили до Петербурга для проходження перепідготовки [18; 20]. Уже в 2015 р. він був призначений на посаду командира дивізіону ПЧ Новоросійської ВМБ ЧФ РФ [16]. У 2016 р. його призначили командиром новозбудованого дизель-електричного підводного човна проекту 636.3 Б-268 «Великий Новгород», п'ятого човна, який будувався для Чорноморського флоту РФ [18] і 18 березня 2016 р. спущений на воду на суднобудівному заводі «Адмиралтейские верфи» [28]. Дещо пізніше, вже будучи призначеним на посаду заступ-

ника командира з'єднання підводних човнів ЧФ РФ зустрічав з навчального виходу ПЧ Б-261 «Новоросійск» разом із заступником командира дивізіону по роботі з особовим складом – ще одним зрадником України – колишнім заступником командира підводного човна «Запоріжжя» капітаном 2 рангу Дмитром Загребінім. До слова, на одному із виходів ПЧ «Новоросійск» під час участі в СКШУ «Кавказ – 2016» успішно виконав ракетну стрільбу комплексом «Калибр» [19]. Будучи призначеним на посаду заступника командира Окремої бригади ПЧ ЧФ РФ, Р. Шагеев у березні 2017 р. у якості командира ПЧ Б-262 «Старый Оскол» брав участь у навчаннях протичовнових сил ЧФ РФ зі складу бригади кораблів охорони водного району, ВО командира якої призначений також зрадник України капітан 1 рангу Олег Титов [21;22]. Так високо оцінила держава – агресор «заслуги» зрадників України, довіривши їм командування з'єднаннями кораблів.

Узагальнюючи, слід зазначити, що до захоплення Криму ворогом та системи базування ВМС ЗС України саме підводні човни – єдиний рід в сучасному флоті, який на закритому ТВД можна було приховано використовувати як угруповання сил стратегічного неядерного стримування агресора, що передбачало мати у складі національного флоту повноцінне з'єднання у складі 6–8 ПЧ, причому з повітряно-незалежною енергетичною установкою [1, с.282].

У флотах провідних морських державах і в країнах з високорозвинутими технологіями (США, Італія, Німеччина, Іран, Швеція та КНДР(!)) спостерігалось зростання темпів проектування і будівництва НМПЧ різних типів, що зумовлено не тільки економічними чинниками, оскільки сучасні НМПЧ у 5–10 разів дешевше неатомних ПЧ звичайних розмірів, а й тим, що при вирішенні завдань зі знищення кораблів і суден противника як у морі, так і в пунктах базування, зокрема, з використанням бойових плавців ССПО, НМПЧ мають низку переваг з прихованості і виживання в обмежених для маневру прибережних мілководних районах та у вузькостях за невеликих відстаней між пунктами базування і передбачуваними районами бойових дій [25].

Відтак, у сучасних умовах існуючої загрози для України – нападу агресора з морського напрямку – та відсутності необхідного наряду сил у складі ВМС ЗС України, поряд з мінною зброєю і швидким нарощуванням легких ударних сил (катерів з протикорабельними ракетами), ефективним засобом боротьби з противником на морі – асиметричною відповіддю – можуть бути не великі і середні ПЧ, для яких занадто

проблематичним бачиться можливість бойового розгортання з пунктів базування у мілководній, північно-західній частині Чорного моря, а саме малі та надмалі човни (МПЧ і НМПЧ) і безекіпажні підводні апарати-роботи (БПАР), які можуть виконувати завдання з доставки груп зі складу сил спеціального призначення до районів (об'єктів) застосування, постановки мінних загороджень, нанесення торпедних ударів, а також забезпечення охорони підводного простору в межах територіального моря України тощо.

Таким чином, сьогодні, маючи обмежені можливості базування і розгортання підводних сил, для виконання завдань необхідно мати кілька малих (надмалих) субмарин, які б могли б виконувати інші завдання з оборони морських рубежів України, а функцію стримування передавати легким ударним силам та їх береговій компоненті.

Джерела та література:

1. Безкоровайний В.Г. Військово-Морські Сили України: минуле та майбутнє. Роздуми командувача флоту. – Севастополь, 2013. – 384 с.
2. Безкоровайний В.Г. Какой быть военно-морской политике Украине // Альманах Киевской городской ассоциации ветеранов-подводников. – 2003. – С.21–38.
3. Ветерани: український підводний флот системно знищується // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/170666-veterani-ukrajinskiy-pidvodnyy-flot-sistemno-znischuetsya.html>.
4. Дубовчук В. Дизельні підводні човни проекту 641 – активні учасники подій «холодної війни» // «Холодна війна»: історія та уроки. 1946–1991 рр. Збірник наукових праць. – К.: НВМУ, 2012. – 438 с.
5. Екіпаж підводного човна «Запоріжжя» обіцяє стояти за Україну до останнього // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/index/read-news/id/1507664/>.
6. Единственная украинская подводная лодка Запорожье все-таки останется в Крыму. Россия решила не возвращать ее ВМС Украины // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://neftegaz.ru/news/view/123024-Edinstvennaya-ukrainskaya-podvodnaya-lodka-Zaporozhe-vse-taki-ostanetsya-v-Krymu-Rossiya-reshila-ne-vozvrashchat-ee-VMS-Ukrainy>.
7. Заблоцкий В.П., Костриченко В.В. Боевые корабли и суда Украины (краткий справочник). – Миколаїв: ДП «Флагман – Н», 2007. – 48 с.
8. Заблоцкий В. Тест на офицерскую честь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viysko.com.ua/weunitedukraine/test-na-ofitsers-ku-chest/>.
9. Запорожье (подводная лодка) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5_\(%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%B0\)#cite_note-forbes.ru-33](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5_(%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%B0)#cite_note-forbes.ru-33).
10. Книш В. Під освяченими прапорами будуть нести службу екіпажі кораблів ВМС України // Народна армія. – 1997. – 16 липня.
11. Костриченко В. Підводний човен «Запоріжжя» – первісток підводних сил ВМС України // Військово-історичний альманах. – 2004. – № 2 (9). – С.109–115.
12. Кузин В.П., Никольский В.И. Военно-Морской Флот СССР 1945–1991. – СПб, Историческое Морское Общество, 1996. – 653 с.
13. Левченко И. Подлодка «Запорожье» переходит в состав российского флота? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.ua/178840-podlodka-zaporozhe-perehodit-v-sostav-rossijskogo-flota>.
14. Леонов А. Под Андреевским флагом как Украина осталась без кораблей // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forbes.ru/sobytiya-photogallery/vlast/253083-pod-andreevskim-flagom-kak-ukraina>.

ostal-as-bez-korablei.

15. Ломовая подводная лодка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://modgahead-sev.livejournal.com/201573.html>.

16. Лубянов А. Развивать традиции подплава // Флаг Родины. – 2015. – 12 декабря.

17. Миронова Е. Подлодка «Запорожье» готова выйти в море: дело за российским заводом // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reporter-ua.com/2011/11/16/podlodka-zaporozhe-gotova-vyyti-v-more-delo-za-rossiyskim-zavodom>.

18. Новая лодка для ЧФ и кульбит новейшей истории // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://periskop.livejournal.com/1536534.html>.

19. Пасякин В. Крепнут подводные силы // Флаг Родины. – 2016. – 22 ноября.

20. Пасякин В. «Колпино» и «Великий Новгород» // Флаг Родины. – 2014. – 4 октября.

21. Пасякин В. Поиск. Контакт. Атака. // Флаг Родины. – 2017. – 14 марта.

22. Пасякин В. Учение противолодочников. // Флаг Родины. – 2017. – 28 марта.

23. Подлодка «Запорожье» отказывается переходить на сторону России // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.061.ua/news/493160/podlodka-zaporoze-otkazyvaetsa-perehodit-na-storonu-rossii-foto-video>.

24. Розпочали ходові випробування підводного човна «Запоріжжя» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/rozpochali_hodovi_viprobuvannya_pidvodnogo_chovna_zaporizhzhya_n213262.

25. Соколюк С. НМПЧ як варіант відродження підводних сил ВМСУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrmilitary.com/2018/10/submarines.html>.

26. Суров Д. На подлодку Запорожье передали гуманитарную помощь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?time_continue=7&v=r7R1tHQyFm0.

27. Тимчук Д. Де спливе ПЧ «Запоріжжя»? // «Військова панорама». – 2012. – 1 червня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/2170-de-splive-pch-zaporzhzhya.html>.

28. Украинский предатель получил от Путина новую подлодку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/regions/odessa/ukrainskiy-predatel-poluchil-ot-putina-novuyu-podlodku-704051.html>.

29. Шагеев, Роберт Мансурович // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B0%D0%B3%D1%94%D1%94%D0%B2_%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82_%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

УДК 355.457.1

Олег АНАНЬІН (Київ)

ОБОРОНА ВІДДІЛУ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ «СТАНИЧНО-ЛУГАНСЬКЕ» (21 ТРАВНЯ – 03 ЧЕРВНЯ 2014 РОКУ)

Анотація. Розглянуто хід оборони відділу прикордонної служби «Станично-Луганське» Державної прикордонної служби України у період 21 травня – 03 червня 2014 року.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України, відділ прикордонної служби «Станично-Луганське», антитерористична операція.

У травні 2014 року під час проведення українською владою активної фази АТО лідерам незаконних збройних формувань на території Луганської області стало остаточно зрозуміло, що наявність у регіоні прикордонників і надалі перешкоджатиме переміщенню зброї через державний кордон з території РФ. Тому, екстремістами було вирішено знищувати не тільки окремі прикордонні наряди, які несли службу на державному кордоні, а й підрозділи, що безпосередньо здійснювали управління системою охорони кордону. Мета – взяти під контроль ділянки державного кордону для безперешкодного налагодження стійких каналів постачання своїм угрупованням зброї та гарантованого її переміщення через кордон з російської території.

Збройні провокації проти прикордонників посилювалися після незаконних «референдумів» за незалежність незаконних квазідержавних утворень «Луганської народної республіки» й «Донецької народної республіки» 11 та 12 травня.

Одним з перших таких підрозділів який, за задумом бойовиків, підлягав знищенню став відділ прикордонної служби «Станично-Луганське» Луганського загону. На той час даний підрозділ розташовувався у селищі міського типу (сmt) Станиця Луганська, Луганської області, який є районним центром Станично-Луганського району. Район розташований у північно-східній степовій фізико-географічній зоні на східній частині області та межує з Краснодарським, Біловодським, Слав'янським, Новоайдарським районами. Закордон – Ростовська область РФ. Довжина ділянки державного кордону – 139,6 км. Відстань від сmt Станиці Луганської до м. Луганськ – залізницею 20 км, шосейними дорогами – 14 км [1. с.1]. Наприкінці травня обстановка навколо сmt Станиці Луганської загострювалася з кожним днем.

Інші правоохоронні органи та органи державної влади у районі самоусунулися від виконання своїх обов'язків, підрозділів ЗСУ у сmt взагалі не було. Тому у районі активно створювалися незаконні збройні формування та званої «Луганської народної армії». На автодорогах з'явилися блокпости з озброєними людьми, що перешкоджало висуванню прикордонних підрозділів до місць несення служби на державному кордоні.

Місцеве населення через тривалу антиукраїнську пропаганду російських ЗМІ, що вільно здійснювали трансляцію своїх телепередач та радіопрограм на регіон, з недовірою ставилося до прикордонників. У той же час побільшило інформації про факти виявлення прикордонними нарядами різних ознак групового порушення державного кордону з території РФ, фіксувалися випадки появи поблизу кордону груп невідомих озброєних осіб. З боку місцевого кримінального елемента почастішали випадки психологічного тиску на особовий склад відділу прикордонної служби «Станично-Луганське» з метою примушення їх діяти на свою користь. До розташування військового містечка відділу неодноразово прибували невідомі озброєні особи з різними провокаційними заявами та ультиматумами.

Зокрема, 30 квітня до управління відділу на автомобілі «ВАЗ-2106» української реєстрації прибула група невідомих осіб, двоє з яких підійшли до КПП підрозділу. Невідомі були у масках (балаклавах), екіпіровані у спецодяг та озброєні АК-74. У ході розмови з начальником відділу дані особи запропонували прикордонникам здати зброю, на що отримали категоричну відмову. Після чого, невідомі на тому ж автомобілі прослідували у тил ділянки відділу.

Подібні протиправні дії проти особового складу відділу з боку різних кримінальних елементів, місцевих мешканців та невідомих осіб здійснювалися з метою унеможливлення виконання ним завдань з охорони державного кордону.

21 травня на посилення відділу прибув резерв у кількості 22 прикордонників Мобільного прикордонного загону, які до цього посилювали ділянку Харківського загону.

Того ж вечора, 21 травня до КПП відділу прибуло 5

невідомих осіб, які називалися місцевими мешканцями та цікавилися станом справ у відділі, складом й озброєнням його підрозділів. Особливо їх цікавили особи, що прибули у відділ вдень. Прикордонникам в черговий раз було запропоновано перейти на бік незаконної «Луганської народної республіки». На що прикордонники відповіли відмовою. Після цього невідомі залишили КПП. Хронологію наступних подій можна представити у наступному вигляді.

Пізнього вечора навколо відділу почалося швидке накопичення невідомих озброєних людей. Вони прибували на легкових автомобілях та розташовувалися по периметру території відділу. Це вказувало на початок здійснення організованих заходів щодо блокування прикордонного військового містечка.

Точну кількість нападників встановити не було можливості. Але попередні спостереження вказували на те, що їх було більше сотні. Темрява приховувала їхню реальну кількість та надавала можливості непомітно для прикордонників облаштувати вогневі позиції. При цьому бойовики використовували розташовані навколо відділу жилі будинки. Навіть магазин, що знаходився неподалік був обладнаний ними як опорний пункт. Про дані події чергова служба відділу негайно проінформувала оперативного чергового управління Луганського загону та взаємодіючі підрозділи ЗСУ, МВС, СБУ й оперативного чергового Антитерористичного центру у м. Києві. За рішенням начальника Східного регіонального управління Державної прикордонної служби України Луганський загін було піднято по тривозі.

На території відділу прикордонники зайняли кругову оборону відповідно до бойового розрахунку. Розрахунок сил відділу складав:

63 прикордонника (з них: 22 – резерв з Мобільного загону);

41 – безпосередньо військовослужбовці відділу; у прикордонних нарядах на кордоні знаходилося 10 осіб.

Бойовики в черговий раз висунули прикордонникам ультиматум – перейти на бік «Луганської народної республіки» або здати зброю та покинути відділ, інакше вони почнуть штурм. На це прикордонники відповіли категоричною відмовою.

У ніч на 22 травня бойовики розпочали штурм відділу з використанням ручних гранатометів, ручних гранат та різнокаліберної стрілецької зброї. Першу спробу штурму було відбито та вогонь з обох сторін припинено. Цю паузу бойовики використали для перегрупування своїх сил.

Під час другого штурму бойовики вели вогонь з поверхів жилих домів, розташованих поблизу відділу. Скоординованими діями та активним вогнем прикордонникам вдалося відбити напад, знищити дві снайперські групи та подавити активність атакуючих.

Бойовики були змушені припинити бій та відступити на безпечну відстань від місця дислокації підрозділу. Водночас, снайпери бойовиків, які розмістились у житлових будинках, що розташовані навколо, продовжували контролювати підступи до відділу.

У результаті бою 5 прикордонників отримали поранення, 1 прикордонник зазнав контузії. Всі поранені прикордонники залишилися у відділі. Через нічну пору доби дізнатися реальні втрати бойовиків не вдалося. Але за попередньою інформацією вони були. Згодом стало відомо, що серед вбитих був і очільник місцевого незаконного збройного формування.

У наслідок обстрілів з ручних гранатометів та крупнокаліберних кулеметів будівлі відділу зазнали значних ушкоджень.

З метою адекватного реагування на різке загострення обстановки на ділянці Луганського загону керівництвом Державної прикордонної служби України було задіяно відомчі мобільні резерви, які знаходилися у даному районі. Проте бойовики незаконних збройних формувань не полишили спроб захопити військове містечко відділу.

29 травня впродовж дня на ділянці відділу здійснювалось накопичення бойовиків загальною чисельністю до 300 осіб. Згодом вони сформували навколо відділу мережу блок-постів та вогневих точок, облаштованих мінометами.

У ночі 30 травня екстремісти розпочали обстріл території відділу з гранатометів. Загалом бойовиками здійснено 6 обстрілів з гранатометної та крупнокаліберної стрілецької зброї. Активно використовувалися снайпери. Скоординованими діями та активним вогнем прикордонникам вдалося подавити вогневі точки бойовиків. Обстріл тривав понад 4 години. Більше спроб штурмів та обстрілів відділу не відбулося. У ході бою поранення зазнав 1 прикордонник. Точні втрати з боку нападників залишилися невідомими. Але під час бою прикордонниками було зафіксовано факти прибуття автомобілів «швидкої допомоги» у район бою.

Не зумівши примусити прикордонників до здачі силою бойовики вдавалися до чергових спроб шантажу. Тепер, вже із залученням місцевого населення.

Так 30 травня на світанку до відділу прибула група жителів Станиці Луганської та висловила невдоволення бойовими діями у населеному пункті. Громадяни звинувачували прикордонників у перебуванні на відділі нібито представників радикальної партії «Правий сектор». У ході перемовин персоналу вдалося переконати їх, що відділ захищають виключно українські прикордонники.

Взагалі оборона відділу «Станично-Луганське» тривала два тижні. За цей час бойовики по декілька разів на день висували прикордонникам вимоги здати зброю та покинути відділ. До чергового відділу поступали телефонні дзвінки з погрозами.

По всіх ситуаціях, що склалися на державному кордоні у межах Луганської області у даний період часу інформувалися штаб Антитерористичного центру, всі взаємодіючі правоохоронні органи та військові формування. Але резервів для розблокування відділу від взаємодіючих структур не надходило.

Проте, такій ситуації з відсутністю резервів від взаємодіючих силових структур може бути об'єктивне пояснення. Сам відділ був розташований безпосередньо у населеному пункті Станиця Луганська. На той час, заручившись фактично беззаперечною підтримкою місцевого населення там, вже впевнено діяли незаконні збройні формування. На під'їзних шляхах функціонували блок-пости, де постійно перебували озброєні бойовики (30–40 осіб). Тому для надсилання резервів для розблокування відділу потрібно було готувати масштабну військову операцію. І не факт, що вона б мала успіх, а ось втрат могло бути чимало [2. с.5].

03 червня, прикордонникам вдалося без втрат залишити розташування свого військового містечка та здійснити форсований марш у район населеного пункту Юганівка. Де особовий склад продовжив виконання завдань з охорони державного кордону. Завдання з передислокації ускладнювало наявність мережі ворожих блок-постів на автошляхах навколо населеного пункту та їхня повна підконтрольність бойовикам. Під час пересування автоколони прикордонників населеним пунктом зазначені блок-пости вдалося оминати через вдало розроблений маршрут руху.

Особливостями бойових дій на відділі можна визначити:

повна відсутність контролю над криміногенною ситуацією у смт Станиця Луганська з боку правоохоронних органів, що дозволило невідомим озброєним особам безперешкодно пересуватися населеним пунктом та здійснювати блокування території військового містечка прикордонного підрозділу; дії бойовиків відбувалися уночі з метою приховати свою дійсну кількість;

використання бойовиками житлових будівель навколо території відділу для облаштування бойових позицій, що ускладнювало застосування зброї прикордонниками через небезпеку ураження мирного населення; залучення до участі у протиправних діях місцевих мешканців, з метою додаткового психологічного тиску на прикордонників, щоб примусити їх скласти зброю;

на протязі тривалого часу відділ знаходився фактично в облозі, яку спричинила мережа блок-постів бойовиків на автошляхах навколо смт Станиця Луганська, що ускладнювало перекидання до відділу мобільних резервів від взаємодіючих силових структур, а також підвезення боєприпасів та продуктів харчування.

Своєчасні узгоджені дії прикордонників дозволили ефективно застосувати наявні сили та засоби відповідно обстановці та прийняти вірні рішення щодо оперативної організації оборони відділу.

Разом з цим бойові дії у смт Станиця Луганський дозволили керівництву органів управління прикордонного відомства України звернути увагу на певні особливості, які було враховано при подальшому плануванні, підготовці та веденні бойових дій. Зокрема:

через правоохоронну спрямованість діяльності прикордонних підрозділів та недостатнє врахування військової складової, у відділі приділялося недостатньо уваги інженерному облаштуванню території військового містечка, що потім ускладнило його оборону;

при прийнятті рішень на застосування мобільних резервів регіональних управлінь та прикордонних загонів необхідно враховувати:

наявність зручних під'їзних шляхів до підрозділів охорони кордону;

при ускладненні соціально-політичної обстановки у контрольованих прикордонних районах силами та засобами мобільних резервів необхідно забезпечити контроль над зручними транспортними розв'язками на автошляхах, що ускладнить пересування значних сил незаконних збройних формувань та допоможе уникнути повної блокади відділів прикордонної служби, що знаходилися у населених пунктах;

звернути особливу увагу на організацію служби у нічний час, в основному, саме у цей період доби бойовики здійснюють атаки на прикордонні підрозділи.

Варто зазначити, що у військовій історії часто відбувається так, що основну увагу історики приділяють бойовим діям Збройних сил. Поза увагою дослідників залишається бойова діяльність інших військових формувань та правоохоронних органів. Така ситуація призводить до спотворення уяви у середньопересічних громадян про історичні події. Для проведення якісних, всебічних військово-історичних досліджень необхідний аналіз інформації, отриманої від усіх органів сектору безпеки та оборони.

Джерела та література:

1. Соціально-економічний паспорт Станично-Луганського району Луганської області за 2012 рік. Станично-Луганська районна державна Адміністрація в Луганській області. – Станиця Луганська. – 2013. – С. – 1-2.
2. Хто, як не ми ? / Прикордонник України. № 26. – С. 5. – 11 липня 2014 року.

УДК 930.24

Дмитро ОКІПНЯК,
Валерій МАЛЮК,
Андрій БАРАНОВ,
Володимир СПІЛЬНИК (Львів)

ПОЧАТОК БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА ВИЗВОЛЕННЯ ЛИСИЧАНСЬКО-СЄВЕРОДОНЕЦЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ.

Анотація. Стаття підготовлена на актуальну тему, що пов'язана з побудовою логічної структури послідовності бойових дій початкового етапу збройного конфлікту на сході України. У статті розглянуто основні проблеми та причини військових дій на території Донецької та Луганської областей. Також особлива увага приділяється правильній побудові хронології подій та бойових зіткнень з залученням підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів протягом 2014–2015 років, визначається важливість звільнення районів населених пунктів Лисичанськ та Сєвєродонецьк від проросійських бойовиків.

Ключові слова: АТО, міська агломерація, Савур-могила, війська, збройний конфлікт.

Війна на сході України — військовий конфлікт, розпочатий російськими загонами вторгнення у квітні 2014 року на території українського Донбасу після захоплення Росією Криму, серії проросійських виступів в Україні і проголошення “державного суверенітету” ДНР. Конфлікт має характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України. За географічним масштабом є локальним і охоплює частини Донецької і Луганської областей України.

Попри численні факти участі Збройних сил РФ та докази причетності Росії до війни, офіційно Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, відтак з українського боку війна розглядається як неоголошена. Ряд українських політиків називає війну на сході України “гібридною війною” Росії проти України. Російська влада неодноразово заявляла про своє несприйняття Антитерористичної операції, а на сьогоднішній день Операції об'єднаних сил і вимагає її припинення та початок переговорів з бойовиками.

Бойові дії на Донбасі почалися із захоплення 12 квітня 2014 року російськими загонами, керованими офіцерами спецслужб РФ, українських міст — Слов'янська, Краматорська і Дружківки, де захоплено у відділках МВС зброєю російські диверсанти озброїли місцевих колаборантів і прийняли їх до своїх лав. В умовах неспротиву місцевих си-

лових структур України, а іноді і відкритої співпраці, невеликі штурмові загони російських диверсантів в наступні дні взяли під контроль Горлівку та інші міста Донеччини і Луганщини.

13 квітня 2014 року, у відповідь на вторгнення диверсійних загонів, в.о. президента України Олександр Турчинов оголосив про початок Антитерористичної операції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ.

Передумови початку війни.

Протягом березня-травня 2014 року у багатьох містах східних, центральних та південних регіонів України відбулася серія мітингів і акцій, що отримала назву “Російська весна”. Причиною виступів стали події Євромайдану і процес встановлення Росією контролю над Кримом — акції проходили під російськими прапорами і проросійськими гаслами, висували широкий спектр вимог — від переходу до федеративного устрою України до закликів розділення території України і повторення “Кримського сценарію” з входженням до складу Росії. У виступах взяли участь як місцеві жителі, так і привезені з Росії активісти. Найбільші мітинги відбулися у Донецьку, Луганську, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Запоріжжі. Акції часто переростали у сутички з проукраїнськими мітингами, що тривали у містах у той же час, і проходили під проєвропейськими гаслами та на підтримку територіальної цілісності України. Так, 13 березня сталася перша смерть у подіях на сході — на проукраїнському мітингу в Донецьку було вбито його учасника Дмитра Чернявського, місцевого активіста з Донеччини.

11 березня в.о. міністра оборони Ігор Тенюх заявив, що Збройні сили Російської Федерації розгорнули групу військових чисельністю 220 тисяч — в Криму та для навчань біля східних кордонів України. При цьому із 41 тисячі особового складу Сухопутних військ України, боєздатними є лише 6 тисяч.

У лютому 2016 року було оприлюднено стенограму з засідання РНБО від 28 лютого 2014 року. У доповіді Тенюха зазначалося, що Україна могла зібрати всього 5 тисяч боєздатних військових,

при цьому на Київському, Харківському і Донецькому напрямках Росія вже сконцентрувала 38 тисяч осіб, 761 одиниць танків, 2200 броньованих машин, 720 артилерійських систем залпового вогню, до 40 ударних вертольотів і 90 вертольотів бойового забезпечення, 90 літаків штурмової авіації. В акваторії Чорного моря на бойове чергування вийшло 80 військових кораблів РФ.

На початку квітня 2014 року проросійські сили суттєво загострили ситуацію: 6 квітня ними було захоплено будівлю СБУ в Луганську, а 7 квітня відбулося “проголошення державного суверенітету” ДНР у Донецьку і ХНР — у Харкові. Після цього керівництво МВС залучило спецпризначенців вінницького “Ягуару”, і зранку 8 квітня звільнило захоплений будинок ОДА у Харкові. Проросійські акції не поновлювалися у Запоріжжі після “яєчної неділі” 13 квітня, коли учасників проросійського мітингу закидали яйцями місцеві запорожці. Мітинги і акції продовжувалися в Одесі до початку травня, але припинилися після трагічних подій 2 травня, коли загинуло 49 чоловік з української та проросійської сторін.

Початок антитерористичної операції (АТО).

Близько 9 ранку 12 квітня 2014 року до будівлі Слов'янського міського управління МВС України під'їхали 2 автобуси, що доставили близько 20 добре озброєних і екіпірованих невідомих чоловіків, які захопили установу. Під час штурму бойовики використали димові шашки та сльозогінний газ, стріляли у повітря. Метою захоплення міліцейського відділку було заволодіння вогнепальною зброєю. Увечері того ж дня загін бойовиків захопив відділок МВС у сусідньому місті — Краматорську.

Уже вдень 12 квітня репортер Василь Максим упізнав у одному з членів штурмової групи у Слов'янську учасника російської інтервенції до Криму — тоді він зі зброєю в руках забороняв репортерам зйомку. Були опубліковані його фото для порівняння в Криму та у Слов'янську.

16 квітня 2014 року о 20.30 годині проросійськими бойовиками, озброєними автоматичною зброєю, гранатами та пакетами із запалювальною сумішшю було здійснено напад на військову частину у місті Маріуполь Донецької області. Силами СБУ та міського управління МВС України штурм бойовиків був відбитий. В результаті протистояння загинули 3 та поранено 15 осіб, спалено автомобіль та дві будівлі.

17 квітня 2014 року поблизу міста Слов'янськ Донецької області силами розвідувально-диверсійних груп Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації було захоплено телерадіопередавальний центр на горі Карачун, після чого здійснено її відключення від українських телерадіоканалів та налагоджено трансляцію першого мультимедіа-цифрового телебачення Російської Федера-

ції. Через стратегічну важливість гори, її панівну висоту над містом та розташування на ній теле-радіовежі, проросійськими бойовиками протягом травня-червня 2014 року неодноразово здійснювалися спроби штурму гори та регулярний її обстріл.

9 травня 2014 року кількома десятками проросійських бойовиків, озброєних снайперською, автоматичною, великокаліберною зброєю та гранатами, здійснено блокування вулиць міста та вчинено спробу захоплення міського відділення МВС України і військової частини Національної гвардії України. У результаті протистояння загинули 9 та поранено 42 особи, пошкоджено мережу водопостачання, споруди Маріупольської міської ради, прокуратури, військової частини, житлові будинки, а будівля міського відділку міліції згоріла вщент. Серед загиблих 1 боєць Національної гвардії України, 3 силовики територіальної оборони України “Дніпропетровськ” і “Азов” та 2 працівники Маріупольського міського відділення МВС України, у тому числі начальник Маріупольського міського управління ДАІ підполковник Віктор Саєнко та командир Дніпропетровського батальйону територіальної оборони полковник Сергій Демиденко, якому російські бойовики відрізали вуха і виколюли очі.

13 травня близько 30-ти проросійських бойовиків влаштували засідку на околиці села Жовтнєве Слов'янського району та вчинили напад на колону українських десантників. В результаті годинного збройного протистояння загинули 7 бійців 95-ї аеромобільної бригади Збройних Сил України, 9 десантників отримали поранення різного ступеня тяжкості та контузії. Після огляду території на місці засідки виявлено заздалегідь обладнані позиції, контейнери від російських гранатометів РПГ-18 “Муха”, РПГ-26 “Аглень” та гільзи від снайперських гвинтівків.

18 травня проросійськими бойовиками здійснений обстріл міста Краматорськ та вчинено напад на 5 блок-постів та базовий табір Збройних Сил України поблизу Слов'янська і Краматорська. Під час спецоперації із затримки злочинців українськими військовими нейтралізовано кілька проросійських бойовиків та захоплено ПЗРК “Гром». В ході слідства з'ясувалося, що двоє із затриманих озброєних злочинців виявилися журналістами фейкового російського телеканалу “LifeNews” та видання “Известия” медіахолдингу “Ньюс-Медіа”. 22 травня 2014 року проросійські сили здійснили два напади — біля Волновахи і Рубіжного.

Того дня приблизно о 4:30 ранку поблизу міста Волноваха Донецької області стався напад проросійських бойовиків на блокпост українських військових 51-ї механізованої бригади ЗС України. У результаті нападу проросійських бойовиків загинули 18 людей, 32 особи отримали поранення. Того ж дня в засідку проросійських бойовиків по-

трапила 30-та механізована бригада Збройних Сил України, яка рухалась через міст. Бойовики перебували на обладнаних позиціях на березі річки Сіверський Донець та атакували колону. В результаті сутички загинули 3 людини, ще 5 осіб — важко поранені.

2 червня вдень у місті Луганськ пролунав вибух біля Луганської обласної державної адміністрації. В результаті вибуху загинули 8 та поранено 28 осіб. Місія ОБСЄ в Україні вважає, що Луганська ОДА була обстріляна ракетами з літака.

5 червня група озброєних російських бойовиків перетнула кордон та вчинила напад на прикордонний пункт пропуску Маринівка з боку Російської Федерації. До прикордонників було направлено підмогу, вилетіла бойова авіація. У ході операції по проросійським терористичним угрупованням, які намагалися прорватись в Україну, завдано два нищівні авіаудари, в результаті чого нейтралізовано 15 бойовиків, знищено БТР, автомобіль “Урал-375Д” та два автомобілі КамАЗ.

12 червня силами Національної гвардії та Збройних сил України здійснено блокування колон військової техніки і російських бойовиків у південно-східній частині Амвросіївського та на півдні Шахтарського районів. У ході операції також була здійснена спроба відновлення контролю над курганом Савур-Могила, стратегічна важливість якого пов'язана з можливістю відстеження прилеглої території радіусом 30-40 кілометрів та значної ділянки кордону України з Російською Федерацією. В результаті збройного протистояння загинули 3 та поранено 12 військовослужбовців 79-ї окремої Миколаївської аеромобільної бригади і 3 полку спецпризначення ЗС України.

13 червня о 4:50 ранку із залученням бійців Національної гвардії України, МВС України та територіальної оборони України “Азов” і “Дніпро-1” розпочата антитерористична операція по тотальній ліквідації терористичних осередків проросійських злочинців у місті Маріуполь. У ході операції силовими органами України були знищені опорні пункти проросійських бойовиків, ліквідована їхня військова техніка, нейтралізовані самі зловмисники та відновлено контроль над усіма незаконно захопленими спорудами міста.

17 червня в районі селища Металіст (Слов'яносербський район), в 10 кілометрах від Луганська, проросійськими бойовиками із засідки перехресним вогнем із великокаліберної зброї було атаковано колону військових Збройних Сил України, що рухалась до блокпоста на околиці населеного пункту. В ході 20-ти годинної сутички загинули 16 військовослужбовців 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади, 80-ї окремої аеромобільної бригади 13-го армійського корпусу Збройних Сил України та батальйону територіальної оборони України “Айдар”. У ході боїв загинули 2 журналісти з Російської Федерації, які нелегально пе-

ретнули українсько-російський кордон та були у складі проросійських бойовиків.

19 червня Збройними Силами України знищені укріплення російських бойовиків в південній частині Краснолиманського району (в місті Сіверськ, смт Ямпіль і Зарічне, селі Закітне та залишків в місті Красний Лиман). У ході облоги частину бандформування злочинців було затримано та притягнуто до кримінальної відповідальності. Однак більшість російських бойовиків передислокувалася до міста Слов'янськ. В результаті операції загинули 16 військовослужбовців 24-ї механізованої, 25-ї повітряно-десантної та 95-ї аеромобільної бригад Збройних Сил України.

20 червня 2014 року Петро Порошенко віддав наказ силам АТО з 22:00 п'ятниці 20 червня по 10:00 четверга 27 червня 2014 року в односторонньому порядку припинити бойові дії на окупованих територіях території України та закликав бойовиків до участі в переговорах з метою мирного врегулювання інциденту на Донбасі.

В ніч з 26 червня на 27 червня поблизу Слов'янська в районі селища Мирне проросійськими бойовиками із застосуванням мінометів і 8 танків здійснений штурм блок-посту Збройних Сил України. Один танк та один міномет українськими військовими були знищені, ще один ворожий танк захоплений, 4 українські БТР зазнали ушкоджень. Внаслідок нападу загинули 5 десантників ВДВ ЗС України та 1 борець Національної гвардії України, 5 осіб отримали поранення.

Враховуючи позицію російського керівництва з нехтування домовленостей тристоронньої Контактної групи з мирного врегулювання ситуації в Донецькій і Луганській областях та продовження просування проросійського військового контингенту в глиб території України, 1 липня 2014 року силовими структурами України розпочата повномасштабна військова операція з активного контрнаступу на всій лінії фронту та тотальної ізоляції зони конфлікту від військового забезпечення з боку Російської Федерації.

1 липня 2014 року, в результаті поновлення активної фази Антитерористичної операції, військовими силами України розпочато знешкодження російських збройних формувань у населених пунктах Краматорської агломерації та відновлена воєнна блокада головного оперативного військового табору російських бойовиків Сектору «Б» у місті Слов'янськ. Протягом дня в північній частині Слов'янського району, неподалік від Слов'янська українськими силовиками знищено тренувальний табір та нейтралізовано близько 250 російських бойовиків (майже 70 відсотків з яких — чеченці), а вже 2 липня відновлено контроль над смт Райгородок та селами Різниківка і Рай-Олександрівка. Протягом 3-4 липня Збройними Силами України здійснено знешкодження близько 200 проросійських бойовиків, знищено їх опорні пункти і скла-

ди боеприпасів у місті Миколаївка та взято під контроль саме місто й автошлях Е40М03 у східній околиці Слов'янська, унеможливаючи таким чином проникнення бойовиків зі зброєю на захід, північ та схід.

Станом на 4 липня українськими військовими з початку Антитерористичної операції було звільнено 17 населених пунктів, а під контролем урядових сил знаходилось 23 з 36 районів Донецької (13 з 18) та Луганської (10 з 18) областей.

Упродовж 5-7 липня силами військовослужбовців Збройних Сил України здійснено остаточне звільнення Артемівського, Мар'їнського і Слов'янського районів Донецької області від залишків чеченських найманців, які залишилися прикривати відхід російських бойовиків; завершено демілітаризаційні й інженерні роботи з розмінування інфраструктурних об'єктів, демонтажі фортифікаційних укріплень, ліквідації зброї й боеприпасів, та розпочато місію з адаптації регіону до мирного життя.

Визволення Лисичансько-Северодонецької агломерації.

19 липня 2014 року силами Національної гвардії та Збройних Сил України розпочато спільну операцію зі звільнення стратегічно важливого транспортного вузла Лисичансько-Северодонецької агломерації. Упродовж двох днів силовими структурами України розгорнуті вогневі позиції у передмістях Попасної, Рубіжного і Северодонецька, а вже 21 липня — одночасно з трьох боків розпочато військову атаку по замкненим у кільце проросійським бойовикам в окупованих населених пунктах агломерації. Попри потужний опір, чинений професійно підготовленими проросійськими спецпризначенцями, активне використання бойовиками житлової інфраструктури як щита, а вузьких ділянок транспортних комунікацій міста (головним чином мостів через річку Сіверський Донець і її приток) та багатоквартирних будинків як вогневих точок для здійснення обстрілів, 22 липня українськими військовими успішно знешкоджено противника та з мінімальними руйнуваннями відновлено контроль над Кремінним, Попасним, Рубіжним і Северодонецьком, а наступного дня — над Новодружеським, Привіллям, та зайнято північні райони міста Лисичанська. З початком бойових дій у Лисичанську, подібно подіям під Слов'янськом, активізуються панічні спроби втечі з оточеного міста бойовиків на бронетехніці, в супроводі шквального вогню з власних РСЗВ “Град” по міським житловим кварталам та одночасним знищенням мостів і шляхопроводів на своєму шляху. 24 липня зведеними підрозділами Національної Гвардії та Збройних Сил України нанесено остаточний нищівний удар по сконцентрованим залишкам проросійських бойовиків, у результаті чого ввечері того ж дня місто було повністю звільнено від озброєних іноземців та від-

новлено контроль над усіма незаконно захопленими міськими спорудами, а завдяки створеному навколо міста вогневому мішку, ворожа техніка та близько 35 озброєних осіб, здебільшого кавказької національності, — нейтралізовані.

28 липня 2014 року ЗСУ спільно з бійцями Нацгвардії у рамках АТО у Донецькій області проти російських найманців та так званого “ополчення Донбасу” взяли під контроль населений пункт Савурівка та стратегічно важливу висоту — курган Савур-Могила.

Савур-Могила є стратегічною висотою на кордоні Луганської й Донецької областей України та Ростовської області Росії, з якої терористи обстрілювали українських військових та ряд населених пунктів, зокрема, Маринівку, що знаходиться поряд з пунктом пропуску через державний кордон “Маринівка”.

ВИСНОВКИ.

Таким чином можна зробити висновок, що збройний конфлікт на Сході України без втручання з боку Російської Федерації та всебічного підтримання бойовиків не набув би такої масштабності та тривалості. В свою чергу великий внесок у недопущення просування бойових дій у глиб країни приклали як Збройні Сили України, так і добровольчі батальйони, які приймали участь в особливо жорстких та кровопролитних боях. Чимало поразок та втрат зазнали Українські війська на початку війни, що в свою чергу тільки загартувало і зміцнило їх. Український народ своєю мужністю і героїзмом довів терористичній Росії, що за свою державу і свободу буде стояти до кінця.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України. Режим доступу - <http://www.mil.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національної гвардії України. Режим доступу - <http://ngu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. Режим доступу - <http://old.mvs.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Адміністрації Державної прикордонної служби України. Режим доступу - <https://dpsu.gov.ua/>

УДК: П 94 (477) "2014"

Віталій БЕНЧУК (Острог)

РОЗВІДКА БОЄМ 10 СЕРПНЯ 2014 Р. У М. ІЛОВАЙСЬК

Анотація. У статті на основі спогадів безпосередніх учасників подій та мемуарної літератури відтворено розвідку боєм 10 серпня 2014 року у м. Іловайськ. Розкрито загальний перебіг подій у хронологічно-проблемній послідовності. З'ясовано основні її результати та наслідки.

Ключові слова: батальйон, м. Іловайськ, розвідка боєм.

Розпочавши окупацію півострова Крим 20 лютого 2014 р. та збройне вторгнення на територію Донецької та Луганської областей РФ здійснила неспровоковану військову агресію проти української держави. Дії Росії в Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» були визначені як агресивні, що здійснюються для виснаження української економіки і підризу суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави України і захоплення її території [21]. Також у Законі України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» російську державу було визнано агресором і окупантом [2].

Причини та особливості агресії РФ проти України привертають увагу багатьох політиків, дипломатів, експертів та науковців, але вони, в більшості, звертають увагу на її теоретичну складову та механізми здійснення у її багатоаспектності, не приділяючи відповідної уваги військовому компоненту. Військові дії на території України протягом літа 2014 року досягли своїх найбільших масштабів із залученням великої кількості живої сили, важкої артилерії та авіації. Вони є мало дослідженими. Вирішальним і поворотним моментом, в російській агресії проти України, були бої за місто м. Іловайськ у серпні 2014 р.

Події, що відбулися навколо м. Іловайськ досліджував Ю. Бутусов, Р. Зіненко, М. Жирохов, М. Литвинов, С. Марко, Є. Норін, А. Павлюк, Я. Тинченко, А. Шевченко та інші автори. Але лише А. Павлюк, Р. Зіненко і Я. Тинченко у своїх роботах згадали бій 10 серпня, по різному тлумачучи його характер. Я. Тинченко у своїй праці описуючи події 10 серпня розповідав наступне: «Добровольці почали завзято наступати... Але супротивник пошкодив «Прянік», і одна напівзіпсута БМП не мо-

гла допомогти у подальшому просуванні. Хлопцям довелося повертати назад. Їх відхід прикривала БМП, яка потім, напевно, знов зіпсувалась та була втрачена», характеризуючи цей наступ як невдачу спробу звільнити місто [20]. А. Павлюк навпаки неоднозначно охарактеризувала цей бій – чи як розвідку боєм, чи як звільнення міста: «Перша спроба увійти в місто була здійснена 10 серпня 2014 р. Завдання перед підрозділами було поставлено таким чином проведення розвідки боєм: виявити слабкі та сильні сторони супротивника, який закріпився в місті; якщо борона буде слабоорганізованою – спробувати взяти населений пункт» [18; С. 16]. Окремої уваги заслуговує праця Р. Зіненка, який опираючись на велику кількість інтерв'ю безпосередніх учасників подій, систематизувавши їх у хронологічно-проблемній послідовності, розкриває події 10 серпня 2014 р. через призму спогадів бійців [3]. Спираючись на джерела – матеріали тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України щодо Іловайської трагедії, мемуарну літературу та спогади учасників подій автор здійснив спробу проаналізувати події 10 серпня 2014 р. характеризуючи їх як розвідку боєм.

8 серпня 2014 р. на базу дислокації батальйону «Донбас» у м. Курахово прибули Міністр внутрішніх справ України А. Аваков, секретар Ради національної безпеки і оборони О. Турчинов і командувач сектора Б генерал-лейтенант Р. Хомчак. На зустрічі з командирами добровольчих батальйонів «Азов», «Шахтарськ», «Донбас» було обговорено участь їхніх підрозділів у звільненні Іловайська [14]. Командири добровольчих батальйонів отримали наказ допомогти Збройним силам України (ЗСУ) у знищенні основних сил незаконних військових формувань у місті Іловайськ і взяття його під контроль [11].

У цей же день, після зустрічі у м. Курахово, Р. Хомчак віддав наказ 40-му батальйону територіальної оборони ЗСУ «Кривбас» оточити Іловайськ взводно-опорними пунктами. Після реорганізації і поповнення своїх сил вояками, котрі повернулися з блокпостів, які знаходилися в районі м. Амвросіївка, 9 серпня «Кривбас» приступив до виконання поставленого завдання. Із запланованих 7 блокпостів було виставлено 4 пости: 40-01 с. Грабське, 40-02 с. Кобзарі, 40-03 с. Зелене, 40-04 с. Покровка [9].

9 серпня розпочалася підготовка добровольчих батальйонів до розвідки боєм у м. Іловайськ силами декількох підрозділів («Донбас», «Шахтарськ», «Азов»), а також групи «Купол», яка складалася з ветеранів морської піхоти і входила до складу «Донбас». Рішення командування сектора Б про проведення розвідки боєм було обумовлене невдалими спробами батальйону «Кривбас» 7 серпня оточити та звільнити місто. Це стало результатом спростування розвідувальних даних, якими оперувало командування. Щоб отримати реальні дані про оборону та позиції противника, керівництво сектора Б прийняло рішення провести розвідувальні дії. «Шахтарськ», «Донбас» і «Купол» прибули на місце збору в с. Осикове, звідки на світанку вирушили на вихідну позицію до с. Многопілля [7]. «Азов» розташувався у м. Старобешеве, поблизу базового табору «Кривбас» [10]. Наступного ранку на опорному пункті 39-го батальйону ЗСУ «Дніпро-2» у с. Многопілля зібралися сили, що були залучені до військової операції. Було проведено нараду, на якій узгодили спільний план дій: по прямій дорозі Кутейникове–Іловайськ наступає «Донбас», справа від них – «Азов» та «Шахтарськ». У зв'язку з тим, що особовий склад «Шахтарська» не був забезпечений бронежилетами і касками, він мав йти за бійцями «Азова» та відволікати противника вогнем [11]. Завдання батальйона «Азов» було, за словами командира їхньої групи М. Березового («Береза»), який був на нараді у штабі, рухатися за БМП [16]. Командир батальйону «Донбас» С. Семенченко особовому складу довів, що загальну координату дій здійснює він, перебуваючи у резерві, а штурмовою групою керує Т. Констанчук («Бішут»). Їх бойове завдання – виявити слабкі та сильні сторони противника, який закріпився в місті і, якщо оборона буде погано організованою, то спробувати звільнити населений пункт [19; с. 20]. Згідно із задумом, було сформовано дві групи:

- дві роти «Донбас» (близько 200 бійців), група «Купол» (36 бійців), загін Марлена Місіратова («Татарин») із Добровольчого українського корпусу Правий Сектор (далі ДУК ПС), а також екіпаж бойової машини піхоти (БМП) 51-ї окремої механізованої бригади (ОМБр) і бронетранспортер (БТР-60) батальйону «Донбас» [15];
- 40 бійців «Азов» під прикриттям БМП 51-ї ОМБр та саморобної броньованої машини «Пряник» [16], а також близько 130 вояків «Шахтарська» на легкових автомобілях [1].

Вони утворили одну суцільну колону. Очолювала її група, що наступала по прямій дорозі Кутейникова–Іловайськ. Рухатися почали приблизно о 06:00 ранку. Коли вирушила колона на чолі із «Донбасом» услід за нею почала рухатися друга група, яка на перехресті при виїзді із села с. Многопілля звернула праворуч і попрямувала через залізничний переїзд [16].

Першою вступила у бій колона, яка наступала по головній дорозі та була атакована противником під час руху біля моста. Праворуч із лісосмуги супротивник відкрив вогонь у бік БМП з ручного протитанкового гранатомета (РПГ-7), а також із станкового автоматичного гранатомету (АГС-17) і автоматів. Група відразу зупинилась, а особовий склад зайняв позиції для бою [5]. Внаслідок обстрілу з гранатомета і АГС-17 було пошкоджено БМП. Екіпаж зазнав незначних поранень, а навідник-стрілок Д. Сурі отруївся порохомими газами через швидкострільну стрільбу і погану вентиляцію всередині машини [15]. Для відбиття атаки в сторону противника був відкритий вогонь із всього важкого озброєння, яке було у наявності – НСВ-12,7 «Утьос», а також ЗУ-23-2, яку група бійців «Донбаса» викотили попереду пошкодженої БМП. Результатом таких дій стало відбиття атаки, ліквідація кількох бойовиків та відхід останніх у місто [3; с. 67 - 68].

Ще одна засідка була організована зверху на мосту. У лісосмузі були розміщені позиції противника. Під час контактного вогню під віадуком на нього піднявся командир групи «Купол» В. Дегтярьов («Сансей»), який помітив вогневі позиції. Він закидав їх гранатами. Бійці «Донбасу», котрі вели бій внизу, почувши звуки вибухів на мосту, відкрили вогонь по своїм. Але завдяки вчасній реакції Тенгіза Тетруашвілі («Тринадцятий») вогонь було припинено і ніхто не постраждав [6]. Це дало змогу штурмовій групі безперешкодно продовжити рух у напрямку міста під прикриттям БТР-60, який після евакуації БМП очолював колону. Однак з ним постійно виникали проблеми – відмовляв двигун, перестав працювати кулемет. Під час наступальних дій його ремонт здійснив заступник командира по озброєнню батальйона «Донбас» Ю. Літвінський («Монгол») [17].

Для прикриття тилу командир штурмової групи Т. Констанчук залишив частину вояків «Купол» та відділення О. Дейнеги («Чуб»), які мали контролювати територію навколо віадука. Позаду основних сил на відстані 300 м рухався взвод снайперів під командуванням Д. Куліша («Сімьорка») [15]. Зліва у лісопосадці здійснювала розвідку група «Тарина» ДУК ПС, а праворуч біля залізничних колій, згідно задуму, мали діяти підрозділи «Азов» і «Шахтарськ» [17].

З моста В. Дегтярьов помітив групу бійців, позаду основних сил, на залізничних коліях. За жовтими наліпками на рукавах їх було ідентифіковано як українських вояків. Окрім них, попереду, було помічено ще одну групу з 15–20 осіб, але без розпізнавальних знаків на рукавах. Про це доповіли командир штурмової групи Т. Констанчуку, але він, як і решта, вважав, що це група бійців «Азова» і «Шахтарська» [6]. Однак, між наступаючими підрозділами не було радіозв'язку. Його відсутність не давала змоги координувати дії. Єдиний зв'язок,

який існував між ними - це sms-повідомлення між командиром батальйону «Донбас» С. Семенченком і командиром загону «Азов» С. Коротких («Боцман») [16].

Оцінивши ситуацію, В. Дегтярьов, розуміючи, що бійці без розпізнавальних знаків – це не «Азов» і «Шахтарськ», приймає рішення разом із В. Савічуком («Сава»), Ю. Грінком («Очаків») та В. Войлоковим («Фура») переслідувати їх тактичними двійками [6]. Д. Куліш, знаючи про їхні дії, запропонував свою підмогу, але В. Дегтярьов відмовився, вважаючи, що задіяних сил достатньо [7]. Під час переслідування до противника приєднався ще один загін, який з'явився між двома групами «Купола». Побачивши, що за ним знаходяться двоє українських бійців він зник у лісосмузі. Щоб знайти його Ю. Грінко і В. Войлоков вирушили вслід за ним. Командир загону «Купол», зрозумівши, що тут діють значні ворожі сили, запросив по рації підмогу [6].

Завдання про підтримку групи «Купол» від командира штурмової групи отримав О. Дейнега, який вирушив на допомогу зі своїми бійцями – С. Міщенком («Яр»), В. Лавреновим («Лавр»), В. Лінським («Крук»), В. Антоновим («Літак») і В. Ковальчуком («Тритон»). Вони перейшли посадку і вийшли на залізничне полотно, взявши по дорозі з собою бійця із взводу снайперів К. Андрійчука («Том») [8]. Згодом частина вояків «Купола», котра мала контролювати територію біля моста, також вирушили ближче до штурмової групи, залишивши, таким чином, неприкритим тил [7].

Група О. Дейнеги вийшла на залізничні колії, але не змогла знайти В. Дегтярьова, а зв'язок по рації постійно зникав. Згодом вони змогли відшукати один одного і, об'єднавшись, продовжили переслідувати противника, який зник з поля зору [13]. Проминувши приміщення митниці, що вже було зачищене і зайняте бійцями із взводу снайперів, вони продовжили рух у бік Іловайська [7].

На відстані декілька десятків метрів від митниці радіозв'язок знову пропав. Щоб зв'язатися з основними силами, В. Дегтярьов виліз на цистерну. В цей момент противник відкрив вогонь. Першими пострілами було вбито В. Антонова і поранено командира групи «Купол», якому куля попала в біцепс, а вибухом гранати відірвало кілька пальців на руці [6]. Решта бійців зайняли позиції під вагонами і вступили у бій, що полягав, переважно, у киданні гранат РГД-5, властивості яких не давали змоги нанести противнику значної шкоди.

Дізнавшись про втрати, Т. Констанчук віддав наказ відступити. В. Ковальчук кинув у бік противника декілька гранат, що дало можливість здійснити відхід, не евакуювавши тіло загиблого. Бійці повернулися до митниці, де перегрупувались з іншими вояками та поповнили свій боєкомплект. Під час цих дій місце засідки було відпрацьовано

мінометним вогнем. Після цього загін пішов назад, аби забрати тіло В. Антонова [8]. Однак воно зникло. Сліди крові тягнулися від місця загибелі до огорожі, за якою були позиції противника. Не знайшовши тіла і потрапивши під вогонь із засідки, група відступила [13].

Інша колона із батальйонів «Азов» і «Шахтарськ», повернувши у бік залізничного переїзду, рухалася по ґрунтовій дорозі між двома полями, що повертала ліворуч. На чолі колони їхала БМП 51-ї ОМБр. Її десантом були вояки «Азова», які побачили по дорозі місцевого жителя, котрий рухався на велосипеді їм назустріч. Вони запідозрили, що він може бути коригувальником артилерійського вогню, тому зупинилися для його перевірки. Місцевий мешканець був похилого віку і дуже погано чув, що ускладнило його перевірку. Під час допиту бійці побачили відблиски, які сприйняли за оптику снайперських гвинтівків. В їх бік здійснили декілька пострілів з автоматів, у відповідь противник відкрив вогонь [10].

Бійці «Азова» розгорнулись у бойовий порядок для наступу. Їх атаку підтримували БМП і власна саморобна броньована машина «Пряник», на якій було встановлено великокаліберний кулемет НСВ-12,7 «Утьос». По фронту наступаючих сил розташовувався добре укріплений блокпост противника із організованими стрілецькими позиціями навколо нього. По ним вели вогонь з БМП і «Пряника» [16].

«Шахтарськ» перемістився ліворуч від дороги до лісосмуги, де зайняв позиції для бою. Він почав стріляти по розташуванню противника з усіх наявних вогневих засобів. Це дало змогу бійцям «Азова» під прикриттям бронетехніки тактичними маневрами наблизитися до ворога [11].

Прямолінійний наступ по дорозі робив броньовану машину «Пряник» легкою мішенню для супротивника, тому вона з'їхала праворуч у поле соняшників. Однак противник, розуміючи значення підтримки атаки броньованими засобами, намагався вивести його з ладу. По «Прянику» було відкрито вогонь з важкого озброєння. Декілька пострілів по ньому були влучними. Вони пошкодили зварну стійку, на якій було закріплено НСВ-12,7 «Утьос» [16].

Слідом за «Пряником» у поле звернула БМП 51-ї ОМБр. Проте там її двигун вийшов з ладу і вона не могла стріляти. Завданням БМП стало прикриття бійців, які, сховавшись за нею, продовжували відстрілюватися. Декількома вистрілами снайпера було вбито гранатометника батальйону «Азов» А. Дрьоміна («Світляк»). За його тілом пішов М. Березовий, але його також було поранено в ділянці паху, що спричинило сильну кровотечу. Він власноруч перев'язав собі ногу і намагався витягнути тіло свого побратима. Для їх евакуації прибула машина. Під час евакуаційних дій було поранено Р. Сокуренька («Сокіл»), якому ворожий

снайпер попав у ділянку ребер, де на бронезилі відсутні захисні пластини [10].

М. Березовому намагалися надати медичну допомогу, але оскільки поранення було в області пахової артерії, кровотечу з якої перев'язуванням не зупинити, він помер на місці. Медики батальйону «Азов», які могли надати фахову медичну допомогу, розгубившись, поїхали з колоною «Донбас» [16]. Р. Сокуреньку надали медичну допомогу, але куля, що ввійшла збоку, пошкодила практично всі внутрішні органи, спричинивши сильну внутрішню кровотечу [10]. Він помер 22 вересня в госпіталі Бундесверу (Збройні сили Німеччини) м. Ульм [4].

Перші втрати та вдала робота ворожого снайпера внесли деякий розлад в ряди «Азова». Ю. Єременко (офіцер бойового управління батальйону «Азов») попросив у Р. Онищенка (заступник командира батальйона «Шахтарськ») кількох снайперів у своє підпорядкування, щоб знайти і знешкодити снайпера противника [3; С. 77]. Решта бійців «Шахтарська» згодом відійшла на вихідну позицію, оскільки у них закінчився боєкомплект [11].

Противник здійснив тактичні маневрені дії і перейшов у контрнаступ, намагаючись взяти українських бійців в оточення. Тому С. Коротких, оцінивши ситуацію, прийняв рішення про відступ. Після вивезення з поля бою пораненого Р. Сокуренька відійшли «Пряник» і БМП, яку екіпаж зміг відремонтувати і завести, а потім решта вояків на легкових автомобілях [16].

Батальйон «Донбас» продовжив рух у напрямку м. Іловайськ. Він дістався передмістя, де дорога повертала ліворуч. Перед поворотом знаходився укріплений район противника - позиції в 4-поверховій будівлі, а за нею – організовані блокпости. У цьому районі українські бійці зупинилися і розпочали контактний бій. Противник, розмістившись по флангах, утримував свої позиції.

Для підтримки атаки була задіяна ЗУ-23-2, яка відпрацьовувала по лісопосадці, де могла бути засідка противника. Також для підтримки вогнем виїхав БТР-60, але у нього закінчилося палине, також були пошкоджені колеса внаслідок ворожого вогню. Тому приїхав автомобіль спеціального призначення «КрАЗ», який евакуював його з місця бою. Також закінчилися боеприпаси для автоматичної зброї, гранатометів і ЗУ-23-2, що була єдиним важким озброєнням після евакуації БТР-60 [17].

За боеприпасами була відправлена машина з бійцями групи «Купол» і вояками батальйона «Донбас». Їхнім завданням було привезти додатковий боєкомплект із с. Многопілля, а загін бійців «Купола» мав намір вирушити на пошуки своїх зниклих розвідників Ю. Грінкова та В. Войлокова. Другорядним завданням було повторно оглянути позиції противника біля мосту і позбирати трофейну зброю та боеприпаси [3; С. 91]. Для підтримки наступальних дій Т. Констанчук запросив дозвіл на

обстріл укріпленого району мінометним вогнем. Мінометники, розташовані в с. Полтавське, за допомогою коригувальних дій вояків ДУК ПС знищили склад боеприпасів противника. Штурмова група у момент мінометного вогню розташувалася на узбіччі головної дороги для відпочинку, очікуючи боеприпаси [5].

Автомобіль, що вирушив за ними, зупинився під віадуком, аби оглянути місце засідки і висадити бійців «Купола». Під час огляду місця колишньої засідки та пошуку зниклих бійців «Купола» була отримана інформація, що вони вийшли десь самі. Також під час огляду території навколо моста були помічені дві жили товстого дроту. Це свідчило про намір противника підірвати міст, щоб закрити шлях відходу для українських бійців. У цей момент противник відкрив вогонь [3; С. 93 - 94]. Внаслідок організованої засідки батальйон «Донбас» втратив трьох бійців Ю. Литвинського, Ю. Бойка («Немо») і Р. Мотичка («Комуніст»). На підмогу решту українським воякам, що продовжували бій, поїхало декілька автомобілів. Коли вони прибули до моста, противника вже не було, а бійці «Донбаса» ціною власного життя врятували штурмову групу від оточення [15]. Після відпрацювання мінометів особовий склад ДУК ПС провів розвідку і виявив, що у лісопосадці організована засідка з великою кількістю живої сили. Оцінивши ситуацію (противник вільно працює в тилу; невідомо, де батальйони «Азов» та «Шахтарськ», з якими немає зв'язку; відсутня підтримка бронетехніки; закінчилися боеприпаси в усіх бійців), Т. Констанчук, узгодивши своє рішення із командиром батальйону С. Семенченком, віддав наказ про відступ [5].

Отже, внаслідок проведення розвідки боєм 10 серпня 2014 року у м. Іловайськ українськими бійцями, ціною важких втрат, були виявлені укріплення та позиції противника. Ці втрати були зумовлені відсутністю радіозв'язку між підрозділами, поганою координацією дій, а також не достатнім забезпеченням бронетехнікою. Отримані розвідувальні дані були використані командуванням сектора Б при розробці плану звільнення Іловайська, який 14 серпня 2014 р. розпорядженням штабу Антитерористичної операції № 1631 був затверджений на виконання.

Джерела та література:

1. ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 04 – 54: Документи про розслідування обставин, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровільних батальйонів, а також Збройних сил України. Т. 2. 193 арк.
2. Закон України № 2268-VIII від 18.01.2018 «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.
3. Зіненко Р. Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. Ч. 1. 7 – 24 серпня 2014 / за ред. Бутусова Ю. Х.: Фоліо, 2019. 446 с., іл.
4. Книга пам'яті загиблих за Україну: Сокуренько Роман Олександрович. URL: <http://memorybook.org.ua/21/sokurenko.htm>.
5. Особистий архів автора. Інтерв'ю з А. Поляковим («Поляк») – стрільцем-санітаром 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» (записано 31.07.2017).

6. Особистий архів автора. Інтерв'ю з В. Дегтярьовим («Сенсей») – командиром групи «Купол» (записано 31.07.2017).
7. Особистий архів автора. Інтерв'ю з Д. Кулішом («Сімьорка») – командиром окремого взводу снайперів батальйону «Донбас» (записано 01.08.2017).
8. Особистий архів автора. Інтерв'ю з О. Дейнегою («Чуб») – командиром відділення 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» (записано 27.07.2017).
9. Особистий архів автора. Інтерв'ю з О. Мотрієм – командиром батальйону «Кривбас» (записано 15.08.2017).
10. Особистий архів автора. Інтерв'ю з О. Проскуряковим («ВВС») – стрільцем 3-ї роти батальйону «Азов» (записано 12.08.2017).
11. Особистий архів автора. Інтерв'ю із Р. Онищенком – заступником командира батальйону «Шахтарськ» (записано 21.03.2018).
12. Особистий архів автора. Інтерв'ю з С. Малишевим («Розвідка») – стрільцем 2-го взводу роти охорони батальйону «Донбас» (записано 14.01.2018).
13. Особистий архів автора. Інтерв'ю з С. Міщенком («Яр») – стрільцем-санітаром 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» (записано 27.07.2017).
14. Особистий архів автора. Інтерв'ю із С. Семенченком – командиром батальйону «Донбас» (записано 18.03.2017).
15. Особистий архів автора. Інтерв'ю з Т. Констанчуком («Бішут») – командиром штурмової групи батальйону «Донбас» (записано 15.03.2017).
16. Особистий архів автора. Інтерв'ю з Ю. Єременком («Сімдесятий») – офіцером бойового управління батальйону «Азов» (записано 02.08.2017).
17. Особистий архів автора. Інтерв'ю з Я. Тендітником («Камиш») – заступником командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» (записано 12.04.2018).
18. Павлюк А. Іловайська трагедія 2014 р.: події та відповідальність. Центр стратегічних справ УГСПЛ. Харків, 2016. 48 с.
19. Родин І. «Донбас». Записки добровольця. 63 с. [рукопис наданий автором для автора статті. Мемуари готуються до друку видавництвом «Фоліо»].
20. Тинченко Я. Серпень 2014. Іловайськ. Частина II. Чому добровольчі батальйони, а не Збройні Сили України, пішли на штурм міста. URL: <http://tyzhden.ua/Society/144115>.
21. Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7>.

УДК 94 (477) «2014»

Юрій ЗІНЬКО,
Ігор КУШКО (Вінниця)

ІЛОВАЙСЬКА ОПЕРАЦІЯ: БОЙОВИЙ ДОСВІД І ТРАГІЧНИЙ ЕПІЗОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті на основі відкритих джерел та повідомлень засобів масової інформації подано хронологію військового протистояння в районі Іловайська на початковому етапі російсько-української війни.

Ключові слова: Збройні Сили України (ЗСУ), українські військові, бої за Іловайськ, російсько-українська війна.

На початковому етапі збройної агресії Російської Федерації проти України бої в районі Іловайська були одними з найжорстокіших. Місто Іловайськ знаходиться на відстані 40 км. від Донецька і 12 км. від траси Н-21, яка сполучає Донецьк і Луганськ [14]. У серпні 2014 р. цей напрямок розглядався українською армією як шлях до звільнення Донбасу, адже взявши під контроль трасу Н-21 і Макіївку, українським військовим вдалося б оточити м. Донецьк і послабити позиції терористів. Сьогодні все ще мало є інформації про підготовку й реалізацію військової операції в районі Іловайська й зміст наказу щодо його взяття. Але особливістю даного етапу російсько-української війни стало те, що у серпні 2014 р. Росія вдалась до загострення конфлікту й не тільки стала використовувати найманців для війни на Донбасі, а ввела свої регулярні військові підрозділи на територію України та розпочала бойові операції проти української армії [15].

На початку серпня 2014 року українські військові успішно провели військову операцію із звільнення с. Степанівка та смт. Никифорове. Під час операції було розблоковано ряд військових підрозділів та українських прикордонників, яких протягом тижня обстрілювала російська сторона. Українські військові взяли під контроль більшу частину Донецької і майже всю Луганську область. Однак Іловайськ продовжували утримувати до 100 бойовиків із так званої ДНР [4]. Тоді ж надійшла інформація, що через кордон біля Ізвариного на українську територію зайшли російські війська.

6-7 серпня 2014 р. штаб АТО прийняв рішення про звільнення Іловайська. Штурмували місто батальйони «Кривбас», «ДУК», ЗБТГр 51-ї бригади, які мали 2 танки і 2 БМП. Однак операція провалилась і здійснити задумане не вдалося [3].

Основні бої за Іловайськ розпочались 10 серп-

ня 2014 р. спробою добровольчих батальйонів «Донбас», «Азов» та «Шахтарськ», які мали близько 200 бійців, захопити місто. Однак втрапивши 12 бійців і танк, добровольці припинили штурм. Вони встановили чотири блокпости біля с. Грабське, с. Зелене на автотрасі Іловайськ-Харцизьк та успішно ці позиції тримали до кінця серпня [4].

13 серпня добровольчі батальйони здійснили наступ у напрямку Шахтарська і дійшли до Зугреса, де протягом наступного дня вели важкі бої. Окрім Іловайська складною була військова ситуація й на інших ділянках фронту. Тривали важкі бої за Савур-Могили, Красний Луч. Бойовики тіснили українські збройні підрозділи й створювали умови для подальшого оточення [12].

15 серпня 2014 р. у штабі Сектора «Б» відбулася нарада за участі командуючого Сектором «Б» генерал-лейтенанта Руслана Хомчака, його заступника, – командуючого артилерією сектора, – та командирів військових підрозділів. Обговорювалось питання про виконання вказівки Генерального штабу щодо здійснення другої спроби звільнити Іловайськ. Планувалось провести 17-18 серпня операцію зі звільнення міста [17].

18 серпня батальйони «Дніпро-1» і «Донбас» зайшли в Іловайськ і закріпились в західній частині міста та розташувались в приміщенні школи. Їм на допомогу прибули 17-а криворізька танкова, 51-а волинська, 93-а дніпропетровська мехбригади ЗСУ. Російські найманці обляштували потужні позиції в центральній міській частині та розмістили бойові гнізда на багатопверхових будинках. Для просування українських підрозділів вперед потрібно було подолати восьмикілометрове залізничне полотно, – повністю відкрите та пристріляне [9].

19 серпня українські добровольчі батальйони «Донбас» та «Дніпро-1» звільнили частину Іловайська, захопили залізничне депо, взяли у полон кількох найманців, але закріпитись у східній частині міста не змогли. Підрозділи «Азов» і «Шахтарськ», понісши втрати, відступили з Іловайська й повернулися до Маріуполя і Комсомольського. [14].

Російські найманці намагались посилити свої позиції в районі Іловайська. Вони постійно зі

сторони Харцизька та Моспіно здійснювали артилерійський обстріл міста. До Іловайська підтягувались і групи збройних сил Російської Федерації, які у повному озброєнні й з військовою технікою переходили український кордон [1]. Розуміючи важливе стратегічне значення регіону, до Іловайська підтягувались українські підрозділи. Вже 24 серпня в місто зайшли батальйон «Херсон» та роти 17-ї і 93-ї бригад [4]. До початку основних подій під Іловайськом там знаходились: батальйони «Дніпро-1», «Світязь», «Миротворець», «Херсон», «Івано-Франківськ», «Дніпро-2», «Кривбас», «Донбас», а також 93 ОМБр, 39-го та 40-го БТРО, 3-й полк спецпризначення, 17 танкова бригада, 51-ша ОМБр й інші окремі військовослужбовці [8].

23 та 24 серпня 2014 р. для боротьби з українською армією за території Росії до Іловайська було направлено російських військових і майже 100 одиниць бойової техніки. Не зустрівши опору, адже українське військове керівництво не сподівалось, що російські регулярні війська будуть вести на українській території бойові дії проти українських підрозділів, вони невдовзі з'явилися біля міста. [9].

У бій з російськими десантниками 331-ї і 98-ї дивізії збройних сил Російської Федерації біля Кутейникова вступила 51 ОМБр. Під час бою було підбито 2 БМД і взято у полон 10 російських солдат. 26 серпня о 12:00 відбувся бій між 91-шим інженерним полком і 51-ОМБр Збройних сил України та 6-ю танковою бригадою Росії біля околиць Агрономічного [2]. Внаслідок чого українські військові захопили російський танк Т-72Б3 [13]. Цього ж дня о 15:00 на трасі Кутейкинове-Іловайськ 51 ОМБр вступила у бій з 8 ОМСБр Російської Федерації. У бою брав участь й трофейний танк Т-72Б3, яким керував Євген Сидоренко [13]. Було знищено 3 одиниці бронетехніки та 2 російських солдати, а 3 – було взято у полон [15]. Не дивлячись на успішні бойові дії українських військових, переважаючи російські сили взяли Іловайськ у кільце [2], [19].

27 серпня була зроблена спроба розблокувати оточені в Іловайську українські війська. Однак вона була невдалою і закінчилась значними втратами. Багато військових було поранено, взято у полон, а військову техніку знищено.

28 серпня відбувались переговори з російською стороною про вихід українських військ з Іловайська двома коридорами. Росіяни погодилися, але висунули вимогу про вихід українських підрозділів без зброї й техніки. Українські військові таких умов не прийняли й готувалась до виходу з озброєнням [7].

Для виходу з оточення 29 серпня українські військові загони сформували дві колоні: північну – «Булава» та південну – «Вітер» [10]. Однак під час руху українські колоні потрапили в зазда-

легідь організовану пастку. Ворог вів обстріл з важкого озброєння: РПГ, ПТУРів, НОН, кулеметів, танків Т-72, – та стрілецької зброї різного калібру. Першими знищувались важкі автомобілі – КРАЗИ, КАМАЗи, УРАЛи – та великі автобуси. Російські терористи намагались позбавити можливості вивести особовий склад підрозділів, поранених із зони обстрілу. Північна колона зазнала обстрілу в районі населених пунктів Горбатенко та Старобешеве, а південна, намагаючись врятувати військову техніку, розділилася на дві частини. Однак прориваючись з оточення, одна частина колони була розбита на підступах до с. Червоносільське, а друга, пройшовши через с. Червоносільське, зазнала обстрілу на ділянці Осиково – Новокатеринівка [12], [1], [15].

Отже, «Іловайська операція» – це трагічна сторінка в історії незалежної України. В ході операції з виведення українських підрозділів з оточення в районі м. Іловайськ від російської зброї загинули й постраждали сотні українських воїнів. Але бої за Іловайськ стали переломним моментом у російсько-українській війні. Хоч Збройні Сили України втратили наступальну ініціативу й перейшли на сході України до оборони, але героїчні дії українських військових завдали значних втрат противнику, стабілізували лінію зіткнення та не допустили подальшого просування російських найманців у глибину української території. Країна отримала час для побудови нової української армії.

Джерела та література:

1. «Іловайський котел»: сліди військових Росії на Донбасі [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28687676.html>
2. 6-я танковая бригада РФ: убитые, пленные, сожжённые танки ч.2 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://sled-vzayt.livejournal.com/3968.html>
3. Аналіз бойових дій в районі Іловайська після вторгнення російських військ 24-29 серпня 2014 р. / Міністерство оборони України, 19.10.2015 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2015/10/19/analiz-illovausk--14354/>
4. Бої за Іловайськ [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бої_за_Іловайськ
5. Бутусов Ю. Іловайськ. Роковини / ZN.UA, 21.08.2015 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/ilovaysk-rokovini-_.html
6. В ДНР заявили о наступлении на Еленовку и новом «котле» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://vesti-ukr.com/donbass/66727-v-dnr-zajavili-o-nastuplenii-na-elenovku-i-o-novom-kotle>
7. Все про Іловайськ [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/2015year/ilov/index3.html>
8. Група учасників «Іловайської операції» «Іловайський котел» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/ilovaysk2014/?fref=ts>. Аналіз ведення АТО та наслідків вторгнення РФ в Україну у серпні-вересні 2014 р. / Міністерство оборони України, 13 серпня 2015 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.mil.gov.ua/news/2015/08/13/analiz-vedennya-antiteroristichnoi-operaczi--12694/
9. Іловайський котел: кровавый август украинской истории [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://panoptikon.org/articles/107975-ilovajskij-kotel-krovavyyj-avgust-ukrainskoj-istorii.html>
10. Іловайська трагедія: хронологія протистоянь російським військовим та незаконним бандформуванням [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/ilovaiska-traheidiia-khronolohiia-protystoian-rosiiskym-viiskovym-ta-nezakonnym-bandformuvanniam-152441.html>

11. Полковник Ковальский: «Российский Т-72Б3 мы захватили неожиданно для самих себя – для большинства это был первый бой» [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://censor.net.ua/resonance/349305/polkovnik_kovalskiyi_rossiyiskiyi_t72b3_my_zahvatili_neojidanno_dlya_samih_sebya_dlya_bolshinstva_eto
12. Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також Збройних Сил України біля міста Іловайськ Донецької області [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/>
13. Рассказ танкиста Евгения Сидоренко, прорвавшегося из Иловайска на российском Т-72 [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://censor.net.ua/resonance/301924/rasskaz_tankista_evgeniya_sidorenko_prorvavshegosya_iz_ilovayska_na_rossiyiskom_t72
14. Роковини Іловайського котла: хронологія та розслідування трагедії [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://dyvys.info/2017/08/28/rokovyny-ilovajskogo-kotla-hronologiya-ta-rozsliduvannya-tragediyi/>
15. Серпень 2014-го. Іловайськ. Частина II. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Society/144115>
16. Хоменко С. Що сталося в Іловайську: версія Генштабу / BBC Україна, 14.08.2015 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaysk_hq_general_sx. Ю. Бутусов Іловайськ. Роковини / ZN.UA, 21.08.2015 р. // http://gazeta.dt.ua/internal/ilovaysk-rokovini-_.html
17. Чотири історії з Іловайського котла. Спроба реконструкції подій [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/58936/Chotyry_istoriji_z_ilovajskogo_kotla_Sproba_rekonstrukciji?a_srt=eewlsziab&a_offset=966
18. Як батарея комбата Костянтина Ковалю вибралася з Іловайського котла [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2014/10/07/yak-batareya-kombata-kostyantina-kovalya-vibralasya-z-ilovajskogo-kotla/>

УДК 94 [477] "2014"

Леонід КРИВИЗЮК,
Валерій МОКОЇВЕЦЬ (Львів)

ІЛОВАЙСЬКА ТРАГЕДІЯ (24-29 серпня 2014 р.): ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ.

Анотація. У статті розкриваються події однієї з найтрагічніших сторінок гібридної війни на Сході України, навіязаної російським агресором – про подвиг і трагедію Іловайська. Перебіг подій в районі Іловайська розглядається з 6 по 29 серпня 2014 р. Як складалася обстановка, що передувала розгортанню бойових дій в Іловайську. Досліджено етапи здійснення наступальних операцій щодо звільнення від бойовиків Іловайська підрозділами Збройних Сил України і добровольців. Та як вплинуло на події під Іловайськом відкриття вторгнення збройних сил Російської Федерації на територію України. А також причини важких втрат сил антитерористичної операції та помилки, допущені командуванням АТО.

Ключові слова: антитерористична операція, Іловайськ, агресія, Збройні Сили України.

У науково-публіцистичному виданні «Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016)» збройний конфлікт на Сході України поділено на сім етапів. І саме у третьому етапі – Вторгнення військових частин та підрозділів збройних сил Російської Федерації (далі – РФ) на територію Донецької та Луганської областей України (25 серпня – 5 вересня 2014 року) займає місце «Іловайська трагедія» (24 серпня–29 серпня 2014 року) [1, 47]. Але це вже коли українські військові були оточені. Чому так сталося? Які події передували цьому? Як же так сталося, що утворився «Іловайський котел».

На кінець липня Сектор «Д» (територія вздовж українсько-російського кордону) налічував вісім опорних пунктів, розташованих між Савур-Могилою, Сніжним і російським кордоном. Від селища Маринівка до Червонопартизанська в Секторі «Д» дислокувалися окремі підрозділи 24-ї, 28-ї, 51-ї, 72-ї окремих механізованих бригад (далі – омбр), 79-ї окремої аеромобільної бригади (далі – оаомбр), 3-го окремого полку спецпризначення (далі – оп СпП), частин Національної гвардії та Державної прикордонної служби.

Українські військові підрозділи виявились затиснутими між самопроголошеними, так званими Донецькою народною республікою (далі – ДНР) та Луганською народною республікою (далі – ЛНР), з одного боку та російськими військовими частинами – з іншого. 7 серпня, піс-

ля триденних запеклих боїв, оточені в районі Червонопартизанська, Довжанського, Дякова угруповання українських військ у складі окремих підрозділи 24, 51 і 72 омбр, 79 оаомбр, 3 оп СпП і Державної прикордонної служби здійснили успішний прорив і вийшли на з'єднання з головними силами українських військ [2].

В 20-их числах липня підрозділи сил антитерористичної операції (далі – АТО) активізувалися. Звільнили від терористичних угруповань і взяли під контроль населені пункти Рубіжне, Дзержинськ, Соледар, Северодонецьк, Лисичанськ, Кіровськ і Попасну, а згодом Карлівку, Нетайлове і Первомайське. Отже райони Маріуполя і Новоазовська, південь Донецької області були взяті під контроль українською владою [3].

Сили АТО почали захоплювати основні центри незаконних збройних формувань (далі – НЗФ). До 22 серпня стало зрозуміло, що військовий розгром бойовиків, навіть у умовах всебічної допомоги їм з боку Російської Федерації, – справа кількох тижнів. Але загальний хід подій змінили бої за Іловайськ [2].

Наприкінці червня війська сил АТО отримали завдання проробити коридор між бойовиками ДНР і ЛНР. Були спроби проробити цей коридор через Дебальцево, але доходили тільки до Ольховатки, згодом до Шахтарська. В черговій спробі зупинилися біля Ясинуватої. Наміри так і залишилися нездійсненими із-за нескоординованості штабом АТО дій підрозділів, які просуваються назустріч і недостатньої кількості сил і засобів для виконання завдання. Підрозділи сил АТО зазнали важких втрат. Після невдалих спроб для проведення наступальної операції у напрямку Дебальцево було вибрано Іловайськ з найбільш сприятливою обстановкою [4].

У серпні 2014 року збройні сили РФ перейшли до нового етапу ескалації конфлікту. Якщо до того російські війська вербували найманців для війни на Донбасі то з 10 серпня почалося проникнення окремих підрозділів на територію України для посилення найманців, які практично вичерпали в попередніх боях свої ресурси і вже не могли забезпечувати контроль та захист величезної лінії фронту. Вони почали брати участь у бойових діях [5]. Про це повідомив в ефірі «Громадського телебачення» журналіст Тимур Олевський і підтвердили журналісти ви-

дань «The New Times» та «Guardian», які перебували в Каменську-Шахтинському. Вони свідчили, що поруч з яким стоять КамАЗи «гуманітарного конвою», а повз них проходить колона (від 20 до 50 бронетранспортерів) російських військ, яка перетнула кордон РФ та України через КПП «Ізварине». Як зауважив британський кореспондент, це не схоже на раптове вторгнення, а виглядає, як буденна річ [6].

У відповідності до стратегічного плану, розробленого керівництвом держави у червні 2014 року щодо блокування силами АТО російсько-українського кордону та оточення мегаполісів у Донецькій та Луганській областях, вихід українських військ на околиці Донецька і охоплення Луганська могли привести до швидкого їх падіння [7].

Командувач сектора «Б» сил АТО (генерал-лейтенант Р.Б. Хомчак) отримав від командувача АТО наказ провести наступальну операцію і звільнити від бойовиків Іловайськ і Ясинувату – ключові пункти, що дозволили б замкнути оточення навколо Донецька з півдня й півночі. У наслідок чого створювалася загроза єдиній магістралі в районі Харцизьк-Зугрес, яка зв'язувала донецьке угруповання російських найманців із поставками зброї та підкріплення з РФ [8; 9, 5–6].

Генерал-лейтенант Р. Хомчак вважав, що в Іловайську розташовується від 30 до 80 бойовиків. Але командир 40-го батальйону територіальної оборони (далі – бТрО) «Кривбас» Олександр Мокрій з ним не погоджувався. Він стверджував, що там обладнано цілий «укріпрайон». Але, не повіривши доповіді командира батальйона, командувач сектору «Б» 5 серпня віддав бойове розпорядження командирі 40 бТрО. У бойовому розпорядженні зазначено: «Ранком 7 серпня силами 40 бТрО у взаємодії з 3-ю батальйонною тактичною групою (далі – БТГр) 51 омбр провести рейдові дії у напрямку Старо-Бишево, Новокатеринівка, Іловайськ і до кінця доби провести прочісування і звільнення міста Іловайськ від терористів. Встановити повний контроль над містом і у взаємодії із підрозділами 3 БТГр 51 омбр зайняти сім взводних опорних пунктів північніше та східніше Іловайська». Цей документ є підтвердженням, що завдання оволодіти Іловайськом було поставлено командуванням сектору «Б» саме підрозділам ЗС України [10, 379].

На заперечення командира батальйона, що для виконання цього завдання недостатньо сил і засобів, Р. Хомчак авторитарно заявив, що це наказ, а накази не обговорюються. Готовність виконати наказ виявили близько 120 військовослужбовців [11, 115–116]. Батальйон отримав на посилення два танки і дві БМП зі складу 51 омбр, а також загін добровольців з

«Правого сектора».

Не можна не погодитися з твердженнями тележурналіста, директора Департаменту комунікацій МВС України Артема Шевченка, що це була армійська бойова операція, про яку не могли не знати ані у штабі АТО, ані у керівництві Генерального штабу, ані у кабінеті Верховного Головнокомандувача – Президента України. Як тепер стало відомо, це завдання було нерéalним з огляду на декілька факторів. А саме: відсутність необхідних боеготовних сил АТО для виконання цього завдання; наявність потужних укріплень у самому Іловайську; постійне бойове підживлення сил противника особовим складом, зброєю та боеприпасами з району Донецька, Харцизька, Моспине; постійні вогневі нальоти противника реактивною і ствольною артилерією, яка завдавала болючих втрат [10, 380].

Як заявив начальник ГШ ЗС України Віктор Муженко в інтерв'ю для документального фільму про події під Іловайськом у 2014 р., у серпні 2014 року Іловайськ вже не мав для ЗС України стратегічного значення та був «одним з тактичних завдань», яке вирішувалось в ході масштабної операції на лінії фронту [12]. Але чому тоді Головнокомандувач ЗС України і Командувач АТО не віддав наказ на відведення військ, що знаходилися в Іловайську.

Перший наступ на Іловайськ відбувся 7 серпня через блокпост на дорозі поміж селами Олександрівка та Чумаки, який утримувався підрозділом 39 бТрО. Наступ не вдався, батальйон втратив одну БМП.

Після невдалого наступу поміж генерал-лейтенантом Р. Хомчаком і командуванням 40 бТрО виник конфлікт. Після чого військовослужбовці батальйону почали зневажливо ставитися до командування сектору «Б» та саботувати його накази. Вірогідніше за все, ця обставина спровокувала те, що в район Іловайська почали прибувати підрозділи добровольчих батальйонів «Донбас», «Азов» та «Шахтарськ». З трьох батальйонів наявність особового складу трохи більше 200 чол. [2].

10 серпня 2014 року розпочався другий штурм міста та активні дії зі звільнення Іловайська. За однією версією, це рішення було прийняте через саботаж наказів командувача сектору «Б» 40 бТрО. За іншою, штурм Іловайська був спробою реабілітації підрозділів МВС після того, як вони самовільно полишили захоплену раніше 95 оаомбр Ясинувату [13].

До наступу були долучені добровольчі батальйони «Донбас», «Азов» і «Шахтарськ», 40 бТрО «Кривбас» і загін «Правого сектора». Наступаючі підрозділи підтримувала одна БМП (зі складу 51 омбр), яка дуже часто зупинялася (перегрівався двигун) і т.зв. «Прянік» – авто-

мобіль КАМАЗ, обшитий броньованими листами та встановленим на ньому 12,7-мм кулеметом «Утьос». Добровольці енергійно перейшли в наступ: підрозділ «Азов» у напрямку на північ, «Азов» – посередині, слідом за ним пересувався «Шахтарськ». Особовий склад 40 бТрО «Кривбас» своїми діями та вогнем підтримував наступ добровольчих батальйонів. Українським підрозділам вдалося зламати опір противника на першому рубежі. Сепаратисти відступили в напрямку Іловайська. Але був уражений «Пряник», а напівзіпсута БМП не могла надати суттєву допомогу наступаючим. Тому підрозділи вимушені були відмовитися від подальшого просування. Цей наступ на Іловайськ дуже дорого коштував, 12 загинили: підрозділ «Азов» втратив трьох бійців, «Донбас» – 4, бТрО «Кривбас» – 3, «Правий сектор» – 2 [4].

12 серпня українські підрозділи охопили Іловайськ із заходу з боку Шахтарська, але просунутися далі на Зугрес було неможливо, – противник почав контратаки силами найманців за підтримки артилерійського угруповання з районів Моспине та Харцизьк. Вогонь вівся прямо з житлових кварталів і підрозділи сил АТО не могли його подавити. Найдальший за Іловайськом третій блокпост сектору «Б» був зайнятий підрозділами 40 бТрО «Кривбас», які понад два тижні у щоденних боях відбивали всі атаки противника й відмовлялися відступати із зайнятих позицій аж до наказу на прорив.

Утримання блокпостів стало можливим завдяки ефективній взаємодії з армійською бронетехнікою та артилерійською групою. Стійкість 40 бТрО створила сприятливі умови для захоплення Іловайська [8].

Це вже було далеко не АТО. Антитерористична операція – це комплекс специфічних заходів, що здійснюються за єдиним планом під керівництвом органів СБУ із залученням органів та підрозділів інших військових формувань (ІВФ) та правоохоронних органів (ПрО), органів виконавчої влади для запобігання та припинення злочинної діяльності, яка здійснюється із терористичною метою [14, 154].

Третій штурм Іловайська відбувся 18 серпня. У ньому брали участь переважно добровольчі батальйони: «Донбас» (220 бійців), «Дніпро-1» (78 бійців), «Миротворець» (74 бійця), «Світязь» (спочатку 40, потім – 30 бійців), «Херсон» (30 бійців) та «Івано-Франківськ» (33 бійця). Підтримували наступ зведена рота з 51 омбр та щойно прибула на фронт ротно-тактична група (РТГр) 17-ї окремої танкової бригади (далі – отбр) (4 танки, 4 БМП, 82 бійця).

Батальйон «Донбас» увійшов у місто за підтримки 17 отбр та 51 омбр. Слідом за ним в Іловайськ увійшов батальйон «Дніпро-1» [4]. Бойовики ж закріпилися у північній частині міста

та їм на допомогу прибуло підкріплення з Донецька.

У боях за місто брали участь підрозділи батальйонів Міністерства внутрішніх справ України (МВС) «Азов» і «Шахтарськ», але через кілька днів вони були виведені з бою й відправлені в район Маріуполя.

Обстановка в місті була важка – у місті та околицях точилися запеклі бої, артилерійський обстріл вівся практично безперервно. Бої за Іловайськ ефективно сковували загони найманців, а перекидання додаткових резервів у район міста могло справді переломити ситуацію. Через кілька днів ведення бойових дій противник став уникати контактних боїв у місті, – отримавши достойну відсіч, найманці почали вести інтенсивний вогонь по позиціях сил АТО з укріплених будинків.

Зважаючи на серйозну напругу бойових дій і велику кількість різних підрозділів у районі, діями всіх сил, що вели бій за місто, безпосередньо керував командувач сектору «Б» генерал-лейтенант Р. Хомчак з передового командного пункту на блокпосту 39-06 [8].

У цей час речник Інформаційно-аналітичного центру Ради національної безпеки і оборони України Андрій Лисенко напередодні 24 серпня 2014 року заявив «Бійці Національної гвардії вже звільнили дві третини міста Іловайська та відрізали шляхи постачання до нього живої сили та техніки російських найманців» [15].

Війна перейшла в нову фазу. Посилення бойових дій у прикордонних районах і підвищення концентрації військ та бронетехніки найманців РФ на території України командування АТО не сприйняло як підготовку до вторгнення. Плану протидії вторгненню, очевидно, не відпрацювали. 23 серпня в Кутейниковому взагалі не було українських військ, у Старобешевому була рота 28 омбр, що йшла на ротацію. Рубіж Старобешеве – Кутейникове був ключем до утримання Іловайська, оскільки саме по цих містах ішла основна траса постачання угруповання сил АТО [8].

Штурм українським військом Іловайська змусив російське політичне керівництво вперше скинути свою маску: відкрито вторгнувшись на територію України кадровими підрозділами, РФ скоїла акт збройної агресії та порушила норми права війни [16].

Командування збройних сил РФ використало чинник раптовості для досягнення успіху. Тоді як міністр оборони Валерій Гелетей заявив на параді, що «антитерористична операція розвивається за планом», а командувач АТО Віктор Муженко отримувал збірку генерал-полковника та брав участь у параді на честь Дня незалежності, російські війська перейшли в наступ. А в Донецьку – «антипарад». Знущення над по-

лоненими української армії [17, 199]. Яка ж все таки байдужість і безвідповідальність цих посадових осіб.

Факт вторгнення російських військ на територію України розвідувальні органи України зафіксували ще 23 серпня. Українська розвідка доповідала про маршрути пересування російських військ фактично в режимі реального часу. Чому проігнорував штаб АТО цими даними? Сподіваємося, що і на це питання буде відповідь [18, 59].

Вже 25 серпня 2014 р. керівництво Сектору «Б» розуміло, що підрозділи в м. Іловайськ знаходяться в оперативному оточенні: н.п. Кутейниково, Моспіно та Комсомольське були повністю зайняті підрозділами ЗС РФ. Командування сектору доповіло в штаб АТО, що рішення не обхідно було приймати терміново, оскільки ситуація в оточуючих населених пунктах змінювалася, російські військові укріплювали свої позиції. Сенсу залишатися у місті не було: підрозділи не мали ресурсів взяти місто повністю; сил не було його втримати; підрозділи не були забезпечені належною кількістю особистого складу, військової техніки, боєприпасів. Але зі штабу АТО отримали відповідь, що підкріплення буде [19, 35].

Оточені частини до останнього моменту зберігали керування й виконували бойові завдання, завдаючи помітних втрат російським військам, захоплюючи полонених і бойову техніку.

По суті, вже 26 серпня наступ російських військ зупинився, завдання зі стримування російського наступу оточені українські воїни з честю виконали. Їх можна було виводити й перегрупувати на новий рубіж.

До 27 серпня шляхи виходу ще були відкриті і більшість людей могли врятуватися. Адже добровольці для оточених навіть проводили вільними шляхами машини постачання. Але цього шансу своїм військовослужбовцям командування АТО не дало, а доповіло президентові, що здатне деблокувати оточених і знищити чотири російські батальйонні тактичні групи.

В Іловайськ на посилення були направлені РТГр 92 омбр і рота 42 бТрО, але натрапили на рубежі оборони підготовлених російських військ і були повністю розбиті, вся техніка – втрачена. Командувач сектору «Б» вимушений був приймати рішення згідно обстановці, що склалася. Від штабу АТО крім «триматися» ніяких наказів не надходило. А заява Президента України про досягнення домовленостей із В. Путіним дезорієнтувала оточені війська [20].

28 серпня 2014 р. підрозділам, які базувалися в Іловайську, поступила команда готуватися до виходу. Вихід планувався вночі з 28 на 29 серпня 2014 р. Але підрозділи вийшли з міста близько 6 ранку 29 серпня 2014 р. Домовле-

ність про вихід була досягнута на рівні безпосередніх учасників бойових дій. Українські підрозділи мали виходити двома колонами зі зброєю та технікою. Супроводжувати колони мали БТРи з російськими десантниками, яким на виході з оточення мають бути передані троє полонених військовослужбовців РФ, один з яких був поранений [21].

Путінський «зелений коридор» став для бійців українського війська справжньою дорогою смерті. Підлість та цинізм ворога не мали меж і колони були розстріляні під час маршу [22].

Чисельність добровольчих загонів Нацгвардії та поліції особливого призначення, що брали участь у штурмі Іловайська, разом з підрозділами ЗС України всього склала близько 1400 осіб. За іншими даними, на момент виходу угруповання українських військ могло сягати 1700 бійців. Натомість, за інформацією військової прокуратури, загальна кількість бойовиків та військ РФ під час боїв під Іловайськом перевищувала 16 тис. людей [5].

За даними Головної військової прокуратури, під час Іловайської операції 12-30 серпня 2014 року загинуло 366 українських воїнів, 158 знигло безвісти. Майже всі втрати – жертви одного фатального дня – 29 серпня [23].

Роблячи висновок можна підкреслити, що головна причина поразки під Іловайськом – відсутність централізованого управління силами антитерористичної операції.

Джерела та література:

- Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014-2016). Збройні Сили України. – К.: МОУ, НУОУ, 2017. – 250 с.
- Коляда Ігор, Кірієнко Олександр. АТО: Іловайська наступальна операція: передумови, хід, наслідки (6 серпня - 3 вересня 2014 року). / Ч. II. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15056/1/Kolyada.pdf>.
- Костянтин Машовець. Хроніка війни на Донбасі: від мітингів до танків. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mediarnbo.org/2014/10/18/hronika-viyni-na-donbasi-vid-mitingiv>.
- Ярослав Тинченко. Серпень 2014-го. Іловайськ. Частина II. 25 серпня 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/144115>.
- Іловайська трагедія: Хронологія протистоянь російським військовим та незаконним банд формуванням. Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/ilovaiska-tragediia-khronolohiia-protystoian-rosiiskym-viiskovym-ta-nezakonnym-bandformuvanniam-152441.html>.
- Західні журналісти вперше побачили, як в Україну йдуть колони російських БТР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/14/7034870/>.
- Ярослав Тинченко. Серпень 2014-го. Іловайськ. Частина I. Невиправдані сподівання на перемогу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Society/144112>.
- Юрій Бутусов. Подвиг і трагедія Іловайська. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dt.ua/internal/podvig-i-tragediya-ilovayska-_.html.
- Зіненко Р.А. Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. Ч. 1. 7-24 серпня 2014 року / Р. Зіненко; за ред. Ю.Є. Бутусова; худож.-оформлювач Е.О. Балупа. – Харків: Фоліо, 2019. – 446 с.: іл. – (Хроніка).
- Добробати / Катерина Гладкова, Дмитро Громаков, Вероніка Миронова та ін., худож.-оформлювач О.А. Гугалова. – Харків: Фоліо, 2016. – 570 с.

11. Серж Марко. Хроніка гібридної війни. – К: Альтерпрес, 2016. – 236 с.: іл. 16 с.
12. Муженко: У серпні 2014-го Іловайськ вже не мав стратегічного значення. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/27/7190278/>.
13. Бої за Іловайськ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бої_за_Іловайськ.
14. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II. Батальйон, рота. – Київ, 2016. – 225 с.
15. Юрій Бутусов. Роковини Іловайського котла: хронологія та розслідування трагедії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dyvys.info/2017/08/28/rokovyny-ilovajskogo-kotla-hronologiya-ta-rozsliduvannya-tragediyi/>.
16. Іловайськ. Трагедія добробатів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nationalcorps.org/blog/ilovajsktragedja-dobrobatv>.
17. Калінінська О., Криштопа О. та ін. Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніка АТО. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. – 512 с.
18. Група «інформаційний супротив». Вторгнення в Україну: Хроніка російської агресії. – Київ.: Брайт Стар Публішинг, 2016. – 240 с.
19. Павлюк Аліна. «Іловайська трагедія» 2014 р.: Події та відповідальність. – 2016. – 48 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///D:/Yllowaysk_UGSPL-1.pdf.
20. Юрій Бутусов. Іловайськ. Роковини. Міжнародний громадсько-політичний тижневик «Дзеркало тижня» №30, 21-28 серпня 2015 р.
21. Показання Санченко А.В. в якості свідка на засіданні по справі № 761/9467/15-ц по факту збройної агресії РФ проти України від 22 березня 2016 р. в Шевченківському районному суді м. Києва. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sila-prava.org/ru/svidetelskie-pokazaniya-ob-obstoyatelstvah-tragicheskikh-sobytij-v-rajone-gorodailovajsk-donetskoj-oblasti-proizoshedshih-v-avguste-2014-goda/>.
22. Іловайськ. Трагедія добробатів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nationalcorps.org/blog/ilovajsktragedja-dobrobatv>.
23. Результати розслідування Іловайської трагедії [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=21

УДК 930.24

Віталій ІВАНСЬКИЙ,
Юрій БАРАНОВ,
Андрій БАРАНОВ,
Дмитро ДАНИЛОВ (Львів)

АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО НА СХОДІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД З ГРУДНЯ 2014 ПО СІЧЕНЬ 2015.

Анотація. *Стаття підготовлена на актуальну тему, що пов'язана з застосуванням підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України та інших військових формувань та правоохоронних органів України під час бойових дій на сході України. У статті, проведений аналіз бойових дій під час проведення антитерористичної операції в період грудня 2014 та січня 2015 рр. Також в статті показано на що були зосереджені основні зусилля, а саме на стабілізації обстановки на підконтрольних територіях, здійсненні перегрупування сил і засобів угруповання АТО, поповненні запасів боєприпасів та інших матеріальних засобів, відновленні боєздатності військ у визначених районах, удосконаленні інженерного обладнання базових таборів, блокпостів та опорних пунктів.*

Ключові слова: *антитерористична операція, незаконні збройні формування, опорний пункт, блокпост.*

В ході зимової кампанії в період з грудня 2014 по січень 2015 рр. застосування військових частин і підрозділів в районі проведення АТО базувалося, передусім, на Мінських домовленостях, укладених 19 вересня 2014 року. Безумовно дотримуючись їх положень, Збройні Сили України та інші військові формування та правоохоронні органи України здійснили планове відведення артилерійських систем калібру більше 100 мм на визначені відстані. У даний період основні зусилля українського командування були зосереджені на: удосконаленні системи управління створеними угрупованнями військ; фортифікаційному обладнанні оборонних рубежів і позицій вздовж лінії розмежування; здійсненні планової ротації підрозділів та відновленні їх боєздатності; ремонті озброєння та військової техніки [1-2]. Незважаючи на низку спірних питань щодо проведення на місцевості лінії розмежування сторін, активні наступальні дії штабом АТО не планувалися та не проводилися. Водночас, незаконні збройні формування “ДНР” та “ЛНР” за всебічної підтримки з боку Російської Федерації ставили собі за мету продовження війни і загарбання нових територій

(щонайменше — до адміністративних кордонів Донецької та Луганської областей). Чимало важливих об'єктів інфраструктури (ТЕЦ, ГРЕС, залізничні та автомобільні вузли), а також великі промислові підприємства знаходилися на території під контролем сил АТО. Крім того, запланований наступ бойовиків та захоплення ними нових територій повинні були стати фактором тиску на українську владу під час чергових раундів переговорів у Мінську. Розуміючи, що озброєні, але слабо керовані загони бойовиків не зможуть реалізувати такі амбіції, російські куратори доклали чималих зусиль для їх об'єднання під єдиним керівництвом та створення структур, подібних на військові.

Результатом цієї роботи російських офіцерів та генералів стало створення так званих “збройних сил «народних республік» у складі двох так званих “армійських корпусів (АК)”. Бандформування “ДНР” отримало офіційну назву 1-го АК; “ЛНР” — 2-го АК. Ці “корпуси” увійшли до складу 12-го командування резерву Південного військового округу ЗС РФ [1]. Управління “армійськими корпусами” та переважно більшістю “бригад” здійснювалося і донині здійснюється кадровими офіцерами та генералами російської армії на ротаційній основі. Створивши щось на кшталт військових підрозділів, доукомплектувавши їх російськими найманцями з кримінальним минулим, забезпечивши озброєнням та військовою технікою, з початком зими противник активізував обстріли позицій українських військ, намагаючись знайти слабкі місця в їх обороні. Найбільша активність противника спостерігалася в таких районах: Щастя — Трьохізбенка; Дебальцеве; Донецьк; Маріуполь.

У цьому документі, підготовленому Генеральним штабом Збройних Сил України, висвітлені усі основні події, які відбувалися протягом грудня 2014 - лютого 2015 років, та наведений короткий аналіз умов і наслідків проведення найбільш важливих операцій сил і засобів АТО: з деблокування підрозділів 81-ї окремої аеромо-

більшої бригади ЗСУ в Донецькому аеропорту та виведення військ сектору С з-під ударів противника в районі м. Дебальцеве.

Більш докладний аналіз цих операцій з коментарями безпосередніх учасників подій найближчим часом буде опубліковано на сайті Міністерства оборони України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Протягом грудня 2014 та січня 2015 років сили АТО продовжували реалізацію мирного плану двостороннього припинення вогню в режимі “Тиша”.

Військові частини і підрозділи виконували завдання на більш, ніж 90 блокпостах, 140 опорних пунктах та 1 батальйонному районі оборони, охороняли і обороняли 3 аеродроми (“Донецьк”, “Краматорськ”, “Маріуполь”), 2 бази зберігання озброєння і військової техніки у м. Артемівськ та позицію радіолокаційної роти “Катер” поблизу м. Авдіївка.

Їх основні зусилля зосереджувалися на стабілізації обстановки на підконтрольних територіях, здійсненні перегруповування сил і засобів угруповання АТО, поповненні запасів боєприпасів та інших матеріальних засобів, відновленні боєздатності військ у визначених районах, удосконаленні інженерного обладнання базових таборів, блокпостів та опорних пунктів.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України на початку січня 2015 р. для руху через лінію розмежування було створено 7 транспортних коридорів:

№ 1 Луганськ — Станиця Луганська — Широкий (сектор А);

№ 2 Луганськ — Щастя — Новоайдар (сектор А);

№ 3 Фащівка — Дебальцеве — Артемівськ (сектор С);

№ 4 Горлівка — Артемівськ (сектор С);

№ 5 Донецьк — Курахово (сектор Б);

№ 6 Донецьк — Маріуполь (через Волноваху) (сектори Б та М);

№ 7 Новоазовськ — Красноармійськ — Талаківка — Маріуполь (сектор М) [1].

Незважаючи на оголошення повного припинення вогню з 10.00 9 грудня 2014 року незаконні збройні формування за підтримки регулярних підрозділів ЗС РФ продовжували шукати шляхи зриву мирного процесу, не припиняючи провокації та регулярні обстріли позицій сил АТО та населених пунктів. З 9 грудня 2014 до 15 січня 2015 р. по українських військах з боку бойовиків було здійснено щонайменше 1052 обстріли.

В цілому, у період з 18.00 5 вересня 2014 року по 05.00 15 січня 2015 року незаконні збройні формування обстріляли українські війська щонайменше 21250 разів.

Найбільша кількість обстрілів базових таборів,

опорних пунктів та блокпостів сил АТО відзначалася поблизу населених пунктів:

Сектор А: Щастя, Кримське, Кряківка, Сокильни-ки, Трьохізбенка, Станиця Луганська, Новотошківське, Валуйське, Нижнє, Верхня Вільхова;

Сектор С: курган Гостра Могила, Майорськ, Нікішине, Ольховатка, Орлово-Іванівка, Рідкодуб, Чорнухине, Шуми, Кам'янка, Міус, Ленінське, Малоорлівка, Золоте, Попасна, Троїцьке; Сектор Б: Авдіївка, Гранітне, Кам'янка, Красногорівка, Мар'їнка, Новокалинове, Опітне, Піски, Тоненьке, аеропорт “Донецьк”, Богданівка; Сектор М: Миколаївка, Черненко, Чермалик, Орловське, Гнупове.

Втрати сил АТО після оголошення режиму припинення вогню склали:

безповоротні — 220 військовослужбовців: Збройні Сили — 177; МВС — 17; Національна гвардія — 14; Державна прикордонна служба — 7; ДСНС — 5.

санітарні — 1067 військовослужбовців: Збройні Сили — 891; МВС — 57; Національна гвардія — 99; Державна прикордонна служба — 16; ДСНС — 4 [1-5].

Хитке припинення вогню також використовувалося Російською Федерацією для розхитування ситуації на території України поза зоною АТО.

Основні зусилля Росії зосереджувалися і продовжують зосереджуватися на створенні та підтриманні на території України “п'ятої колони” — різноманітних політичних сил, рухів та громадських організацій, які орієнтуються на Росію та підтримують її агресивну імперську політику.

Росія у будь-який спосіб намагалася залякати населення, звинуватити українську владу у неспроможності підтримки порядку у державі. З цією метою були вчинені терористичні та диверсійні акти на цивільних об'єктах у Харкові, Одесі, Маріуполі. Російські спецслужби були безпосередніми виконавцями найбільш масштабних та технічно складних терактів, у решті — виступали спонсорами та організаторами.

Підтвердженням висококваліфікованої роботи військових професіоналів було синхронне виведення з ладу 23 грудня залізничного мосту в Маріуполі та 24 грудня залізничної колії в Одесі.

Пріоритетного характеру у досягненні цілей набули дії російських диверсійно-розвідувальних груп. Було зафіксовано проникнення та дії близько 80 диверсійно-розвідувальних груп противника [1].

Користуючись припиненням вогню, російська сторона значно збільшила кількість сучасних безпілотних літальних апаратів, які цілодобово вели розвідку позицій наших військ.

ВИСНОВКИ. Таким чином, було активізовано

приховане постачання зброї, у тому числі під виглядом так званих “гуманітарних конвоїв”, всебічне забезпечення та підготовка незаконних збройних формувань, зокрема на території Російської Федерації.

Щодоби через неконтрольовані Україною пункти пропуску на тимчасово окуповані території заходило понад 40 вантажних автомобілів з боєприпасами, матеріально-технічними засобами та особовим складом, а також озброєння і військова техніка.

В середині січня противник значно збільшив кількість обстрілів сил АТО з метою їх витіснення із займаних позицій. Найбільш інтенсивні обстріли здійснювались на Дебальцевському та Донецькому напрямках.

Тоді ж Російська Федерація розпочала активну підготовку до чергового раунду переговорів у Мінську. Їй були необхідні гучні перемоги над силами АТО для тиску на Президента України, підтримання нестабільності в Україні через постійні заходи інформаційно-психологічного впливу.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України. Режим доступу - <http://www.mil.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національної гвардії України. Режим доступу - <http://ngu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. Режим доступу - <http://old.mvs.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Адміністрації Державної прикордонної служби України. Режим доступу - <https://dpsu.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Режим доступу - <http://www.dsns.gov.ua/>

УДК 930.24

Дмитро ДАНИЛОВ,
Юрій БАРАНОВ,
Віталій ІВАНСЬКИЙ,
Андрій БАРАНОВ,
Валерій МАЛЮК (Львів)

АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯКІ РОЗГОРТАЛИСЯ В РАЙОНІ ДЕБАЛЬЦЕВСЬКОГО ВИСТУПУ У СІЧНІ 2015 РОКУ.

Анотація. Стаття підготовлена на актуальну тему, що пов'язана з подіями які розгорталися в районі Дебальцевського виступу у січні 2015 року. У статті, проведений аналіз бойових дій в районі Дебальцевського виступу, а саме: варіанти дій підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України та інших військових формувань України в районі Дебальцевського виступу, які розглядалися керівництвом України; сили та засоби незаконних збройних формувань та підрозділів Збройних сил Російської Федерації, які зосередилися в районі Дебальцевського виступу.

Ключові слова: антитерористична операція, сили АТО, незаконні збройні формування, Збройних сил Російської Федерації, оточення, вогневих ударів.

Після захоплення Донецького аеропорту бойовики за підтримки підрозділів регулярних Збройних сил Російської Федерації активізували свої зусилля на Дебальцевському напрямку. В районі Дебальцевого було зосереджено до семи батальйонних тактичних груп зі складу так званих “1-ї”, “3-ї”, “5-ї” та “7-ї окремих мотострілецьких бригад” так званого “1-го армійського корпусу “ДНР”, дії яких підтримували до двох батальйонних тактичних груп “2-го армійського корпусу “ЛНР”. Крім того, навколо Дебальцевського виступу було розгорнуто до восьми батальйонних тактичних груп Збройних сил Російської Федерації [1]. Напередодні чергового раунду переговорів глав держав Нормандської четвірки у Мінську сторони конфлікту намагалися використати результати бойових дій в районі Дебальцевого для досягнення своїх політичних цілей. Бойовики, маючи підтримку підрозділів Збройних сил Російської Федерації, прагнули будь-якою ціною здійснити оточення та розгром наших військ. Крім того, у разі оточення та розгрому наших військ в районі Дебальцевого, суспільно-політична обстановка в Україні могла б суттєво загостритися. Окремі політичні сили та громадські організації, підтримувані Росією, розгорнули б потужну інформаційну кампанію з проведенням акцій протесту зі звинуваченнями вищого військово-політичного керівництва [1].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ.

В умовах обстановки, що склалася, розглядалося два варіанти дій в районі Дебальцевського виступу.

Перший варіант — відвести війська за бар'єрний рубіж та закріпитися по річці Луганка. Але у цьому випадку плацдарм був би втрачений. Також, не виключалося, що відведення військ з району Дебальцевого могло спровокувати відхід підрозділів з інших напрямків.

Крім того, конфігурація Дебальцевського виступу (максимальна ширина до 20 км) дозволяла артилерії та РСЗВ незаконних збройних формувань та підрозділів Збройних сил Російської Федерації вести перехресний вогонь по наших військах під час відходу, що могло спричинити великі втрати.

При цьому, незаконні збройні формування за підтримки підрозділів регулярних Збройних сил Російської Федерації зберегли б свій наступальний потенціал, безпосередньо загрожуючи або здійснюючи вогневий вплив до рубежу Костянтинівка — Артемівськ — Попасна. Також були б створені умови для продовження наступу противника вглиб контрольованої Україною території «на плечах» наших відступаючих військ та захоплення Артемівська. Крім того, це посіало б паніку серед населення прифронтових районів та дало б можливість Росії здійснювати політичний тиск в ході переговорного процесу у Мінську.

Другий варіант полягав у тому, що продовжуючи оборону на Дебальцевському плацдармі, сили АТО й надалі б сковували значні сили противника, наносили б їм ураження та знизили наступальний потенціал, не допустивши проведення наступальних дій противника на інших напрямках [1].

При цьому планувалося, що завдяки вмілим діям та заходам омани буде підготовлено нову лінію оборони на північ від Дебальцевого зі збереженням плацдарму, що дозволяло не допустити обстрілів бойовиками міст Часів Яр, Попасна, Артемівськ, Соледар, Світлодарськ та решти. Крім того, передбачалося, що втрати, на-

несенні незаконним збройним формуванням та підрозділам Збройних сил Російської Федерації, не дозволять їм здійснити переслідування наших військ під час відходу та примусять їх відмовитися від наступальних дій.

В подальшому, сили і засоби сектору С з мінімальними втратами були виведені з Дебальцевського виступу у нові райони та закріпилися на вигідних рубежах.

Саме тому було обрано другий варіант.

Накреслення лінії зіткнення сторін в секторі С, особливо в районі Дебальцевого, не дозволяло створити глибоко ешелоновану оборону та надавало противнику перевагу для проведення штурмових дій одночасно з трьох напрямків.

Кількість сил і засобів Національної гвардії та МВС не забезпечували повний контроль за самим Дебальцевим. Внаслідок цього, в місті практично безперешкодно діяли диверсійно-розвідувальні групи та окремі мінометні секції ворога [2-3].

Частина місцевого населення міста була на боці незаконних збройних формувань. За їх допомогою бойовики отримували інформацію про наші війська та вогневі позиції в режимі реального часу.

Сил і засобів СБУ та МВС для проведення контррозвідувальних та фільтраційних заходів не було [3-4].

З 15 по 25 січня 2015 року обстановка в секторі С була складною та мала стійку тенденцію до загострення.

Противник неодноразово здійснював спроби штурму підрозділів сектору в районі населених пунктів Нікішине, Чорнухине, Малоорлівка, Вуглегірськ.

Починаючи з 25 січня, незаконні збройні формування за підтримки підрозділів Збройних сил Російської Федерації розпочали активні наступальні дії на Дебальцевському напрямку з метою оточення та розгрому наших військ та виходу на рубіж Луганське — Калинове.

Для виконання завдань у секторі С на Дебальцевському напрямку залучалися: 128-а окрема гірсько-піхотна бригада, 17-й та 42-й окремі мотопіхотні батальйони 57-ї окремої мотопіхотної бригади, 54-й окремих розвідувальний батальйон (без розвідувальної роти та роти вогневої підтримки), гаубичний артилерійський дивізіон (без 3-ї гаубичної артилерійської батареї) 44-ї окремої артилерійської бригади, 1-а гаубична артилерійська батарея 1-го гаубичного артилерійського дивізіону 55-ї окремої артилерійської бригади, 5-а реактивна артилерійська батарея 2-го реактивного артилерійського дивізіону 27-го реактивного полку, 2-й протитанковий артилерійський дивізіон 26-ї артилерійської бригади. При цьому, загальна чисельність особового складу підрозділів складала: по рубежу

Семигір'я — Троїцьке — до 1500 осіб; по рубежу Вуглегірськ — Дебальцеве — до 2700 осіб; по рубежу Булавинське — Нікішине — до 500 осіб [1]. Наступальні дії противника розпочалися з проведення потужних вогневих обстрілів з використанням артилерії, РСЗВ, танків та мінометів по наших підрозділах в районах населених пунктів Вуглегірськ, Нікішине, Рідкодуб, Чорнухине, Санжарівка, Троїцьке, Попасна та Дебальцеве. Досягнення противником поставленої мети мало стати фактором спонукання керівництва України та західних посередників (насамперед, Німеччини та Франції) до початку переговорів з врегулювання ситуації та врахування вимог та інтересів Кремля.

На початку ворожого наступу співвідношення сил і засобів сил АТО та НЗФ у смузі відповідальності сектору С склалося на користь противника, зокрема: особовий склад — 1 : 1,2; танки — 1 : 1,1; бойові броньовані машини — 1,9 : 1; реактивні системи залпового вогню — 1 : 1,6; артилерійські системи — 1 : 1,6 [1-6].

З метою оточення наших військ в районі Дебальцевого бойовики з так званого «Горлівсько-Єнакіївського угруповання» розпочали наступ в напрямку Горлівка — Вуглегірськ.

Одночасно було здійснено нарощування вогневих ударів в районі Чорнухиного, Рідкодуба, Нікішиного та проведення демонстраційних дій на напрямках: Первомайськ — Попасна та Горлівка — Артемівськ.

Використовуючи масований вогонь артилерії, танків, противнику вдалося відтіснити підрозділи 13-го окремого мотопіхотного батальйону та МВС, які несли службу на блокпостах на західній околиці Вуглегірська, та оволодіти частиною міста.

Для недопущення подальшого просування противника частина сил 8-ї механізованої роти 30-ї окремої механізованої бригади здійснила маневр з району сел. Миронівський в район північної околиці сел. Савелівка та перекрила основний автомобільний напрямок Вуглегірськ — Дебальцеве шляхом влаштування мінно-вибухових загороджень, обладнання ротного опорного пункту та закріплення на ньому.

Стійкою обороною підрозділів зі складу 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади в опорних пунктах “Станіслав”, “Андрій”, “Балу”, “Лама”, “Віталій” та “Олександр” в районах населених пунктів Чорнухине, Рідкодуб, Нікішине було зупинено противника зі східного напрямку [1-6].

Зупинивши подальше просування противника, основні зусилля сил і засобів АТО були зосереджені на нанесенні вогневого ураження резервам противника в районах Горлівки, Єнакієвого, Харцизька, Розсипного, Алчевська, Стаханова та нарощуванні угруповання сил і засобів в секторі С.

Вогневе ураження резервам противника здійснювалося усім наявним складом ракетних військ і артилерії, що знаходилися у підпорядкуванні керівників секторів та керівника АТО.

З 31 січня по 17 лютого було нанесено більше 1500 ракетних ударів та вогневих нальотів для підтримки підрозділів, що вели оборонні дії в секторі С.

В ході відбиття наступу противника було здійснено нарощування угруповання наших військ в секторі С за рахунок перегруповання військових частин з інших напрямків та тих, що завершували відновлення боєздатності.

Так, в період з 24 січня по 3 лютого у підпорядкування керівника сектору С було передано: 30-у окрему механізовану бригаду; 25-й окремий мотопіхотний батальйон 54-ї окремої механізованої бригади; ротну тактичну групу 92-ї окремої механізованої бригади; 3-й гаубично-артилерійський дивізіон 26-ї артилерійської бригади; протитанковий артилерійський дивізіон 55-ї окремої артилерійської бригади; 2-ий гаубичний самохідний дивізіон, мінометну батарею 14-ї окремої механізованої бригади.

Співвідношення сил і засобів, що склалося на той час, дозволяло вести лише позиційну оборону з метою недопущення втрати контрольованої території, просування противника, виграшу часу та створення умов для подальшого нарощування угруповання військ в районі проведення АТО. Розуміючи це, російська сторона розпочала активне переміщення озброєння та військової техніки до Дебальцевського плацдарму.

Переміщення здійснювалося як у межах Донецької та Луганської областей, так і з території Російської Федерації. Противник мав на меті за будь-яких умов оточити наші війська до початку переговорів Нормандської четвірки у Мінську 12 лютого 2015 року.

Адекватне нарощування сил і засобів у секторі С було неможливе через відсутність резервів. Переміщення підрозділів з інших напрямків призвело б до послаблення флангів.

Незважаючи на запровадження з 00.00 15 лютого 2015 р. режима припинення вогню, обстановка в зоні проведення АТО залишалася складною. Противник, грубо порушуючи умови Мінських домовленостей, продовжував здійснювати обстріли наших підрозділів, у першу чергу на Дебальцевському, Донецькому і Маріупольському напрямках, та намагався розширити межі контрольованої території в районах Дебальцевого, Донецька, Авдіївки, Пісок та Широкиного. З 00.00 15.02.2015 до початку відведення військ було зафіксовано 217 випадків обстрілів, бойових зіткнень та штурмових дій.

На інших напрямках противник намагався скувати дії сил АТО з метою недопущення їх перегруповання та переміщення резервів.

Найбільш складна ситуація склалася на Дебальцевському напрямку, де противник провів перегруповання сил з інших районів лінії зіткнення сторін та намагався взяти штурмом Дебальцеве.

Провівши активні рейдові та штурмові дії поблизу Дебальцевого, Чорнухиного, Кам'янки, Ольховатки, Санжарівки, Нижнього Лозового та Луганського, за підтримки РСЗВ, артилерії і танків, противник прорвав оборону наших військ з напрямку Вергулівки та вийшов на східну околицю Дебальцевого та взяв під контроль основні адміністративні будівлі міста, залізничний вузол, мікрорайон Жовтневий.

Основною причиною успіху противника став самовільний відступ та здача в полон понад 100 військовослужбовців 40-го окремого мотопіхотного батальйону. Через три доби без висування будь-яких умов вони були звільнені бойовиками та повернулися до складу підрозділів.

Враховуючи, що підрозділи сил АТО на Дебальцевському напрямку виконали усі визначені завдання, а також обстановку, що склалася, для збереження життя і здоров'я особового складу, озброєння та військової техніки було прийнято рішення до ранку 18 лютого 2015 року здійснити відведення підрозділів із району м. Дебальцеве. Прийняттю цього рішення та відведенню військ сприяли умови, які склалися у секторі С. Знаючи втрати, яких противник зазнав в результаті ударів ракетних військ та вогню нашої артилерії, примусили його вивести свої артилерійські системи з периметру Дебальцевського виступу на безпечні відстані і зосередити їх на південний схід та південний захід від Дебальцевого. В цих умовах противник не мав змоги здійснювати вогневе ураження наших підрозділів, які виводилися за визначеними маршрутами.

Знизилася інтенсивність обстрілів підрозділів сил АТО. Порівняно зі 101 обстрілом протягом доби 16 лютого, кількість обстрілів станом на 07.00 17 лютого складала 39 обстрілів, а станом на 07.00 18 лютого знизилася до 19 обстрілів.

Підрозділи противника були виснажені. Внаслідок значних втрат їх наступальний потенціал був вичерпаний. Для продовження наступальних дій вони потребували не менше двох діб для відпочинку, поповнення запасів ракет та боеприпасів, а також перегруповання резервів, які були зупинені вогнем нашої артилерії.

Погодні умови також сприяли відведенню військ. Внаслідок зниження температури повітря переміщення підрозділів стало можливим не лише автомобільними, а й польовими дорогами.

Враховуючи, що планування операції з відведення військ здійснювалося завчасно з максимальним дотриманням режиму секретності та обмеженим складом службових осіб, зміст бойових розпоряджень на подальші дії доводив-

ся лише до командирів бригад. Підрозділи відводилися поетапно: відхід військ на визначені рубежі оборони був організований та проведений з мінімальними втратами особового складу, озброєння та військової техніки.

Виведення підрозділів здійснювалося в три етапи: на першому етапі — виведення підрозділів 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади, які виконували завдання в районі населених пунктів Малоорлівка, Новоорлівка та Орлово-Іванівка. До складу авангарду увійшли розвідувальна рота та 15-й гірсько-піхотний батальйон; на другому етапі — виводилися підрозділи 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади, які виконували завдання на східній околиці Чорнухиного (опорні пункти "Балу", "Федір", "Олександр", "Віталій"); на третьому етапі — виведення підрозділів, а також командних пунктів 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади і сектора С безпосередньо з району Дебальцевого. Прикриття відходу забезпечувалося ар'єргардом зі складу механізованого батальйону 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади.

Відведення військ здійснювалося за двома основними маршрутами невеликими колонами під прикриттям бойових броньованих машин та артилерії, не допускаючи руху поодиноких машин.

При цьому, для введення противника в оману був використаний хибний маршрут висування, на якому проводилася імітація руху колон.

В ході відходу підрозділи Національної гвардії та МВС здійснювали переміщення до районів збору у складі колон підрозділів Збройних Сил України [1-3].

Решта підрозділів зосереджувалася в Артемівську та сусідньому с. Парасковіївка.

З 2678 осіб, які підлягали відведенню, було виведено 2629 осіб, з них 131 військовослужбовець був поранений. Під час виведення втрати склали 49 осіб, зокрема 19 осіб загинули, 17 — потрапили у полон, 13 — зникли безвісти [1-6].

Було виведено понад 810 одиниць озброєння та військової техніки, що склало більше половини від загальної кількості ОВТ, яке знаходилося в районі Дебальцевого у період з жовтня 2014 до лютого 2015 рр. З них більше 50% — це бойова техніка, решта — спеціальна та автомобільна техніка.

За п'ять місяців оборони Дебальцевого та під час виведення підрозділів у безпечні райони було втрачено (знищено противником, або виведено з ладу силами наших підрозділів) близько 770 одиниць озброєння та військової техніки. При цьому втрати бойової техніки склали 260 одиниць, решта — автомобільна та спеціальна техніка.

Для забезпечення відходу військ було створено систему районів, рубежів і позицій. На передо-

вій позиції перейшли до оборони підрозділи 30-ї окремої механізованої бригади. В глибині оперативної побудови військ були створені та утримувалися мобільні бронегрупи (резерви). Другий рубіж оборони було обладнано по рубежу підготовлених опорних пунктів, на якому був спланований перехід до оборони підрозділів 128 окремої гірсько-піхотної бригади та відновлення їх боєздатності.

Забезпечення відходу військ сектору С, прикриття їх флангів, підтримка вогнем ар'єргардів та недопущення переслідування противником здійснювалося шляхом зайняття панівних висот, проведення спеціальних дій зведеним загonom зі складу 3-го і 8-го окремих полків спеціального призначення в районі між річкою Санжарівка та сімома опорними пунктами, а також підрозділами 95-ї окремої аеромобільної бригади у складі штурмових загонів № 1 (1-й аеромобільно-десантний батальйон) та № 2 (13-й окремий аеромобільно-десантний батальйон) в районі с. Нижнє Лозове, проведення інженерної розвідки на маршрутах висування з метою виявлення і знешкодження мін та фугасів, забезпечення позначення мінних полів наших військ, а також визначення вогневих коридорів та нанесення вогневого ураження противнику в районах північної та північно-західної околиць м. Дебальцеве та на маршрутах висування наших військ.

ВІСНОВКИ. Для недопущення скупчення військової техніки в населених пунктах і на бар'єрних рубежах силами Військової служби правопорядку було організовано комендантську службу на мостах, переправах, маршрутах висування підрозділів та по рубежу залізничної дороги: східна околиця Семигір'я — станція Калиново-Попасна. Напрямки відведення підрозділів підсвічувалися пусками сигнальних ракет.

Таким чином, внаслідок скоординованих дій сил АТО замисел противника — оточення наших військ та їх знищення в районі м. Дебальцеве — був зірваний. Підрозділи були виведені з-під ударів противника з мінімальними втратами особового складу та перейшли до оборони на завчасно підготовлених оборонних рубежах.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України. Режим доступу - <http://www.mil.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національної гвардії України. Режим доступу - <http://ngu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. Режим доступу - <http://old.mvs.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Служби безпеки України. Режим доступу - <https://ssu.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Адміністрації Державної прикордонної служби України. Режим доступу - <https://dpsu.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Режим доступу - <http://www.dsns.gov.ua/>

УДК 930.24

Володимир СПІЛЬНИК,
 Андрій БАРАНОВ,
 Віталій ІВАНСЬКИЙ,
 Юрій БАРАНОВ,
 Дмитро ДАНИЛОВ (Львів)

ДОНЕЦЬКИЙ АЕРОПОРТ – СИМВОЛ МУЖНОСТІ І ГЕРОЇЗМУ НАШИХ БІЙЦІВ.

Анотація. Стаття підготовлена на актуальну тему, що пов'язана з обороною Донецького аеропорту. У статті показано послідовність бойових дій під час оборони Донецького аеропорту українськими кіборгами в середині січня 2015 р., на що були зосереджені основні зусилля підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України та інших військових формувань України під час оборони Донецького аеропорту. Також в статті показано послідовність і яким чином здійснювався штурм Донецького аеропорту сепаратистами за підтримки підрозділів спеціального призначення ГРУ та ФСБ Російської Федерації.

Ключові слова: Донецького аеропорту, антитерористична операція, українські кіборги, напрямку головного удару.

ВСТУП. Січень 2015 року позначився запеклими боями в районі Донецького аеропорту. Протягом 242 діб “українські кіборги” здійснювали оборону летовища. Донецький аеропорт став символом мужності і героїзму наших бійців. Для сепаратистів він також мав принципове значення. Не випадково для його звільнення російсько-терористичні війська залучали елітні підрозділи спеціального призначення ГРУ та ФСБ [1]. Після звільнення аеропорту від сепаратистів в травні 2014 року у наших підрозділів, які забезпечували його утримання та контроль, не було тактичної і вогневої взаємодії з силами і засобами АТО. Підрозділи виконували завдання, залишаючись фактично в оточенні. Але якби українські війська були відведені, Донецький аеропорт міг стати перевалочною базою для Російської Федерації для постачання до району конфлікту зброї, боєприпасів та бойової техніки повітряним шляхом. Відтак, було б непотрібно перетинати сухопутну ділянку кордону, виправдовуючись, що здійснюється постачання гуманітарної допомоги.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Починаючи з вересня 2014 року, специфіка оборони аеропорту полягала в тому, що він був передовою позицією наших військ на Донецькому напрямку, і його утримання не давало можливості противнику вийти на оперативний простір. Саме це пояснює чисельні спроби сепаратистів за підтримки спецпідрозділів ЗС РФ

будь-якою ціною захопити аеропорт. Навіть раз, у грудні 2015 р., найбільша кількість ворожих обстрілів позицій наших військ відбувається саме в районі аеропорту.

Не слід розглядати оборону Донецького аеропорту, як оборону лише будівель терміналів та диспетчерської вежі. Оборона летовища здійснювалася як оборона стратегічного об'єкту, територія якого разом з об'єктами інфраструктури становить десятки гектарів. Для оптимізації становища силам АТО було необхідно взяти під повний контроль Авдіївку, Піски, Опитне, Водяне, зайняти панівні висоти та забезпечити надійне прикриття усього Донецького напрямку [1-2]. Під час захисту аеропорту наші підрозділи у якості оборонних позицій використовували термінали, технічні приміщення та комунікації. Копати протитанкові рови в землі, яка складається з будівельного сміття, під постійним вогнем бойовиків не було можливості.

Заборона на відкриття вогню дозволила сепаратистам впритул наблизитися до аеропорту, встановити додаткові блокпости, удосконалити існуючі укріплення. При цьому бойовики будували свої укріплення на околицях житлових кварталів, прикриваючись місцевим населенням. У другій половині січня противник перейшов до реалізації плану розширення контрольованих територій. Цей план передбачав проведення наступальних дій одночасно на трьох напрямках: Щастя — Трьохізбенка; Дебальцеве; Маріуполь. Тепер очевидно, що напрямком головного удару був визначений Дебальцевський напрямок.

З метою введення наших військ в оману щодо напрямку головного удару, 15 січня противник розпочав активні бойові дії для захоплення Донецького аеропорту, що мали на меті: примусити керівництво АТО перекинути до сектору Б сили і засоби з інших напрямків; скувати наші війська та наростити склад власних угруповань на напрямку головного удару — Дебальцевському. Штурм Донецького аеропорту розпочався з масованих артилерійських та ракетних обстрілів по новому терміналу. Використовуючи результати вогневого ураження, противник перейшов у наступ та зміг заблокувати підрозділи 81-ї окре-

мої аеромобільної бригади ЗСУ, які перебували у новому терміналі, та захопити частину території аеропорту.

З 18 січня українське командування розпочало операцію з деблокування оточених захисників аеропорту та недопущення захоплення нового терміналу бойовиками.

Для виконання цього завдання залучалися: 1-й аеромобільно-десантний батальйон та 13-й окремих аеромобільний батальйон 95-ї окремої аеромобільної бригади; 1-й та 2-й аеромобільно-десантні батальйони 79-ї окремої аеромобільної бригади; 90-й окремих аеромобільно-десантний батальйон 81-ї окремої аеромобільної бригади; 3-й парашутно-десантний батальйон 25-ї окремої повітряно-десантної бригади; 1-а батальйонна тактична група 30-ї окремої механізованої бригади; 2-й механізований батальйон 93-ї окремої механізованої бригади; 1-а танкова рота та танковий взвод 2-го окремого танкового батальйону 1-ї окремої танкової бригади; 3-й танковий батальйон 169-го навчального центру Сухопутних військ ЗСУ; 1-а батарея 1-го гаубичного самохідного артилерійського дивізіону та 2-а батарея 3-го реактивного артилерійського дивізіону 93-ї окремої механізованої бригади; 11-а батарея 3-го самохідного артилерійського дивізіону 26-ї артилерійської бригади; 1-й гаубичний артилерійський дивізіон без 3-ї гаубичної артилерійської батареї 55-ї окремої артилерійської бригади; 191-й артилерійський дивізіон без 3-ї самохідної артилерійської батареї 43-ї окремої артилерійської бригади; реактивна батарея 15-го реактивного полку; зведена реактивна батарея 107-го реактивного полку [1-2].

Для скоування противника та унеможливлення перекидання ним загонів з інших напрямків в секторі С підрозділи 57-ї окремої мотопіхотної бригади перебували в готовності до проведення пошуково-ударних дій на північ від Горлівки (поблизу Гольмівського, Зайцевого та Майорська). Операція з деблокування підрозділів 81-ї окремої аеромобільної бригади розпочалася діями 6-ї механізованої роти 2-го механізованого батальйону 93-ї окремої механізованої бригади з Пісків в напрямках на “Вольво-центр” та с. Веселе. Частина сил батальйону вийшла в район “Вольво-центру”, але не змогла утриматися на досягнутому рубежі. Зустрівши опір з боку противника, підрозділи були змушені відійти та закріпитися на східній околиці Пісків, тим самим повністю оволодівши селищем та покращивши становище сил АТО.

На іншому напрямку (на північний схід від Донецького аеропорту) розпочали штурмові дії 1-й аеромобільно-десантний батальйон 95-ї окремої аеромобільної бригади, посилений чотирма танками Т-64БВ 2-го окремого танкового батальйону 1-ї окремої танкової бригади, та 3-го

парашутно-десантного батальйону 25-ї окремої повітряно-десантної бригади. Вони мали завдання: оволодіти сел. Спартак, вивести з ладу Путилівський міст, знищити блокпост противника поблизу шахти “Путилівська”, взяти під контроль залізничний міст на залізничній ділянці Авдіївка-Донецьк поблизу м. Авдіївка [1].

Виконати усі заплановані завдання не вдалося. В ході штурмових дій підрозділи 3-го парашутно-десантного батальйону 25-ї окремої повітряно-десантної бригади знищили противника на блокпосту та закріпилися на ньому. Але через цільний вогонь противника, який вівся з танків та мінометів з району Путилівського мосту та шахти “Путилівська”, далі десантники просунулися не змогли.

В районі Спартака бронегрупа у складі чотирьох танків Т-64БВ відірвалася від основних сил 1-го аеромобільного батальйону 95-ї окремої аеромобільної бригади, на великій швидкості увірвалася у селище та, не зустрівши опору з боку бойовиків, стрімко просунулася в напрямку Путилівського мосту.

В ході бою в районі мосту два українських танки зі складу бронегрупи знищили два танки, декілька автомобілів та склад з боєприпасами противника. Внаслідок детонації боєкомплекту, який бойовики зосередили під мостом, було виведено з ладу Путилівський міст. Водночас противнику вдалося підбити один український танк та пошкодити другий.

Залишившись без підтримки танків, основні сили 1-го аеромобільно-десантного батальйону 95-ї окремої аеромобільної бригади при підході до Спартака були зупинені вогнем противника з танків, протитанкових засобів та стрілецької зброї. Батальйон був вимушений відійти на раніше займані рубежі. Залишившись без підтримки десантників, два із чотирьох танків Т-64 також були змушені відступити зі Спартака. Під час відходу було підбито та пошкоджено два танки бронегрупи. Таким чином, з чотирьох танків повернувся лише один. Після втрати танків було прийнято рішення припинити штурмові дії та закріпитися на зайнятих рубежах.

20 січня 2015 року в районі аеропорту відбулося значне погіршення погодних умов. Густий туман та обмежена видимість (не більше 100-150 м) ускладнювали проведення активних дій. Незважаючи на це, о 06.15 1-й аеромобільно-десантний батальйон 95-ї окремої аеромобільної бригади розпочав штурмові дії в напрямку шахти “Путилівська”, а о 06.30 з вихідного положення в напрямку мосту розпочав висунання 3-й парашутно-десантний батальйон 25-ї окремої повітряно-десантної бригади.

При підході до шахти “Путилівська”, БМР була обстріляна противником та знищена. Вогонь противника з протитанкових засобів, стрілець-

кої зброї та перешкоди, які створила знищена БМР на шляху просування 1-го аеромобільно-десантного батальйону 95-ї окремої аеромобільної бригади змусили його зупинитися та відійти у вихідне положення [1].

Зустрівши опір переважаючих сил противника, 3-й парашутно-десантний батальйон 25-ї окремої повітряно-десантної бригади також був змушений відійти на займані позиції.

Одночасно з заходу розпочали штурмові дії 13-й окремих аеромобільно-десантний батальйон 95-ї окремої аеромобільної бригади та 2-й механізований батальйон 93-ї окремої механізованої бригади. Вийшовши в район злітно-посадкової смуги з західного напрямку, 13-й окремих аеромобільно-десантний батальйон 95-ї окремої аеромобільної бригади був зупинений вогнем противника зі стрілецької зброї та танків. У зв'язку з чисельною перевагою противника батальйон був повернутий у вихідний район [1-2].

Під прикриттям туману 2-й аеромобільно-десантний батальйон 79-ї окремої аеромобільної бригади у взаємодії з 90-м окремим аеромобільно-десантним батальйоном 81-ї окремої аеромобільної бригади здійснили висування в район злітно-посадкової смуги з північного напрямку в районі старого терміналу. Щільний туман ускладнив орієнтування військ на місцевості, внаслідок чого штурмові загопи 90-го окремого аеромобільно-десантного батальйону 81-ї окремої аеромобільної бригади на швидкості просунулися в глибину Донецького аеропорту, де були обстріляні противником з усіх боків. Розуміючи, що противник хоче оточити їх, більшої частини сил штурмових загонів вдалося уникнути пастки та відійти на вихідні позиції. Але одна штурмова група потрапила в полон до бойовиків.

В той же час 2-й аеромобільно-десантний батальйон 79-ї окремої аеромобільної бригади, слабо орієнтуючись на місцевості в умовах туману та отримавши опір противника з напрямку старого терміналу, також був змушений відійти на вихідні позиції. В подальшому, через складні погодні умови було прийнято рішення відмовитися від подальших дій і на інших напрямках. У цей час підрозділи 81-ї окремої аеромобільної бригади продовжували виконання завдань практично в оточенні, утримуючи будівлю нового терміналу. Противник неодноразово намагався вибити їх звідти, але безуспішно. Тоді бойовики здійснили підлив несучих опор нового терміналу, після чого впала його стеля, і він став непридатним для подальшої оборони.

Обстановка в районі Донецького аеропорту потребувала прийняття важливих рішень, одним з яких було виведення з ладу злітно-посадкової смуги та пошук військовослужбовців, які ще залишалися в новому терміналі.

З ранку 22 січня командир 20-го окремого мотопіхотного батальйону 93-ї окремої механізованої бригади отримав завдання — провести демонстраційні дії в районі Авдіївки, а також передати командир 1-го аеромобільно-десантного батальйону 95-ї окремої аеромобільної бригади п'ять танків 1-ї танкової роти 1-ї окремої танкової бригади для взяття під контроль сел. Спартак.

О 11.10 від командира 3-го парашутно-десантного батальйону 25-ї окремої повітряно-десантної бригади було отримано повідомлення, що у напрямку Спартак — висота 228.8, де розміщувався особовий склад окремої радіолокаційної роти із засобами посилення, який здійснював охорону та оборону військової частини ("Катер"), висуваються танки противника. О 11.15 старший "Катер" доповів, що танки противника обходять їх зі сторони Опитного.

Особовий склад зайняв вогневі позиції. Для відбиття атаки танків та піхоти противника 5-а танкова рота 1-ї окремої танкової бригади після висування розгорнулася на 1 км південніше Хіміка. Одночасно з Уманського висунулося 16 танків зі складу 3 окремого танкового батальйону 169 навчального центру в напрямку с. Сєверне, які розгорнулися на рубежі Сєверне — Водяне та, за окремим розпорядженням, мали здійснити висування в напрямку висота 216.3 — Опитне.

Крім того, в готовності до застосування утримувалася пара вертольотів Мі-24 у Гродівці та перебазовано ще дві пари Мі-24 з Краматорська. Через погані метеоумови та недостатню обізнаність противника щодо розташування «Катера», частина його сил повернула в бік Опитного та потрапила під вогонь підрозділів 81-ї окремої аеромобільної бригади та 79-ї окремої аеромобільної бригади. Зустрівши спротив, противник почав відходити в бік військової частини ("Катер"), розташованої поблизу м. Авдіївка. Одночасно, по противнику почала працювати українська артилерія загальної та безпосередньої підтримки.

По противнику, який висунувся зі Спартака, був відкритий вогонь з протитанкових засобів та стрілецької зброї з позицій, які розташовані по периметру військової частини. В ході бою було підбито один танк та МТЛБ, декілька автомобілів, знищено живу силу противника.

З ранку 24 січня в секторі Б підрозділи 28-ї та 72-ї окремих механізованих бригад після артилерійської підготовки розпочали демонстраційні дії з метою відволікання противника від основного напрямку дій та розпорошення його сил і засобів: підрозділи 28 окремої механізованої бригади в напрямку Славне — Оленівка; підрозділи 72-ї окремої механізованої бригади в напрямку Волноваха — Докучаєвськ.

В подальшому, в ході демонстраційних дій підрозділи зі складу 72-ї та 28-ї окремих механі-

зованих бригад просунулися на декілька кілометрів в глибину позицій противника, нанесли йому вогневе ураження та відійшли на займані позиції.

Одночасно з проведенням демонстраційних дій з 14.00 планувалося розпочати активні дії 1-го аеромобільно-десантного батальйону 95-ї окремої аеромобільної бригади та 3-го парашутно-десантного батальйону 25-ї окремої повітряно-десантної бригади в напрямку Спартака та шахти "Путилівська". Але, у зв'язку з несвоєчасним прибуттям двох інженерних машин розмінування з інженерної бази (м. Ніжин Чернігівської області), виконання завдань було перенесено на наступний день [1].

Для нарощування зусиль та з метою зриву намірів противника здійснити охоплення українських сил в районі аеропорту, в район АТО з окремого мобільного угруповання «Полісся» було переміщено 1-у батальйонну тактичну групу 30-ї окремої механізованої бригади та підпорядковано її керівнику сектору Б в районі бойового призначення Нетайлове. Для посилення резерву (3-й окремих танковий батальйон 169-го Навчального центру СВ ЗСУ) до його складу було передано 1-у механізовану роту 1-го механізованого батальйону 30-ї окремої механізованої бригади. З ранку 25 січня в секторі Б підрозділи 28-ї та 72-ї окремих механізованих бригад продовжили проведення демонстраційних дій на визначених напрямках. Через погіршення погодних умов та несвоєчасне прибуття танкового взводу, на напрямках "Катер" — Спартак та "Катер" — шахта Путилівська активні дії не проводилися. Здійснювалося вогневе ураження розвідних цілей противника та велася контрбатарейна боротьба.

О 10.20 з західної сторони аеропорту розпочалися активні дії із залученням підрозділів 2-го механізованого батальйону 93-ї окремої механізованої бригади та 1-ї батальйонної тактичної групи 30-ї окремої механізованої бригади. Вони мали завдання знищити противника в опорних пунктах в районах злітно-посадкової смуги та сел. Веселе, провести його зачистку та взяти під контроль.

Під час висування з вихідного району по підрозділах 1-ї батальйонної тактичної групи 30-ї окремої механізованої бригади було нанесено вогневе ураження із застосуванням реактивних систем залпового вогню, в ході чого підрозділи понесли незначні втрати. В подальшому, після проведення перегруповання, наступальні дії було продовжено. Погодні умови швидко погіршувалися. Густий туман та видимість менше 100 метрів унеможлилювали управління підрозділами.

Під час штурмових дій 26 січня підрозділи 1-го аеромобільно-десантного батальйону та 13

окремого аеромобільно-десантного батальйону 95-ї окремої аеромобільної бригади, які були посилені танковим взводом 3-го окремого танкового батальйону 169-го Навчального центру СВ ЗСУ, а також 3-го парашутно-десантного батальйону 25-ї окремої повітряно-десантної бригади знищили противника в районі залізничного мосту на ділянці Авдіївка — Донецьк поблизу м. Авдіївка та шахти «Путилівська» і взяли їх під контроль.

В ході операції з деблокування підрозділів 81-ї окремої аеромобільної бригади в новому терміналі Донецького аеропорту усі визначені завдання виконати не вдалося.

Усі під'їзні шляхи та територія навколо аеродрому були заміновані бойовиками. Кожна ділянка місцевості прострілювалася ними. Погана видимість внаслідок густого туману ускладнювала, а іноді робила неможливим просування та маневр підрозділів, що здійснювали деблокування. Окремі підрозділи із запізненням виходили у визначені райони, що призводило до відмови від проведення штурмових дій та перенесення їх на наступну добу.

Не вистачало ресурсів. Єдиним наявним резервом була батальйонна тактична група 30-ї окремої механізованої бригади. Крім того, загострювалася обстановка на Дебальцевському плацдармі.

ВИСНОВКИ. Незважаючи на це, силам АТО вдалося частково виконати поставлені завдання:

- знищити Путилівський міст, через який здійснювалося постачання боєприпасів, озброєння та військової техніки для бойовиків;
- знищити злітно-посадкову смугу Донецького аеропорту;
- взяти під повний контроль сел. Піски;
- покращити оперативне становище сил АТО після взяття під контроль шахти "Путилівська" та залізничного мосту поблизу неї на ділянці Авдіївка — Донецьк.

Подальше утримання приміщення нового терміналу було неможливе внаслідок його повного руйнування. Сили АТО залишили аеропорт, але і зараз продовжують здійснювати його вогневий контроль. Взнявши під повний контроль Авдіївку, Піски, Опитне, Водяне та зайнявши панівні висоти, сили і засоби сектору Б забезпечують надійне прикриття Донецького напрямку.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України. Режим доступу - <http://www.mil.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національної гвардії України. Режим доступу - <http://ngu.gov.ua/>

УДК 355.48

Ігор БАРКАТОВ
Олександр ДИЧКО
Володимир ФАРАФОНОВ
Олександр БАСАЛИГА
Олександр КОЛОТУШКІН, (Харків)

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ЗІТКНЕНЬ В ЗОНІ ООС

Анотація. Аналіз змісту інформаційних матеріалів щодо ведення бойових дій танковими підрозділами в зоні ООС (АТО) в багатьох випадках перенасичений ідеологічними і політичними барвами. Під час злагодження підрозділів необхідно враховувати досвід командирів та їх підлеглих і практичне його втілення в підготовку військовослужбовців. Метою статті є збір, обробка і аналіз об'єктивної інформації для створення аналогічних сюжетів, в яких буде врахований досвід останніх збройних протистоянь, уточнення завдань і способів їх виконання танковими підрозділами Збройних Сил України, які залучались до їх реалізації.

Ключові слова: бойові дії, танкові підрозділи, опорний пункт, ротна тактична група, фортифікаційне обладнання.

Неоціненний внесок у формування командирів тактичної ланки в свій час внесли цілий ряд навчальних посібників, в яких наводились початкові тактичні епізоди з реальних подій з досвіду війн і воєнних конфліктів [5,6]. Враховуючи те, що під час ведення антитерористичної операції механізовані та танкові підрозділи отримали безцінний досвід бойових дій в умовах так званої «гібридної війни», групою фахівців було проведено дослідження методом експертної оцінки дій танкових підрозділів з подальшим відображенням результатів на інтерактивній 3-д моделі фрагменту Дебальцевського плацдарму. До експертної групи увійшли безпосередні учасники бойових зіткнень, що досліджувались, – це командири і особовий склад 1 танкової роти 92 ОМБр. Результати експертної оцінки були занесені в спеціально розроблені бланки. З метою детального вивчення досвіду дій танкістів 92 ОМБр, на основі зведених даних експертних оцінок, з доданими до них схем дій підрозділів, були побудовані дві моделі:

Перша: «Дії танкових, механізованих підрозділів Збройних Сил України та їх засобів посилення під час ведення бою на опорному пункті “Сергей” в районі населеного пункту Санжарівка 28 січня 2015 року”.

Друга: «Дії, танкових, механізованих підрозділів Збройних Сил України та засобів їх посилення під час штурму населеного пункту Логвинівка 12 лютого 2015 року”.

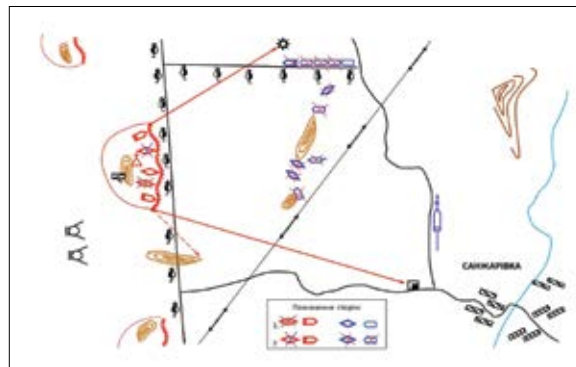

Схема № 1. Дії танкових та механізованих підрозділів і засобів їх посилення під час ведення бою на опорному пункті “Сергей” в районі населеного пункту Санжарівка 28 січня 2015 року

В умовах загрози оточення Дебальцевського угруповання військ Збройних Сил України по рубежу Троїцьке, Луганське, Светлодарськ, керівництво антитерористичної операції прийняло рішення закріпити лівий фланг цього “гірла”. Для досягнення цієї мети 21-го січня, була перекинута ротна тактична група 92 ОМБр, до складу якої увійшла 1 танкова рота, без взводу, з підрозділами бойового забезпечення, для посилення опорних пунктів “Алексей”, Валера”, “Сергей”. Про запеклі бої, що точились в цьому районі, було немало інформаційних повідомлень в засобах масової інформації, особливо про дії підрозділів на опорних пунктах “Валера” і “Сергей” [1,2,3,4,9]. У відповідності до схеми № 1 та аналізу даних експертних оцінок, проведена візуалізація в тривимірній площині: “Дії танкових та механізованих підрозділів Збройних Сил України і засобів їх посилення під час ведення бою на опорному пункті “Сергей” в районі населеного пункту Санжарівка 28 січня 2015 року”, що дозволило провести ретельний аналіз бою за часом, рубежами та завданнями сторін, які брали участь в зіткненні та вивчити:

- положення сторін до початку активної фази та їхні завдання;
- можливості противника щодо застосування БПЛА для проведення аеророзвідки наших позицій;
- послідовність та особливості проведення противником артилерійської підготовки атаки;
- рівень ефективності використання підрозділами маскувальних заходів;
- рівень ефективності фортифікаційного об-

ладнання опорного пункту та необхідність створення додаткових елементів для здійснення маневру під час ведення бою;

- маршрути висунання та склад угруповання противника, який перейшов до наступу;
- ефективність дій танкових і механізованих підрозділів за результатами бою.

Бій на опорному пункті “Сергей” стало успішним завдяки своєчасному перекиданню двох танків резерву 92-ї бригади. Російське командування мало в розпорядженні повну перевагу в силах, у бойовій техніці, піхоті, рівні підготовки та оснащення, артилерійській підтримці. Більше того, росіяни мали досвід невдалих штурмів опорних пунктів “Алексей” 21 січня і “Валера” 25 січня. Проте, атака 28 січня на “Сергей”, який знаходився між “Алексей” і “Валера”, була проведена за тим же шаблоном і з тим же результатом. Опорні пункти 128-ї бригади, підкріплені підрозділами 17-ї танкової і 92-ї бригад, повністю виконали своє основне бойове завдання, супротивникові прорвати українську оборону не вдалося [9]. Вивчаючи описи боїв, може виникнути враження, що відбиття російських атак відбувалося легко. Насправді, доля кожного з цих боїв висіла на волосині, і в кожному із штурмів російські найманці мали серйозні шанси на успіх.

У відповідності до схеми № 2, аналізу даних експертних оцінок, диспозиції тих подій дозволяє оцінити:

- положення сторін до початку активної фази та їхні завдання;
- склад угруповання призначеного для штурмових дій та його завдання;
- особливості дій танкового підрозділу при штурмі населеного пункту;
- ефективність виконання прийому «танкова карусель» при діях танків в вогневі групі при штурмі населеного пункту,
- порядок відбиття контратаки противника;
- ефективність вогневої засідки при знищенні противника з близької відстані кинджальним вогнем;
- вихід з бою та евакуація поранених;
- ефективність дій танкових і механізованих підрозділів за результатами бою.

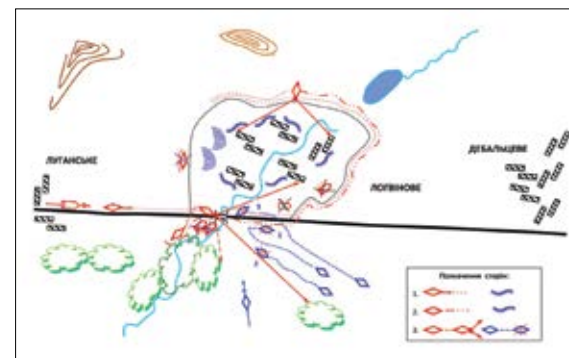

Схема № 2. Дії танкових, механізованих підрозділів Збройних Сил України та засобів їх посилення під час штурму населеного пункту Логвинівка 12 лютого 2015 року.

Проведений аналіз літератури [1,2,3,4,5,8,9,10], заключень експертів та результатів моделювання дає можливість зробити такі основні висновки та пропозиції щодо застосування танкових підрозділів під час бойових зіткнень в зоні Операції об'єднаних сил:

Створення додаткових елементів фортифікаційного обладнання при застосуванні танків в опорних пунктах. З метою зменшення втрат особового складу та техніки від вогню противника, під час перебування танків на вогневих позиціях протягом довгого часу, необхідно мати додаткові укриття для бойової техніки. Для прискореного виходу танків на вогневі позиції, пропонується розміщення екіпажів танків поблизу укриттів та призначення одного з екіпажів танків черговим. Це надасть змогу екіпажам розміщуватися приховано на території опорного пункту, витратити мінімум часу на вихід до вогневих позицій, мати можливість у здійсненні маневру під час ведення бою

Створення бронегруп. Для створення необхідної щільності танків, збільшення стійкості оборони та можливості підрозділів у боротьбі з противником, пропонується обов'язкове створення бронегруп. Варіант складу бронегрупи, – ротної тактичної групи – 2-3 танки чи бойові машини; батальйонної – 3-4 одиниці. Час виходу на вогневий рубіж до 10 хвилин. Крім того, бронегрупа може створюватися та використовуватися і під час наступальних дій.

Ефективне застосування вогневих засідок: Вогнева засідка під час ведення оборонного бою призначена для знищення противника з близької відстані кинджальним вогнем. При правильній підготовці та умілому виконанні, підрозділи, що діють у вогневій засідці, наносять чутливі втрати противнику. Відхід засідки здійснювати, прикриваючись димами системи «ТУЧА», а при необхідності, під прикриттям вогню вогневих засобів, виділених для прикриття відходу (окремі БМП, протитанкові засоби, артилерійські підрозділи).

Ведення вогню з закритих вогневих позицій. Ефективно себе зарекомендував спосіб ведення вогню з закритих вогневих позицій. Підрозділ, навчений вести таким способом вогонь, дає змогу отримати майже артилерійський вогонь власними засобами роти. Крім того, броньований захист танків практично унеможливає їх знищення мінометним вогнем противника та вводить його в оману. Застосування при цьому модифікованого “під танкістів” програмного продукту “АРТА” значно зменшує час і збільшує якість виконання вогневих завдань.

При підготовці до майбутніх наступальних дій, а особливо - у населених пунктах, з танковими екіпажами необхідно проводити реконструкцію місцевості, на якій планується ве-

дення бойових дій. Бажано, щоб у кожного командира танку та механіка-водія були аерофотознімки населених пунктів з вказаними на них маршрутами руху окремо кожному екіпажу, щоб виключити ймовірність ураження своєї бронетехніки, а також ймовірне розташування танко-небезпечних цілей. Застосування для таких цілей інтерактивних 3-д моделей з зображенням реальної місцевості театру воєнних дій, значно підвищує рівень і якість планування і підготовки до бою.

Запропоновані висновки та пропозиції активно використовуються в освітньому процесі курсантів інституту при вивченні навчальних дисциплін “Загальна тактика”, “Основи військового управління (у тому числі штабні процедури НАТО)”, “Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування Збройних Силах України”. Актуальність питань, що були розглянуті, зумовлена тим, що проблема підготовки офіцерів для Збройних сил України, які беруть участь в реальних бойових діях (збройних конфліктах) з реальним противником, є дуже гострою і незаперечною.

Джерела та література:

1. Ю. Бутусов. Война и вина [електронний ресурс]: режим доступу: https://gazeta.zn.ua/internal/voyna-i-vina_.html.
2. Ю. Бутусов: Дебальцево – это один из поворотных пунктов сражения [електронний ресурс]: режим доступу: <https://unitpost.com>.
3. Битва за Дебальцево. [електронний ресурс]: режим доступу: https://oyblogg.blogspot.de/p/blog-page_4.html.
4. Конфликт на Востоке Украины показал направления в дальнейшем развитии ДЗ танков. [електронний ресурс]: режим доступу: <https://defense-ua.com>.
5. Как брали Дебальцево. Точка зрения участника процесса. [електронний ресурс]: режим доступу: <https://kenigtiger.livejournal.com/1555422.html>.
6. Подлинная история Санжаровки. Они не расскажут о себе. [електронний ресурс]: режим доступу: <https://kenigtiger.livejournal.com/1548770.html>.
7. Танковый взвод у бою / Плутахин С. В., Ватащук П. Г., Бартош О. М. – Харків: ХІТВ НТУ “ХПІ”, 2004.
8. Досвід застосування танкових підрозділів під час бойових дій в зоні ООС. [електронний ресурс]: режим доступу: <https://youtube.com/watch?v=xTNSrF3Pvz8>.
9. Разгром российской ЧВК «Вагнер» на опорном пункте «Сергей» 28 января 2015 года. [електронний ресурс]: режим доступу: <https://censor.net.ua/resonance/3067967>.
10. Туман війни. Російські танки під Дебальцевим. [електронний ресурс]: режим доступу: <https://censor.net.ua/resonance/3115098>.
11. Моисеенко Н. Мотострелковая (танковая) рота в бою – М.: Воениздат, 1989.
12. Матеріали Науково-практичної конференції. Черкаське – 2015р.

УДК 355.4

Олександр БОГАЧУК (Київ)

ВІЙСЬКОВА ОПЕРАЦІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА СВІТЛОДАРСЬКІЙ ДУГІ У ГРУДНІ 2016 РОКУ

Анотація. У статті представлено загальний огляд подій бойової операції Збройних Сил України в районі н.п. Луганське, Новолуганське, Миронівський, Світлодарськ (Світлодарська дуга) у грудні 2016 року. Проаналізовано їх значення у ході антитерористичної операції та показано героїчні дії українських воїнів у захисті рідної землі.

Ключові слова: бронетехніка, вогневе ураження, лінія оборони, лінія розмежування, повзучий наступ, опорний пункт, російсько-терористичні війська, Світлодарська дуга.

Бої на напрямку Світлодарської дуги у грудні 2016 року біля населених пунктів Луганське, Новолуганське, Миронівський (південь від міста Світлодарськ Донецької області) є одним із тих епізодів війни на сході України проти російсько-терористичних військ, що показав незламність духу та жагу українських військових до найшвидшого звільнення кожного клаптика нашої землі. Кордони виступу “лінії розмежування” між ЗС України та російсько-терористичними військами на цій ділянці фронту мають форму дуги, яка оперізує смт. Луганське і спирається із заходу на Вуглегірське водосховище, а ще крім того знаходиться близько до м. Світлодарськ. За таке розташування цей виступ лінії оборони сил АТО отримав серед військових назву – Світлодарська дуга [1].

Лінія збройного протистояння під назвою “Світлодарська дуга”

На цю лінію оборони на початку 2015 року з Дебальцевого відійшли сили АТО для стримування противника. Від того тут періодично трапляються загострення і взаємні обстріли – район

має стратегічне значення для обох протиборчих сторін. На підконтрольній Україні території – у Світлодарську розташована Вуглегірська ТЕС. З іншого боку лінії зіткнення – місто Дебальцево, важливий залізничний вузол. По прямій до нього трохи більше 10 км.

Складний, з перепадами висот рельєф місцевості, на досить великій відстані від населених пунктів в поєднанні з небажанням ворога окопуватися в голому степу, дав певний оперативний простір нашим силам, і тактика “повзучого наступу” на цій ділянці давала позитивні “дивіденди” узимку 2016 року. Це дало змогу, поступово займаючи “сіру зону”, обладнуючи повноцінні бліндажі та лінії шанців, трохи відсунути лінію бойового зіткнення від Миронівської ТЕС і (передусім) від Вуглегірської ТЕС, яка є стратегічно важливим енергетичним об’єктом.

Протистояння з використанням тактики “повзучого наступу”

Зважаючи на той факт, що де-юре місто Дебальцево та його околиці, за результатами Мінських переговорів, офіційно визнані як підконтрольні офіційній Україні території, всі дії Збройних Сил України не суперечили умовам, зазначеним у Мінських домовленостях.

Водночас, цей район перебуває на стику територій, контрольованих терористичними організаціями “ЛНР” та “ДНР”, оборона ворога на цій ділянці явно ослаблена через проблеми у взаєминах між так званими “силовими структурами” обох терористичних організацій. Не дивно, що командування наших військ прагнуло цим скористатися для покращення позицій в тактичному та стратегічному плані.

Просування в бік Дебальцевого на кілька кілометрів дало б можливість взяти під вогневий контроль трасу М04 (Знам’янка – Сорокине (ко-

лишній Краснодар) на ділянці Вуглегірськ – Дебальцеве, що спричинило б проблеми із забезпеченням окупованої Горлівки, а також, ймовірно, дало б можливість покращити українські позиції в плані контрбатарейної боротьби, “закривши” північний схід Горлівки для ворожої артилерії, що своєю чергою, ймовірно, вплинуло б на ситуацію в населених пунктах Зайцеве, Гольмівський та Курдюмівка.

Водночас ворог, розуміючи стратегічну важливість району (а це найперше – панівні висоти), також прагнув покращити свої позиції. Фактично, літо 2016 року протиборчі сторони провели у взаємних нічних артилерійських дуелях та бойових зіткненнях дрібних розвідувально-диверсійних груп. Авдіївська “промка” відтягнула на себе основні сили і засоби, а також увагу усією громадськістю від цієї ділянки фронту.

Влітку 29 червня 2016 року на цій ділянці відбулося перше серйозне бойове зіткнення із застосуванням бронетехніки. Зведений підрозділ бійців 54-ї бригади та 25-го батальйону “Київська Русь”, а також розвідувальні групи “Правого сектору” у відповідь на мінометні обстріли завдали удару по висотах, які зайняв ворог та захопили опорний пункт.

До грудня 2016 року ситуація “на дузі” не мінялася. Новий виток загострення у збройному протистоянні стався саме 17 грудня, коли спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в районі Світлодарська та Дебальцевого задокументувала близько 700 розривів мін та снарядів великого калібру. Обстріл з різних артилерійських систем віся зі сходу. 18 грудня їх число зросло майже до 2900. В попередні дні середнє число артобстрілів складало близько 100 [3].

18 грудня російсько-сепаратистські угруповання здійснили спробу атаки позицій українських Збройних Сил. Близько 6-ї години ранку противником було нанесено вогневе ураження по позиціях взводних опорних пунктів 1-го механізованого батальйону 54-ї бригади. Близько 9:00 противник здійснив спробу прориву з боку лісу на висоті 231.6 у фланг 2-ї механізованої роти. Командуванням бригади було прийнято рішення про здійснення контратаки, і для виконання бойового завдання відібрано групу добровольців. Завданням групи було заволодіти позиціями переднього краю противника з метою відсікання можливості відходу ворожої групи та недопущення виходу резервів противника на допомогу своїм підрозділам. Близько 10:15 маневрена група 3-ї механізованої роти, у складі до механізованого взводу, на чолі якої був командир роти лейтенант Микита Яровой (позивний “Шайтан”), здійснила вихід через позиції 1-ї механізованої роти, прикриваючись лісо-смугою, та увійшла у фланг противнику. Завдяки цьому українські військові отримали додаткову перевагу над ворогом у цьому секторі оборони.

Очевидно, враховуючи літній досвід, бойовики краще укріпили позиції та чинили серйозний опір. Вони викликали артилерійську підтримку і протягом дня локальний конфлікт переріс в досить серйозне бойове зіткнення з використанням резервів та бронетехніки. За годину група “Шайтана” вийшла на визначений рубіж, де намагалася закріпитися і утримувати зайняті позиції, але була обстріляна незаконними збройними формуваннями з трьох сторін зі стрілецької зброї та артилерії.

Під час щільного обстрілу лейтенанта Ярово-го було смертельно поранено кулею ворожого снайпера. Разом з командиром загинули солдати Андрій Байбуз, Дмитро Клименко, Василь Панасенко, Роман Радівілов, Андрій Широков, молодші сержанти Володимир Андрешків, Сергій Степаненко [4].

Евакуація поранених військовослужбовців під час бойових зіткнень в грудні 2016 року

Евакуація загиблих військовослужбовців під час бойових зіткнень в грудні 2016 року

Наступ українських військових було здійснено, щоб нейтралізувати позиції ворога у лісі на схід від висоти 231.6 (взимку 2015 р. взводний опорний пункт мав назву “Паша”), звідки велись постійні обстріли, що загрожувало зокрема Вуглегірській ТЕС, а також могло призвести до порушення електро- та водопостачання м. Бахмут та навколишніх сіл. Для успішної зачистки самого лісу потрібно було нейтралізувати опорний пункт на висоті 216.8 (терористи назвали його “Кікімора”). Завдяки проявленим мужності та героїзму командира Микити Ярово-го групою, яку він очолював, було виконане поставлене за-

вдання щодо знищення ворожої ДРГ та недопущення підходу резервів незаконних збройних формувань.

Група “Шайтана” з пораненими вийшла через ліс до позицій, які на той час вже зайняли українські підрозділи. Через обстріли бойові товариші не змогли витягти тіло загиблого командира і солдата Андрія Байбуза (позивний “Ефа”), їх забрали бойовики. Вже по обіді 19 грудня почалися переговори про обмін. Обмін тілами загиблих відбувся у місті Щастя 25 грудня, в присутності СММ ОБСЄ.

До кінця дня сам опорний пункт “висота 216.8” залишився за українськими військовими, які організували підвезення боєкомплекту і зміну особового складу на позиції. Важливу роль в евакуації поранених відіграли екіпажі волонтерської організації парамедиків ASAP.

У результаті збройних сутичок українські війська змогли зайняти 4 опорні пункти у лісі на високому схилі на захід від Грязевського ставу: “Кікімора”, “Хрест”, “Звезда” і “5 пост”. За підсумками боїв 18 грудня, місто Світлодарськ та прилеглі населені пункти залишились без світла. Бойовики традиційно в усьому звинуватили Збройні Сили України, заявивши у ЗМІ про їх наступ на Дебальцеве.

ЗМІ сепаратистів також повідомили, що їх силам на Світлодарській дузі вдалося взяти у полон трьох українських військовослужбовців. Пізніше кілька українських волонтерів розповіли, що сепаратисти в соціальних мережах почали розсилати відео і фото з зображенням закатованих полонених бійців АТО. Ці ж матеріали нібито надсилались і кільком українським ЗМІ. Автентичність цих фото і відео в подальшому не підтвердилась.

Наряду з тим Міністерство оборони України на такі повідомлення терористів зробило заяву, що під час активної фази бойових дій на Світлодарській дузі було поранено одного з наших військовослужбовців, який в подальшому потрапив у полон. Більше військовослужбовців ЗС України, які б опинилися у полоні бойовиків, немає. В ході проведення операції 18-23 грудня біля Світлодарська загинули дев'ять українських військовослужбовців, отримали поранення – 35, отримали контузію – 17, різні травми – 11. Втрати ворога склали приблизно 20 убитих. 20-21 грудня тіла загиблих окупантів з дебальцевської лікарні до енакієвського моргу вивозили більше десяти медичних автомобілів.

19 грудня бої на Світлодарському напрямку продовжилися, але вже з меншою інтенсивністю. В хід пішла переважно артилерія, але в середині дня для можливої нейтралізації сил ворога, які підтягувалися, в бойову готовність номер 1 було приведено підрозділи 17-ї окремої танкової бригади. Та до використання танків діло так і не ді-

йшло. Натиск ворога вдалося стримати наявними силами.

19 та 20 грудня терористи намагалися відбити свої позиції і здійснювали масовані обстріли українських військ. Зайняті Збройними Силами України позиції надали змогу спостерігати за переміщеннями живої сили та техніки противника по трасі Знам'янка – Сорокине (на ділянці Вуглегірськ – Дебальцеве), а також суттєво спрощували завдання подавлення артилерії ворога (в районі Гольмівський – Байрак – Гурти). Зазначені переваги наших військ могли призвести до зміщення лінії зіткнення в цих районах [5].

На відбитих позиціях бойовиків українські військові взяли як трофей крупнокаліберний кулемет “Утьос”, з якого бойовики обстрілювали позиції українських військових. Під час обстрілів вогнепальних поранень зазнав військовий 54-ї механізованої бригади Олександр Баранов. Втрати продовжилися і у наступні дні – всього за період боїв на Світлодарській дузі з 18 грудня там загинуло дев'ять українських військовослужбовців, кілька десятків було поранено. Водночас сепаратистські медіа повідомляли про те, що українська армія намагалася прорвати лінію оборони “ЛНР” і вийти до вузлової станції міста Дебальцеве.

21 грудня у зону інтенсивного ведення бойових дій для інспекції оборонних споруд українського війська на Світлодарській дузі особисто прибув Секретар РНБО Олександр Турчинов, який коментуючи ЗМІ про події, заявив, що українські військові контратакували противника і зайняли нові позиції, “які надали їм додаткову перевагу над ворогом у цьому секторі оборони” [9].

Секретар РНБО О. Турчинов на Світлодарській дузі

22 грудня обстріли та атаки сепаратистів на нові позиції ЗС України тривали. Британський журналіст Грем Філіпс відзняв відеоматеріал, в якому показав розташування позицій проросійських бойовиків з опорного пункту “4 пост”. Наступного дня по цим позиціям відпрацювала українська

артилерія, при цьому важко поранивши бойовика на прізвисько “Румун”. Того ж дня були втрати і серед українських військових, загинув військовослужбовець 54-ї бригади Збройних Сил України солдат Рубанчиков Сергій Петрович.

Загострення ситуації зуміло внести свої корективи у карту бойових дій на користь сил АТО. 23 грудня ЗМІ повідомили про те, що н.п. Новолуганське Донецької області було взято під контроль Збройними Силами України. У селище, яке тривалий час перебувало в “сірій зоні”, незважаючи на те, що, згідно з Мінськими угодами, воно й так має бути під контролем України, увійшли підрозділи батальйону “Донбас-Україна”. У Новолуганському було встановлено блокпост та розпочато роботу відділення української поліції [8]. Того ж дня в бою загинув солдат 54-ї бригади Андрій Широков (позивний “Сім’янин”), а пізніше, 28 грудня 2016 року під час виконання бойового завдання неподалік села Троїцьке загинув старшина батальйону “Київська Русь” Кабанов Сергій Леонідович.

На перемовинах у Мінську 21 грудня 2016 року Тристороння контактна група в присутності керівника делегації так званої “ДНР” на Мінських переговорах Пушиліна, прийняла рішення про запровадження всеосяжного, стійкого, безстрокового припинення вогню напередодні новорічних свят, починаючи з 00.00 24 грудня 2016 року. Обов’язки щодо відслідковування дотримання цих угод про перемир’я було покладено на СЦКК разом зі Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ. Практично напередодні Нового року, 28 грудня, СММ ОБСЄ була змушена через обстріли евакуювати свою базу зі Світлодарська [10].

Евакуація Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ

Для стабілізації обстановки було встановлено особливий оперативний зв’язок зі всіма керівниками моніторингових груп і керівництвом місії ОБСЄ. Щоденно проводились спільні тристоронні брифінги, на яких обговорювались всі критичні питання та визначались шляхи їх вирішення. Було організовано проведення ремонту пошкоджених об’єктів інфраструктури. Після Нового року ситуація в зазначеному районі відносно стабілізувалася.

Отже, варто відзначити, що перебіг подій зими 2016 року у напрямку Світлодарської дуги, був одним з перспективних для Збройних Сил України в питанні поступового звільнення окупованих територій від російсько-терористичних військ. Українська армія в черговий раз продемонструвала свою силу, яка помітно зросла за ці роки. Також відбулось суттєве стратегічне покращення диспозиції: наші війська не лише ліквідували виступ, який теоретично противник міг використовувати в якості плацдарму для наступу, але й самі заглибились клином у 6 кілометрів на територію ворога та закріпились там, що дає хороший плацдарм вже для нашого подальшого наступу на Дебальцеве, Вуглегірськ і навіть Горлівку [2].

Джерела та література:

1. Волонтери опублікували хронологію боїв на Світлодарській дузі (електронний ресурс/ режим доступу: https://ukr.lb.ua/society/2016/12/23/354346_volonteri_opublikovali_hronologiyu.html)
2. Руслан Рудомський. Світлодарська дуга. Яку територію відбили ЗСУ (електронний ресурс/ режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/war/svitlodarska-duga-promizhni-pidsumki-karta--27122016090000>)
3. Бої на Світлодарській дузі: місія ОБСЄ зафіксувала майже 3 тисячі вибухів (електронний ресурс/ режим доступу: <https://www.unian.ua/war/1686741-boji-na-svitlodarskiy-duzi-misiya-obse-zafiksuvala-mayje-3-tisyachi-vibuhiv.html>)
4. «Мати чула, як пролунало 4 постріли. Зв’язок перервався» - останні хвилини бою (електронний ресурс/ режим доступу: https://gazeta.ua/articles/donbas/_mati-chula-yak-prolunalo-4-postrili-zvyazok-perervavsya-ostanni-hvilini-boyu/875450)
5. Михайло Жирохов. Світлодарська дуга: чергове загострення або початок зимової кампанії? (електронний ресурс/ режим доступу: <https://cheline.com.ua/news/mens-club/svitlodarska-duga-cherгоve-zagostrennya-abo-pochatok-zimovoyi-kampaniyi-48784>)
6. Руслан Рудомський. Світлодарська дуга. ЗСУ захопили позиції терористів (електронний ресурс/ режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/war/svitlodarska-duga-prodovzheniya-20122016090000>)
7. Видання УНІАН. На Світлодарській дузі контактні бої йдуть на відстані 70 метрів (відео) (електронний ресурс/ режим доступу: <https://www.unian.ua/war/1691437-na-svitlodarskiy-duzi-kontaktni-boji-ydut-na-vidstani-70-metriv-video.html>)
8. 112. UA. Поселок Новолуганское перешел под контроль ВСУ (електронний ресурс/ режим доступу: <https://112.ua/glavnye-novosti/poselok-novoluganskoe-pereshel-pod-kontrol-vsu-361340.html>)
9. Видання УНІАН: Турчинов побував на передовій на Світлодарській дузі (фото, відео) (електронний ресурс/ режим доступу: <https://www.unian.ua/war/1692616-turchinov-pribuv-na-peredovu-na-svitlodarskiy-duzi-foto-video.html>)
10. Інформаційний канал 5.ua. Бойовики змусили спостерігачів ОБСЄ евакуювати власну базу через обстріли – звіт (електронний ресурс/ режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/boiovyky-zmusyly-sposterihachiv-obsyevakuiuvaty-vlasnu-bazu-cherez-obstrily-zvit-134961.html>)

УДК 930.24

Валерій МАЛЮК,
Володимир СПІЛЬНИК,
Юрій БАРАНОВ,
Андрій БАРАНОВ (Львів)

АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СВІТЛОДАРСЬКІЙ ДУЗІ В ПЕРІОД З 2016 РОКУ ПО ЛИСТОПАД 2018 РОКУ.

Анотація. Стаття підготовлена на актуальну тему, що пов’язана з застосуванням підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України та інших військових формувань та правоохоронних органів України під час бойових дій на сході України. У статті, проведений аналіз бойових дій під час проведення антитерористичної операції в період 2016 по листопад 2018 рр. Також в статті показано хронологію подій дій під час проведення антитерористичної операції на Світлодарській дузі в період з 2016 року по листопад 2018 року., на що були зосереджені основні зусилля.

Ключові слова: антитерористична операція, Світлодарська дуга, незаконні збройні формування.

Світлодарська дуга — лінія оборони, на яку на початку 2015 року відійшли з Дебальцевого сили Антитерористичної операції. Місто Світлодарськ, розташоване на північ від Світлодарського водосховища, має стратегічне значення [1]: на північ від “дуги”, на підконтрольній Україні території, знаходиться Вуглегірська ТЕС, на південь — місто Дебальцеве.

Світлодарська дуга називається дугою не безпідставно. Після виходу наших військ із Дебальцевого (у лютому 2015), умовна “лінія розмежування” на цій ділянці фронту справді має форму дуги, яка оперізує смт Луганське і спирається із заходу на Вуглегірське водосховище.

Просування в бік Дебальцевого на кілька кілометрів дало б можливість взяти під вогневий контроль трасу М04 (Знам’янка – Сорокине (колишній Красnodон)) на ділянці Вуглегірськ — Дебальцеве, що спричинило б проблеми із забезпеченням Горлівки, а також, ймовірно, дало б можливість покращити українські позиції в плані контрбатарейної боротьби, “закривши” північний схід Горлівки для ворожої артилерії, що своєю чергою, ймовірно, вплинуло б на ситуацію в Зайцевому, Гольмівському, Курдюмівці.

Ворог, розуміючи стратегічну важливість району (панівні висоти), також прагне покращити свої позиції. І фактично все літо сторони провели у взаємних нічних ардуелях та боекіткненнях дрібних груп.

Влітку 2016, а точніше 29 червня, тут відбулося

перше серйозне боекіткнення із застосуванням бронетехніки. Зведений підрозділ бійців 54 бригади та 25 батальйону “Київська Русь”, а також розвідгрупи “Правого сектору” у відповідь на мінометні обстріли завдали удару по висотах, які зайняв ворог. Захопили опорний пункт і вбили його командира Калімулліна Айрата Натіковича, громадянина Російської Федерації із Татарстану. Хронологія подій дій під час проведення антитерористичної операції на Світлодарській дузі.

23 квітня під час обстрілу позицій взводного опорного пункту поблизу смт Луганське Бахмутського району Михайло Креховецький зазнав важкого осколкового поранення. 24 квітня загинув під час бою з терористичною ДРГ на спостережному пункті поблизу смт Луганське (Бахмутський район) солдат 54-ї бригади Олександр Залізко. Тоді ж поліг Денис Іванов, ще один вояк потрапив у полон. 30 квітня поблизу смт. Луганське у напрямі Світлодарського водосховища внаслідок гранатометного обстрілу загинув солдат 54-ї бригади Вадим Тарабанов.

Уночі з 8 на 9 травня загинув під час виконання бойового завдання поблизу села Кримське молодий сержант 24-ї бригади Євген Нефедьев — група українських військовослужбовців під час патрулювання підірвалася на вибуховому пристрої з “розтяжкою”, ще два вояки зазнали поранень. 18 червня загинув поблизу Луганського внаслідок підризу на протипіхотній стрибучій міні з “розтяжкою” майор 74-го батальйону Сергій Лобов: розвідники щойно встановили апаратуру для прослуховування та рушили вздовж лінії розмежування. Командир роти зупинив основну групу та з двома бійцями пройшов ще 50 метрів, в цей час поряд вибухнула міна. Сергій зазнав поранення у голову, помер під час транспортування до шпиталю. Тоді ж загинув старший солдат Микола Андрущенко. 22 червня уночі загинув від чисельних поранень поблизу села Троїцьке внаслідок обстрілу зі 120-мм мінометів та САУ терористами старший солдат 11-го батальйону Микола Дегтяр.

29 червня відбулось перше масштабне зіткнення з проросійськими сепаратистами та бойовиками. Ворог розпочав наступ о 5:00 ранку з обстрі-

лів, потім вийшли декілька бронемашин та піхота. Напад бойовиків було відбито, ворога посунуто на півтора кілометри вглиб. Були тимчасово зайняті позиції противника, але через їх низьку якість та проблеми з доставкою боекомплектів зайняті позиції були покинуті. В бою загинуло двоє бійців, з них солдат батальйону “Київська Русь” Анатолій Коваль, і отримали поранення більше десяти українських воїнів [2-3].

Під час бойового зіткнення поблизу Троїцького в ніч з 10 на 11 липня було затримано двох бойовиків, один з яких, Олексій Седіков, був громадянином РФ з Сєверодвінська, третій — громадянин Російської Федерації рядовий Цакіров Натан Леонідович — уродженець міста Омськ, від важких ран помер [4]. СБУ порушила кримінально справу щодо старшого лейтенанта Олексія Седікова [5]. 17 грудня спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в районі Світлодарська та Дебальцевого задокументувала близько 700 розривів мін та снарядів великого калібру.

18 грудня їх число зросло до близько 2900. В попередні дні середнє число розривів складало близько 100 [6]. Обстріл вівся зі сходу.

18 грудня російсько-сепаратистські угруповання здійснили спробу атаки позицій українських збройних сил. Було здійснено три вогневих нальоти тривалістю від трьох до шести годин кожен. В результаті обхідної контратаки в районі селища Луганське українські війська силами взводу і трьох БМП відтіснили противника з займаних позицій [3]. Завдяки цьому українські війська отримали додаткову перевагу над ворогом в цьому секторі оборони. Цього дня ЗСУ зазнали значних втрат: загинули п'ятеро військовослужбовців, шестеро були поранені і 10 травмовані, один борець зник безвісти. Ці втрати виявились найважчими втратами, понесеними ЗСУ впродовж однієї доби за останні п'ять місяців боїв [7-8]. За даними розвідки, втрати противника склали щонайменше 25 осіб убитими та до 30 поранених [9].

У результаті збройних сутичок українські війська змогли зайняти 4 опорні пункти у лісі на високому схилі на захід від Грязевського ставу: “Кікімора”, “Хрест”, “Звезда” і “5 пост” [10-11]. 19 та 20 грудня терористи намагалися відбити свої позиції і здійснювали масовані обстріли українських військ [12]. На відбитих позиціях бойовиків українські військові взяли як трофей крупнокаліберний кулемет “Утьос” [13]. Вогнепальних поранень зазнав вояк 54-ї механізованої бригади Олександр Баранов [14].

21 грудня інспекцію оборонних споруд українського війська на передовій здійснив Секретар РНБО Олександр Турчинов [15].

22 грудня обстріли та атаки сепаратистів на нові позиції ЗСУ тривали [16]. Британський журналіст Грем Філіпс відзняв відеоматеріал, в якому пока-

зав розташування позицій проросійських бойовиків з опорного пункту “4 пост”. Наступного дня по цим позиціям відпрацювала українська артилерія, важко поранивши бойовика на прізвисько “Румун” [10]. Того дня загинув солдат 54-ї бригади Рубанчиков Сергій Петрович.

23 грудня 2016 року у селище Новолуганське, що тривалий час перебувало в «сірій зоні», увійшли підрозділи батальйону “Донбас-Україна” [17]. За словами Юрія Бутусова, селище було важливим вузлом контрабандної торгівлі, що використовували обидві сторони конфлікту [18]. Того дня в бою загинув солдат 54-ї бригади Андрій Широков — “Сім'янин” [19]. 28 грудня 2016 року під час виконання бойового завдання неподалік села Троїцьке загинув старшина батальйону “Київська Русь” Кабанов Сергій Леонідович.

За свідченнями волонтерів, Збройні сили України станом на 19 січня 2017 року знаходяться за 5-6 км від окупованого Дебальцевого, коли ще рік тому було 25 км [20].

14 січня під Новоолександрівкою загинув капітан 24-ї бригади Сенюк Віталій Дмитрович, ще один офіцер (молодший лейтенант) дістав тяжке поранення.

23 січня відбулося бойове зіткнення північніше Калинівки, терористи використовували вогневе прикриття з 82-мм мінометів, двома малими піхотними групами спробували наблизитися до передових позицій українських сил, відступили з втратами [21]. 24 січня в боях вояки утримали позиції та дещо просунулися вперед [22].

2 лютого, за повідомленнями штабу АТО, на Світлодарській дузі загинули двоє військових — дівчина-лікар та військовик з 54-ї бригади Рева Юрій Андрійович, шестеро вояків зазнали поранень [23-24]. 28 лютого загинув під час мінометного обстрілу борець 54-ї бригади Мокренко Сергій Вікторович [25].

10 березня дістав смертельне уламкове поранення під час масованого ворожого артилерійського обстрілу передових позицій поблизу селища Новолуганське солдат 46-го батальйону Мironov Михайло Павлович. 27 березня під час виконання бойового завдання з обстеження території поблизу селища Новолуганське, внаслідок підризу на вибуховому пристрої з «розтяжкою» загинули солдати 46-го батальйону “Донбас-Україна” Наріжний Максим Сергійович та Писаренко Владислав В'ячеславович. 29 березня від мінно-вибухової травми під час виконання бойового завдання неподалік села Троїцьке Попаснянського району загинув солдат 44-ї бригади Єгоренко Володимир Володимирович; солдат 54-ї бригади Вельможко Антон Миколайович.

На початку квітня в оборону заступила 53-тя ОМБр, в Новолуганському позиції зайняв штурмовий батальйон “Айдар”. 23 квітня на Світло-

дарській дузі снайпер поранив українського військовика, пораненого евакуювали гелікоптером [26].

1 травня близько 17-ї години група військових потрапила під потужний обстріл противника біля селища Луганське. Троє українських бійців 43-го мотопіхотного батальйону загинули, намагаючись врятувати пораненого побратима. Тіла загиблих не вдалося евакуювати через обстріли, бойовики віддали їх лише на п'яту добу [27-28]. 11 травня загинув від осколкового поранення внаслідок мінометного обстрілу поблизу с-ща Новолуганське молодший сержант батальйону “Айдар” Сіхарулідзе Давид Кайнович. 13 травня, близько 22:10 російсько-терористичні угруповання обстріляли Новолуганське із застосуванням РСЗВ БМ-21 “Град”. В результаті обстрілу значних пошкоджень зазнало підприємство “Агро-Союз”, були зруйновані складські та ангарні приміщення, постраждала свиноферма. Перебито лінію газопроводу [29].

24 травня українські військовики в боях відтіснили позиції терористів приблизно на 1 кілометр [30] та зайняли територію, яка, відповідно до Мінських угод, на поточний момент має перебувати під контролем законної влади.

17 червня один із підрозділів ЗСУ артилерійським вогнем на Світлодарській дузі знищив 2 мінометні розрахунки та кулеметну точку терористів, загинуло кілька терористів [31]. 23 червня українські бійці ліквідували опорний пункт терористів на передовій [32].

18 липня на Світлодарській дузі ліквідований терорист [33].

13 вересня терористи обстрілюють українські позиції на Світлодарській дузі, вогнем у відповідь ліквідовано 2 з них [34]. В кінці вересня українські військові знищили склад набоїв терористів на передовій в районі “лісу” [35].

24 жовтня вранці під час виконання бойового завдання поблизу Новолуганського загинули внаслідок підризу на міні ОЗМ-72 солдати батальйону “Айдар” Бондар Ярослав Володимирович та Антон Сінягуб.

23 листопада українські війська силами батальйону “Айдар” взяли під контроль села Гладосове і Травневе. Операцію було проведено з метою покращення умов спостереження за противником і ведення оборонного вогню у відповідь на провокативні обстріли російсько-окупаційних військ [36-37].

4 грудня 2017 року один з підрозділів Збройних Сил України, який виконує бойові завдання в районі Світлодарської дуги, відбив напад диверсійно-розвідувальної групи російсько-окупаційних військ зі складу 7-ї окремої мотострілецької бригади 2 Армійського корпусу 8 Армії Південного військового округу РФ. В результаті бойового зіткнення диверсанти кинули на місці двох

пораних та одного вбитого і поспіхом залишили місце сутички [38].

На початку лютого українські військові знищили другу позицію терористів поспіль [39]. 18 лютого двоє терористів підірвалися на встановленій ними вибухівці, один загинув, другий поранений [40]. 22 лютого внаслідок обстрілу терористами загинув сержант Ілля Сербін [41], ще один поранений Станіслав Гібадулін [42]. 24 червня під Кримським смертельного поранення зазнав борець 72-ї бригади Сергій Остапчук [43]. 29 червня у вогневому протистоянні загинув старший сержант 72-ї бригади Геннадій Немцов [44]. 10 листопада двоє українських військовиків підірвалися на вибухівці під Світлодарськом [45].

24 листопада 2018 року бійці ССО, взаємодіючи з іншими підрозділами, повністю звільнили село Розсадки (Бахмутський район). Лінію фронту було зміщено на 1,2-1,5 км. Підготовка до операції тривала понад місяць [46].

Складний, з перепадами висот, рельєф місцевості на досить великій відстані від населених пунктів в поєднанні з небажанням ворога окопуватися в голому степу дав певний оперативний простір нашим силам, і тактика «повзучого наступу» на цій ділянці давала позитивні «дивіденди» ще з лютого 2016 року. Це дало змогу, поступово займаючи “сіру зону”, обладнуючи повноцінні бліндажі та лінії шанців, трохи відсунути лінію бойового зіткнення від Миронівської ТЕС і (передусім) від Вуглегірської ТЕС, яка є стратегічно важливим об'єктом.

Водночас, зважаючи на те, що цей район перебуває на стику територій, контрольованих терористичними організаціями “ЛНР” та “ДНР”, оборона ворога на цій ділянці явно ослаблена через проблеми у взаєминах між т. зв. “силовими структурами” обох терористичних організацій. Не дивно, що командування наших військ прагнуло цим скористатися для покращення позицій в тактичному та стратегічному плані.

Джерела та література:

1. Міноборони: наступ на Світлодарській дузі мав стратегічне значення для бойовиків.
2. У битві на Світлодарській дузі поранено більше десяти українських воїнів.
3. Світлодарськ: сценарій майбутньої війни.
4. Бійці ЗСУ відбили атаку ДРГ, загинув російський бойовик, є полонені.
5. Затриманому на Донбасі російському старлею загрожує від 8 до 15 років.
6. Бої на Світлодарській дузі: місія ОБСЄ зафіксувала майже 3 тисячі вибухів.
7. Бої на Світлодарській дузі: ЗСУ зазнали найважчих втрат за останні 5 місяців.
8. Стали відомі нові дані про втрати ЗСУ на Світлодарській дузі.
9. Після бою на Світлодарській дузі український військовий зник безвісти.
10. Бойовик розповів, як тікав від бійців АТО на Світлодарській дузі. zik.ua. Процитовано 2017-01-07.
11. Separating Fact and Fiction in the Svitlodarsk Bulge. StopFake.org. 2017-01-04. Процитовано 2017-01-07.

12. На Світлодарській дузі контактні бої йдуть на відстані 70 метрів.
13. На Світлодарській дузі військові здобули унікальний трофей. zik.ua. Процитовано 2016-12-25.
14. Сімох поранили вояків з динії фронту доправили до харківського шпиталю.
15. Бої на Світлодарській дузі: на передову приїхав Турчинов.
16. Всі без сну вже 4-у добу: волонтер розповів про атаки бойовиків на нові позиції ЗСУ під Світлодарськом.
17. ВСУ зайшли у Новолуганське в районі Світлодарської дуги. ICTV. Факти. 23 грудня 2016.
18. Цензор.НЕТ. 46-й батальйон не дасть уже спокійно кататися в Новолуганське любителям "русского мира", — журналіст про вхід ЗСУ в селище на лінії розмежування. Цензор.НЕТ (uk-UA). Процитовано 2016-12-24.
19. Андрій Широков—“Сім'янин” загинув на Світлодарській дузі.
20. Нові позиції сил АТО всього у 5 км від Дебальцевого, — волонтер.
21. Українські бійці відбили атаку бойовиків на Донеччині, — Тимчук.
22. На Світлодарській дузі піхота ЗСУ “зробила крок вперед” — волонтер.
23. У штабі АТО озвучили втрати за добу: 4 загиблих, 19 поранилих. Українська правда. Процитовано 2017-02-04.
24. У боях на Світлодарській дузі загинули військовий і лікар.
25. Стало відоме ім'я загиблого у вівторок українського військового.
26. Пораненого снайпером “ДНР” бійця АТО вертольотом доправили до лікарні Дніпра.
27. “Підірвав себе, щоб не здатися в полон”: у Мінборони розповіли деталі героїчної загибелі 3 бійців (uk). Процитовано 2017-05-04.
28. У штабі АТО уточнили дані про втрати під Луганським. Слово і Діло. Процитовано 2017-05-04.
29. Бойовики другу добу поспіль активно обстрілюють населені пункти.
30. Бійці ЗСУ відвоювали нові позиції на Світлодарській дузі.
31. Артилерія ЗСУ раптово накрила позиції “ДНР” на Світлодарській дузі.
32. “Третя сила” ліквідувала передову позицію бойовиків на Світлодарській дузі.
33. На Донбасі ліквідували бойовика “ДНР” з позивним “Візир”.
34. У бойовиків втрати на Донбасі.
35. У бойовиків на Донбасі вибухнув склад боєприпасів.
36. “Покращили тактичне положення”. Просування ЗСУ під Горлівкою в деталях і коментарях.
37. Прорив на луганському напрямку.
38. Відбита ворожа ДРГ: в бойовиків один загиблий та двоє поранилих були полишені на полі бою. <http://mil.in.ua/>. Український мілітарний портал. 2017-12-04. Процитовано 5 грудня 2017.
39. На Світлодарській дузі в українських бійців нова перемога над ворогом.
40. Біля Світлодарської дуги підірвалися двоє терористів.
41. Цензор.НЕТ. 22 лютого на Донбасі загинув український воїн Ілля Сербін. Цензор.НЕТ (ru-RU). Процитовано 2018-08-04.
42. Окупанти активізувалися на Світлодарській дузі: один боєць АТО загинув, ще один — поранений.
43. Бійці ООС, які загинули у червні: наймолодшому було 20, найстаршому — 57.
44. Бійці ООС, які загинули у червні: наймолодшому було 20, найстаршому — 57.
45. Двоє українських військових підірвалися на вибухівці під Світлодарськом.
46. Посунули лінію фронту: Українські воїни звільнили від окупантів село на Світлодарській дузі (фото, відео) : [арх. 25.11.2018] // Інформаційне агентство "Вголос". — 2018. — 24 листопада. — Дата звернення: 26.11.2018.

УДК(94:355.4) (477)«2014/2015»

Юрій КОРНІЙЧУК,

Максим КОНДРАТЮК (Житомир)

УЧАСТЬ 95-ОЇ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВОЇ БРИГАДИ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ У 2014-2015 рр.

Анотація. Житомирські десантники стали прикладом самовідданого служіння Батьківщині для багатьох людей, які не тільки на фронті, але й в тилу ведуть боротьбу із зоромом. Дослідження історії цього військового з'єднання десантно-штурмових військ України, героїчних подвигів його представників набуває надзвичайної актуальності. Мета статті – дослідження історії створення та бойового шляху 95-ої окремої Житомирської десантно-штурмової бригади. 95 десантно-штурмова бригада є елітою ЗСУ, вона брала участь у багатьох миротворчих місіях. Протягом воєнного конфлікту на Сході України житомирські десантники відзначились у боях за Слов'янськ, за гору Карачун, за Красний лиман, Донецький аеропорт тощо.

Ключові слова: 95-а десантно-штурмова бригада; Анти-терористична операція, рейд, Збройні сили України.

Житомирська 95-а десантно-штурмова бригада пройшла нелегкий шлях, вона почала свою історію з 95-го Навчального центру підготовки молодших спеціалістів Аеромобільних військ на базі Сумського вищого командного артилерійського училища, а у 1995-1996 роках 95-ий Навчальний центр переформований в 95-у окрему бригаду аеромобільну і підпорядкований головному командуванню Сухопутних військ ЗС України, а у 2015 р. реорганізована у 95-у окрему десантно-штурмову бригаду.

Мета роботи – дослідження історії створення та бойового шляху 95-ої окремої Житомирської десантно-штурмової бригади. Основні завдання: дослідити історію створення 95-ої окремої десантно-штурмової бригади; охарактеризувати участь десантників у антитерористичній операції. Використана методика дослідження: методологічною основою даного дослідження є принцип історизму та об'єктивізму.

95-а окрема аеромобільна бригада (з 2015 р. – десантно-штурмова бригада), як одна з найбільш боєздатних військових частин Збройних Сил України, з 2014 року приймає активну участь в антитерористичній операції та ООС. Під час буремних подій на Сході наші крилаті лицарі відрізняються своєю витримкою та мужністю. Сепаратисти десантників бояться і кажуть, що вони «шалені».

З початком бойових зіткнень на Донбасі бригада була перекинута під Краматорськ. Перші великі

втрати понесла 13 травня під час засідки сепаратистів під Жовтневим [3].

Скориставшись досить «рідким» оточенням Слов'янська, в ніч з 12 на 13-е травня група бойовиків чисельністю до двадцяти чоловік просочилася крізь периметр оточення та висунулася до села Жовтнєве (20 км від Краматорська).

Очевидно, що сепаратисти мали чималий бойовий досвід, крім того в їх розпорядженні були свіжі розвіддані та провідники з місцевих жителів. Інакше складно пояснити, чому вони змогли вибрати для засідки вельми вдале місце – міст перед Краматорським водосховищем.

Дуже технічно була організована засідка: за міст і назад вздовж дороги були відправлені дві пари спостерігачів з УКХ-радіостанціями, а основна частина знаходилася перед мостом в «зеленці» по одну сторону від дороги. У районі 12:30 група, відправлена назад, повідомила про появу невеличкої маневреної групи 95-ї окремої аеромобільної бригади – два БТР і три ГАЗ-66 з мінометами в кузові. На під'їзді до мосту група скинула швидкість і це надало можливість для нападу.

Першою ж гранатою з ручного протитанкового гранатомету(РПГ) була підбита головна «вісімдесятка», яка заблокувала дорогу на міст всій колоні. Як згадував старший сержант В'ячеслав Кубрак, який знаходився в головному БТР:

«Я знаходився на місці навідника. Командира взводу, старшого лейтенанта Віталія Дульчіка, викинуло з машини після попадання з гранатомета. Повернути башту і відкрити вогонь я не міг, бо на броні перебували поранені»[3].

Його спогади доповнює молодший сержант Ярослав Голяченко:

«У момент попадання снаряда по машині я перебував зверху на броні. Мене врятувало лише те, що граната потрапила з іншого боку. Трох моїх товаришів не стало ту ж хвилину. Бойовики вели вогонь дуже прицільно. Три кулі прошили мене навиліт. Я впав на землю» [3].

Одночасно нападники відкрили шквальний вогонь з стрілецької зброї. БТР, який йшов другим, протаранив головний бронетранспортер, зіштовхнув його з дороги вліво і розблокував дорогу. Однак у нього потрапила граната прямо в моторний відсік і проїхавши ще метрів двадцять машина зупинилася. Це був найкритичніший мо-

мент бою – десантники в двох бронетранспортерах виявилися фактично заблокованими. Проте водій головного БТРа – солдат Сергій Соловйов – якимось дивом зміг запустити двигун і тепер сам врятував своїх рятівників, виштовхнувши їх машину із зони обстрілу.

Наступні у колоні ГАЗ-66 у перші хвилини бою зупинилися і відразу потрапили під шквальний вогонь. Водій одного з «шістдесят шостих» направив машину вниз, до озера, а дві інші, на яких знаходилися міномети 2Б9 «Васільок», обійшли підбитий БТР та спробували рухатися далі. Але, від попадання трасуючих куль почали горіти майно і боєприпаси, що знаходилися в кузовах. В одній з машин пожежа незабаром згасла, а інша згоріла дотла. Бойовики максимально швидко покинули місце нападу.

Пошук нападників резервними групами нічого не дав. При огляді місцевості спецназом і бійцями 95-ї бригади навколо села були виявлені кілька місць можливої засідки, а також знайдені два гранатомети, один з яких був ще в герметичній упаковці, а другий – в зведеному стані. Наші втрати в цьому бою склали шість чоловік убитими і вісім пораненими.

За повідомленнями ЗМІ сепаратистів у тому бою група бойовиків втратила убитим одну людину (дезертир з 25-ї бригади, сам родом з Дніпропетровська), ще один був поранений.

Взагалі після розгрому колони під Жовтневим українськими військовими були вжиті заходи щодо упорядкування руху військових колон, обов'язковим стала наявність бойової охорони. Цей той бойовий досвід, за який доводилося платити дорогою ціною [3].

Мене надзвичайно вразили, викликали почуття поваги, гордості та захоплення, події, які відбулися у серпні 2014 року. Саме тоді 95-а окрема аеромобільна бригада під керівництвом свого командира Михайла Забродського, встановила рекорд у військовій історії світу. 11 серпня передові загони житомирських десантників здійснили блискавичний рейд у 470 кілометрів, в тому числі пройшли 170 кілометрів в тилу бойовиків. Під час рейду їм вдалося знищити три козаці блокпости. Як повідомляли джерела наближені до бандита з позивним «Чечен», в тилах військ опозиції – пусто...

Ось що про ці події розповів американський військовий експерт Філіпп Карбер: «Михайло Забродський і його 95-та бригада на початку серпня стали частиною військової історії. Вони прорвали лінію оборони сепаратистів, здійснили марш аж до Маріуполя, повернулися вздовж кордону, знищили кілька російських артилерійських батальйонів, які знаходилися вже на українському боці кордону, забрали їхню зброю і обладнання. Російські танки проїхали аж до самого Луганська і повернулися до Слов'янська. І це

– найдовший рейд збройного формування у військовій історії світу» [1].

Ця операція була проведена за два тижні до російського наступу. За словами військового експерта, якби це сталося трішки пізніше, вони б били росіян з тилу, тому перебіг війни складався б по-іншому. Але це – не їхня помилка.

На думку Філіппа Карбера, 95-а бригада – найкраща бригада такого типу у всьому світі. «Я скажу, що вони справді найкрутіша українська бригада, бо вони навіть служили з американськими військовими на Близькому Сході», – каже він [1].

Про героїчну поведінку десантників згадують командири штурмових груп 95-ї оаебр: «Коли ми зібрали свої підрозділи і оголосили, що йдемо в рейд, то всі хлопці одноголосно погодилися. Не було жодної відмови, – згадує командир першої штурмової групи. – У нас, десантників, просто не прийнято відступати перед небезпечкою.

У цей ризикований похід було відібрано 400 кращих бійців 95-ї окремої аеромобільної бригади. Хоча просилися всі.

В результаті атаки перших ударних груп було звільнено місто Лисичанськ Луганської області. На підступах до нього було кілька укріпрайонів, побудованих за всіма правилами військової інженерії, з дотами, замаскованими вогневыми позиціями, переходами і комунікаціями.

Атака десантників приголомшила терористів. Поганий жарт з ними зіграла російська пропаганда. Вони свято вірили у власну непереможність і погану підготовку українських військових» [2].

«У Лисичанську ми виявили значні запаси зброї та боєприпасів, – розповів командир другої штурмової групи. – Це були і протипіхотні міни, і фугаси, і багато іншого. Згідно маркувань і дат, більшість військового майна було передано терористам як «гуманітарка» з Росії. Вразила захоплена броньована вантажівка. Таких у нас просто немає. Вона нам дуже знадобилася потім. В той момент наші підрозділи були в складному становищі. Їм належало перекрити ключові шляхи поставок російських запасів. Наші потрапили в оточення, під шквальний вогонь російських бойовиків і їх поплічників. Солдати буквально вгризалися в землю. Зазнавали втрат, але не здавали позиції. Але не тільки вогонь ворога побив їх. Росіяни почали широкомасштабну інформаційну провокацію. На телефони українців почали приходити фейкові смс від «майже справжніх» бійців оточених підрозділів. У соціальних мережах була піднята «інформаційну хвилю» про нібито покинуті бригади ...

Однак хлопці стояли, незважаючи ні на що. Вони виконали поставлене перед ними завдання – скували сили ворога, стримали поставки зброї, дали час іншим підрозділам для перегрупування і підготовки до звільнення нових міст

Донбасу.

Після цього необхідно було вивести ті підрозділи з-під вогню. Пробити коридори через системи ворожої оборони. І десантники 95-ї продовжили свій рейд по тилах терористів...» [2].

За словами командирів груп, коли б не російська підтримка, то такі терористичні організації, як ЛНР і ДНР, давно б померли своєю смертю. Виходили десантники зі свого рейду, як і належить, останніми. Десантники виконали свою роботу. Вони пройшли близько півтисячі кілометрів. Отримали коштовні розвідувальні дані. Знищили чимало бойової техніки та живої сили противника. І головне – вони повернулися [2]. Таким чином, 95 десантно-штурмова бригада є елітою ЗСУ, вона брала участь у багатьох миротворчих місіях. Протягом воєнного конфлікту на Сході України житомирські десантники відзначилися у боях за Слов'янськ, за гору Карачун, за Красний лиман, Донецький аеропорт тощо.

Джерела та література:

1. 95-а бригада – найкраща в усьому світі. – Газета Місто [Текст]. – Житомир: Інформ.-вид. центр Житомир. міськради. – 2014р., N 48 (5 груд.). С.4
2. Житомирські десантники увійшли у військову історію світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://souzvdv.zt.ua/category/95-бригада/>
3. Сіверський В. Перша велика кров: загибель житомирських десантників 13 травня 2014-го під Жовтневим [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrmilitary.com/2015/12/first-blood.html?spref=tw>

УДК 94(477+470+571)«2014/2018»

Вікторія САДИКОВА,
Микола ГАЛАСЬ (Київ)

72 ОКРЕМА МЕХАНІЗОВАНА БРИГАДА ІМЕНІ ЧОРНИХ ЗАПОРОЖЦІВ У ВІЙНІ НА СХОДІ УКРАЇНИ (2014–2018 РР.)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню зародків формування однієї із бойових одиниць Збройних Сил України XXI століття – 72 окремої механізованої бригади імені Чорних Запорозжців – та вивченню її бойового досвіду під час «гібридної війни» на Сході України (2014–2018 рр.). З'ясовано історичний поступ Бригади від часів Української революції 1917 – 1921 рр. до сьогодні. Вивчено хід воєнних дій 72 ОМБр, здобутки у бою та втрати у війні. Історично доведено об'єктивність надання Президентом України П.Порошенком 72 окремій механізованій бригаді імені Чорних Запорозжців. Констатовано високий ступінь патріотизму 72 ОМБр у боротьбі з агресором.

Ключові слова: 72 ОМБр, Чорні Запорозжці, війна, Схід України.

Початок агресії Російської Федерації у квітні 2014 р. щодо України спричинив активне поповнення українських Збройних Сил боєздатними військовими формуваннями. Серед них особливу увагу варто приділити 72 окремій механізованій бригаді (72 ОМБр), вивчення бойового досвіду якої і визначає актуальність дослідження, зокрема, із огляду на те, що один із співавторів статті є безпосереднім учасником бойових дій у складі бригади.

Мета роботи полягає у дослідженні зародків формування 72 ОМБр «Чорні Запорозжці» та вивченні її бойового досвіду.

Свій початок історія знаменитих Чорних Запорозжців бере з періоду Української революції (1917–1921 рр.). В умовах революційних потрясінь, що в березні 1917 року охопили Російську імперію, ключовим їх рушієм став український народ та його політична еліта. Із метою здобуття Україною незалежності було створено низку військових формувань: Українські січові стрільці, Українська Галицька Армія, Армія Української Держави, Армія Української Народної Республіки та «Вільне козацтво», що стало праобразом сучасних батальйонів армії України. Серед них найуспішнішим українським військовим підрозділом став 1-й кінний полк Чорних Запорозжців Армії УНР, що існував за часів Української Народної Республіки та Української держави Павла Скоропадського.

Власне, 72 окрему механізовану бригаду було сформовано на базі 72 гвардійської механізо-

ваної дивізії, створеної в 1941 році, у найважчі дні Другої світової війни. Бригада взяла участь у Сталінградській битві (за що отримала звання Гвардійської), маючи основним завданням звільнення української території від німецького нацизму [3]. Із 17 червня 1957 р. Бригада базувалася на основі 72-ї гвардійської мотострілецької дивізії Радянської Армії. Після розпаду Радянського Союзу й проголошення незалежності України, у 1992 р. на основі з'єднання було створено 72-гу механізовану дивізію Збройних Сил України, яку, в свою чергу, в 2002 р. було переформовано в 72-гу механізовану бригаду [8]. Нині 72 ОМБр належить до оперативного командування військами «Північ» та дислокується у м. Біла Церква Київської області [2].

На початку російсько-української війни (2014 р.) 72 ОМБр виявилась найбільш боєздатним об'єднанням, яке 8 березня 2014 р. стало на захист державного суверенітету й територіальної цілісності України [6].

Діяльність бригади було розгорнуто на кримському напрямку – Донецчина та Луганщина. Наприкінці березня 2014 року підрозділи військової частини тримали оборону міст Маріуполь та Волноваха на Донеччині (Приазов'я). У травні 2014 року підрозділи 72 ОМБр частково були направлені до Донецького аеропорту. 12-17 червня 2014 року 1 та 2 батальйони бригади разом із іншими підрозділами Збройних Сил України здійснили славнозвісний 248-кілометровий рейд вздовж українсько-російського кордону до Ізвариного, Свердловська, Червонопартизанська, де мужньо утримували оборону півтора місяці [5].

Упродовж 29 січня – 3 лютого 2017 року бригада вела виснажливі бої в районі промислової зони міста Авдіївка [5]. За словами начальника штабу 72-ї ОМБр підполковника Юрія Іванова, «Коли ми заходили туди, особовий склад був готовий, зокрема перший батальйон...». Що йому допомогло, так це те, що минулого року саме перший батальйон пройшов навчання із залученням фахівців зі Сполучених Штатів і Канади у Старичах на Яворівському полігоні. Батальйон якраз підготувався до ведення бойових дій у населеному пункті, і в подальшому це дуже вплинуло на якість виконання завдань» [6].

Бійцям 72 ОМБр вдалося вибити російських бойовиків із позиції «Алмаз». Під час цієї операції загинуло 10 військовослужбовців бригади, зокрема, заступник командира батальйону – капітан Андрій Кизило – Герой України, на честь позивного якого було названо цю позицію – «Орел» [7]. «За рік, що ми знаходилися в авдіївській промзоні, на шахті Бутівка і у Верхньоторецькому, 24 квадратних кілометри території України було звільнено», - додає Ю.Іванов [6].

29 – 30 червня 2017 р. загострилась ситуація поблизу села Кам'янка Ясинуватського району. Російські підрозділи зайняли зону у 600 м від села і почали облаштування позицій під вогневим прикриттям зі сторони селища Крута Балка, Ясинуватої та Василівки, із використанням танків, артилерії та мінометів. Під вогнем опинилися мирні мешканці Кам'янки. За цих умов, вояки 72-ї бригади швидко відреагували, відтіснивши агресора на попередні позиції [5].

Із травня 2018 року підрозділи ОМБр чинили опір агресорові, у складі Об'єднаних сил, у районі «Світлодарської дуги». Завдяки наполегливості та професіоналізму військовослужбовців військової частини вдалось за короткий термін побудувати ефективну оборону та створити систему вогню, що дозволило ефективно виконувати завдання за призначенням та завдавати ворогу суттєвих втрат [5].

5 листопада 2018 року військовослужбовці 72 окремої механізованої бригади, після виконання бойового завдання на Сході України, повернулися із зони бойових дій до Білої Церкви, пункту постійної дислокації військовиків [8].

За словами начальника штабу підполковника Ю. Іванова, «підрозділ вийшов з АТО укомплектованим на 60%, морально-психологічний стан особового складу задовільний. Бригада готова надалі виконувати завдання, поставлене Президентом України і державою по захисту суверенітету і цілісності нашої держави. На даний час особовий склад відгулює свої відпустки, а далі планується проведення бойової підготовки на різних полігонах України, зокрема Гончарівськ, Широкий лан і в подальшому вже знову вихід в район проведення АТО» [6].

Начальник штабу наголосив на підтримці державою військовиків бригади шляхом забезпечення їх обмундируванням та продуктами харчування; у вигляді ремонту техніки та озброєння [6].

За роки війни 72 механізована бригада втратила 116 бійців, ще близько 700 – зазнали поранення та травм різного ступеня тяжкості [2; 6]. За проявлені мужність і героїзм 342 військовослужбовці 72 ОМБр нагороджені державними нагородами, а двоє (Андрій Кизило,

друге прізвище – невідоме) – отримали звання Героя України! [1].

Днем ушанування українського воїнства 72 ОМБр стало 23 серпня 2017 року. Цього дня, із метою відновлення історичних традицій національного війська щодо назв військових частин, зважаючи на зразкове виконання поставлених завдань, високі показники в бойовій підготовці та з нагоди 26-ї річниці незалежності України, указом Президента України Петра Порошенка № 234/2017 «Про присвоєння почесних найменувань військовим частинам Збройних Сил України та уточнення деяких найменувань» від 23 серпня 2017 року, 72 окремій механізованій Красноградсько-Київській (тодішня назва) [3] бригаді було присвоєно ім'я «Чорних Запорозжців» [7], на честь кавалерійського полку армії УНР, створеного в 1918 році [9].

За словами Президента, «у цих боях (під Авдіївкою) 72 механізована бригада підтвердила своє звання, однієї із найсильніших бригад Сухопутних військ Збройних Сил України, яку ще у 2014 році через успішні військові операції, які вона провела в зоні бойових дій, вороги охрестили «Чорною бригадою». Це означає, що ворог боїться «Чорної бригади» і він знає, що там, де 72 бригада – ніхто нікуди не пройде, на крок не просунуться. Це для них ви «Чорна бригада», а для нас – ви світле і хоробре військо» [4]. 24 серпня 2017 року під час параду до Дня незалежності України Президентом П.Порошенком було вручено бригаді бойове знамено.

Враховуючи героїзм 72 окремої механізованої бригади, проявлений під час бойових дій на Сході України, є абсолютно логічним факт надання бригаді імені «Чорних запорозжців» - відчайдушних борців за незалежність України, її цілісність та недоторканість.

За словами командира 72 ОМБр, полковника Андрія Соколова, «всі військовослужбовці повернулися із зони АТО справжніми героями...». Низка населених пунктів у зоні проведення АТО, які раніше були невідомими, стали символами мужності та військової майстерності українського війська. Ці бойові дії увійдуть у підручники з військового мистецтва українського війська. Герої 72-ї бригади не посоромили славного імені відважних козаків – Чорних запорозжців» [8].

Підсумовуючи вище сказане, приходимо до висновку, що початок російсько-української війни 2014 р. на Сході України сприяв відродженню патріотизму українського народу та появи у складі Збройних Сил модернізованих бойових одиниць, одним із яскравих прикладів якої стала 72 окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців.

Джерела та література:

1. За роки війни 72-га механізована бригада втратила 116 бійців // Depo.ua. Тільки Україна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/war/za-roki-viyni-72-ga-mehanizovana-brigada-vtratile-116-biyiv-poroshenko-20190126906109>

2. Книга пам'яті полеглих за Україну. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/units/72br.htm>

3. Нагородження до дня народження, 17 січня 2019 року // Виробничо-творче об'єднання «Орден». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vto-orden.com.ua/catalog/award/17-sichnya-2019-nagorodzhennya-do-dnya-narodzhennya>

4. Президент нагородив військових 72 бригади, 8 лютого 2017 року// Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-nagorodiv-vijskovih-72-brigadi-ce-dlya-nih-vi-chor-39946>

5. Президент у Білій Церкві зустрів військовослужбовців 72 омбр ім. Чорних Запорозжців, які повернулися із зони проведення АООС, 26 січня 2019 року // Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-u-bilij-cerkvi-zustriv-vijskovosluzhbovciv-72-ombr-52794>

6. Сампан І. Боротьба не лише на фронті, а й в тилу. Як живе 72-га ОМБр після повернення з АТО // 112.ua. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/borotba-ne-lyshe-na-fronti-a-i-v-tylu-yak-zhvye-72-ombr-pislya-povernennia-z-ato-426046.html>

7. Указ Президента України № 234/2017 «Про присвоєння почесних найменувань військовим частинам Збройних Сил України та уточнення деяких найменувань» від 23 серпня 2017 року/ Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/2342017-22422>

8. Як у Білій Церкві урочисто зустрічали бійців героїчної 72-ї бригади // Новинаря. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://novynaria.com/2017/11/06/yak-u-bilyi-tserkvi-urochisto-zustrichali-biytsiv-geroyichnoyi-72-vi-brigadi-fotoreportazh/>

9. 72-а окрема механізована бригада ім. Чорних Запорозжів (Біла Церква). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wikimapia.org/11849256/uk/72-%D0%B0-%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%>

УДК 623.974

Сергій ФРОЛОВ (Київ)

ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМОГО ЗАГОНУ БОРОТЬБИ З ПІДВОДНИМИ ДИВЕРСІЙНИМИ СИЛАМИ ТА ЗАСОБАМИ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

Анотація. Висвітлено призначення, основні завдання та досвід застосування окремого загону боротьби з підводними диверсійними силами та засобами Військово-Морських Сил Збройних Сил України в мирний час та в ході антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей. Розглянуті бойові завдання, що виконувалися, їх результати та втрати особового складу. Надані рекомендації щодо їх застосування у сучасних умовах.

Ключові слова: Антитерористична операція, окремий загін боротьби з підводними диверсійними силами та засобами Військово-Морських Сил Збройних Сил України, розвідувально-диверсійна діяльність, противник, військова розвідка, запобігання (зрив) розвідувально-диверсійної діяльності, операція Об'єднаних сил.

В умовах проведення операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей одним з пріоритетних і актуальних завдань Збройних Сил України (далі – ЗС України) є запобігання (зрив) розвідувально-диверсійної діяльності російсько-терористичних угруповань з морського напрямку.

За досвідом проведення антитерористичної операції (далі – АТО) на території Донецької та Луганської областей можна зробити висновок про збільшення інтенсивності розвідувально-диверсійних дій противника малими мобільними групами, що виконують завдання, як на лінії зіткнення, так і в глибокому тилу відповідних угруповань сил (військ). Слід відмітити, що умов ведення “гібридної війни” РФ проти України частини спеціального призначення Чорноморського флоту мають підрозділи бойових плавців, технічні засоби їх доставки, спорядження, спеціальні міни, особисту зброю, навігаційні прилади, розвідувальну і апаратуру зв’язку та призначені для розвідувально-диверсійних дій проти морських та берегових об’єктів ЗС України. Тому є необхідність запобіганню (зриву) зазначених дій противника шляхом організації протидиверсійної оборони з морського напрямку [1, С. 64-68].

Актуальність даної теми полягає в тому, що з одного боку в умовах проведення операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей та широкого використання противником диверсійно-розвідувальних сил є

необхідність підготовки і застосування окремого загону боротьби з підводними диверсійними силами та засобами Військово-Морських Сил Збройних Сил України (далі – озаг БПДСЗ ВМС ЗС України), з іншого, ця військова частина виконує не притаманні бойовій завдання у ході війни на Донбасі.

Автором пропонується на підставі відкритих джерел висвітлити досвід застосування озброєння БПДСЗ ВМС ЗС України в мирний час та у ході антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей. Надати рекомендації щодо їх подальшого застосування в сучасних умовах.

Як відомо наприкінці жовтня 2001 року у місті Севастополі відповідно до директиви Міністерства оборони України було сформовано окремий загін боротьби з підводно-диверсійними силами та засобами (військова частина А0702). На нього покладалися такі основні завдання:

- охорона військово-морської бази (Севастополь);
- протидія диверсіям, тероризму та піратству;
- пошук і знищення диверсійних баз і схованок, засобів РЕР, захист акваторій, кораблів та місць їх стоянок, гідротехнічних та інших споруд;
- ліквідація диверсійно-розвідувальних груп;
- захоплення і звільнення кораблів та інших об'єктів;
- забезпечення операцій інших силових відомств;
- пошук і знешкодження мін, перевірка стану охорони важливих державних об'єктів;
- участь у миротворчих операціях [2].

Зазначені завдання відпрацьовувалися під час заходів бойової підготовки військової частини, де особовий склад частини виконував навчально-бойові завдання з боротьби з диверсійними силами і засобами умовного противника, ведення розвідки, охорону об'єктів. Заходи проходили на об'єктах в умовах реальної протидії, але незважаючи на це, групи завжди виконували свої завдання і отримували відмінні і добрі оцінки від командування ВМС ЗС України.

Військовослужбовці загону приймали активну участь у багатьох міжнародних навчаннях, таких як: “Сі Бриз” (англ. Sea Breeze exercise):

“Сі Бриз – 2002”, “Кооператив партнер – 2003” (англ. Cooperative partner), “Сі Бриз – 2007”, “Сі Бриз – 2016” та ін. [3, 4, 5, 6].

Доглядові команди озг БПДСЗ проводили опитування, а за необхідності оглядові дії щодо цивільних суден в антитерористичній операції “Активні Зусилля” (англ. Active Endeavour) у травні та грудні 2007 р., а також в антипіратських операціях “Океанський щит НАТО” (англ. NATO Ocean Shield) у 2013 р., та ЄС “Аталанта” (англ. EU NAVFOR ATALANTA) у 2014 р. [7, 8, С.29-31; 9].

На думку автора досвід застосування підрозділів озг БПДСЗ ВМС ЗС України в мирний час доцільно використовувати в умовах “гібридної війни” РФ на Чорному та Азовському морях.

У 2014 році в результаті окупації РФ території автономної республіки Крим та міста Севастополь загін перебислоковано до міста Одеса на фонди Західної військово-морської бази та отримав нове умовне найменування “військова частина А1420” [2].

3 січня 2015 року підрозділи озг БПДСЗ ВМС ЗС України успішно проводили військову розвідку в інтересах військ морської піхоти у секторі “М”. Всі пропозиції загону щодо покращення розвідувального забезпечення, у тому числі з морського напрямку командуванням штабу АТО у секторі “М” не розглядалися. Особовий склад залучався до типових завдань військової розвідки, зокрема, виявлення стану та положення противника. На одному з таких завдань не обійшлося без втрат. Так, 2 березня 2015 р. розвідувальна група загону у складі 6 осіб на автомобілі потрапила у засідку російської диверсійно-розвідувальної групи поблизу с. Піщевик Маріупольського району. В результаті бойового зіткнення загинув старший сержант Стрелюк Олександр Олександрович, а мічман Стороженко Олег В'ячеславович помер дорогою до лікарні. Ще два офіцери отримали поранення, один важке [10, 11].

Є інформація, що для розвідувально-диверсійних дій на приморському напрямку під керівництвом вищого військового керівництва Російської Федерації був сформований звідний розвідувальний загін спеціальної розвідки з місцем дислокації в районі н.п. Новоазовськ. До його складу увійшли водолази-розвідники з морських розвідувальних пунктів Тихоокеанського та Північного флотів ВМФ Російської Федерації [12]. Тому, на думку автора саме запобігання (зрив) розвідувально-диверсійних дій противника з морського напрямку є головним завданням озг БПДСЗ ВМС ЗС України в операції Об'єднаних сил.

Таким чином можна констатувати, що застосування підрозділів озг БПДСЗ ВМС ЗС України у ході антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей прово-

дилось не за призначенням, але незважаючи на це особовий склад отримав величезний бойовий досвід. Військова частина спеціально-го призначення на відміну від інших призначення для пошуку та знищення підводно-диверсійних сил і засобів противника на акваторіях пунктів базування та на ближніх підходах до них самостійно або у взаємодії з іншими силами. Тому залучення особового складу озг БПДСЗ ВМС ЗС України до ведення військової розвідки не доцільно. На нашу думку враховуючи специфіку підготовки та застосування, бойові плавці озг БПДСЗ ВМС ЗС України повинні виконувати завдання з метою запобігання (зриву) розвідувально-диверсійних дій противника з морського напрямку.

Джерела та література:

1. Фролов С., Смагулов М. Морські диверсійно-розвідувальні сили і засоби Чорноморського флоту Російської Федерації. С.64-68. Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України: матеріали міжнародного наукового форуму, 24-25 травня 2016 року. – К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2016. – 216 с.
2. 801 окремий загін боротьби з підводними диверсійними силами та засобами. URL: <https://mil.in.ua/pdsz/amp/> (дата звернення: 03.03.2019).
3. Тренування військових водолазів. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/video/trenuvannya-viyskovih-vodolaziv/> (дата звернення: 09.03.2019).
4. Морские учения “Си Бриз-2002” пройдут в Средиземном море. URL: <http://mynews-in.net/news/society/2002/.../80247.html> (дата звернення: 23.03.2012).
5. Військовослужбовці ВМС України візьмуть участь у багатонаціональному навчанні “Кооператив Партнер-2003”. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art...> (дата звернення: 23.03.2012).
6. На Одещині задул “Сі Бриз” URL: <http://d13632t24.tavrida.net.ua/article.php?id=1145> (дата звернення: 23.03.2012).
7. Шталтовний О. “Флот України”, фрегат “Тетман Сагайдачний” чергує у Середземному морі. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art...> (дата звернення: 23.03.2012).
8. Задачин К. ВМС України у боротьбі з тероризмом, незаконним перевезенням вантажів та незаконною міграцією. С.29-31. Оцінки стратегічного середовища. Військово-Морські Сили Збройних Сил України. 2018. Збірник тез доповідей. – Одеса: ВМС ЗС України. 2018. –185 с.
9. Військово-Морські Сили Збройних Сил України. URL https://www.wikizero.com/uk/%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%9C%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%A1%D0%B8%D0%BB%D0%B8_%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%A1%D0%B8%D0%BB_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#cite_note-4 (дата звернення: 09.03.2019).
10. Шара А. Врятувати рядового «ластоногого». URL: <https://tyzhden.ua/Society/157737> (дата звернення: 09.03.2019).
11. Книга пам'яті полеглих за Україну. 801-й окремий загін боротьби з підводними диверсійними силами та засобами. URL: <http://memorybook.org.ua/21/storozhenko.htm>, <http://memorybook.org.ua/21/streluk.htm> (дата звернення: 03.03.2019).
12. В Новоазовске разведчики заманили в засаду и уничтожили 28 морских спецназовцев РФ – соцсети. URL: <https://glavred.info/crime/326437-v-novozovske-razvedchiki-zamanili-v-zasadu-i-unichtozhili-28-morskih-specnazovcev-rf-socseti.html>.

УДК [355.4:711.553.9+725.39] [477.62] "342:2014-2015"

Володимир ЗАБОЛОТНИК,
Олександр ФЕДОРОВ (Львів)

БАТАЛЬЙОНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ У ПЕРІОД З 2014 ПО 2015 РОКИ

Анотація. В статті розглядається загальна картина створення та функціонування батальйонів територіальної оборони у період з 2014 по 2015 роки, висвітлення окремих, найбільш яскравих епізодів бойових дій у яких приймали участь ці підрозділи. На підставі аналізу офіційних джерел, спогадів безпосередніх учасників подій, автори розкривають роль та місце підрозділів територіальної оборони у боротьбі за незалежність України. Актуальність статті обумовлена тим, що Російська Федерація не відмовилася від своїх намірів та продовжує розпалювати збройний конфлікт в східних регіонах України, концентрує біля кордонів угруповання військ (сил), яке спроможне у будь який час розв'язати збройну агресію. Протистояти цій агресії можуть лише мотивовані, добре підготовлені та виховані на героїчних вчинках громадяни.

Ключові слова: Антитерористична операція, територіальна оборона, батальйони територіальної оборони, незаконні збройні формування.

У 2014 році Україна опинилася у найбільш складному становищі з часів проголошення її незалежності. Сплановане тривале втручання Російської Федерації у внутрішні справи нашої країни, підтримка сусідом-агресором терористичної діяльності незаконних збройних формувань в окремих районах Донецької і Луганської областей, призвели до порушення територіальної цілісності, недоторканності кордонів України та ескалації ситуації на сході держави. Конфлікт, що виник унаслідок цього, коштував життя тисячам громадян, а також призвів до величезних руйнувань інфраструктури на тимчасово окупованих територіях.

Адекватно реагуючи на ситуацію, яка склалася на той час, виходячи з необхідності захисту прав та інтересів громадян України, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів України, недопущення втручання в її внутрішні справи, 1 березня 2014 року Збройні Сили були приведені у бойову готовність ПОВНА [1], а 17 березня цього ж року було оголошено часткову мобілізацію в Україні [2]. З цього часу держава почала функціонувати в умовах особливого періоду [3]. Через агресивні дії незаконних збройних формувань, які призвели до припинення діяльності місцевих органів влади в окремих районах Донецької та Луганської областей, керівництво держави прийняло рішення щодо початку анти-

терористичної операції (далі - АТО) та виконання завдань територіальної оборони [4].

Територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період [5]. Основу сил територіальної оборони складали військові частини та підрозділи Збройних Сил України крім того до їх складу входили інших утворені відповідно до законів України військової формування, а також правоохоронні органи спеціального призначення.

Для безпосереднього управління силами і засобами, які залучалися до участі у проведенні антитерористичної операції, було розгорнуто оперативний штаб на чолі з керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України. З початком АТО до участі у виконанні бойових завдань від Збройних Сил залучалося близько 1 500 військовослужбовців та понад 170 одиниць озброєння та військової техніки. Здебільшого це були підрозділи десантно-штурмових військ та сил спеціального призначення. Протягом 2014 року було проведено три черги часткової мобілізації. У боездатний стан приведено близько 159 військових частин Збройних Сил та 39 військових частин (установ) інших військових формувань і правоохоронних органів. Для доукомплектування визначених військових частин (установ) із запасу призвано близько 110 тисяч осіб та майже 6,2 тисячі одиниць транспортних засобів національної економіки України, з них для потреб Збройних Сил – 95,4 тисяч військовозобов'язаних та 5,5 тисяч одиниць техніки [6]. Для безпосереднього виконання завдань було створено п'ять міжвидових угруповань військ (сил) та угруповання Повітряних Сил. Для забезпечення участі визначених військових частин та підрозділів Збройних Сил в антитерористичній операції розпочали роботу оперативні штаби міжвидових угруповань військ (сил), було розгорнуто підсистему стаціонарних та рухомих пунктів управління військами (силами), а саме допоміжний пункт управління оперативного штабу, пункти управління секторів.

Враховуючи специфіку застосування сил та засобів в АТО, на законодавчому рівні було уточнено умови залучення військових частин, підрозділів, озброєння і військової техніки, спеціальних та транспортних засобів, матеріально-технічних засобів Збройних Сил до широко-

масштабних, складних антитерористичних операцій у районі їх проведення [7].

Для виконання завдань територіальної оборони у складі Збройних Сил України, до ускладнення ситуації на сході України, передбачалося формувати в особливий період по одному батальйону територіальної оборони у кожній області.

Їхніми основними завданнями було визначено: ізоляцію зони (району) ведення бойових дій; посилення охорони державного кордону; охорона важливих військових об'єктів і комунікацій; боротьба з диверсійно-розвідувальними групами та незаконними збройними формуваннями; підтримання правового режиму воєнного стану.

У зв'язку з тим, що планами застосування Збройних Сил України основною формою ведення операцій передбачалась операція з локалізації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні, батальйони територіальної оборони мали виконувати завдання за лінією бойового зіткнення та у областях (зонах територіальної оборони) поза смугою (зоною) ведення бойових дій [5].

Враховуючи ці погляди, організаційно-штатна структура батальйонів територіальної оборони включала стрілецьку роту, дві роти охорони, а також підрозділи забезпечення. На озброєнні батальйонів знаходилась лише легка стрілецька зброя. Кількість особового складу в батальйонах визначалась штатами та у залежності від особливостей їх бойового призначення мала бути від 400 до 550 чоловік.

На початок проведення антитерористичної операції формування батальйонів територіальної оборони не здійснювалось, разом з цим, у зв'язку із загостренням обстановки у східних областях країни з метою не допущення проривів великих груп сепаратистів зі Сходу в Центральну Україну, 19 березня 2014 року Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення про створення оперативних штабів при обласних державних адміністраціях прикордонних областей України, а 30 квітня 2014 виконуючий обов'язки президента України О.В. Турчинов доручив керівникам обласних адміністрацій почати створення батальйонів територіальної оборони в кожній області України [8].

Комплектування батальйонів особовим складом розпочалося на основі Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», «Положення про проходження громадянами військової служби у Збройних Силах України», затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008, наказу Міністра оборони України від 10 квітня 2009 року № 170 «Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадя-

нами України військової служби у Збройних Силах України». Військові комісаріати та органи військового управління одержали повноваження мобілізувати громадян України на військову службу, а також приймати громадян України на військову службу за контрактом. Штатна чисельність особового складу батальйонів була визначена - 426 військовослужбовців.

Кандидати для проходження військової служби в батальйонах територіальної оборони відбиралися з числа військовозобов'язаних та осіб призовного віку. Також до складу батальйонів увійшли і активісти Самооборони Майдану з яких було сформовано 20 батальйон територіальної оборони «Дніпро», 11 батальйон «Київська Русь». Також, бійці Самооборони Майдану увійшли до складу 24 батальйону територіальної оборони «Айдар».

До 31 травня 2014 року, в областях, було сформовано 27 батальйонів територіальної оборони. Всього, до кінця 2014 року, за підсумками мобілізаційного розгортання військ (сил), було сформовано 29 підрозділів територіальної оборони [6]. Повноваження зі створення підрозділів, їх комплектування та забезпечення матеріально-технічними засобами, озброєнням і військовою технікою покладалися на обласні військові комісаріати за рахунок коштів обласних бюджетів та громадських і волонтерських організацій. Громадські організації та волонтерська допомога на той час були неоцінені та відігравали дуже важливу роль. Так, наприклад, у Чернігівській області забезпечення батальйону територіальної речовим майном здійснювалось на кошти, які надійшли на рахунки обласного військового комісаріату від благодійників. Загалом ця сума становила 1 мільйон 171 тисячу гривень. Крім того, на кошти благодійників планувалося придбати для військовослужбовців батальйону засоби зв'язку та інше спорядження [9].

Передбачалося, що на озброєнні батальйонів буде в основному лише стрілецька зброя та автомобільна техніка, але практика виконання завдань підрозділами в зоні АТО показала, що батальйони, в умовах наявності у противника танків, БТР та БМП, артилерії, потребують посилення вогневих можливостей за рахунок бронетехніки і протитанкових засобів. У зв'язку з цим до їх складу у подальшому було введено додаткові підрозділи та штатні посади, техніка та озброєння були замінені на більш потужні та захищені зразки.

Вбачалося, що сформовані підрозділи будуть виконувати завдання за призначенням в межах території областей під керівництвом голів рад оборони областей, якими у відповідності до діючих нормативно – правових актів є голови обласних державних адміністрацій. Водночас, че-

рез пряму загрозу територіальній цілісності та суверенітету держави, задля зупинення розгулу тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, законодавчо було закріплено положення, що за надзвичайних умов підрозділи територіальної оборони можуть бути використані для протидії незаконним озброєним формуванням за межами областей, де вони базуються. Так, 18 червня 2014 року було запропоновано підпорядкувати батальйони територіальної оборони, які беруть участь у антитерористичній операції на Донбасі, керівництву АТО.

Після введення батальйонів територіальної оборони до складу сил та засобів АТО та підпорядкування їх керівникам секторів, в реаліях російсько-української війни завдання територіальної оборони відійшли на другий план [10]. Тепер на них покладалися наступні завдання, такі як: обладнання та несення служби на блокпостах і опорних пунктах; охорона та оборона базових таборів; охорона та супроводження колон та вантажів; охорона та оборона важливих військових об'єктів; ведення розвідувально-штурмових дій, захоплення та зачистка населених пунктів; оборона визначених рубежів (об'єктів). Фактично це ті завдання до виконання яких вони і готувалися після формування та комплектування особовим складом, ОБТ і МТЗ. Практично усі із сформованих батальйонів залучалися до виконання бойових завдань на рівні з механізованими і танковими підрозділами та підрозділами десантно-штурмових військ, вели активні бойові дії з підрозділами незаконно утворених збройних формувань, так званих ДНР та ЛНР, а також регулярними військами збройних сил Російської Федерації. Лише окремі із сформованих батальйонів виконували завдання поза зоною АТО.

Більшість українців знають про батальйони територіальної оборони лише в контексті висвітлення їх діяльності волонтерами та громадськими діячами. Одними із найбільш відомих батальйонів територіальної оборони є батальйони: 13-й «Чернігів 1», 21-й «Сармат», 23-й «Хортиця», 24-й «Айдар», 25-й «Київська Русь», 37-й «Запоріжжя», 39-й «Дніпро 2», 40-й «Кривбас» тощо [10]. Разом з цим перелік підрозділів, які героїчно боронили нас від російської агресії, не дали можливості сепаратизму поширитися в глибину території України.

Про усі героїчні моменти та вчинки особового складу батальйонів територіальної оборони у цій статті не напишеш, і усі вони, напевно, і не відомі, проте окремі факти буде корисно дізнатись українській громадськості.

Так, наприклад, під час героїчного захисту України у жовтні 2014 року, 17 батальйон територіальної оборони опинився в оточенні в районі

Красногорівки. Справжні чоловіки – добровольці не писали панічні коментарі у соціальних мережах, не телефонували журналістам, не кричали про зраду, не дезертирували та не здавалися у полон. Вони стійко та мужньо, без підкріплення і підтримки на протязі п'яти діб вели кругову оборону. Це надало змогу відволікти значні сили противника, відвести інші загальновійськові частини, їх перегрупувати та нанести потужного ураження ворогу.

У січні-лютому 2015 року сміливі і рішучі дії на Дебальцевському напрямку показав особовий склад 11, 13 та 25 батальйонів територіальної оборони. З добровольців цих батальйонів було виставлено заслон ворогу, що надало змогу відвести військові частини та підрозділи частини та підрозділи на безпечну відстань. Лише за три дні боїв на початку лютого добровольцями зазначених батальйонів було знищено понад 20 ворожих танків і більше 300 бойовиків.

Наступним яскравим проявом найкращих якостей українських воїнів стало ведення оборонних дій 18 та 37 батальйонами територіальної оборони на Маріупольському напрямку в районі Широкино. Стійкою та активною обороною добровольці не дали змоги підрозділам бойовиків, так званих ДНР та ЛНР, а також регулярних військ РФ просунутися у бік Маріуполя.

У січні 2015 року добровольці зі складу 25 батальйону територіальної оборони виконували завдання у боях під Дебальцево, де після прориву противника в напрямку Вуглегірськ, командиром батальйону була організована рішуча контратака, в ході якої особовий склад батальйону продемонстрував високі бойові якості.

У 2014 році особовий склад 34 батальйону територіальної оборони приймав участь у звільненні 6 населених пунктів, серед яких Дзержинськ. Військовики брали участь у боях під Дебальцево, перекривали на десяти блокпостах половину підступів до Горлівки (північний і західний напрямки) та ліквідували 2-х ватажків ЛНР. Так, 1 серпня 2014 року, був знищений відомий командир групи терористів «Призрак» на прізвище «Леший», про що засвідчив заступник командира батальйону Марат Сулейманов. З його слів, місцезнаходження командира проросійських сил стало відомим завдяки ефективному збору оперативної інформації.

У 2014 році 24 батальйон територіальної оборони приймав участь у боях за північні і центральні райони міста Щастя доки воно не перейшло під повний контроль ЗС України. Під Луганськом особовим складом батальйону був виявлений склад зброї та боєприпасів бойовиків, затримано 18 терористів.

Також 24 батальйон успішно приймав участь в боях під Рубіжним. З отриманням завдання деблокувати оточені підрозділи, військо-

УДК 356.15

Олена ШКУРАТЕНКО,
Василь ЄРМАК (Київ)

ПРАВОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧИХ БАТАЛЬЙОНІВ У 2014 РОЦІ

Анотація. Розглянуто утворення та розвиток новітньої української армії, на основі виникнення добровольчих батальйонів, які стали унікальним явищем незалежної України в боротьбі проти російської агресії за територіальну цілісність України в 2014–2015 рр. Мета роботи є аналіз причин створення добровольчих батальйонів із учасників Самооборони, з'ясування виникнення добровольчого руху, коли у складні для України часи саме добровольці стають на захист держави і стають в авангарді українського війська.

Ключові слова: добровольчі батальйони, збройні конфлікти, агресія, війна, добробати, Самооборона

Перемога Революції Гідності наприкінці 2014 року поклала край сподіванням керівництву Російської Федерації зберегти Україну в сфері свого геополітичного впливу за допомогою проросійської владної верхівки. Уперше з часів здобуття Україною незалежності на її території розгорнувся збройний конфлікт. Усвідомлення українським народом реальної загрози втрати своєї територіальної цілісності, викликало патріотичне піднесення її громадян і спричинило зародження нових процесів в історії української держави – феномен добровольчого руху. Історично, утворення добровільних військових організацій, прослідковується в українській історії не вперше. Так, козацькі загони, формувались на добровільній основі, а між підрозділом Українських Січових Стрільців та сучасними добровольцями можна провести аналогію. У серпні 1914 року Головна Українська Рада видала Маніфест у якому закликала українців повстати до боротьби для здобуття своєї незалежності. На заклик до боротьби відгукнулося 28000 українців. Було сформовано лише 10 куренів по 250 осіб. Великою проблемою було забезпечення та комплектування Легіону. Австро-Угорський уряд боявся прояву націоналістичного руху в рядах Січових Стрільців тому, недостатньо їх забезпечував, не виділяв військових старшин українців для підготовки бійців, та відправляв бійців на завдання, з яких живими поверталися одиниці.[1, ст. 174]

У складі Австро-Угорської армії Легіон Січових Стрільців виявився одним з найстійкіших та найбільш боездатним підрозділом, коли це зрозуміли воєначальники, бійцям почали доручати виконання надто важливих завдань і виконували вони їх бездоганно. Бій на горі Маківка є гар-

ним доказом діяльності УСС.

Саме Стрільці стали одними із рушійних сил Українською Революції 1917-1921 рр., Галицько-Буковинський курінь, який потім став Куренем Січових Стрільців став одними з перших підрозділів, сформованих Українською Центральною Радою. Січові Стрільці захищали Київ від військ Муравйова, захищали урядові установи Української Народної Республіки під час евакуації Центральної Ради до Житомира та Сарн, брали участь у формуванні української армії. Легіон також увійшов в історію, як осередок формування української військовою еліти, адже випустив таких воєначальників як Євген Коновалець, Андрій Мельник, Степан Шухевич та низка інших. Роль УСС у становленні українського війська та держави є неоціненною, адже завдяки цим воякам була показана самоорганізація та участь армії у державно-політичних процесах [2, ст. 85].

Національний добровольчий рух у незалежній Україні почав створюватися із перших загонів Самооборони після подій 30 листопада 2013 року на Майдані в Києві. Загони самооборонівців мали досить злагоджену структуру: обирали собі координатора (старшого), після чого об'єднувались з іншими групами осіб та створювали єдину систему Самооборони. Особи, що входили до загонів Самооборони були вмотивовані та діяли згідно наказів. Слід зазначити, що такі Загони Самооборони створювались по всій території України. Саме з їх представників формувався основний «бойовий кулак» добровольчих батальйонів. Весною 2014 року представники Самооборони допомагали міліції забезпечувати громадський порядок. На службу заступав наряд з двома міліціонерами та представником Самообороною Майдану [3, ст. 28].

У лютому 2014 року, коли розпочалася російська інтервенція до Криму, перед українською владою постала необхідність розробки оперативно-стратегічних планів по протидії загрозі територіальній цілісності держави. На засіданні РНБО, яке стосувалося Кримського питання Ігор Тенюх, на той час виконуючий обов'язки міністра оборони України доповів, що у разі повномасштабного вторгнення РФ, українська армія зможе зібрати лише 5000 осіб для протидії ворогу. Українське військо було ослаблене та небоєздатне [3, ст. 47].

вослужбовцям батальйону вдалося просунути з боєм крізь три посилені артилерійськими розрахунками блокпости противника. Дочекавшись підходу наших танків, добровольці батальйону продовжили рух та ліквідували загін бойовиків, що здійснював обстріл Луганська. Протягом липня 2014 року 24 батальйон звільнив п'ять населених пунктів, три автомагістралі та одну залізничну колію.

В період серпня – жовтня 2014 року військовослужбовці батальйону гідно продовжували бойові дії в різних районах. Так, в ході виконання одного з бойових завдань, рота зі складу 24 батальйону територіальної оборони потрапила у засідку. Співвідношення сил були на користь противника, який застосовував крупнокаліберні кулемети та міномети. В ході бою, загинув командир роти, але незважаючи на це, бійці не здалися та завдали значних втрат противнику. У подальшому за свої особливі ударні та штурмові якості 24 батальйон територіальної оборони у вересні 2014 року було переформовано у 24-й окремий штурмовий батальйон, 168 військовослужбовців батальйону були удостоєні державних нагород, з яких 65 – посмертно.

В середині 2015 року, у відповідності до Указу Президента, більшу частину особового складу батальйонів територіальної оборони, який був призваний на військову службу під час мобілізації, на особливий період відповідно до указу Президента України від 17 березня 2014 року № 303 «Про часткову мобілізацію» було звільнено у запас [11]. Практично усі батальйони територіальної оборони, у зв'язку особливостями обстановки, що склалася на той час, були переформатовані в окремі мотопіхотні батальйони та прикріплені до визначених бригад ЗС України, де у подальшому продовжували виконання завдань у новій якості. Ці організаційні заходи неоднозначно були сприйняті як військовиками цих батальйонів так і громадськістю. Дані нововведення широко обговорювалися в засобах масової інформації, соціальних мережах тощо. Висновок: Сучасна епоха поставила перед нашою країною надскладні завдання, які потрібно вирішувати негайно і без права на помилку, адже ціною може бути саме існування України, як суверенної держави. Кардинальне підвищення спроможностей складових сектору безпеки, у тому числі підрозділів територіальної оборони, які на початку агресії спільно із іншими військовими частинами та підрозділами ЗС України, органами і підрозділами інших військових формувань та правоохоронних органів стримували поширення терористичної діяльності вглиб території України. Це стало основним фактором, який зупинив агресора, дав змогу створити умови для політичного вирішення кризи.

Сьогодні основу кризового реагування на існуючі та перспективні воєнні загрози, недопущення ескалації воєнних конфліктів, серед інших заходів є і територіальна оборони. У зв'язку із цим формування національних оборонних спроможностей буде здійснюватися шляхом посилення спроможностей територіальної оборони, забезпечення її ефективного функціонування [11].

Протягом 2014 - 2019 років усі складові сектору безпеки і оборони держави (Збройні Сили, інші військові формування та правоохоронні органи) за своїми напрямками діяльності набули унікального досвіду реагування на російську агресію. Створення та функціонування системи територіальної оборони у період проведення АТО, батальйонів територіальної оборони, як її складової частини, потребує подальшого детального вивчення та аналізу. Цей неоціненний досвід необхідно враховувати у майбутньому під час створення цілісного сектору безпеки і оборони держави, як головного елемента системи забезпечення воєнної безпеки.

Джерела та література:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України»» № 189/2014 від 2 березня 2014 року.
2. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» № 1126-VII від 17 березня 2014 року, ВВР, 2014, №15, ст.328.
3. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-XII від 21 жовтня 1993 року.
4. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» № 405/2014 від 14 квітня 2015 року.
5. Закон України «Про оборону України» 1992 року.
6. «Біла книга 2014 Збройні Сили України», Міністерство оборони України, 2015 рік.
7. Закон України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом» № 1313-VII від 5 червня 2014 року;
8. Виступ виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України Олександра Турчинова під час наради з головами обласних державних адміністрацій, Прес-служба Президента України, 30 квітня 2014
9. МОУ, офіційний сайт, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/04/30/v-oblastyah-stvoryuyutsya-bataljoni-teritorialnoi-oboroni/>;
10. «Усна історія російсько-української війни (2014 – 2018 роки)»/ за редакцією В.В. Мороко. - Випуск 4. – Київ: К.І.С., 2018 – 14 С;
11. Указ Президента України «Про часткову мобілізацію» затверджений Законом України №112-VIII від 15 січня 2015 року, ВВР, 2015, №6, ст.42;
12. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 2 вересня 2015 року №555/2015.

Розуміючи в якій ситуації може опинитися держава, владою країни було прийнято рішення про створення підрозділів патрульно-постової служби міліції особливого призначення, які і стали одними із перших добровольчих батальйонів.

Так, у складі міліції на Дніпропетровщині з'явився добровольчий батальйон «Дніпро-1», «Київ-1», «Золоті Ворота» згідно Наказу МВС України від 08.05.2014 року №447 «Про затвердження Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення». Згідно пункту 2.6 цього наказу перед батальйонами постало завданням участі у проведенні заходів, спрямованих на розшук і затримання осіб, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, озброєних та інших злочинців, які становлять суспільну небезпеку, звільнення заручників, припинення діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також заходів, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності.

Підрозділи створювались по всій території України, проте були величезні проблеми із забезпеченням. Командири підрозділів самі старались знаходити бази для тренувань: бувало, що люди жили посеред степу, неба, лише б швидше пройти бойове злагодження та приступити до виконання завдань.

Одним із важливих етапів стало формування Національної Гвардії України. Закон України від 13.03.2014 № 876-VII «Про Національну Гвардію України». Первинним етапом було формування Першого та Другого резервного батальйонів, які потім об'єдналися в батальйон ім. Кульчицького [5, ст.594]

Саме масовий добровольчий рух, став основою і рушійною силою нового українського війська. Формування першого добровольчого батальйон було започатковано у березні 2014 р. коли близько 500 добровольців прибули на полігон у с. Нові Петрівці, де на базі військової частини 3027 Внутрішніх Військ України, почався їх вишкіл та тренування військової справі.

Весною 2014 року загострилась ситуація на Сході країни і в багатьох добровольців навіть не було часу на достатню підготовку. Так, добровольчий батальйон «Айдар», основу якого склали представники Самооборони та активісти, було направлено на виконання важливих задач на території Луганської області. Цей батальйон був одним із перших, який увійшов до структури батальйонів територіальної оборони, створених в межах компетенції ЗСУ. Законодавчою базою творення добровольчих батальйонів та батальйонів територіальної оборони стали Закони України «Про оборону України» від 1991

р. та « Про Збройні Сили України» від 1991 р. Добровольчий батальйон «Азов» був створений як підрозділ патрульно-постової служби міліції особливого призначення, а батальйон «Донбас» створювався як підрозділ територіального захисту і в травні був включений до складу Національної Гвардії України.

За короткий відлік часу у багатьох містах України також були створені добробати: «Харків», «Львів», Чернігів», «Слобожанщина» і та інші. Додалися і добровольчі підрозділи НГУ та Збройні Сили України [3, ст. 325].

Важливим є те, що створювались добровольчі об'єднання, які виконували не лише військові, а і спеціальні функції. Прикладом можуть слугувати «Добровольча козацька рота спецпризначення імені Тараса Шевченка», яка співпрацювала з Державною прикордонною службою України та брала участь у боях у секторі «М»; партизанська група «Тіні», яка була серед учасників визволення м. Маріуполь добровольча (волонтерська) група «Аеророзвідка» під керівництвом В. Кочеткова-Сукача та ін.

У 2014 році паралельно з силовими структурами у державі створювались й інші групи добровольчих українських формувань. Наприклад, ДУК – добровольчий український корпус, який став бойовим крилом організації «Правий сектор»; «УДА», батальйон «ОУН» – підрозділ, який було створено організацією «УНА-УНСО». Ситуація на Сході неабияк ускладнилася, коли проросійські терористи захопили владу в Донецьку та районних центрах Луганської області. У червні українські війська завдали низку поразок російським найманцям під Красним Лиманом, Ямполем і Миколаївкою. Також було зроблено операцію по звільненню Слов'янська, для якої були залучені найбоєздатніші підрозділи Збройні Сили України, два батальйони НГУ (сформовані із Самооборони Майдану), Київ-1, працівники СБУ та військовослужбовці Внутрішніх Військ МВС України. Російські військові та місцеві колаборанти, які раніше обіцяли «перетворити Слов'янськ на Сталінград», не в змозі протидіяти українському війську, з колоною техніки залишили місто. Слов'янськ було визволено з мінімальними втратами для цивільної інфраструктури. Українська армія і добровольчі підрозділи набиралися бойового досвіду у ході визвольних операцій. Із середини серпня 2014 р. Українська армія за участю добробатів звільнила Маріуполь, Лисичанськ, Северодонецьк та інші населені пункти Донеччини і Луганщини.

Перша поразка, яку зазнали добробати, була під Іловайськом. В м. Іловайськ, яке має стратегічне значення (25 км від м. Донецька), українські війська увійшли 18 серпня та змогли взяти під контроль його більшу частину. Активні бойові дії між нашими військами та підрозділами

Збройних сил Російської Федерації та бойовиками набули загострення. Дві сторони несли величезні втрати, окупаційні дії Російської Федерації могло бути розцінено міжнародною спільнотою як акт агресії проти України та використано для застосування санкцій. Тому, Російською Федерацією були застосовані дипломатичні шляхи для припинення бойових дій та ведення вогню.

Після довготривалих боїв було встановлено домовленість про вихід українських військ, так званий – «гуманітарний коридор» у якому загинуло не одна сотня українських бійців. [4, ст.78] У той же час стратегічні позиції залишилися під контролем сил АТО. Бої під Іловайськом, утримання Бахмутської траси біля Луганська, рейд на схід від Маріуполя та на інших напрямках зірвали ворожі плани широкого прориву і взяття під контроль багатьох стратегічних об'єктів. Завдяки добровольчим формуванням Україна змогла вистояти на першому етапі російського вторгнення. Незалежно від проблем з озброєнням та координацією, добровольчі батальйони зіграли вирішальну роль у стримуванні наступів сепаратистів, підтримуваних російськими військами.

Так, на північному відрізу фронту батальйон «Айдар» мужньо стримував сили противника, несучи при цьому величезні втрати. Батальйон був задіяний в операціях по звільненню міста Щастя, Северодонецька та інших. На південному фронті ключові українські позиції утримували та утримують бійці батальйона «Азов». Батальйон відзначився у боях за Маріуполь, Мар'їнку, Широкіне та інші. Батальйон «Київ-1» звільняв околиці Слов'янська, а батальйон «Донбас» зазнав значних втрат у так званому Іловайському котлі (серпень-вересень 2014 року).

На даний час в Україні існують офіційно встановлені військові формування, які складаються переважно з добровольців:

- батальйони територіальної оборони (БтРО після реформи увійшли у склад бойових бригад). В структурі ЗСУ на заміну батальйонам територіальної оборони прийшли Війська територіальної оборони. Бригади створені в кожній області та комплектуються переважно із резервистів.
- батальйони спеціального призначення МВС(після реформи 2015 року Патрульна служба поліції особливого призначення);
- резервні батальйони Національної гвардії України;
- окремі воєнізовані формування.

Всі формування, що були створені функціонують і наразі.

Унікальним явищем в історії України стало створення українських добровольчих формувань у 2014 році. Добровольчий рух радикально впли-

нув на перебіг російсько-української війни, адже поки регулярна армія відновлювала свою боєздатність, добровольці вже були «ударним крилом» і виконували поставлені бойові задачі. Добровольчі батальйони стали авангардом спротиву агресору та дозволили у найбільш критичній ситуації виграти час для розгортання оборони, не допустити історичних помилок, відродити українське військо та створити потужні Збройні Сили України.

Джерела та література:

1. Брехуненко В., В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко та ін. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII – XXI ст. – К., 2016. -Ст.174
2. Золоті ворота: Історія Січових Стрільців. К., 1992.-Ст.85
3. Добробати / Катерина Гладка, Дмитро Громаков, Вероніка Миронова та ін.; 2-ге вид., допов. – Харків: Фоліо, 2017. – Ст.325
4. Положий Є. Іловайськ. – К., 2015.-Ст. 78
5. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 р., № 876-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. -Ст. 594.
6. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Російська_збройна_агресія_проти_України_\(2014—2017\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російська_збройна_агресія_проти_України_(2014—2017))
7. http://mvs.gov.ua/ua/news/1129_Dobrovolchi_batalyoni_MVS_stali_forpostom_zahistu_vid_rosiyskogo_agresora_Zoryan_SHkiryak_FOTO_VIDEO.htm
8. https://antikor.com.ua/articles/46226-zvit-dobrovoljchi-batalijoni_viniknennja-dijalnistj-superechnosti
9. <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3413828-skladeno-spysok-usikh-batalioniv-scho-berut-uchast-v-ato>
10. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>

УДК 355.74(477.82):355.4(477)АТО"2014/..."

Богдан ЗЕК (Луцьк)

УЧАСТЬ В АТО РОТИ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ «СВІТЯЗЬ» (2014–2018 рр.)

Анотація. Стаття висвітлює участь роти поліції особливого призначення «Світязь» у зоні АТО. Підрозділ був створений у структурі міліції громадської безпеки Управління МВС України у Волинській області у червні 2014 р. Рота брала участь в боях за м. Іловайськ Донецької області, виходила з оточення так званим «зеленим коридором» 29 серпня 2014 р. і понесла значні втрати. У січні 2015 р. під час боїв на Дебальцівському напрямку підрозділ обороняв м. Вуглегірськ. Ведучи бої в місті, рота залишилась без підтримки і була оточена ворогом. Ведучи бойові дії підрозділ вийшов з міста завдавши втрат противнику. Після цього рота «Світязь» продовжувала виконувати завдання у зоні АТО. Вказана публікація, чи не перша спроба комплексного аналізу участі підрозділу в АТО.

Ключові слова: «Світязь», рота, підрозділ, міліція, поліція, АТО.

Результати вивчення попередніх військових конфліктів, зокрема Другої світової війни, свідчать, що у зв'язку із відсутністю достатньої кількості джерел – документів або ж свідчень очевидців, виникають дискусійні теми і навіть так звані білі плями. Наслідки вказаних обставин можуть бути різноманітними. Зокрема, викривлене бачення суспільством історичних процесів, маніпуляції політичного характеру, як всередині держави, так і на міжнародній арені. У зв'язку з цим, попри те, що події російсько-української війни стосуються сучасності, історики, музейні працівники та експерти інших галузей мають докласти максимум зусиль для фіксації її подій. Наявність значної бази даних дозволить знайти відповіді на проблемні питання, сприятиме дослідженням у різних галузях, а також полегшить процес організації комеморативних практик. У цьому відношенні окремої уваги заслуговують події, як центрального, так і локального характеру. Це ж стосується і вивчення бойових дій, як великих з'єднань, так і окремих підрозділів. У зв'язку з цим об'єктом нашого дослідження виступила рота поліції особливого призначення «Світязь» ГУ Національної поліції у Волинській області. У зв'язку із агресією Російської Федерації, 9 червня 2014 р. міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков видав наказ про створення роти патрульної служби міліції особливого призначення

«Світязь» у структурі міліції громадської безпеки Управління МВС України у Волинській області. У цьому ж наказі йшла мова про створення батальйону патрульної служби міліції особливого призначення «Скіф» у Запорізькій області на базі батальйонів «Січ» і «Хортиця», а також батальйону «Харків-1» у структурі Головного Управління МВС України у Харківській області [4]. Командиром роти «Світязь» був призначений 27-річний лучанин, професійний військовий, старший лейтенант Олександр Фацевич – випускник Одеського інституту сухопутних військ, який проходив службу у 79-й аеромобільній бригаді Збройних Сил України (ЗСУ) в Миколаєві. Після закінчення контракту, працював офіцером-вихователем у Волинському обласному ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою [14]. Рота «Світязь» комплектувалась виключно із добровольців. У підрозділ зараховували, як колишніх військових, співробітників міліції, так і тих, хто не мав жодного попереднього військового досвіду. За своїм попереднім фахом міліціонери були представниками різноманітних професій [1]. Після укомплектування підрозділу 12 липня добровольці склали присягу на вірність Україні [13]. Незважаючи на обставини, підрозділ інтенсивно тренувався і наскільки це було можливо проходив спеціальну підготовку. Командир роти Олександр Фацевич докладав зусиль аби підлеглі отримали максимум умінь, знань і навичок. Особовий склад відпрацьовував тактику, вчився проводити перевірку будинків, громадян, проходив вогневу підготовку. Ситуація, що склалася на сході України обмежила час підготовки особового складу. Підрозділ отримав наказ вирушити у зону бойових дій. Під командування Олександра Фацевича, 13 серпня 2014 р. 40 добровольців роти «Світязь» відправились у зону АТО (див. фото 1). У переважній більшості особовий склад був озброєний пістолетами Макарова (ПМ) і автоматами Калашникова (АК-74). Забезпечення тактичним екіпуванням бажало кращого, хоча добровольці мали бронежилети, кевларові каски, розвантажувальні системи, наколінники та іншу військову амуніцію. Як і багато інших речей, бувши у вжитку однострої типу «мультикам» закупили волонтери.

Рота «Світязь» відправляється у зону АТО, Луцьк 13 серпня 2014 р.

14 серпня 2014 р. підрозділ зайшов у зону АТО. Першою базою став Краматорськ Донецької області (див. фото 2). Після розподілу і отримання завдань, рота вирушила у Слов'янськ, а через декілька днів у Костянтинівку. Звідти рота прибуває в район м. Ясинувата, де на той момент точились бої. Міліціонери «Світязю» мали зайти в місто після того, як Національна гвардія України виб'є звідти противника. Однак, українські сили змушені були відступити. Рота «Світязь» перебазувалась до дитячого табору «Авангард» поблизу Комсомольського (з 2016 р. Кальміуське) Старобешівського району Донецької області. Табір став базою і для батальйонів патрульної служби міліції «Івано-Франківськ», «Херсон» [15, арк. 1], пізніше прибув «Миротворець» [7, с. 422].

Рота «Світязь» у зоні АТО, Краматорськ серпень 2014 р.

Перебуваючи на базі підрозділи отримали наказ вирушати в м. Іловайськ Донецької області. Командир роти «Світязь» наказав залишитись тим, хто не мав жодного військового досвіду на базі [15, арк. 2]. Таким чином із роти у таборі залишилось 10 чоловік, інші 30 відправились на завдання [12].

Завдяки налагодженим контактам з місцевим населенням, міліціонери змогли отримувати цінну інформацію розвідувального характеру. Зокрема, охорона бази довідалась від місцевого населення, що в 3 км від табору був помічений мікроавтобус білого кольору і чоловік, який розглядав табір у монокуляр. Таким чином, всі почали готуватись до провокацій і можливого нападу на базу. У зв'язку з цим всі зайняли кругову оборону, розташувались в окопах, захисних спорудах і секретах.

Близько 2 год. ночі 26 серпня базу почали обстрілювати із мінометів. Це тривало до 4 год. ранку. Завдяки тому, що бійці розташувались по-периметру, втрат особового складу вдалось уникнути. Однак частина наявної техніки була виведена з ладу. У випадку штурму бази противником у добровольців не було достатньо сил і засобів для відсічі противника, тому було прийнято рішення висуватись в напрямку Волновахи [15, арк. 2–3].

Основний склад роти «Світязь» прибув в Іловайськ 22 серпня і розташувався у дитячо-

му садку «Ластівка» разом з батальйонами «Херсон», «Івано-Франківськ» і «Дніпро-1» [12]. Безпосередньо в місті рота поділилась і виконувала бойові завдання разом з іншими підрозділами.

Так, 24 серпня Олександр Фацевич із 12 бійцями вирушив на штурм промислової частини міста. Інші добровольці роти залишились у будівлі дитячого садка. Під час зачистки рота «Світязь» мала діяти у підпорядкуванні командирів батальйонів «Дніпро-1» і «Донбас» [1]. Зведена штурмова група відбила у противника два блок-пости і чотирьохповерхову будівлю. Зайняті об'єкти залишились обороняти група бійців батальйону «Дніпро-1» і роти «Світязь» [7, с. 388]. Наступного дня 25 серпня позиції українських захисників були піддані мінометному обстрілу. Двоє бійців роти були порені. Для одного з них Володимира Іщука (позивний «Куш») воно виявилось смертельним.

Близько 18 год. вечора 25 серпня командир роти «Світязь» Олександр Фацевич разом із 10 побратимами залишають відбитий блок-пост і за наказом йдуть на підтримку українських захисників до залізничного депо, де тримають оборону поряд з іншими підрозділами до 28 серпня [8, с. 25]. У цей час друга частина роти «Світязь» разом із батальйоном «Дніпро-1» і «Донбас» відбиває атаки противника у дитячому садку «Ластівка» [8, с. 20–21]. Коли вже не було змоги утримувати вказаний об'єкт, українські захисники переходять у приміщення школи № 14 [12]. Варто зазначити, що позиції добровольців перебували під постійним артилерійським обстрілом.

У зв'язку з тим, що рота «Світязь» була розосереджена по місту, її особовий склад виходив так званим «зеленим коридором» у складі двох колон. Найбільших втрат зазнала та частина роти, яка рухалась в напрямку на с. Новокатеринівку Старобешівського району. В районі х. Горбатенко 29 серпня загинули Олександр Сивий (позивний «Док»), Олександр Сацюк (позивний «Білий»), Максим Ляшук (позивний «Яр»), Сергій Помінкевич (позивний «Чех»), Віктор Шолуха (позивний «Шериф») [9] і Мирослав Столярчук (позивний «Мирон»), якого поховали під чужим іменем [2]. Інша частина бійців була поранена і потрапила в полон. Заступник командира роти «Світязь» Ігор Дрючан отримав контузію. У Новокатеринівці його зустрів начальник медслужби батальйону «Миротворець» Всеволод Стеблюк [12]. Спільними зусиллями, під прикриттям «Червоного Хреста», їм вдалось врятувати життя близько 87 українським захисникам [8, с. 422].

Частина роти «Світязь» із командиром, що ру-

халась в другій колоні, також потрапила під нищівний вогонь противника. Волинським добровольцям разом з іншими підрозділами вдалось закріпитись у с. Червоносільське Амвросіївського району. Приймавши бій вояки завдали відчутних втрат противнику [1], через що останній змушений був піти на переговори. У результаті домовленостей увечері 30 серпня рота «Світязь» разом з іншими українськими захисниками вийшла з оточення у складі колони «Червоного Хреста» [8, с. 406]. Таким чином, під час боїв за Іловайськ і виходу так званім «зеленим коридором» рота «Світязь» втратила сім чоловік загиблими, 19 отримали поранення різних ступенів тяжкості, було знищене все майно підрозділу [5]. Останній полонений роти був звільнений 7 вересня [11] разом із бійцями 40-го батальйону територіальної оборони, 51-ї і 93-ї окремих механізованих бригад ЗСУ [17].

Після повернення до Луцька роту «Світязь» почали доукомплектовувати особовим складом. Зберігався принцип добровільності. Відбір бажаючих здійснювався за попередніми критеріями. У роту зараховували, як добровольців без військового досвіду, так і тих, хто такий досвід уже мав.

Після трьохмісячної перерви, яка була використана для бойового злагодження та активного навчання особового складу, 11 грудня 2014 р. рота «Світязь» вдруге вирушила у зону АТО. Завдяки Управлінню МВС у Волинській області і значним коштам меценатів підрозділ було повністю забезпечено усім необхідним. Міліціонери мали по два комплекти зимового одягу, нові бронежилети, кевларові шоломи, тактичні наколінники, захисні окуляри, розвантажувальні системи. У кожного був тактичний рюкзак з карематом, спальний мішок, дощовик, медична аптечка [3].

Місцем призначення роти стає м. Вуглегірськ Донецької області (див. фото 3). Рота мала виконувати завдання із забезпечення громадського правопорядку, а також надавати підтримку ЗСУ. Так, бійці роти несли спільне чергування на нульовому блок-посту при в'їзді в місто з боку Єнакієвого із 42 тербатом Кіровоградської області, а після його ротації 13 тербатом Чернігівської області. Українських захисників підтримувала 3-я протитанкова батарея 44-ї артилерійської бригади під командуванням капітана Романа Боровньова (позивний «Грач») [16].

19 січня 2015 р. у роті «Світязь» відбулась ротація. Однак, частина особового складу прийняла рішення залишитись в місті і продовжувати виконувати поставлені завдання. Загалом у роті на той момент нарахувалось майже 40 бійців. Окрім стрілецької зброї підрозділ мав кулемет

Депутат Верховної Ради України Тетяна Чорновол разом із бійцями роти «Світязь», Вуглегірськ 5 січня 2015 р.

«ДШК», два ручних протитанкових гранатомети «РПГ-7В», достатню кількість реактивних протитанкових гранат «РПГ-18» і «РПГ-22», а також бронетранспортер «БТР-80». Однак під час перших масованих артобстрілів він був виведений з ладу і не використовувався.

З 25 січня 2015 р. місто почало зазнавати регулярних артилерійських обстрілів, під час яких гинуло місцеве населення. Рота «Світязь» на той час розташовувалась у залишеному приміщенні школи-інтернату [15, арк. 4–6]. Ситуацію, яка складалася в той час в районі Вуглегірська варто розглядати в контексті боїв за Дебальцівський плацдарм. Ворог намагався захопити місто і оточити українські сили [10, с. 69–72]. Почавши наступ на Дебальцівському напрямку, 27 січня перші підрозділи противника зуміли зайти у Вуглегірськ і зайняти північну частину міста. Аби не бути відрізаними від основних сил, у ніч з 27 на 28 січня командир роти «Світязь» Олександр Фацевич разом із 12 добровольцями зайняв приміщення Будинку культури аби здійснювати контроль за центральною вулицею і забезпечити коридор для підкріплення.

Зайшовши у будівлю у ніч з 28 на 29 січня бійці роти спостерігали ворожу МТ-ЛБ і позашляховик з найманцями, але вогонь по ним не відкривали щоб завчасно себе не виявити. У першій половині дня 29 січня добровольці, під час спроби взяття в полон, знищили ворожого розвідника, при цьому поранення отримав один із бійців підрозділу. Через деякий час противник виявив місце розташування українських захисників і відкрив прицільний мінометний вогонь по

їхнім позиціям. Після того, як обстріл припинявся, будівлю намагалась штурмувати жива сила. Командир Олександр Фацевич викликав артилерійський вогонь на себе [15, арк. 6].

У цей час бійці 13-го батальйону намагались відбити атаку ворожих танків, які наступали з боку Горлівки. Військовослужбовці 3-ї протитанкової батареї 44-ї артилерійської бригади під командуванням капітана Романа Боровньова відійшли до школи-інтернату. Загалом у його підрозділі були близько 34 чоловік [16]. Будівлі інтернату також не однократно штурмували, внаслідок гранатометного обстрілу серйозних поранень зазнав ще один із бійців роти «Світязь». Оборонцям пропонували здатися, але всі позиції були відхилені.

Відбиваючи атаки противника Олександр Фацевич разом із добровольцями утримував Будинок культури до пізнього вечора 29 січня. Безпосередньо до позицій «Світязя» підкріплення так і не змогло дістатись, тому командир прийняв рішення повернутись до інтернату. У ситуації, яка склалася, Олександр Фацевич прийняв рішення самостійно виходити з міста. З метою, щоб увести в оману противника, по радію він оголосив, що всі мають рухатись до вул. 8 Березня для з'єднання із 13 батальйоном. Насправді ж рота «Світязь» разом з артилеристами пішла у напрямку Єнакієвого, використавши для цього природну балку. Діставшись хутору Червоний Пахар, з'єднана група зустріла українських розвідників на «БМП». Екіпаж бойової машини здійснив чотири рейси і вивіз бійців на українські позиції [15, арк. 6–8].

Після повернення до місця дислокації в Луцьку, рота «Світязь» через декілька місяців знову відправилась у зону АТО. У зв'язку із призначенням на нову посаду, у липні 2015 р. новим командиром спецпідрозділу стає Сергій Козак – бойовий офіцер, екскомандир 1-го батальйону територіальної оборони «Волинь». Упродовж 2015–2018 рр. рота виконувала завдання на території Донецької і Луганської областей. Підрозділ відповідав за охорону громадського порядку, ніс службу на блок-постах. Із 2016 р. новим командиром роти став підполковник В'ячеслав Моніч [13]. Після переформатування АТО у 2018 р. в Операцію об'єднаних сил, рота «Світязь» продовжує виконувати завдання у зоні бойових дій. Таким чином, рота міліції «Світязь» була створена у 2014 р. виключно із числа добровольців. Незважаючи на обмежений час підготовки, підрозділ був відкомандирований у зону бойових дій. Рота мала виконувати завдання із охорони громадського порядку, зачищати зайняту територію, тобто діяти за лінією безпосереднього зіткнення з противником. Насправді ж, підрозділ знаходився на передньому краї борони, вів наступальні дії. Для виконання таких завдань, рота мала пройти додаткову підготовку, поряд із стрілецькою зброєю мати додаткові вогневі засоби ураження. Окрім цього, особовий склад мав також пройти морально-психологічну підготовку. Під час боїв за Іловайськ і виходу так званим «зеленим коридором» загинуло сім добровольців роти, було багато пораних і полонених. Попри це, міліціонери придатні за станом здоров'я до несення служби не залишили підрозділ і знову відправились у зону АТО. Під час боїв за Вуглегірськ рота «Світязь» опинилась в оточенні і разом із нечисельним підрозділом ЗСУ обороняла декілька центральних будівель міста. Попри інтенсивні артилерійські обстріли і не однократні спроби штурму, противник так і не зміг захопити вказані об'єкти. Завдяки підтримці артилерії і використанню належної тактики, рота «Світязь» вийшла з оточення завдавши значних втрат противнику. За час боїв у Вуглегірську підрозділ мав лише двох пораних. Враховуючи вище зазначене, дії командира Олександра Фацевича та його особового складу безумовно заслуговують високої оцінки і мають розглядатись у майбутньому під час підготовки командирів і підрозділів силових структур.

Джерела та література

1. Афанасьєва В. Про пекло під Іловайськом із перших уст / Валентина Афанасьєва // Відомості. – 2014. – 9–15 жовтня. – С. 5.
2. Бійця «Світязя» поховали під чужим іменем / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/biysia-svitiazia-pokhovaly-pid-chuzhym-imenem/>
3. Бійців «Світязя» спорядили на Схід / [Електронний ресурс]. – Резим

- доступу: <https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/biysiv-svitiazia-sporiadly-na-skhid/>
4. Волинський краєзнавчий музей (ВКМ), ф. Допоміжних матеріалів (ДМ) № 69194. Копія наказу міністра внутрішніх справ України від 9 червня 2014 р., 1 арк.
 5. Доля п'яти бійців батальйону «Світязь» – невідома! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/society/doliariaty-biysiv-batalyonu-svitiaz-nevidoma/>
 6. Євпак О. «Світязь»: дорога болю і слави / О. Євпак, М. Андрушко // Телерадіо-газета Волинської обласної державної телерадіокомпанії. – 2015. – 9 вересня. – С. 17.
 7. Зінченко Р. А. Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. – Ч. 1. 7–24 серпня 2014 року / Роман Зінченко; за ред. Ю. Є. Бутусова; вступ. ст. Ю. Є. Бутусова; худож.-оформлювач Е. О. Балула. – Харків: «Фоліо», 2019. – 446 с.
 8. Зінченко Р. А. Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. – Ч. 2. 25–31 серпня 2014 року / Роман Зінченко; за ред. Ю. Є. Бутусова; худож.-оформлювач Е. О. Балула. – Харків: «Фоліо», 2019. – 476 с.
 9. Крайванович С. «Невідомі солдати» роти «Світязь» повернулися на «Волинь» у цинкових трунах / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.lutsk.ua/news/actual/nevidomi-soldaty-roti-svitiaz-povernuly-sya-na-volyn-u-tsynkovykh-trunakh/>
 10. Лазарович М. Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис / Микола Лазарович. – Івано-Франківськ: «Лілея НВ», 2017. – 240 с.
 11. Лучани прощатимуться з бійцем «Світязя», якого поховали під чужим іменем / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/luchany-proshchatymutsia-z-biyssem-svitiazia-iakoho-pokhovaly-pid-chuzhym-imenem/>
 12. Малєєва Ю. Лучанин – про Іловайський котел: з перших уст / Юлія Малєєва // [Електронний архів]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/luchanyn-pro-ilovayskyu-kotel-z-pershykh-ust/>
 13. Рота «Світязь». На хвилях війни / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.volyn.ua/rota-svityaz-na-hvylyah-vijny/>
 14. Спецбатальйону «Світязь» знайшли керівника / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/society/volynskomu-spetspidrozdilu-militsiyi-svitiaz-znayshly-kerivnyka/>
 15. Спогади офіцера роти «Світязь» Лаща Богдана Петровича, 8 арк. // 3 особистого архіву автора.
 16. Титиш Г. Звичайне військове диво. Артилерист Роман Боровнов про неймовірний порятунок, Богів війни і волонтерів / Г. Титиш, С. Бикова / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/11/13/7087853/>
 17. Що найбільше лякає тих, хто повертається зі Сходу / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/zagiblinashodivoliniani/shcho-naybilshe-liakaye-tykh-khto-povertayetsia-ziskhodu/>

УДК 423.438

Петро РУСІЛО,
Володимир ЗАБОЛОТНЮК,
Володимир КОСТЮК,
Юрій ВАРВАНЕЦЬ,
Олександр КАЛІНІН (Львів)

ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВИХ МАШИН ПІХОТИ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

Анотація. Розглянуті особливості ведення сучасної збройної боротьби. Аналіз недостатньої укомплектованості зразків бойових машин піхоти (БМП), причин безповоротних втрат. Вказані локальні зони найбільш незахищених частин корпусу БМП. Розглянуті перспективні зразки БМП країн НАТО та напрямки створення сучасних зразків БМП на вітчизняній промисловій базі України. Наведено основні заходи щодо захисту екіпажу машини під час ураження її вогневими засобами противника, основні оціночні параметри і напрямками розвитку перспективної БМП.

Ключові слова: базова платформа, безповоротні втрати, бойові броньовані машини, захищеність.

Основною зброєю ближнього бою у сучасній збройній боротьбі безсумнівно є і залишаються танки, БМП, бронетранспортери (БТР) та інші бойові броньовані машини, які мають відповідний захист і здатні діяти на передній лінії, знищувати своїм вогнем різноманітні цілі, зокрема і добре броньовані. Це підтверджується досвідом бойових дій у ході збройних конфліктів в Афганістані, Іраку, Лівані, Чечні, Південній Осетії, Сході України.

Сьогодні зазначені зміни і характер ведення сучасної збройної боротьби, а також агресія на Сході України, дали чітко всім зрозуміти, що гарантувати незалежність та цілісність нашої держави можуть лише повністю боєздатні, оснащені ефективним бронетанковим озброєнням і технікою добре навчені ЗС України.

Рисунок1 – БМП-1

На даний час на озброєнні механізованих і танкових підрозділів Сухопутних військ ЗС України знаходяться БМП-1 і БМП-2, які призначені для вогневої підтримки підрозділів, транспортування особового складу до місця виконання поставленого бойового завдання, підвищення його мобільності, озброєності і захищеності на полі бою в умовах застосування противником зброї та спільних дій з танками в бою (рис. 1, 2). Як показують теоретичні і практичні дослідження, найбільш ефективного застосування БМП-2 набували у складі тактичних груп, які були створені на основі організаційно-штатної структури механізованого і танкового взводів.

БМП – входять до складу бронетанкового озброєння механізованих і танкових підрозділів, які є головною ударною силою Сухопутних військ ЗС України.

Так у ході виконання бойових завдань вказані тактичні групи забезпечували кращу реалізацію вогневих і ударних можливостей під час ведення рейдових або обхідних дій, охорони та оборони важливих об'єктів (комунікацій).

Як відзначають військові спеціалісти, у ході бойових дій та за результатами експлуатації у військах, в умовах різкоконтинентального клімату Донецької та Луганської областей (взимку із низькими температурами, завірюхами і великим сніговим покривом та влітку з посушливо-суховійними і грозовими явищами: пилові бурі, смерчі, град, тощо) та рельєфом пересіченої

Рисунок1 – БМП-2

місцевості, що розчленована ярами і балками, гусеничні БМП-1 та БМП-2 є дуже ефективною і найбільш затребуваною бойовою машиною, яка має високу готовність до виконання поставлених бойових завдань сумісно з механізованими і танковими підрозділами. Крім того, на виконання комплексу заходів «Мінських домовленостей» затверджених у 2014 році, які передбачають відведення обома збройними сторонами важкого озброєння калібром 100 мм і більше, БМП-1 і БМП-2 у цілому залишається основною штатною одиницею бронетанкового озброєння у підрозділах Сухопутних військ ЗС України на лінії розмежування з противником, оскільки в комплекс їхнього озброєння входять 30-мм автоматичні гармати ЗТМ-1 і ЗТМ-2 [1].

Основними напрямами розвитку ОБТ на довгостроковий період у ЗС України встановлено, що значна кількість наявного озброєння та військової (спеціальної техніки) має тривалі строки перебування в експлуатації, морально і фізично застаріла та потребує глибокої модернізації або заміни на нові зразки. Визначено складові перспективної системи озброєння Збройних Сил, передбачена уніфікація основних зразків бронетанкового озброєння і техніки та розроблення на їхній базі бойових систем модульної конструкції, які відповідають сучасним тактико-технічним вимогам (висока мобільність, підвищена вогнева потужність та захищеність, інтегрованість у мережецентричну систему ведення бойових дій).

Як показує досвід бойових на Сході України, починаючи з 2014 року БМП-1 і БМП-2 мають суттєві технічні недоліки, низькі тактико-технічні і бойові характеристики, які значно поступають світовим аналогам та недостатній рівень захисту, що в цілому привело до значних втрат особового складу і техніки (рис.3) [2].

Рисунок 3 – Недостатня захищеність корпусу БМП

Аналіз безповоротних втрат озброєння та техніки ЗС України у перший рік війни на Сході України свідчить про великі безповоротні втрати БМП-2 (236 одиниць) (рис. 4) [3].

Рисунок 4 – Наслідки вогневого ураження БМП (фото з мережі Internet)

Рисунок 4 – Наслідки вогневого ураження БМП (фото з мережі Internet)

Основна частина існуючого парку бойових машин піхоти (БМП-1 і БМП-2) представлена номенклатурою, яка була розроблена ще у 60–80-х роках минулого століття, а нові зразки БМП-1 та БМП-2 в Україні до цього часу ще серійно не виготовляються.

Оснащення Сухопутних військ ЗС України БМП 1 і БМП-2 у 2018 році та попередні роки війни на Донбасі залишалось досить проблематичним. Оскільки БМП, які зберігалися на вітчизняних базах і арсеналах частково були непридатні до експлуатації та бойового застосування: несправні механізми та агрегати трансмісії і ходової частини, розуккомплектовані комплекси озброєння, електрообладнання башти; системи керування вогнем, відсутні ремонтні комплекти для відновлення двигунів УТД-20 тощо.

Такі обставини змусили керівництво МО України, Генерального штабу та Державного концерну «Укроборонпром» вдатись до термінових заходів щодо розконсервації старих зразків БМП-1 і проведення їхнього капітального ремонту з метою відновлення повної боєздатності військових частин в зоні антитерористичної операції.

На середину 2018 року дефіцит БМП у військах у кількості 250 од. вдалося поповнити за рахунок контракту Державного оборонного замовлення в рамках військово-технічного співробітництва України та Польщі [4].

Вжиті заходи не можуть кардинально вирішати вказану критичну ситуації. Проблеми оснащення підрозділів СВ ЗС України БМП-1 і БМП-2 накопичувалися роками. Розв'язати її можливо лише впровадженням комплексних заходів: розробленням нових і перспективних зразків; плановою модернізацією існуючих зразків до рівня тактико-технічних і бойових характеристик, які відповідають вимогам сучасної збройної боротьби;

закупівлею БМП в рамках військово-технічного співробітництва для термінового забезпечення та укомплектування підрозділів СВ, які безпосередньо приймають участь у бойових діях на Сході України;

сумісних розробок і виробництва Державного концерну «Укроборонпром» та національних виробників техніки;

вибору і закупівлі окремих новітніх зразків закордонного виробництва.

Досвід бойового застосування БМП у локальних війнах і конфліктах підтвердив крайню необхідність мати сучасні зразки БМП нового покоління з підвищеним рівнем основних бойових характеристик і розширеним спектром бойових задач в умовах ведення сучасної збройної боротьби.

Країни НАТО мають підвищений інтерес до розроблення, модернізації та прийняття на озбро-

ення перспективних зразків ББМ і БМП для вогневої підтримки дій тактичних мобільних груп, що знаходяться у відриві від основних сил, а також для виконання спеціальних, розвідувальних, пошуково-рятувальних завдань, бойового патрулювання в умовах активного використання протитанкових засобів ближнього бою та високого ступеня мінної небезпеки.

БМП останніх розробок армій передових країн світу почали оснащатися потужними комплексами озброєння, багатоканальними тепловізійними панорамними приладами спостереження, лазерними далекомірами, системами вимірювання кутів прицілювання, лазерно-променевими каналами керування, комплексними прицілами з п'ятьма оптичними каналами і різними робочими діапазонами довжинами хвиль, тепловізійними прицільними комплексами. Аналіз перспективного розвитку БМП в арміях країн НАТО обмежувався вивченням сучасних зразків з гусеничною ходовою частиною. Не розглядалися категорії машин яким 20 і більше років, оскільки проведена планова модернізація вже вичерпала всі потенційні можливості.

Дослідження військових фахівців країн НАТО показують, що зміни умов ведення збройної боротьби значно розширюють спектр бойового застосування БМП і висувають до них підвищені вимоги: забезпечення надійного рівня захис-

ту екіпажу машини і десанту при одночасному забезпеченні високої тактичної мобільності під вогнем супротивника [5].

Це змушує командування збройних сил країн НАТО заново розставляти пріоритети у сфері бойового застосування БМП, які в основному складаються з гусеничних зразків і розробляти програми оновлення і модернізації існуючих машин з урахуванням нових загроз збройної боротьби.

На даний час основними виробниками сучасних зразків БМП, які оснащені могутніми комплексами озброєння, досконаліми тепловізійними приладами прицілювання і спостереження є США, Німеччина, Великобританія, Ізраїль, Китай, Росія (рис. 5) [6,7].

У минулому БМП виконувала функцію супроводу бойового танка.

В даний час БМП і танки все частіше діють незалежно. Основне завдання БМП у складі механізованих сил безпечно доставити піхотне відділення на поле бою, підтримати його вогнем, що б воно могло успішно розвернутися і здійснити безпосередню підтримку танкового підрозділу щодо знищення противника.

Залежно від тактики ведення бойових дій і типу бойових завдань, на БМП можуть встановлюватися різні модулі, що дозволяє зменшити бойову масу машини і можливість установки до-

даткових комплектів бронювання. Рівень захисту БМП може бути підвищений до рівня захисту танка. Основною проблемою для БМП в умовах сучасних збройних конфліктів і війн є підвищення їхнього рівня захисту і живучості через широке застосування саморобних вибухових пристроїв (СВП) і фугасів.

Оснащення механізованих підрозділів Сухопутних військ ЗС України БМП нового покоління, важкими БМП, колісними бронетранспортерами (БТР) та іншими сучасними зразками бронетанкового озброєння та техніки, залишається надзвичайно актуальним питанням.

На даний час особливого значення набуває забезпечення механізованих підрозділів новітніми зразками бойових машин і бронетанкового озброєння та техніки, а також розроблення на їхній базі бойових систем, які повинні відповідати сучасним тактико-технічним вимогам, а саме: висока мобільність, модульність конструкції, підвищена вогнева потужність і захищеність, а також інтегрованість у мережецентричну систему ведення бойових дій [11].

У зв'язку із цим керівництво державою і командування ЗС України ЗС України твердо визначає пріоритетні напрями військово-технічної і військово-промислової політики та по-новому реформує виробничу діяльність і функціонування оборонно-промислового комплексу, державних ремонтних заводів та ремонтно-відновлювальних підприємств.

На промисловій базі Харківського тракторного заводу планується відновити виробництво транспортерів-тягачів МТ-ЛБ та налагодити виробництво вітчизняної БМП третього покоління, які повинні бути основою в оснащенні механізованих підрозділів Сухопутних військ ЗС України [12].

Досвід бойових дій показує, що недоцільно мати на озброєні різноманітні, різномарочні і розуніфіковані зразки бойових машин: БТР, БМП-1, БМП-2, БМД та ББМ, фактично функції яких (за винятком авіадесантування), під час ведення бойових дій ідентичні між собою.

Такі обставини вимагають створення єдиного сімейства бойових машин піхоти, які зможуть взаємодіяти під час виконання бойових завдань у сукупності із сучасними зразками ОВТ і військово-технічними засобами у єдиній мережі управління та інформаційного забезпечення військ.

У даному випадку доцільно розробити сучасний зразок БМП за принципом єдиної базово-модульної системи.

Джерела та література:

1. Мінська угода (2014). Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org.<wiki>>.
2. Взгляд на отечественные БМП из-за кремлёвской стены. Режим доступу: <https://topwar.ru/32033-vzglyad-na-otechestvennye-bmp-iz-za-kremlevskoy-steny.html>

3. Портал «Слово і Діло». Режим доступу: <https://www.slovodilo.ua>.
4. The Militar Balance 2018. – Р. 210. Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org.<wiki>> Оснащення Сухопутних військ України – Вікіпедія.
5. Рольф Хилмес, Ганс Йоахим Вагнер. Новая боевая машина пехоты «Пума» и машины, с которыми ей придется соперничать. Аспекты развития современных боевых машин пехоты. Режим доступу: <http://btvt.narod.ru/4/puma2.htm>
6. Бронетанковая техника мира: справочник. – М.: АНО Информационное агентство АРМС-ТАСС. – 2006. – 368 с.
7. Энциклопедия танков: справочник по бронетанковой технике. Режим доступу: <http://korax/vlink.ru>.
8. Военное обозрение. Бронетехника. Проекты боевых машин пехоты в странах НАТО. 19 октября 2015. Режим доступу: <https://topwar.ru/84572-proekty-boevykh-mashin-pehoty-v-stranah-nato.html>
9. Военное обозрение. Могут ли БМП и БТР слиться в одно. Режим доступу: <https://topwar.ru>.
10. Основні напрями розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 року № 398-р.
11. <http://www.trust.ua/news/130042-na-htz-budut-vypuskat-bmp-tretegopokolenia.ht>

БМП «Аякс» ЗС Великобританії

БМП WCV90 «Warrior» ЗС Великобританії

БМП M2 «Бредлі» XM723 ЗС США

БМП CV90 ЗС Голландії

БМП Rheinmetall «Лунх» KF31 «Пума» (Німеччина)

БМП «Лунх» K41 IFV (Німеччина)

Ізраїльська БМП «Намер» «Меркава» Mk4M

Китайська БМП Yun-97 (ZBD-97)

Російська важка БМП Т-15

Рисунок 5 – Сучасні зразки БМП

УДК 62.522.2

Богдан СОКІЛ,
Марія СОКІЛ,
Наталія СОКУЛЬСЬКА (Львів)

ІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ КОЛІСНОЇ ТЕХНІКИ У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Анотація. В ході Операції Об'єднаних Сил (ООС) підрозділами РВіА СВ ЗС України досить ефективно використовуються комплекси контрбатареїної боротьби для виконання завдань за призначенням у межах їх технічних можливостей. Але, з урахуванням тенденції підвищення застосування російсько-терористичними збройними формуваннями різноманітного артилерійського озброєння, для ефективного ведення контрбатареїної боротьби є необхідність у проведенні відповідних заходів із модернізації існуючих комплексів. З метою забезпечення виконання покладених завдань питанням артилерійської розвідки має приділятися пріоритетна увага.

Ключові слова: коливання колісних транспортних засобів, силові характеристики системи підресорювання, стійкість руху.

В кінці 2015 року з метою нарощування сил і засобів, які залучені до проведення ООС уряд США передав Україні декілька контрбатареїних радарних систем АН/ТРQ-36 [2]. До складу радіолокаційної станції входять: апаратна машина, антенний модуль з приймачем-передавачем та два дизельних електрогенератора (основний та резервний). Антенний модуль – антенна система, малошумлячий підсилювач, приймач, збуджувач та передавач, який встановлюється на одноосному напівпричепі та кріпиться до операторської машини [8]. При використанні в екстремальних умовах під час швидкого перевodu з бойового положення в похідне та зміни бойової позиції застосування даних станцій в зоні ООС показало, що вони мають значні технічні недоліки, зокрема, недостатня тактична мобільність та низька захищеність станції. Крім того, недоліки стосуються стійкості руху антенного причепа вздовж пересіченої місцевості, значних динамічних навантажень на віброчутливі елементи обладнання, що здатні спричинити відмову, в кращому випадку, від належного функціонування окремих вузлів чи систем, їх вихід з ладу, втрата стійкості руху причепа. Таким чином, зважаючи на сучасні умови ведення бойових дій, встановлено невідповідність шасі, підвіски системи причепів, які відіграють ключову роль у підвищенні динамічної стійкості руху разом із системою вібра-

ційного захисту спеціальної техніки (обладнання),. Щоб покращити технічні характеристики відповідних систем потрібна глибока модернізація, пошук ефективних способів для виправлення ситуації.

Питання захисту спеціальних вантажів (вибухо-небезпечних), що транспортуються на одноосних причепах розглядались, наприклад, в [3, 6, 11, 13]. З метою захисту вказаних вантажів у роботах [4,14] запропоновано додаткову віброзахисну систему квазінульової жорсткості, яка надійно захищає спеціальні вантажі від перевантажень за умови переміщення причепа вздовж шляху із незначними нерівностями, але погіршує показники динамічної стійкості руху причеп. Задача вибору основних силових параметрів модернізованого пристрою зчеплення операторської машини та антенного модуля радіолокаційної станції АН/ТРQ-36 з метою захисту обладнання антени від надмірних поперечно – кутових коливань зумовлених наїздом його коліс на поодинокі нерівності, дозволяє значною мірою вирішити вказану проблему. Тому дана задача заслуговує на детальний її аналіз, що наведений нижче.

Колівання колісних транспортних засобів (КТЗ) у значній мірі погіршують їх експлуатаційні характеристики, знижуючи стійкість руху під час маневрування вздовж криволінійних ділянок шляху [2, 8], впливають на керованість, прохідність [13]. До того ж, довготривалий рух КТЗ вздовж шляху із нерівностями чи пересіченою місцевістю значною мірою знижує працездатність водія та призводить до втомлюваності пасажирів [11]. З метою захисту людей чи вантажів, які перевозяться, від надмірних перевантажень, зумовлених нерівностями шляху, у КТЗ використовують системи підвіски із різними типами амортизаторів та демпферних пристроїв. Якщо основним завданням перших є зменшити дію на підресорену частину (ПЧ) нерівностей шляху шляхом спонукання її до коливань, то демпферні пристрої призначені для зникання величини розмаху останніх.

Силові характеристики амортизаторів описуються лінійними чи нелінійними функціями їх деформації [3, 4, 6, 14], або деформації та її

швидкості [5, 17]. Їх вигляд залежить від основного призначення того чи іншого типу КТЗ. Для систем підвіски напівпричепів, на перший погляд, за розрахункову базу можна взяти результати, які стосуються КТЗ. Але, результати, які стосуються, наприклад, стійкості напівпричепів під час руху системи тягач – напівпричіп вздовж криволінійних ділянок шляху із нерівностями засвідчують, що напівпричіп із “традиційними” характеристиками системи підресорювання має значно нижчу критичну швидкість стійкого руху, ніж тягач [10]. Крім цього, система підресорювання деяких видів спеціалізованих напівпричепів [9, 16] потребує якісно нового підходу. Для одноосного причепа, який рухається зі сталою за величиною швидкістю вздовж шляху із нерівностями, необхідно вибрати основні силові параметри системи підресорювання, які б забезпечували мінімальні динамічні навантаження на вантажі, що транспортуються. Фізична модель даного напівпричепа за умови його коливань у вертикальній площині наступна:

- точка з'єднання причепа та тягача рухається (вздовж горизонтальної прямої) у горизонтальній площині;
- маса напівпричепа розподілена симетрично відносно вертикальної площини, яка проходить через точку з'єднання напівпричепа та тягача і центр мас його підресореної частини;
- силові характеристики правого та лівого бортів системи підресорювання є ідентичними;
- пружні (жорсткісні) характеристики системи підресорювання причепа є значно меншими як шин, тому при розв'язуванні задачі деформаціями останніх нехтуємо;
- маса коліс разом із масою непідресореної частини є значно меншою від маси підресореної частини причепа;
- нерівності шляху під правим і лівим колесами напівпричепа однакові і описуються гладкою функцією $z = f(x)$, причому висоти гребенів нерівностей є значно меншими від віддалі токи кріплення напівпричепа та тягача до центру непідресореної частини.

Тому за розрахункову схему об'єкту дослідження можна вважати тверде тіло (підресорену масу), яке коливається у вертикальній площині навколо рухомої горизонтальної осі, що проходить через точку з'єднання напівпричепа та тягача, і перпендикулярна до вектора швидкості вказаної точки.

Серед зовнішніх сил, що діють на підресорену масу (ПМ), можна перелічити силу ваги ($\vec{P}$), пружну силу амортизаторів, силу опору демпферних пристроїв та силу дії тягача на напівпричіп. У роботі припускається, що пружна сила амортизаторів - F_{np} описується, як і в [3, 14, 15], нелінійною функцією їх деформації: $\Delta F_{np} = c\Delta^{v+1}$ (c, v - сталі); сила опору R_{on} демпферних при-

строїв залежить від швидкості деформації Δ останніх і описується залежністю $R_{on} = \alpha \dot{\Delta}^{2s+1}$ (α, s - сталі).

Задача полягає у визначенні впливу: основних геометричних параметрів нерівностей шляху; силових характеристик системи підресорювання; швидкості руху напівпричепа на динамічні навантаження на вантажів, які транспортуються з метою отримання такого співвідношення між ними, які б забезпечували їх мінімальні значення.

На основі закону руху ПМ напівпричепа можна аналітично розв'язати поставлену задачу, використовуючи диференціальне рівняння руху вказаної частини напівпричепа. Для побудови відповідного диференціального рівняння ПМ, перш за все, необхідно вибрати параметри, які однозначно визначають його положення. У випадку руху напівпричепа зі сталою за величиною швидкістю та за обмежень щодо фізичної моделі вказаних вище, такою величиною є кут повороту $\vartheta(t)$ ПМ навколо горизонтальної осі, яка проходить через точку з'єднання напівпричепа та тягача (горизонтальне лінійне переміщення вказаної осі за сталої швидкості переносного руху знаходиться без особливих труднощів). Кінетична енергія ПМ напівпричепа як функція вказаного параметру визначається залежністю:

$$T = M \frac{V^2}{2} + I_O \frac{\dot{\vartheta}(t)}{2},$$

де I_O - момент інерції ПМ відносно осі ОУ.

Базою для побудови диференціального рівняння руху ПМ може бути рівняння Лагранжа II-го роду. При цьому, необхідно знайти узагальнену силу, що відповідає вибраній узагальненій координаті, а також потрібно виразити пружну силу амортизаторів та силу опору демпферних пристроїв через вибрану узагальнену координату та її похідну за часом. Якщо:

а) початок відліку вибраної узагальненої координати відраховувати від поздовжньої осі, яка проходить через точку з'єднання напівпричепа і тягача та статичне положення центру ваги ПМ (вісь ОХ);

б) колеса напівпричепа безвідривно контактують із шляхом а значить “додаткова” деформація амортизаторів, зумовлена нерівностями шляху рівна вертикальному переміщенню точки дотику колеса до шляху;

в) швидкість руху напівпричепа вздовж шляху із нерівностями є сталою, а відтак вертикальне переміщення точки контакту колеса і шляху як функція часу описуються залежністю $z(t) = f(Vt)$, то потенціальна енергія Π консервативних сил, які діють на підресорену частину напівпричепа, рівна

$$\Pi = -c \frac{(\vartheta - \Delta_{cm} - z(t))^{v+2}}{v+2} - Mg(\vartheta + \Delta_{cm} + z(t)).$$

Сили опору демпферних пристроїв виражаються через узагальнену швидкість (похідну за часом від узагальненої координати) співвідношенням

$$R_{om.} = \alpha \left(l \frac{d\vartheta(t)}{dt} - \dot{z}(t) \right)^{2s+1}$$

Наведене у сукупності дозволяє подати диференціальне рівняння відносних вертикальних коливань ПМ у вигляді

$$I_o \frac{d^2 \vartheta(t)}{dt^2} = -cl \left(\vartheta l - \Delta_{om.} - z(t) \right)^{\nu+1} - Mgl - \alpha \left(l \frac{d\vartheta(t)}{dt} - \frac{dz}{dt} \right)^{2s+1} \quad (1)$$

Таким чином, розв'язування сформульованої задачі зводиться до побудови розв'язку нелінійного диференціального рівняння (1), кількісного та якісного його аналізу. Аналізуючи за певних обмежень його розв'язок, встановлено:

1). амплітуда коливань ПМ напівпричепів під час руху шляхом із нерівностями є меншою за більших швидкостей руху транспортного засобу, менших значень статичної деформації пружних амортизаторів та нерівностей шляху меншої довжини;

2). динамічне навантаження, яке діє на вантажі що транспортуються приймає мінімальне значення у випадку:

- значних амплітуд коливань за регресивної характеристики системи підресорювання із значенням статичної деформації пружних амортизаторів $0,15m \leq \Delta_{om.} \leq 0,3m$ та параметру нелінійності $-0,8 \leq \nu \leq -0,3$;

- малих амплітуд коливань за прогресивного закону зміни відновлювальної сили при значеннях параметру нелінійності пружної підвіски $\nu \geq 0,4$;

3) використання запропонованої модернізованої системи зчеплення тягача та напівпричепа збільшує критичну швидкість стійкого руху вздовж пересіченої місцевості до 30 %, а тому дозволяє більш оперативно змінити місце дислокації станції.

Отримані у роботі результати можуть служити, зокрема, базою для широко планових робіт із модернізації окремих вузлів підвіски та системи зчеплення напівпричепа із тягачем.

Джерела та література:

1. Боголюбов Н.Н. Асимптотические методы в теории нелинейных колебаний / Н.Н. Боголюбов, Ю.А. Митропольский. – М.: Наука, 1974 – 504 с
2. Божкова Л.В. Влияние поперечных вынужденных колебаний на опрокидывание автомобиля при объезде препятствия / Божкова Л.В., Рябов В.Г., Норицина Г.И. //Транспортное дело России.-2009. №03. - С. 65-73.
3. Hrubel M. Influence of characteristics of wheeled vehicle suspensions of its road-holding along curved stretches of track / M. Hrubel, R. Naniivskyi, M. Sokil // Science & military. – Liptovsky Mikulas, Slovak Republska, 2014. – Vol. 9. – № 1. – P. 15–19.
4. Гречанюк М. Удосконалення пневматичної підвіски напівпричепа вантажного автомобіля / М. Гречанюк // Вісник Донецької академії автомобільного транспорту. – 2011. – Вип. 4. – С. 48–52.
5. Дербаремдикер А.Д. Самонастраивающийся амортизатор с программированной демпфирующей характеристикой / А.Д.

- Дербаремдикер, Р.А. Мусарский, И.О. Степанов, М.А. Юдкевич // Автомобильная промышленность. 1985. – № 1. – С. 13 – 15.
6. Дущенко В.В. Проблемы выбора параметров систем поддресоривания транспортных средств и пути их решения / В.В. Дущенко, С.М. Воронцов // Системотехника на автомобильном транспорте: материалы Республ. научно-практич. конф. – Харьков: ХАДУ, 1998. – С. 56–60.
7. Моисеев Н.Н. Асимптотические методы нелинейной механики: учеб. пособие для ун-тов / Н.Н. Моисеев. – М.: Наука, 1981. – 400 с.
8. Нанівський Р.А. Стійкість руху колісних транспортних засобів під час руху вздовж криволінійної ділянки шляху із нерівностями / Р.А. Нанівський // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2014. – Вип. 24.11. – С. 192–197.
9. Ольшанский В.П. Линеаризация в системах с квазиупругой жесткостью / В.П. Ольшанский, Е.Н. Гринченко // Динамика и прочность машин. – Х.: ХГПУ, 1998. – Вип. 56. – С. 111–117.
10. Поляков А. Диференціальне рівняння поперечно-кутових коливань напівпричепа вантажного автомобіля / А. Поляков, М. Гречанюк // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – Вип. 4. – С. 160–163.
11. Ротенберг Р.В. Подвеска автомобиля / Р.В. Ротенберг – М.: Машиностроение, 1972. – 392 с.
12. Сенік П.М. Про Ateb-функції / П.М. Сенік // Доп. АН УРСР. – 1968. – № 1. – С. 23–26.
13. Солтус А.П. Теорія експлуатаційних властивостей автомобіля: навчальний посібник для ВНЗ / А.П. Солтус. – К.: Арістей, 2010. – 155 с.
14. Сокіл Б.І. Власні вертикальні коливання корпусу автомобіля з урахуванням нелінійних характеристик пружної підвіски / Б.І. Сокіл, Р.А. Нанівський, М.Г. Грубель // Автошляховик України: науково-виробничий журнал. – 2013. – № 5 (235). – С. 15–18.
15. Сокіл Б.І. Поперечно-кутові коливання одновісного причепа із додатковим стабілізаційним пружним елементом // Сокіл Б.І., Звонко А.А., Нанівський Р.А., Дзюба А.О. // Науковий вісник НЛТУ України. 36. науково-технічних праць. Львів: 2016. Вип. 26.7. - С.323-329
16. Соколовский С.А. Эффективность использования механической системы с прощелкиванием для защиты от вибраций при эксплуатации транспортных средств/ С.А. Соколовский, Э.Н. Гринченко, А.Я. Калиновский, М.Ю. Яковлев // Механіка, машинознавство та електропостачання. – 2011. – С. 185–187.
17. Адаптивная подвеска. Устройство, принцип действия [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.autoobserver.ru/sistemi-auto/76-adaptivnaya-podveskaustroystvo-i-princip-deystviya-aktivnoypodveski.html>.

УДК 94(477):358"2014/2017"

Андрій ХАРУК (Львів)

ВИСВІТЛЕННЯ БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ БРОНЕТЕХНІКИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ У ПОЛЬСЬКІЙ ФАХОВІЙ ПРЕСІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІКАЦІЙ 2017 Р.)

Анотація. Стаття присвячена аналізу публікацій 2017 р. у часописах «*Wojsko i Technika*», «*Nowa Technika Wojskowa*» і «*Wozy bojowe świata*», в яких розглянуті аспекти бойового застосування бронетехніки в російсько-українській війні. Основна увага у вказаних публікаціях звертається на застосування танків, бронетехніка інших класів розглянута лише епізодично. Автори наводять неспростовні факти російської агресії, вказуючи конкретні військові частини збройних сил РФ, які брали участь в бойових діях в Україні. Докладно аналізуються особливості бойового застосування танків (насамперед, Т-64) Збройними силами України, розглядаються сильні й слабкі сторони українських танкових військ.

Ключові слова: російсько-українська війна, АТО, бойове застосування, танк, історіографія.

Події російсько-української війни, розпочатої внаслідок російської агресії 2014 р., досить активно висвітлюються на сторінках зарубіжної фахової періодики. Вивчення цих публікацій становить значний інтерес для вітчизняних дослідників з точки зору створення певного корпусу історіографічних напрацювань.

Автор вже звертався до даної проблематики, аналізуючи зарубіжні публікації, присвячені участі авіації в російсько-українській війні [1]. Ця ж розвідка має на меті проаналізувати публікації, присвячені застосуванню бронетехніки, які були опубліковані в низці польських видань упродовж 2017 р.

Почнемо наш огляд зі статті Марціна Гавенди, присвяченої участі танків Т-72Б3 в боях на Донбасі [2]. Матеріал однозначно стверджує участь російських підрозділів в агресії проти України влітку 2014 р. Відзначено, що найбільш вартісними танками, кинутими російським керівництвом проти українських частин (крім певної кількості Т-90А) були саме Т-72Б3. М. Гавенда вказує, що факт використання цих танків на Донбасі не підлягає сумніву, однак ідентифікація їхньої належності до конкретних батальйонних тактичних груп є утрудненою і базується, головню, на офіційних українських джерелах, оскільки Росія заперечує саму участь своїх збройних сил у війні проти України. Аналізуючи дії на луганському напрямі, автор відзначає, що роту танків Т-72Б3 мала у своєму складі батальйонна тактична група (БТГр) 200-ї окремої мотострілець-

кої бригади (ОМСБр) з Печенги, яка атакувала українські війська в Луганському аеропорту і на південних околицях міста. Інші російські БТГр (74-ї гвардійської ОМСБр і 136-ї ОМСБр), які діяли на цьому напрямку, не мали у своєму складі танків цієї модифікації. Фотоматеріали дозволяють ідентифікувати принаймні дев'ять танків Т-72Б3 зі складу БТГр 200-ї ОМСБр, один з яких був обладнаний колійним мінним тралом КМТ-6. Фактів втрати цих танків на луганському напрямку не встановлено [2, с. 37].

На донецькому напрямку перші Т-72Б3, ймовірно, були зафіксовані вночі з 14 на 15 серпня 2014 р., коли поблизу м. Сніжне була помічена колона російської бойової техніки (близько 70 машин). Незабаром після цього вони брали участь в атаці на 3-й батальйон 30-ї механізованої бригади поблизу Степановки, внаслідок чого український підрозділ зазнав втрат і змушений був відступити. На думку М. Гавенди, ці танки належали БТГр російської 17-ї ОМСБр. Водночас він піддає сумніву дані деяких українських джерел, в яких стверджується, що у цій атаці брали участь танки Т-90. Автор також вказує, що ще 12 серпня поблизу населеного пункту Нікіфорове внаслідок тарану танком Т-64БВ старшого лейтенанта Абрамовича був знищений російський танк, однак швидше за все це була машина модифікації Т-72Б, а не більш досконала Т-72Б3. З кількох російських батальйонних груп, які діяли на донецькому напрямку, автор виділяє БТГр 6-ї окремої танкової бригади (ОТБр), у складі якої діяла принаймні одна рота Т-72Б3. Наприкінці серпня 2014 р. ця БТГр стала останньою ланкою, яка замкнула оточення під Іловайськом [2, с. 37-38].

Аналізуючи втрати танків Т-72Б3, М. Гавенда вказує, що на донецькому напрямку було знищено принаймні три такі бойові машини. Ще одна була захоплена українськими військами, а потім відбита. Стосовно останнього епізоду автор відзначає, що танк Т-72Б3 (номер «632») був захоплений після сутички з бойовою групою російської 31-ї десантно-штурмової бригади. Оскільки танки такої модифікації ніколи не знаходились на озброєнні Збройних сил України, то здобуття цього трофею стало вагомим спростуванням російських тверджень про невтручання у конфлікт. Три танки Т-72Б3, які на-

лежали до БТГр 6-ї ОТБр, були знищені українськими військами під час прориву з оточення під Іловайськом. Один з них був знищений в районі с. Новодворське, а ще два – 29 серпня поблизу с. Червоносільське. Обидва останні танки стали жертвами гранатометників батальйону «Донбас». М. Гавенда також відзначає, що принаймні два пошкоджених Т-72Б3 6-ї ОТБр вдалось евакуювати до Росії [2, с. 38-39].

У статті Ярослава Вольського, опублікованій в серпневому числі часопису «Nowa Technika Wojskowa», висвітлене бойове застосування танків Т-64 [6]. Окрім невеликого розділу, в якому висвітлена участь цих бойових машин у конфлікті в Придністров'ї в 1992 р., стаття цілком присвячена подіям російсько-української війни. Автор чітко й однозначно вказує, що збройні формування сепаратистів на Сході України є «філіями російської армії» [6, с. 35]. Він відзначає, що джерелом постачання танків Т-64 для незаконних збройних формувань стала 2544-та центральна база резерву танків (Красноярський край). Звідти в червні 2014 р. було перекинуто 10 танків Т-64А/Б/БВ, а в липні – ще 20 таких машин. Оскільки саме танки Т-64 становлять основу танкового парку ЗСУ, постачання їх сепаратистам мало на меті створити враження, ніби це – трофеї. Після вторгнення в Україну в серпні 2014 р. регулярних підрозділів російської армії таке маскуванню втратило сенс, тож сепаратисти почали отримувати танки Т-72Б. Однак в листопаді їм передали ще 35-40 Т-64БВ. Загалом за оцінками Я. Вольського незаконні збройні формування в окремих районах Донецької та Луганської областей отримали з Росії 70-80 танків родини Т-64. Після листопада 2014 р. їм постачались виключно Т-72 [6, 35].

Не вказуючи джерел, Я. Вольський відзначає, що за період з березня 2014 р. до травня 2017 р. безповоротні втрати танків з обох сторін склали 257 одиниць: 1 Т-64А (сепаратисти), 12 Т-64Б (ЗСУ), 16 Т-64Б1/Б1Б (ЗСУ), 169 Т-64БВ (з них 40 – сепаратисти), 18 БМ «Булат» (ЗСУ) і 38 Т-72 (сепаратисти і російські війська) [6, с. 36]. Аналізуючи бойове застосування танків Т-64 Збройними силами України, автор наголошує, що найбільшими проблемами були погане керівництво боєм, надмірне розпорошення сил, погана підготовка особового складу, а також значна зношеність частини танків. Понад половина (а за деякими даними – навіть 70%) втрат українських танків була зумовлена вогнем ворожої артилерії. Цьому сприяла назагал статична тактика застосування танкових підрозділів, які, здебільшого, несли службу на блокпостах. Я. Вольський докладно розглядає питання захищеності танків родини Т-64. Він підкреслює високу ефективність реактивної броні «Контакт-1» і «Ніж». У статті наводиться опис кількох бойо-

вих епізодів, які підтверджують цю точку зору [6, с. 37-38]. Поряд з тим автор не аналізує ефективність силової установки танків та порівняно небагато уваги звертає на досвід використання озброєння Т-64.

Використанню танків в російсько-українській війні присвячений спеціальний випуск часопису «Wozy bojowe świata». Він містить чотири статті, три з яких написані вже згаданим Я. Вольським. У першій – «Прелюдія війни» – коротко проаналізований стан ЗСУ напередодні російської агресії, висвітлені події Революції гідності та російська анексія Криму [5]. Стаття «Український танковий потенціал» містить аналіз чисельності та структури українських танкових частин [7]. Розглянуте також їхнє озброєння. Особлива увага присвячена підготовці танкістів. У висновку автор відзначає сильні й слабкі сторони ЗСУ напередодні війни.

Центральним матеріалом вказаного спецвипуску, який займає 2/3 його обсягу, є стаття «Танки на війні» [4]. Автор відзначає, що фактичним початком російсько-української війни стала анексія Криму. Вибух же проросійського сепаратизму на Донбасі спочатку слугував лише ширмою для кримської операції. Він мав унеможливити будь-яку протидію України в Криму та відсунути на другий план на міжнародній арені саме кримське питання [4, с. 29-30]. Аналізуючи перший період АТО (квітень-липень 2014 р.), Я. Вольський відзначає проблеми з досягненням бойової готовності українських бригад, більшість з яких могла виставити максимум по одній БТГр. Вказано як на успіхи цього етапу (відбиття Слов'янська, Краматорська, Маріуполя), так і на невдачі [4, с. 32-34].

У статті відзначено, що перші бої українських військ з російськими, які вторгнулись на територію України, почались 11 серпня 2014 р. в районі с. Степанівка (на схід від Савур-Могили). Тут 3-тя БТГр 30-ї ОМБр зазнала інтенсивних артилерійських обстрілів (внаслідок чого втратила більшість своїх танків Т-64), а згодом була атакована БТГр російської 17-ї ОМСБр (танки Т-72Б3, бронетранспортери БТР-82А) [4, с. 37]. На наступних сторінках автор досить докладно характеризує російські сили, безпосередньо задіяні в агресії, бої на луганському напрямку та під Іловайськом, а також перехід до позиційної фази, яка тривала до грудня 2014 р. [3, с. 38-41]. Два параграфи статті Я. Вольського прсв'ячені урокам кампанії 2014 р. У першому з них автор аналізує висновки стосовно матеріальної частини [4, с. 48]. Він, зокрема, вказує, що двигуни 5ТДФ танків Т-64 показали себе краще, ніж В-46, встановлені на Т-72. Українські дизелі виявились більш надійними і не такими вибагливими при експлуатації в польових умовах. Натомість серйозною проблемою для українських

танкових підрозділів було значне перевищення (у два і більше рази) гаратнійних термінів елементів 4С20 для реактивної броні «Контакт-1» та боеприпасів для танкових гармат [4, с. 45-46]. Серйозним недоліком виявилась і відсутність тепловізорів – їх не було навіть на модернізованих танках БМ «Булат», тоді як російські Т-90 і Т-72Б3 мали такі пристрої. Вади морально застарілих танкових радіостанцій Р-123 вдалось частково подолати завдяки використанню цивільних рацій «Моторола» [4, с. 47].

У параграфі, присвяченому тактичним висновкам з кампанії 2014 р., автор підкреслює два основні недоліки, притаманні бойовому застосуванню українських танкових частин: розпорошеність (як правило, танки повзводно надавались механізованим підрозділам) і статичність (використання танків як нерухомих вогневих точок на блокпостах). Все це сприяло досить значним втратам [4, с. 49]. У наступній частині статті розглянутий досвід використання танків в зимових боях 2015 р. Окремим підрозділом подані рекомендації щодо розвитку танкових військ Польщі з урахуванням досвіду російсько-української війни [4, с. 70-79].

Останній матеріал спецвипуску часопису «Wozy bojowe świata» – це П. Пжеждзецького стаття про модернізований танк Т-64БМ «Булат» [3]. У ній досить докладно описано історію створення цієї модифікації та особливості її конструкції, однак відсутня інформація про бойове застосування «Булатів».

Наш аналіз, зрозуміло, не претендує на повноту охоплення зарубіжної історіографії, дотичної до тематики застосування бронетехніки в російсько-українській війні. Однак навіть своєрідний «зріз» на прикладі однієї країни і одного року дозволяє констатувати значний інтерес до цієї тематики серед зарубіжних дослідників. Відзначимо дві головні тенденції, які простежуються у розглянутих нами публікаціях. По-перше, у 2017 р., порівняно з публікаціями попередніх років, помітний перехід від хронікального викладу до значно більш глибокого аналізу. По-друге, автори зосереджуються на бойовому застосуванні танків, майже не звертаючи уваги на інші види броньованої техніки. В кожному разі, зарубіжні публікації, присвячені бойовому застосуванню бронетехніки в російсько-українській війні, є досить цікавими для українських фахівців і, безперечно, можуть бути використані в їхніх дослідженнях.

Джерела та література:

1. Харук А.І. Деякі аспекти висвітлення у зарубіжній періодиці участі української авіації в антитерористичній операції на Сході України (за публікаціями 2014 р.) / А.І. Харук // Військово-науковий вісник. – Львів: НАСВ, 2015. – Вип. 24. – С. 206-218; Харук А. Висвітлення у спеціалізованій періодиці участі української авіації в Антитерористичній операції: спроба історіографічного аналізу / А.І. Харук // Військово-науковий вісник. –

- Львів: НАСВ, 2016. – Вип. 25. – С. 255-265; Харук А.І. Висвітлення участі Повітряних Сил України в АТО на сторінках польської фахової періодици / А.І. Харук // Викили політики безпеки: історія і сучасність: Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції 16-18 червня 2016 р. – Львів: НАСВ, 2016. – С. 145-146; Харук А. Участь авіації у відбитті російської агресії: погляд зарубіжної фахової преси / А. Харук // Війна на Донбасі. 2014-2016 рр. [Текст]: зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 20 квітня 2017 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2017. – С. 126-129.
2. Gawęda M. T-72B3 w wojnie o Donbas / M. Gawęda // Wojsko i Technika. – 2017. – №9. – С. 36-40.
3. Przeździecki P. Czołg podstawowy T-64BM Bulat / P. Przeździecki // Wozy bojowe świata. – 2017. – №4. – С. 80-98.
4. Wolski J. Czołgi na wojnie / J. Wolski // Wozy bojowe świata. – 2017. – №4. – С. 26-79.
5. Wolski J. Preludium wojny / J. Wolski // Wozy bojowe świata. – 2017. – №4. – С. 4-11.
6. Wolski J. T-64 na wojnie / J. Wolski // Nowa Technika Wojskowa. – 2017. – №8. – С. 32-38.
7. Wolski J. Ukraiński potencjał pancerny / J. Wolski // Wozy bojowe świata. – 2017. – №4. – С. 12-25.

УДК 423.438

Володимир КОСТЮК,
Володимир ЗАБОЛОНТЮК,
Петро РУСІЛО,
Юрій ВАРВАНЕЦЬ,
Олександр КАЛІНІН (Львів)

БОЙОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВИХ БРОНЬОВАНИХ МАШИН У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

Анотація. У даній статті розглядаються існуючі зразки автомобілів багатоцільового призначення (АБП) і перспективні бойові броньовані машини (ББМ) на колісній базі, які володіють достатньою захищеністю, рухомістю і вогневою потужністю. Аналіз бойового використання АБП в зоні АТО указує на низький рівень захищеності, що привело до тяжких наслідків і безповоротних втрат особового складу і техніки. Виконаний аналіз розвитку і використання броньованих автомобілів у збройних силах країн НАТО, а також аналіз завдань існуючої номенклатури автомобілів багатоцільового призначення підрозділів СВ ЗС України і ефективності їх використання під час бойового застосування у складі підрозділів сухопутних і спеціальних військ у війні з російською агресією в зоні ООС на Сході України.

Ключові слова: автомобілі багатоцільового призначення, бойові броньовані машини, захищеність, рухомість.

На початку проведення бойових дій в зоні АТО з метою забезпечення транспортування озброєння і боєприпасів, підвезення особового складу, продовольства, військово-технічного майна, а також матеріальних засобів та інших видів забезпечення життєдіяльності військ, масово застосовувалися АБП (рис. 1–4)

Рисунок 1 – АБП «Урал-4320»

Рисунок 2 – АБП ЗИЛ-131

Рисунок 3 – АБП КамАЗ-4310

Рисунок 4 – АБП ГАЗ-66

Аналіз бойового використання АБП в зоні АТО указує на низький рівень захищеності, що приводило до тяжких наслідків і безповоротних втрат особового складу і техніки (рис. 5). Основними засобами ураження є стрілецька зброя, РПГ, міни, фугаси і саморобні вибухові пристрої.

Рисунок 5 – Безповоротні втрати АБП та особового складу (фото з мережі Internet)

На озброєнні армій країн НАТО з'явився новий клас бойових машин: колісні бойові броньовані машини з підвищеним броньовим захистом і високою прохідністю. Досвід застосування ББМ у країнах НАТО свідчить, що їх роль у збройному протистоянні вирішальна, а високі показники ефективності їх застосування та експлуатації у багатьох випадках визначають загальний результат бою. Всі вони виконуються на спеці-

алізованих тактичних (бойових) броньованих машинах. Це передбачено прийнятим в країнах НАТО оновленим стандартом STANAG 4569, який визначає єдині вимоги до рівня захисту автобронетанкової техніки різного типу і призначення [1–4].

У результаті реалізації різних технічних проектів, на початку бойових дій в зоні АТО на Сході України, за власною ініціативою окремими вітчизняними виробниками були розроблені експериментальні зразки ББМ, які мали різні конструкції, тактико-технічні характеристики (ТТХ) і базові шасі як вітчизняного так і іноземного виробництва.

Враховуючи високу ефективність використання колісних ББМ в сучасних збройних конфліктах і міжнародних миротворчих операціях, виникла гостра необхідність щодо забезпечення підрозділів Сухопутних військ (СВ) сучасними зразками ББМ різного призначення, які створені на базі уніфікованих зразків з колісною формулою 4×4, 6×6, 8×8 та мають підвищені характеристики мобільності, прохідності, автономності, економічності і захищеності особового складу.

В Україні сьогодні велика кількість державних оборонних підприємств розробляють і пропонують бойові броньовані машини, зокрема провідні виробники вітчизняних броньованих автомобілів ПАТ «АвтоКрАЗ», ПрАТ НВО «Практика», Корпорація «Богдан» [5, 6].

Але практично єдиними зразками АБП, які спроможні у складних природно-кліматичних і дорожніх умовах якісно виконувати завдання за призначенням, є машини виробництва ПАТ «АвтоКрАЗ». Це спонукало Міністерство Оборони України ухвалити рішення щодо розроблення, виробництва і подальшого бойового застосування принципово нових і максимально уніфікованих вітчизняних зразків ББМ на базі колісного шасі КрАЗ-6322, КрАЗ-5233ВЕ і КрАЗ-5233НЕ у підрозділах СВ ЗС України (рис. 6).

ББМ КрАЗ-6322 «Raptor»

ББМ КрАЗ «SHREK ONE»

ББМ КрАЗ-6322НМРV-A (з бронюванням кабіни і паливних баків)

ББМ САУ «Богдана» на шасі КрАЗ-63221

ББМ КрАЗ «HULK» типу MRAP

ББМ КрАЗ-6322 «FIONA»

Рисунок 6 – Вітчизняні зразки ББМ на базі колісного шасі КрАЗ

Враховуючи особливості використання ББМ у збройних силах країн НАТО і специфіку бойових завдань підрозділів СВ ЗС України, ББМ на базі колісного шасі вітчизняних виробників, зокрема КрАЗ-6322, КрАЗ-5233ВЕ і КрАЗ-5233НЕ спроможні виконувати основні завдання у складі підрозділів СВ, які умовно можуть бути розділені на п'ять груп.

Група 1. Клас легких ББМ для установки легкокого озброєння (рис. 7).

ББМ «Дозор-Б»

ББМ «Козак-2М»

ББМ КрАЗ «Козуар»

Рисунок 7 – ББМ для установки легкокого озброєння

Клас середніх ББМ для монтажу (буксирування) середнього і важкого озброєння (рис. 8).

ББМ КрАЗ-5233 НЕ «SHREK-APC»

ББМ «Козак-2»

ББМ КрАЗ-6322 РА «БАСТІОН-01(02)»

ББМ РСЗВ 9К57 «Ураган»

Рисунок 8 – ББМ для установки середнього і важкого озброєння

Клас важких ББМ для перевезення особового складу в броньованих модулях, а також броньованих кузовів-контейнерах (рис. 9)

ББМ КраЗ «Ураган»

ББМ МАЗ-6317 «Богдан»

ББМ КраЗ-6322 FIONA

Рисунок 9. Клас важких ББМ

Група 2. Клас легких ББМ призначений для монтажу засобів військової і інженерної розвідки, засобів радіаційного, хімічного і біологічного (РХБ) захисту (рис. 10).

Комплекс наземної розвідки і радіоелектронної боротьби «Джеб» на ББМ «Козак-2М»

ББМ «Тритон-1» з комплексом дистанційного керування модулем, пошукової системи, системи ідентифікації цілей і передачі інформації

ББМ «Козак-2М» машина засобів РХБ захисту

Рисунок 10 – ББМ засобів військової, інженерної та РХБ розвідки

Клас середніх ББМ призначений для монтажу засобів розвідки, інженерного устаткування (рис. 11).

ББМ – автоматизована станція пасивної радіотехнічної розвідки «Кольчуга»

ББМ ПЗМ-3 КраЗ-5233 ВЕ

Рисунок 11 – ББМ розвідки та інженерного забезпечення

Група 3.

ББМ, які використовуються для монтажу засобів управління і зв'язку (рис. 12).

ББМ начальника штабу артилерійського дивізіону

ББМ засобів зв'язку КраЗ-63221 РЕБ-02 «Радист»

Рисунок 12 – ББМ засобів управління і зв'язку

Група 4.

Підгрупа № 1 ББМ, які призначені для монтажу засобів евакуації озброєння та військової техніки (рис. 13).

Евакуатор КраЗ-6333РЕ для евакуації бойової техніки масою до 30 т

Евакуаційний сидільний тягач КраЗ-6510 (6х6)

КраЗ-6322-056 – ремонтно-евакуаційна машина с гідравлічним краном

Рисунок 13 – ББМ підрозділів технічного забезпечення

Підгрупа № 2 ББМ, які призначені для перевезення боєприпасів (транспортно-заряджачі машини) на шасі автомобіля «Богдан (МАЗ)-6317» з мультиліфтом і устаткуванням для самостійного завантаження та розвантаження (рис. 14).

Рисунок 14 – ББМ для перевезення боєприпасів

Підгрупа № 3 ББМ, які призначені для перевезення пально-мастильних матеріалів (рис. 15).

Рисунок 15 – ББМ паливозаправник на базі КраЗ-63221(АПЗ-24)

Група 5. ББМ, які призначені для надання медичної допомоги, евакуації та транспортування поранених (рис. 16).

Санітарний автомобіль «Богдан-2251»

Санітарно евакуаційний ББМ «Стража»

ББМ «Shrek Mrar» санітарний

Рисунок 16 – ББМ для евакуації поранених

Отже зразки ББМ створюються переважно на колісній базі АБП нового покоління з підвищеним рівнем бойових можливостей, виносним озброєнням (бойовим модулем), сучасними засобами зв'язку, автоматизації, управління, навігації, маскування і захисту, як машин, так і особового складу.

Оснащення для підрозділів сухопутних військ (СВ) Збройних сил України сучасними зразками ББМ забезпечує і ефективно вирішує широкий спектр виконання бойових завдань: вогневої підтримки дій тактичних мобільних груп, що знаходяться у відриві від основних сил; виконання спеціальних, розвідувальних, пошуково-рятувальних завдань; бойового патрулювання в умовах активного застосування противником стрілецької зброї, мінних загороджень; супроводження колон та патрулювання конфліктних зон. На даний час броньовані автомобілі, крім перерахованих вище завдань, задіяні у:

- прикритті державного кордону у визначених операційних районах;

- ліквідації (локалізації, нейтралізації) збройного конфлікту;
- ізоляції району конфлікту, утриманні територій, районів і рубежів;
- ураженні угруповань сил противника, які вторглися;
- протидії диверсійно-розвідувальним силам, незаконним збройним формуванням і терористичним групам;
- охороні об'єктів і комунікацій.

Джерела та література:

1. Гребенник А. Анализ использования и поражения автомобилей многоцелевого назначения / А. Гребенник // Артиллерийское и стрелковое вооружение. – 2011. – №1. – С. 36–40.
2. http://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України_-_cite_note-44
3. Александров А. Усовершенствованные и новые американские военные автомобили / А. Александров // Зарубежное военное обозрение. – 2013. – №12. – С. 49–54.
4. Protection levels for occupants of logistic and light armoured vehicle: STANAG 4569 Land (Edition 1). NATO/PFP Unclassified, 2004. – 10 p
5. КраЗ-6322 Матеріал Вікіпедії. <https://uk.m.wikipedia.org>
6. КраЗ-6322 «Raptor». Режим доступу: <https://inp.pl.ua/> 2014/11.

УДК 358.111:355.422/.424АТО»2014/2015»

Михайло ЖИРОХОВ (Чернівці)

БОЙОВЕ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНИХ РАКЕТНИХ КОМПЛЕКСІВ «ТОЧКА-У» ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ НА ДОНБАСІ В 2014-2015 РР.

Анотація. У статті робиться спроба висвітлити участь 19-ї ракетної бригади під час війни на Донбасі 2014-2015 рр. Джерелами є виключно особисті інтерв'ю та спогади учасників війни та старших офіцерів РВіА.

Ключові слова: російсько-українська війна, війна в Донбасі, ОТРК, «Точка-У»

Після розпаду Радянського Союзу на території України було зосереджене велике угруповання Ракетних Військ Стратегічного Призначення. Слід відзначити, що крім міжконтинентальних ракет стратегічного значення, на його озброєнні також знаходились і тактичні ракетні комплекси «Ельбрус» і «Точка» з ядерними боеголовками. І якщо міжконтинентальні ракети можливо було використовувати тільки по команді з Москви, то тактична ядерна зброя реально становили небезпеку для Російської Федерації, оскільки могла бути використана безпосередньо на місці. Тому вже восени 1991 року почались переговори про їх вивіз до Росії.

У підсумку, не отримавши підтримки від країн Заходу щодо збереження ядерної зброї (а нагадаємо, що на той момент позиція США і західних держав була єдиною – ліквідація СРСР була жорстко обумовлена збереженням ядерної зброї під єдиним централізованим контролем), Київ був змушений відмовитись від своєї частки ядерного арсеналу. На початку травня 1992 року останній такий боеприпас залишив українську територію.

На той час під контроль української держави перейшли 13 ракетних бригад: 7 бригад мали на озброєнні тактичні ракетні комплекси 9К72 «Ельбрус» (117 пускових установок) і 6 бригад – 9К79 «Точка» і 9К79–1 «Точка-У» (90 пускових установок).

Хоча на 1991 рік комплекс «Ельбрус» уже вважався застарілим (прийнятий на озброєння радянської армії в 1962 році), проте через свою максимальну дальність польоту ракети (300 км) викликав великі побоювання у європейців навіть без ядерних боеголовки. Тому передусім американці запропонували Україні (втім, такі ж програми діяли в Болгарії та Угорщині) фінансову програму допомоги для утилізації як пускових установок, так і ракет до нього. В 2007 році комплекс офіційно був знятий з озброєння ЗСУ, а до

12 квітня 2011 року були утилізовані всі 185 ракет Р-17, 50 пускових установок, інше спеціальне устаткування й техніка.

Таким чином, після 2007 року єдиним оперативно-тактичним комплексом залишилася «Точка» (та її модифікація «Точка-У»). Цей комплекс дивізійного підпорядкування прийнятий на озброєння в радянській армії в 1976 році і призначався для ураження точкових малорозмірних цілей в глибині оборони противника: наземних засобів розвідувально-ударних комплексів, пунктів управління різних родів військ, стоянок літаків та вертольотів, резервних угруповань військ, складів боеприпасів, палива та інших матеріальних засобів. За допомогою ракет комплексу можливо було поразити ціль від 15 до 70 км з середнім круговим відхиленням в 250 метрів.

При цьому відзначимо, що виробництво всіх компонентів комплексу було зосереджено на території колишньої РРФСР – так, серійне виробництво ракет було налагоджено на Воткінському машинобудівельному заводі, а шасі для пускової установки і транспортно-заряджальних машин виготовлялися в Брянську. Відтак, це негативно позначилося на долі комплексу в українській армії.

З 1999 року єдиним підрозділом, де були зібрані «Точки», стала 19-та ракетна бригада (пункт дислокації – м. Хмельницький), яка «схлопнулася» з масштабів дивізії. У 2005 році 1-й та 2-й дивізіони отримали тактичні ракетні комплекси 9К79–1 «Точка-У», а восени 2007 року з «Ельбрусів» був переозброєний і 3-й дивізіон.

У 2009 році 19-а бригада мала на озброєнні в 1-му і 2-му ракетних дивізіонах по 4 пускових установки 9П129–1М випуску 1989–1990 років, а в 3-му дивізіоні 4 пускових установки 9П129М 1986–1987 років випуску. В такому стані бригаду застала весна 2014 року з окупацією Криму та початком бойових дій на Донбасі.

Точну кількість ракет для комплексу, які залишились на Україні навести складно. Проте відомо, наприклад, що на момент розпаду СРСР в Україні залишалось 114 ракет до комплексу «Точка» і 336 ракет до комплексу «Точка-У», а також 530 осколково-фугасних і касетних бойових частин. Звісно, до 2014 року їхня кількість значно зменшилася – як через старіння, так і з причини за-

стосування для навчальних стрільб. До речі, під час одного з таких навчань сталася трагедія: випущена на полігоні в Гончарівську (Чернігівська область) ракета «Точка-У» збилася з курсу і, пролетівши 30 км, впала на багатоповерховий будинок по вулиці Незалежності в місті Бровари (Київська область). Внаслідок трагедії загинуло троє мирних жителів – дві жінки і чоловік. Ще п'ятеро осіб були доставлені в лікарню з різними травмами.

Після цього трагічного випадку командувача ракетними військами та артилерією генерал-лейтенанта Володимира Терещенка і офіцера групи бойової підготовки полковника Георгія Корнеєва відправили у відставку, а першого заступника командувача військами Північного оперативного командування генерал-лейтенанта Валерія Пашинського понизили на посаді. Згодом на світ з'явилася директива, яка забороняла використовувати комплекс «Точка-У» взагалі.

До 2014 року проблеми з ракетами набули дуже серйозного характеру, насамперед з однієї простої причини: обслуговуванням і продовженням терміну експлуатації ракет після 1991 року займалася одна-єдина російська установа – ВАТ «НВК «Конструкторське бюро машинобудування». Однак відносини між країнами вже не сприяли міцній дружбі, незважаючи на явну проросійський курс президента Януковича, і росіяни з різних причин відмовлялися продовжувати ресурс ракет.

Як згадує нинішній командувач ракетними військами та артилерією Збройних сил України заступник командувача Сухопутних військ Збройних сил України генерал-майор В'ячеслав Горбильов (у 2012 році – заступник начальника Центрального ракетно-артилерійського управління Збройних сил України): «У 2012 році ми проводили останні за часом випробування «Точки». Конструкторське бюро в Росії, в Коломні. Росіяни приїхали, відібрали чотири ракети. І відправили на полігон Капустин Яр. Ми туди приїжджаємо, нас одразу перед фактом: «Одна ракета вийшла з ладу. Напевно, ви винні». Показують вм'ятину таку на контейнері. Відкривають контейнер, а там вм'ятина навіть на ракеті. Я кажу: як ми можемо бути винні, коли відвантажували, бачили, їхали... Зрештою, якось домовилися. Пускають вони три ракети – дві з них вибухають у повітрі, одна на п'ятій з половиною секунди, друга – на сьомій з половиною. Пов'язано це зі старінням пороку. Ми вже думали, що не продовжатимемо, але кажуть, що ми не лише ваші випробовуємо, можна порівняти факти. Виявилось, що це одна і та ж партія – якщо не помиляюсь, 88-й рік. Загалом, продовжили терміни використання, тільки з деякими обмеженнями».

Тому навесні 2014 року нічого не залишалось, як своїми внутрішніми документами Міністерству Оборони України просто за фактом продовжити

Пускова установка ОТРК «Точка-У» під час статичного показу військової техніки на Хрещатику, 24 серпня 2017 року.

термін технічної придатності ракет як до «Точки», так і до «Точки-У».

До липня 2014 року, незважаючи на запеклі бої, тактичні ракети на Донбасі українська армія не використовувала – «довгою рукою» угруповання була авіація. Однак коли російські ППО фактично встановили «безпольотну зону» над територією бойових дій, в хід пішли і ракети. Завданням розрахунків 19-ї ракетної бригади стала підтримка дій наших військ поза радіусом дії артилерії.

В середині липня в екстремному порядку на аеродром Краматорськ було перекинуто принаймні один дивізіон, розрахунки якого почали працювати по цілям в районі кордону. Вперше «Точки-У» були застосовані під час боїв за Савур-Могили 26 липня. Найімовірніше, метою пусків була батарея РСЗВ «Град» противника. Фактично на сьогодні немає свідчень, що ціль була знищена, але залишки ракети (при застосуванні корпус ракетної частини залишається малопошкодженим, зазвичай мнутья і обгоряють лише передня і задня його частини) дозволили почати пропагандистську кампанію в російських ЗМІ щодо «карателів» та застосування ракет проти «мирного населення Донбасу». При цьому скромно замовчувалося, що російська армія широко застосовувала таку зброю як під час ведення чеченських воєн, так і під час війни з Грузією в 2008 році.

Надалі пуски здійснювалися не лише з аеродрому Краматорська, а й з польових майданчиків біля Світлодарська, а серпні навіть з району Волновахи в безпосередній близькості від району бойових дій.

Наприкінці серпня саме «Точки» були одним із засобів протидії російському вторгненню. Мало хто знає, але в тому, що з-під Іловайська вийшла більш ніж половина наших бійців, є і заслуга ракетників 19-ї бригади. Розуміючи, що угруповання добровольців та військовиків потрапило

Пускова установка «Точка-У» 19-ї ракетної бригади з особистим ім'ям «Умка», розрахунок якої виконав 12 успішних пусків під час війни.

в пастку, Генеральний штаб віддав наказ нанести вогневе ураження противнику всіма наявними силами для того, аби дати бійцям можливість прорватися.

Крім штурмовиків Су-25 (один з яких був збитий росіянами 29 серпня в районі Старобешева) та РСЗВ «Смерч» (виконали 15 вогневих ударів), по висотам і відомим на той час розвідці місцям скупчення росіян в районі «зеленого коридору» працювали і «Точки» (було виконано 12 групових і одиночних пусків). До речі, саме тому місця боїв у Старобешевському районі буквально засіяні уламками ракет.

В період іловайських подій активно накривалися також порядки російських частин і в Приазов'ї (зокрема під Новоазовськом), що вкрай негативно позначилося на моралі батальйонних груп російської армії, укомплектованих також і солдатами строкової служби, котрі перетинали кордон. Після вересня 2014 року і підписання Мінських домовленостей всі комплекси були зібрані в Краматорську.

Як мінімум 10 пусків бригада здійснила під час подій під Дебальцевим взимку 2015 року. Окремим епізодом є знищення ешелону з боєприпасами та пальним на залізничній станції Іловайськ 13 лютого. У відповідь на обстріл розрахунками російських важких РСЗВ «Смерч» аеродрому Краматорська було завдано «удар відплати» за місцем базування російських комплексів – в районі залізничної станції Іловайськ. Паралельно був спланований удар по двом ешелонам з особовим складом, боєкомплектom та пальним.

Один з офіцерів, котрий мав безпосередній стосунок до пусків, згадував: «Отже, один ешелон розвантажувався, а другий тільки підійшов і чекав черги. Стартова батарея була вже в готовності «один» – і ми завдали подвійного ракетного удару по цим точкам. Потім від розвідників надійшли дані про потрапляння.

Вони повідомили, що ешелон, який розвантажувався, був знищений. Біля нього йшла колона якоїсь техніки – теж під удар потрапила. По другому ешелону, власне, чітко спрацював ракетний удар. Там було знищено не два вагони, як ви ка-

жете, а, наскільки пам'ятаю, повністю весь ешелон. Пішла ланцюгова реакція, весь ешелон в результаті згорів».

Росіяни тоді понесли досить серйозні втрати, а ось основна ціль не була досягнута – батареї «Смерчів» вдалося в останній момент вийти з-під удару. До речі, сам факт ураження залізничної станції підтверджений місцевими жителями. До того ж там ще восени 2015 року можна було побачити залишки однієї з ракет.

Варто також прояснити ще один міф: буцімто російське ППО пачками збивало «старі українські ракети, що розвалювалися просто в повітрі». Насправді перехопити квазібалістичну «Точку» може тільки такий потужний ЗРК як С-300В з важкими протиракетними ЗУР.

Однак відстані на донбаському театрі бойових дій досить невеликі, тому таке перехоплення практично неможливе. А історії про те, нібито розрахунки «Панциря-С1» чи «Стріли-10» збивали «Точки» – це взагалі маячня. Якщо по чомусь і вели вогонь, то максимум по двигуну, котрий відділювався від ракети.

Варто сказати, що в одному випадку пускова установка отримала пошкодження після підризу ракети в повітрі. Сталося це 24 серпня 2014 року в районі Світлодарська. Втрат особового складу не було, установка пішла з місця старту своїх ходом. Проте відновлювати її було визнано економічно не вигідним – простіше було зняти зі зберігання іншу.

Загалом за офіційними даними в період з 26 липня 2014 року по 14 лютого 2015 року 1-м і 2-м ракетними дивізіонами 19-ї ракетної бригади було нанесено 95 ракетних ударів.

2015–2016 роки були використані для нарощування потужності армії. Зокрема були відновлені кілька пускових установок із баз зберігання. За деякими даними станом на осінь 2018 року у складі 19-ї ракетної бригади вже п'ять дивізіонів – чотири бойових і один навчальний. Тобто можна говорити про те, що в бойовому складі ЗСУ нині перебуває 20 пускових установок.

Залишки ракети «Точка-У», Лозівново, лютий 2015 року.

УДК 94(477) «1996/2016»:355.3.1:614.39

Емілія КАЗАН (Львів)

ВІЙСЬКОВІ ТА ЦИВІЛЬНІ ВТРАТИ В ПЕРІОД АТО(2014-2016)

Анотація. Дана стаття присвячена початковому, найгострішому періоду АТО (2014-2016), від самого початку збройного конфлікту на Сході України. Саме в цей час наші військовики понесли найважчі санітарні та безповоротні втрати, що певною мірою було зумовлено «паралічем» військово-медичної служби ЗСУ, яка зазнала руйнування в мирний час в ході своєї реорганізації. Охарактеризовано структуру втрат і поранень, проаналізовано основні причини смертності, що напряду пов'язані з незадовільним матеріально-технічним забезпеченням військово-медичної служби, браком медичного персоналу, недостатньою обізнаністю з бойовою патологією та навичками само- і взаємодопомоги, браком індивідуальних засобів захисту. Зроблено висновки щодо необхідності покращення медичного забезпечення ЗСУ та прийняття Військово-медичної доктрини.

Ключові слова: військово-медична служба, медична допомога, Збройні сили України, Антитерористична операція.

Розгортання навесні 2014 р. агресії проти України з боку Російської Федерації під прикриттям «народних республік» поставило нашу державу і її Збройні Сили перед обличчям найсерйознішої кризи за всі роки незалежності. Адекватною відповіддю стало оголошення 14 квітня 2014 р. початку антитерористичної операції (АТО), зона якої охопила Донецьку, Луганську області та Ізюмський район Харківської області. Участь в АТО приймали як правоохоронні органи, так і Збройні Сили України, а із «поліцейської» акції вона переросла у повномасштабні бойові дії – знову ж таки, «завдяки» активному і безпосередньому втручання Російської Федерації. Бойові зіткнення в зоні АТО призвели до появи серед українських силовиків (військовослужбовців ЗСУ, МВС, СБУ, бійців добровольчих батальйонів) значного числа поранених. Значна їх кількість потрапила до медичних закладів у перші місяці війни, в умовах «паралічу» військово-медичної служби Збройних Сил України.

Якщо розглядати початковий період війни, потрібно зазначити, що згідно з офіційними даними станом на 29 липня 2014 р. поранення отримали 1236 бійців, а в госпіталях перебувало 745, з них 36 у важкому стані [3]. На жаль, оцінити ефективність надання медичної допомоги в цей час вкрай важко через відсутність достовірної інформації щодо причин смерті військо-

вослужбовців. Водночас необхідно констатувати, що військово-медичній службі не вдалося досягти оптимальних часових показників надання медичної допомоги на полі бою та ранніх етапах медичної евакуації, про що свідчить низьке співвідношення безповоротних і санітарних втрат – 1:3,5 (Афганістан – 1:32; Чечня-I – 1:9; Чечня-II – 1:3; Ірак – 1:16; Афганістан (НАТО) – 1:14). Також викликає занепокоєння та потребує окремого дослідження невелика частка тяжкопоранених (10,4 %) у загальній структурі санітарних втрат [2, с. 73].

Незважаючи на те, що з початку АТО систему медичного забезпечення ЗСУ переформовано та вдосконалено етапи надання медичної допомоги (у військових підрозділах Збройних Сил були відновлені посади санінструкторів, до штатів медичних пунктів батальйонів було введено посаду лікаря та броньовану евакуаційну техніку, збільшено чисельність середнього медичного персоналу), військово-медична служба виявилася неготовою до надання медичної допомоги значній кількості поранених [6]. В окремі періоди АТО санітарні втрати сягали 100 і більше осіб на добу, і за таких умов наявних сил і засобів для своєчасного надання встановлених видів медичної допомоги та вчасної евакуації поранених не вистачало. Це, в свою чергу, призводило до порушення термінів надання медичної допомоги та зростання кількості ускладнень [2, с. 73].

Для надання допомоги пораненим була мобілізована вся медична служба ЗСУ – близько 1500 чол. (у тому числі 245 лікарів). Однак, у зоні АТО бракувало медичного персоналу, зокрема, лікарів, при чому навіть військові лікарі не завжди були готові до того, з чим їм доводиться мати справу: їхню підготовку потребувала відновлення. На нинішній війні немає звичних медпунктів, лікарі працюють по одинці, у різних місцях. І в групах бійців необхідні парамедики, аби грамотно надавати першу медичну допомогу безпосередньо на місці ураження [12].

Заходами декількох хвиль мобілізацій вдалося поповнити некомплект медичних служб військових частин і з'єднань. Попри брак медичного персоналу та незадовільне матеріально-технічне забезпечення медичної служби, у

досліджуваний період у військових закладах охорони здоров'я було проліковано понад 30 тис поранених / хворих військовослужбовців. Направлено для лікування за кордон 210 (без урахування заходів реабілітації). У санаторно-курортних закладах МО України проходили реабілітацію 65 поранених військовослужбовців (загалом в них пройшло реабілітаційне лікування майже 2,5 тис військових). Після завершення лікування потребували протезування 169 осіб, у тому числі подвійного – 12 осіб, потрійного – 1 особа, протезовано – 100 осіб. Понад 8 тис поранених (98 % від загальної кількості поранених) отримали необхідну медичну допомогу, завершили лікування та були виписані із закладів охорони здоров'я. Із них 628 визнано непридатними до військової служби, а 279 – обмежено придатними. Таким чином, понад 88 % поранених одразу або після закінчення відпуски за станом здоров'я потенційно мали можливість повернутися до військових частин [4, с. 20]. Доволі висока смертність військовослужбовців пояснюється недофінансуванням військово-медичної служби. Інша причина смертності – відсутність донорів. Незважаючи на скорочення підрозділів служби крові на 60 %, кількість донорів, відповідно і донорської крові у 2015 році не зменшилася завдяки патріотизму людей, незалежно від професії, віку, соціального статусу, віросповідань тощо [4, с. 138].

За видам ушкоджень у військовослужбовців які лікувались у військових госпіталах у 2014 – 2015 рр.: осколкові поранення склали в 2015 р. – 61,6 %, в 2014 р. – 74,8 %; кульові – 9,1 % та 9,1 %, вибухові травми – 27,0 % та 12,3 %, опіки – 2,3 % та 3,8 % відповідно, збільшилась кількість вибухових травм, що пояснюється застосуванням сучасних видів озброєння і зростанням кількості підривів на мінах і фугасах, що збільшує кількість поєднаних травм [13, с. 123]. Нейрохірургічна бойова травма за час проведення АТО складала 21 % від усіх травм. З них осколкові та кульові поранення були у 20,9%, мінно-вибухові та інші травми – у 76,4 %, опіки – у 2,7 % поранених. Поранення щелепно-лицевої ділянки виявлено у 5,4 % поранених, лор-органів – у 15,7 %, органів зору – у 4 %, шиї – у 1,9 %. Поранення органів грудної клітки виявлено у 11,7 %, з них непроникні – у 83,6 %. Поранення живота діагностовано у 7,3 %, з них непроникні – у 67,2 %. Поранення таза і тазових органів виявлено у 2,6 %, з них ушкодження м'яких тканин – у 45,8 %, переломи кісток таза – у 27,1 %, ушкодження магістральних судин виявлено у 1,6 % поранених, з них поранення судин нижніх кінцівок склали 56,4 %, верхніх кінцівок – 38,5 %, голови та шиї – 3,2 %, таза та живота – 1,2 %, грудної клітки – 0,7 %. Поранення кінцівок виявлено у 62,5 % травмованих, з

них ушкодження верхніх кінцівок – у 38 %, нижніх кінцівок – у 62 %. Пошкодження м'яких тканин кінцівок склали 74 %, переломи кісток – 26 %. Опіки діагностовано у 2,3 % поранених [13, с. 123].

У різних регіонах АТО рівень надання медичної допомоги був неоднаковим. Військові медики Луганщини швидко зуміли налагодити роботу у сфері надання спеціалізованої медичної допомоги пораненим військовослужбовцям: бригади екстреної медичної допомоги приймали від військових медиків постраждалих; евакуація відбувалась до найближчих лікувальних закладів (Станично-Луганська, Попаснянська, Новоайдарська ЦРЛ та до міської лікарні м. Щастя); легкопоранені транспортувалися до військових шпиталів, переважно до шпиталю № 59; при тяжких пораненнях проводилося хірургічне втручання; після надання спеціалізованої медичної допомоги військовослужбовці направлялися до військових шпиталів переважно санітарним транспортом ЗСУ, а цивільні особи продовжували лікування в цьому закладі або транспортувалися в інші заклади охорони здоров'я для надання високоспеціалізованої допомоги; вибір засобу транспортування залежав від ступеня важкості стану та необхідності в терміновому наданні високоспеціалізованої медичної допомоги [7, с. 50].

Станом на 1 січня 2016 р. у Збройних Силах України безповоротні втрати становили 2673 особи, а санітарні втрати – 8519 осіб. Проте згідно з даними наших провідних науковців серед такої чисельності жертв лише близько 2 % померли після моменту надходження до лікувальних закладів. Тобто, більшість смертельних втрат сталося на полі бою, з яких 13 % – 22,3 % (згідно з науковими джерелами) – ті, які можливо було б врятувати під час проведення АТО [1, с. 55].

Згідно з даними ООН, з початку проведення АТО на Сході України до середини 2016 р. загинуло понад 9 тисяч осіб і 21 тисяча – отримали поранення [8]. Серед військовослужбовців усіх силових структур найбільших втрат зазнали ЗС України, де безповоротні втрати становлять 2436 осіб, із них бойові – 2041, а санітарні втрати – 8173 особи, із них бойові – 6497 [10]. Переважну більшість загиблих і поранених під час конфлікту становили мирні громадяни, кількість яких серед загиблих сягає 73,2 %, а серед поранених – 60,1 % [4, с. 15]. Тоді ж у військово-медичні заклади за первинними зверненнями поступило на лікування понад 6 тис осіб, решті поранених військовослужбовців медичну допомогу було надано в цивільних закладах охорони здоров'я [4, с. 20].

У 2015 р. уперше в новітній історії України було зібрано та проаналізовано статистичні дані

щодо надання стаціонарної допомоги учасникам антитерористичної операції на Сході України у психіатричних і наркологічних закладах, підпорядкованих МОЗ України. Аналіз отриманих даних показує, що за звітний період проведено лікування 3791 військовослужбовця, з яких 2354 (73,1 %) осіб – у психіатричних лікарнях та 1373 (26,9 %) – у наркологічних [5, с. 185]. Станом на 23 березня 2016 р., без даних Донецької та Луганської областей, до закладів охорони здоров'я всього звернулося 60235 постраждалих у зоні АТО осіб; 29100 (48,3 %) цивільних громадян і 31135 (51,7 %) військовослужбовців. Серед цивільних частка жінок складала 4,03 % (2350), дітей – 8,1 % (2350). Серед тих, хто звернувся до закладів охорони здоров'я областей кількість поранених у зоні АТО становила 8174 (13,6 %), з них цивільних – 2749 (33,6 %), військовослужбовців – 5425 (66,4 %) осіб. Кількість осіб із захворюваннями, що виникли під час перебування в зоні АТО – 20246, з них цивільних – 8514 (42,1 %), військовослужбовців – 11732 (57,9 %). До закладів охорони здоров'я областей за весь час було госпіталізовано 20538, з них цивільних – 8183 (39,8 %), військовослужбовців – 12355 (60,2 %), серед госпіталізованих усього прооперовано 3789 осіб, з них цивільних – 1209 (31,9 %), військовослужбовців – 2580 (68,1 %) [9, с. 99].

Знову ж такі відзначимо, що хірургічні втручання відбувалися в умовах нестачі медикаментів та інвентарю. Найчастішими причинами смерті від поранень, яких можна було запобігти, були крововтрата – 60 %, пневмоторакс – 30 %, обструкція дихальних шляхів – 5 % і ще 5 % припадало на інші причини. Бл. 20 – 25 % загиблих на полі бою та ранніх етапах медичної евакуації потенційно могли жити і померли через відсутність або несвоєчасне чи неякісне надання медичної допомоги [2, с. 80]. За твердженням військових медиків НАТО, приблизно 20 % поранених солдатів помирають під час бою і 90 % з них до того, як отримають допомогу в медичному закладі. Після травматичних поранень у більшості випадків смерть настає внаслідок крововтрати, яка призводить до гіповолемічного шоку, зменшення об'єму циркулюючої крові та поліорганної недостатності [2, с. 78]. Приблизно 15 % втрат, що настали до надходження пораненого до медичного закладу, можна було б запобігти, якби відразу були вжиті необхідні заходи: зупинка масивної кровотечі, відновлення прохідності дихальних шляхів, накладення герметичної пов'язки при відкритому пораненні грудної клітки, усунення напруженого пневмотораксу за допомогою декомпресійної голки і, за можливості, дренирування грудної клітки [2, с. 79].

У рамках проведених гуманітарних операцій,

лікарням та госпіталям надано апарати УЗД, електрокардіографи, пересувні рентгенівські апарати, дефібрилятори, апарати для електрокоагуляції судин. Як засоби реабілітації надані милиці, ходунки, візки. Так, Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь» (Київ) отримав допомогу на суму 2,4 млн грн, а Дніпропетровська обласна лікарня ім. Мечнікова – на 5,7 млн грн, Київський опіковий центр – на 1,1 млн грн, Міська лікарня м. Слов'янська отримала від Червоного Хреста допомогу на закупівлю медикаментів та обладнання на суму 5 млн грн [2, с. 294]. Крім того, уряди низки держав приймали на лікування поранених українських бійців. 2 вересня 2014 р. було відправлено першу групу поранених (20 чоловік) до Німеччини для лікування у шпиталях бундсерверу в Кобленці, Гамбурзі та Берліні [11].

Таким чином, антитерористична операція стала серйозним викликом для системи медичного забезпечення Збройних Сил України. Досвід медичного забезпечення АТО показав, що існуюча система медичного забезпечення військ не відповідає потребам ЗС України в можливих варіантах їх застосування з огляду на воєнні загрози державі. За таких умов зволікання з реформуванням системи медичного забезпечення військ є неприпустимим [2, с. 73].

Медична служба Збройних Сил України навесні 2014 р. перебувала далеко в не найкращому стані. Це стосувалось як кадрового забезпечення (значного скорочення посад в попередні кілька років), так і матеріально-технічного – починаючи від забезпечення бійців сучасними індивідуальними аптечками і закінчуючи обладнанням госпіталів. За час АТО військові медики набули значного досвіду, який часто йшов в розріз із попередніми уявленнями щодо організації медичного забезпечення. Необхідність комплексного оновлення й реорганізації системи медичного забезпечення Збройних Сил України призвела до розробки Військово-медичної доктрини – кодексу правил та принципів функціонування військової медицини у державі в мирний час, в період воєнного стану (або реальних бойових дій) а також під час надзвичайних ситуацій чи техногенних катастроф.

Джерела та література

- Бадюк М. І., Жупан Б. Б., Ковида Д. В., Микита О. О., Губар А. М. Інноваційні проекти в медичному забезпеченні Збройних Сил України в умовах ведення антитерористичної операції. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.
- Білий В. Я., Верба А. В., Бадюк М. І., Жаховський В. О., Лівінський В. Г. Еволюція поглядів та розвиток системи лікувально-евакуаційного забезпечення військ – уроки для Збройних Сил України. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.
- Бочерикова Є. Медичне забезпечення Збройних Сил України в зоні

АТО: проблемні питання. Аптека. 2014. Вип. 30 (951). 4 серпня.

4. Верба А. Стан та проблемні питання медичного забезпечення в зоні проведення антитерористичної операції в різні періоди. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.

5. Зборовський О. Психічні порушення в учасників АТО та методи їх корекції. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.

6. Звіт начмед А ЗСУ: все є на 90%, меддопомога максимально наближена до «передка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novynarnia.com>

7. Клименко П. М., Галушка А. М. Медична обстановка в районі проведення антитерористичної операції та її вплив на організацію медичного забезпечення військовослужбовців і цивільного населення. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.

8. ООН: На Донбасі загинули понад 9 тисяч осіб, 03.03.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socportal.info>

9. Рошнін Г. Г., Мазуренко О. В., Набоченко О. З., Клименко П. М. Цивільно-оперативний військовий центр як різновид систем управління при подоланні медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.

10. Санітарні втрати з початку АТО на Донбасі – 8130 військовослужбовців, безповоротних – 2491. – Міноборони, 14.06.16, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.censor.net.ua>

11. Ступак І. На лікування – у шпиталі бундесверу. Народна армія. 2014. Вип. 52 (5285). 4 вересня.

12. Тернова С. Медики на війні – як забезпечити готовність «Номер один»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vz.kiev.ua>

13. Хоменко І. П., Верба А. В., Хорошун Е. М. Недоліки та досягнення в лікуванні поранених і травмованих в умовах АТО. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. К., 2016.

УДК 355,4 (477) АТО "2014"

Андрій КУКУРУДЗА

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ СИЛАМИ РАДЯНСЬКИХ БРОНЕЖИЛЕТІВ 6Б3ТМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ТА АТО В БЕРЕЗНІ-ТРАВНІ 2014 Р.

Анотація. У даній статті розглядається вузький аспект використання сили АТО захисних бронезилетів радянського виробництва, зокрема бронезилетів 6Б3ТМ.

Ключові слова: бронезилети 6Б3ТМ, бронезахист, АТО

Початок російської агресії проти України в 2014 році застав українські збройні сили на слабкому рівні готовності. Фактично в ХХІ ст. українська армія за своїм оснащенням, озброєнням та уніформою знаходилася на рівні радянської армії кінця 80-х – поч. 90-х років. Одним з прямих підтверджень цьому стало збереження в Збройних Силах України до 2014 року захисного камуфляжу відомого як «дубок», який був радянською розробкою і вперше застосовувався ще в Афганській війні в кінці 80-х рр. ХХ ст. Але не лише застарілий однострій вирізняв архаїчність українських військових на початку АТО. Це стосувалося фактично і всіх особливостей бойового застосування військ, польового розгортання частин, їх побуту, облаштування таборів, харчування та ін. Те, що для простих військовослужбовців в 2014 році створювало незручності та небезпеку на передовій, в ході бойових дій, для військових дослідників є цікавим та унікальним матеріалом для вивчення, адже в Європі в ХХІ ст. успішні бойові дії проти російських диверсантів та терористів вела армія, яка практично не позбулася зовнішніх і не тільки особливостей давно зниклої армії СРСР.

Об'єктом даної статті є вузький аспект використання сили АТО захисних бронезилетів радянського виробництва, зокрема бронезилетів 6Б3ТМ.

Війна, яка точилася в Афганістані у 80-ті роки ХХ ст., вимагала спорядження армії надійними засобами індивідуального бронезахисту, які забезпечили б захист від куль стрілецької зброї на реальних дистанціях ведення загальновійськового бою. Саме тому у 80-і і був розроблений бронезилет 6Б3ТМ. В ньому використовувались бронепластины АДУ-605Т-83 завтовшки 6,5 мм. Бронезилет мав забезпечувати круговий захист від куль ПС патрона 7,62х39 з дистанції 10 метрів. Але практика використання показувала, що бронезилет дуже погано тримав попадання зі стрілецької зброї з відстані 20 м і ближче. Все ж в 1985 році бронезилет почав надходити до військ [3].

Зовнішньо бронезилет легко впізнавався на військовослужбовцях по великих накладних кишенях на грудях і спині, чотирьох кишенях для магазинів для автомату спереду внизу і чотирьох маленьких накладних кишенях для гранат ззаду внизу бронезилета (прикметно, що кишені були вперше розміщені на радянських бронезилетах саме на моделі 6Б3ТМ, зокрема великі для рації і протигазу). Тобто вперше в СРСР поєднувалася захисна функція бронезилету з можливістю перенесення боєприпасів. Також дуже характерними були зовнішні вали-

Бронезилет радянської розробки 1985 року 6Б3ТМ. Фото з Інтернету

Вигляд внутрішньої частини 6Б3ТМ з кишеньками для розміщення бронепластин. Фото з Інтернету

Комплект титанових пластин з 6Б3ТМ. Фото з Інтернету

Принцип розміщення бронепластин в радянських бронежилетах 80-х рр. XX ст. Фото з Інтернету

ки на плечах «плитиноски», а також характерні ремінці на один зуб для фіксації бронежилета на корпусі бійця з двох боків під руками (по два з кожного боку). Захисний комплект цього бронежилета складався з 14 товстих титанових пластин (титан ВТ-23 – 6,5 мм) на передню частину «плитиноски» і 14 тонких пластин (титан ВТ-14 – 1,25 мм) на її задню частину. Принцип розміщення бронепластин у спеціальних мішечках одна поруч з іншою чимось нагадував луску в риб чи панцир черепахи [9].

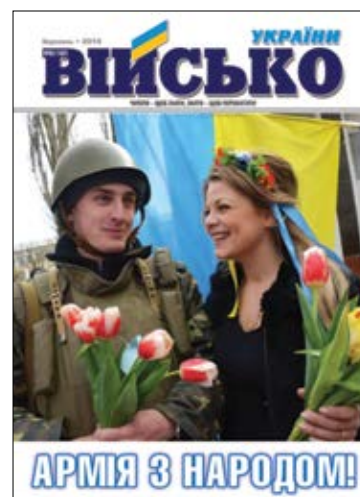
Зупинимось детальніше на будові 6Б3Т М. Відповідно до Інструкції бронежилет передбачав захист переду бійця від стрілецької зброї, осколків мін, гранат та снарядів. Зі спини також передбачався захист від осколків мін, гранат та снарядів, але зі стрілецької зброї тільки від пістолетних куль. Ріст бронежилетів поділявся на дві категорії – придатні для бійців до 176 см і для вищих за 176 см. За допомогою регулювання плечових роз'ємів бронежилет підганявся під ріст вояка [9].

Сам бронежилет складається з переду і спинки, з'єднаних в плечовій ділянці текстильними застілками і ремінно-пряжковим кріпленням, яке дозволяє регулювати виріб по росту. З'єднання переду і спинки бронежилету в області пояса і регулювання в обхваті тулуба здійснюється шляхом бокових ремінців спинки і пряжок переду. Зовнішні кишені бронежилета передбачені для розміщення майна, яке необхідно переносити, магазинів та гранат (нижні кишені переду і спинки), радіо передатчика та ін. (верхні кишені). Перед і спинка бронежилета складаються з чохла, у яких розташовані подушки з тканини і монтажні плати з кишенями, вкомплектовані бронеелементами. Вони розташовувались у самій «плитиносці» вігнутою частиною до подушечок. Пластинки розташовуються поруч одна з одною, закриваючи перед і спину бронежилета [9].

Зовні бронежилети 6Б3ТМ можна розпізнати

на відео з зони проведення АТО також за валиками, розташованими на чохлах перед бронежилетом. Вони передбачені для запобігання сповзання лямок майна (зброї), яке переноситься бійцем і для фіксації прикладу зброї при стрільбі [9].

Бронежилет 6Б3ТМ досить застарів навіть в середині 90-х рр. XX ст. Прямим підтвердженням цього було те, що навіть російські війська в обох війнах проти Ічкерії вже використовували трішки новіший (1986 року поступлення у війська) радянський бронежилет БЖ 6Б3-01 з іншими особливостями захисту [3]. Натомість в 2014 рік зі складів ЗСУ зі старих бронежилетів в частини видавали саме 6Б3ТМ. Цей бронежилет до налагодження поставок до військ «броників» нового зразка влітку 2014 року, став найбільш масовим бронежилетом українських військових формувань на початку російської агресії в лютому-травні 2014 р. Використовувався бійцями ЗСУ, при обороні частин під час анексії Криму Росією. Прикметно, що український військовий у цьому раритетному броніку потрапив навіть на обкладинку видання «Військо України» в березні 2014 [5].

Шпальта українського військового журналу. Вояк ЗСУ в бронежилеті 6Б3ТМ

Українські бійці в радянських бронежилетах в обороні частини в Криму. Фото з Інтернету

Гвардієць Шлемкевич Богдан загинув в обороні Маріуполя. На фото боєць в радянському бронежилеті. Фото з Інтернету

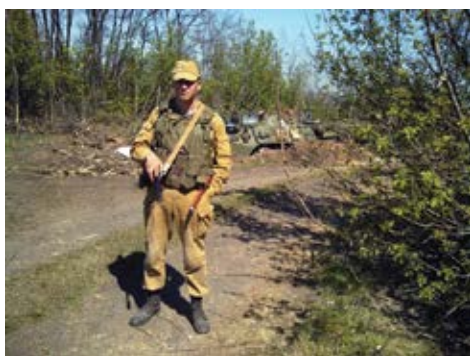

Українські військові в обороні Маріуполя. Гвардійці на кадрі в радянських бронежилетах. Фото з Інтернету

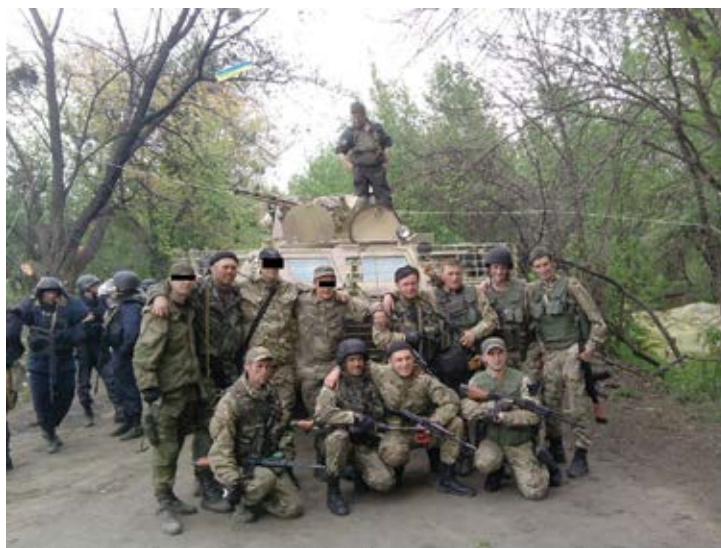
Взагалі, відповідно до статутів ЗСУ використання бронежилетів передбачалося лише в окремих випадках, зокрема при несенні варті біля важливих об'єктів, на чатах та ін. [17, 251, 265]. При цьому бронежилети «використовуються за рішенням командирів військових частин тільки у випадках загострення суспільно-політичної та криміногенної ситуації...» [17, с. 248]. Використання бронежилетів у військах (механізованих бригадах) при веденні бойових дій не передбачалося. Все ж до 2014 року на маневрах, зокрема аеромобільних військ ЗСУ використовувалися бронежилети 6Б3Т М (хоч за документами бронежилет «Корсар» мав надходити в ЗСУ з 2006 р. [2]). Вже в квітні 2014 року виконувач обов'язків Міністра Оборони України генерал-полковник М.Коваль в інтерв'ю пояснював, що робота з налагодження сучасного екіпірування в ЗСУ розпочалася тільки в квітні місяці, до цього через недофінансування нічого не купувалося. Так тільки бронежилетів четвертого класу захисту Міністерством оборони України в квітні 2014 року було замовлено 22,7 тисяч [6, с. 5]. Нові реалії ведення бойових дій, зростання уваги суспільства до збереження життя та здоров'я військових, хвилі мобілізації, коли до війська потрапляли нові «необстріляні» люди, змінило підходи до використання бронежилетів. Але проблема полягала в тому, що окрім старих радянських бронежилетів у військах нових засобів захисту було дуже мало. Взагалі, за період квітня-травня 2014 р. в ЗСУ використовувалися різні бронежилети. В окремих підрозділах, наприклад в 95 ОДШБр, були і сучасні засоби бронезахисту, але їх військові купували за свої гроші, часто навіть до війни, зокрема навіть цілими взводами [13].

Тож в бойових діях АТО початкового періоду радянські бронежилети стали широко вживаними. Цьому є багато прикладів, зафіксованих на фото та відео документах. Широко використовувався українськими військовими бронежилет 6Б3Т М

при обороні Маріуполя в травні 2014 року. Зокрема ними було оснащено сили НГУ з західних регіонів України, які прибули на посилення до міста. На фотографіях і відео можна побачити масове використання цих бронежилетів нацгвардійцями львівського полку Західного ОТО НГУ, можна припустити їх застосування і луцькими гвардійцями (в/ч 1141). Українські бійці в бронежилетах 6Б3Т М, здійснювали патрулювання міста, блокування сепаратистів та оборону держустанов. У Маріуполі навіть бійці ЗСУ не мали бронежилетів нехай і застарілих в такій кількості. Але рівень захисту 6Б3Т М не завжди відповідав вимогам, що підтверджують поранення та смерть нацгвардійця в Маріуполі. Зокрема під час боїв 9 травня 2014 року біля міського управління міліції Маріуполя старший солдат НГУ Богдан Шлемкевич загинув у боротьбі з проросійськими силами незважаючи на те, що перебував у бронежилеті. Тоді близько 60 озброєних бойовиків вчинили спробу захоплення міського управління міліції приблизно о 10 годині дня, внаслідок чого розпочалася стрілянина. Командир львівського полку полковник Валерій Смолов отримав інформацію, що Маріупольське міське управління міліції штурмують люди в балаклавах зі зброєю, перший поверх вже захоплений. Було прийняте рішення виїхати на допомогу офіцерам міліції, які зранку проводили нараду в будівлі і були заблоковані в ній терористами. На під'їзді до управління вже було чути стрілянину. Нацгвардійці пересувалися двома групами, коли вийшли на вулицю Георгіївську, по них терористи відкрили щільний вогонь з автоматичної зброї, також стріляв кулемет. Були поранені майор Дмитро Афанасьєв, солдат Роман Сапіла, командир луцької частини НГУ підполковник Степан Логуш. Українські сили, які прибули на допомогу, оточили по периметру будівлю управління, на першому і другому поверхах якого забарикадувалися до 30 сепаратистів, які використовували проти силовиків гранати та вели вогонь з автоматичної зброї [14, с. 7-]

Боець 95-ї ОДШБр в зоні АТО квітень 2014 р. Десантник використовує виключно форму та бронжилет радянського зразка. Фото з Інтернету

Нацгвардійці та десантники 25-ї ОПДБр під Слов'янськом. Десантник на БТР-4 в радянському бронжилеті гвардійці в бронеках Корсар. Фото автора

Боець 95-ї ОДШБр і гвардієць під Слов'янськом 2014 р. Фото автора.

Прострілена під час тренування титанова пластина під час блокади Слов'янська-1. Фото автора

9]. У ході протистояння будівля міського відділку міліції згоріла вщент. Під час бою тоді було знищено до 20 сепаратистів. Богдан Шлемкевич зазнав попадання трьох куль ворога, під час стрільбини навколо міського управління міліції, які його бронжилет не зміг затримати. Боець загинув на місці [18]. Детальніші причини смертельного поранення нацгвардійця встановити важко, але відомо, що біля будівлі міліції в Маріуполі стріляв снайпер терористів, а також вівся автоматний вогонь з близької відстані, що й могло спричинити прострілення бронжилета. Дії сил НГУ стали одним із перших бойових зіткнень українських силовиків з терористами в умовах міської забудови, коли навіть бронжилети не рятували бійців, що ускладнювало виконання завдання. Ось як описує дії гвардійців 9 травня 20014 року підполков-

ник Олександр Крать, який на момент подій обіймав посаду заступника командира маріупольського батальйону НГУ: «Я отримав по телефону завдання вивести групу в район Маріупольського міськвідділу міліції. З труднощами ми зіткнулися вже на виїзді з військової частини – невідомі цивільні люди перешкождали проїзду, довелося міняти маршрут. Уже на підступах до МВВС ми зіткнулися зі щільним вогнем супротивника, включаючи і снайперський. З огляду на відкритість місцевості, подолавши сто метрів у нас вже було четверо «300» (поранених) і один «200» (убитий). Пізніше на допомогу до нас прийшла 72-а бригада ЗСУ з БМП, потім підійшла друга група з нашої частини, батальйон тероборони з Дніпропетровська. Спільними зусиллями ми виконали завдання... [19]».

Окрім подій в Маріуполі бронжилети 6БЗТ М використовувалися іншими частинами ЗСУ на різних ділянках протистояння з терористами та російськими диверсантами. У першу чергу ними забезпечувались ударно-штурмові з'єднання, сформовані з найбоєздатніших частин армії (зокрема аеромобільних військ), які перекидалися на Донбас весною 2014 року. Зокрема відео та фотоматеріали зафіксували використання застарілих бронжилетів в 25 ОПДБр [15], 95 ОДШБр [1; 7], 80 ОДШБр [4], розвідниками 24 ОМБр, 8 полком спецназу при звільненні Краматорського аеродрому в квітні 2014 р. [8], 72 ОМБр в боях в Маріуполі [20], а також іншими частинами, які почали виконувати бойові завдання на сході України в березні-травні 2014 року. Кількість та інтенсивність використання захисного спорядження у військах важко встановити, але спогади учасників АТО переконують, що їх було небагато і частина старих бронжилетів знятих зі складів була в незадовільному стані. Зокрема офіцери артилеристи з 2 гаубично-самохідного дивізіону 51 ОМБр, пригадують, що в їхньому підрозділі в березні - квітні 2014 р. в матчасті були старі бронжилети радянського виробництва. Зампотеху показував їх мобілізованим, але

вони були неналежної якості в кількості приблизно 2-3 на підрозділ. Стан цих бронжилетів був незадовільний, зокрема кишеньки для утримання бронепластин були повністю прогнившими і бронеплатини просто позвільвалися у нижню частину бронжилету зробивши його непридатним для використання [12]. Взагалі в умовах АТО бронжилет 6БЗТМ викликав недовіру військових, які сумнівалися в його ефективності, його вага понад 12 кг, а зі спорядженими кишеньками приблизно до 18 кг не сприяла зручності використання. Бронеплатини через термін експлуатації пробивалися пострілами з АК (автор статті сам спостерігав як десантники 25-ї бригади перевіряли 6БЗТ М на міцність – в результаті попадання кулі калібру 5,45 бронепластина була прострілена з відстані приблизно 15-20 м [16]).

Але багато підрозділів уже перебуваючи в зоні бойових дій не мали навіть старих бронжилетів. За інформацією автора вони були відсутні в 2 батальйоні 30 ОМБр в період її розгортання на загрозливих від Росії напрямках та в зоні АТО в березні-травні 2014 року [11]. Така сама ситуація була і в інших механізованих бригадах ЗСУ.

Майже весь травень 2014 р. бронжилети 6БЗТМ використовувалися десантниками 25-ї та 95-ї бригад при блокаді Слов'янська. Лише в кінці травня на українські блокпости почали прибувати броніки «Корсар», які замінювали старі 6БЗТ М (автор статті сам спостерігав це на блок-пості в 25-й бригаді [16]). Уже в червні 2014 р. на фото і відеоматеріалах із зони бойових дій бронжилети 6БЗТМ практично зникають. Натомість на полігонах під час бойового злагодження нових частин і підрозділів ці бронжилети дали використовувалися як тренувальні в 2014-2016 рр.

Таким чином, давно забутий радянський бронжилет 6БЗТ М 34-річної давності розробки отримав нове, нехай і нетривале життя на початку війни на сході України 2014 р. Він став одним із символів запущеності та недофінансованості ЗСУ і того стану до якого військові були доведені злочинною владою за роки незалежності.

Десантник 25-ї ОПДБр другий зліва в радянському бронжилеті під Слов'янськом. Фото автора

Сили АТО під Слов'янськом. Гвардієць з криворізького спецназу в центрі світлина в радянському бронжилеті. Фото автора

Джерела та література:

1. Армия в Доброполье. – режим перегляду: <https://www.youtube.com/watch?v=gz3daVtrU7w>
2. Бронжилет. - режим перегляду: <https://uk.wikipedia.org/wiki/бронжилет>
3. Броник - история советского бронжилета. - режим перегляду: <http://www.gunscity.ru/263-bronik-istorija-sovetskogo-bronezhileta.html>
4. БТРы под Луганском. Аэропорт. 12.04.14г. - режим перегляду: <https://www.youtube.com/watch?v=zJ5zLeP-VqU>
5. Військо України. – 2014. – березень. - № 3 (162).
6. Військо України. – 2014. – квітень. - № 4 (163).
7. Военные в центре Доброполья заблокировали проезд автотранспорта. – режим перегляду: <https://www.youtube.com/watch?v=q1Y3cGB7eoA>
8. В ходе антитеррористической операции освобожден аэропорт в Краматорске 1 часть. - режим перегляду: https://www.youtube.com/watch?v=R_zdhYg0wBY
9. Изделие 6БЗТ-М-1. Техническое описание к инструкции по эксплуатации 967-87.00.000 ТО.
10. Інформація отримана автором від викладача кафедри військової підготовки НУВГП.
11. Інформація отримана автором від офіцера 30 Омбр.
12. Інформація отримана автором від мобілізованого 1-ї хвилі офіцера артилериста з 51 Омбр.
13. Інформація отримана автором від учасника АТО з 95 ОДШБр.
14. Історія одного міста. Звільнення та оборона Маріуполя/ Валерій Снегірьов, Олег Мартиненко, Олексій Біда, Сергій Мовчан / Українська гельсінгська спілка з прав людини – Київ, 2018. – 34 с.
15. Колонна Воздушно десантных войск Украины (Краматорск 08. 07. 2014). – режим перегляду: https://www.youtube.com/watch?v=1yvZ4P7_VLJQ
16. Спостереження автора статті в зоні проведення АТО травень 2014.
17. Статути Збройних Сил України: збірник законів. – К, 2011. – 424 с.
18. Шлемкевич Богдан Васильович. - режим перегляду: https://uk.wikipedia.org/wiki/Шлемкевич_Богдан_Васильович
19. 9 травня 2014 року відстояли Маріуполь. - режим перегляду: <http://ngu.gov.ua/en/node/14365>
20. 18+ Мариуполь: 9 мая 2014 год Штурм УВД. Оперативное видео!- режим перегляду: <https://www.youtube.com/watch?v=Y-VRP4xxiac>

УДК 623.4

Оксана ПЕТРУЧЕНКО,
Надія ГУЗИК,
Оксана БРОДЯК (Львів)

ПІДВИЩЕННЯ КУЛЕСТІЙКОСТІ ЗАХИСНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Анотація. У статті, на основі теорії розробленої авторами, пропонується конструкція захисного спорядження яка може бути використана для індивідуального або колективного захисту. Проведено теоретичні дослідження взаємодії елемента ураження та перешкоди на різних етапах (проникнення, пробиття і виліт) на основі теорії співудару твердих тіл. Проведенні дослідження дозволяють розробити методику оцінки дії елемента ураження на об'єкт захисту з метою обґрунтування вибору геометричних та фізико-механічних параметрів захисної конструкції. Це дозволяє підвищити рівень захищеності об'єкту від дії елементів ураження стрілецької зброї, гранат і снарядів та забезпечити надійне і ефективне виконання поставлених завдань.

Ключові слова: елемент ураження, перешкода, етапи їх взаємодії, елементи захисної конструкції.

В період, коли Україна обороняється від агресивних територіальних зазіхань деяких сусідніх країн, розбудова збройних сил України є нагальним завданням. Досвід миротворчих та інших військових операцій показує використання різного роду елементів ураження із все зростаючою пробивною здатністю, що веде до потреби в розробці захисту від таких видів зброї. Захист особового складу, військової техніки від елементів ураження є важливим фактором забезпечення боєздатності збройних сил.

Питання захищеності залишається актуальним у всіх сферах діяльності, яка пов'язана з небезпекою та ризиком для життя людини. Втягнення України у воєнне протистояння в Криму та на сході країни поставило перед ученими, інженерами та промисловцями, які працюють у військових галузях, ряд завдань необхідних для підвищення обороноздатності збройних сил України. Одним з таких завдань є підвищення рівня захисту військових об'єктів, техніки та особового складу від дій противника. Сюди відноситься і захист військових об'єктів, машин та особового складу від куль і осколків снарядів, мін тощо. Незважаючи на значну кількість робіт, у яких розглядалась теорія удару тіл при великих швидкостях і зрозумілу закритість практичних аспектів цієї тематики, комплексне аналітичне дослідження таких складних для математичного опису явищ не отримало своєї завершеності. Однак, проведені дослідження дозволяють виявити за-

кономірності, які можна використати для вироблення практичних рекомендацій щодо вибору параметрів захисної конструкції [2, 13].

Актуальність теми

Аналіз втрат та тимчасового виведення з ладу особового складу і техніки, зокрема, під час бойових дій на сході нашої держави і з врахуванням військових конфліктів інших держав показав недостатній рівень їх захищеності. Однією з основних причин отримання пошкоджень, того чи іншого характеру, є наслідки ударного навантаження елемента ураження об перешкоду з подальшим його проникненням [1,4]. Згідно статичних даних, щодо військових конфліктів, відомо, що жертв від осколкових поранень є значно більше ніж від кульових. Іншою проблемою захисту особового складу від куль чи осколків є виникнення ударних хвиль при зупинці їх у захисній конструкції. Ці хвилі можуть спричинювати вторинні вражаючі дії на людей, в тому числі контузії.

Захист від елементів ураження (куль чи осколків), полягає в їхній зупинці або відбитті від систем захисту [2]. До систем захисту від високошвидкісного ударного навантаження висувається низка вимог, в залежності від виду виконання завдань. Базовим елементом такої системи є броня. Сучасна промисловість пропонує великий вибір типів броні [1,12]. Зараз, особлива увага прикута до ударостійкого матеріалу. Однак покращення захисту тільки за рахунок підвищення якості і геометричних параметрів броні стикається з проблемою зростання ваги захисної конструкції. Питання захисту залишається не вирішеним навіть через постійне вдосконалення технологій виробництва надміцних матеріалів. Тому ведуться пошуки конструктивних рішень, які б дозволили покращити рівень захисту об'єктів без підвищення ваги системи захисту [13]. Для цього розробляється методика дослідження процесу високошвидкісного зіткнення (пробиття) елемента ураження та перешкоди для створення такої захисної конструкції, елементи якої поглинали б кінетичну енергію елемента ураження, тим самим обмежили його проникнення в конструкцію.

Метою дослідження є вивчення умов відбиван-

ня чи проникнення кулі або осколка в перешкоду в залежності від геометрії перешкоди, фізико-механічних властивостей її матеріалу та кута удару.

Ударна дія сучасних систем ураження живої сили актуалізує проблеми силових структур і скеровує на розробку засобів захисту з мінімізацією затрат на матеріали та виготовлення, з акцентуванням на збереженні боєздатності військового та зниження рівня травматизму. Одним з напрямків розробки кулестійких захисних конструкцій є композиції багатошарових, з рознесеними елементами типів захисту [13]. Імпульсні дії на перешкоду високошвидкісних елементів ураження супроводжується поєднанням пружних і пластичних деформаційних процесів взаємодіючих тіл, динамічними аспектами міцності перешкоди, поведінкою матеріалів у перехідних зонах характеристик матеріалів [4,11]. Розрахувати або експериментально визначити оптимальну захисну конструкцію від конкретного елемента ураження – завдання не просте але можливе. Набагато складнішим є виготовлення оптимальної захисної конструкції від комплексу елементів ураження.

Основні викладки матеріалу

При дослідженні динамічних та кінематичних характеристик етапу проникнення елемента ураження (ЕУ) в броню розглядалась механічна система, яка складається з ЕУ (кулі чи осколку) та нерухомого тіла (металевої броні, перешкоди) [5,9]. Форму ЕУ моделювали у вигляді гострої фігури (прямокутного паралелепіпеда) з основою ($b \times b$) та висотою L , його маса m_l та швидкість, в момент торкання передньої поверхні нерухомого тіла, – $\vec{V}_{l0}$ [10].

Аналізуючи реальний процес проникнення ЕУ в металеву перешкоду можна допустити, що впродовж цього періоду точка E (рис.1) залишається нерухомою; до моменту проникнення деформується тільки ЕУ (область деформації вказана трикутником ΔEKG на рис. 1 і рис. 2).

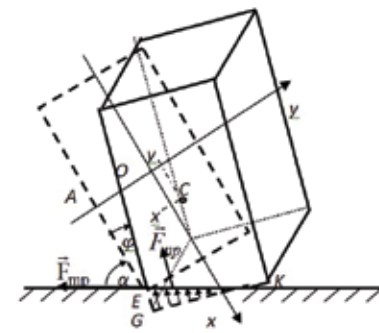

Рис. 1. Схематичне зображення взаємодії елемента ураження з металевою пластинною на етапі проникнення

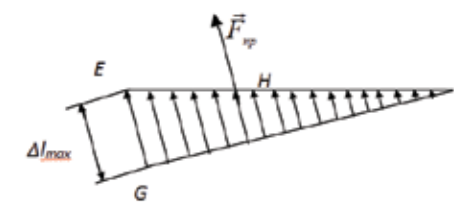

Рис. 2. Схема розподілу інтенсивності пружних сил та їх рівнодійної

Інтенсивність сил пружності від деформації ЕУ, описується залежністю $q = c \cdot \Delta L$, де c – жорсткість деформівного елемента, а ΔL – величина його деформації.

Сумарна сила пружності від деформування ЕУ дорівнюватиме

$$F_{np} = 0,5c \cdot \Delta L_{\max} \cdot GK, \quad (1)$$

де $\Delta L_{\max} = EG$ – максимальна деформація ЕУ. В процесі співудару тіл на ЕУ діють сили: $\vec{P}$ – вага ЕУ (якою можна знехтувати оскільки її величина є малою в порівнянні з іншими силами); $\vec{F}_{np}$ – сила пружності обумовлена деформацією ЕУ; $\vec{F}_{mp}$ – сила тертя, яка виникає в зоні контакту ЕУ з поверхнею металевої пластини [7,8].

Вважається, що перший етап (проникнення) триватиме до того моменту, поки буде виконуватись наступна нерівність

$$F_{np}(t) \sin(\alpha + \varphi(t)) < R_{on}, \quad (2)$$

де R_{on} – узагальнена сила опору перешкоди, величина якої залежить від фізико-механічних властивостей взаємодіючих тіл та геометричних параметрів елемента ураження.

В момент часу, коли величина сили пружності задовольняє рівняння

$$F_{np}(t_k) \sin(\alpha + \varphi(t_k)) = R_{on}, \quad (3)$$

завершується перший етап співудару ЕУ та перешкоди і починається наступний етап – проникнення ЕУ в перешкоду.

Розташування елементів захисту конструкції повинно базуватись на рекомендаціях, в яких вказують рівень захищеності об'єкту та зони ураження. На основі статистичних даних, отриманих внаслідок практичного використання елементів захисту, експлуатаційниками виробляються рекомендації до конструкторів та виробників. В цих рекомендаціях вказуються позитивні та негативні якості елементів захисту та можливі удосконалення. Рівень захищеності об'єкту базується на теоретичних і експериментальних дослідженнях та статистичному аналізі уражень об'єктів отриманих під час практичних їх використань. Експериментальні дослідження базуються на аналізі статистичних даних отриманих внаслідок лабораторних і полігонних досліджень, та результатів бойового використання елементів захисту [3,4]. Що стосується теоретичних досліджень, то вони в першу чергу ґрунтуються на створенні адекватних фізичних, а від так математичних моделей процесу взаємодії елемента ураження та

об'єкту захисту. Однак, математична модель не дає повного опису фізико-механічних процесів взаємодії елементу ураження і захисту та отримання чисельних результатів супроводжується певними наближеннями [6]. Проте, вона дозволяє визначити напрямки удосконалення або конструювання захисного спорядження. Його балістична стійкість, переважно, визначається експериментальним шляхом, тобто обстрілом її кулями. Характеристиками балістичної стійкості захисту є:

- значення швидкості елементу ураження нижче якої забезпечується 100% захист. Ця характеристика в основному поширюється на випадки, коли куля взаємодіє із захистом по нормалі до поверхні захисту;
- значення швидкості елементу ураження при перевищенні якої має місце, практично, 100% пробиття захисту. В цьому випадку теж вважається, що швидкість кулі скерована по нормалі до поверхні захисту;
- швидкість елементу ураження, коли має місце 50% можливість пробиття захисту;
- граничне значення мінімального кута між нормаллю поверхні захисту та напрямком швидкості елементу ураження, після перевищення якого має місце 100% захист від пробиття елементом ураження.

На основі проведених теоретичних досліджень запропонована система захисної двох шарової конструкції, в якій тиловий шар характеризується пружними властивостями з регресивною залежністю.

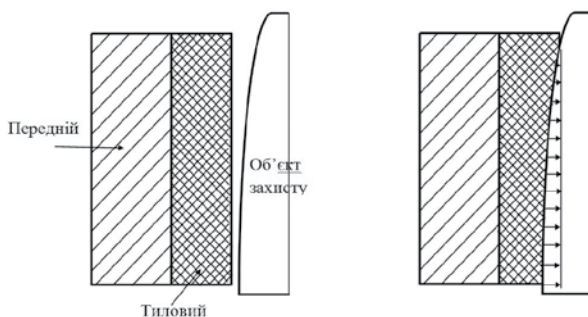

Рис. 3. Схема елементу двохшарової конструкції

Пробивна дія кулі (осколку) залежить від її конструкції, маси, кінетичної енергії, міцності матеріалу осердя, а також міцності матеріалу, з якого виготовлений захист об'єкту.

При проектуванні елементів двохшарової захисної конструкції необхідно враховувати величину імпульсного силового навантаження на об'єкт захисту. Значне силове навантаження на об'єкт захисту може бути причиною ураження людини та порушення тактико-технічних характеристик об'єкту захисту. Ступінь пошкоджень залежить

від величини переміщення елементів конструкції, тривалості взаємодії елементу ураження з ними та місцем нанесення удару по них.

Внаслідок удару кулі об передній шар двошарової конструкції частина кінетичної енергії кулі трансформуються в:

- пружно-пластичну енергію деформації переднього (твердого) шару та теплової енергії;
- пружну деформацію тилового (пружного) шару;
- кінетичну енергію конструкції.

Сила удару двошарової конструкції об об'єкт захисту, внаслідок наявності пружного шару, буде розподілятися на більшу площу та одночасно збільшиться тривалість удару, що приводить до зменшення його величини [2, 13].

Наявність тилового шару сприяє частковому поглинанню осколків утворених в результаті взаємодії кулі та переднього (твердого) шару, а це зменшує за броньову дію елементу ураження на об'єкт захисту.

Джерела та література:

1. Григорян В.А. Материалы и защитные структуры для локального и индивидуального бронирования / В.А. Григорян, И.Ф. Кобылкин, В.М. Маринин, Е.Н. Чистяков. Под. ред. В.А. Григоряна. – М.: Изд. РадиоСофт, 2008. 406 с. ил. 123
2. Петрученко О.С. Щодо вивчення взаємодії кулі чи осколка снаряда з перешкодою / О.С. Петрученко // Збірник наукових праць Військової академії. – 2015. – Вип. 2(4). – С. 74-81.
3. Зукас Дж.А. Динамика удара: Пер. с англ. / Зукас Дж.А., Николас Т., Свифт Х.Ф. и др. – М.: Мир, 1985. – 296 с.
4. Самогоян А.Я. Проникание: (проникание твердых тел в сжимаемые сплошные среды). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974. – 299 с.
5. Самогоян А.Я. Динамика пробивания преград. – М.: Изд. МГУ, 1988. – 221 с.
6. Величко Л.Д. Динаміка захисної конструкції при ударі кулі або осколка снаряда / Л.Д. Величко, О.С. Петрученко, В.Ф. Кондрат // Військово-технічний збірник. – 2015. – № 13. – С. 13-19.
7. Тарг С.М. Краткий курс теоретической механики. – М., 1968. – 480с. с.ил.
8. Павловський М.А. Теоретична механіка: Підручник. – К.: Техніка, 2002. – 512с.
9. Петрученко О.С. Динамічні та кінематичні характеристики етапу проникнення кулі в броню / О.С. Петрученко, О.В. Флюд, Л.Д. Величко // Військово-технічний збірник. – 2017. – № 16. – С. 8-11.
10. Петрученко О.С. До математичного моделювання взаємодії вражаючих факторів з плоскими броньовими листами / Л.Д. Величко, О.С. Петрученко, В.Ф. Кондрат // Військово-технічний збірник. – 2016. – С. 50.
11. Яблонский А.А. Курс теоретической механики: в 2 т. / Яблонский А.А., Никифорова В.М. – М.: Высш. шк., 1977. – Т. 1. – 431с.; Т. 2. – 532 с.
12. Голуб В.А. Балістичний та протиміний захист бойових колісних машин. Методологічні основи побудови: Монографія / В.А. Голуб. – Л.: АСВ, 2014. – 224 с.
13. Петрученко О.С. Обґрунтування параметрів багатошарової захисної конструкції бойових машин на основі нелінійних математичних моделей. Дисертація / О.С. Петрученко. – Л.: НУ «ЛП», 2018. – 181 с.

УДК 930.24

Олександр ПИЛИПЧУК,
Дмитро ДАНИЛОВ,
Віталій ІВАНСЬКИЙ,
Юрій БАРАНОВ (Львів)

ДОСВІД ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІНЖЕНЕРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО НА СХОДІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття підготована на тему, що пов'язана з застосуванням підрозділів інженерних військ Збройних Сил України для виконання завдань інженерного забезпечення під час бойових дій на сході України. У статті, проведений аналіз досвіду інженерного забезпечення у ході проведення антитерористичної операції. Також в статті показано які основні завдання виконували фахівці інженерних військ у районі проведення операції Об'єднаних сил, позитивний досвід застосування підрозділів, а також основні недоліки.

Ключові слова: антитерористична операція, мінно-вибухові загородження, розмінування, "мінна війна".

Аналіз досвіду проведення антитерористичної операції показав, що інженерні підрозділи виконували єдиний комплекс завдань інженерного забезпечення, який за своїм змістом не відрізнявся від того, який зазвичай покладался на них. Але тактика ведення боротьби з незаконними збройними формуваннями обумовила низку особливостей у прийомах і способах їх виконання.

Фортифікаційне обладнання позицій, облаштування інженерних загороджень, розмінування території, маскування військ та об'єктів, будівництво мостових переходів – це лише основні завдання, які виконують фахівці інженерних військ у районі проведення операції Об'єднаних сил. Окрім цього вони беруть активну участь у відновленні зруйнованої інфраструктури на підконтрольній Україні території.

Сьогодні, коли є чітко визначена лінія розмежування сторін, військові інженери продовжують укріплювати та дообладнувати позиції наших військ. Адже проросійські бойовики повсякчас порушують Мінські домовленості, нерідко застосовують великі калібри. Тож питання захисту особового складу є вкрай актуальним, а захисні споруди повинні бути міцні та надійні.

У ході АТО особливе значення приділялось розмінуванню маршрутів руху і районів розташування військ, а після відходу бойовиків – суцільному розмінуванню місцевості й об'єктів від вибухонебезпечних предметів.

Проведений аналіз показує, що кожен підрозділ, кожен екіпаж, незалежно від його штатного при-

значення, завдання, яке виконує, місця в оперативній побудові військ, повинні бути готові до самостійного подолання мінно-вибухових загороджень, мати для цього спеціальне оснащення.

Основна маса мінно-вибухових загороджень проросійськими збройними формуваннями встановлювалася на дорожніх напрямках, тобто велася дорожня "мінна війна". Причому головним засобом ведення мінної війни були як інженерні міни, так і фугаси різних типів, ручні гранати, пристосовані за допомогою підручних засобів до застосування.

В наслідок збройної агресії Російської Федерації проти України близько 700 000 га підконтрольної території та орієнтовно 1 400 000 га тимчасово непідконтрольної території Донецької та Луганської областей уражені вибухонебезпечними предметами, що призвело до підвищення загрози травмування та загибелі людей.

Сьогодні в зоні ООС працює близько 40 груп розмінування. До здійснення заходів з розмінування залучаються підрозділи від Міністерства оборони України які виконують завдання на першому рубежі оборони, Державної служби України з надзвичайних ситуацій - друга і третя лінія оборони, розмінуванням залізничних колій займається Державна спеціальна служба транспорту.

Станом на 25 липня 2018 року:

розміновано (очищено) територій з початку ведення бойових дій всього 27 686,92 га, 742, 3 км залізничних колій, з них:

Збройні сили України – 3986,03 га;

Державна спеціальна служба транспорту – 742, 3 км залізничних колій;

Державна служба України з надзвичайних ситуацій – 23 700,89 га;

Знищено (знешкоджено) 362 588 од. мін та вибухонебезпечних предметів, з них:

Збройні сили України – 206 642 од.;

Державна спеціальна служба транспорту – 6 597 од.;

Державна служба України з надзвичайних ситуацій – 155 946 од.;

Також, до виконання завдань у зоні АТО залу-

чалися водолазні фахівці Центру розмінування та Національної академії Сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного для перевірки підводної частини опор існуючих мостів, наплавних мостів з парку ПМП-М, місць поромної переправи, водної акваторії та прилеглої до неї місцевості на наявність мінно-вибухових загороджень поблизу селищ Кримське, Причепилівка та Нижнє Слов'яносербського району Луганської області. При проведенні обстеження зруйнованої сепаратистами під час відступу поромної переправи та автомобільного мосту неподалік селища Нижнє було виявлено під водою автомобіль ЗІЛ-131, залишки (фрагменти) інженерної техніки ІМР, велику кількість боеприпасів різного калібру (в тому числі мінометні міни що не розірвались).

В ході проведення огляду групою інженерної розвідки та підводного розмінування поблизу селищ Кримське та Причепилівка в гирлі річки Сіверський Донець виявлено 2 (майже однакових за конструкцією) саморобних ВВП, які знаходились у місцях, де передбачалось наводити мостові переправи.

СВП складався з дерев'яного ящика з під тротилу та прикріпленою до нього пластиковою пляшкою, всередині якої чітко проглядалася граната типу Ф-1.

Загалом перевірено на наявність МВЗ близько 1,8 га водної акваторії та береги загальною площею 2,5 га. За результатами роботи було рекомендовано встановлення бонових загороджень і сіток з метою недопущення використання незаконними формуваннями сплавних мін. Широке застосування під час проведення АТО знайшли кінологічні розрахунки мінно-розшукових собак. До виконання завдань було залучено 32 кінологічних розрахунки.

Основними завданнями, які покладаються на кінологічні розрахунки, є:

- участь у супроводі колон;
- перевірка автомобільних доріг (шляхів) та маршрутів висування;
- перевірка місцевості на наявність вибухонебезпечних предметів (СВП);
- огляд транспорту на наявність вибухових речовин (засобів підриву), зброї, боеприпасів;
- перевірка об'єктів (блокпостів, мостів, дамб), об'єктів інфраструктури (навчальні заклади, будинки культури), виборчих дільниць під час виборів на наявність ВВП (СВП).

На основі досвіду застосування кінологічних розрахунків мінно-розшукових собак в АТО були введені до штатів частин оперативного забезпечення кінологічні відділення.

Позитивним досвідом застосування інженерних підрозділів в зоні АТО на ділянці Луганської та Донецької областей з метою протидії російсько-терористичним угрупованням було:

знищення дорожньої інфраструктури, яка могла

бути використана бандформуваннями (за командою, для підриву дамби в районі Світлодарська та усіх мостів були відправлені інженерні групи та група спецпризначення. Це було зроблено з метою недопущення захоплення цих об'єктів противником та переправи через річку Карапулька); своєчасне виконання завдань по створенню системи інженерних загороджень перед позиціями наших військ (розрахунком ГМЗ-2 підрозділу окремого полку інженерного забезпечення було виставлено перед позиціями танкової роти мінне поле, фланги були прикриті дистанційно встановленими мінними полями за допомогою універсальних загороджувачів "Кремій" та УМЗ); знищення залізничної інфраструктури (після прийняття рішення про виведення військ з Дебальцевського плацдарму були вжиті усі необхідні заходи щодо знищення залізничної інфраструктури, відповідно інженерні підрозділи замінували та підірвали залізничні колії, технічні приміщення та об'єкти, які забезпечують функціонування залізничного вузла. Через відсутність часу та постійну протидію противника, якісно замінювати та підірвати усі об'єкти не вдалося. Крім того, ймовірно, деякі об'єкти були розміновані ворожими диверсійно-розвідувальними групами, які діяли у місті. Внаслідок цього, найменших пошкоджень зазнало залізничне полотно. Решта об'єктів була повністю зруйнована. Залізничний вузол на деякий час втратив своє транспортне значення); знищення злітно-посадкової смуги Донецького аеропорту (обстановка в районі Донецького аеропорту потребувала прийняття важливих рішень, одним з яких було виведення з ладу злітно-посадкової смуги, 20 січня 2015 року під прикриттям темряви на злітно-посадкову смугу було вивезено п'ять причепів з вибухівкою. Через декілька хвилин злітна смуга була виведена з ладу; заходи виконувалися в умовах, коли усі під'їзні шляхи та територія навколо аеродрому були заміновані бойовиками. Кожна ділянка місцевості прострілювалася ними.)

Проте, аналіз досвіду застосування інженерних частин і підрозділів ЗСУ у зоні проведення антитерористичної операції дозволив визначити і деякі недоліки:

- у з'єднаннях, частинах і підрозділах не було достатньої інформації про мінно-вибухові загородження, які були встановлені підрозділами Національної гвардії та добровольчими батальйонами (особливо це питання гостро вставало при ротації підрозділів);
- у військах не було достатньої кількості ефективних засобів розвідки та подолання мінно-вибухових загороджень (міношукачів, тралів);
- частина недоліків в інженерному забезпеченні пояснюється неповною укомплектованістю військ інженерними спеціалістами, які складали тільки 3,5% від загальної чисельності військ;

- слабо та не конкретно здійснювалося керівництво з боку деяких командирів загальновійськових з'єднань та частин штатними і додатковими інженерними частинами і підрозділами;
- слабка підготовка особового складу інженерних частин і підрозділів до дій в специфічних умовах;
- недостатній рівень інженерної підготовки частин і підрозділів, особливо артилеристів, десантників, зв'язківців, деколи приводили до необґрунтованих втрат.

Проведений аналіз виконання завдань інженерного забезпечення дій військ під час проведення АТО дозволив виявити деякі тенденції розвитку інженерного забезпечення бойових дій.

Основними із них, є:

- зростання обсягу завдань з розмінування місцевості та очищення її від вибухонебезпечних предметів. Це пов'язано зі збільшенням кількості застосовуваних боеприпасів під час бойових дій;
- поширення масштабів застосування мінно-вибухових загороджень, відхід від класичних форм ведення "мінної війни" протиборчими сторонами. У відповідності до цього, завдання протидії інженерним загородженням набули важливого оперативного-тактичного значення;
- підвищення важливості інженерних заходів маскування та захисту від високоточної зброї внаслідок зростання ролі засобів розвідки та ураження (особливо, високоточних). Це дає поштовх розвитку та виробництву засобів маскування;
- удосконалення організаційних структур інженерних військ залежно від кількісного і якісного росту засобів інженерного озброєння;
- зростання актуальності забезпечення особового складу водою. Внаслідок погіршення екологічної обстановки у світі це завдання, за поглядами наших і іноземних військових фахівців, стало важливою умовою забезпечення високого морально-бойового духу особового складу під час бойових дій.

На основі вищенаведеного можливі напрями використання досвіду інженерного забезпечення бойових дій у сучасних умовах розвитку Збройних Сил України:

- забезпечення протимінної безпеки військ;
- застосування загороджень для прикриття позицій і районів розташування військ;
- польове облаштування базових районів, блокпостів, фортифікаційне обладнання позицій військ;
- поліпшення інженерної підготовки військ; проведення спеціальної психологічної підготовки особового складу.

Таким чином, на основі вищенаведеного можливі напрями використання досвіду інженерно-

го забезпечення бойових дій у сучасних умовах розвитку Збройних Сил України:

- забезпечення протимінної безпеки військ;
- застосування загороджень для прикриття позицій і районів розташування військ;
- польове облаштування базових районів, блокпостів, фортифікаційне обладнання позицій військ;
- поліпшення інженерної підготовки військ;
- проведення спеціальної психологічної підготовки особового складу.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт Міністерства оборони України. Режим доступу - <http://www.mil.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національної гвардії України. Режим доступу - <http://ngu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Режим доступу - <http://www.dsns.gov.ua/>

УДК 355.357

Василь КРОТЮК,
Олександр ПАНФІЛОВ (Харків)

ДІЯЛЬНІСТЬ СПІЛЬНОГО ЦЕНТРУ З КОНТРОЛЮ ТА КООРДИНАЦІЇ ПИТАНЬ ПРИПИНЕННЯ ВОГНЮ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ СТОРІН

Анотація. Досліджено нормативно-правові та організаційні аспекти діяльності Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін (СЦКК), особливості взаємодії зі Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ, розглянуто його функції та порядок дій щодо виконання основних завдань.

Ключові слова: Спільний центр з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін (СЦКК), Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ, режим припинення вогню, незаконні збройні формування, брифінг, спостережна група.

Російська Федерація, яка у 2014 році анексувала Крим і розв'язала війну проти України не визнає себе стороною конфлікту, але фактично керує та всебічно забезпечує незаконно створені угруповання військ (сил) на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей [1]. Після підписання 5 вересня 2014 року Першої Мінської угоди виникла потреба у створенні контролюючого та координуючого органу для забезпечення моніторингу і верифікації режиму незастосування зброї, організації взаємодії з питань припинення вогню на лінії розмежування сторін.

Авторами пропонується розглянути умови створення Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін, його функції та особливості діяльності після припинення участі в центрі групи російської сторони.

Спільний центр з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін (СЦКК) був розгорнутий за дорученням Президента України та відповідним рішенням Начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС України 26 вересня 2014 року у місті Соледар Донецької області. У жовтні 2014 року штаб-квартира була переміщена у Дебальцеве. Із загостренням ситуації у Дебальцевому на початку лютого 2015 року штаб СЦКК повернувся до Соледара.

До складу СЦКК увійшли Представництва Збройних Сил України (ЗСУ) та Збройних Сил Російської Федерації (ЗС РФ). При цьому персонал Представництва ЗС РФ повинен дотримуватися вимог чинного законодавства України, а також нормативно-правових та директивних доку-

ментів України з питань діяльності СЦКК. Керівники Представництв ЗС України та ЗС РФ підпорядковуються начальникам генеральних штабів ЗС України та ЗС РФ відповідно.

Наприкінці вересня 2014 року до робочої групи СЦКК входило 45 співробітників – 27 від України, решта від Росії; а згодом центр став налічувати 128 офіцерів. З них були організовані спільні групи контролю: 8 груп на території, підконтрольній Україні, і 8 – на тимчасово окупованій території (4 у Луганській області, 4 у Донецькій).

Для удосконалення організації роботи СЦКК у грудні 2014 року начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України було затверджено Інструкцію керівнику групи української сторони Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін. Враховуючи набутий досвід діяльності СЦКК наприкінці грудня 2015 року наказом керівника антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей «Про удосконалення функціонування групи української сторони СЦКК» було уточнено його призначення та основні завдання. Основними завданнями СЦКК були визначені:

- контроль за дотриманням домовленостей сторін з виконання положень Меморандуму про виконання положень Протоколу за підсумками консультацій Трьохсторонньої контактної групи, вироблення пропозицій, розробка і проведення заходів щодо їх реалізації;
- сприяння мирному врегулюванню конфлікту;
- встановлення конструктивного діалогу у вирішенні спорів між сторонами, пов'язаними з виконанням Меморандуму, організації взаємодії між сторонами з метою його виконання;
- відведення важкого озброєння від лінії розмежування сторін;
- управління спостережними групами, які спільно з представниками спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ, здійснюють збір, узагальнення та аналіз інформації стосовно виконання положень Меморандуму;
- організація та підтримка взаємодії з представниками СММ ОБСЄ та інших (за згодою) міжнародних організацій;
- сприяння у вирішенні питань, пов'язаних із обміном військовополоненими;

- сприяння місцевим органам влади, підприємствам, організаціям і громадянам у проведенні відновлювальних робіт та інших заходів. Було визначено Вищу організаційну інстанцію СЦКК – брифінг у складі керівників Представництв сторін з обов'язковою присутністю представників ОБСЄ. Він проводився щоденно, за виключенням неділі. Брифінг проводив один із керівників представництв сторін СЦКК за взаємною домовленістю. Основними питаннями брифінгів були: припинення вогню, покращення взаємодії з представниками СММ ОБСЄ та вирішення гуманітарних і соціальних проблем. Всі рішення приймалися на основі згоди обох сторін. Так, за рішенням Представництв сторін, у складі СЦКК були створені пункти управління та спостережні групи, які розміщувалися у безпосередній близькості від лінії розмежування сторін для негайного вирішення спеціальних (бойових) завдань щодо припинення вогню. На них організовувалося цілодобове чергування для контролю за виконанням Мінських домовленостей щодо стабілізації обстановки, забезпечення керівництва оперативною інформацією щодо виявлення та попередження випадків порушення режиму припинення вогню шляхом створення системи спостереження вздовж лінії розмежування сторін зі спостережних постів за рахунок офіцерів-спостерігачів спостережних груп СЦКК, як на території підконтрольній ЗС України, так і на території окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО). Представництвом ЗС України в СЦКК розгорнуто 27 спостережних постів вздовж лінії розмежування з українського боку. У тому числі на 8 постах були російські спостерігачі. З боку ОРДЛО та ОРЛО також були розгорнуті спостережні пости. Так, українські офіцери знаходилися в Луганську і Зимогір'ї (Слов'янськ-Сербський район) – контролюється «ЛНР»; в Донецьку, Безіменному (Новоазовський район), Докучаєвську (Волноваський район), Горлівці та Тельманове – контролюється «ДНР». Склад і дислокація спостережних груп і постів протягом 2014 – 2017 років змінювалися в залежності від ситуації. Так у 2015 році українських спостерігачів вивели з Тельманове, у 2016 році – з Докучаєвська і Горлівки.

До складу спільних груп контролю на окупованій території входили також представники МНС ОРДЛО. Вони діяли за відповідною інструкцією, яка розроблялася Представництвом ЗС РФ і підпорядковувалися старшим спостережних груп від російської сторони. Неодноразово «лідери» самопроголошених республік ставили перед українською стороною СЦКК і представниками від України у Тристоронній контактній групі вимоги щодо включення представників ОРДЛО до складу СЦКК на українській території.

Основною функцією СЦКК було спостереження і припинення вогню з обох сторін лінії розмежування. Офіцери чергових змін фіксують обстріли у Журналах випадків порушення режиму припинення вогню й намагаються їх припинити. За статистикою позитивний результат забезпечувався у 70 % випадків. Для організації роботи та підтримання оперативного зв'язку у СЦКК було створено чергові зміни з числа персоналу представництв ЗС України та ЗС РФ. Вони фіксують випадки порушення режиму припинення вогню, вживають заходів для їх припинення, забезпечують оперативний обмін між представництвами ЗС України та ЗС РФ інформацією, необхідною для координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін. Українські офіцери мають телефонний зв'язок зі штабами, підрозділами, спостерігачами з українського боку, а росіяни відповідно зі спостерігачами російської сторони, позиціями і керівництвом незаконних збройних формувань в окремих районах Донецької та Луганської областей (ОРДЛО та ОРЛО) у приміщеннях чергових змін штабу та спостережних групи цілодобово несли чергування українські та російські офіцери.

У разі обстрілів житлових районів, об'єктів інфраструктури офіцерами спостережних груп проводилися розслідування вогневих ударів.

координація припинення вогню для виконання ремонтно-відновлювальних робіт на об'єктах цивільної інфраструктури поблизу лінії розмежування.

З 19 грудня 2017 року, після одностороннього рішення Російської Федерації про виведення військовослужбовців збройних сил РФ зі складу Спільного центру, українська сторона СЦКК продовжує свою діяльність, співпрацюючи з СММ ОБСЄ у двосторонньому форматі та докладаючи усіх можливих зусиль для забезпечення припинення вогню і проведення ремонтно-відновлювальних робіт з метою покращення гуманітарної ситуації у регіоні.

З 30 квітня 2018 року особовий склад української сторони СЦКК виконує завдання у складі сил і засобів Операції об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей.

З метою виконання українською стороною СЦКК визначених завдань створено систему спостереження вздовж лінії розмежування сторін зі складу сил і засобів УС СЦКК та розгорнуто спостережні групи в смугах відповідальності оперативно-тактичних угруповань, та на контрольних пунктах в'їзду-виїзду.

Особовий склад УС СЦКК виконує завдання безпосередньо на пункті управління СЦКК, у районах відповідальності спостережних груп уздовж лінії розмежування сторін на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону оборони підрозділів Збройних Сил України, які залучені до участі в ООС.

Українська сторона СЦКК здійснює безперервний контроль за дотриманням режиму припинення вогню і недопущення поновлення бойових дій, здійснення координації спільної діяльності для створення умов політичного врегулювання конфлікту та економічного відновлення постраждалих районів, повернення і облаштування біженців та вимушених переселенців.

Під особливу увагою української сторони СЦКК перебувають критичні об'єкти цивільної інфраструктури Донбасу — підприємства хімічної промисловості, водо-, газо- та електропостачання. За дорученням Командування операції об'єднаних сил, українська сторона СЦКК сприяє недопущенню в місцях їхнього розташування будь-яких порушень режиму припинення вогню. Всі ці об'єкти мають постійні гарантії безпеки з боку Збройних Сил України, у той час як з боку збройних формувань Російської Федерації такі гарантії систематично порушуються, що свідчить про їхню абсолютну незацікавленість у забезпеченні екологічної безпеки регіону та у відновленні цивільної інфраструктури Донбасу.

Ключовими завданнями української сторони СЦКК є взаємодія з СММ ОБСЄ щодо реалізації рішень за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи в Мінську, які передусім стосуються питань припинення випадків ведення вогню вздовж лінії розмежування сторін, зниження напруженості збройного протистояння, сприяння відновленню інфраструктури на сході України та втілення в життя мирних ініціатив Президента України.

Кінцевим результатом діяльності української сторони СЦКК стане реалізація заходів щодо контролю над виконанням домовленостей сторін по стабілізації обстановки, припинення застосування зброї та досягнення миру на сході України.

19 грудня 2017 року, всі 75 російських офіцерів, які входили до складу російської сторони СЦКК, виїхали з України та повернулися до РФ, що було офіційно підтверджено Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ в Україні та Державною прикордонною службою України.

Україна вважає, що російські представники залишили СЦКК для того щоб звинувачувати українських військових у порушенні режиму припинення вогню.

Європейський Союз закликає Росію повернутися до роботи в рамках Спільного центру з контролю та координації (СЦКК) щодо питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін на Донбасі.

Про це йдеться у заяві Європейського Союзу, виголошеній під час засідання Постійної ради ОБСЄ у Відні у четвер, повідомляє власний кореспондент Укрінформу.

«Ми знову підтверджуємо свій заклик до Росії

повернутися до СККК, з якого вона вийшла 18 грудня 2017 року, і відновити його функціональність», - заявили в делегації ЄС в ОБСЄ.

Зазначається, що СЦКК у своїй початковій формі «відігравав важливу роль у забезпеченні безпеки спостерігачів СММ та сприяв негайному вирішенню проблем, з якими стикалися патрулі СММ».

Як повідомляв Укрінформ, 18 грудня МЗС Росії заявило, що російські представники СЦКК залишать Україну 19 грудня через «напружену морально-психологічну обстановку».

У МЗС України назвали вихід Росії із СЦКК провокацією, яка істотно підриває Мінські домовленості, та прагненням РФ зняти з себе будь-яку відповідальність як сторони конфлікту за наслідки збройної агресії проти нашої держави.

Виход россиан из СЦКК НЕ значит нарушение минских соглашений, поскольку наличие СЦКК – не условие Минска.

Розглянемо порядок дій чергових змін СЦКК щодо припинення вогню. Наприклад, українська чергова зміна о 06.00 отримала від офіцера-спостерігача спостережної групи "Авдіївка" інформацію про обстріл у напрямку Ясинувата – Авдіївка 120 мм мінометами у кількості 10 пострілів. Черговий занотовує прийняту інформацію та оголошує офіцеру-спостерігачу режим припинення вогню "Тиша" на 06.15. Це означає, що протягом 15 хв на цьому напрямку повинен припинитися вогонь. Для цього посадова особа, що прийняла інформацію про обстріл доводить її до чергової зміни РФ та пропонує ввести режим припинення вогню "Тиша" в нашому випадку за часом на 06.15. Черговий зміни РФ занотовує інформацію про обстріл та доводить її до свого офіцера-спостерігача відповідного спостережного посту РФ у районі Ясинувата та наголошує час припинення вогню, який встановила українська сторона. Коли виходить визначений час, офіцер спостережної групи "Авдіївка" повинен зателефонувати та доповісти про припинення вогню, або його продовження. У разі встановлення режиму "Тиша" на цьому напрямку українська сторона повідомляє представників чергової зміни РФ, якщо обстріл продовжується, пропонуємо повторно ввести цей режим вже на 06.30. Якщо у чергової зміни не виходить це зробити, старші чергових змін звертаються, відповідно, до начальників штабів української та російської сторін. Вони, відповідно, виходять вже на вищий рівень. Якщо і на вищому рівні не вдається припинити вогонь, керівник української сторони спілкується з керівником сторони РФ в СЦКК. Кожний з керівників особисто виходить на керівництво відповідних угруповань та домовляються як, і в який час це краще зробити. Зазвичай у таких випадках час встановлення режиму припинення вогню "Тиша" визначається однаковий (дзер-

кальний – ред.). Таким чином в сучасних умовах проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей СЦКК має можливість припинити вогонь з обох боків лінії розмежування у 50-70 % випадків.

Джерела та література:

1. Розпорядження Президента України від 9 вересня 2014 року № 1007/2014-рп «Про забезпечення моніторингу і верифікації режиму застосування зброї».
2. Східний корпус/Стена/Вконтакте-Vk: [Електрон. ресурс]: – Режим доступу: https://vk.com/wall-75089580_2396 https://vk.com/wall75089580_2396.
3. Центр з припинення вогню на Донбасі/Положення про Спільний центр контролю...[Електрон. ресурс]: – Режим доступу:[https:// www.facebook.com/permalink.php?id=567154156761607&story_fbid=568079876669035](https://www.facebook.com/permalink.php?id=567154156761607&story_fbid=568079876669035).
4. Станко Н. Війна «Під одним дахом з ворогом»: інтерв'ю з керівником української сторони Центру контролю припинення вогню на Донбасі 29 жовтня 2016 /«Під одним дахом з ворогом»: інтерв'ю з керівником української...: [Електрон. ресурс]: – Режим доступу:<http://hromadske.ua/posts/pid-odnym-dakhom-z-vorohom-interviu-z-kerivnykom-ukrainskoistorony-tsentru-kontroliu-tryupnennia-vohniu-na-donbasi>.
5. СЦКК: Работа Донецкой фильтровальной станции восстановлена. ФОТО/СЦКК/Информационное сопротивление: [Електрон. ресурс]: – Режим доступу: [/http://sprotyv.info/ru/news/kyiv/sckk-rabota-doneckoyfiltrvalnoy-stancii-vosstanovlena-foto](http://sprotyv.info/ru/news/kyiv/sckk-rabota-doneckoyfiltrvalnoy-stancii-vosstanovlena-foto).
6. Керівництво СЦКК обговорило важливі питання з Олександром Хугом/ Керівництво СЦКК обговорило важливі питання з Олександром...: [Електрон. ресурс]: – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2016/12/15/kerivnicztvo-sczkk-obgovorilo-vazhlivi-pitannya-zoleksandrom-hugom>.

УДК 355

Олександр НІКІТЮК,
Геннадій СЛОБОДЯНИК,
Наталія КОПИЧКО (Київ)

РОЛЬ ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ (ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ СВОЄЧАСНОГО НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ НА ПОЛІ БОЮ (ЗА ДОСВІДОМ АТО)

Анотація. У статті висвітлена роль військово-медичної підготовки, а саме тактичної медицини, військовослужбовців у своєчасному наданні домедичної допомоги (ДМД) на полі бою пораненим. Проведено аналіз скорочення та розформування військових навчальних підрозділів Збройних Сил України, які готували санітарних інструкторів – організаторів військово-медичної підготовки в підрозділах та створення Навчального центру тактичної медицини з підготовки “Бойових медиків взводу” та “Старших бойових медиків (роти, батареї)”.

Ключові слова: військово-медична підготовка, тактична медицина, домедична допомога, санітарний інструктор, бойовий медик.

З початком бойових дій на Сході України постала нагальна проблема медичного забезпечення Збройних Сил України та інших силових структур держави, одним з головних завдань якого є своєчасне та якісне надання медичної допомоги пораненим.

На початку проведення АТО, виявився ряд серйозних проблем, які негативно впливали на стан медичного забезпечення, своєчасності та якості надання медичної допомоги пораненим, а саме: слабкі знання та практичні навички військовослужбовців у наданні само- та взаємодопомоги (домедичної допомоги) на полі бою; не забезпеченість уніфікованими індивідуальними засобами медичного захисту та не вміння їх застосування; відсутність сучасних засобів розшуку поранених; відсутність броньованого санітарного транспорту для медичної евакуації; не відповідність оснащення медичної служби вимогам сучасності; відсутність єдиної системи управління і координації дій медичної служби та інші [2, с.16]. Метою статті є висвітлення ролі медичних фахівців в організації і проведенні заходів військово-медичної підготовки навчання військовослужбовців тактичної медицини для своєчасного надання домедичної допомоги (ДМД) на полі бою пораненим.

На Сході України, уже майже п'ять років триває збройний конфлікт, який призвів до значних втрат, поранень та каліцтв не лише серед військовослужбовців а й мирного цивільного насе-

лення. За даними вітчизняних науковців (Хоменко І.П., Заруцький Я.П.) серед чисельності жертв військовослужбовців лише близько 2 % померли після моменту надходження до лікувальних закладів. Аналіз причин летальності під час ведення бойових дій вказує на те, що більшість смертельних втрат були на полі бою, з яких 13-23 % (за науковими джерелами) становили ті, які можливо було б врятувати під час проведення АТО [5, с.95].

Для забезпечення своєчасності надання допомоги кожна ланка системи лікувально-евакуаційного забезпечення укомплектовується фахівцями відповідної кваліфікації для надання визначеного виду допомоги саме на даному рівні. Так на полі бою ДМД надається у вигляді само- та взаємодопомоги, а на рівні відділення, взводу та роти – стрілком-санітаром, санітаром і санітарним інструктором. Тому, своєчасне надання ДМД кожним військовослужбовцем і молодшим медичним персоналом за умови його навченості у перші хвилини після поранення дає змогу повернути до строю у найближчий час до 80 % поранених.

За твердженнями дослідників (Kotwal, 2011; Savitsky and Eastbridge, 2012) [2, с.79-80] якщо ДМД надається в перші 30 хв. з моменту поранення, а перша лікарська допомога протягом однієї години, то ризик летальності знижується у тричі, тим самим значно поліпшується медична і соціальна ефективність подальшого лікування та реабілітації пораненого.

Аналіз сучасних збройних конфліктів показує що відсоток тяжких і вкрай тяжких поранених в структурі санітарних втрат становить 20-70 % залежно від виду застосованої зброї, однак на початку проведення АТО така категорія поранених складала лише близько 10 %. Недораховані 10-60 % перейшли у категорію загинувших у зв'язку з ненаданням своєчасної ДМД [2, с.77].

Дослідженням встановлено, що у перші роки проведення АТО укомплектованість медичної служби тактичних підрозділів військових частин ЗС України в зоні проведення операції відповідно до штатів санітарними інструкторами, санітарами і стрільцями-санітарами знаходилася в

межах 48,9-53,3 %. Зазначені показники укомплектованості медичної служби ЗС України санітарними інструкторами та низький рівень їх навченості не сприяли наданню пораненим особам своєчасної та якісної домедичної допомоги на догоспітальному етапі. За даними, поданими відділом медичного забезпечення штабу АТО потреба у підготовці санітарних інструкторів для сил АТО восени 2015 року становила близько 1700 осіб [5, с.93]. А згідно посадових обов'язків санітарний інструктор бере участь у проведенні занять з військово-медичної підготовки санітарів та особового складу роти (батареї) [1, с.28].

Слід відмітити, що на початку створення ЗС України підготовка санітарних інструкторів для Сухопутних військ здійснювалася у навчальних медичних ротах трьох учбових медичних батальйонів (військові частини 42250, 10349, 42255) [6, 7, 10]. Ці частини розташовувались в населених пунктах Чернівці, Бердичів та Десна (Чернігівської обл.). У складі учбових медичних батальйонів (ОУМедБ) Прикарпатського військового округу було по одній учбовій медичній роті, а учбовий медичний батальйон у с.м.т. Десна (Київський військовий округ) в своєму складі мав дві учбові медичні роти, які і займалися підготовкою санітарних інструкторів. На навчання до учбових медичних рот набирали військовослужбовців строкової служби. Термін навчання складав п'ять місяців. Після закінчення навчального підрозділу військовослужбовцям, які мали середню медичну освіту присвоювали військові звання молодшого сержанта або сержанта. Військовослужбовці, які не мали медичної освіти випускалися рядовими або молодшими сержантами (за зразкове закінчення навчального підрозділу) та призначалися на посади санітарних інструкторів рот – штатна категорія старший сержант. За рік учбові медичні роти здійснювали два випуски. Загальна кількість санітарних інструкторів, яку щорічно готували в цих навчальних підрозділах складала понад 800 осіб. За часів Радянського Союзу до 50 % і навіть більше випускників цих навчальних підрозділів направляли для подальшого проходження служби в Групу радянських військ у Німеччині, Центральну (Чехословаччина), Північну (Польща) та Південну (Угорщина) групи військ [3, с.103].

Новостворені Збройні Сили України не потребували такої кількості санітарних інструкторів. Тому, уже в перший рік будівництва власних Збройних Сил окремий учбовий медичний батальйон, розташований в м. Чернівці з 1 червня 1992 року став окремим медичним батальйоном та припинив підготовку санітарних інструкторів для ЗС України [8, арк.1-2]. В його структурі було ліквідовано навчальну медичну роту, яка щорічно до 1991 року здійснювала підготовку до 180 санітарних інструкторів для армії [9, арк.126].

Директивою Генерального штабу ЗС України від 29 грудня 1994 року внесено зміни до штату Окремого учбового медичного батальйону, який розташовувався в м. Бердичеві. Зі складу навчальної медичної роти ОУМедБ виключено один учбовий медичний взвод [6, арк.18]. Чисельність підготовки санітарних інструкторів у цій військовій частині скоротилася до 60 курсантів за період навчання та 120-ти за навчальний рік. А в липні 1998 року учбовий медичний батальйон, розташований в м. Бердичеві, було перетворено в окремий медичний батальйон, зі складу якого було виключено учбову медичну роту [6, арк.23].

На підставі Директиви Міністра оборони України від 24.06.1996 року відбулося переформування окремого учбового медичного батальйону розташованого в смт. Десна у 9 Військовий госпіталь. Згідно штату при госпіталі залишалась одна навчальна медична рота, яка могла здійснювати підготовку до 300 санітарних інструкторів за рік.

Слід відмітити, що за перші п'ять років будівництва ЗС України чисельність підготовки санітарних інструкторів для Сухопутних військ скоротилася вдвічі з 800 до 400 фахівців, а з 1998 року залишилася одна навчальна рота, яка знаходилася у складі 9-го Військового госпіталю (смт. Десна). З 2002 року в навчальній роті розпочато підготовку санітарних інструкторів з числа військовослужбовців військової служби за контрактом. Однак, чисельність замовлення на підготовку відповідних фахівців була не достатньою. Заповненість навчальної роти у кращі часи не перевищувала 70 % від її можливостей [4, с.439]. У грудні 2013 року єдина навчальна рота з підготовки санітарних інструкторів була розформована.

З початком окупації окремих територій Донецької та Луганської областей та проведенням АТО з метою виправлення ситуації щодо укомплектування підрозділів санітарними інструкторами з травня 2015 року відновлено підготовку санітарних інструкторів з числа мобілізованих військовослужбовців на загальновійськових полігонах.

У вересні 2015 року створена медична навчальна рота у складі 169 навчального центру Сухопутних військ (смт. Десна), яка за перший рік свого існування підготувала близько 700 санітарних інструкторів та стрільців-санітарів для ЗС України [5, с.95].

На базі Яворівського полігону (Львівська обл.) у 2016 році було розпочато роботу зі створення Центру тактичної медицини за стандартами НАТО, однак 205 Навчальний центр тактичної медицини було створено 15 травня 2017 року на базі медичної навчальної роти 169 навчального центру у смт. Десна Чернігівської області. У На-

вчальному центрі тактичної медицини військово-вслужбовці медичної служби протягом 16 тижнів будуть проходити підготовку за програмою підготовки бойового медика. Слід відмітити, що всі залучені до проведення навчальних та тренувальних занять інструктори пройшли навчання за програмою НАТО “бойовий медик” та мають практичний досвід надання медичної допомоги в АТО.

Крім того, на задоволення зазначених потреб сил АТО в підготовці військово-вслужбовців та молодшого медичного персоналу у 2015 р. створено позаштатну мобільну тренувальну групу з тактичної медицини для організованого проведення занять з військово-медичної підготовки військово-вслужбовців, які виконують бойові (спеціальні) завдання безпосередньо в районах проведення АТО на території Донецької та Луганської областей. Виїзди здійснювалися за безпосередніми заявками начальників медичних служб військових частин та підрозділів відповідно до затвердженого плану.

Слід відмітити, що разом з позаштатною тренувальною групою з тактичної медицини проводились заняття з тактичної медицини та домедичної допомоги представниками волонтерських і громадських організацій, які оперативно відреагували у скрутний для нашої країни час та надали допомогу.

За період існування навчальної медичної роти 169 Навчального центру (з вересня 2015 року до 15 травня 2017 року) було у підготовлено понад 900 санітарів та санітарних інструкторів. В той же час, мобільними тренувальними групами безпосередньо в районах проведення АТО допідготовлено з питань тактичної медицини понад 8000 військово-вслужбовців [5, с.95].

Все змінилося 20-го жовтня 2017 року, коли в Збройних Силах України офіційно з'явилися військово-облікові спеціальності (ВОС) “Бойовий медик взводу” та “Старший бойовий медик (роти, батареї та їм рівних)”. Слід відмітити, що перші 19 українців з різних видів і родів військ у 2016 році закінчили перший курс підготовки за стандартом Сухопутних військ США «Combat Medic», код спеціальності «68W». А з моменту створення 205 Навчального центру тактичної медицини – єдиного у ЗС України фахового навчального центру для медиків розпочато підготовку відповідних фахівців. Українська програма підготовки бойового медика, поєднує найкраще з досвіду Збройних Сил США та Канади. Перший випуск українських бойових медиків, підготовлених українцями, відбувся у вересні 2017 року. Після тривалих обговорень спеціальність “Бойовий медик” було закріплено у 337 наказі Міністерства оборони України (зміни до наказу набули чинності 20.10.2017 введенням в дію наказу Міністерства оборони України від 20.10.2017

№ 541 “Про затвердження Змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військово-вслужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військово-вслужбовців”)[11].

Аналізуючи нові спеціальності “Бойовий медик взводу” (молодший сержант) та “Старший бойовий медик (роти, батареї та їм рівних)” (сержант) (код спеціальності 878) слід відмітити, що це є медичні спеціалісти без медичної освіти, які не мають обмежень для військово-вслужбовців-жінок у призначенні на ці посади. На зазначені посади дозволяється призначати також осіб з медичною освітою, за їх бажанням. Проте кваліфікований медичний працівник повинен знаходитись у медичному закладі (особливо враховуючи неуккомплектованість посад медичних працівників Збройних Силах України), а виконання завдань у підрозділі можливе спеціалістом без медичної освіти, який пройшов відповідну фахову підготовку.

Майже за два роки функціонування 205 Навчального центру тактичної медицини провів три випуски курсантів та підготував 124 “Бойових медиків взводу”. Зараз проходять навчання ще 71 військово-вслужбовець за програмою підготовки “Бойових медиків взводу”. Слід відмітити, що всі вони додатково опановують мистецтво бути інструктором, який спроможний навчити інших військово-вслужбовців. З нинішнього року Навчальний центр тактичної медицини розпочне підготовку військово-вслужбовців за програмою підготовки “Старший бойовий медик (роти, батареї та їм рівних)”.

У Збройних Силах України з 2015 року впроваджено “Стандарт підготовки І-СТ-3 (видання 2): Підготовка військово-вслужбовців з тактичної медицини” [12], який розроблено відповідно до вимог чинного законодавства України з врахуванням досвіду АТО та стандартів держав-членів НАТО (Tactical Combat Casualty Care – надання допомоги пораненим в умовах бойових дій). З 2017 року було запроваджено нові сучасні навчальні програми підготовки і перепідготовки медичного персоналу відповідно до стандартів НАТО з використанням міжнародних протоколів надання домедичної та медичної допомоги.

Також слід відмітити, що якщо на початку АТО була відчутна потреба у медичних засобах та індивідуальних засобах захисту (аптечках). За окремими оцінками майже на 90 % забезпечення зони АТО індивідуальними медичними аптечками здійснювалося силами волонтерських та благодійних організацій, то на сьогоднішній день проблема майже повністю вирішена. Міністерством оборони України затверджено стандарт аптечки для військових за зразками НАТО, проводяться закупки та перевірки якості медичних

засобів для їх комплектування та забезпечення ними військово-вслужбовців, впершу чергу тих які зараз перебувають в зоні проведення Операції об'єднаних сил на окремих територіях Донецької та Луганської областей.

Висновки.

Досвід проведення АТО та ООС на Сході України висвітлює нагайну проблему в організації медичного забезпечення, а саме підготовку військово-вслужбовців з надання домедичної взаємодопомоги. Незважаючи на певні позитивні зрушення в організації занять з військово-медичної підготовки (тактичної медицини, домедичної допомоги) та запровадження “Стандартів підготовки І-СТ-3 (видання 2): Підготовка військово-вслужбовців з тактичної медицини” рівень знань та практичних навичок військово-вслужбовців з надання домедичної допомоги не завжди дозволяє своєчасно та правильно надати допомогу пораненим на полі бою і тому має постійно удосконалюватись.

Введення в підрозділах посад “Бойових медиків взводу” та “Старших бойових медиків (роти, батареї)”, а також відкриття 205-го Навчального центру тактичної медицини, для проведення їх навчання, дозволить значно покращити підготовку військово-вслужбовців з тактичної медицини. Практичні навички та уміння з надання домедичної допомоги і своєчасне надання її пораненим на полі бою дозволить зберегти життя та здоров'я бойовим побратимам.

Джерела та література:

1. Булах О.Ю., Халік С.В., Ричка О.В та ін. Керівництво для санітарних інструкторів рот і стрільців-санітарів.- ТОВ «Видавництво «Наші книги», Чернівці, 2007. – 196 с.
2. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць /за заг. ред. Академіків НАН України Цимбалюка В.І. та Сердюка А.М.– К.: ДП «НВЦ «Пріоритети». 2016. – 316 с.
3. Нікітюк О.В. Підготовка санітарних інструкторів для Збройних Сил України (1991–2008 рр.) // Військова медицина України. – 2009. т. 9 – №2. – С. 101–104.
4. Нікітюк О.В. Підготовка санітарних інструкторів як складова системи підготовки військово-медичних кадрів для Збройних Сил України (1991–2006 рр.) / О.В. Нікітюк // Збірн. наук. праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії. – 2011. – Вип. XXVIII. – С. 437–441.
5. Нікітюк О.В. Значення військово-медичної підготовки військово-вслужбовців за досвідом АТО / О.В. Нікітюк // Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції 30 листопада 2018 р. – К.: НУОУ, 2018. – С 92-96 с.
6. Окремий учбовий медичний батальйон, військова частина 10349. Історична довідка. (01.12.48 - 30.11.2000 р.) // ГДА МО України, м. Київ. Фонд 4104. – Оп. 22542. – Спр. 1. – 54 арк.
7. Окремий учбовий медичний батальйон, військова частина 42250. Витяг з історичного формуляру за період з 14 липня 1941 року по 30 червня 1992 року // Галузевий державний архів Міністерства оборони України (ГДА МО України, м. Київ). Фонд 2556. - Оп. 7076.-Спр. 1.- 12арк.
8. Окремий учбовий медичний батальйон, військова частина 42250. Ліквідаційний акт 1992 року // Галузевий державний архів Міністерства оборони України, м. Київ. Фонд 2556.– Оп. 7464. – Спр. 1. – арк. 1-2
9. Окремий учбовий медичний батальйон, військова частина 42250.

Накази командира військової частини 42250 (по стройовій частині) за 1991 рік // ГДА МО України, м. Київ. Фонд 2556. – Оп. 7072. – Спр. 11. – 229 арк.

10. Окремий учбовий медичний батальйон, військова частина 42255. Витяг з історичного формуляру за період з 1963 року по 1992 рік // ГДА МО України, м. Київ. Фонд 1704. - Оп. 7491. - Спр. 1. - 20арк.

11. Про затвердження Змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військово-вслужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військово-вслужбовців // наказ Міністерства оборони України від 20.10.2017 № 541 [Електронний ресурс] // Сайт Ліга закон. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE31252.html

12. Стандарт підготовки І-СТ-3 (видання 2): Підготовка військово-вслужбовців з тактичної медицини. Затверджений наказом Центру оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України від 26.02.2015 №17. – К.: «МП Леся», 2015. – 148 с.

13. 205-й Навчальний центр // [Електронний ресурс] // Сайт 205-й Навчальний центр. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/205_й_навчальний_центр_\(Україна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/205_й_навчальний_центр_(Україна)).

УДК 355/359.07

Оксана БЕРИСЛАВСЬКА (Київ)

СИСТЕМА ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Анотація: У статті розкрито поняття «цивільно-військове співробітництво», на основі аналізу нормативної бази, напрацювань провідних вчених, що у поєднанні із визначенням його мети, завдань та принципів сприятиме побудові перспективної моделі управління підготовкою фахівців з цивільно-військового співробітництва, а відтак – дозволить створити дієву та ефективну систему цивільно-військового співробітництва в Україні.

Ключові слова: цивільно-військові відносини, цивільно-військове співробітництво, сектор безпеки і оборони, системний підхід, система публічного управління.

Цивільно-військові відносини в їх сучасному вимірі є багатовекторною системою, яка в кінцевому підсумку має відповідати стандартам західних демократій щодо співвідношення цивільної та військової компоненти, формування конструктивного їх діалогу, налагодження взаємодії між ними, в тому числі і з метою подолання наслідків конфліктів, а також для використання найкращих практик цивільно-військового співробітництва за стандартами НАТО.

З огляду на це, доречним буде навести точку зору Білошицького В.І., який серед всієї палітри напрямків цивільно-військових відносин основним називає демократичний цивільний контроль, а також окремим напрямком виділяє створення структур з питань активної взаємодії з державними та недержавними організаціями. Їх умовна назва – CIMIC (Civil-Military Cooperation). Метою таких структур є подальша оптимізація системи цивільно-військових відносин з врахуванням не лише рекомендацій НАТО, а й інших міжнародних організацій, включно з ЄС та ООН [1, с.63].

Ми вважаємо, що поняття «цивільно-військове співробітництво» є ключовим у межах нашого дослідження, разом з тим його ґрунтовне вивчення дозволить нам виявити загальні ознаки, що йому притаманні та запропонувати особливості, що відображатимуть специфіку саме управління підготовкою фахівців з цивільно-військового співробітництва.

У Положенні «Про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України», цивільно-військове співробітництво (далі – ЦВС) визначене як систематична, планомірна діяльність Зброй-

них Сил України (далі – ЗСУ) по взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів ЗСУ з метою формування позитивної громадської думки про діяльність ЗСУ і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій [6].

Виходячи з вищевикладеного, можемо відзначити, що така діяльність передбачає комунікацію цивільного та військового компонентів, зокрема як на державному, так і на регіональному рівнях для забезпечення довгострокового і узгодженого механізму повноцінного захисту цивільного населення в умовах конфлікту і зменшення шкоди.

На цей аспект також звертає увагу О. Ноздрачов, який акцентує, що цивільно-військове співробітництво являє собою сумісну діяльність, суб'єктами якої є, з одного боку, – Збройні Сили України, з іншого, – органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, організації та громадяни у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України [5, с.64].

Визначення цивільно-військового співробітництва, запропоноване Коропатніком І.М. є дещо ширшим і ґрунтується на сформульованих автором сутнісних ознаках цивільно-військового співробітництва, зокрема таких як: урегульованість правовими нормами, серед яких ключове місце посідають норми адміністративного права; системність, властивостями якої є наявність взаємопов'язаних елементів, взаємодія між ними та спільна мета; впорядкованість правовідносин, що виникають у межах цієї системи [4, с.238].

Продовжуючи думку, автор пропонує розуміти поняття цивільно-військового співробітництва як врегульованої правовими нормами системи взаємовідносин між суб'єктами, до яких належать, з одного боку, – Збройні Сили України як особливий інститут держави, з іншого, – органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання, організації та громадяни, призначенням якої є створення сприятливих умов для реалізації функціональної мети

кожного з них, надання допомоги громадянам у зоні збройного конфлікту, на підставі чого забезпечується підвищення авторитету Воєнної організації держави і збільшення ефективності діяльності Збройних Сил України [4, с.238].

Разом з тим Шевченко В. вважає цивільно-військове співробітництво формою управління у контексті діяльності військово-цивільних адміністрацій. Авторка, зазначає, що в межах проведення АТО відбувається управління територіями, на яких вона проводиться. Таке управління здійснюється у формі цивільно-військового співробітництва – унікальної форми взаємодії цивільної та військової адміністрацій, спрямованої на забезпечення першочергового виконання ЗСУ завдань щодо захисту суверенітету та недоторканності державної території, а також суспільно-політичних та соціально-економічних процесів розвитку територій з урахуванням особливостей проведення АТО [7, с.197].

Ми вважаємо такий підхід дещо однобічним та таким, що не виправдано звужує напрямки цивільно-військового співробітництва. Саме тому ми відстоюємо думку про те, що при визначенні цивільно-військового співробітництва треба виходити з того, що воно є системою, яка поєднує набір елементів згрупованих для досягнення мети. Досягнення мети цивільно-військового співробітництва забезпечується вирішенням низки завдань, які організаційно поєднані за структурно-функціональним принципом.

В цьому аспекті доцільно буде проаналізувати Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України (далі – Положення). Так, відповідно до Положення, метою ЦВС ЗСУ є створення сприятливих умов для виконання покладених на Збройні Сили України завдань за призначенням, а також недопущення перешкоджання цій діяльності з боку місцевого населення у районах постійної дислокації військових частин та підрозділів ЗСУ (далі – військові частини), на шляхах переміщення військ (сил) та під час запровадження заходів правового режиму надзвичайного та воєнного стану, участі в стабілізаційних (антитерористичних) операціях, операціях з підтримання миру і безпеки – в районах відповідальності військових частин, операційних зонах угруповань військ (сил) ЗСУ, інших військових формувань та правоохоронних органів, залучених до виконання завдань оборони, шляхом реалізації заходів ЦВС, спрямованих на формування позитивного іміджу ЗСУ, пошуку ефективних форм взаємодії з цивільним населенням та забезпечення його першочергових потреб за рахунок військових та невійськових ресурсів, а також мінімізації негативного впливу на місцеве населення факторів застосування військ (сил), досягнення успіху інформаційно-психологічних та спеціальних операцій [6].

Враховуючи досвід діяльності груп цивільно-військового співробітництва в рамках їх участі в антитерористичній операції на Сході України, Коропатнік І.М. визначає наступні завдання фахівців цивільно-військового співробітництва: підвищення рівня взаємної довіри громадян і Збройних Сил України; усвідомлення та підвищення рівня соціальної відповідальності суб'єктів цивільно-військового співробітництва; підвищення рівня правосвідомості військовослужбовців з метою виключення випадків неправомірної поведінки, яка порушує права, свободи та інтереси цивільного населення; зниження рівня внутрішніх загроз, що виникають внаслідок ведення бойових дій на території держави; створення якісно підготовлено військового резерву; консолідацію українського суспільства [4, с.238].

Відповідно до Положення завдання ЦВС ЗСУ є засобами досягнення мети та можуть бути умовно поділені на групи, що в подальшому дозволить здійснити структурно-функціональний аналіз підрозділів ЦВС відповідно до покладених на них завдань. Отже, ми можемо згрупувати вказані завдання таким чином: 1) здійснення аналізу суспільно-політичної обстановки у районах дислокації (застосування) підрозділів ЗСУ, проведення навчань (міжнародних навчань), розташування підрозділів збройних сил інших держав, зосередження і застосування військ (сил) та узагальнення цієї інформації; 2) оцінка цивільного середовища, міжконфесійних та міжетнічних відносин з метою визначення дестабілізуючих факторів у зоні діяльності підрозділів ЗСУ, прогнозування впливу на виконання ними завдань; 3) здійснення впливу на цивільне населення з метою нівелювання дестабілізуючих факторів та забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на підрозділи ЗСУ завдань шляхом планування, організації та здійснення заходів ЦВС ЗСУ [6], [3].

В той же час Шевченко В., використовуючи управлінський підхід та беручи до уваги діяльність військово-цивільних адміністрацій, зазначає, що головне завдання підрозділів (частин) військово-цивільного адміністрування – це організація співпраці з цивільним населенням, місцевими органами влади, іншими військовими формуваннями, що перебувають на постійній чи тимчасовій основі у визначеній зоні, урядовими та неурядовими організаціями, релігійними громадами в районі конфлікту або катастрофи. Фахівці підрозділів військово-цивільного адміністрування виконують роль поєднувальної ланки між формуваннями регулярних збройних сил (правоохоронних силових структур) та мирними мешканцями зони конфлікту й відповідають передусім за інформаційну складову забезпечення співробітництва обох сторін. Професіонали координують діяльність військових, урядових, неурядо-

УДК [327.8+355.4][477.61/.62]

Наталя МАРЦІНКО (Львів)

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРУП ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА СХОДІ УКРАЇНИ

Анотація. *Зміни у військово-стратегічній обстановці «традиційного» (регулярного) типу за останні десятиріччя призвели до змін структури і функцій збройних сил. Ризики виникнення великомасштабних війн значно знижуються, проте локальні та регіональні конфлікти стають дедалі частішими. Виникають нові загрози у сфері безпеки, зокрема діяльність сепаратистських рухів, гібридні війни, розповсюдження зброї масового ураження тощо. Східний сусід-агресор виявився провідним актором у підтримці сепаратизму на Сході України. З огляду на це перед урядом України постало питання щодо врегулювання діяльності груп цивільно-військового співробітництва для захисту і підтримки цивільного населення у зоні конфлікту, підвищення довіри до Збройних Сил України (ЗС України) як інституту держави та координації зусиль цивільної і військової сторін у досягненні відповідної спільної мети.*

Ключові слова: *цивільно-військове співробітництво, цивільно-військові адміністрації, Організація Об'єднаних Націй, Організація Північноатлантичного договору, Операція об'єднаних сил.*

З початком індустріалізації у XX столітті прийшло осмислення економічної сутності війни. Звичайно, військові дії є граничним способом вирішення міждержавних суперечок, проте збройні конфлікти не припиняються протягом всієї історії людства. Що стосується сучасних військових конфліктів регулярного типу, тут не можна не звернути увагу на стійку тенденцію до зміни співвідношення бойової та не бойової діяльності військ. Прослідковується усталена зміна на користь не бойових аспектів ведення збройних конфліктів, тобто поряд із військовослужбовцями у зоні конфлікту діють представники інших силових відомств, недержавні структури та організації, представники фінансово-економічних відомств. Французький політик і дипломат Шарль Моріс Талейран говорив, що війна – справа надто серйозна, щоб довіряти її військовим. А англійський військовий історик та теоретик Б.Г. Ліддел Гарт у своїх працях (кінець 30-х років XX століття) доводив, що подібно до того як техніка набуває домінуючого положення над живою силою на полі бою, так і економіка у вирішенні проблем великої стратегії відсуває діючі армії на задній план. Промисловим підприємствам необ-

хідно забезпечити безперебійну роботу, бо інакше армії стануть, ні чим іншим, як інертними масами [5, С. 41–42]. Відомий австрійський економіст, львів'янин за походженням, Людвіг фон Мізес вбачав взаємозв'язок економіки та історії. На думку науковця, статистичні дані, не що інше, як історичні показники, тобто еквівалент кількісного аналізу і виміру, які повідомляють нас про події минулого [6, С. 55–56]. Діяльність людини завжди спрямована на задоволення своїх потреб – матеріальних (економічних), соціальних. Держава це ключовий суб'єкт, який є одночасно і апаратом примусу, і апаратом стримування, який користуючись різними інструментами здійснює умови впливу на діяльність та потреби суспільства. Економічну зацікавленість мають усі учасники збройних конфліктів. Ті війни які відбувались завдяки збуренню ідеологічних супротивників – зійшли нанівець, натомість зростала кількість збройних конфліктів та внутрішньодержавних ворожнеч. Побільшало конфліктів між численними збройними угрупованнями всередині держав. Не оминула така участь і Україну. Збройний конфлікт розв'язаний східним сусідом-агресором поставив перед українським народом нові завдання які полягали не тільки у відбитті агресії, але й у підтриманні та налагодженні порядку у зоні конфлікту. Органи цивільно-військового співробітництва покликані для налагодження повсякденної діяльності шляхом взаємної, усесторонньої співпраці між військовими структурами та цивільним урядом. За таких умов виникала необхідність швидко та оперативно на територіях спустошених і виснажених держав налагоджувати повсякденну діяльність. Це призвело до побудови постійних впорядкованих цивільно-військових відносин, які покликані для взаємної, усесторонньої співпраці між військовими структурами та цивільним урядом. Україна, яка є членом-засновником Організації об'єднаних Націй (ООН) з 1945 року. Проте у напрямку миротворчої діяльності активно наша держава почала працювати лише після здобуття незалежності. У 90-х роках XX століття різко погіршилась ситуація на Балканах. Міжнародна спільнота змушена була втрутитись у конфлікт. Не залишилась осторонь і Україна, Верховна Рада якої 3 липня 1992 року затвердила

вих, міжнародних, благодійних, релігійних та інших організацій стосовно безпосереднього надання допомоги та забезпечення постраждалих верств населення [7, с.203].

Ми вважаємо, що системний підхід у дослідженні цивільно-військового співробітництва дозволяє вибудовувати таку систему ЦВС ЗСУ, яка має забезпечувати виконання загальної стратегічної мети та досягнення корисного результату від діяльності цього органу за допомогою виконання структурними підрозділами певних функцій, комунікації з іншими органами влади та неурядовими інституціями, використання історичних цінностей і здобутків та інтегрування закордонного досвіду.

З цього приводу слушною є думка Білошицького В.І., який вважає, що убезпечення країни на засадах активного розгортання цивільно-військового діалогу має на меті формування відкритого, плюралістично організованого суспільства, здатного ефективно маневрувати суспільними ресурсами в загрозливих ситуаціях. У протилежному випадку в загальній системі соціальних взаємин домінують «люди в погонах», що збіднює, спрощує соціальні комунікації, а загалу пропонується модель поведінки, орієнтована на підготовку до чергової військової акції (війни, конфлікту, військової допомоги тощо) [2, с.66].

Ми підтримуємо думку науковців, які розкривають поняття цивільно-військового співробітництва як систему з виділенням відповідних елементів цієї системи, але відзначаємо, що одним з ключових елементів цивільно-військового співробітництва є саме суб'єктна складова або ж кадровий потенціал.

Підсумовуючи викладене та зважаючи на те, що ситуація на Сході України показала необхідність створення ефективної системи цивільно-військового співробітництва, ми вважаємо, що така система повинна включати підготовку фахівців за спеціальністю «Цивільно-військове співробітництво». Саме тому до актуальних і вкрай важливих завдань ми відносимо створення умов для такої підготовки у системі вищої військової освіти, а також побудову ефективної моделі управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, яка б враховувала: забезпечення кадрами, тобто визначення потреби ЗСУ у силах та засобах ЦВС; їх ефективне використання, тобто впровадження штатних посад (як військових, так і цивільних) для фахівців ЦВС; професійний і соціальний розвиток фахівців ЦВС, тобто наявність можливостей для навчання, розвитку кар'єри та забезпечення соціальних потреб та запитів.

Джерела та література:

- Білошицький В.І. Основи цивільно-військових відносин: світовий досвід та Україна. Освіта регіону. №4. 2012. С.63. URL: <http://social-science.com.ua/article/898>
- Білошицький В.І. Цивільно-військові відносини в умовах демократії:

значення для України. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, II(5), Issue: 31, 2014. С.66-70. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/biloshytsky_v.i._civil-military_relations_in_a_democratic_society_implications_for_ukraine.pdf

3. Військове право: підручник / за ред. І.М. Коропатніка, І.М. Шопіної. Київ: Алерта. 2019. 648 с. (Розділ 11. Правове забезпечення цивільно-військового співробітництва. Коропатнік І.М. Бериславська О.М. С. 200-217)

4. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади: монографія. Київ: «МП Леся», 2016. 412 с.

5. Ноздрачов О.О. Особливості діяльності груп цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 29 вересня 2015 року). Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. С. 64–66.

6. Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України від 20.12.2017 №446. URL: <https://civic.com.ua/>

7. Шевченко В. Адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4(12). С. 196–206 URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/12-2016/shevchenko.pdf>

Постанову “Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об’єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії” [7]. Українські миротворці, в умовах обмеженого фінансування, набували реальний досвід військової підготовки за рахунок фінансування ООН у Боснії та Герцеговині, Словенії, Лівані, Сьєрра-Леоне, Ліберії, Республіці Ірак і в Косові. Ці навички допомогли сформувати ряди фахівців, які набули практики роботи з іноземними партнерами та їх стандартами, зокрема і в співробітництві з цивільними організаціями на звільнених територіях. Також миротворча діяльність сприяла закріпленню за Україною статусу нейтральної держави.

Одним з перших дослідників, котрі досліджували питання взаємодії та співпраці цивільних та військових організацій, був С. Хантінгтон. У своїй праці “Солдат та держава. Теорія і політика військово-цивільних відносин” дослідник пропонує розроблену ним систему “об’єктивного контролю”, яка урівноважує компетенцію військових та цивільних органів [1, 1957]. Міжнародні організації ООН (Організація Об’єднаних Націй), ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі) та НАТО (Організація Північноатлантичного договору) допомогли цивільно-військовому співробітництву вийти на новий транс регіональний рівень.

Зокрема у Довіднику НАТО (2001 року) одним із фундаментальних завдань є координація дій між командуванням НАТО та цивільними організаціями, яка забезпечується співпрацею військових та цивільних спеціалістів [3]. Це дозволило, при вирішенні військових конфліктів, враховувати соціальні, політичні, культурні, економічні, релігійні та інших гуманітарні фактори під час планування та проведення міжнародних миротворчих операцій. В нових умовах, які диктує сьогодення, процес мирного врегулювання потребує зведеної, консолідованої співпраці усієї громади для тісної співпраці військових з цивільними органами. Співпраця широкого кола цивільних установ (міжнародних організацій, національних інститутів, громадських та релігійних організацій) щодо розв’язання суперечок повинна сприяти встановленню миру на даній території. Крім того ЦВС здебільшого розглядають як “психологічну операцію”, тобто “безпосередньою метою цивільно-військового співробітництва є забезпечення повноцінної співпраці між командувачем НАТО та цивільним населенням й інституціями в межах сфери відповідальності командувача з тим, щоб створити умови, які надали б йому максимально можливі моральні, матеріальні та тактичні переваги” [2, Para. 1].

Цивільно-військове співробітництво (ЦВС) у Збройних Силах України створено у 2014 році як пілотний проект. На півдні Херсонської та на за-

ході Донецької областей (у зоні проведення антитерористичної операції (АТО)) у 2014 році діяли дві групи ЦВС [12]. Згодом кількість груп було збільшено, а також, урізноманітнено військові спеціальності та розширено діяльність особового складу ЗС України відповідно до стандартів НАТО. Необхідно зауважити, що діяльність цивільно-військового співробітництва в межах загальної структури Збройних Сил України в районах проведення антитерористичної операції (від травня 2018 року Операція об’єднаних сил) на Сході України значно підвищує довіру цивільного населення до ЗС України, поліпшує ставлення до дій українських військових у районах дислокації та розширює можливість протидії негативному інформаційному впливу агресора на населення сходу України. Оскільки система ЦВС ЗС України молода, вона потребує детального вивчення та формулювання планування застосування та управління цими підрозділами під час миротворчих операцій.

Важливо створити і запровадити надійну правову основу для оперативного та мобільного прийняття рішень і механізм взаємодії військового керівництва з державною владою та цивільним населенням.

Вже сьогодні групи цивільно-військового співробітництва працюють у напрямках надання допомоги цивільному населенню, надають всебічне сприяння діяльності військовим підрозділам ЗС України, правоохоронним органам, місцевим органам влади, засобам масової інформації та приватного сектору [10].

Командувач ООС Сергій Наєв розповів, що допомога цивільному населенню є одним із пріоритетних напрямків діяльності підрозділів ЦВС [4]. Так, у селищі Золоте 4 з моменту його звільнення працюють медики, функціонує дільничний пункт поліції, надається гуманітарна допомога. Також представники його структурного підрозділу організовують лікування дітей зі складними захворюваннями, організовують відпочинок та екскурсії дітей з населених пунктів прифронтової зони, дарують дітям різні подарунки.

Існує гуманітарний проект “Евакуація 200” у якому спільно із Національним військово-історичним музеєм України, Державною службою у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, громадськими і волонтерськими організаціями здійснюють пошукові роботи з метою встановлення невідомих місць поховань та імен осіб, загинувших, померлих (зниклих безвісти) під час проведення антитерористичної операції, перепоховання їхніх останків [9]. Усі ці дії сприяють позитивному ставленню населення прифронтової зони до ЗС України і українського уряду.

Уже зараз вироблені певні принципи організації ЦВС [11, 87 с.]. Зокрема, до керівного складу ЦВС

входить військовослужбовець, котрий володіє оперативно-тактичною обстановкою та уповноважений координувати діяльність ЦВС та Збройних Сил України; діяльність ЦВС є невід’ємною частиною плану командувача Збройних Сил України та має сприяти виконанню завдань з метою якнайшвидшого ефективного досягнення бажаного результату; ЗС України повинні узгоджувати свою діяльність з представниками ЦВС та громадськості на територіях АТО (з травня 2018 року ООС); діяльність ЦВС на окупованих територіях є тимчасовою із подальшою передачею усіх зобов’язань місцевій владі чи відповідним цивільним установам. Практично ці принципи діяльності ЦВС апробовані у Законі України № 1669 VII “Про військово-цивільні адміністрації”, який був підписаний 03 лютого 2015 року [8]. Стаття 1 цього закону роз’яснює, що цивільно-військові адміністрації, котрі є юридичними особами, призначені для дотримання Конституції та законів України, гарантування безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсіям і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи та соціальної напруги в районі проведення АТО, відповідно до стандартів НАТО.

Відповідно до вимог статті 4 Закону України “Про військово-цивільні адміністрації” економічним процесам у функціональному навантаженні ВЦА приділяється окрема увага. Зокрема, до їх повноважень належить підготовка та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення збалансованого економічного розвитку території; залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі у комплексному соціально-економічному розвитку населених пунктів; розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади; складання та затвердження місцевого бюджету та внесення змін до нього; встановлення ставок місцевих податків і зборів відповідно до вимог чинного законодавства України; встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги; організація благоустрою населених пунктів, ринків, ярмарків. Оскільки відомо, що відновлення економічних процесів та економіки в цілому, покращує відбудову суспільних психологічних настроїв на територіях Донецька та Луганська.

Донедавна керівництво функціонуванням обласних військово-цивільних адміністрацій (ВЦА) реалізовував керівник Антитерористичного центру при Службі безпеки України та Верховна Рада України. Отже, на лице перехресне підпорядкування, яке ускладнювало якісну роботу ВЦА. Тому Президентом України у квітні 2018 року

був підписаний указ про припинення АТО і початок Операції об’єднаних сил. Відповідно до цього Закону підпорядкування ЦВС переходить до Міністерства оборони України, що полегшить діяльність цієї структури, а відповідно і її ефективність.

Спеціалісти військово-цивільного адміністрування є сполучним сегментом між ЗС України та мирним населенням на території Операції об’єднаних сил та забезпечують співробітництво обох сторін. Фахівці координують діяльність військових організацій, благодійних, релігійних, міжнародних та інших структур щодо надання допомоги населенню у зоні ведення бойових дій [10]. Особовий склад ЦВС, відповідно до його посадових обов’язків, виконує різні завдання які вимагають від нього високих професійних якостей. Офіцери повинні одночасно бути готовими до вирішення завдання декількома способами для досягнення найкращого результату.

Висновки. Реалії сьогодення, зокрема зовнішня агресія східного сусіда, підтверджують необхідність врахування політичних, економічних, соціальних, культурних, релігійних та гуманітарних факторів під час планування та проведення військових операцій. ЦВС полегшує перехід від бойових дій до діяльності цивільних структур і навпаки. Цивільно-військова взаємодія є ефективною і в операціях невійськового різновиду, що було доведено практично під час миротворчих операцій на Балканах (розмінування, технічна підтримка).

Існує проблема низького рівня комунікації та погоджених дій між органами влади і суспільством, що викликає маніпуляцію і спотворення громадської думки відносно власної держави. Тому цивільно-військове співробітництво повинно виступити механізмом здатним налагодити процес взаємодії силових структур, зокрема ЗС України та громадянського суспільства. Велику роль у побудові цих відносин відіграють обставини демократизації та міжнародного становища. Виклики глобалізації схиляють український уряд збільшувати роль і місце ЗС України у забезпеченні цілісності кордонів та підтримці миру на Сході України. Це призводить до збільшення економічних витрат, проте ці дії однозначно збільшують престиж і авторитет України як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Необхідні та обов’язкові умови цивільного співробітництва для отримання членства в міжнародних організаціях економічного партнерства і колективної безпеки. Однак, діяльність ЗС України сьогодні на територіях Донецької і Луганської областей потребують доопрацювання методів і способів роботи з населенням відносно стандартів НАТО. Фахівці вважають, що необхідно розробити Стратегію цивільно-військового співробітництва яка буде спрямована на встанов-

УДК 355.1:352(477)

Іванна ЧОБИТ (Львів)

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ГРУПИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА 24-Ї ОКРЕМОЇ МЕХАНІЗОВАНОЇ БРИГАДИ

Анотація. У статті коротко охарактеризовано періоди діяльності групи цивільно-військового співробітництва (ЦВС) 24-ї окремої механізованої бригади (ОМБр). Проаналізовано мету, завдання та напрямки діяльності групи ЦВС. Наведено окремі приклади та висвітлено роботу, що проводилась групою ЦВС на початковому етапі її існування після введення у штат 24-ї ОМБр. Окрема увага приділяється розкриттю етапів роботи групи, як на мирній території так і в районі виконання бойових завдань. Стаття має на меті на основі особистого досвіду автора розкрити основні аспекти діяльності групи ЦВС 24-ї ОМБр. Актуальність полягає у висвітленні роботи групи ЦВС 24-ї ОМБр задля удосконалення системи ЦВС Збройних Сил України в цілому.

Ключові слова: група, цивільно-військове співробітництво, 24-та окрема механізована бригада, Збройні Сили України.

Створення системи ЦВС у ЗС України було зумовлено початком збройної агресії на Сході України та відбувалось поетапно. У травні 2014 р. почав реалізовуватись пілотний проект із направлення груп ЦВС у військові частини Сухопутних військ. У грудні цього ж року на оперативно-стратегічному рівні було створено Управління ЦВС у ЗС України. На оперативно-тактичному рівні, у 2015 р., було створено групу ЦВС Об'єднаного оперативного Штабу ЗС України, відділи в оперативних командуваннях СВ ЗС України, відділ ЦВС ВМС ЗС України, відділ ЦВС в командуванні СВ ЗС України та групи ЦВС, які діють в інтересах керівників оперативно-тактичних угруповань та штабу АТО. Щодо тактичного рівня, то у другій половині 2016 р. у штати окремих механізованих (мотопіхотних, танкових, гірсько-штурмових) бригад Сухопутних військ ЗС України було введено групи ЦВС [7, с. 41; 5; 1]. Як наслідок, у 24-й окремій механізованій бригаді імені короля Данила група ЦВС була сформована та почала функціонувати з вересня 2016 р. В повсякденній діяльності у пункті постійної дислокації військової частини (м. Яворів) група безпосередньо підпорядковується командирі бригади та начальнику відділу ЦВС оперативного командування «Захід», а під час виконання завдань в зоні проведення АТО – командирі бригади та начальнику групи ЦВС відповідного оперативно-тактичного угруповання (ОТУ). До скла-

ду групи, згідно штатного розпису, входить начальник та офіцер групи цивільно-військового співробітництва бригади. Особовий склад групи, який був призначений на посади начальника групи ЦВС та офіцера групи ЦВС були представниками інших військових спеціальностей без відповідної підготовки та отримували досвід вже безпосередньо виконуючи обов'язки на своїх посадах в зоні антитерористичної операції. Метою діяльності групи ЦВС у 24-й ОМБр є створення сприятливих умов для успішного виконання поставлених завдань та проведення бойових дій шляхом взаємодії між командуванням військової частини і органами місцевого самоврядування та недопущення гуманітарної катастрофи, та втрат серед місцевого населення [6]. Реалізація вказаної мети здійснюється у трьох аспектах:

- політичному (співпраця з органами місцевого самоврядування);
- військовому (виконання завдань за призначенням);
- гуманітарному (проведення роботи щодо визначення пріоритетних напрямів гуманітарної допомоги) [3].

Зазначена мета передбачає необхідність постановки та виконання таких завдань групою ЦВС:

- підтримка особового складу групи в постійній готовності до виконання завдань за призначенням та успішне виконання нею визначених завдань;
- виконання вимог керівних документів за напрямом своєї діяльності;
- взаємодія з органами місцевого самоврядування, школами, дитсадками, лікарнями, з цивільним населенням, вітчизняними і міжнародними, урядовими, неурядовими організаціями, ЗМІ, представниками духовенства у зоні відповідальності військової частини [2];
- збір, узагальнення даних, оцінювання ситуації, виходячи з місцевих політичних, культурних, історичних, етнічних особливостей, потреб місцевого населення, присутності і діяльності вітчизняних і міжнародних урядових, неурядових, організацій, ЗМІ, представників духовенства у зоні відповідальності військової частини;

лення довіри до органів державної влади з боку населення Донецької і Луганської областей, а від так і відновлення нормальної життєдіяльності східного регіону.

Виклики сьогодення, вимагають від уряду рішучих дій по вдосконаленню законодавчого і практичного забезпечення діяльності підрозділів цивільно-військового співробітництва. Існує проблема обміну інформацією, оскільки цивільні організації максимально прозорі по відношенню до отримуваної інформації, а інформація якою володіють збройні сили є таємною. У майбутньому необхідно враховувати ці відмінності та знаходити шляхи вирішення даних проблем.

Джерела та література:

1. Huntington S. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations – Harvard Univ. Press, 1957.
2. NATO Civil-Military Cooperation (CIMIC) Policy. MC 411. — Brussels, Aug. 1997. — Para. 1.
3. Див.: "Довідник НАТО" 2001 року [online] Доступно- <http://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook2001.pdf> [Дата звернення 22 Лютий 2019].
4. Командувач розповів, від чого залежить перемога України у війні на Донбасі. Економічні новини. [online] Доступно- http://news.enovosty.com/news_politics/full/1909-komanduyushhij-oos-rasskazal-ot-chego-zavisit-pobeda-ukrainy-v-vojne-na-donbasse [Дата звернення 12 Березень 2019].
5. Лиддел Гарт Б.Г. Вторая мировая война, М., 2002. С. 41–42.
6. Мизес Л., фон. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории. Челябинск, 2005. С. 55–56.
7. Постанова Верховної Ради України "Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії" [online] Доступно- <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2538-12> [Дата звернення 22 Лютий 2019].
8. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII [online] Доступно- <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/141-19> [Дата звернення 22 Лютий 2019].
9. Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року № 998-р [online] Доступно- <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2015-r> [Дата звернення 22 Лютий 2019].
10. Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України [online] Доступно- <https://cimic.com.ua/functions> [Дата звернення 22 Лютий 2019].
11. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навч. посіб. – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2015. – 87 с.
12. Цивільно-військове співробітництво ЗС України. Ознайомчий курс ЦВС. Офіційний сайт. [online] Доступно - <https://cimic.com.ua/course> [Дата звернення 12 Березень 2019].

- надання допомоги, взаємодія та проведення робіт з очищення місцевості, об'єктів господарювання та інфраструктури від вибухонебезпечних пристроїв;
- допомога та участь у проведенні державних та релігійних свят, популяризація Збройних Сил України;
- співпраця та супроводження волонтерів, концертних груп, міжнародних організацій до місця надання допомоги, проведення заходів в районі відповідальності військової частини;
- формування позитивної громадської думки щодо певного військового угруповання та ЗСУ, в цілому, і забезпечення сприятливих умов для виконання військовою частиною (підрозділами) покладених на неї завдань;
- своєчасне реагування групи ЦВС на запити місцевих органів самоврядування, представництв громадських, неурядових, міжнародних організацій в населених пунктах в рамках можливостей сил та з урахуванням наявних ресурсів;
- здійснення координації надання допомоги цивільному населенню [3];
- організація, підготовку та передачу тіл військовослужбовців, які загинули (померли) в зоні антитерористичної операції із дотриманням всіх вимог групі «Евакуація 200» [6];
- ведення обліку військовослужбовців військової частини, які зникли безвісти, загинули та невивезені з території бойових дій, та які перебувають в полоні у незаконних збройних формувань, підрозділів Збройних сил Російської Федерації на території тимчасово окупованих Донецької, Луганської областей;
- сприяння, організацію, надання визначених документів для ексгумації тіл військовослужбовців своєї військової частини [4].

У зв'язку з тим, що група цивільно-військового співробітництва 24-ї ОМБр бере участь у процесі планування функціональних завдань бригади, важливою функцією є організація взаємодії з іншими службами забезпечення та структурними підрозділами бригади, що є чи не найважливішим аспектом у діяльності групи. При цьому, групою ЦВС з питань спільного виконання завдань, взаємодія організовується за вказівкою командира бригади, а саме з: юридичною групою, відділенням морально-психологічного забезпечення, прес-службою, капеланами, медичною службою, розвідувальним відділенням, фінансовою службою, службами тилу та озброєння та іншими.

До моменту введення групи ЦВС у штат 24-ї ОМБр допомоги щодо цивільно-військової співпраці надавали групи координації ЦВС штабів ОТУ «Луганськ» та ОТУ «Донецьк», котрі безпосередньо взаємодіяли із командиром бригади. Вже у 20-х числах вересня 2016 р. група ЦВС 24-ї

ОМБр фактично розпочала своє функціонування. Діяльність групи ми розділяємо на два періоди: період виконання заходів відновлення боєздатності на мирній території та період виконання бойового завдання в зоні проведення АТО, які є взаємопов'язані між собою.

Період виконання заходів відновлення боєздатності на мирній території характеризується діяльністю направленою на підтримку існуючих та пошуку нових зв'язків із органами місцевого самоврядування, волонтерськими організаціями, представниками духовенства за для залучення їх до надання допомоги бригаді та населенню в зоні бойових дій.

В періоді виконання бойового завдання групою ЦВС бригади в зоні проведення АТО (ООС) ми виділяємо такі етапи: початковий, основний та завершальний.

Початковий етап відбувається безпосередньо перед виїздом бригади у смугу її відповідальності в районі виконання завдання з метою сприяння військово-цивільних адміністрацій, органів місцевого самоврядування у розвантаженні і транспортуванні техніки та особового складу та зайнятті бойових позицій. Під час цього етапу група ЦВС 24-ї ОМБр разом із командуванням бригади проводить переговори із Головою цивільно-військової адміністрації міста та мером міста. В процесі переговорів були озвучуються певні домовленості щодо зайняття військовими цивільних будівель та визначених територій в межах певного району. Також визначаються проблемні питання щодо соціально-політичного, економічного (у тому числі стану місцевої інфраструктури), демографічного, релігійного аспектів та шляхи їх вирішення як з боку військових так і з боку цивільних. Якщо під час процесу зайняття позицій підрозділами бригади в зоні відповідальності виникали певні труднощі, то вони вирішувались шляхом досягнення консенсусу з обох сторін, але варто зауважити, що військова сторона певною чином диктувала свої умови.

Основний етап включає в себе забезпечення сприятливих умов для виконання бригадою покладених завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів. Першочерговим завданням цього етапу для групи ЦВС 24-ї ОМБр є входження у взаємодію із силовими структурами, місцевим самоврядуванням, урядовими та неурядовими організаціями, директорами навчальних та дошкільних закладів та представниками духовенства з метою формування позитивного іміджу 24-ї ОМБр та нівелювання негативних настроїв місцевого населення щодо ЗСУ, на чому були зосереджені основні зусилля.

Зокрема, у 2016-2017 рр. спільними зусиллями

групи ЦВС, волонтерських та міжнародних організацій була зібрана, отримана та доставлена неодноразова гуманітарна допомога (медикаменти, продукти харчування, одяг, канцелярські товари, солодощі) дитячим садкам, школам, інтернатам, малозабезпеченим сім'ям, місцевим жителям сірої зони у населені пункти Врубівка, Золоте, Катеринівка, Попасна, Новоолесандрівка, Новозванівка, Гірське, а також було розповсюджено українську пресу [5, с 91]. Було знешкоджено снаряди, які не детонували і знаходились у дворах або помешканнях мирних жителів та розміновано поля, дороги, залізничні колії в зоні відповідальності бригади. Також за допомогою небайдужих людей та волонтерських організацій було проведено акції та конкурси такі, як «Схід і Захід разом», «Моя з татом мрія – краща мрія 2017», «Подаруй писанку воїну АТО». Офіцери групи ЦВС разом із органами місцевої влади організовували проведення концертів та святкових заходів приурочених до Дня Незалежності, Дня Збройних Сил України в містах Попасна та Сєверодонецьк, а також супроводжували волонтерські концертні групи до підрозділів бригади.

Завершальний етап полягає у проведенні роботи, пов'язаної із виходом бригади із смуги відповідальності в пункт постійної дислокації. Він включає в себе попередження органів місцевої влади про здійснення маневрів військових підрозділів до станції завантаження техніки та особового складу, передачу орендованих майна та приміщень, передачу оперативної інформації представникам групи ЦВС військової частини, яка прибула на ротацію, інформацію про смугу відповідальності.

Сумним чинником, який притаманний періоду виконання бойового завдання групою ЦВС бригади в зоні проведення АТО (ООС) є організація, підготовка та передача тіл військовослужбовців, які загинули (померли) в зоні бойових дій групі «Евакуація 200», ведення обліку військовослужбовців військової частини, які зникли безвісти, загинули та невивезені з території бойових дій, та які перебувають в полоні у незаконних збройних формувань, підрозділів Збройних сил Російської Федерації на території тимчасово окупованих Донецької, Луганської областей, а також сприяння, організацію, надання визначених документів для ексгумації тіл військовослужбовців своєї військової частини [4].

Підбиваючи підсумки варто зауважити, що основним аспектом діяльності групи ЦВС 24-ї ОМБр є налагодження взаємодії із місцевим населенням в районі зосередження підрозділів бригади. Адже це і є передумовою для успішно виконаних завдань, що покладаються на групу в цілому та забезпечують створення сприятливих умов для проведення бойових дій підрозділами бригади,

недопущення гуманітарної катастрофи, втрат серед місцевого населення та збереженню позитивного іміджу Збройних Сил України.

Джерела та література:

1. Бессараб С. Цивільно-військовий тандем. / С.Бессараб // Війська України. – К.: МОУ, 2016. - №7 (189). – С. 19-21.
2. Закон України "Про військово-цивільні адміністрації". – К.:Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015. - №13. – Київ.
3. Закон України "Про гуманітарну допомогу". – Київ: ВВР №51, 1999, ст.451. (із змінами, внесеними згідно із Законом №2249-VII від 19.12.2017, ВВР. – 2017. – 2017 № 21, ст.248.0. – Київ).
4. Інструкція про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби (зі змінами). Затверджена наказом Міністра оборони України від 05.06.2001 року № 185
5. Калагін Ю.А. Система цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України / Ю.А. Калагін //Матеріали НПК ХНУ ПС ім. І. Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект». 30 червня 2017 року. – Харків, 2017. – С. 90-93.
6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей" від 30 січня 2015 року № 21
7. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навчальний посібник. – К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2015 – 87 с.

УДК 355:316.485.6

Василь ШКОЛЯРЕНКО,
Іван РУДНІЦЬКИЙ (Київ)

НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ГРУП ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В РАЙОНІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ, ВІДСІЧІ І СТРИМУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Анотація. Розглянуто зміни пріоритетів взаємодії груп цивільно-військового співробітництва (ЦВС) Збройних Сил України (ЗС України), що пов'язані з переходом від анти-терористичної операції (АТО) до операції Об'єднаних сил (ООС). Метою дослідження є визначення напрямів взаємодії груп ЦВС ЗС України з невійськовим оточенням в умовах гібридної війни з урахуванням вимог Конвенції про захист цивільного населення під час війни. Актуальність визначається реалізацією Комплексу заходів з виконання Мінських угод в інтересах реінтеграції окупованих територій політико-дипломатичними методами.

Ключові слова: взаємодія між військовим командуванням всіх рівнів і цивільним середовищем, військові і невійськові заходи, військово-цивільна адміністрація, гібридна війна, група цивільно-військового співробітництва, оперативна обстановка, операції невоєнного характеру, способи взаємодії.

Операція Об'єднаних сил (ООС), яка розпочалась 30 квітня 2018 року у Донецькій та Луганській областях, відрізняється від Антитерористичної операції (АТО) тим, що це військова операція зі стабілізації ситуації на Донбасі та його соціального відродження [15, 19]. Основною відмінністю її від АТО є зміна порядку підпорядкованості та спрямованості на реінтеграцію тимчасово окупованих територій. Результати її проведення суттєво залежать від організації взаємодії ЗС України з іншими складовими сил оборони [10] та цивільним середовищем. Важлива роль при цьому відводиться системі цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, яка пройшла становлення та набула достатнього досвіду у 2014–2017 роках [14, 1, 18]. Оперативна обстановка в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації (РФ) у Донецькій та Луганській областях продовжує залишатися напруженою та нестабільною. Характерним залишається перенесення ваги на асиметричне застосування воєнної сили незаконними (неформальними) збройними формуваннями, а також зміщення акцентів у їх діях на комплексне викорис-

тання воєнних і невоєнних інструментів (політичних, економічних, інформаційно-психологічних тощо), що принципово змінює характер класичної збройної боротьби. Тому питання вирішення реінтеграції тимчасово окупованих територій політико-дипломатичними методами (Комплекс заходів з виконання Мінських угод [20]) в найближчій перспективі стримується позицією керівництва РФ.

За рівнем напруженості бойових дій події на Донбасі набули рис конфлікту низької інтенсивності, боротьба перемістилася в сферу “м'яких” методів ведення неоголошеної війни. Це говорить про те, що конфлікт на Сході не є класичним військовим зіткненням. Іде боротьба за формування проукраїнської світоглядної свідомості мешканців Донбасу, в якій групи ЦВС займають одну із провідних позицій. Тому діяльність груп ЦВС ЗС України в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації (РФ) у Донецькій та Луганській областях має особливості, викликані організацією взаємодії зі складовими сил оборони та цивільним середовищем в умовах гібридної війни.

До переліку складових цивільного середовища в зоні проведення операції включаються:

- військово-цивільні адміністрації (ВЦА) та державні адміністрації;
- представники органів центральної виконавчої влади (Міністерство з питань тимчасово окупованих територій (МТОТ)), місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, служби та підприємства життєзабезпечення;
- міжнародні організації (МО), релігійні організації, громадські рухи;
- Міжнародний комітет Червоного Хреста та представники Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця;
- приватний сектор;
- представники засобів масової інформації;
- місцеве населення.

Наявні гібридні виклики і загрози потребують постійного моніторингу цивільного середови-

ща, всебічного вивчення і прогнозування впливу його на дії Збройних Сил.

До загальних викликів та загроз гібридної війни Росії проти України, що вимагає внесення ряду уточнень змін на взаємодію груп ЦВС з невійськовим оточенням можна віднести:

комплексне використання військових та невійськових сил і засобів, протестного потенціалу населення, ініційованого зовнішнім втручанням, і сил спецоперацій;

використання у військових діях іррегулярних збройних формувань і приватних військових компаній;

використання непрямих і асиметричних способів впливу;

активне ведення інформаційної війни в усіх її проявах (виправдання агресії перед населенням РФ, дискредитація керівництва України та її ЗС на міжнародній арені, проведення кібератак, тотальний обман світової спільноти [8]);

насадження місцевому населенню ідеології “руського мира” шляхом фінансуємих і керованих ззовні політичних сил і громадських рухів;

брутальне порушення міжнародного гуманітарного права, ігнорування агресором моральних та етичних обмежень під час ведення силових операцій;

вибір стратегії виснаження, активізація підричних зусиль спрямованого на пониження економічного потенціалу та підризу соціально-політичної єдності суспільства держави.

Питання організації взаємодії груп цивільно-військового співробітництва з цивільним оточенням частково розглядалися в [2, 3, 12, 26]. При цьому послідовний порядок дій груп ЦВС ЗС України щодо організації взаємодії між військовим і цивільним оточенням не враховував чинників, пов'язаних з проведенням ООС. Метою дослідження є аналіз розвитку взаємодії груп ЦВС між ЗС України з іншими складовими сил оборони та цивільним середовищем в умовах АТО та ООС. Взаємодія із складовими сектору безпеки і оборони

У Воєнній доктрині України наведено механізм залучення складових сектору безпеки і оборони України до завдань Об'єднаних сил [24, п. 25]. Особливості участі підрозділів ЗС України, Національної гвардії України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України на початку активного залучення цивільного населення російськими диверсантами до участі в дестабілізації соціально-політичної обстановки 2014 року на півдні та сході України окреслили суттєві проблеми в організації взаємодії між командирами підрозділів військових формувань та місцевими органами самоврядування й населенням у районах виконання завдань. Постало нагальне питання щодо налагодження цивільно-військової взає-

модії всіх військових та правоохоронних формувань у зоні конфлікту. Одним із механізмів вирішення цього завдання було створення груп та об'єднаних центрів ЦВС ЗС України. З цією метою в зоні проведення операції Об'єднаних сил діють координаційні групи, пошукові групи, групи ЦВС та об'єднані центри ЦВС [16]. З початком ООС усі силові структури, що перебувають на території Донецької та Луганської областей та підрозділи Збройних Сил, підпорядковуються Об'єднаному оперативному штабу (ООШ), який діє в системі Генерального штабу ЗС України [3, 10].

Основними завданнями груп та об'єднаних центрів ЦВС, які виконують завдання в районі проведення ООС, є організація взаємодії відповідних органів оперативного угруповання військ (сил) з керівництвом обласних та районних державних адміністрацій, обласних та районних військово-цивільних адміністрацій, місцевих органів самоврядування, керівництвом обласних, районних правоохоронних органів (ПрО) та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), з цивільним населенням, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, релігійними та іншими організаціями [3]. Групи ЦВС виконують визначені ООШ та відповідними штабами оперативно-тактичних угруповань (ОТУ) завдання за призначенням ЦВС в районі проведення АТО/ООС, у тому числі на лінії розмежування (бойового зіткнення) на глибині ротних опорних пунктів, а за необхідності – в “сірій зоні” [3].

Об'єднані центри ЦВС (ОЦЦВС) створюються в районах (населених пунктах) при штабах ОТУ з метою швидкого реагування на загрози виникнення гуманітарної кризи та відновлення законності і правопорядку в районах (населених пунктах) проведення ООС, залучення додаткових ресурсів для місцевого населення, підрозділів ЗС України та ПрО, інформаційного супроводження та посилення діяльності державних органів влади в гуманітарній та інформаційній сферах [3]. Особовий склад груп ЦВС виконує завдання у складі координаційних груп, які створені при управліннях (відділах) МВС України районів (міст) у межах Донецької та Луганської областей, як підрозділ з питань режиму та економічної діяльності на територіях прилеглих до лінії зіткнення з метою своєчасної та якісної перевірки осіб, які виявили бажання перетнути лінію зіткнення у межах Донецької, Луганської областей та організації видачі дозволів для фізичних та юридичних осіб, транспортних засобів та вантажів [16, с.31].

Планується інтегрувати групи ЦВС до структур Нацгвардії України. Проводиться підготовка особового складу ЦВС представників Нацгвардії України [5, 12, 27].

Взаємодія та взаємодопомога запорука відмінного виконання завдань підрозділами, що стоять на захисті Батьківщини, є основними принципами для офіцерів групи ЦВС «Волноваха», на яких вони акцентують увагу, перебуваючи на передовій. Надають гуманітарну допомогу представникам служби ДФС України (рис. 1), відвідують пункти надання допомоги населенню ДСНС України (рис. 2), постійно взаємодіють з підрозділами ЗС України (зимові маскувальні костюми з флісовими балаклавами та маскувальні сітки (рис. 3) від «Hand made по-Львівськи для армії руками волонтерів», а перший медичний шпиталь ім. М. Пирогова отримав від Християнського волонтерського центру «ОХЦВЄ» м. Жмеринка синтетичну шинну систему для підтримки та іммобілізації свіжих пеломів і травмувань м'яких тканин [6].

Рис. 1. Офіцери групи ЦВС Волноваха передають подарункові набори від Атомпрофспілки та маскувальну сітку від волонтерської групи «Доброчинці» підрозділу Державної фіскальної служби на КПВВ «Новотроїцьке» [6]

Рис. 2. Розповсюдження видань «Донбас Інформ» від Міністерства Інформаційної політики України та «Схід та Захід Разом» від Об'єднання дружин і матерів білці учасників АТО [6]

Рис. 3. Передача маскувальних халатів та маскувальних сіток групою підрозділам ЗС України [6]

Взаємодія з місцевим населенням
Пріоритетами Командування Об'єднаних сил у гуманітарній сфері при проведенні військової операції при проведенні військової операції на сході України є захист цивільного населення, створення умов для сталого соціального та економічного розвитку регіону, нарощення потенціалу цивільно-військового співробітництва між Об'єднаними силами та органами державної і місцевої влади відповідно до вимог Конвенції про захист цивільного населення під час війни [11], взаємодія з міжнародними гуманітарними організаціями [19]. Найважливішим завданням супротивників у гібридній війні є залучення до участі у ній на своєму боці мирного населення [2, с. 40].

Було проведено III Міжнародну конференцію з питань ЦВС на тему «Захист цивільного населення в умовах збройного конфлікту» [1], на якій визначені актуальні способи взаємодії груп ЦВС за напрямками:

вироблення комплексного підходу до вирішення питання зменшення негативного впливу збройного конфлікту на цивільне населення та створення умов для забезпечення миру і стабільності на сході України, розробка пропозицій щодо удосконалення державної політики з питань захисту цивільних під час збройного конфлікту; окреслені проблеми фіксації збитків, завданих нерухомості в зоні конфлікту, а також механізми взаємодії неурядових організацій та військово-цивільних адміністрацій у процесі відшкодування завданої шкоди; зазначено відсутність методики об'єктивної оцінки фізичної шкоди, отриманої жертвами конфлікту, а також розробки довгострокових планів взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства. Основними напрямками взаємодії може стати надання безоплатної правової допомоги мирному населенню, розробка нормативної бази та законопроектів; документування фактів грубих порушень прав людини під час збройного конфлікту.

Запропоновано було створення міжвідомчої ро-

бочої групи групи «З попередження шкоди цивільному населенню» з питань захисту цивільного населення, основними пріоритетами діяльності якої визначено:

розроблення алгоритму організації взаємодії між центральними органами виконавчої влади та складовими сектору безпеки і оборони в районі проведення військової операції задля забезпечення захисту цивільного населення; створення системи попередження втрат серед цивільного населення в районі проведення військової операції та її апробація в Донецькій та Луганській областях;

створення умов для розробки державного рамкового документа з питань захисту цивільного населення під час збройного конфлікту.

Практичним втіленням зазначеної політики є участь груп ЦВС у відновленні зруйнованих наслідок бойових дій інфраструктури та житлових будинків [13, 22, 23]. Так, офіцери ЦВС Cіmic Svitlodarsk здійснили супроводження та налагодили взаємодію між групою розмінування, СЦКК, СММ ОБСЄ та представниками Артемівського управління газового господарства ПАТ «Донецькоблгаз» для проведення технічного огляду і зварювальних робіт на наземному газопроводі середнього тиску, який був пошкоджений внаслідок обстрілу з боку збройних формувань РФ в районі н.п. Новолуганське. За результатами проведеної роботи було відновлено газопостачання до даного населеного пункту.

Рис. 4. Зруйнований внаслідок обстрілу з боку збройних формувань РФ газопровід в районі н.п. Новолуганське [23].

В умовах військового конфлікту та інформаційної агресії, якої зазнає Україна, різко підвищилось значення розповсюдження достовірної інформації серед населення. У рамках Меморандуму про співпрацю, підписаному між Управлінням цивільно-військового співробітництва ЗС України та Благодійним Фондом Мир і Ко, у кількох селищах, що знаходяться на лінії зіткнення з'явився радіосигнал військового радіо «Армія FM». Війну грає розум. Військовослужбовці та населення мають доступ до проукраїнських відомостей [22].

В умовах військового конфлікту та інформаційної агресії, якої зазнає Україна, різко підвищилось значення розповсюдження достовірної інформації серед населення.

Офіцерами ОЦЦВС «Северодонецьк» було роздано газети «ФАКТИ Донбасу» персоналу та пацієнтам 59 мобільного військового шпиталю, адже багато наших громадян на Сході України, що проживають в зоні, максимально наближених до бойових дій, майже не мають доступу до українських ЗМІ — телебачення, радіо, Інтернету. Частково ситуацію на цих територіях можна виправити розповсюдженням періодичних друкованих видань [21].

В свою чергу, група ЦВС «Волноваха» завітала до населених пунктів Старогнатівка та Прохорівка. СІМІС доставили гуманітарну допомогу у вигляді одягу та взуття, свіжі видання газети «Народжені Вільними» від волонтерів зі Львівщини [21].

З початком операції Об'єднаних сил змінився порядок надання гуманітарної допомоги цивільному населенню від міжнародних та волонтерських організацій [21].

Рис. 5. Офіцери групи Cіmic Bahmut, волонтери благодійного фонду «Відродження» відвідали мешканців прифронтової Жованки та надали їм гуманітарну допомогу [28]

Взаємодія із міжнародними організаціями
В межах визначених пріоритетів діяльності Міністерства оборони України з урахуванням Плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, Комплексного пакету допомоги Україні, нового пакету Цілей партнерства України з НАТО до 2020 року

стосовно впровадження оборонної реформи у Міністерстві оборони та Збройних Силах України є сприяння у запровадженні стандартів НАТО за напрямом цивільно-військового співробітництва [18]. Сприятиме розвитку способів взаємодії груп ЦВС ЗС України формування у ЗС України подальша інституалізація механізму виконання завдань у сфері цивільно-військового співробітництва з чітко визначеною ієрархією структур управління і контролю, розподілом обов'язків і відповідальності. Включення УЦВС ЗС України до структури Генерального штабу ЗС України як структурного підрозділу (J9) [18].

Сприяють захисту цивільного населення взаємодія груп ЦВС з міжнародними організаціями, що працюють на сході України [7]. В коло цих організацій входять функції режим припинення вогню, дотримання прав людини, забезпечення переселенців з окупованих територій, гуманітарна допомога. Найбільш тісно співпрацює з УЦВС ЗС України Управління Верховного комісара ООН у справах біженців займається питаннями внутрішньо переміщених осіб. Міжнародне партнерство з прав людини діяльність в Україні зосередило на документуванні порушень прав людини під час воєнного конфлікту на Донбасі та направлення їх у Міжнародний кримінальний суд. Міжнародний комітет Червоного Хреста - Співробітництво Товариства із Управлінням розпочалося ще у 2014 році у вигляді навчань з надання першої допомоги та безпосереднього надання допомоги цивільному населенню. Наступник кроком стало підписання Меморандуму про співпрацю та взаєморозуміння у 2017 році. А вже у 2018 році представники Червоного Хреста разом із Управлінням, у рамках спільних навчань, на практиці відпрацювали розгортання транзитного табору для прийому евакуйованого населення.

Міжнародна неурядова організація “Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту” в Україні (Центр CIVIC). Реалізує в Україні проект “Розвиток спроможностей для захисту цивільних осіб на Сході України” [7, с. 9]. Сприяє створенню та впровадженню системи збору і аналізу інформації щодо завданої шкоди цивільному населенню внаслідок бойових дій, підготовки військовослужбовців за тематикою запобігання жертв серед цивільного населення та сприяння формуванню державної політики щодо захисту цивільного населення в умовах конфлікту. Також досягнуто домовленостей про отримання можливості українською стороною вивчення світового досвіду щодо розробки та впровадження систем і процесів із захисту цивільного населення в умовах конфлікту в операціях за стандартами НАТО, а також у міжнародних миротворчих місіях.

Отже, основними напрямками взаємодії груп ЦВС ЗС України в районі здійснення заходів із забез-

печення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях є взаємодія з іншими складовими сил оборони та цивільним середовищем.

Основним механізмом вирішення цього завдання було створення груп та об'єднаних центрів ЦВС ЗС України. З початком ООС усі силові структури, що перебувають на території Донецької та Луганської областей та підрозділи Збройних Сил, підпорядковуються ООШ. З цією метою в зоні проведення операції Об'єднаних сил діють координаційні групи, пошукові групи, групи ЦВС та об'єднані центри ЦВС.

Пріоритетами Командування ООС у гуманітарній сфері при проведенні військової операції при проведенні військової операції на сході України є захист цивільного населення, створення умов для сталого соціального та економічного розвитку регіону, нарощення потенціалу цивільно-військового співробітництва між Об'єднаними силами та органами державної і місцевої влади, взаємодія з міжнародними гуманітарними організаціями.

Захисту цивільного населення сприяє взаємодія груп ЦВС з міжнародними організаціями, що працюють на сході України. В коло цих організацій входять функції контролю режиму припинення вогню, дотримання прав людини, забезпечення переселенців з окупованих територій, гуманітарна допомога. Найбільш впливовими є Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародний комітет Червоного Хреста, міжнародна неурядова організація “Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту” (CIVIC).

Джерела та література:

1. III Міжнародна конференція з питань ЦВС на тему “Захист цивільного населення в умовах збройного конфлікту”, з 10 по 11 квітня 2018 року: звіт щодо проведення. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://civic.com.ua/>
2. Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України: мат. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Старобільськ, 29 вересня 2015 р.) / За заг. ред. ред. О. Л. Караман, С. О. Вовк, І. М. Шопіної. – Старобільськ: ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2015. – 117 с.
3. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг. ред. І. Руснака] – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2017. – 162 с.
4. В селищах Піски та Карлівка з'явився радіосигнал «Армія FM». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/news/2017/08/08/13787>.
5. Група цивільно-військового співробітництва НГУ повернулася на ротацію із зони АТО / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mvs.gov.ua/ua/news/11650_Grupa_civilno_vijskovogo_spirvobitnictva_NGU_povernulasya_na_rotaciyu_iz_zoni_ATO_FOTO_.htm.
6. Для успішного вирішення завдань CIMIC співпрацюють з усіма силовими структурами. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/news/2018/02/02/17262>
7. Довідник гуманітарних організацій у Донецькій та Луганській областях / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pravovoiodonbass.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Довідник-гуманітарних-організацій_23Apr2018.pdf
8. Золотухін Д. Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти

України 2014 – 2018/ Д. Ю. Золотухін. – К., 2018. – 384 с., іл.

9. Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях”. Офіційний вісник України від 06.03.2018 — 2018 р., № 19.

10. Закон України “Про національну безпеку України”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241.

11. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954

12. Луник О.О. Проблеми цивільно-військової взаємодії силових структур у протидії гібридній агресії. / О.О. Луник, В.Б. Корчев // Наукове забезпечення службово-бойової діяльності: зб. тез доповідей VIII науково-практичної конференції Національної академії Національної гвардії України. Секція 1. – Харків, 2017. – С. 101-102.

13. Мешканці населених пунктів на лінії зіткнення завжди відчують підтримку військових та волонтерів / <https://civic.com.ua/news/2019/04/01/23603>.

14. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 08.11.2016 № 411 “Концепція розвитку цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України”.

15. “Операція Об'єднаних сил — це військова операція та соціальне відродження Донбасу”, — генерал-лейтенант Сергій Наєв. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/05/02/operacziya-obednanih-sil-cze-vijskova-operacziya-ta-soczialne-vidrozdzhennya-donbasu-general-lejtenant-sergij-naev/>

16. Особливості виконання завдань офіцерами спостерігачами у складі Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін: навч. посіб. – К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2017. – 348 с.

17. Про Військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. – сайт ВРУ. Зак-во. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-viii>.

18. План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2019 - 2020 роках (ДОРОЖНЯ КАРТА ОБОРОННОЇ РЕФОРМИ) від 23 січня 2019 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/2019.01.23_Plan_diy_2019-2020.pdf

19. “Пріоритетами Командування Об'єднаних сил у гуманітарній сфері при проведенні військової операції на сході України є захист цивільного населення”, — генерал-лейтенант Сергій Наєв / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/03/24/prioritetami-komanduvannya-obednanih-sil-u-gumanitarnij-sferi-pri-provedenni-vijskovoi-operaczii-na-shodi-ukraini-e-zahist-civilnogo-naselennya-general-lejtenant-sergij-naev>

20. Резолюція Ради Безпеки ООН від 17.03.2015 № S/RES/2202 (2015) про Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод, прийнятого і підписаного у Мінську 12 лютого 2015 року (яка схвалила Мінські угоди та визначила сторонами конфлікту Україну та ОРДЛО). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/043/74/PDF/N1504374.pdf?OpenElement>

21. CIMIC допомагають військовим та цивільним у зоні АТО отримувати свіжу та достовірну інформацію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/news/2017/04/08/11396>.

22. CIMIC завжди шукають шляхи для взаєморозуміння та співпраці/ <https://civic.com.ua/news/2019/02/05/22805/>

23. CIMIC допомогли відновити пошкоджений газопровід. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/news/2019/03/28/23530>.

24. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”.

25. Управління цивільно-військового співробітництва ЗСУ від початку року прийняло понад 1,6 тис. звернень жителів. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/506949.html>.

26. Шопіна І. М. Розвиток досліджень проблем цивільно-військового співробітництва як виду взаємодії держави та громадянського суспільства / І. М. Шопіна // Наука і правоохорона. – 2014. - №4. – С. 308-312.

27. Цивільно-військове співробітництво Національної гвардії України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цивільно-військове_співробітництво_Національної_гвардії_України

28. Тимчасовий порядок перебування осіб, які безоплатно передають

товари, лікарські засоби, медичну техніку та вироби медичного призначення, виконують роботи або надають послуги в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі, стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://civic.com.ua/news/2018/10/08/21047>.

РОЗДІЛ II

Політика, геополітика, історія, інформаційна війна

УДК 94 (477) "2014–2019"

Валерій ГРИЦЮК,
Володимир ГОРЕЛОВ,
Олександр СКРЯБІН (м. Київ)

ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014 – 2019)

Анотація. Увазі наукової громадськості пропонуються результати воєнно-історичного дослідження, присвяченого історичній періодизації збройної агресії Російської Федерації проти України. Автори доводять, що саме збройна агресія Російської Федерації спричинила збройний конфлікт на Сході України. Для відсічі та стримування цієї агресії Україна застосувала сили сектору безпеки і оборони. Формою їх застосування з 14 квітня 2014 року по 30 квітня 2018 року стала антитерористична операція, в подальшому – операція Об'єднаних сил.

Ключові слова: агресія Російської Федерації, збройний конфлікт на Сході України, антитерористична операція, операція Об'єднаних сил, історична періодизація.

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила руйнівні наслідки для європейської та глобальної безпеки. Одночасно вона засвідчила, що її проведення у значній мірі є відходом від традиційних форм і способів ведення війни. Військові фахівці з різних країн відмічають, що російська агресія має елементи гібридного характеру. Політики, дипломати, експерти, науковці намагаються зрозуміти: чому це сталося, як могла спалахнути війна між сусідніми європейськими країнами, що змусило офіційний Кремль кинути виклик світовому порядку нинішнього століття? Як Росія – один із гарантів територіальної цілісності України осмілилась порушити фундаментальні принципи міжнародного права та підписаних між ними двосторонніх угод про мир і дружбу? Чому РФ – правонаступник СРСР за міжнародними зобов'язаннями – демонстративно зневажає Гельсінські угоди 1975 року, що закріпили принцип непорушності кордонів і територіальної цілісності країн?

Перед вітчизняними та зарубіжними дослідниками виникла необхідність вивчити це явище з тим, щоб мати чітке розуміння природи і суті збройної агресії Росії, проаналізувати її еволюцію.

Політики і військові, представники науки і масмедіа різних країн щоб описати окупацію Криму і збройний конфлікт на Сході України не можуть визначитися з періодизацією історико-хронологічного перебігу подій, продовжує існувати термінологічна плутанина, тощо. Ці труднощі не випадкові, адже є результатом одного з прийо-

мів гібридної війни. Московські політтехнологи, прагнучи створити ілюзію громадянської війни в Україні, якраз і розраховували на складну обстановку та спровокували українську сторону і особливо міжнародну спільноту до вживання перекрученої та неоднозначної термінології, щоб сформувані хибні оцінки та негативне ставлення національних суспільств і державних інституцій до подій в Україні.

Метою статті є вироблення авторського підходу щодо історичної періодизації збройної агресії Російської Федерації проти України та оприлюднення її для оцінки науковою громадою.

Збройна агресія Російської Федерації розпочалася з неоголошених і прихованих вторгнень на територію України підрозділів збройних сил та інших силових відомств Російської Федерації, а також шляхом організації та підтримки терористичної діяльності [1].

Перший нормативно-правовий документ, який визначав дату початку Збройної агресії Російської Федерації проти України є Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" від 15 квітня 2014 року. У ньому визначено, що датою початку тимчасової окупації є **20 лютого 2014 року**. На цю ж дату вказується у заяві Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків" від 21 квітня 2015 року [6].

Серед значного масиву доказів щодо російської збройної агресії – медаль "За повернення Криму", яка була встановлена наказом міністра оборони РФ від 21.03.2014 р. З часом, зрозумівши що таким чином вони свідчать проти себе, росіяни прибрали з офіційних інформаційних ресурсів посилання на цю нагороду. Однак медаллю "За повернення Криму" нагороджено понад 300 осіб. На ній виکارбувані дати спецоперації росіян в Автономній Республіці Крим: 20 лютого – 18 березня 2014 року. Про проведення операції російськими спецслужбами із залученням військових частин та підрозділів дав свідчення Володимир Путін, зокрема у фільмі "Крым. Путь на родину".

Збройна агресія РФ стала черговим кроком давно спланованої та організованої Москвою анти-

української гібридної війни. Що ми розуміємо під поняттям “агресія”? Агресія (лат. *aggressio* – напад) у міжнародному праві – будь-яке незаконне застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави. Включає, як обов’язкову, ознаку першості або ініціативи (застосування будь-якою державою збройної сили першою). Цей напад характеризується ініціативою та задумом. Найнебезпечніша форма агресії – збройний напад. Визначення агресії, прийняте 1974 р. XXIX сесією Генеральної Асамблеї ООН, є таким: “До прямої агресії належать: вторгнення збройних сил держави на територію іншої держави; військова окупація території держави; анексія території держави; застосування будь-якої зброї однією державою проти іншої; воєнна блокада портів або берегів держави. Агресія збройними силами іншої держави: напад збройних сил держави на збройні сили іншої держави; застосування державою власних збройних сил, розташованих на території іншої держави за угодою, проти третьої держави на порушення умов угоди; перебування таких збройних сил на території іншої держави після припинення дії угоди”. У тому ж джерелі ті самі дії визначаються як “насильство воєнне – примусовий вплив на реального чи потенційного противника... Його ознаками виступають: політичний характер цілей і змісту; використання особливої організації (армії та ін. збройних формувань); застосування спец. засобів (зброї); багатоманітність форм реалізації... Виокремлюються два основних види збройного насильства: безпосереднє фізичне використання воєнної сили і загроза її застосування [4].

Згідно зі статтею 1 Закону України “Про оборону України” – збройна агресія (підкреслено нами) це застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій: вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України; блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав; напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України; засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах п’ятому – сьомому цієї статті діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях; дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала

в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах п’ятому – восьмому цієї статті; застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів.

Першим об’єктом агресії став Крим. Задовго до окупації Автономної Республіки Крим Росія створила на півострові потужну агентурну мережу, готову у будь-який час дестабілізувати суспільно-політичну обстановку. Операція по захопленню півострова Крим розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення збройними силами Російської Федерації, всупереч міжнародно-правовим зобов’язанням Російської Федерації, порядку перетину державного кордону України через Керченську протоку [6].

Уже після фактично вчиненої збройної агресії Рада Федерації 1 березня 2014 року ухвалила звернення президента Росії В. Путіна про дозвіл на застосування збройних сил Російської Федерації на території України.

Для використання фактору загрози вторгнення, застосування сили керівництво Російської Федерації вздовж державного кордону України розгорнуло потужне угруповання військ, яке нараховувало до 36 тис. військовослужбовців, до 100 танків, близько 1400 бойових броньованих машин, до 360 артилерійських систем, близько 180 бойових літаків та 120 ударних вертольотів.

Виходячи з нагальної потреби захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державних кордонів України, з огляду на порушення Російською Федерацією низки міждержавних договорів (Меморандуму про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року; Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 року; Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року), а також беручи до уваги рішення Ради Федерації Федеральних зборів Росії щодо використання збройних сил Російської Федерації на території України, з 2 березня 2014 року Збройні Сили України приведено в бойову готовність “Повна”, а 17 березня 2014 року в Україні оголошено часткову мобілізацію. З цього часу держава почала функціонувати в особливих умовах [9, с. 9].

Після анексії Криму російські спецслужби зосредили зусилля на Півдні і Сході України. У Донецькій та Луганській областях обстановка стрімко загострювалась. Тут від кінця березня значно зростала чисельність російських диверсійних та терористичних груп. За даними групи “інформаційний спротив”, станом на 9 квітня їх чисельність перевищувала 2,5 тис. осіб [7]. Російські спецпризначенці та створені ними терористичні групи здійснювали напади на прикордонні підрозділи, захоплювали відділки міліції та СБУ, транспортні засоби, об’єкти банківської системи та засобів масової інформації, блокували військові об’єкти, шантажували та зомбували місцеве населення, захоплювали заручників та вчиняли умисні вбивства.

Про узгоджені дії російських диверсантів, “старт” на масоване застосування зброї, свідчать факти одночасного захоплення 12 квітня міста Слов’янськ, міської ради у Артемівську, міського відділку міліції і міської ради у Краматорську, збройний напад у Красному Лимані. Наступного дня поблизу Слов’янська потрапила в засідку та зазнала втрат рекогносцирувальна група офіцерів центрального апарату СБУ та підрозділу “Альфа”. Відбувся перший бій російських терористичних формувань із представниками сектору безпеки і оборони України. Так розпочалась прихована окупація частини територій Донецької та Луганської областей внаслідок агресивних дій російських зайд. Це всіляко приховує Російська Федерація, намагаючись замаскувати свою агресію під виглядом громадянської війни в Україні. Через пряму загрозу територіальній цілісності та суверенітету держави, задля того, щоб зупинити розгул тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, керівництвом нашої держави 14 квітня 2014 року було ухвалено рішення на проведення АТО [8].

Збройний конфлікт на Сході України – лише одна із ланок агресії Російської Федерації, до якої вдалися правлячі кола Росії на початку XXI століття. У воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 визначено: “Збройний конфлікт (підкреслено нами) – збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)... “п. 5. Через збройний конфлікт на Сході України ... посилюється глобальна воєнно-політична нестабільність”[2]. Науковій громаді пропонується спроба групи військових істориків здійснити історичну періодизацію збройної агресії Російської Федерації проти України. При цьому акцентувати увагу на тому, що в ході російської агресії окупація Криму відбу-

лась без збройного зіткнення ворогуючих сторін, а сутністю збройного конфлікту на Сході України став збройний опір агресору.

Початковий період російської збройної агресії. Окупація Автономної Республіки Крим. Демонстраційні дії з розгортання угруповань військ (сил) на кордонах. Дестабілізація російськими спецслужбами обстановки у східних та південних областях України (20 лютого – початок квітня 2014 року).

I період збройного конфлікту на Сході України. Подолання “гібридної агресії” та активні дії сил АТО по звільненню території Донецької і Луганської областей від російських терористичних осередків. Відбиття вторгнення російських військ (початок квітня – 5 вересня 2014 року).

Перший етап. Розгортання спецслужбами Російської Федерації збройного конфлікту на Сході України (квітень – червень 2014 року).

Другий етап. Звільнення території Сходу України від російських терористичних осередків (1 липня – 24 серпня 2014 року).

Третій етап. Вторгнення військових частин та підрозділів збройних сил Російської Федерації на територію Донецької та Луганської областей України (25 серпня – 5 вересня 2014 року).

II період. Локалізація конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей (з 5 вересня 2014 року – 30 квітня 2018 року).

Четвертий етап. Стабілізація лінії зіткнення на Сході України (5 вересня 2014 року – 14 січня 2015 року).

П’ятий етап. Відбиття другого наступу російських окупаційних військ (15 січня – 20 лютого 2015 року).

Шостий етап. Зміцнення лінії оборони на Сході України (21 лютого 2015 року – 20 вересня 2016 року).

Сьомий етап. Розведення сил і засобів воюючих сторін (з 21 вересня 2016 року – листопад 2017 року).

Восьмий етап. Вдосконалення системи управління військами (силами). Завершення АТО (листопад 2017 – квітень 2018 років).

III період. Проведення операції Об’єднаних сил (з 30 квітня 2018 року).

30 квітня 2018 року Президент України, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України підписав Указ “Про затвердження рішення РНБО “Про широкомасштабну антитерористичну операцію на території Донецької та Луганської областей”, яким вводилося в дію рішення Ради національної безпеки і оборони про зміну формату застосування сил безпеки і оборони.

Того ж дня глава держави підписав наказ Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України “Про початок операції Об’єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської

УДК: П 94 [477] "2014/2019"

Віталій БЕНЧУК (Острог)

МАНІПУЛЮВАННЯ РОСІЄЮ НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація: Мета статті - відобразити й розкрити маніпулювання Росією нормами міжнародного права у гібридній війні проти України. На прикладі неспровокованої агресії РФ на півострові Крим автором з'ясовано механізм побудови російською стороною за допомогою юридичних маніпуляцій законності своїм діям перед міжнародною спільнотою. Встановлено мотиви агресії РФ у східні області України, яка приховуючи свої дії суспільними заворушеннями здійснила вторгнення військових та парамілітарних формувань. Також охарактеризовано мету мінських домовленостей ціль яких «заморозити» збройний конфлікт для унеможливлення мирного врегулювання гібридної війни.

Ключові слова: гібридна війна, референдум, РФ, Україна, Мінські домовленості.

Неправомірно окупувавши територію півострова Крим та розпочавши неспровоковану агресію проти України, Російська Федерація розв'язала збройний конфлікт на території Української держави. Російську агресію називали гібридною війною. Цей термін було введено військовим аналітиком В. Гоффманом, який визначав його як тенденції до конвергенції у сучасних конфліктах, яка виявляється у зближенні та взаємному поєднанні аспектів війни, які прийнято відокремлювати [16; С. 21-22]. Ван Харпен М. Х. охарактеризував її як війну, де існуючі розмежувальні лінії стають розмитішими не тільки між солдатами і цивільними особами, а й між армійськими та найманими воєнізованими підрозділами, між бойовими частинами і силами з підтримку миру [3; С. 34]. Українські науковці, враховуючи інструментарій агресії РФ проти України, дали таке визначення гібридній війні: вона ведеться комплексно, а її основні складові – ідеологічна, інформаційна, військова, соціально-політична, дипломатична, економічна, терористична [2; С. 17]. Передумовою для агресії проти України було підписання та ратифікація Верховною Радою України (ВРУ) так званих Харківських угод. Завдяки цій угоді було продовжено перебування на території України Збройних Сил РФ (ЗС РФ) до 2042 року на півострові Крим [21]. Під час розстрілу протестувальників на Майдані 20 лютого 2014 р. РФ розпочала приховану агресію, коли були зафіксовані перші випадки порушення ЗС РФ перетину державного кордону України. Також російська сторона використала військові формування, які були дислоковані на півострові Крим у

рамках угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року [15]. Незважаючи на будь-які звинувачення і української, і міжнародної спільноти про неправомірні дії регулярних військ РФ, вона заперечувала свою причетність до подій у Криму. Але шукала правовий механізм для захоплення півострова, який мав би мати легітимний характер. 27 лютого російські війська без розпізнавальних знаків захопили будинок парламенту, в якому було проведено так званий з'їзд депутатів Криму. На цьому засіданні була прийнята низка рішень: змінено керівника кримського уряду (ним став С. Аксьонов - керівник партії «Русское единство») та про проведення референдуму 25 травня 2014 р. про статус півострова Крим [1; С. 618]. Таким чином РФ під збройним тиском своїх військових сил сформувала нелегітимну виконавчу владу, яка виконувала її завдання – проведення референдуму про входження Автономної Республіки Крим до складу Російської Федерації маніпулюючи правом на самовизначення [18; С. 44]. Заперечуючи причетність російських військ у захопленні півострова Крим, РФ намагалася знайти юридичне виправдання використанню своїх збройних сил. Першим кроком для цього завдання стала підтримка Радою Федерації звернення В. Путіна про можливість використання ЗС РФ на території України. Наступним – пред'явлення постійним представником РФ в Раді Безпеки ООН В. Чуркіним на екстреному засіданні 3 березня 2014 р. листа В. Януковича, у якому він просив В. Путіна ввести російські війська на територію України «для відновлення законності, миру, правопорядку, стабільності і захисту населення України» [4; С. 37]. Незважаючи на несприйняття міжнародною спільнотою аргументів РФ і не підтримку її дій, а навпаки - засудження, кремлівське керівництво приступило до негайного проведення референдуму і перенесло його на 16 березня. В результаті поспішності у бюлетенях кримського референдуму була допущена правова колізія. Першим стояло питання: «Ви за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації?», а друге: «Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року й за статус Криму як частини України?». Тому що населення Криму

Федерації на території Донецької та Луганської областей". Відповідно до наказу, з 14:00 30 квітня 2018 року, розпочато Операцію об'єднаних сил відповідно до плану операції Об'єднаних сил. Крім того, Президент України підписав наказ Верховного Головнокомандувача "Про затвердження положення про Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України".

Вітчизняні дослідники вважають, що на сьогодні Україна перебуває у новій дестабілізаційній фазі, на черговому етапі гібридної війни. Є всі ознаки того, що В. Путін продовжує розглядати військову силу як вирішальний інструмент досягнення своїх цілей. Черговий акт збройної агресії з боку Російської Федерації відбувся 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, які здійснювали плановий перехід з порту Одеси до порту Маріуполь Азовського моря. Ураховуючи воєнно-політичну ситуацію, наявну загрозу широкомасштабного вторгнення в Україну збройних сил Російської Федерації, 26 листопада 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні". Цим Законом України в 10 областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії запроваджено воєнний стан терміном на 30 діб.

Отже, збройна агресія Російської Федерації спочатку призвела до окупації Криму, а в подальшому спричинила збройний конфлікт на Сході України. Для відсічі та стримування цієї агресії Україна застосувала сили сектору безпеки і оборони. Формою їх застосування з 14 квітня 2014 року стала антитерористична операція, а з 30 квітня 2018 року – операція Об'єднаних сил. "Війну на Донбасі", на думку авторів, правомірно класифікувати як збройний конфлікт на Сході України, поділивши його на основні періоди і виділивши в них етапи, що якісно відрізняються характером і змістом бойових дій. Понятійно-категоріальний апарат, пов'язаний з агресією Російської Федерації проти України, в зв'язку з її особливим "гібридним" характером, потребує подальшого уточнення та удосконалення в наукових працях дослідників цієї проблеми.

Джерела та література:

1. Закон України "Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" від 18 січня 2018 року, № 2268-VIII.
2. Воєнна доктрина України / Затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015.
3. Стратегія національної безпеки України / Затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015.
4. Агресія // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015
5. Постанова Верховної Ради України "Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя

мало спочатку проголосувати за своє відокремлення від України, а вже потім - про приєднання до Росії [17]. Щоб надати референдуму більшої легітимності були запрошені міжнародні спостерегачі. Згідно слів голови комісії по проведенню кримського референдуму С. Малишева на ньому були присутні понад 130 спостерігачів з 23 країн світу [23].

У результаті Крим було приєднано до РФ як новий суб'єкт федерації. Попри порушення російським керівництвом засадничих норм міжнародного та українського права – Статуту ООН, Гельсінського заключного акту ОБСЄ, базових принципів Ради Європи, Будапештського меморандуму, низку міждержавних договорів, Конституції України та нормативно-правових актів України, РФ відстоює думку про легітимне приєднання Криму [13].

Але незважаючи на маніпулювання та спроби РФ довести правомірність своїм діям 27 березня Генеральною асамблеєю ООН була прийнята резолюція, яка стверджувала що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року, не був санкціонований Україною [25; р. 4]. У свою чергу Парламентська асамблея Ради Європи також ухвалила резолюцію у якій так званий референдум визнали неконституційним та таким що суперечить чинним нормам міжнародного права [11]. Згодом 16 липня 2018 р. під час зустрічі з Д. Трампом у Гельсінкі В. Путін заявив: «ми провели референдум в суворій відповідності до міжнародного права, до статуту Організації Об'єднаних Націй», визнавши таким чином окупацію півострова Криму РФ [21].

Приєднання Криму до РФ викликало в українському суспільстві вкрай негативну реакцію. Це підтверджують соціологічні дані, що були опубліковані Київським міжнародним інститутом соціології. Геополітичні орієнтації жителів України у вересні 2013 року виглядали таким чином: вступ до Європейського союзу – 41,3%, вступ до Митного союзу з Росією, Білорусією і Казахстаном – 35,3% [5], а у квітні-травні 2014 року вони були вже такими: вступ до Європейського Союзу – 46,8%, вступ до Митного союзу – 27,1%. В подальшому цей процес лише зростав на користь ЄС [15]. Щоб не втратити впливу на населення України російське керівництво вирішило втрутитися в суспільні процеси, які розвивалися в Україні у межах так званої Новоросії [19; С. 49].

Після втечі В. Януковича та приходу до влади нових політичних сил розпочалися заворушення в деяких східних та південних областях України, організованих та підтримуваних представниками місцевих кланів Партії регіонів, Комуністичної партії України та проросійських організацій. Як свідчать опубліковані матеріали, основними керівниками так званих Донецької народної республіки і Луганської народної республіки під час їх становлення та функціонування були особи, які тісно пов'язані з «Сім'єю» В. Януковича, Р. Ахметовим і тодішнім керівником фракції Партії регіонів О. Єфремовим [6; С. 178].

Симбіоз представників місцевої влади, які «торгувалися» з новим керівництвом Києва, і Кремля з його «руським миром», який не хотів втратити свою «базову» територію в Україні, призвів до переходу протестів у збройний конфлікт за участі військових та параліментарних формувань [24; С. 208]. Але «руський мир», який приніс зі своїми бойовиками російський офіцер І. Стрелков-Гіркин на територію України, не отримав належної підтримки серед місцевого населення і тому вогонь «повстання» не вийшов за межі Донецької та Луганської областей [10; С. 614]. Показовим для розуміння підтримки чи не підтримки жителями південних та східних областей України ідеї «руського мира» є соціологічне дослідження Київського міжнародного інституту соціології «Думки та погляди жителів південно-східних областей України: квітень 2014». Наприклад, на питання: «Ви підтримуєте чи не підтримуєте дії тих людей, які із зброєю в руках захоплюють адміністративні установи у вашому регіоні?», 17,1% відповіли що підтримують; 17,3 % вважали, що подібні дії можна зрозуміти тому що під час Майдану протестувальники робили так само; 61,4% не підтримували. На питання: «Чи згодні ви з тим, що Росія незаконно втручається у внутрішні справи України?» «так» відповіли 54,1%, «ні» 32 % і «важко сказати» 12,8% [7].

У результаті РФ змушена була відкликати своє рішення про застосування своїх військ на території України і шукала нові шляхи для збереження останньої під своїм впливом. Одним із цих шляхів став женецький формат – Україна, РФ, США і ЄС - в якому обговорювалися методи мирного врегулювання конфлікту. Згодом під тиском РФ він був замінений на Тристоронню контактну групу – Україна, РФ, ОБСЄ. Незважаючи на постійні переговори, мирний план Президента України П. Порошенка, російська сторона продовжувала ескалацію конфлікту, що закінчилося вторгненням ЗС РФ на територію Донецької та Луганської областей та розстрілом українських військ під м. Іловайськ [4; С. 32-33].

В умовах драматичного розвитку подій українська влада підписала так званий Мінськ-1. Цей документ можна розділити на три блоки – безпечовий, гуманітарний та політичний. Згідно п. 9 цього договору Верховна Рада України прийняла Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Не дивлячись на те, що цей закон містить загрози для національної безпеки, Україна у рамках домовленостей продовжила його дію до 31 грудня 2019 р. включно [9].

Але Мінськ-1 не прописував послідовність і час виконання його положень. Також він не сприяв ні українським суспільством, ні керівництвом «ДНР» і «ЛНР», які прагнули інших умов, а не повернення в Україну, тому бойові дії не припинилися. У результаті тяжких боїв за Донецький аеропорт і м. Дебальцеве бойовики зазнали тяжких втрат й змушені були шукати компроміс, переоцінивши свою бойову міць [8].

Був підписаний новий договір «Комплекс заходів по виконанню Мінських угод». 17 лютого 2015 р. Рада Безпеки ООН прийняла резолюція №2202 у якій було написано, що урегулювання ситуації в східних регіонах України можливо лише мирним шляхом у зв'язку з чим підтримала комплекс заходів підписаних у Мінську. Після чого Мінськ-2 набрав юридичної сили і став обов'язковим для виконання всіма сторонами [26]. Але в документі знову не був чітко відображений механізм виконання. РФ вимагає від України почати виконання політичних статтей договору (Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»), а Україна, у свою чергу, з безпекових пунктів [22; С. 605-606]. Характеризуючи мінські домовленості Г. Перепелиця назвав це «гібридним миром» оскільки, РФ – прагне отримати «заморожений» конфлікт на українській території, а Україна вирішити його політико-дипломатичним шляхом тому що як заявив П. Порошенко: «Конфлікт із Росією воєнного рішення не має» [13; С. 767].

Отже, РФ розпочавши гібридну війну проти України використовувала проти неї широкий інструментарій, в тому числі і маніпулювання міжнародними нормами права. Під час окупації півострова Крим російський агресор намагався виправдати проведення референдуму, під військовим тиском своїх збройних сил, правом на самовизначення. Але такі дії РФ отримали негативну оцінку у міжнародній спільноті і в українському суспільстві. Щоб не втрати впливу на українське населення російський агресор продовжив свої дії на території східних областей України. Під військовим тиском російська сторона примусила Україну прийняти російські умови відображені у Мінських домовленостях якими вона маніпулює з метою недопущення вирішення збройного конфлікту.

Джерела та література:

- 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Г. В. Борjak (кер. авт. кол.), В. Головка (координатор проекту), В. Даниленко, С. Кульчицький, О. Майборода, В. Смолій (відп. ред.); НАН України; Ін-т історії України. К.: Ніка-Центр, 2016. 796 с.
- Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг. ред. І. Руснака). К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2017. 162 с.
- Ва Харлен М. Х. Війни Путіна. Чечня. Грузія. Україна: незасвоєні уроки минулого. Харків: Віват. 2015.304 с.
- В. Василенко. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки // Український тижень. 2014. № 42. С. 27-42.

- Геополітичні орієнтації громадян України: стало і мінливе останніх років (лютий 2012-лютий 2015) // Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=507> (08.03.2019).
- Гулай В. Латентні політичні механізми формування та функціонування терористичних утворень «Донецька Народна Республіка» та «Луганська Народна Республіка» в умовах системної кризи державної організації України // Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Історія. Політологія. 2015. Вип. 12. С. 173 – 182.
- Думки та погляди жителів південно-східних областей України: квітень 2014 // Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=302&page=37> (дата звернення 08.03.2019).
- Задирака К. Мінські угоди: історія, інтереси, перспективи. URL: <https://commons.com.ua/ru/minski-ugodi-istoriya-interesi-perspektivi/> (дата звернення 08.03.2019).
- Закон України № 1680-VII від 16.09. 2014 р. «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18> (дата звернення 08.03.2014).
- Зубченко С. «Україна — не Росія»: деякі дипломатичні, юридичні та кримінально-психологічні ключі до розуміння матриці російської агресії проти України // Україна дипломатична: науковий щорічник. 2017. С. 609-619.
- Останні події в Україні: загрози функціонуванню демократичних інститутів (резолюція ПАРЄ, повний текст). URL: <https://tyzhden.ua/Politics/107216> (дата звернення 10.03.2019).
- «Оцінка аргументації Російської Федерації щодо приєднання Автономної республіки Крим» // Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1751/> (06.03.2018).
- Перепелиця Г. Концепція «гібридного миру» для України // Україна дипломатична: науковий щорічник. 2016. С. 762-773.
- Півроку Євромайдану: до ЄС готові приєднатися на 20% більше українців, ніж до Митного союзу // Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=336&page=35> (дата звернення 08.03.2019).
- Постанова Верховної Ради України про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19> (дата звернення 06.03.2019).
- Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
- Степняк С. Кримський «референдум»: як Кремль себе переграє. URL: <https://ua.krymr.com/a/28908195.html> (дата звернення 06.03.2018).
- Ткаченко В. Україна: війна і «руський мир» // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. С. 43-68.
- Ткаченко В., Дорошенко Н. «Гібридна війна»: истоки и политические последствия // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2014. Вип. 14. С. 41-57.
- Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359 (06.03.2019).
- У Кремлі спотворили фразу Путіна про референдум у Криму. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/18/7186719/> (дата звернення 10.03.2019).
- Шкляр Л. Україна перед викликами: зовнішні та внутрішні чинники // Україна дипломатична: науковий щорічник. 2017. С. 601-608.
- Юрійчук Є. Особливості зовнішньополітичної легітимації референдуму в Автономній Республіці Крим 16 березня 2014 р. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2516/2246 (дата звернення 06.03.2019).
- Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2018. - 384 с.
- Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its sixty-eighth session. Volume III. 28 December 2013 – 15 September 2014. New York, 2015. 171 p.
- Security Council resolution 2202 (2015) «On the Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements (12 Feb. 2015)». URL: <https://www.refworld.org/docid/54eebf4155.htm> (дата звернення 10.03.2019).

УДК 327.8:323.28(2014–2019)

Володимир ВИЛКО (Київ)

ВІД ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ДО «СТРАТЕГІЇ АКТИВНОЇ ОБОРОНИ»

Анотація. На підставі відкритих джерел та повідомлень ЗМІ у статті проаналізований перехід Російської Федерації від гібридної війни до «стратегії активної оборони».

Ключові слова: гібридна війна, стратегія активної оборони, «технології «кольорових» революцій і м'якої сили», нова «доктрина Герасимова».

Постановка проблеми та стан її вивчення. Особливого значення для національної безпеки набуло прийняття Верховною Радою України 18 січня 2018 року Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [1], який набрав чинності 24 лютого 2018 року. Закон врегулює низку правових питань, важливих для вирішення конфлікту на Донбасі. Він, зокрема, визначає окремі райони Донецької та Луганської областей як території, що тимчасово окуповані Російською Федерацією, встановлює новий організаційно-правовий режим протидії російській агресії – «заходи із забезпечення національної безпеки й оборони, стримування і відсічі російської збройної агресії в Донецькій та Луганській областях».

Сьогодні на підставі аналізу інформації з офіційних джерел та оцінок неурядових військових експертів можна констатувати, що ситуація в зоні проведення операції Об'єднаних сил (далі – ООС) на Донбасі є стабільно-напруженою внаслідок цілеспрямованих провокацій російсько-терористичних військ.

Рішучими діями Об'єднаних сил у межах Мінських домовленостей та з дотриманням міжнародного гуманітарного права вдалося «переконати» окупантів, що жоден їхній постріл не залишиться безкарним. На сьогодні в ООС кожен командир українського підрозділу має право в межах своїх повноважень швидко оперативно приймати рішення щодо відкриття вогню у відповідь.

Триває робота з упорядкування мінно-вибухових загороджень на загрозливих напрямках на визначених ділянках лінії зіткнення. Тим часом, проводиться розмінування ділянок місцевості, які створюють небезпеку, передусім, цивільному населенню. З початку проведення ООС перевірено на наявність вибухонебезпечних пред-

метів понад 1,5 тис. га місцевості, близько 30 км доріг та майже 15 га акваторії моря. За час цієї операції підрозділами Об'єднаних сил виявлено та знищено понад 64 тис. вибухонебезпечних предметів [2].

Не зважаючи на це, начальник Генштабу РФ Валерій Герасимов 2 березня 2019 року представив нову воєнну доктрину Росії, яка, передбачає перевагу країни «над будь-яким потенційним противником» [3].

Начальник Генштабу РФ Валерій Герасимов

Запропонована стаття має на меті проаналізувати причини різкої зміни воєнної доктрини Росії. Так, військовий оглядач Павло Фельгенгауер про це пише в «Новой газете» [4]. «Ми повинні всіма силами забезпечити технічну, технологічну, організаційну перевагу над будь-яким потенційним противником», – заявив Герасимов у своєму виступі на засіданні Академії військових наук в Москві.

За його словами, «складність сучасного озброєння така, що налагодити його виробництво в короткі терміни з початком військових дій навряд чи вдасться, тому все необхідне має випускатися в необхідній кількості і надходити у війська ще в мирний час».

Автор зазначає, що в січні 2013 року начальник генштабу РФ Валерій Герасимов також виступив з доповіддю про війни майбутнього на засіданні Академії військових наук.

«Доповідь була надрукована через рік-другий і стала знаменитою на Заході як «доктрина Герасимова «про так звану» гібридну війну «після успішної спеціально-армійської операції з приєднання Криму, війни в Донбасі та інших

драматичних подій «російської весни», – йдеться в тексті.

У тій доповіді говорилося про «асиметричні дії», про використання як військових, так і невійськових інформаційних методів дестабілізації супротивника.

Оглядач зазначає, що в новій «доктрині Герасимова» 2019 року змінився тон викладу: в офіційні документи повернулася термінологія часів розпалу «холодної війни».

«Тепер США і їх союзники іменуються «агресорами», готовими віроломно напасти в будь-який момент, використовуючи «технології «кольорових» революцій і м'якої сили», а також «ймовірними противниками», як років п'ятдесят тому», – пише автор.

У доктрині також заявляється нібито про нову стратегію Пентагону «Троянський кінь»: «використовуючи протестний потенціал «п'ятої колони», США дестабілізують обстановку, наприклад в РФ, і одночасно завдають ударів високоточною зброєю «по найбільш важливим об'єктам».

«Зрозуміло, що тепер громадянські протести і взагалі будь-які невдоволення можна при бажанні кваліфікувати як зраду і змову з агресором, як це і було завжди при радянській владі», – відзначає експерт.

За твердженням Герасимова, основою «відповіді» РФ на загрози «є стратегія активної оборони», тобто «комплекс попереджувальних заходів щодо нейтралізації загроз безпеці держави».

«Очевидно, що порівняно помірні колишні «доктрина Герасимова», з її акцентом на гібридні дії, більше не годиться. Звичайно, всякі «асиметричні, політичні, економічні, інформаційні та інші невійськові заходи «залишаються в арсеналі, але головний зміст воєнної стратегії, стверджує Герасимов, «складають питання підготовки до війни і її ведення Збройними силами», – йдеться в статті.

При цьому автор підкреслює, що мова йде саме про масштабну, а не локальну війну.

Слова Герасимова про «перевагу над будь-яким потенційним противником» експерт трактує як мету ЗС РФ перевершувати об'єднані сили решти людства.

Автор зазначає, що саме до такої мети прагнув радянський Генштаб, однак СРСР розвалився в 1991 році.

«Нова доктрина «Герасимов 2.0» істотно скоригована в бік посилення в порівнянні з «доктриною Герасимова» зразка 13 року, а Генштаб, як за часів холодної війни, в обґрунтування нестримної мілітаризації Росії вигадує або в десятки разів перебільшує зовнішні загрози. Кінцевий результат нової спроби домогтися переваги «над будь-яким потенційним противником» буде, напевно, настільки ж плачевним, що і в 1991 році», – підсумовує експерт.

Лобанова Єлизавета в статті «Генштаб РФ розкрив стратегію війни Пентагону проти Росії» [5] відмічає: «За останні роки військовими вченими спільно з Генеральним штабом розроблено концептуальні підходи щодо нейтралізації агресивних дій вірогідних супротивників», – підкреслив Герасимов.

Він додав, що основою відповіді РФ є «стратегія активної оборони», яка з урахуванням оборонного характеру російської воєнної доктрини передбачає проведення комплексу заходів щодо упередження нейтралізації загроз безпеці держави. «Саме обґрунтування розроблюваних заходів повинно становити наукову діяльність військових вчених. Це один із пріоритетних напрямів забезпечення безпеки держави. Ми повинні випереджати противника в розвитку військової стратегії, йти на крок попереду», – додав начальник Генштабу.

Пентагон, за словами Герасимова, опрацьовує воєнні дії наступального характеру, такі як «глобальний удар» і «багатосферний бій». Метою подібних дій є усунення державності неугодилих їм країн, зміна законно обраних органів державної влади, а також підірвати суверенітет.

Він додав, що таке відбувалося в Іраку, Лівії, а також в Україні, і зараз подібні дії спостерігаються у Венесуелі.

В колонці на ресурсі Каспаров.ги [6] від 5 березня ц.р. відмічається, що 2 березня начальник Генерального штабу генерал Герасимов повідомив про нову російську «стратегію активної оборони», суть якої в «попереджувачій нейтралізації загроз безпеці держави». Ми, заявив генерал, будемо «випереджати супротивника своїми превентивними заходами, своєчасно виявляти його вразливі місця і створювати загрози нанесення йому неприйнятної збитку». Іншими словами, планується розпочати ядерну війну, як тільки померещиться, що США або НАТО готуються до нападу або навіть просто спробують «чинити тиск на Росію». У цьому випадку «відповідь не змусить себе чекати», – заявив високопоставлений генерал. І, нічого сумняшеся, в черговий раз перерахував «Циркони», «Кінджали», «Пересвети» і «Авангарди».

Це — майже дослівне відтворення одкровення його радянських попередників. Так, на початку 1980-х років тодішній начальник Генерального штабу маршал Огарков не приховував: «Ми самі почнемо наступ, якщо нас змусять до цього, і ми побачимо перші ознаки початку ядерного нападу НАТО. Ми маємо право назвати це повторним ударом, не чекаючи, коли противник почне закидати нас ракетами». Співрозмовник маршала, посол Олег Гриневський [7], пише далі: «Ніде не розшифровується і не позначалося, які конкретно дії з боку НАТО можуть послужити сигналом до застосування нами ядерної зброї... З перших

же хвилин передбачається використання ядерної зброї, насамперед як засобу масованого злочину системи оборони противника»

Про превентивні удари мріють не тільки у Генеральному штабі, але і в Кремлі. Путін, наприклад, з маніакальною зловтіхою закликає американських «партнерів» порахувати «швидкість наших перспективних комплексів, дальність їх можливого застосування» та усвідомити, на якій відстані від центрів прийняття рішень в США будуть знаходитися російські кораблі, оснащені цими «перспективними комплексами». Сенсаційних міркувань простий. Путін поділив тисячу кілометрів на 9 махов і дізнався, що цю відстань крилата ракета «Циркон» подолає менш ніж за шість хвилин. А якщо підсунути кораблі ближче, то і швидше. За цей час, пояснили йому військові, президент США не встигне прийняти рішення про удари у відповідь. У 1980-ті роки американські «Першинги» могли долетіти з ФРН до Москви за 6-7 хвилин, і Політбюро не встигало добігти до бункера і натиснути кнопку. А скоро все буде відбуватися навпаки. Ці америкоси (вони ж піндоси, вони ж партнери) визнають нарешті, що Росія встала з колін, і віддадуть їй Європу. А якщо не віддадуть, то полетять російські ракети і помчать танки.

З «Цирконом», правда, не все ясно. В кінці грудня 2018 року ТАСС повідомив про чергову серію його випробувань. Дальність стрільби ракети, за даними агентства, близько 400 кілометрів, а швидкість польоту — від чотирьох-шести до восьми Махов. Путін збільшив дальність до тисячі кілометрів, а швидкість — до дев'яти Махов. Схоже, Генштаб знову підсунув президенту липову інформацію і заодно забув повідомити про американську систему контролю надводної та підводної обстановки, яка не дозволяє російським носіям «Цирконів» вийти на рубіж атаки. Сказав також, що рівень гучності «не забезпечує виживання» підводних човнів «Варшав'янка», «Северодвинськ», «Борей». Це — найпопулярніші сучасні російські підводні човни. А американська система боротьби з ними вдосконалюється, використовуючи все більш ефективні засоби збору та обробки інформації. Іншими словами, «чудо-зброя», про яку мріють Путін і Герасимов, не дозволить Росії безкарно знищувати ворожі «центри прийняття рішень» ні в Європі, ні в США. Удар неминучий.

Багато хто, правда, не усвідомили, наскільки небезпечна путінська Росія, і заспокоюють себе: «вони», тобто російська верхівка, тільки заробляють у Росії, а їх сім'ї, будинки, банківські рахунки, в загальному, все, заради чого вони живуть, знаходиться на Заході. Тому «вони» ніколи не розв'яжуть війну, в якій втратять все. «Вони» ж не божевільні, інші розмірковують, і не можуть не розуміти, що війна — це суцільна катастрофа.

Путін — диктатор, але не самогубець. До того ж, треті впевнені, і з диктаторами можна домовитися. Четверті, нарешті, просто скажуть: «Я не вірю, що Росія може розв'язати війну. Це неможливо».

Останнє — типове wishful thinking, властиве будь-якій людині. Бажане приймається за дійсне, а небажане, тим більш жажливе, здається явно неможливим. Інші аргументи здаються цілком переконливими, але лише на перший погляд. Російська верхівка дійсно створює «запасні аеродроми» на Заході, і самогубців серед них начебто немає. Однак питання війни і миру в Росії вирішує не верхівка, а всього три людини. «Червоні кнопки» — пульти управління системою «Казбек», передає наказ про старт стратегічних ракет, що знаходяться у президента, міністра оборони і начальника Генерального штабу. Кажуть, запуск відбудеться, тільки якщо команди надійдуть з усіх трьох пултів. Однак Герасимов і Шойгу навряд чи наважаться суперечити Путіну.

Справа не стільки в техніці, скільки в психології. Путін не може зізнатися самому собі, що його стратегічні проекти ламаються один за іншим і навколо Росії все тісніше стискається кільце санкцій. Військові фантазії — типовий спосіб відходу від реальності, визнання якої загрожує зруйнувати його жажливо гіпертрофоване его. Він гарячково шукає «меч джедаїв», щоб поставити на коліна зарозумілих піндосів і «похрюкуючих» їм європейців. Відомий швейцарський судовий психолог Філіп Жаффе зауважив, наприклад, що Путіну «треба довести, що з ним краще не вступати в сварки». У багатьох диктаторів, продовжував він, «влада розростається так, що вони втрачають відчуття реальності». Вони «стають все більш ірраціональними і роблять все більш дивні вчинки, стають непередбачуваними і вкрай небезпечними». Жаффе згадав також відомий медикам *hubris syndrome*, він же «синдром перевищення дозволеного». В його основі «гіпертрофоване самолюбство, породжене тим, що протягом тривалого часу у людини в руках була надто велика влада».

«Синдром перевищення дозволеного» властивий не тільки Путіну, але і його генералам. Про це, власне, і свідчить «стратегія активної оборони». Наслідки її реалізацію уявити неважко. Перед російським суспільством і істеблішментом все виразніше постає питання: чи готові ви померти за Путіна? Або просто тому, що у начальника Генерального штабу настало весняне загострення? Однак впевненості, що в Росії усвідомили, наскільки актуальні ці питання, немає. У всякому разі, про антивоєнних демонстраціях в російських містах поки нічого не чути.

Не зрозуміла і реакція Заходу. Там часто запевняють, що потрібно зрозуміти Путіна, не дратувати його, йти на поступки. На цю поступливість

як раз і роблять ставку в Кремлі. Власне, нічого нового в цьому немає. Ще в 1940 році Уїнстон Черчилль порівнював прихильників миру з Німеччиною за будь-яку ціну з людиною, яка «сподівається, що, якщо він буде добре годувати крокодила, той з'їсть його останнім».

Інший варіант — поєднання наростаючих економічних санкцій з демонстрацією рішучості відповісти на «превентивні заходи» нищівним ударом. До нього, схоже, схилиються у Вашингтоні. Можливо, інстинкт самозбереження виявиться все ж сильніше «синдрому перевищення дозволеного». Хочеться вірити, що і Путін, і генерал Герасимов з товаришами не поспішають потрапити в рай в ролі ядерних мучеників.

Джерела та література:

1. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.
2. Аналітична доповідь до щорічного послання президента України до Верховної Ради... niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL_Oct_02.pdf
3. Газета «Красная Звезда» 5 марта 2019 года под заголовком «Векторы развития военной стратегии» опубликовала текст выступления генерала армии Валерия Герасимова.
4. Новая военная доктрина РФ: подготовка к масштабной войне / «Новая газета» 9 марта 2019 года.
5. Лобанова Єлизавета. Генштаб РФ розкрив стратегію війни Пентагону проти Росії 02 березня 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://today.ua> > Світ.
6. Синдром перевищення дозволеного: Росія знову ставить на ескалацію 05.03.2019 на ресурсі Каспаров.ги Liga.net Джерело.
7. Гриневский Олег. Перелом. От Брежнева до Горбачева. Москва. Олма-прес. 2000. - С. 71, 309.

УДК 355/359-05

Олег ГУЩИН,
Оксана БЕРИСЛАВСЬКА (Київ)

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація: У статті проаналізовано ключові документи, що відображають наявні світові практики із захисту цивільного населення та їх можливе використання для врегулювання системних проблем в питаннях щодо захисту цивільних під час конфлікту на Сході України. Акцентовано увагу на необхідності впровадження методик та алгоритмів з попередження втрат серед цивільного населення під час військових дій.

Ключові слова: захист цивільного населення, збройний конфлікт, зменшення шкоди цивільному населенню, права людини, рамкові документи з питань захисту цивільного населення, стратегія захисту цивільного населення.

Досвід бойових дій в Афганістані, Боснії, Центрально-Африканській Республіці, Іраці, Руанді, Південному Судані, Сирії, а зараз вже й України, яскраво демонструє, що сучасні збройні конфлікти мають нищівний вплив на цивільне населення. На жаль, під час збройних конфліктів саме цивільні складають переважну частину втрат. Попри те, що цивільні особи та об'єкти захищені Міжнародним гуманітарним правом та Міжнародним правом прав людини, вони все частіше стають мішенню систематичного та зухвалого насильства (включаючи неவிбіркові або непропорційні напади, сексуальне/гендерно-обумовлене насильство тощо) [3, с. 544]. Зокрема про це йдеться у звіті Центру з питань цивільних осіб в умовах конфлікту (CIVIC) щодо оцінки наявних можливостей щодо захисту цивільного населення в Україні. Описуючи проблему захисту цивільного населення в умовах конфлікту на Сході України, спеціалісти CIVIC констатують, що, як і у більшості конфліктів, найбільшої шкоди зазнали цивільні особи, особливо жінки і діти. Цивільні протягом конфлікту гинуть і отримують поранення, вони страждають від втрати засобів до існування, вимушеного виселення зі своїх домівок та недостатнього рівня або повної відсутності необхідної для виживання інфраструктури [7, с. 11]. Провідні країни світу та міжнародні безпекові організації дійшли висновку про необхідність запровадження всеохоплюючих доктринальних рамкових документів з питань комплексного захисту цивільного населення під час збройних конфліктів та інших випадків насильства. Сучасна діяльність держав із захисту цивільного насе-

лення має вийти за межі окремих галузей права та отримати комплексний, міжгалузевий характер на рівні нормативного акту вищого керівництва держави. Рамкові документи з питань захисту цивільного населення за сферою правового регулювання є значно ширшими, аніж окремі галузі права (МГП, Міжнародне право прав людини, кримінальне право тощо) та за своєю правовою та політичною суттю є компіляцією зобов'язань держави у сфері захисту цивільного населення, причому не тільки під час збройних конфліктів. Захист цивільного населення ґрунтується на правомірному застосуванні сили військовими, а також на попередженні, стримуванні, запобіганні та реагуванні на ситуації, в яких цивільним завдається або може бути завдане фізичне насильство. З огляду на це, захист цивільних включає в себе:

- зусилля із запобігання, мінімізації та пом'якшення негативних наслідків, які можуть настати внаслідок військових операцій, зокрема коаліційних (наприклад під проводом ООН, НАТО);
- коли це можливо – захист цивільних від фізичного насильства, обумовленого конфліктом (загрози такого насильства), з боку інших дійових осіб – учасників конфліктів;
- запровадження безпекового середовища [3, с.545].

У результаті аналізу світових практик із захисту цивільного населення можемо окреслити можливі перспективи України покращити ситуацію із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів у разі запровадження таких практик (Таблиця 1. Розроблено Гущиним О.О. на основі джерел [1], [2], [4], [5], [8], [9], [10], [11])

Отже, новітні документи вищого рівня провідних країн світу чітко відображають дотримання ними своїх зобов'язань з посилення захисту цивільного населення під час багатонаціональних, регіональних та внутрішніх операцій. В свою чергу дотримання та захист фундаментальних прав людини відіграє важливу роль у зміцненні міжнародних миру та безпеки. Саме тому було акцентовано увагу на необхідності реалізації в Збройних Силах України стандартів та політики НАТО щодо захисту цивільного населення шляхом запровадження алгоритму організації взає-

Світова практика	Україна
Доповідь Генерального секретаря ООН А. Гутерріша від 14. 05.2018 р. № S/2018/462 «Захист цивільних осіб в умовах збройного конфлікту» в рамках відкритих дебатів Ради Безпеки ООН, присвячених ЗЦН. Всім країнам-членам ООН запропоновано прийняти рамкові документи із ЗЦН	Україна може стати фактично першою країною світу, яка врахувала зазначену доповідь ГС ООН та прийняла власний рамковий всеохоплюючий документ з питань ЗЦН. Такий крок нашої держави стане наочним прикладом її проактивності щодо ЗЦН з позитивними політичним наслідками як ззовні, так і всередині України
Політика НАТО щодо захисту цивільного населення. Прийнята у 2016 році на Варшавському Саміті НАТО главами держав та урядів. План дій з виконання Політики НАТО із захисту цивільного населення у збройних конфліктах (лютий 2017)	Враховуючи законодавчо закріплене прагнення України до членства в НАТО, приєднання нашої держави до цінностей та зобов'язань зазначеної Політики матиме важливе стратегічне та політичне значення
На даний час провідними країнами прийнято нормативно-правові акти стратегічного (політичного) рівня щодо захисту цивільного населення у збройних конфліктах: Велика Британія – Урядова Стратегія із захисту цивільного населення в збройних конфліктах Швейцарія – Стратегія із захисту цивільного населення в збройних конфліктах США – Політика Сполучених Штатів із вжиття заходів, спрямованих на зменшення жертв серед цивільного населення внаслідок застосування сили в операціях США - Army Technical Publication ATP 3-07.6 «Захист цивільного населення» – основний доктринальний документ Армії США із захисту цивільного населення під час наземних операцій тактичного та оперативного-тактичного рівня Австралія – Керівництво із захисту цивільного населення Норвегія – Захист цивільного населення. Офіційна заява Уряду	Нашій державі варто запровадити подібну Політику (Стратегію) захисту цивільного населення у збройних конфліктах шляхом видання Указу Президента. В такому випадку Україна матиме реальну можливість приєднатись до клубу провідних країн світу, які окремим актом вищого керівництва держави заявили про захист цивільного населення як основний пріоритет своєї діяльності
Декларація з безпеки шкіл + Керівництво із захисту шкіл та університетів від військового використання під час збройних конфліктів. Прийнято на Конференції з безпеки шкіл, Осло, 29.05.2015.	Приєдналась 71 держава Не дивлячись на те, що Конференція з безпеки шкіл відбулась в Осло у травні 2015 року, тобто вже після початку збройного конфлікту, Україна досі не приєдналась до Декларації з безпеки шкіл
Керівні принципи Осло Керівні принципи використання іноземних військових ресурсів і засобів цивільної оборони для надання допомоги на випадок лих Прийнято під егідою UN OCHA	Світова спільнота має побачити, що Україна схвалює зазначені принципи. Тому слід вважати актуальним завданням імплементацію норм Керівних принципів у національне законодавство, що регулює діяльність СБО.

модії між складовими сектору безпеки і оборони, центральними органами виконавчої влади та міжнародними, неурядовими організаціями з метою попередження шкоди цивільному населенню в умовах проведення військової операції під час збройного конфлікту, а також розробки нормативно-правової бази з питань попередження втрат серед цивільного населення в районах проведення операції Об'єднаних сил спільно з ЦОБВ та міжнародними гуманітарними організаціями [6].

Ми вважаємо, що найбільш прийнятним шляхом оформлення захисту цивільного населення вбачається схвалення національного документа із захисту цивільного населення під час збройних конфліктів Радою національної безпеки і оборони України та подальшим затвердженням Президентом України. Таким документом має бути Політика (Стратегія, Національна стратегія) із захисту цивільного населення, яка включатиме наступні структурні елементи: актуальність; розуміння та оцін-

ка ризиків; захист цивільного населення: концептуальні основи; керівні принципи захисту цивільного населення; захист цивільних осіб від інших акторів; сприяння доступу гуманітарних акторів / служб із надзвичайних ситуацій; набутий досвід, публічність; допомога постраждалим.

З урахуванням викладеного перед Україною постає цілком природне та актуальне завдання приєднатись до клубу найбільш активних міжнародних акторів у сфері захисту прав людини в збройних конфліктах. Для того, щоб бути ефективним, діяльність із захисту цивільного населення має координуватись всіма державними, недержавними та міжнародними акторами, включаючи складові сектору безпеки і оборони, а також недержавні інституції.

Джерела та література:

1. Австралія. Керівництво із захисту цивільного населення. URL:https://www.acstc.gov.au/wp-content/uploads/2016/01/160128_POC-Guidelines.pdf
2. Велика Британія. Урядова Стратегія із захисту цивільного населення в збройних конфліктах URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-government-strategy-on-the-protection-of-civilians-in-armed-conflict>
3. Військове право: підручник / за ред. І.М. Коропатника, І.М. Шопіної. Київ: Алерта. 2019. 648 с. (Розділ 23. Захист цивільного населення під час збройних конфліктів. Гуцин О.О. С. 535-547)
4. Декларація з безпеки шкіл. Керівництво із захисту шкіл та університетів від військового використання під час збройних конфліктів. Прийнято на Конференції з безпеки шкіл, Осло, 29.05.2015. URL: <http://www.protectingeducation.org/safeschoolsdeclaration>
5. Захист цивільних осіб в умовах збройного конфлікту: Доповідь Генерального секретаря ООН А. Гутерріша, в рамках відкритих дебатов Ради Безпеки ООН, присвячених ЗЦН від 14. 05.2018 р. № S/2018/462. URL: <https://undocs.org/S/2018/462>
6. Звіт щодо проведення III Міжнародної конференції з питань цивільно-військового співробітництва на тему: Захист цивільного населення в умовах збройного конфлікту (м. Київ, 10-11 квітня 2018 року)
7. Оцінка наявних можливостей щодо захисту цивільного населення в Україні. Center for civilians in conflict. 15 липня 2017 року. 48 с.
8. План дій з виконання Політики НАТО із захисту цивільного населення у збройних конфліктах (В рамках щорічної доповіді Генерального Секретаря НАТО за 2017 рік) URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_152797.htm
9. Політика НАТО щодо захисту цивільного населення. Прийнята у 2016 році на Варшавському Саміті НАТО главами держав та урядів. URL: https://www.na.int/cps/en/natohq/official_texts_133945.htm
10. США. Політика Сполучених Штатів із вжиття заходів, спрямованих на зменшення жертв серед цивільного населення внаслідок застосування сили в операціях США URL: <https://fas.org/irp/offdocs/leo/eo-13732.htm>
11. Швейцарія. Стратегія із захисту цивільного населення в збройних конфліктах URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/home/foreign-policy/human-rights/humanitarian-policy/protection-civilian-populations.html>

УДК 94(477):[355.27:355.422.2]:32+34»2014»

Давид ДЯЧОК (Київ)

МОБІЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ У 2014 РОЦІ: ПРАВОВИЙ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ.

Анотація. У статті розглянуто особливості мобілізаційного процесу в Україні протягом 2014 року. Мета статті полягає в аналізі співвідношення фактичної мобілізації до нормативно-правової регламентації, а також співставлення «хвиль» часткових мобілізацій до лав Збройних Сил України та військово-політичну ситуацію в Україні та світі. Актуальність статті обумовлена триваючим збройним протистоянням з російсько-терористичними військами, необхідністю вивчення отриманого досвіду в організації мобілізаційного процесу до лав підрозділів Збройних Сил України та потребою удосконалити нормативно-правову базу щодо чинного законодавства, що входить до сектору безпеки держави.

Ключові слова: мобілізація, нормативно-правова регламентація, Збройні Сили України, Антитерористична операція.

27 лютого 2014 підрозділи спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу та 45-го окремого повітряно десантного полку Збройних сил РФ захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів АРК, чим і розпочали відлік збройної агресії Російської Федерації стосовно України. Одночасно із цим відбулося блокування військових частин та органів військового управління кримського угруповання Збройних сил України. Стратегічно важливі об'єкти інфраструктури за короткий проміжок часу опинилися в руках військовослужбовців Збройних сил РФ, які були без розпізнавальних знаків і використовували методи гібридної війни, створювали ілюзію виключно внутрішнього конфлікту в Криму. Закріпивши згодом за собою термін «зелені чоловічки» або «ввічливі люди», військовослужбовці ЗС РФ виконали наказ щодо агресії по відношенню до України. Вперше, за 23 роки незалежності, Україна опинилася у надзвичайно складній ситуації, яка передбачала високу ймовірність щодо прямої збройної агресії іншої держави, порушення територіальної цілісності і власне порушення державного суверенітету.

1 березня 2014 року указом в.о. Президента України, Збройні Сили України були приведені у бойову готовність «ПОВНА» [1], що передбачає комплекс заходів щодо переходу особового складу ЗСУ та всіх воєнізованих структур на штати воєнного часу, а в правовому значенні

для держави настає особливий період, що регулюється чинним законодавством. Варто зазначити, що правова регламентація, яка регулює мілітарну сферу функціонування нашої держави є багатовекторною і розгалуженою. Протягом усього періоду незалежності Україна реорганізовувала і реформувала власні силові структури. Мілітарна єдиноначальність поступово змінюється стратегією цивільного контролю і демократизацією силових структур, які повністю підпадають у підпорядкування трьох гілок влади.

Згідно пункту 17 статті 106 Конституції України та статті 7 Закону України «Про Збройні Сили України», президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України [2], а також, відповідно до чинного законодавства, під час акту агресії є очільником Ставки Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Проте, під час російської агресії, в 2014 році даний надзвичайний орган не скликався, хоча підстави для цього були. Головнокомандуючий – начальник Генерального Штабу ЗСУ здійснює безпосереднє військове керівництво Армією. Відповідно до статті 107 Конституції України, РНБОУ координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Відповідно до пункту 8 статті 85 Конституції України, на Верховну Раду, як на найвищий законодавчий орган, покладається оголошення, за поданням Президента України, стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України, а також питання мобілізації та ведення особливого періоду. За реалізацію положень введених законом України, як найвищий орган виконавчої влади, відповідає Кабінет Міністрів України. Відповідно, від моменту приведення Збройних Сил України бойової готовності «ПОВНА», до фактичного початку часткової мобілізації, відбулося правове оформлення рішення РНБОУ, введене указом Президента України і затверджене ВРУ, яке доручило Кабінету Міністрів України, для реалізації закону, здійснити ряд постанов профільним Міністерствам. Така ускладнена процедура у сфері оборони держави, яка задумувалася як демократичний і розгалужений контроль над силовою сферою, безпосередньо зашкодила у 2014 році реалізації у по-

вному обсязі заходів для підвищення обороноздатності, та захисту суверенітету і територіальної цілісності у стислі терміни, через доволі великий часовий проміжок щодо реалізації процедурного процесу. Загальновідомо, що будь-які акти агресії відзначаються своєю динамічністю і вимагають оперативного реагування зі сторони держави і тому спрощення процедури та прийняття рішень, щодо ключових сфер існування держави, є життєво необхідно!

21 жовтня 1993 року Верховна Рада прийняла Закон України № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [3]. Розробкою даного законопроекту займався комітет з питань національної безпеки і оборони. Спираючись на Конституцію України, Закон України «Про оборону України» та інші нормативно-правові акти, даний Закон став правовою основою мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні. Цінність даного закону полягає у структуризованому висвітленні основоположних засад мобілізаційної підготовки та оприлюдненні повноважень органів державної влади. Закон складається з 6 розділів та 26 статей, у яких регламентується загальні положення, у яких розкрито сутність основних понять, а також сформовано організаційні основи мобілізаційної підготовки та мобілізації, де прописаний механізм впровадження в особливий період комплексу заходів щодо нарощення ресурсів і досягнення зміцнення обороноздатності держави. Також у законі прописано повноваження і обов'язки під час мобілізації ВРУ, Президента України, КМУ та інших органів державної влади. На громадянському рівні закріплено обов'язки підприємств, установ і організацій, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів. Внаслідок пристосування даного Закону до ситуації в державі під час акту агресії РФ, окупації АР Крим, та початком АТО, першочергове завдання даного нормативно-правового акту стало видозмінено. Зокрема у Закон був внесений ряд поправок, що стосувалися діючого особливого періоду, які внесли конструктивні проблеми і у зв'язку з тим, що Закон став видозміненим для конкретної ситуаційної обстановки він втратив можливість бути базовим та основоположним для безпекового сектору держави. 17 березня 2014 року у відповідь на події в АР Крим був прийнятий Закон України № 1126-VII «Про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію»». Закон передбачав проведення мобілізації протягом 45 днів з дати затвердження його ВРУ. В Законі передбачалося оголошення і проведення часткової явної мобілізації по всіх областях України, а в АР Крим на добровільній засаді громадян, які прибудуть в мобілізаційні пункти або частини уже материкової України. Але у зв'язку з тим, що незакон-

ний референдум про статус республіки був проведений 16 березня, а військові частини та органи військового управління кримського угруповання ЗСУ були заблоковані та дезорієнтовані то вони не могли виконувати свої функції та обов'язки. Даний закон також передбачав переведення силових структур та оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на штати воєнного часу. Це дозволило розпочати процес створення воєнізованих структур, існування яких передбачалося у законах «Про оборону України» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», які дали змогу розширити штати уже існуючих силових структур та наростити мобілізаційний ресурс для зміцнення обороноздатності держави. Розпочався процес передачі ресурсів і матеріально-технічного забезпечення від різних міністерств та відомств до лав ЗСУ та інших силових структур. Водночас з виходом чисельності особового складу на штати воєнного часу розпочалося розконсервування військової техніки, яка перебувала на зберігання, як недоторканий резерв. У мобілізаційних пунктах розпочався процес оповіщення резервістів про їхній призив до лав силових структур, враховуючи їх військово-обліковий фах та досвід попередньої служби. Вперше, за історію незалежності України, відбулися польові навчання резервістів у глобальному масштабі. До лав армії, також вперше, було залучено звільнених у запас офіцерів та громадян, які отримали освітньо-кваліфікаційний рівень «офіцер запасу». Людський мобілізаційний ресурс першої хвилі мобілізації можна охарактеризувати, як патріотично налаштований та військово освідчений, адже через значне емоційне піднесення, добровольцями стали військовослужбовці, які довго перебували у лавах ЗСУ та в силу різних причин були звільнені, і військовослужбовці, які мали реальний бойовий досвід отриманий у радянській армії та у миротворчих місіях України. Водночас стало зрозуміло, що призовники осені 2013 терміном на один рік будуть звільнені в запас значно пізніше, адже у терміновому порядку збільшувалася чисельність ЗСУ та інших силових структур. Держава у правовому колі увійшла в особливий період свого існування. Особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової), або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в

Україні, або в окремих її місцевостях, та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудований період після закінчення воєнних дій.

12 квітня 2014 року диверсійно-розвідувальні групи сформовані на базі ГРУ ЗС РФ захопили місцеві органи державної влади та регіональні управління СБУ та МВС у Слов'янську, Краматорську та Дружківці, чим розпочали бойові дії на сході України. У відповідь на це, виконувачем обов'язків Президента України Олександром Турчиновим, 14 квітня 2014 року був підписаний указ № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України», від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», що власне і вважається офіційним початком Антитерористичної операції.

У рішенні РНБО передбачалося залучення ЗСУ до антитерористичної операції перш за все елітарних підрозділів Високомобільних десантних військ, підрозділів оперативного реагування та спеціального призначення. До лав ЗСУ під час першої хвилі мобілізації призвали 35 тисяч 300 військовослужбовців. Такі цифри можна знайти у офіційній заяві Міністерства Оборони від 18 березня 2015 року про демобілізацію у період з 18 березня по 1 травня 2015 року першої хвилі мобілізованих відповідно до Указу Президента України від 17 березня 2014 року № 303 «Про часткову мобілізацію» [4].

6 травня 2014 року ВРУ прийняла Закон № 1240-VII про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію». Це юридично закріпило другу хвилю мобілізації до лав силових структур України і стало відповіддю на нарощування бригадно-тактичних груп ЗС РФ на державному кордоні та загостренні бойових дій в районі Слов'янська. Для розгортання штатів воєнного часу першої хвилі мобілізованих не вистачало. Ще однією складністю, яка виникла перед органами державної влади, стала вимушена термінова передислокація сил та засобів силових структур на схід та формування фронту у зоні проведення АТО. Було враховано помилки попередньої хвилі, зокрема зосереджено увагу на польовій підготовці і виучці новоприбулих мобілізованих [5]. У цей же період в.о. Президента України О. Турчинов відновив обов'язковий призов до лав ЗСУ, який був скасований 14 жовтня 2013 року у рамках Державної комплексної програми реформування і розвитку ЗСУ, у період до 2017 року [6]. Мобілізація тривала 45 днів згідно з чинним законодавством. Кількість мобілізованих до лав ЗСУ складала 15 тисяч військовослужбовців.

22 липня 2014 року ВРУ, за поданням Президента України Петра Порошенка, прийняла Закон № 1595-VII «Про затвердження Указу Президента

України «Про часткову мобілізацію»». Окремим пунктом передбачалося вжиття заходів щодо унеможливлення розголошення інформації з обмеженим доступом. Даний пункт пояснюється значною кількістю прецедентів витіку службової інформації, що зокрема стосувалася переміщення особової техніки і особового складу силових структур по всій території України, що становило значну оперативну цінність для розвідувальної діяльності найманців та терористів.

Третя хвиля мобілізації проводилася в надзвичайно складній військово-політичній ситуації. З 11 липня 2014 року, у відповідь на спробу ЗСУ взяти під контроль не контрольовану ділянку російсько-українського кордону, артилерійські підрозділи ЗС РФ розпочали артобстріли з території власної держави. 17 липня 2014 року в підконтрольній зоні терористичної організації «ДНР» між селами Грабове та Розсипне Шахтарського району Донецької області України, був збитий пасажирський літак Boeing 777 авіакомпанії Malaysia Airlines. Внаслідок теракту загинуло 298 осіб.

19 липня 2014 року розпочався спільний наступ ЗСУ та НГУ на стратегічний напрямок Лисичанськ-Сєвєродонецьк. Така оперативна і стратегічна ініціатива потребувала залучення значних матеріально-технічних ресурсів та боездатної живої сили. Через напружений характер та високу інтенсивність бойових дій, підрозділи у зоні АТО потребували постійної ротації, поповнення у матеріальній і живій силі. Саме тому, третя хвиля була вкрай необхідною незважаючи на непопулярність серед населення і більший відсоток ухилу від мобілізації в порівнянні з минулими двома хвилями. Посилилася польова виучка мобілізованих та налагодився їх соціальний захист, а також членів їх родин. Під час військово-польових зборів і тактичних навчань почав широко застосовуватися досвід здобутий в зоні АТО. В цей період відбувся ряд міжнародних навчань з державами-партнерами. Посилилося стажування і навчання українських військовослужбовців інструкторами-іноземцями за стандартами НАТО, що позитивно відобразилося на боездатності новоприбулого поповнення [7]. Проте наступні події серпня 2014 поставили перед силовими структурами та українським народом ряд випробувань та трагедій, які вже увійшли в українську мілітарну історію, як приклад самопожертви і героїзму.

Отже, під час агресії Російської Федерації у 2014 році, Україна вперше з часів здобуття незалежності зіткнулася із прямим застосуванням нормативно-правової регламентації особливого періоду існування держави. Вперше Закон 1993 року «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» був частково реалізований у зв'язку з викликами, які ніколи не мали постати перед поза-

УДК 355.4[094.1] (477) "2018"

Ігор ЄВСЄЄВ (Київ)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (2018 РІК)

Анотація: У даній статті досліджується розвиток в 2018 році нормативно-правової бази України з питань забезпечення державного суверенітету України. Зокрема, проаналізовано законодавство України, що створило умови для запровадження операції Об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях. Автором також окреслено перспективи подальших досліджень законодавства України у сфері національної безпеки і оборони України.

Ключові слова: нормативно-правова база, антитерористична операція, операція Об'єднаних сил, Об'єднаний оперативний штаб, сили оборони.

У відповідь на збройну агресію Російської Федерації (далі – РФ) проти України, що розпочалася через неоголошене і приховане вторгнення на територію України підрозділів збройних сил та інших силових відомств РФ, а також шляхом організації та підтримки терористичної діяльності, 13 квітня 2014 року Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБОУ) прийняла рішення “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України” (уведено в дію Указом Президента від 14 квітня 2014 року № 405/2014), згідно з яким було розпочато проведення широкомасштабної антитерористичної операції на Сході України (далі – АТО) із залученням Збройних Сил (далі – ЗС) України.

Формально юридично Україна проводила антитерористичну операцію, хоч насправді здійснювала своє невід'ємне право на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН і статті 1 Закону України “Про оборону України” [1].

За час проведення АТО вдалося: зупинити розширення російської агресії та здійснити її локалізацію; вжити заходів із підвищення бойових спроможностей ЗС, інших військових формувань, розвідувальних та правоохоронних органів (далі – сили оборони); посилити обороноздатність держави; забезпечити підготовку її території, економіки та населення до оборони. Було повернуто під контроль української влади понад 200 населених пунктів Донецької та Луганської областей, сформовано 29 нових бойових бригад і полків, створено окремі роди військ: Десантно-штурмові війська та Сили спеціальних операцій, реформована система територіальної оборони,

створено оперативний резерв, до якого зараховано більш ніж 198 тис. резервістів, які мають досвід виконання завдань в зоні бойових дій [2]. Проведення АТО дало змогу не тільки забезпечити ефективну координацію дій та покращити систему управління складовими сектору оборони, але й удосконалити організаційно-правову, матеріально-технічну, медичну, логістичну та інші системи забезпечення.

Крім цього, українські військовослужбовці, співробітники спеціальних служб та правоохоронних органів набули практичного бойового досвіду у своїх сферах діяльності, який має бути переданий наступним поколінням захисників нашої держави, та з яким приїжджають знайомитися представники найрозвинутіших країн світу.

Антитерористична операція продемонструвала наявність в Україні громадянського суспільства та його роль у сфері забезпечення національної безпеки держави. Волонтерський рух дав державі змогу налагодити ефективне функціонування складових сектору оборони. Волонтери відіграли ключову роль як у проведенні АТО, так і у вирішенні гуманітарних питань у зоні конфлікту та довели, що без підтримки з боку громадян суб'єктам боротьби з тероризмом неможливо було б виконувати поставлені завдання [3, с. 159].

Можна стверджувати, що вітчизняне громадянське суспільство показало вражаючу здатність до консолідації і мобілізації, зумівши створити мережу добровольчих формувань, які взяли на себе вирішення завдань із протидії агресії РФ в Україні. Стало очевидним, що такі сфери діяльності держави як національна безпека і оборона стають предметом опікування громадянського суспільства, яке на початку АТО активно перебирало на себе відповідну низку завдань та функцій держави із забезпечення її проведення. Однак, подальше проведення АТО, враховуючи особливості та обмеження її цілей, масштабу, характеру та складу учасників, було неспроможне забезпечити звільнення окупованих територій окремих районів Донецької та Луганської областей і відновлення на них конституційного ладу. Крім того, вже через масштабність збройної боротьби, застосування російськими окупа-

блоковою і мирною державою. Цілеспрямована підривна політика щодо власних силових структур, політична дезорієнтованість і розгублення державного апарату, ось з чим молода держава зустрічала зовнішнього ворога. Без сумніву було допущено ряд помилок, серед яких: не навченість мобілізованого ресурсу, зловживання службовим становищем рядом посадових осіб. Проте Україна зуміла зберегти більшу частину власної території і найголовніше – незалежність! Сьогодні молода держава продовжує боротись із надзвичайно сильним зовнішнім ворогом, поступово відновлюючи державний суверенітет а також територіальну цілісність над втраченими, в початковий період агресії, територіями.

Джерела та література:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2014 року “Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України”» № 189/2014 від 2 березня 2014 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-14>
2. Закон України «Про Збройні Сили України» <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
3. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” № 3543-III від 21 жовтня 1993 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>
4. Указ Президента України від 17.03.2014 року № 303/2014 «Про часткову мобілізацію» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації» № 1275-VII 20 травня 2014 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-18>
6. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Концепції кадрової політики в Збройних Силах України на період до 2017 року» № 843 від 4 грудня 2013 р.
7. Закон України “Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2014 році для участі у багатонаціональних навчаннях” № 1182-VII від 1 квітня 2014 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1182-18?lang=uk>

ційними військами важкого озброєння і військової техніки головна роль у цій операції де-факто вже перейшла до ЗС України, хоча де-юре керівництво АТО залишалось покладеним на Службу безпеки України [4, с. 14].

В цих умовах постало питання створення правових механізмів ефективного використання сектору безпеки і оборони для захисту держави від збройної агресії РФ в умовах гібридної війни, розв'язаної проти України. Розробка таких механізмів, їх своєчасна адаптація до сучасних викликів виступають одним з головних напрямків правотворчого процесу держави [5, с. 253]. Поряд з цим, нагальною практичною проблемою стало законодавче оформлення правової позиції України щодо тимчасово окупованих РФ українських територій. Україна повинна виходити з того, що й анексований Крим, і загарбані окремі райони Донеччини та Луганщини є тимчасово окупованими територіями, право на які Українська держава не втратила, і які підлягають поверненню. З точки зору міжнародного права, режим цих територій однаковий, вони юридично залишаються частинами території України і мають бути повністю звільненими окупантом [1].

З огляду на це, починаючи з 24 лютого 2018 року, відколи набрав чинності Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” (далі – Закон про деокупацію Донбасу), законодавцем було змінено правовий режим заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у Донецькій та Луганській областях: замість АТО передбачено здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [6].

Цей Закон України не містить чіткого сценарію повернення тимчасово окупованих територій, проте закріплює порядок протидії збройній агресії РФ на території Донецької та Луганської областей і дає роз'яснення щодо правових підстав застосування усіх можливих засобів і ресурсів, які Україна використовує проти цього. Слід також зазначити, що зазначений законний акт має низку переваг.

По-перше, згідно із прийнятим законодавчим документом РФ визнається країною-агресором, яка розв'язала проти України міждержавний збройний конфлікт, окупувала частину її території та постійно підживлює загострення бойових дій на Сході України. Цей нормотворчий акт не уточнює окремої дати початку агресії на Донбасі, проте, він містить посилення на законодавство України [7], де вказано дату початку окупації частини території України – 20 лютого 2014 року. Це є важливим моментом, оскільки законодавчо за-

кріплює факт, що РФ почала агресію проти України з Криму, а не з Донбасу.

По-друге, ухваленні в законі рішення створюють належні правові підстави для підготовки консолідованої претензії до РФ про відшкодування завданих збитків унаслідок вчинення нею агресії, уможливорює реалізацію законного права України на самооборону, а також створює передумови для кваліфікації подій в Україні як збройного конфлікту міжнародного характеру, а не як внутрішнього збройного конфлікту (громадянської війни), на чому так наполягає Росія [3, с. 160].

По-третє, важливим є визначення окупованою не тільки сухопутної території, а й морських вод та повітряного простору, що надає статус, в межах якого діє міжнародне гуманітарне право, слугує правовим механізмом для залучення гуманітарної допомоги, моніторингових місій та миротворчих сил [5, с. 255].

По-четверте, Верховна Рада України схвалила рішення Президента України про використання ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, що приймається для відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях і забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях [6].

Цим було створено законодавчі умови для формування на Донбасі міжвідомчого угруповання об'єднаних сил і засобів Збройних Сил України, інших військових формувань, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (далі – міжвідомче угруповання). Крім цього, було запроваджено відповідну систему керівництва та управління вказаним міжвідомчим угрупованням для здійснення планування, організації та контролю виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії у Донецькій та Луганській областях.

Головними політичними та військовими суб'єктами згаданої системи є Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України, якому підпорядковуватиметься та Командувач Об'єднаних сил. Цей Командувач реалізовуватиме свої повноваження через підпорядкований йому Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України (далі – ООШ ЗС України) [4, с. 15].

По-п'яте, Законом про деокупацію Донбасу начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України було наділено правом, за поданням Командувача Об'єднаних сил, щодо визначення меж зон безпеки, приле-

глих до району бойових дій. У цих зонах, з метою здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування російської збройної агресії на Донбасі, діятиме особливий порядок, що передбачатиме надання органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України спеціальних повноважень, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування згаданої агресії.

З метою подальшої реалізації вищезгаданого законодавчого акту Президентом України було прийнято рішення про призначення генерал-лейтенанта С. Наєва Командувачем Об'єднаних сил, а 30 квітня 2018 року – введено в дію рішення РНБОУ “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях”, згідно з яким у зоні конфлікту на Донбасі було змінено формат широкомасштабної антитерористичної операції, яка була започаткована у 2014 році, та запроваджено операцію Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської федерації у Донецькій та Луганській областях (далі – ООС) [8, 9]. Цього ж дня Президентом України було видано Накази Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України:

“Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей”, згідно якого з 14.00 30 квітня 2018 року було розпочато операцію Об'єднаних сил відповідно до її плану;

“Про затвердження положення про Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України”.

Вищезазначені нормативно-правові акти створили необхідні правові, організаційні, кадрові та інші підстави для започаткування проведення ООС на Сході України. Ця операція стала принципово новою для ЗС України за цілями, складом учасників, формою та організацією керівництва й управління. Головними цілями такої операції є здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони на Донбасі, відсічі і стримування російської збройної агресії, посилення захисту українських громадян у цьому регіоні, а в перспективі і відновлення територіальної цілісності України.

Головна відмінність ООС від АТО полягає в підпорядкованості. Якщо раніше АТО проходила під загальним керівництвом Антитерористичного центру Служби безпеки України, то зараз ООС проходить під стратегічним керівництвом начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України. Йому також надано право, у разі загострення обстановки, залучати до їх складу додаткові сили й засоби ЗС

України, усі без винятку інші силові підрозділи, інші складові частини сектору оборони держави.

Для досягнення зазначених цілей ООС вперше сформовано міжвідомче

угруповання – Об'єднані сили (далі – ОС) у складі двох оперативно-тактичних угруповань “Північ” та “Схід” з відповідним комплексом військових частин та підрозділів і резервів. До їх складу увійшли сили й засоби (особовий склад та спеціалісти окремих підрозділів, військових частин, зброя, бойова техніка, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку та телекомунікацій, інші матеріально-технічні засоби) ЗС України, Служби безпеки, Держспецзв'язку, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Управління державної охорони, Держспецтрансслужби, правоохоронних органів спеціального призначення, МВС, Національної поліції, розвідувальних органів, Військової прокуратури, ДСНС, а також працівники закладів охорони здоров'я України.

Специфічною, військово-безпеково-правоохоронною є і форма проведення ООС. Крім виконання ЗС України та іншими військовими формуваннями завдань з оборони держави на Донбасі (стримування і відсічі російської збройної агресії), угруповання ОС виконує функцію із забезпечення національної безпеки, у тому числі громадської, інформаційної протидії російській пропаганді, цивільного захисту населення, контролю за в'їздом осіб, переміщенням товарів на тимчасово окуповані території в Донецькій та Луганській областях і виїздом осіб, переміщенням товарів із таких територій через пункти в'їзду-виїзду та інші.

ООШ здійснює через підлеглі органи військового управління планування, організацію та контроль виконання заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування російської збройної агресії на Донбасі, спрямування, координацію й контроль за діяльністю військово-цивільних чи військових адміністрацій (у разі їх утворення) у Донецькій та Луганській областях із питань національної безпеки й оборони. При цьому всі військовослужбовці, працівники правоохоронних органів та інші особи ОС підпорядковуються Командувачу об'єднаних сил, рішення якого є для них обов'язковими до виконання [3, с. 163–165].

Таким чином, прийняті в державі у 2018 році законодавчі та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення державного суверенітету України створили умови для: визнання на законодавчому рівні РФ країною-агресором; запровадження операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської федерації у Донецькій та Луганській областях. Створено необхід-

УДК [327.5+355.4](477.61/.62)

Олег ІВАХІВ (Львів)

НАСЛІДКИ «ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ» РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ДОНБАСІ

Анотація. «Гібридна війна» – війна «гібридна» по формі та «асиметрична» за змістом, яка на думку переважної більшості провідних міжнародних і вітчизняних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків, розв'язана Російською Федерацією (РФ) в рамках реалізації неосвразійської та неоімперської «гібридної політики» вже більше п'яти років триває на Сході України, а й тримає в напрузі не тільки Європейські держави, але й усю міжнародну спільноту. Аналіз наслідків окупації з наступною анексією українського Криму та збройної агресії Росії проти України на Донбасі є та буде предметом досліджень ще не однієї плеяди дослідників.

Ключові слова: гібридна, агресія, Російська Федерація, Україна, наслідки

Кінець «холодної війни» та розпад Радянського Союзу створили унікальні історичні умови, коли для збереження влади компартійна номенклатура була змушена продовжити розпочаті «Перебудовою» реформи та підхопити гасла незалежності і в результаті підтримати відокремлення Української РСР від Радянської (Російської) імперії.

Щоправда це рішення далось не легко і впродовж всього періоду новітньої незалежності України з 1991 року, самостійність нашої держави перебувала в постійному «специфічному» полі зору керманичів Кремля.

Демократичні, проєвропейські волевиявлення українців, Постанова Верховної Ради України 22 лютого 2014 року «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України», стали приводом для звинувачень з боку РФ у нібито «антиконституційному заколоті в Україні» та призвели до російської анексії Криму й агресії на Сході України [8]. Москва була змушена застосувати військову силу, бо відчула, що інструментів, якими Кремль утримував Україну в орбіті свого впливу останні 23 роки, уже недостатньо та вони не діють.

На сьогоднішній день з впевненістю можна констатувати, що російський бліцкриг, метою якого було як максимум повне підкорення всієї України, а як мінімум – створення проекту маріонеткової «Новоросії» у складі дев'яти областей Сходу і Півдня України, провалився.

Основними причинами на нашу думку цьому стали:

рішуча позиція світової спільноти щодо даного конфлікту (ми не отримали юридичних військово-політичних союзників, проте маємо прихильних партнерів, потенційних союзників, які допомагатимуть нам лише і рівно настільки, наскільки це відповідає їхнім власним інтересам);

недооцінений потенціал консолідації і спротиву українського суспільства;

переоцінена поширеність та глибина проросійських сентиментів, привабливості ідеології «руського мира» для українців Сходу і Півдня; істотне зростання оборонної та безпекової спроможності України.

Водночас, за більш як 5 років, ані в Україні, ані на Заході так і не проведено ґрунтовного дослідження щодо аналізу та оцінки передумов, висновків і уроків цієї «гібридної війни», які мали б лягти в основу розбудови сектору безпеки і оборони як окремих країн, так і коаліцій країн в умовах проведення «гібридних воєн» («війн нового покоління»). Єдиним комплексним дослідженням даних питань можна назвати працю доктора Філіпа Карбера «Війна нового покоління Росії», в якій виокремлено десять найбільш важливих воєнно-стратегічних і оперативних тактичних уроків, «...які армія США повинна винести з цього російсько-українського конфлікту, ...наймасштабішого конфлікту в Європі після закінчення Другої світової війни» [1].

Починаючи ще з розвалу Радянського Союзу, РФ продовжила практику порушення діючих норм і правил міжнародного права. Так Державною думою РФ у грудні 2015 року було скасовано виконання основних принципів міжнародного права, які є імперативними нормами у національному законодавстві країни. Іншими словами, Росія узаконила недотримання взятих на себе (у відповідності до міжнародних договорів та угод), підписаних і ратифікованих нею зобов'язань, а також імплементованих у своє внутрішнє (національне) законодавство норм та стандартів, «...які будуть суперечити її національним інтересам». В результаті цього світова спільнота отримала невиконання (ігнорування) Росією міжнародних дого-

не міжвідомче угруповання військ та сил для ведення операції, налагоджено його взаємодію з іншими складовими сил оборони, військово-цивільними адміністраціями в Донецькій та Луганській областях.

З огляду на викладене перспективи подальших досліджень вбачаються у аналізі доктринальних та концептуальних документів у сфері національної безпеки і оборони з питань спільного застосування сил оборони держави, розробці пропозицій щодо оновлення нормативно-правової бази системи управління силами оборони в умовах надзвичайного стану та в особливий період.

Джерела та література:

1. В. Василенко. Питання правового врегулювання статусу окупованих територій // Стратегія щодо Донбасу: політичний, економічний та гуманітарний вимір : Матеріали II Відкритої кафедри з актуальних питань зовнішньої політики, безпеки та дипломатії, 24-25 березня 2017р. / Інститут соціально-економічних досліджень. – К., 2017. – С. 8.
2. За час російської агресії сформовано 29 бригад і полків – Генштаб [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://www.unn.com.ua/uk/news/1781244-za-chas-rosiyskoyi-agresiyi-sformovano-29-brigad-i-polkiv-genshtab>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 19.02.2019. – Дата перегляду: 07.03.2019.
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році". – К. : НІСД, 2018. – 1316 с.
4. В. Тютюнник. Закон про реінтеграцію: перша спроба вирішення правових проблем оборони держави на Донбасі // Викилики і ризики. Безпековий огляд Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння. – 2018. – № 1(88). – С. 12–22.
5. А. Трофименко. Операція Об'єднаних сил в Україні: політико-правові засади проведення // Вісник Маріупольського державного університету : Збірник наукових праць, – 2018. – Вип. 21. – С. 253–259.
6. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 10 (09.03.2018). – Ст. 54.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації : Закон України від 15 вересня 2015 р. № 685-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 46 (13.11.2015). – Ст. 417.
8. Про призначення С. Наєва Командувачем об'єднаних сил : Указ Президента України від 16 березня 2018 р. № 69/2018 // Офіційний вісник Президента України. – 2018. – № 8 (05.04.2018). – Ст. 128.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року "Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях" : Указ Президента України від 30 квітня 2018 р. № 116/2018 // Офіційний вісник Президента України. – 2018. – № 10 (30.04.2018). – Ст. 174.

ворів та угод з питань підтримання міжнародної безпеки, збереження державності, захисту незалежності і територіальної цілісності суверенних держав (Статут ООН (розділ I, розділ VI, розділ VII, розділ VIII) [10, с.7 9; с.25 27; с.28-33; с.34-35]; Гельсінський заключний акт (1975 р.) [6]; Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї («Будапештський меморандум» від 05.12.1994 р.) [7]; невиконання (ігнорування) Росією міждержавних договорів та угод з Україною (Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28.05.1997 року) [11]; Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 року [4]; Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28.01.2003 року [3].

Відсутність дієвого впливу (небажання чи неспроможність) міжнародних глобальних і регіональних безпекових інститутів: ООН, ОБСЄ, ЄС, Ради Європи, СНД при вирішенні сучасних міжнародних (міждержавних) конфліктних ситуацій, збройних конфліктів і локальних воєн, не тільки призвели до втрати ними міжнародного авторитету, але і «розв'язали руки» країнам-агресорам, зокрема РФ, у вирішенні міждержавних суперечностей шляхом неадекватного та надмірного залучення воєнної сили поза наявними механізмами міжнародної безпеки. При цьому відбувається перенесення уваги на асиметричне застосування воєнної сили незаконними збройними формуваннями, а також зміщення акцентів у веденні воєнних конфліктів на комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (політичних, економічних, інформаційно-психологічних тощо), що принципово змінює характер класичної збройної боротьби, трансформуючи її у «гібридну».

Російська стратегія такої збройної боротьби спрямована, перш за все, проти слабких місць України і Заходу (ЄС/США/НАТО), та «... поєднує в собі непоказову, приховану підтримку державою-агресором незаконних збройних формувань з її безпосереднім, повноцінним та навіть з елементами хизування втручанням на всіх її етапах та у всіх формах» (визначення експертів американського дослідницького Фонду «Потомак» [1]. Окремі аспекти цієї стратегії вже раніше апробувались в Чечні, Молдові та Грузії, але в Україні, зважаючи на обсяги та терміни, РФ цю стратегію одночасно і тестує, і вдосконалює.

Як багатокомпонентні складові «гібридної агресії», так і різновекторні її наслідки ми виокремили основні з них.

Військові наслідки:

- збільшення чисельності, модернізація та реформування Збройних сил Російської Федерації шляхом створення нових «ударних оперативних сил» на Західному та Південно-Західному стратегічних напрямках;
- прийняття на озброєння російською армією нових зразків озброєння та військової техніки;
- зосередження основних зусиль при плануванні і проведенні заходів оперативної та бойової підготовки штабів і військ збройних сил РФ при відпрацюванні на Західному та Південно-Західному стратегічних напрямках задач наступального характеру;
- відпрацювання перекидання Росією військ і техніки усіма видами транспорту та своїм ходом на велику відстань з метою нарощування їх наступального потенціалу на найбільш успішних операційних напрямках;
- тренування розгортання органів бойового управління та всебічного забезпечення військ РФ у польових умовах;
- безпрецедентне нарощування військового потенціалу РФ на Південно-Західному стратегічному напрямку;
- створення умов для постійних зазіхань Росії на контроль над Чорноморськими протоками;
- розміщення на території Криму ОТРК «Искандер-М» та перебазування ракетно-бомбардувальників Ту-22М3;
- прийняття рішення Варшавського саміту НАТО щодо введення початкового рівня оперативної готовності комплексу протиракет в Румунії системи ПРО Aegis Ashore США/НАТО в Європі;
- перетворення Криму і окремих районів Донбасу в дослідницький полігон як для випробування та тестування як модернізованих так і нових російських зразків озброєння та військової техніки, так і для застосування забороненого (неконвенційного) озброєння, а також для перевірки нових концепцій створення та застосування російських військ, в тому числі інформаційних та спеціальних операцій;
- широке застосування російськими окупаційними військами сил і засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ);
- започаткування активного використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) з обох сторін лінії розмежування конфлікту;
- інтенсивне застосування незаконними збройними формуваннями масованих ракетно-артилерійських обстрілів;
- зростання ролі і місця важкої бронетехніки на полі бою;
- виявлення та практичне підтвердження уразливості легкоброньованих бойових машин піхоти, які стоять на озброєнні;
- важливість завоювання переваги у повітрі при зростаючій ролі ППО [12].

Економічні наслідки:

- посилення торговельно-економічного тиску на Україну;
 - систематичне порушення РФ норм і правил Договору про зону вільної торгівлі СНД, підписаного 18.10.2011 р. [5];
 - скасування з 2016 року Російською Федерацією (в порушення положень і вимог Світової організації торгівлі (СОТ) режиму зони вільної торгівлі щодо України та порушення під тиском Російської Федерації країнами-членами Євразійського економічного союзу норм і правил СОТ в ході проведення антидемпінгових і спеціальних захисних розслідувань;
 - введення РФ проти України продовольчого ембарго та заборони на транзит українських товарів до інших країн СНД територією Росії;
 - втрата Росією більше третини валютних резервів, пониження майже вдвічі курсу рубля, поступове падіння ВВП РФ;
 - знищення (істотне послаблення) енергетичних важелів впливу на Україну з боку Російської Федерації;
 - фактично втрата найбільш індустріального району України зі всіма витікаючими з цього наслідками;
 - керований конфлікт змушує тримати розгорнуті бойові підрозділи Збройних Сил України на Сході, витрачаючи на це суттєві матеріальні ресурси разом із соціально-демографічними наслідками конфлікту, обов'язковими накладними виплатами, обмежує інвестиції, гальмує економічний розвиток нашої держави.
- Інформаційні наслідки:
- безпрецедентний, за своїми змістом, масштабами і спрямованістю, характер інформаційно-пропагандистської війни Росії проти України;
 - інформаційна війна, яка розпочалась задовго до відкритої військової агресії проти України продовжує супроводжувати її на всіх етапах, при цьому адаптація пропаганди під поточні цілі і задачі відбувається значно раніше;
 - інформаційно-пропагандистські та дезінформаційні заходи (проекти) спрямовані як на населення України, так і на населення Росії та країн Заходу;
 - чітке розмежування завдань інформаційної війни: для України – ліквідація її державності; для Росії – підтримка дій керівництва від власного населення; для країн Заходу – дискредитація дій України та її Збройних Сил [12].
- Політичні наслідки:
- фактична окупація РФ Кримського півострова з його подальшою анексією;
 - втрата (окупація) близько 44 тис.км², що складає більше 7% території України;
 - не підконтрольність Україні ділянки українсько-російського державного кордону протяжністю більше 400 км. [2];

- формування плацдарму подальшого наступу на Україну з Кримського півострова та підконтрольних Росії окремих районів Донецької і Луганської областей;
- виснаження українського суспільства (проблеми з мобілізацією, послаблення волонтерства);
- спроба дестабілізації України через підривні акції всередині держави шляхом масового використання диверсантів та терористів з ОРДЛО;
- запровадження санкцій світовою спільнотою значно сповільнили, а в деяких сферах і зупинили технологічний розвиток РФ;
- активізація процесу становлення української державності та запуск процесу докорінного розділення двох суспільств;
- посилення оборонної та безпекової спроможності України;
- радикальне зменшення привабливості російської моделі для громадян України;
- зруйнування ідеології братерства українського і російського народів;
- забезпечення винесення проблем України на глобальний порядок денний та сприяння зростанню політичної підтримки нашої держави у світі [9].

Гібридна агресія, яку застосовує РФ у конфлікті проти України, має певні обмеження в часі, і якщо даний конфлікт затягується, то це безумовно може привести його до стану «замороженого», автоматично «поставивши хрест» на європейських та євроатлантичних перспективах України на невизначений термін, з подальшою перспективою втрати державності України, або до настання критичного моменту «неповернення», коли потрібно буде вирішувати: або ескалація, або відступ.

Враховання наслідків «гібридної агресії» Росії проти України, які повинні винести з даного конфлікту на Донбасі армії України та провідних країн Заходу, беззаперечно сприятиме розбудові та посиленню секторів безпеки і оборони як окремих країн, так і коаліцій країн в умовах проведення «війн нового покоління» («війн нової генерації»).

Джерела та література:

1. «Гібридні війни» Росії. Це принципово новий підхід чи застосування нових старих технологій? Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. Борисфен Інтел. [online] Доступно - <http://bintel.com.ua/uk/article/hybrid-2/> [Дата звернення 04 Березень 2019].
2. 10 ФАКТІВ ПРО ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. Міністерство закордонних справ України. [online] Доступно - <https://mfa.gov.ua/ua/page/open?id/5026> [Дата звернення 01 Березень 2019].
3. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон (укр/рос). [online] Доступно - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157 [Дата звернення 01 Березень 2019].
4. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. [online] Доступно - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

show/643_006 [Дата звернення 10 Березень 2019].

5. Договір про зону вільної торгівлі (укр/рос). [online] Доступно - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_n25 [Дата звернення 01 Березень 2019].

6. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. [online] Доступно - <https://www.osce.org/ru/ministerial-councils/39505?download=true> [Дата звернення 01 Березень 2019].

7. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [online] Доступно - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 [Дата звернення 01 Березень 2019].

8. Постанова Верховної Ради України. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. [online] Доступно - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18> [Дата звернення 14 Березень 2019].

9. Російсько-український конфлікт: проміжні підсумки 23 жовтня 2015, 22:05 ZN,UA Випуск №40, 23 жовтня-30 жовтня. [online] Доступно - https://dt.ua/internal/rosiysko-ukrayinskiy-konflikt-promizhni-pidsumki-_html [Дата звернення 14 Березень 2019]

10. Статут ООН. Видано Департаментом громадської інформації ООН Представництво ООН в Україні Кловський узвіз, 1 Київ 01021, Україна с.7 9; с.25 27; с.28-33; с.34-35. [online] Доступно - http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf [Дата звернення 14 Березень 2019].

11. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос). [online] Доступно - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076 [Дата звернення 01 Березень 2019].

12. Юрій Радковець. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. АНАЛІТИКА 24.10.2016 14:39. [online] Доступно - <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html> [Дата звернення 14 Березень 2019].

УДК 339.94 (477)

Володимир КЛИМЕНКО,
Іван КОЗИНЕЦЬ (Київ)

“ГІБРИДНА ВІЙНА” ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ПРОЯВ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Автори дослідили і визначили основні особливості розвитку інтеграційних процесів на пострадянському просторі, російське бачення інтеграції та місце в цьому процесі України. Основна увага приділена аналізу історичних передумов гібридної агресії Росії проти України та можливих воєнно-політичних наслідків конфлікту.

Ключові слова: пострадянський простір, СНД, євразійська інтеграція, Росія, “гібридна війна”, Україна.

Актуальність проблеми обумовлена стратегічною метою Росії - за допомогою успіхів у локальних конфліктах підтвердити не лише можливість вирішувати тактичні завдання, а й зробити своєрідну заявку на глобальне лідерство на основі “особливої моделі” відносин із навколишнім світом. Офіційна Москва хоче в довгостроковій перспективі гарантувати свій вплив завдяки створенню “зони привілейованих інтересів” по периметру власних кордонів і домогтися визнання свого права на втручання у внутрішні справи суверенних держав і силові дії в цій зоні. Початок ХХІ ст. ознаменувався серйозними зрушеннями у світовій політиці, низку з яких Російська Федерація розцінила як виклики безпекового, економічного і політичного характеру з боку Заходу. Насамперед ідеться про розширення НАТО і ЄС на Схід за рахунок держав Східної Європи і Прибалтики. У відповідь Кремль переходить від “геополітичної паузи” до “геополітичного і геоекономічного наступу”. Серпневий 2008 р. конфлікт на Кавказі та “гібридна війна” проти України, розпочата в 2014 році, стали віхами в боротьбі Росії за пострадянський простір. При цьому Москва грубо знехтувала чинними нормами міжнародного права. Відносно України це стосується недотримання, зокрема, статей Статуту ООН від 24 жовтня 1945 р., положень Будапештського меморандуму 1994 р. про гарантії ядерних держав – Російської Федерації, США, Великої Британії – територіальної цілісності та суверенітету України, а також Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 року. Згідно із Законом України “Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією” № 2643-VIII від 6.12.2018 р. у зв'язку з невиконанням

умов Договору Російською Федерацією з 1 квітня 2019 року його дію припинено [1].

Усі вказані вище обставини, а також концептуально-теоретичні та прикладні підходи Кремля до еволюції євразійського простору і політики Росії на ньому позначилися на специфіці й зумовили низку особливостей інтеграційних процесів в умовах геополітичних змін і масштабних трансформаційних зрушень кінця ХХ – початку ХХІ століть. У цьому контексті виокремимо найголовніші, на наш погляд, особливості інтеграційної складової на пострадянському просторі [5]. Перша. Інтеграція на основі дезінтеграції, тобто відцентрових процесів після розпаду Радянського Союзу. Прагнення Росії відігравати роль як інтегруючого ядра, так і єдиного “центру сили” на теренах колишнього СРСР, нав'язати свою інтеграційну модель наштовхнулося на різне сприйняття і навіть опір з боку пострадянських країн. Це пояснювалося від початку різновекторністю інтеграційних орієнтацій державних акторів пострадянського простору: частина з них – наприклад, країни Балтії – були зорієнтовані па європейський і євроатлантичний інтеграційні вектори, а інші – зокрема, Білорусь і Казахстан – обрали проросійський євразійський інтеграційний курс. Щодо України, то її політика тривалий час була “багатовекторною” між європейським і євразійським напрямками інтеграції. Наша держава навіть намагалася протиставити російським свої інтеграційні проекти. Насамперед ішлося про створені в 1992 р. ОЧЕС (Організація Чорноморського економічного співробітництва – Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, Україна) і в 1997 р. ГУАМ (Організація за демократію і економічний розвиток – Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова), у якій Україні відводилася роль регіонального лідера. Однак ці міжнародні організації так і не змогли реалізувати свій економічний і політичний потенціал і не стали новими успішними інтеграційними об'єднаннями, у тому числі па просторі СНД.

Тільки у 2014 р. відбувся остаточний вибір нашої держави на користь євроінтеграції, результатом чого стало підписання (21 березня політичної частини і 27 червня економічної частини) і ратифікація (16 вересня) Угоди про асоціацію між

Україною та ЄС [2]. Повністю Угода про асоціацію набула чинності 1.09.2017 р., після її ратифікації усіма Сторонами.

Друга. Надзвичайно потужна залежність інтеграційних проектів і їх реалізації від російсько-енергетичного чинника. Це має пряме відношення до російсько-українського співробітництва. Так, за січень - квітень 2014 р., до початку АТО, частка енергоносіїв у структурі загального імпорту з РФ в Україну становила 56,8%. Загалом для Росії надзвичайно великої ваги набуває боротьба за енергоносії і, відповідно, енерготранспортні коридори, у якій Україні відводиться дуже серйозне місце щодо регіонального і глобального вимірів проблеми. Прагненням РФ є не тільки постачати власні енергоносії переважним чином до Європи та контролювати шляхи їх поставок (а значить отримувати прибутки від транзиту), а й перебрати на себе роль єдиного посередника в поставках газу та нафти з країн Каспію й Центральної Азії. Цим пояснюється і надмірна політизація Кремлем енергетичного чинника у відносинах насамперед із Києвом, а також намагання використовувати його як засіб тиску на ЄС. Третя. Із відновленням статусу Росії як наддержави, самостійного “центру сили” пов’язується також азійський інтеграційний вектор. Це означає, що в контексті зближення Росії та Китаю, створена у 2001 р. Шанхайська Організація Співробітництва (ШОС), до якої у 2017 році приєдналися Індія і Пакистан) набуває реальних ознак біполярна модель розвитку Схід-Захід, сигналізуючи “європейським партнерам”, що у Росії є ще один вектор розвитку. Ці сигнали набули нової особливості актуальності після окупації Росією Криму, розв’язання нею війни з Україною і введення проти Москви санкцій з боку країн Заходу. Четверта. Неспроможність СНД (як і будь-якого іншого пострадянського інтеграційного проекту) відігравати консолідуючу роль в об’єднанні колишніх радянських республік.

Від часу створення СНД, на що звертають увагу українські аналітики, з’ясувалися дві діаметрально протилежні ідеології щодо сенсу та перспектив розвитку цієї організації. Для України ставлення до СНД було схожим на ставлення до організації, у якій вона перебуватиме лише до часу подальшої європейської та євроатлантичної інтеграції. Тобто Україна розглядала СНД як механізм “цивілізованого розлучення” республік колишнього СРСР.

Російська Федерація, навпаки, розглядає СНД як проміжну форму відновлення колишньої імперської державності, а в існуючому вигляді – як домінування своїх інтересів. У цій дихотомії, яка також пов’язана з низкою особливостей пострадянського інтеграційного чинника, приховані такі основні причини нежиттєздатності та нестабільності СНД:

а) нерівноправність відносин між країнами СНД, а також претензії Росії на політичне, економічне, інформаційне та соціо-культурне домінування;

б) намагання Москви розглядати весь пострадянський простір як зону “легітимних” життєво важливих своїх інтересів;

в) несумісність вимог Російської Федерації щодо координації зовнішньої та економічної політики країн СНД з повним ігноруванням нею інтересів і пріоритетів країн-партнерів;

г) постійні спроби Кремля сформувати в рамках СНД новий військово-політичний блок чи систему колективної безпеки під своєю егідою, що включили б значно більший простір (у тому числі й український), ніж створений у 1992 р. Ташкентський пакт – Організація договору про колективну безпеку за участі Росії, Білорусі, Вірменії, Казахстану, Киргизстану і Таджикистану;

д) стратегічний курс Росії на розбудову наддержавних структур СНД під своїм жорстким контролем і прогресуючу інтеграцію пострадянських країн у новий потужний проросійський геополітичний блок.

П’ята. Пріоритетність, насамперед для Росії, геополітичної складової як визначального чинника стимулювання, прискорення і скеровування у відповідному руслі інтеграційних процесів на переважній частині пострадянського простору. Це зумовило готовність Кремля на силові кроки з метою реалізації своїх інтеграційних і геополітичних схем на євразійському пострадянському просторі. На нашу думку, приблизно в середині першого десятиріччя XXI ст. Росія завершила своєрідну “геополітичну паузу” і перейшла до відновлення надпотужних міжнародних позицій. Свідченням цього став тиск на НАТО з метою недопущення прийняття на Бухарестському саміті (2008 р.) Планів дій з членства в Альянсі для України та Грузії, коли Російська Федерація по суті перекреслила принципи Основоположного Акта “Росія – НАТО”, підписаного в 1997 р., згідно з яким вона визнавала право будь-якої країни Європи самостійно забезпечувати свою безпеку. Яскравим прикладом силової геополітичної активності Кремля стала серпнева (2008 р.) російсько-грузинська війна, окупація Росією Криму в березні 2014 р., так звана “гібридна війна” проти України, яка знайшла вираження, зокрема, у всебічній підтримці військових і сепаратистських дій на Сході України.

Шоста. Наявність надмірного конфліктогенного потенціалу на пострадянському просторі у зв’язку з охарактеризованою вище гегемоністською спрямованістю політики Росії та відповідних їй інтеграційних устремлінь. Важливий чинник, що зумовив агресивну експансіоністську поведінку РФ спочатку щодо Грузії, а потім України – історична обумовленість конфліктів в умовах розпаду і після розпаду імперій. Саме процеса-

ми пострадянського імперського синдрому спробував пояснити причини конфліктів після розпаду СРСР український політолог В. Карасьов: “Відносини з РФ засвідчили, що остання ніколи не погодиться па те, щоб на пострадянському просторі, на колишньому імперському просторі формувалися інші держави з іншими політичними моделями та з іншими геополітичними орієнтаціями. Росія... розуміє, що формування нових, сильних, серйозних націй на постімперському просторі розмиває його, формує нові регіональні конфігурації, і, головне, що РФ ризикує втратити пояс напівдержав (сірих зон, буферних зон), які вона завжди розглядала як пояс безпеки” [6, с. 9-10].

Прогнозованість конфліктів на постімперському просторі підкреслив і політичний аналітик В. Горбач: “Коли радянська імперія відходила з колишніх республік, вона робила “закладки”, - такі конфлікти для того, щоб геополітично впливати на них, щоб мати можливість тримати на цих територіях війська у вигляді миротворчих сил, щоб мати “больові точки” у новостворених країнах, на які можна тиснути, і вони вже рефлекторно реагуватимуть таким чином, як потрібно тому хто тисне” [6, с. 31].

На наш погляд, ще події серпня 2008 р. засвідчили, що Росія так і не змогла позбавитися “комплексу імперії”. Щось подібне ми вже переживали, коли Кремль заявив про претензії на свій ексклузивний особливий вплив на країни “близького зарубіжжя”, до яких було включено всі країни колишнього СРСР, в тому числі Україна. Не дивно, що цей “імперський комплекс” вийшов на чільне місце у 2014 р. і продовжує мати місце в даний час як своєрідна агресивна рефлексія на події в і докола України – Європейська революція, Революція Гідності, крах правлячого промосковського режиму В. Януковича, підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, курс на євроатлантичну інтеграцію, – які загрожували остаточно вивести Київ з-під впливу Москви.

Фактично відзначені особливості, і ми свідомі цього, далеко не вичерпуються переліченим. Це з одного боку. А з іншого, вони об’єктивно визначають необхідність аналізу “української перспективи” в інтеграційній складовій на пострадянському просторі. З точки зору історичного досвіду, входження українських земель до складу різних держав, як правило, надавало їх розвиткові потужного імпульсу. Так було з Великим князівством Литовським, Річчю Посполитою в XIV – середині XVII ст. і Росією середини XVII – початку XX ст. Але, навпаки, виокремлення українського сегмента вело до значної дебілізації політичної системи метрополії, а то й до її остаточного занепаду. Прикладом можуть слугувати Польща другої половини XVII – XVIII ст. і Радянський Союз 1990–1991 років. Однак ха-

рактерна риса кожного з наведених інтеграційних варіантів – Україна була в них не суб’єктом, а об’єктом міжнародних відносин. З позицій “українського чинника” в пострадянській інтеграції постає її надзвичайно важлива особливість: Україна вперше не просто заявила про себе як суб’єкта сучасних міжнародних відносин, а й реального гравця, який має власну точку зору щодо інтеграційних побудов пострадянського типу, і міжнародного актора, який хоча і в ході складних внутрішньо- та зовнішньополітичних колізій, але все ж зробив вибір на користь європейського, а не євразійського чи проросійського інтеграційного вектора. Події в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 рр., які запустили механізм перезавантаження влади, мали колосальне значення. Перспектива реального виведення нашої країни з інтеграційної орбіти Росії викликала потужну комплексну реакцію Кремля, у тому числі у формі фактичної російської інтервенції й окупації Криму, створення реальної загрози територіальній цілісності та суверенітету України.

Агресивна й анексіоністська політика РФ щодо України 2014–2018 рр. з усією очевидністю показали, що Росія, відчуваючи останнім часом зростання своєї потужності, перш за все енергетичної та військової, хоче суттєво посилити власні позиції в координатах динамічної системи міжнародних відносин початку XXI століття. Це спричинило її зовнішньополітичну активізацію на всіх напрямках і насамперед у сфері відновлення свого впливу па пострадянський простір. Шляхи і методи реалізації такої політики, зокрема силою зброї й ведення “гібридної війни”, окупації та включення Криму до складу Росії, підтримки незаконних сепаратистських угруповань на Сході України – фактично на основі стратегії “повзучої легітимації тероризму”, можуть завести Москву в глухий кут, уже зараз завдаючи небаченого удару по всьому спектрові російсько-українських відносин як на міждержавному, так і суспільному зрізах.

Водночас відверто експансіоністська політика Росії щодо України повинна стати серйозним уроком для нашої держави і суспільства. Тільки активна діяльність на міжнародній арені на основі врахування національних пріоритетів і реальних можливостей Української держави в поєднанні зі зваженою консолідованою і ефективною внутрішньою політикою і прогнозованим прагматичним проєвропейським зовнішньополітичним курсом може забезпечити позитивний імідж і гідне місце Україні в світовій спільноті.

Росія прагнула і надалі прагнучиме зберегти контроль над ключовою зоною євразійського політичного простору. Звідси особлива вразливість України була не стільки в тому, на кого з міжнародних акторів (РФ, ЄС чи США) вона орієнтувалася, а, насамперед, у тактичній і страте-

УДК 341.655 [470+571] "2016/2017"

Ольга ПАШКОВА (Київ)

МІЖНАРОДНА САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (2016–2017)

Анотація. Економічні санкції в політиці західних країн залишається одним із найбільш уживаних інструментів тиску на країни, які порушують фундаментальні принципи існуючого міжнародного порядку. Санкційна політика країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки щодо Російської Федерації у 2016–2017 роках обумовлювалася триваючою окупацією Автономної Республіки Крим, збройною агресією, а також фінансовою та матеріальною підтримкою незаконних збройних формувань на Сході України. Разом з тим означений період характеризується введенням санкцій, пов'язаних із кіберзлочинами Російської Федерації, а також втручанням у внутрішні справи низки країн.

Ключові слова: економічні санкції, обмежувальні заходи, Російська Федерація, Європейський Союз.

Збройна агресія Російської Федерації проти України у 2014 році стала справжнім викликом не лише для нашої держави, а й для міжнародної спільноти. У відповідь на порушення міжнародного права та агресивну зовнішню політику Росії крани Європейського Союзу (далі – ЄС), Сполучені Штати Америки (далі – США) та інші провідні країни світу запровадили низку обмежувальних заходів проти ключових секторів російської економіки, а також фізичних та юридичних осіб. Продовження окупації Автономної Республіки Крим, збройної агресії на Сході України, а також невиконання Російською Федерацією вимог Мінських угод зумовлювали продовження санкцій у 2016–2017 роках.

У 2016 році світова спільнота продовжувала декларувати свою підтримку Україні у протистоянні з Російською Федерацією. Разом з тим суспільно-політична обстановка у низці європейських країн залишалася напруженою через активізацію терористичних актів, загострення міграційної кризи, а також референдум у Великій Британії про вихід із ЄС (так званий Brexit). Все це зумовило зосередженість лідерів європейських держав на вирішенні внутрішніх проблем і суперечностей. У свою чергу, масове невдоволення громадян міграційною політикою, а також нездатністю влади швидко реагувати на виникаючі загрози надало чимало електоральної підтримки популістам та євроскептикам напередодні виборів у Франції, Німеччині та Нідерландах. При цьому частина з них неодноразово проявляли проросійську позицію, а також заявляли про недо-

цільність економічних санкцій проти Російської Федерації та перспективи їх скасування у майбутньому. В опублікованому у червні 2016 року дослідженні європейського аналітичного центру Європейська рада з міжнародних відносин (European Council for Foreign Relations) "Світ відповідно до повстанських партій Європи: Путін, міграція і влада народу" наводиться діяльність 45 так званих "повстанських" партій різних європейських країн, у поглядах яких переважає євроскептицизм і політичний вектор яких спрямований на тісні відносини із Російською Федерацією [1]. Таким чином Росія намагалася впливати на європейський політичний істеблішмент через праворадикальні, націоналістичні, популістські партії, зокрема і щодо антиросійських санкцій. У результаті, заяви про їх скасування періодично лунали від політичних представників Чехії, Угорщини, Кіпру, Фінляндії, Італії, Сербії. Незважаючи на це, лідерам європейських країн вдалося зберегти консолідовану позицію з цього питання, неодноразово продовжуючи введені раніше санкції проти окремих секторів російської економіки, російських компаній та фізичних осіб [2–7]: березень 2016 року – продовження обмежувальних заходів на шість місяців (до 15 вересня 2016 року) щодо 146 осіб і 37 компаній; червень 2016 року – продовження обмежувальних заходів до 23 червня 2017 року у відповідь на незаконну анексію Криму і Севастополя Російською Федерацією. Цей пакет санкцій включав заборону на імпорт в країни ЄС товарів, що походять із Криму, експорт товарів та технологій кримським компаніям, інвестиції в окупований регіон, а також туристичні послуги, зокрема заборону європейським круїзним суднам заходити в кримські порти;

липень 2016 року – продовження економічних санкцій, спрямованих на конкретні сектори російської економіки, до 31 січня 2017. Цей пакет економічних санкцій передбачав: заборону п'ятьом основним російським державним фінансовим установам (Сбербанк, ВТБ Банк, Газпромбанк, Внешэкономбанк, Россельхозбанк) надавати фінансові або інвестиційні послуги, операції з новими облігаціями або акціями з терміном погашення понад 90 днів; заборону на експорт і імпорт на торгівлю зброєю; заборону на експорт товарів подвійного призначення для використання у військових цілях або військових кінцевих

гічній невизначеності нашої офіційної позиції та лінії поведінки в суперечливих конфліктогенних ситуаціях у ключових геополітичних зонах. Європейський і євроатлантичний вибір як наслідок революційних потрясінь 2013-2014 рр. не лише має всі можливості ліквідувати загрози про-блему "внутрішнього дисбалансу", а й кардинально зміцнити міжнародні позиції України.

Окупація Криму та війна на Сході України змінили безпекову ситуацію на європейському континенті і світі в цілому, виявили ряд критичних проблем. Російсько-український конфлікт викликав гостру конфронтацію між Росією, з одного боку, і країнами Заходу та міжнародними структурами - з іншого. Захід не визнав окупацію Криму, засудив дії РФ на Донбасі. Провідні держави (країни ЄС, США, Канада, Японія, Австралія), впливові міжнародні структури (ООН, НАТО, ЄС, Рада Європи, ОБСЄ) засвідчили солідарність з Україною, активну підтримку її суверенітету та територіальної цілісності.

Важливою є фінансово-економічна допомога Києву, з огляду на різні економічні та військові потенціали України та РФ. Однак, ця допомога матиме результат винятково за умов якнайшвидшого здійснення Україною внутрішніх реформ і радикального зниження рівня корупції. Вагомий ефект має запровадження проти РФ стримуючих політичних, фінансово-економічних, секторальних санкцій. Ці заходи справляють помітний вплив на соціально-економічну ситуацію в РФ, з чим не може не рахуватися Кремль. Водночас, наразі вони мають "відкладений результат", у т.ч. з огляду на значний фінансово-економічний потенціал стійкості Росії.

Таким чином можна констатувати, що російсько-український конфлікт містить глобальні й регіональні виклики та загрози. Наразі європейська і світова системи безпеки не мають адекватної відповіді на агресію РФ. Через порушення Росією Будапештського меморандуму під загрозу поставлені міжнародні механізми запобігання розповсюдженню ядерної зброї. Війна на Сході України зі значною ймовірністю може трансформуватися в черговий "заморожений" конфлікт - джерело нестабільності та загрози для країн Європи і світового співтовариства в цілому.

Необхідно також звернути особливу увагу на той факт, що характер російсько-українських відносин у 2013-2014 рр. і необґрунтоване збройне втручання Росії у внутрішні справи України свідчить про вступ у завершальну фазу великої геополітичної битви за український інтеграційний геополітичний і гео економічний простір. Важливе стратегічне завдання України – вийти з найменшими втратами з надзвичайно складної та загрозової ситуації, у якій вона опинилася у зв'язку з відходом від євразійського інтеграційного вектора, наслідком чого стала ро-

сійська окупація Криму, агресія на Сході України і розв'язана Кремлем російсько-українська "гібридна" війна [3]. Це ставить на порядок денний нагальну проблему серйозного переосмислення не лише загальних концептуальних зовнішньополітичних засад Української держави, а й її відносин з Російською Федерацією.

Джерела та література:

1. Закон України "Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією" від 6.12.2018 № 2643-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19>
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Текст, 282 с] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Литвиненко О. Тотальна війна по-путінськи: "гібридна війна" РФ проти України // Національна безпека і оборона. – 2016. – № 9-10 (167-168). – С.60-64.
4. Михальченко М. Україна зробила перший крок, що далі? / М. Михальченко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. - 2013. - 6(68) (листопад-грудень). - С. 299-300.
5. Троян С. Українсько-російські відносини і специфіка пострадянських інтеграційних процесів // Зовнішні справи (політичні науки). – 2015. – № 11. – С. 11-15.
6. Російсько-грузинський конфлікт: причини та наслідки для європейської безпеки: матеріали експертної дискусії 14.08.2008 р. / за заг.ред. Ю.Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 235 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://old.niss.gov.ua/v\[dannea/Gruzia.pdf](http://old.niss.gov.ua/v[dannea/Gruzia.pdf)

користувачів в Росії; обмеження доступу Росії до певних технологій та послуг, які можуть бути використані для розвідки і видобутку нафти; вересень 2016 року – продовження обмежувальних заходів на шість місяців (до 15 березня 2017 року) щодо 146 осіб і 37 компаній; листопад 2016 року – введення обмежувальних заходів щодо осіб, які стали членами Державної Думи РФ у результаті незаконних виборів у Криму, проведених 18 вересня 2016 року. Таким чином, наприкінці 2016 року список осіб, до яких застосовувалися санкції, розширився до 152; грудень 2016 року – продовження економічних санкцій, спрямованих на конкретні сектори російської економіки, до 31 липня 2017 року. Зберігаючи послідовну позицію підтримки України та невизнання окупації Кримського півострова, збереження та посилення раніше введених санкцій здійснювали й інші провідні країни світу. У 2016 році Канада розширила список персональних санкцій, додавши двох громадян Російської Федерації (Е. Йоффе – заступника генерального директора з комерційних питань в АТ “Концерн “Калашников” та О. Омельченка – директора з продажу цього ж концерну), а також 10 банківських та виробничих організацій (“Инсербанк”, “Мособлбанк”, “Волгограднефтемаш”, Ижевский механический завод, “Ижмаш”, “Технопромэкспорт”, “Технодинамика”, “Техмаш”, “Росэлектроника” і холдинг “Швабе”) [8]. Усього до санкційного списку увійшло 93 особи (у тому числі урядовці і чиновники Російської Федерації найвищого рівня) та 67 компаній. У березні 2016 року Президент США Б. Обама продовжив введений у 2014 році пакет санкцій ще на рік [9]. Санкції стосувалися осіб, пов’язаних з банківським, енергетичним, оборонним, гірничодобувним секторами російської економіки, семи російських високопосадовців (серед яких В. Сурков – помічник президента РФ, В. Матвієнко – голова Ради Федерації, Д. Rogozin – заступник прем’єр-міністра РФ). Також санкції передбачали заборону інвестицій в окупований Крим, введення до Сполучених Штатів, товарів, послуг або технологій з окупованого регіону України тощо. У вересні того ж року Міністерство фінансів та Міністерство торгівлі США додали до санкційного списку компанії, пов’язані з незаконним будівництвом Керченського мосту, кілька десятків дочірніх підприємств Газпрому, а також 11 кримських чиновників та 6 так званих “міністрів” так званих “ДНР” та “ЛНР”. Наприкінці року у зв’язку з ескалацією конфлікту на Сході України список поповнився ще 23 юридичними особами, серед яких “Кримські порти” і “Кримська залізниця” [10, 11]. Варто зазначити, що характер санкційної політики США щодо Російської Федерації наприкінці 2016 – початку 2017 року обумовлювався не лише збройною агресією проти України. Втру-

чання Російської Федерації у внутрішні справи інших країн, зокрема вплив на електоральні настрої населення, стало об’єктом посиленої уваги американських і європейських спецслужб. Так, у грудні 2016 року уряд Сполучених Штатів ввів нові санкції через кібератаки з боку Російської Федерації під час президентських виборів у США та тиск на американських дипломатів, які працювали в Росії. Обмеження стосувалися чотирьох осіб і п’яти російських організацій, включаючи Федеральну службу безпеки Російської Федерації та Головне розвідувальне управління збройних сил Російської Федерації [12]. Про російську “гібридну” агресію упродовж 2016 року заявляла і низка представників європейських держав. Зокрема, чеська контррозвідка повідомляла, що російські спецслужби намагалися вплинути на чеські ЗМІ. Представники спецслужб Німеччини звинуватили російських хакерів у кібератаках на інформаційні сервери влади ФРН і заявляли, що наступною їхньою ціллю можуть стати майбутні вибори у Німеччині [13, с. 4]. На початку 2017 року Центральне розвідувальне управління США опублікувало звіт, в якому висвітлювалася “мотивація та масштабність намірів Москви щодо виборів у США та застосування Москвою кібер-інструментів та засобів масової інформації для впливу на громадську думку у США”. ЦРУ дійшло висновку, що операції Головного розвідувального управління збройних сил РФ призвели до витоку персональних електронних листів посадових осіб та політичних діячів Демократичної партії для компрометування їх напередодні президентських виборів [14]. У свою чергу, президентські вибори у Франції, що відбулися у травні 2017 року, також були відзначені активним втручанням Кремля, який відкрито підтримував кандидатів, які виступали за зближення з РФ та послаблення антиросійських санкцій. Так, лідер правої партії “Національний фронт Франції” Марі Ле Пен отримала від уряду Російської Федерації кредит для фінансування своєї передвиборної кампанії. У червні 2017 року Міністерство фінансів та Міністерство торгівлі США вкотре розширили список персональних санкцій, включивши громадян Росії і України, причетних до окупації Кримського півострова та сприяння і фінансування збройного конфлікту на Сході України. Крім того, до санкційного списку увійшла низка компаній. Серед них російські (приватна військова компанія “Вагнер”, яка брала безпосередню участь у збройному конфлікті на Сході України, та її очільник Д. Уткін, ТОВ “Молот-Оружие” компанія з надання послуг з організації харчування “Конкорд”, байк-клуб “Нічні вовки” та інші) і ті, що знаходяться на окупованій території Кримського півострова та окремих районів Донецької і Луганської областей (так звані “Центральний республіканський

банк ДНР”, “Національний банк ЛНР”, “Чорноморський банк розвитку і реконструкції”, ТОВ “Кримська перша страхова компанія” та інші) [15, 16]. Однак найбільшого резонансу набув підписаний у серпні закон “Протидія противникам Америки через санкції” про механізм перегляду (санкцій) Конгресом та про протидію агресії урядів Ірану, Російської Федерації, Північної Кореї та для інших цілей [17]. У липні проект закону був ухвалений Конгресом США і отримав повну підтримку у Сенаті, щоб Президент США і надалі “... підтримував і шукав єдності з європейськими та іншими ключовими партнерами щодо санкцій проти Росії, які були ефективними та сприятливими для протидії російській агресії в Україні”. Разом з тим закон обмежив можливість президента США одноосібно приймати рішення про зняття або послаблення санкцій проти Росії без згоди Конгресу. Фактично закон (у частині, що стосується Російської Федерації) об’єднав в одне ціле санкційні укази, схвалені попереднім президентом США Б. Обамою у 2014–2017 роках: Указ 13660 “Про блокування майна деяких осіб, причетних до ситуації в Україні”, Указ 13661 “Про блокування майна додаткових осіб, причетних до ситуації в Україні”, Указ 13662 “Про блокування майна додаткових осіб, причетних до ситуації в Україні”, Указ 13685 “Про блокування майна окремих осіб і заборону певних операцій щодо Кримського регіону України”, Указ 13694 “Про блокування майна деяких осіб, які займаються кіберзлочинністю, пов’язаних із Російською Федерацією”, Указ 13757 “Про прийняття додаткових заходів для вирішення надзвичайних ситуацій у країні стосовно значної злочинної діяльності в галузі кібернетичної діяльності, пов’язаної з Російською Федерацією”. Зокрема, у другому розділі закону “Санкції стосовно Російської Федерації і боротьба з тероризмом та незаконним фінансуванням” наголошується на відповідальності уряду РФ за продовження конфлікту на Сході України. Закон надав Білому дому можливість вводити санкції проти тих, хто інвестує в будівництво Росією експортних трубопроводів або надав для цих цілей устаткування (зокрема у лізинг), технології та послуги. Закон передбачає покарання тих, хто або разово інвестував більше \$1 млн, або більше \$5 млн протягом року. По суті, закон створив загрозу співпраці між європейськими та російськими енергетичними компаніями через “... згубні наслідки для енергетичної безпеки ЄС, розвитку газового ринку в Центральній і Східній Європі та енергетичних реформ в Україні”. Ці заходи мали на меті унеможливлення використання енергетичного фактора в російській міжнародній політиці як елемент шантажу та примусу. Проте у деяких країнах Європейського Союзу до закону

поставилися неоднозначно. Першими, із негативною оцінкою цих заходів, відреагували МЗС Німеччини та Австрії. За словами М. Гончара – президента Центру глобалістики “Стратегія ХХІ” – така миттєва негативна реакція свідчить, “... що насправді обсяг зв’язків між Росією і окремими членами ЄС значно більший, ніж його показують цифри двостороннього товарообігу, обсягів поставок газу, нафти і нафтопродуктів”. Згідно з законом, граничний термін, на який американські компанії можуть кредитувати компанії “Роснефть”, “Газпромнефть”, НОВАТЕК і “Транснефть”, скорочується з 90 до 60 днів, а термін кредитування російських державних банків скорочується з 30 до 14 днів. Мінфін США отримав можливість отримувати записи з банкоматів та безготівкових операцій, щоб мати можливість краще протидіяти протиправній діяльності російських олігархів у США. Законом також передбачена заборона на участь у приватизаційних угодах з російським державним майном, якщо обсяг інвестицій при таких угодах перевищує \$10 млн на рік і сприяє незаконному збагаченню російських чиновників, наближених до них осіб або родичів. Документ передбачає заморожування активів і заборону на операції з тими, хто порушує режим обмежувальних заходів, робить заборонені угоди з російськими компаніями або сприяє операціям з особами під санкціями, у тому числі з їхніми родичами. У 2017 році важлива роль у політиці міжнародних санкцій проти Росії, як і у попередні роки, належала Європейському Союзу. Запроваджені наприкінці 2016 року санкції відносно окремих секторів російської економіки, а також окремих осіб та компаній у червні 2017 року було продовжено через невиконання Росією вимог Мінських угод. Зокрема, секторальні санкції пролонгували до 31 січня 2018 року, а заборону на в’їзд до ЄС і заморожування активів щодо 150 осіб і 37 організацій – до 15 вересня 2017 року [18]. У серпні 2017 року ЄС розширив санкційний список, до якого потрапили провідні російські компанії “Технопромэкспорт” та “Интеравтоматика”, а також чиновники вищої ланки: заступник міністра енергетики Російської Федерації А. Черезов, голова департаменту Міністерства енергетики Є. Грабчак та генеральний директор “Технопромэкспорта” С. Топор-Гілка [19]. Підставою такого рішення стало незаконне завезення Російською Федерацією в окупований Крим чотирьох газотурбінних установок німецької компанії Siemens, поставлених для електростанції в Тамані (Краснодарський край Російської Федерації). У грудні 2017 року ЄС продовжив санкції ще на півроку, до 31 липня 2018 року, а заборону на в’їзд до ЄС і заморожування активів щодо 150 осіб і 38 організацій – до 15 березня 2018 року [20]. Це рішення, як і попередні, також було зу-

мовлене невиконанням Росією вимог Мінських угод.

Таким чином, системне порушення основ міжнародного права і втручання у внутрішні справи інших держав зумовлювали продовження введених проти Росії обмежувальних заходів у 2016–2017 роках. Разом з тим оцінка ефективності цих заходів дещо ускладнюється, адже запровадження економічних санкцій проти Російської Федерації у 2014 році збіглося в часі з падінням світових цін на нафту, надходження від експорту якої складають значну частку російського бюджету. На думку російських науковців, починаючи з 2014 року, спостерігаються ознаки економічної кризи, що зачіпає в першу чергу пересічних громадян – зростання цін на харчові та непродовольчі товари, падіння попиту, скорочення поїздки за кордон, криза малого бізнесу. Санкції, що націлені на ключові сектори російської економіки (нафтогазовий банківський, оборонний), а також частково на великі приватні та державні компанії, спричинили падіння ВВП та зростання інфляції. У банківському секторі це призвело до зниження обсягів залучення і розміщення коштів кредитними організаціями, зростання процентних ставок, ослаблення курсу рубля [21, 22]. Разом з тим російські науковці стверджують, що наразі руйнівних наслідків для економіки Росії західні санкції не мають. Крім того, у 2016 році світові ціни на нафту поступово зростали і, хоча вони не досягли рівнів до 2014 року, однак це сприяло стабілізації економіки Росії у

2016–2017 роках: знизилася інфляція, вартість рубля стабілізувалася, відтік капіталу сповільнився, а прямі іноземні інвестиції в Росію відновилися. Незважаючи на обмежені можливості деяких російських компаній, особливо банківського сектору, отримати доступ до фінансування, економіка Росії у 2016–2017 роках посилилася, порівняно із періодом

2014–2015 років [23, с. 42]. У той же час практично усі галузі російської економіки в більшій або меншій мірі є імпортозалежними. Крім галузі харчової та легкої промисловості, інші галузі потребують реіндустріалізації та модернізації, особливо нафтогазова промисловість [24]. Зокрема, нафтогазові компанії Росії найбільше залежать від імпортного обладнання: насосно-компресорного, частка імпорту якого складає 50%, каталізаторів (80%), прикладного програмного забезпечення (80%) [25, с. 13]. Крім того, зношеність бурового обладнання російських нафтових компаній перевищує 70%. Таким чином нестача у результаті санкцій необхідного устаткування і технологій у подальшому буде неухильно призводити до технологічного відставання Росії від країн Заходу і уповільнення росту нафтогазової промисловості – ключової галузі російської економіки.

Незважаючи на те, що економічні санкції залишаються одним із найбільш уживаних інструментів тиску на країни, які порушують фундаментальні принципи існуючого міжнародного порядку, запроваджені у 2014 році санкції проти Росії результатів у політичній площині так і не досягли. Російська Федерація продовжувала окупацію Кримського півострова, збройну агресію проти України, фінансову та матеріальну підтримку незаконних збройних формувань на Сході України і не виконувала вимоги Мінських угод. Крім того, незважаючи на санкції, у 2016–2017 роках відбулося поступове відновлення російської економіки, чому значною мірою сприяло підвищення світових цін на нафту. Такий стан справ, у свою чергу, вимагає від країн Європейського Союзу та інших провідних країн світу застосовування комплексу політичних, дипломатичних, економічних, інформаційних, засобів, спрямованих на послаблення ролі Російської Федерації як головного експортера енергоносіїв у країни ЄС, а також на ефективну протидію в інформаційному та кіберпросторі.

Джерела та література:

1. S. Dennison, D. Pardijs The world according to Europe's insurgent parties: Putin, migration and people power // European council on foreign relations, 2016. – 40 p.
2. Council Decision (CFSP) 2016/359 of 10 March 2016 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine // Official Journal of the European Union. – Volume 59 (12.03.2016). – P. 37–52.
3. Council Decision (CFSP) 2016/982 of 17 June 2016 amending Decision 2014/386/CFSP concerning restrictive measures in response to the illegal annexation of Crimea and Sevastopol // Official Journal of the European Union (18.06.2016). – Volume 59. – P. 40.
4. Council Decision (CFSP) 2016/1071 of 1 July 2016 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine // Official Journal of the European Union (02.07.2016). – Volume 59. – P. 21.
5. Council Decision (CFSP) 2016/1671 of 15 September 2016 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine // Official Journal of the European Union (16.09.2016). – Volume 59. – P. 39–57.
6. Council Decision (CFSP) 2016/1961 of 8 November 2016 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine // Official Journal of the European Union (09.11.2016). – Volume 59. – P. 15–17.
7. Council Decision (CFSP) 2016/2315 of 19 December 2016 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine // Official Journal of the European Union (20.12.2016). – Volume 59. – P. 65.
8. Special economic measures act. Regulations Amending the Special Economic Measures (Russia) Regulations // Canada Gazette. – 2016. – Part II. – Vol. 150. – No. 7. – P. 676–677.
9. Continuation of the National Emergency With Respect to Ukraine // Federal Register. – 2016. – Vol. 81. – No. 43. – P. 11655–11656.
10. Sanctions Actions Pursuant to Executive Orders 13660, 13661, 13662, and 13685 // Federal Register. – 2016. – Vol. 81. – No. 174. – P. 62245–62257.
11. Russian Sanctions: Addition of Certain Entities to the Entity List, and Clarification of License Review Policy // Federal Register. – 2016. – Vol. 81. – No. 248. – P. 94963–94971.
12. Executive Order 13757 of December 28, 2016 // Federal Register. – 2017. – Vol. 82. – No. 1. – 3 p.

13. "Гібридна" війна Росії – виклик і загроза для Європи // Національна безпека і оборона. – 2016. – № 9–10 (167–168). – С. 4.
14. Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections // Intelligence Community Assessment, 2017. – 14 p.
15. Russian Sanctions: Addition of Certain Entities to the Entity List // Federal Register. – 2017. – Vol. 82. – No. 119. – P. 28405–28410.
16. Sanctions Actions Pursuant to Executive Orders // Federal Register. – 2017. – Vol. 82. – No. 125. – P. 29995–29999.
17. Countering America's adversaries through sanctions act, Public Law 115-44 / H.R. 3364, P. 886–955.
18. Council Decision (CFSP) 2017/1148 of 28 June 2017 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine // Official Journal of the European Union (29.06.2017). – Volume 60. – P. 35.
19. Council Decision (CFSP) 2017/1418 of 4 August 2017 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine // Official Journal of the European Union (04.08.2017). – Volume 60. – P. 5–8.
20. Council Decision (CFSP) 2017/2426 of 21 December 2017 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine // Official Journal of the European Union (22.12.2017). – Volume 60. – P. 77.
21. Экономические санкции против России: ожидания и реальность : монография / коллектив авторов ; под ред. Р.М. Нуреева. – Москва : КНОРУС, 2017. – 194 с.
22. Капогузов Е. А., Новиков Ю. В. Антироссийские экономические санкции: отражение в российском дискурсе и анализ применительно к финансовому и нефтегазовому сектору // Вестник Омского университета. Серия "Экономика". – 2017. – № 3 (59). – С. 36–47.
23. C. Welt, K. Archick, R. Nelson, D. Rennack U.S. Sanctions on Russia // CRS Report for Congress, R45415. – 2019. – 65 p.
24. Темрокова А. Х. Импортозамещение в современных условиях преодоления экономических санкций // Научные известия. – 2017. – № 7. – С. 42–47.
25. Нуреев Р. М., Бусыгин Е. Г. Экономические санкции против России: краткосрочные и среднесрочные последствия для нефтяной и газовой промышленности // Journal of economic regulation (Вопросы регулирования экономики). – 2017. – Т. 8. – № 3. – С. 6–22.

УДК 94(477)2014/2015

Сергій ПІДШИБЯКІН (Львів)

МІНСЬКІ УГОДИ 2014 – 2015 рр. В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРТІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті проаналізовано зміст Мінських угод, підписаних у вересні 2014 р. («Мінськ-1») і лютому 2015 р. («Мінськ-2») та ставлення до них провідних українських партій («Солідарність», Народний Фронт, «Самопоміч», Радикальна партія, «Батьківщина», Опозиційний блок), які представлені у Верховній Раді України. З'ясовано позицію політичних партій та їх лідерів щодо окремих пунктів Мінських угод так і їх реалізації загалом. Доведено, що Мінські угоди 2014 – 2015 рр. як варіант розв'язання збройного конфлікту Російської Федерації з Україною більшістю українських партій відкидається.

Ключові слова: Мінські угоди, політичні партії, російсько-українська війна,

«Мінськ-1» і «Мінськ-2» в українському суспільно-політичному дискурсі розглядаються як один із варіантів розв'язання російсько-української війни, розпочатої Російською Федерацією (РФ) у 2014 р. Як відомо, угоду про тимчасове перемир'я у російсько-українській війні підписано 5 вересня 2014 р. в Мінську («Мінськ-1»). У її розробці та підписанні взяли участь представник Організації з питань безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) Г. Тальявіні, Другий Президент України Л. Кучма, посол РФ в Україні М. Зурабов, представники самопроголошених т.зв. «ДНР» О. Захарченко та «ЛНР» І. Плотницький.

7 вересня 2014 р. на інтернет-сайті ОБСЄ опубліковано протокол за результатами мінської зустрічі, який складався з 12 пунктів-завдань, найважливіші із яких: забезпечити негайне двостороннє припинення застосування зброї; забезпечити моніторинг та верифікацію з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї; здійснити децентралізацію влади; забезпечити постійний моніторинг на російсько-українському державному кордоні та верифікацію з боку ОБСЄ зі створенням зони безпеки в прикордонних районах України та Російської Федерації; негайно звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб; ухвалити закон про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, які відбулися в окремих районах Донецької та Луганської областей України та ін. [12].

Контактна група в Мінську продовжила роботу і сторони підписали меморандум 20 вересня 2014 р. [5]. Він передбачав дев'ять параметрів перемир'я, зокрема: припинення застосування

зброї вважається загальним; зупинка підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня; заборона на застосування всіх видів зброї і ведення наступальних дій; відведення протягом доби з моменту прийняття даного меморандуму засобів ураження калібром понад 100 міліметрів від лінії зіткнення на відстані не менше 15 кілометрів з кожної сторони; 5) заборона на розміщення важких озброєнь і важкої техніки в районі, обмеженому певними населеними пунктами тощо [10].

Також у вересні розпочала роботу робоча група спільного Центру з контролю і координації питань припинення вогню і поетапної стабілізації лінії розмежування сторін на Сході України, до складу якої увійшли представники української сторони, моніторингова група ОБСЄ і 76 військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) РФ на чолі з заступником головнокомандувача Сухопутних військ РФ генерал-лейтенантом А. Ленцовим [10].

11-12 лютого 2015 р. на саміті в Мінську відбулися переговори «нормандської четвірки» (лідерів Німеччини, Франції, України та Росії), де ухвалено (разом з представниками Мінської контактної групи) комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу з метою деескалації збройного конфлікту на сході України. Передбачалося: негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей України і його суворе виконання, починаючи з 00 год. 00 хв. (київський час) 15 лютого 2015 р.; відведення всього важкого озброєння обома сторонами на рівні відстані; забезпечити ефективний моніторинг і верифікацію режиму припинення вогню та відведення важкого озброєння з боку ОБСЄ з першого дня відводу, із застосуванням всіх необхідних технічних засобів, включаючи супутники, безпілотні літальні апарати (БПЛА), радіолокаційні системи та ін.; у перший день після відводу почати діалог про можливості проведення місцевих виборів відповідно до українського; забезпечити помилування і амністію шляхом введення в силу закону, що забороняє переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, що мали місце в окремих районах Донецької та Луганської областей України тощо [11].

Такі заходи відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядуван-

ня в окремих районах Донецької і Луганської областей» включали наступне: звільнення від покарання, переслідування і дискримінації осіб, пов'язаних з подіями, що мали місце в окремих районах Донецької і Луганської областей; право на мовне самовизначення; участь органів місцевого самоврядування у призначенні голів органів прокуратури та судів в окремих районах Донецької і Луганської областей; можливість для центральних органів виконавчої влади укласти з відповідними органами місцевого самоврядування угоди щодо економічного, соціального та культурного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей; створення загонів народної міліції за рішенням місцевих рад з метою підтримання громадського порядку в окремих районах Донецької і Луганської областей та ін. [15].

В українському суспільстві протягом п'яти років переважало негативне ставлення до Мінських угод. Вже у 2015 р. підтримка Мінських угод в українському суспільстві зменшилася із 34 % у березні до 16,1 % в листопаді. Про це свідчило опитування Центру імені Разумкова. Негативно до Мінських домовленостей ставилося 32,5 % респондентів (у березні – 22,2 %). Нейтральне ставлення продемонстрували 28 % опитаних. Ще 9 % учасників дослідження сказали, що нічого не знали про угоди. 14,4 % респондентів не змогли відповісти. За даними соцдослідження, негативні оцінки результатів Мінських угод найбільш виражені у Західному та Центральному регіонах України та на Донбасі [8].

Політичні партії, які склали основу правлячої коаліції у Верховній Раді України в 2015 р., по-різному ставилися до Мінських угод. Фактично лише БПП «Солідарність» заявляв про їх підтримку. Голова фракції БПП Ю. Луценко 12 лютого 2015 р. заявив, що «у цілому досягнуті мінські угоди я розглядаю як продовження діалогу «Мінськ-1». Фактично це «Мінськ-2». Вони дають можливість зупинити кровопролиття, визволити бранців, провести під контролем української Конституції вибори на цій частині...» [6]. БПП вважало, що реалізація Мінських домовленостей буде відповідати українським інтересам. «Від самого початку ми говорили про те, що жодної автономії у окупованих територіях бути не може і скільки б на цьому не наполягала російська сторона – цього бути не може. Це українська суверенна територія», – підкреслював Ю. Луценко [6]. БПП вважало, що, на відміну від РФ, Україна виконує всі пункти мінських угод [1].

Партія «Самопоміч» категорично не сприймала Мінські угоди. Голова фракції О. Березюк 4 вересня 2015 р., зокрема, заявив: «Я не знаю, що таке Мінські домовленості. Я, як парламентар, їх не ратифікував. Це домовленості між людьми. Президент їх не приніс в парламент, не сказав:

ось вам мінські домовленості, давайте ми їх ратифікуємо, бо це наш інструмент. А може ці Мінські домовленості зруйнують нашу державу? Ви впевнені, що вони добрі? Я – ні. Для мене Мінські домовленості мали б бути інструментом миру. Так вони не стали ним...» [9].

Наголосимо, що «Батьківщина» не завжди займала послідовну позицію. Якщо Мінські домовленості у вересні 2014 року Юлія Тимошенко розкритикувала, прямо звинувативши Президента України П. Порошенка в тому, що своїм схваленням він поставив під загрозу територіальну цілісність України та суверенітет країни. «Усім важливо переконалися, що досягнуті домовленості не призведуть до появи на частині України нового Придністров'я і здачі Донбасу», – заявила Ю. Тимошенко [7].

Проте вже результати Мінських домовленостей та зустрічі в «нормандському форматі» у лютому 2015 р., на думку лідера «Батьківщини», стали вагомим кроком на шляху до встановлення миру в Україні. «Ми всі віримо, що коли збираються саміти на такому високому рівні, коли в переговорах про встановлення миру беруть участь лідери таких потужних країн, то домовленості втілюються в життя», – сказала Ю. Тимошенко [14]. «Ми всі будемо молитися за те, щоб домовленості щодо встановлення миру в Україні стали реальністю. Ми віримо, що Україна отримає мир, спокій, дуже потужний шлях до розвитку, і все буде в нас добре», – зазначила вона [14].

Однак вже 25 грудня 2015 р. вона заявила, що замість Мінських угод потрібна інша, більш дієва стратегія, яка дозволить Україні диктувати умови Росії, поки країна-агресор знаходиться під світовими санкціями. «Ми бачимо, що Мінські угоди не принесли врегулювання. Нам потрібна абсолютно інша, паралельна стратегія. Якщо хтось вірить в Мінські угоди – треба продовжувати добиватися результату», – підкреслила Ю. Тимошенко [16]. Голова фракції вважала, що дипломатичні переговори можуть бути по-різному проведені: «Або здати все в закритому режимі, в кулуарних переговорах, або вибороти право України бути учасником цих переговорів і диктувати умови тоді, як світ тримає санкції проти Росії». «Мінські угоди – це шлях не до миру, а до здачі української території і перетворення її на Придністров'я!» – наголосила Ю. Тимошенко [16]. 15 лютого 2016 р. фракція «Батьківщини» виступила із заявою, в якій ствердила: Минув рік з дати підписання «Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей» («Мінськ-2»), півтора роки з часу підписання Мінського Протоколу та Меморандуму («Мінськ-1») та два роки з початку агресії Російської Федерації проти України. Цей термін є достатнім для оцінки обраної політики та інструментів її реалізації. Не можна й надалі стверджувати, що «минуло мало часу»

УДК 35.977.172.4:355.01

Олександр СИТНИК (Мелітополь)

СУТНІСТЬ ТА ВИТОКИ ПОЛІТИКИ КРЕМЛІВСЬКОГО РЕЖИМУ РФ ЩОДО ВЕДЕННЯ ГІБРИДНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

Анотація. Актуальність статті полягає в необхідності всебічного вивчення такого явища, як гібридні війни. Це важливо задля всебічного аналізу їх причин, передумов, особливостей і специфіки гібридно-інформаційних війн. Метою статті є дослідження проблеми поширення такого роду війн у сучасному світі. Насамперед це стосується гібридної агресії з боку РФ щодо України. І зокрема зміст статті стосується розкриття її аналізу сутності та витоків політики Кремлівського режиму РФ щодо ведення гібридно-інформаційних війн.

Ключові слова: гібридно-інформаційна війна, гібридна агресія, гібридні загрози, конфлікт, «холодна війна», інформаційно-диверсійний характер, інформаційні технології.

Аналіз російсько-українських відносин на пострадянському просторі як прояву перманентної гібридної агресії з боку РФ вимагає комплексного дослідження щодо сутності та витоків практики кремлівського режиму щодо ведення гібридно-інформаційних війн. При цьому, під поняттям «кремлівський режим» розуміється, насамперед, неоімперський, постбільшовицький режим влади в сучасній РФ, котрий успадкував практично всі гірші риси від самодержавної та більшовицької тоталітарної системи. Спочатку терміни «гібридна форма», «гібрид» використовувалися по відношенню до політичних організацій. Тобто малося на увазі, що організації, не належать до числа політичних, відповідають за здійснення саме політичних функцій. Нині гібридну війну у загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний із військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя. У сучасному світі гібридні конфлікти та гібридні загрози зазвичай розглядають як певну ознаку системної кризи. Водночас у військових й аналітичних колах бракує єдності у розумінні феномена гібридної війни. Основне питання полягає в тому, чи змінилася природа сучасної війни та чи є гібридні способи ведення війн принципово новими формами воєнних конфліктів, сучасних і майбутніх? [10, с. 19, 20]. Це стало особливо актуальним з початком гібридно-інформаційної війни, розв'язаної

Кремлівським режимом проти України. Складно визначити, коли відбулася перша гібридна війна, і взагалі, чи існував подібний факт раніше в історії. Зрозумілим є те, що нині це явище стає все більш поширеним. Важливо зауважити, що елементи гібридної війни були притаманними звичайній загарбницькій практиці московської держави ще з XVI століття. Нині поняття «гібридна війна» характеризується поєднанням класичної війни з елементами тероризму, партизанської і кібервійни, тобто абсолютно різних компонентів. Зокрема, посилялися на діяльність «Хезболли», здійснюваної в ході Ліванської війни та інших регіональних конфліктів. Вона не брала участь активно у війні, але використовувала повстанців, партизан і так далі. Якщо зазирнути в далеке минуле, то можна виявити багато історичних прикладів, які описують подібні явища, наприклад, так звана «скіфська війна». Тому не варто відносити явище гібридної війни до категорії принципово нових за своїм характером і течією. Однак нинішня його інтерпретація значно відрізняється від раніше існуючої [14]. На початку XIV століття кастильський принц Хуан Мануель, полководець і письменник, вперше вжив термін «холодна» та «гаряча» війни. Розповідаючи про тривалу боротьбу між християнами і мусульманами на Піренейському півострові від відмітив, що «холодна» від «гарячої» війни відрізняється тим, як вони закінчуються. «Гарячі» війни закінчуються або загибеллю, або миром, а «холодні» не приносять ні миру, ні честі тому, хто їх розпочав [6, с. 595]. Як відомо військова стратегія включає наступні види воєн: малі війни, звичайні війни, регіональні війни. Але всі дані різновиди стосуються явищ, коли збройні сили одного боку протистоять збройним силам другої сторони. У таких війнах використовуються біологічні, ядерні, хімічні та різні, які не є традиційними типи зброї, але, як правило, у класичних військових зіткненнях використовується стандартне зброю або, як називають його на Заході, «летальну озброєння», яке в першу чергу призначена для загибелі солдатів і винищення військових сил країни. Існує також термін «симетрична війна», явище, що означає війну збройних сил, що ведуть агресивну політику з різними потенційними противниками, які згодом стають реальними. Наочний приклад – афганська війна, яку вів Радянський Союз, і афганська війна,

і «передчасно робити висновки». Ми підтверджуємо свою оцінку щодо неадекватності та недостатності Мінських домовленостей для досягнення стійкого миру на Сході України та відновлення суверенітету і територіальної цілісності України...» [2].

Радикальна партія рішуче критикувала Мінські домовленості протягом чотирьох років. Її лідер О. Ляшко переконаний, що поступки з боку Президента П. Порошенка під час підписання домовленостей у Мінську в лютому 2015 р. та прийняття неадекватних вимог Путіна підуть не на користь України. На його думку, домовленості з агресором у Мінську-2 стали закономірним продовженням угод у Мінську-1, але на значно гірших умовах і з новими фундаментальними поступками. Зокрема, з обіцянками помилування і амністії терористам, політичною легалізацією бойовиків як обраних «політиків», фактичною подальшою автономією т зв. «ДНР» і «ЛНР» та їх повним соціально-економічним утриманням за рахунок України [3]. «Президент порушив межі міжнародних переговорів, встановлені парламентом за мою ініціативою ще в квітні минулого року з метою недопущення під час їх проведення будь-яких спроб зовнішнього диктату з питань, що належать виключно до внутрішньої компетенції України», – наголосив О. Ляшко [4]. Політик переконаний, що нові поступки з боку Президента П. Порошенка та прийняття неадекватних вимог В. Путіна закладають бомбу уповільненої дії, оскільки будь-яке їх начебто невиконання Україною стануть у будь-який зручний для Путіна момент формальною підставою для відновлення наступу з боку російсько-терористичних військ. «То що ж ми маємо у підсумку «Мінську-2»? Замість національної мобілізації всередині країни ми отримуємо чергові марні надії і сподівання для однієї частини українців та деморалізацію і відчай для іншої, із закономірним питанням – за що вмирили наші герої?», – наголосив О. Ляшко [13].

Перефразовуючи відому приказку, політик зазначив, що домовленості у «Мінську-1» – це був відкушений палець, а домовленості у «Мінську-2» – це вже відкушена рука. «Чи дозволимо відкусити собі й голову? Відповідь залежить, передусім, від нас самих», – вважає лідер Радикальної партії [4]. Згодом 19 лютого 2018 р. О. Ляшко заявив про «правову нікчемність та повну політичну безперспективність «мінських угод»»: «Нелегітимні положення «мінських угод» як політичні домовленості, нав'язані в умовах та під загрозою застосування військової сили і не ратифіковані Верховною Радою України, очевидно не мають жодних правових наслідків та не створюють ніяких підстав для політико-дипломатичного врегулювання» [3].

Таким чином, політичні партії України по-різному

оцінюють результати підписаних Мінських угод, проте помітна тенденція до критики їх основних положень. Якщо наближені до Президента України політичні партії намагаються переконати суспільство в ефективності досягнутих домовленостей та наголосити на їх важливому значенні для забезпечення політичної стабільності та гарантування національної безпеки держави, то опозиційні політичні сили все частіше закидають владі нерішучість у переговорному процесі.

Джерела та література:

1. Без прогресу по Мінську-2 змін до Конституції не буде – Геращенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/01/21/7096116/> (дата звернення: 11.02.2019 р.)
2. Заява фракції «Батьківщина» щодо підсумків Мінських домовленостей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ba.org.ua/zayava-frakci%D1%97-batkivshhina-shhodo-pidsumkiv-minskix-domovlenostej/> (дата звернення: 02.02.2019 р.)
3. Ляшко: Мінські угоди – бомба сповільненої дії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://liashko.ua/news/general/276-lyashko-minski-ugodi-bomba-spovilnenoyi-di-i> (дата звернення: 09.02.2019 р.)
4. Мінськ-2 – це відкушена рука [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://shamotiy.wordpress.com> (дата звернення: 10.02.2019 р.)
5. Мінський меморандум: бойовики мають відвести Гради, Урагани і Торнадо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/20/7038395/> (дата звернення: 14.02.2019 р.)
6. Мінські домовленості в українських інтересах, але перешкоди по їх виконанню ймовірні – Луценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://solydamist.org/?p=10103> (дата звернення: 15.02.2019 р.)
7. Мінські угоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ba.org.ua/tag/minski-ugodi/page/2/> (дата звернення: 12.02.2019 р.)
8. Мінські угоди підтримують 16,1% українців – опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2015/12/151201_vs_minsk_agreement_approval (дата звернення: 24.02.2019 р.)
9. «Новий Мінськ» — це здача територій, — заява фракції «Самопоміч» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://samopomich.ua/noviy-minsk-tse-zdachata-terytorij-zayava-fraktsiyi-samopomich/> (дата звернення: 04.02.2019 р.)
10. ОБСЄ оприлюднила текст Меморандуму, підписаного у Мінську [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/987314-obse-oprilyudnila-tekst-memorandumu-pidpisanogo-u-minsku.html> (дата звернення: 12.02.2019 р.)
11. Оpubліковано повний текст документа «нормандської четвірки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/1043303-opublikovano-povniy-tekst-dokumenta-normandskojichetvirkifoto.html> (дата звернення: 05.02.2019 р.)
12. Протокол о результатах консультаций Трехсторонней контактной группы, Минск, 5 сентября 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.osce.org/ru/home/123258> (дата звернення: 10.02.2019 р.)
13. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 13 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5799.html> (дата звернення: 03.02.2019 р.)
14. «Треба вірити і боротися, щоб ці домовленості були виконані!» – Тимошенко про Мінськ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uainfo.org/blognews/493180-treba-vriti-borotisia-schob-c-domovlenost-bulivikonan-timoshenko-pro-mnsk.html> (дата звернення: 11.02.2019 р.)
15. Чим закінчилися переговори в Мінську: документи і заяви сторін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/POLITICS/chim-zakinchilisya-peregovori-v-minsku-dokumenty-i-zayavi-storin-164053_.html (дата звернення: 18.02.2019 р.)
16. Юлія Тимошенко: Недопустимо й надалі покладатися на Мінські угоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ba.org.ua/yuliya-timoshenko-nedopustimo-pokladatisya-na-minski-ugodi-ta-provoditi-vibori-na-okupovaniy-teritorii%D1%97/> (дата звернення: 05.02.2019 р.)

досі відбувається в країні. Отже, розглядаючи поняття гібридна війна, слід наголосити, що це різновид війни, об'єднуючої великий діапазон впливів, вироблений противником із застосуванням як військових, так й іррегулярних формувань, в яких також беруть участь цивільні компоненти. У працях військових експертів існує близький до даного термін «війна керованого хаосу». Широке поширення сьогодні також отримав термін «гібридні загрози», що визначає загрози, котрі йдуть від противника, здатного в один і той же час застосовувати традиційні та нетрадиційні інструменти гібридної агресії [11, с. 136]. Певним чином, гібридна війна означає протистояння, що виникло внаслідок технологічного розвитку, технічного зростання рівня оборонних інструментів, наступальних озброєнь, іншими словами, технологій протиборства. При цьому, суттєво змінюються й самі об'єкти ураження. Вони представляють вже не знищення живої сили та руйнування матеріальних цінностей. Тут найважливішими засобами враження стають: вплив на масову свідомість суспільства, експертні судження осіб, відповідальних за прийняття важливих державних рішень, включаючи конгресменів, міністрів, депутатів, президентів, коли відбувається навіювання їм певних ідей, прищеплення ціннісних позицій, що мотивують вчиняти певні дії. Серед іншого, гібридна війна передбачає й певне збройне протистояння. При цьому, окрім традиційної зброї, також використовуються й спеціальні технології, інформаційні, технічні та глобальні мережеві пристрої.

Поняття гібридної війни не відкидає традиційних поглядів на війну, а радше доповнює їх з урахуванням динамічних змін у міжнародному безпековому довіллі та інших суттєвих чинників, що впливають на методи ведення війн. Військовий аналітик Ф. Гоффман, теоретик концепції гібридної війни, який увів цей термін до широкого обігу, виходив власне із тези про наявність спадковості у війнах усіх часів, про актуальність історичних уроків і прийомів ведення війн та поведінки ворогів, описаних ще Фукідідом. Водночас Гоффман спробував сформулювати принципово нові узагальнені характеристики сучасних конфліктів. Центральною в його концепції є теза про посилення тенденції до конвергенції у сучасних конфліктах, яка виявляється у зближенні та взаємному проникненні (поєднанні) аспектів війни, які прийнято відокремлювати: фізичного й психологічного вимірів, кінетичної і некінетичної зброї, учасників та неучасників бойових дій. Конвергенція охоплює, на його думку, регулярні мілітарні сили і проксі угруповання, вона стирає межу між державними і недержавними суб'єктами бойових дій, а також їхніми неоднаковими збройними потенціалами. Ця тенденція змінює форми (модальності) ведення війни, а традиційні категоріальні розрізнення між тероризмом, конвенціональними

військовими діями, криміналом, іррегулярними військами втрачають, на думку Гоффмана, своє практичне значення. Таким чином, попри аргументи проти терміна «гібридна війна» неможливо заперечувати, що сучасні форми ведення війн породжують значну кількість нових військових, правових, а також соціальних, моральних та інших проблем, що вимагають невідкладних вирішень. У цьому контексті вважаємо за доцільне трактувати назву «гібридна війна» як т.зв. парасольковий термін (*umbrella term*), що покриває різні аспекти цього явища та уможливорює інтегрування і відносно цілісне розуміння широкого набору пов'язаних з ним різноманітних та різноспрямованих підходів. Парасольковий термін, за визначенням, не пропонує єдиної несуперечливої теорії або взаємодоповнювальних концепцій для всіх випадків ведення гібридних бойових дій. Його роль полягає в тому, щоб віднайти спільні характеристики гібридної війни або принципи варіювання сукупностей її ознакам [15, с. 15-17], а також стати на заваді небажаному розпорошенню наявних підходів і стимулювати пошук теоретично обґрунтованих та ефективних практичних рішень. Ще одна перевага трактування гібридної війни як парасолькового терміна полягає у знятті суперечності, що виникає при вживанні термінів «гібридні війни», «гібридні бойові дії», «гібридні загрози», «гібридний противник» як контекстуальних синонімів у сучасних експертних дослідженнях, доктринальних документах тощо. Підставою для синонімізації слугує ознака гібридності (змішаності, комплексного поєднання, складеності) конвенційних, неконвенційних та невійськових методів: чи то в ролі загроз, чи під час ведення реальних бойових дій, чи як ознака потенційного або реального нападника (гібридного противника). Таким чином, певні логічні і змістовні невідповідності, наявні у концепті гібридної війни, не є аргументом на користь відмови від терміна і заперечення сенсу його застосування. Про це свідчить наш аналіз концептуалізації уявлень про природу сучасних воєнних конфліктів на основі опису сукупності нових термінів, що виникають у контексті технологічних та політичних змін і відбивають напрями наявних теоретичних пошуків.

«Гібридні війни» – феномен ХХІ століття. Але в історії російсько-українських відносин окремі їх прийоми використовувалися й раніше. В 1917–1921 років багато з цих прийомів у боротьбі з Україною вже застосовувала більшовицька Росія. Це була відповідь колишньої імперської метрополії на спробу українців відстояти свою незалежність, проголошену у січні 1918 року Центральною Радою. Україна не бажала більшовицької диктатури, знищення демократичних свобод, «червоного терору» і повернення під контроль Росії, тепер вже більшовицької. У відповідь, в Україну з Росії пішли регулярні війська під червоним пра-

пором комуністичної революції і фальшивим гаслом «допомоги братньому народу в боротьбі зі світовою буржуазією». Їм всіляко допомагала місцева «п'ята колона» з більшовиків й інших проросійських елементів, які були особливо активними у південних і східних регіонах України [13, с. 146]. Підступну тактику більшовицької Росії по відношенню до своїх сусідів досить тонко підмітив К. Г. Э. фон Маннергейм, який прослужив в російській армії тривалий час, пройшовши шлях від корнета до генерала. У своїх спогадах цей військовий діяч зауважив, що офіційні джерела чимало потрудилися над тим, щоб визвольна війна фінів перетворилася в просту громадянську війну. За подібними вигадками стоїть прагнення звинуватити законні уряд і армію Фінляндії в розв'язуванні війни, але це не приховає того факту, що в 1918 році фіни захищали незалежність своєї держави. Якщо б вони не піднялися на боротьбу, Фінляндія в кращому випадку перетворилася б в автономну область Радянського Союзу – без яких би то не було національних свобод, без справжньої державності, і їм би не знайшлося місця серед вільних націй [4]. Навесні 1920 року уряд Фінляндії дозволив комуністам провести організаційні збори соціалістичної робітничої партії Фінляндії. Хоча таємна поліція, спираючись на незаперечні докази, вимагала заборонити цю партію та залучити її керівників до кримінальної відповідальності за зрадицьку діяльність, але уряд ніяк не прореагував. Комуністи отримали можливість абсолютно відкрито продовжувати свою організаційну діяльність, вести пропаганду і брати участь у парламентських виборах 1922 року. В результаті комуністи отримали 22 депутатських місця й змогли відстоювати в парламенті свої інтереси, так само як і інтереси Москви.

14 червня 1939 року був збитий під час регулярного рейсу з Таллінна до Гельсінкі фінський пасажирський літак «Калева». Було доведено, що «Калева» збили два російських винишувачі, а радянський підводний човен, що курсував в цьому районі, оволодів всіма вантажами, котрі перебували в літаку. Крім фінського екіпажу лайнера загинули й пасажирів; вони були іноземними громадянами, і в їх числі летів французький дипкур'єр, мішок з поштою якого став також трофеєм. Це підтвердив через кілька років офіцер підводного човна, що опинився в полоні. 27 листопада 1939 року Молотов інформував фінською послом, що радянський уряд більше не вважає себе зв'язаним договором про ненапад. На фінську пропозицію про спільне вивчення інциденту з пострілами невідомого походження в селі Майніла жодної уваги не звернули і, перекинувши факти, стали стверджувати, що уряд Фінляндії попросив відвести російські війська на 25 кілометрів від кордону. У ноті від 29 листопада 1939 року Молотов звинуватив фінські збройні сили

в тому, що «вони продовжують вести військові дії не тільки на Карельському перешийку, але й на інших ділянках. 1 грудня 1939 року, на другий день радянсько-фінської війни, Інформбюро повідомило, що в «місті» Терійокі, а насправді в дачному селищі, розташованому поблизу кордону, сформовано «Народний уряд демократичної республіки Фінляндія». Головою уряду був обраний фінський комуніст, член секретаріату Комінтерну О. В. Куусінен. На наступний день в інформаційному повідомленні радянський уряд заявив, що звернення про «надання допомоги, зроблене від імені народного уряду». Одночасно було повідомлено, що «народ радянської Карелії тепер возз'єднується зі своїми фінськими побратимами по племені для створення єдиної національної держави». Радянські засоби інформації вели жорстку антифінську пропаганду, що особливо була націлена на нібито існуючі в Фінляндії заворушення. При цьому, мали місце посилення на «чудові умови життя» в Естонії. «Фінсько-радянське суспільство за мир і дружбу» робило все можливе для підготовки ідеологічно-інформаційної бази в Фінляндії і його активно підтримувало посольство СРСР у Гельсінкі. Сильно зросло число співробітників посольства і консульства, багато з них володіли фінською мовою і активно роз'їжджали по країні, виявляючи особливий інтерес до заборонених зон [4]. Всі ці засоби і методи Радянського Союзу свідчили не лише про передумови гібридної війни, але і її фактичне втілення.

Нині дії путінської Росії по відношенню до України на диво схожі на дії СРСР по відношенню до Фінляндії в 1930 – 1940-х роках. Не даремно у своїх мемуарах маршал К. Г. Э. Маннергейм називав Радянський Союз Росією. Тому і рядки з його мемуарів ідеально підходять для нашого часу [7]. Дуже подібними були дії Москви також на Балканах протягом останніх понад сто років. Президент Хорватії Колінда Грабар-Кітарович вважає, що Кремль залучений в гібридну війну у Боснії і Герцеговині. Про це вона сказала місцевому виданню *Vecernji List*. Боснію і Герцеговину досі ми не можемо назвати стабільною державою, і вона до цього дня не є політично незалежною. Референдум, який нещодавно пройшов у республіці Сербській (частина Боснії і Герцеговини) був тільки першим кроком у серії можливих так званих «референдумів», це може привести до проголошення незалежності Республіки Сербської», – заявила вона. За словами Грабар-Кітарович, військове зіткнення на Балканах не можна виключати, адже РФ хоче мати владу над тими подіями, які відбуваються в регіоні. «У нас може бути ситуація, в якій Росія почне привозити озброєння, буде вести розвідувальні операції і вести пропаганду в регіоні», – зазначила президент. Вона також каже, що військовослужбовці Хорватії бе-

руть участь в діях НАТО, щоб утримати Москву, щоб вона не потикалася в східний регіон. «Путін створив таку жахливу атмосферу, що не всі можуть в ній існувати. Нам потрібно довести Росії, що ми ведемо себе так не проти неї, а просто хочемо захистити держави-члени Альянсу», – заявила президент Хорватії [9]. Отже, сучасні дії Російської Федерації в реалізації проявів гібридної війни мають чимало аналогій в минулому.

Резонансні світові події останніх років, зокрема революційні зміни влади та збройні конфлікти в країнах Північної Африки, Близького Сходу та колишнього СРСР, свідчать про появу нових форм і методів, до яких вдаються провідні держави, намагаючись досягти своїх зовнішньополітичних цілей і владнати міждержавні розбіжності. Військо для вирішення окремих завдань залучається в невеликій кількості. Суттю такого підходу є зміщення центру зусиль з фізичного знищення противника в рамках масштабної війни до вживання засобів «м'якої сили» проти країни-противника з метою дезінтеграції та зміни її керівництва, включення до сфери свого впливу.

Характерними особливостями гібридних війн є:

- агресія без офіційного оголошення війни;
- приховування країною-агресором своєї участі в конфлікті;
- широке використання нерегулярних збройних формувань (у т. ч. під прикриттям мирного населення);
- нехтування агресором міжнародними нормами ведення бойових дій та чинними угодами і досягнутими домовленостями;
- взаємні заходи політичного та економічного тиску (за формального збереження зв'язків між двома країнами);
- широка пропаганда та контрпропаганда із застосуванням «брудних» інформаційних технологій;
- протистояння у кібернетичному просторі [12].

Існує багато усталених уявлень про типи війн. Вони є репрезентаціями загального конструкта війни як антагоністичного руйнівного зіткнення сторін, з подальшою конкретизацією, редукцією до певного методу, режиму, форми ведення війни, які беруться як характерні ознаки типів війн. Нові воєнні теорії зазвичай виникають разом із виникненням нових воєнних феноменів, які потребують розробки мистецтва ведення війни в нових умовах з новим інструментарієм. Загалом типологічні теорії війн, за деякими винятками, є уможглидними. Вони базуються на стратегічних проєкціях майбутнього, з огляду на те, що певний метод ведення війни стає, або стане далі,

універсальним [16]. Нині для України питання розробки й реалізації на практиці засобів оборони, захисту від гібридної агресії є ключовим. Найбільш розробленою у сучасній військовій науці є теорія звичайної, або конвенційної (conventional) війни. Її можна охарактеризувати як війну звичайними озброєннями звичайними методами, що ведеться державами з використанням регулярних військ. Така війна складається з операцій, що, в свою чергу, включають битви і бої наступального або оборонного характеру. У рамках теорії звичайних війн у 1980-ті роки почали формуватися уявлення про їх покоління. Перше покоління війн асоціюється з масованим використанням гладкоствольної зброї у статичних, неманеврених битвах, апофеозом яких були наполеонівські війни. Друге покоління пов'язане з появою нарізної зброї й можливостями стратегічних перекидань військ за допомогою залізниці. Використання зброї та людської сили залишалося масованим. Зразком є Перша світова війна. Третє покоління пов'язане з появою важкої бронетехніки, яка дозволяла здійснювати глибокі тактичні і оперативні маневри, які іноді вели до перемоги у блискавичній війні (Blitzkrieg). І тут досить яскравим прикладом є Друга світова війна. Згідно з теорією поколінь війн, два перших вважаються лінійними війнами, оскільки в них боротьба ведеться через пряме зіткнення бойових порядків, або ліній. З третього покоління можна говорити про нелінійну війну, в якій перевага досягається через маневр, тактичну й оперативну майстерність використання військових інструментів. У цьому розумінні всі сучасні війни нелінійні. Війни четвертого покоління військові теоретики уявляли як певною мірою футуристичний феномен, в якому провідну роль відіграють проривні технічні інновації, такі як високоефективна зброя спрямованої дії (лазери, електромагнітні гармати тощо), дистанційно керовані пристрої й роботи, комп'ютеризовані мережі зв'язку, інформації та спостереження. Технології, як передбачалось, мали кардинально змінити форми й методи ведення війни. В чистому вигляді прикладів таких війн досі не існує. Однак під загальною «шапкою» назви війн четвертого покоління зрештою виникла ціла низка більш прикладних теорій, зокрема гібридної війни. Концепція мережевоцентричної війни (network-centric warfare) є суто американською. Вона пов'язана з так званою революцією у військових справах (Revolution in Military Affairs, RMA) після операції США у Перській затоці у 1991 р. Ідея мережево-центричної війни полягає у досягненні максимальної адаптивності дій військ завдяки майже тотальному застосуванню інформаційних технологій, які розповсюджуються до рівня окремих бойових одиниць. У такій війні окремі підрозділи здатні діяти автономно і, водночас, узгоджено в єдиній системі для досяг-

нення спільної мети перемоги [10, с. 23, 24].

Однією з причин виникнення «холодної війни» була глобальна боротьба за ресурси двох систем з різними типами регулювання індустриальних стосунків. Саме тут у ворогуючих державах були й спільні риси, тому що різні системи США та СРСР були побудовані на принципах індустриального суспільства, які вимагали промислового зростання, а значить і збільшення споживання ресурсів. Ю. Г. Бадах вже в 2012 році висловив занепокоєння з приводу дій російського керівництва у міжнародних відносинах, втручання їх у внутрішні справи інших держав, в тому числі України, що могли привести до нової «холодної війни». Вже тоді стало ясно, що двигуном майбутньої війни є не ідеологія, а цивілізаційна несумісність різних частин людства. Оскільки в росіян, особливо у старшого та середнього покоління такий менталітет, що потребує ворога, проти якого треба боротися. Населення Росії складає 140 млн. чоловік, але країна має одну з найбільших армій світу. У Росії почали створювати нову п'яту імперію, що зростає на нафті та газі. Вона вже почала переозброєння своїх збройних сил, завершила формування системи глобального супутникового наведення високоточної зброї для стратегічних крилатих ракет Х-555, розгорнула мобільні ракетні комплекси «Іскандер», та військові бази за кордоном, робила спроби сформувати могутній континентальний блок держав, що може кинути виклик НАТО, втягнувши туди Китай та Індію. У 2009 році, маючи Ташкентську угоду, Росія створила воєнно-політичний союз із сімома колишніми республіками СРСР. Вона виступає проти ПРО Європи та збирається модернізувати свої збройні сили, витративши на це такі гроші, які майже були витрачені в часи «холодної війни» [1]. Відтак, було висловлено застереження, що Україні вже тоді слід було бути особливо пильною та пам'ятати «холодну війну», здобувати з неї уроки. Оскільки саме остання штала поштовхом для нових гібридних форм ведення війни.

Загалом типова гібридна війна складається з трьох основних етапів: підготовчого, активного та завершального. Етап перший – підготовчий. На підготовчому етапі (який може тривати кілька років) керівництвом країни-агресора, за активного залучення спецслужб, вживаються заходи з формування ідеологічних, політичних та військових передумов майбутньої агресії. Ці заходи включають:

- зміцнення системи державної влади в країні, включно з посиленням контролю над усіма сферами її життєдіяльності;
- ідеологічну обробку власного населення задля об'єднання довкола ідей націоналізму, великодержавного шовінізму, захисту так званих «національних цінностей та інтересів», боротьби із «зовнішнім ворогом» та в умовах «обложеної фортеці» тощо, а також максимальне посла-

блення опозиції у всіх її проявах;

- захоплення інформаційного простору країни-противника та використання його у своїх інтересах для формування у суспільстві відповідного настрою;
 - руйнація державної влади країни-об'єкта агресії, у т. ч.: підкуп впливових урядовців, політичних діячів та керівництва силових структур; просування агентів впливу на посади у державних органах влади; розпалювання протистояння між різними політичними силами та встановлення контролю над ними (у першу чергу, з числа ідеологічно близьких і корумпованих партій та рухів);
 - внесення розколу серед населення країни-противника шляхом стимулювання внутрішніх суперечностей політичного, міжнародного та міжрелігійного характеру (зокрема, у рамках створення та підтримки різних партій, рухів та організацій відповідного, у т. ч. екстремістського спрямування);
 - всебічне послаблення країни-об'єкта агресії, підірив довіри населення до влади, а також поширення протестних та сепаратистських настроїв у суспільстві у спосіб провокування соціально-економічних та інших проблем (у т. ч. шляхом застосування елементів торгівельно-економічних та енергетичних війн);
 - дискредитація зовнішньої та внутрішньої політики країни-противника, нав'язування її керівництву та населенню певних ідей та цивілізаційних цінностей шляхом проведення активної інформаційної кампанії із застосуванням спеціальних методів «бомбування» суспільства з широким залученням як державних, так і неурядових організацій.
- Етап другий – активний. На активному етапі (як правило, триває до року) проводиться прихована агресія проти обраної країни з метою безпосередньої реалізації поставлених цілей. Для цього передбачаються наступні кроки:
- у країні-об'єкті агресії створюються незаконні збройні формування з представників місцевих антиурядових сил, до них залучаються співробітники спецслужб, найманці та бойовики;
 - у країні провокується внутрішній конфлікт на політичній, соціально-економічній, конфесійній та міжнародній основі, а також стимулюються процеси його переростання у масові виступи населення, акції громадської непокори, безлад та сутички демонстрантів з правоохоронними органами;
 - призначаються лідери акцій протесту з числа представників опозиційних політичних сил загальнодержавного або місцевого рівнів, а також ними створюються альтернативні «органи влади»;
 - учасники акцій протесту захоплюють (у т.ч. за участю незаконних збройних формувань та спецслужб країни-агресора) урядові будівлі та важливі об'єкти транспортної і промислової інф-

раструктури, а також блокують діяльність силових структур (включно з використанням мирних жителів у вигляді «живих щитів»);

- на територію країни-об'єкта агресії вводяться регулярні збройні сили агресора під виглядом місцевих збройних формувань («загонів самооборони», «ополченців» тощо) з метою допомогти опозиції та сепаратистам захопити владу в державі або в її окремих регіонах. При цьому можлива прихована участь регулярних збройних сил країни-агресора у бойових діях на боці противників чинного уряду країни-об'єкта агресії;

- проводяться масштабні інформаційні кампанії з підтримки антидержавних сил в країні-об'єкті агресії, а також з дискредитації дій її керівництва щодо забезпечення конституційного ладу в державі.

Етап третій – заключний. На завершальному етапі (тривалість необмежена) агресором проводиться наступна робота щодо закріплення своїх позицій в країні-об'єкті агресії:

- надається всебічна підтримка новій (колишній опозиційній) владі в країні-об'єкті агресії або сепаратистським режимам в її окремих регіонах (включно зі створенням органів влади та силових структур сепаратистів);

- надається допомога у проведенні «референдумів» щодо спрямованості зовнішнього та внутрішнього курсу країни-об'єкта агресії, статусу її регіонів, тощо, а також у проведенні «виборів» центральних та місцевих (у т. ч. сепаратистських) органів влади;

- легалізуються самопроголошені державні утворення в країні-об'єкті агресії, затягуються процеси врегулювання ситуації на її території під виглядом посередницької участі у мирних переговорах. При цьому, країна-агресор жодним чином не визнає себе стороною конфлікту;

- створюються умови для забезпечення військової присутності агресора в країні-об'єкті агресії на довготривалій / постійній основі (у вигляді «миротворчих сил» або збройних формувань сепаратистів), а також для реалізації інших, у т. ч. економічних інтересів [12].

Вважається, що війна – це не стільки битви на полі бою, війна – це битви за розуми, за ідею. При цьому, розрізняються поняття «примушування» й «насильство». Адже збройна перемога – це часто «піррова перемога», тому що вона пов'язана з насильством. Насильством можна змінити межі (границі) локусу цивілізації, насильством можна змусити той або інший психопростір дотримуватися певних правил поведінки, викликати тимчасові емоційні стани – жах, страх, переляк, але все це – не більше, ніж вплив на зовнішні вияви психопростору. За силою впливу на психіку насильство ніколи не зрівняється з примушуванням, тобто з тим внутрішнім станом, який кожною психікою ухвалюється усвідомлено, котий корінними йде в підсвідомість і формує ціннісну орієнтацію окре-

мої психіки й цілих поколінь психопросторів. Саме тут – у впливі на індивідуальні світоглядні парадигми (психологічні установки) й особистісні чуттєво-емоційні стани, ховається справжній ключ до перемоги над психопростором-жертвою. Вплив на психіку рівнозначний впливу на різому локусу, тому чим глибший і триваліший цей вплив, тим стійкіші нові, закладені пропагандою світоглядні стереотипи й установки. Сила інформаційної війни та її технологій полягає в акценті на психіку, на світоглядні установки й ціннісні орієнтації в підростаючих і старших поколіннях. Інформаційна війна забезпечує безкровні розпади й союзи локусів цивілізації. Маніпуляція чуттєвемоційним станом психіки й свідомістю – це найефективніший засіб війни, який приводить не до тимчасових змін меж локусівцивілізації, а до більш стійких і ґрунтовних, тому що нескінченна локалізація здійснюється вже не на поверхні, а в різомі (корневищі) [5, с. 49, 50].

Крім причин об'єктивного характеру (зміна економічних, політичних реалій країни) на сприйняття подій впливають і суб'єктивні причини – насамперед пов'язані з гібридним характером війни. Гібридність передбачає велику роль інформаційних впливів на населення, що ведуться на всіх рівнях комунікації, впливаючи на всі різновиди світогляду. У такій ситуації відбувається сегментація і суспільної свідомості – єдина і послідовна картини, яка спиралася б на відомі населенню історичні образи війни («Друга світова», «Афганістан») в масовій свідомості не склалася. Сприйняття війни залишається вкрай неоднозначним – не дивлячись на значні зусилля державної пропаганди, прийняття законів та діяльність активістів із сфери громадянського суспільства [5, с. 50, 275, 320].

Особливість Афганської війни (1979-1989) полягає насамперед у тому, що в ній брала участь величезна маса населення, яка ніколи до цього не тримав в руках зброю. Вербуванням до лав душманів керувала широка агентурна мережа по всій країні. Перевагою моджахедів була відсутність у них певного центру. Протягом усього збройного конфлікту це була сукупність з численних різномірних груп. Керували ними польові командири, проте ніякого «ватажка» серед них не було. Багато радянських рейдів зводилися нанівець ефективною пропагандистською роботою противника серед місцевого населення. Для афганської більшості (особливо в глибоких провінціях з патріархальним устроєм) радянські військовослужбовці завжди були окупантами. Ніякої симпатії до соціалістичної ідеології прості афганці не відчували. Ще на початку цієї війни, при ліквідації Аміна, радянськими спецназівцями було застосовано саме гібридні методи [14].

Як зауважив О. Блоцький, особливий цинізм полягає в тому, що всі війни, особливо в нинішній

час, розв'язують люди, абсолютно впевнені у своїй безпеці і безкарності. Вони ніколи і нічим не ризикують. Ні в Афгані, ні в одній гарячій точці колишнього СРСР ніхто з них ще не загинув. Нікого з них не посадили до в'язниці за розв'язане безумство. Якщо раніше – триста, п'ятсот, тисячу років – ватажки держав особисто водили своїх поданих в атаки, ризикуючи так само, як і рядовий боєць, то за останні двісті років керівники і нахненники воєн воліють все надійніше відсиджуватися в тилу, ховаючись за спину своїх васалів. Інша справа – рядові бійці. Вони, як і тисячу років тому, звично на передовій. Що опинилися там практично відразу усвідомлюють, що можуть бути вбиті. Якщо гине хтось поруч, то почуття безпеки переростає в стійке бажання врятуватися будь-якою ціною. А ще згодом приходиться цілком справедлива і законна думка, що тут, на війні, це можна зробити лише одним способом: стріляти, стріляти і ще раз стріляти [2].

Одним із показників ведення гібридної війни в Україні є використання асиметричних бойових дій, які характеризуються істотною різницею у військовій силі та стратегіях і тактиках сторін-учасниць. З точки зору міжнародного права така стратегія полягає у тому, що Україна не має формальних підстав воювати з країною-агресором, яка неофіційно підтримує бойовиків та терористів. Під час створення т. зв. Новоросії та розв'язання збройного конфлікту на сході України спостерігалися: дестабілізація східних та південних областей України шляхом організації масових антивладних («антимайданівських») акцій протесту, сутичок з правоохоронними органами та прихильниками єдності України, а також захоплення адміністративних будівель; реалізація «кримського» сценарію у Донецькій та Луганській областях, у т.ч. встановлення контролю над частиною їх територій, створення «загонів ополченців» з числа представників російських спецслужб, криміналізованих правоохоронних органів та місцевих проросійських сил; «легалізація» т.зв. Донецької та Луганської народних республік (ДНР і ЛНР) шляхом проведення відповідних «референдумів», а також «виборів» їх «органів влади»; надання Росією всебічної підтримки сепаратистам, у т.ч. щодо фінансування їх діяльності, підготовки бойовиків та постачання їм зброї, військової техніки і боєприпасів, а також введення російських військ на територію ДНР і ЛНР; здійснення Російською Федерацією політичного та економічного тиску на Україну, а також нарощування угруповання збройних сил Російської Федерації поблизу українського кордону; дискредитація військової операції України проти російсько-терористичних угруповань та дезінтеграція країни, намагання подати цю операцію як «каральну проти власного населення» [11, с. 140].

Сучасний кремлівський імперіалізм виник не відразу – він сформувався впродовж десятиліть, і жодної серйозної спроби зупинити це формування не було зроблено. Більш того, РФ розглядалася провідними державами світу не як потенційна загроза миру й безпеці, а як цілковито адекватний член світової спільноти чи навіть як один із її лідерів. Отак і відбулося «перезавантаження» кремлівського імперіалізму. Так само, не Україна роками спостерігала за міжетнічними конфліктами та проявами регіонального імперіалізму на Балканах, проводячи затяжні й неефективні переговори, так і не знайшовши збалансованого та загальноприйнятого вирішення чергової балканської кризи, залишивши історично відкритою можливість її наступного загострення. Балкани під дією зовнішньої провокації можуть знову запалати. Це замкне антагоністичну дугу на південному сході євроатлантичної спільноти та вкрай ускладнить виконання нею порядкутворчої й умиротворювальної ролі в сучасних міжнародних відносинах. Нарешті, не Україна занурилася в хаос Близький Схід, руйнуючи не стільки авторитарні диктаторські режими, скільки державності близькосхідних народів. Таким чином, замість демократизації євроатлантична спільнота отримала загальну дестабілізацію в регіоні, спалах воєнничого фундаменталізму та міжнародного тероризму, потоки біженців і низку гуманітарних катастроф, а Російська Федерація – ще один геополітичний «полігон» для реалізації своєї деструктивної зовнішньої політики [3, с. 33, 34]. Політика гібридної цивілізаційної експансії обрана Кремлівським режимом РФ не випадково, адже в російському суспільстві ще не зникло гірке почуття національної образи внаслідок поразки у «холодній війні», розпаду СРСР та втрати статусу наддержави. Не ризикуючи вступати у відверте воєнне протистояння з НАТО, Росія здійснює гібридні атаки проти Заходу на різних напрямках, вдало використовуючи вразливі місця західних демократій.

Кремль не влаштовує той світовий порядок, який склався на початку ХХІ століття, тому він і прагне зруйнувати його, занурити в суцільний хаос, намагаючись переформатувати систему міжнародних стосунків на більш вигідних умовах для власного глобалістського проекту. Першими жертвами гібридної агресії стали країни пострадянського простору, які є найближчими сусідами РФ, насамперед, Грузія та Україна. Якщо так звана війна 08.08.08 була переважно «звичайною» військовою операцією збройних сил, то розгорнуті Кремлем проти України ворожі дії мали яскраво виражений гібридний характер. Їх метою було руйнування (принаймні суттєве зниження) здатності державної системи до оборони шляхом широкого використання ініційованих протестних настроїв насе-

лення, внесення «інформаційного вірусу» у ціннісноаксіологічну складову масової свідомості, усунення, підкупу, дискредитації військово-політичного керівництва країни тощо [5, с. 383].

Одним із сучасних проявів гібридно-інформаційної війни, котрий активно використовується з боку РФ, є «сміслова» війна, коли агресор прагне в інформаційному полі нівелювати всі національні цінності та пріоритети свого супротивника. Щоб таким чином його ментально, морально та психологічно обеззброїти.

Загалом, розглядаючи поняття гібридна війна, можна прийти до висновку, що це різновид війни, об'єднуючої великий діапазон впливів, вироблений противником із застосуванням як військових, так і іррегулярних формувань, в яких також беруть участь цивільні компоненти. У працях військових експертів попадається близький до даного термін «війна керованого хаосу».

Сучасні війни та військово-політичні конфлікти мають значні відмінності від попередніх зразків. Причини, що їх породжують, лежать не лише у економічній, політичній чи військово-стратегічній сферах. Вони також обумовлені сучасним розвитком інформаційного суспільства.

Загалом слід наголосити, що сутність гібридної війни обумовлена цілою низкою чинників і факторів, серед яких виділяються аспекти об'єктивного характеру (зміна економічних, політичних реалій країни) та суб'єктивні причини – насамперед пов'язані з гібридним характером війни. Гібридність передбачає велику роль інформаційних впливів на населення, що ведуться на всіх рівнях комунікації, впливаючи на всі сторони світогляду. Також одним із показників ведення гібридної війни є використання асиметричних бойових дій, які характеризуються істотною різницею у військовій силі та стратегіях і тактиках сторін-учасниць. У цьому і полягає зміст гібридної агресії.

У цілому слід підсумувати, що сучасні методи ведення гібридної війни передбачають насамперед активне і всебічне використання засобів інформаційно-психологічного впливу на супротивника. Дедалі активніше застосовуються кібератаки як засіб досягнення загальних цілей агресора.

Сучасна гібридна війна має універсальний характер, оскільки – вона ведеться й на інформаційно-політичному, і на фінансово-економічному й на юридичному рівнях – гібриди купують будівлі на лінії розмежування будівлі, а наша влада, на жаль, не протидіє цьому, мотивуючи демократичним законодавством. Тому насамперед важливо змінювати законодавство.

Стратегічною метою інформаційної діяльності супротивника залишається масштабна дестабілізація держави та країни загалом, що зазвичай проявляється у здійсненні різного роду підри-

них акцій. Саме це є однією з суттєвих передумов ефективного проведення всього комплексу заходів гібридно-інформаційної війни. З огляду на це, надзвичайно важливими є офіційні пріоритети державної інформаційної політики. Також ефективними засобами протидії методам гібридно-інформаційної війни є активна діяльність держави на зовнішній інформаційній арені та належна протидія діяльності спецслужб агресора.

Джерела та література:

1. Бадах Ю. Г. «Холодна війна». загальний огляд (1946-1991 рр.): [Електронний ресурс] / Ю. Г. Бадах // «Холодна війна»: історія та уроки. 1946-1991 рр.». – Науковий збірник. – Матеріали Міжнародної наукової військово-історичної конференції, 4-5 жовтня 2012 року, м. Севастополь. – Режим доступу: <http://nvimu.com.ua/wp-content/uploads/Pages.pdf>
2. Блоцкий О. Психология войны: [Електронний ресурс] / О. Блоцкий. – Режим доступу: http://samlib.ru/b/blockij_o_m/psihologijawojny.shtml
3. Власюк О.С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / О. С. Власюк, С. В. Кононенко. – К.: НІСД, 2017. – 304 с.
4. Высказывания маршала Маннергейма, которые как бы обращены к Украине: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://from-ua.com/news/405413-viskazivaniya-marshala-mannergeima-kotorie-kak-bi-obrascheni-k-ukraine.html>
5. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2017. – 412 с.
6. Гісем О. В. Всесвітня історія ХХ ст. Довідник. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 639 с.
7. Маннергейм К. Г. Э. Мемуары: [Електронний ресурс] / К. Г. Э. Маннергейм; Сайт «Военная литература». – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/memo/other/mannerheim/index.html>
8. Психология войны: [Електронний ресурс] / О. Блоцкий. – Режим доступу: http://samlib.ru/b/blockij_o_m/psihologijawojny.shtml
9. РФ прагне створення «народної республіки» на Балканах: Президент Хорватії занепокоїлася активністю Росії у Боснії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://patrioty.org.ua/politic/rf-prahne-stvorennia-narodnoi-respubliki-na-balkanakh-prezydent-khorvatii-zanepokoilasja-aktivnistu-rosii-u-bosnii-144812.html>
10. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
11. Ситник О. М. Гібридний характер російсько-української війни 2014-2017 років та пошук ефективних засобів протидії / О. М. Ситник // Війна на Донбасі. 2014-2016 рр.: зб. наук. праць за матеріалами Другої Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції «Війна на Донбасі. 2014 – 2016 рр.» (м. Київ, 20 квітня 2017 р.). – К.: Національний військово-історичний музей України, 2017. – С. 135-142
12. Стратегія і тактика гібридних війн в контексті військової агресії Росії проти України: [Електронний ресурс] / Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-war/>
13. Турченко Ф. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна / Ф. Турченко, Г. Турченко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – 166 с.
14. Що таке гібридна війна? Концепція і тактика гібридної війни: [Електронний ресурс] / Б. а. – Режим доступу: <http://faqkr.ru/novini-tasuspilstvo/145715-shho-take-gibridna-vijna-konsepcija-i-taktika.html>
15. Яворська Г. М. Концепт «війна»: семантика і прагматика / Г. М. Яворська // Стратегічні пріоритети. Серія: Філософія. – 2016. – № 1. – С. 14-23.
16. Renz B. Russia and hybrid warfare – going beyond the label. Project «Russia and Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses». Funded by the Finnish Prime Minister's Office, government's analysis, assessments and research activities [Електронний ресурс] / B. Renz, H. Smith. – January 2016. – P. 2-4. – Режим доступу: http://www.helsinki.fi/aleksanteri/english/publications/presentations/papers/ap_1_2016.pdfhttp://www.helsinki.fi/aleksanteri/english/publications/presentations/papers/ap_1_2016.pdf

УДК 94(477)

Лілія СКОРИЧ (Львів)

ВОЛОНТЕРСЬКА ДОПОМОГА ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Проаналізовано особливості законодавчого регулювання волонтерської діяльності в Україні. Охарактеризовано специфіку українського законодавства, яке стосується волонтерського руху, визначено основні етапи його формування. Наголошено на перевагах / недоліках Закону України «Про волонтерську діяльність» (2011 р.), розглянуто його основні положення. Відзначено, що внесення змін Верховною Радою України до окресленого закону (2015 р., 2016 р.) сприяло вдосконаленню порядку надання відповідного статусу волонтерським організаціям, розвитку волонтерського руху в Україні, підвищенню якості надання волонтерської допомоги.

Ключові слова: Збройні Сили України, волонтери, Закон України, російська агресія.

Після початку російської збройної агресії у південно-східному регіоні України (2014 р.), на тлі розрухи Збройних Сил України значного розмаху у нашій державі набуває волонтерський рух, який стає не тільки одним «із способів збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей» [6, с. 5], але й дієвим засобом протидії поширенню «руського мира». Завдяки розгалуженій мережі волонтерських організацій, українська армія отримала необхідне озброєння, медикаменти, речі першої необхідності тощо, що сприяло підвищенню боєздатності Збройних Сил України.

Без сумніву – волонтери у 2014 – 2018 рр. надали значну допомогу Збройним Силам України, хоча їх діяльність нерідко нашоувхувалася на значні законодавчі перепони. Сьогодні правову базу в окресленій сфері формують бл. 80 законодавчих та нормативно-правових актів, які ухвалені різноманітними органами центральної / місцевої влади. Вони, на думку дослідників: (а) регламентують діяльність волонтерських організацій; (б) значно розширюють права волонтерів зокрема та сприяють розвитку волонтерства загалом; (в) підвищують суспільну роль волонтерської діяльності [5, с. 8].

Усвідомлення факту того, що «волонтерський рух, як нове для країни соціальне явище, яке об'єднує усе більше громадян, потребує чіткого законодавчого регулювання» [12], прийшло до чиновників, української громадськості на початку ХХІ ст. Проте тільки у 2005 – 2006 рр. Міністерством юстиції України підготовлено проект Зако-

ну України «Про волонтерський рух», який був покликати регламентувати діяльність волонтерів [12]. 23 лютого 2006 р. Верховна Рада України ухвалила цей закон, який, однак, був ветоований Президентом України В. Ющенком [2]. На думку головнокомандувача Збройних Сил України, втілення у життя основоположних принципів Закону не сприятиме розвитку волонтерства в Україні як складового фактору громадянського суспільства, натомість приведе до створення нових перешкод для волонтерів [14].

Чимало експертів також висловлювали своє незадоволення після детального знайомства із положеннями Закону України «Про волонтерський рух» [3], наполягали на внесенні кардинальних змін до ухваленого Верховною Радою України документу. «Окремий закон про волонтерську діяльність не потрібен, адже за такого підходу необхідно приймати спеціальні закони про кожен вид діяльності громадських чи благодійних організацій, – йдеться у висновках Головного науково-експертного управління [10]. Констатовано, що «законодавча підтримка волонтерської діяльності потребує внесення змін до законів про громадські та благодійні організації та прийняття державної програми про конкретну підтримку волонтерства...» [10].

Згодом, 19 квітня 2010 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про волонтерську діяльність» [9]. Більшість дослідників визнають, що цей закон «був написаний спеціально під Євро-2012, зокрема під певні організації» [4]. Усвідомлюючи його недосконалість, низка громадських організацій, науковців, волонтерів, провели круглий стіл на тему «Закон України «Про волонтерську діяльність»: сприяння розвитку чи створення перепон?», під час якого вказано на необхідність внесення змін до окресленого Закону [11]. Подібні думки висловили члени підгрупи (створена з ініціативи робочої групи з питань благодійництва, волонтерства і громадянської освіти при Координаційній раді з питань розвитку громадянського суспільства). Експерти відзначили, що, ухвалення Закону України «Про волонтерську діяльність» переконливо свідчить про поширення в Україні волонтерського руху як однієї з підвалин громадянського суспільства, а також «виводить його на якісно новий рівень, посилює законодавчу базу щодо організації діяль-

ності волонтерів» [1]. Водночас зауважили, що ухвалений Закон України «Про волонтерську діяльність» потребує доповнення з метою забезпечення подальшого розвитку волонтерства у нашій державі та розширення сфери волонтерської діяльності [1].

Критично проаналізувавши Закон України «Про волонтерську діяльність» експерти прийшли до висновку, що він створює певні обмеження для розвитку волонтерства в Україні, зокрема: (а) у розділі, який регламентує набуття статусу «волонтерська організація»; (б) у сфері визначення керівного центрального органу виконавчої влади, який би здійснював нагляд за волонтерським рухом та координував його розвиток; (в) у частині обмеження за віком щодо участі фізичних осіб у волонтерській діяльності. Як результат – українськими / закордонними громадськими організаціями зафіксовано доволі низький рівень добровільної активності громадян [12].

Напередодні окупації Криму Російською Федерацією, восени 2013 р. громадськими організаціями (Всеукраїнський центр «Волонтер», Український форумом благодійників, ГО «Альтернатива В» та ін.) розроблено Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо волонтерської діяльності)». Основне вістря нового законодавчого акту спрямовувалося на послаблення впливу держави на волонтерські організації [7]. 1 липня 2014 р. комітет Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму рекомендував вищому законодавчому органу України (за результатами розгляду в першому читанні) прийняти проект закону за основу [7].

Напередодні, 26 червня 2014 р. до Верховної Ради України внесено ще три законопроекти, автори яких намагалися: (а) звільнити від оподаткування виплати, що здійснювалися волонтерами, благодійними фондами сім'ям загиблих Героїв Небесної Сотні та сім'ям загиблих військовослужбовців під час бойових дій у східних областях України; (б) підвищити ставку неоподаткованого мінімуму цільової / нецільової благодійної допомоги до стандартів країн Європейського Союзу – тридцять мінімальних заробітних плат у рік; (в) розширити коло надавачів-благодійників у медичній сфері (запропоновано затвердити перелік медичних послуг, які можуть бути оплачені волонтерами (протезування, реабілітація та ін.) та значно розширити можливість для отримання освіти дітьми з особливими потребами); (г) встановити для всіх категорій осіб, які потребують соціального захисту, граничний розмір цільової допомоги, що не оподатковуватиметься, на рівні 600 тис. грн. на рік (сума має бути достатньою для надання благодійної допомоги у розумно великому розмірі [7].

Все ж, враховуючи рекомендації Організації

Об'єднаних Націй (ООН), яка також рекомендувала внести зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» [13]. Враховуючи пропозиції організацій недержавного сектору, реалії Антитерористичної операції (АТО), Верховною Радою України внесено певні зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» (від 5 березня 2015 р. та 7 вересня 2016 р.), які, де факто, залишили без змін основоположні принципи функціонування волонтерського руху в Україні. Зокрема, Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність», підготовлений депутатами Всеукраїнського об'єднання «Свобода». На думку народних депутатів, закон мав сприяти вдосконаленню порядку надання статусу волонтерським організаціям та розвитку волонтерського руху в Україні, а також повинен був би підвищити якість надання волонтерської допомоги [8]. Е. Леонов відзначав, що «раніше статус «волонтерської організації» надавав центральний орган виконавчої влади, що створювало певні незручності, черги та значно затягувало отримання довідки. Після ухвалення... законопроекту статус «волонтерської» організації надаватиме орган виконавчої влади. Також орган виконавчої влади, що здійснює реєстрацію неприбуткових організацій, ухвалюватиме рішення про позбавлення юридичної особи статусу волонтерської. Делегування повноважень від центрального до виконавчого органу влади значно спростить процедуру реєстрації організацій та отримання ними відповідних довідок про волонтерську діяльність» [8].

Оцінюючи внесені зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» (від 5 березня 2015 р. та 7 вересня 2016 р.) відзначимо, що вони передбачали: (а) уточнення термінології («волонтерська діяльність», «волонтер» та ін.); (б) зміну терміну «волонтерська організація» на «організація» та установи, які залучають до своєї діяльності волонтерів; (в) зняття заборон для здійснення волонтерської діяльності організаціями (установами), зокрема як із укладанням договору з волонтером про її здійснення так і без нього; (г) уточнення прав / обов'язків волонтерів, організацій (установ), які залучають до своєї роботи волонтерів; (д) деталізацію специфіки відшкодування витрат, пов'язаних із наданням волонтерської допомоги тощо [12].

Таким чином, у період незалежності України підготовлено значну кількість законодавчих / нормативно-правових актів, які регламентували діяльність волонтерських організацій. Основні контури законодавчого регулювання волонтерської діяльності сформував Закон України «Про волонтерську діяльність» [9], ухвалений Верховною Радою України тільки у 2011 р. Він не відзначався досконалістю, що згодом привело до

перегляду його основних положень. Після початку російської збройної агресії у південно-східному регіоні нашої держави (2014 р.) та стрімкого поширення волонтерського руху, виникла нагальна необхідність внесення мін до базових нормативно-правових актів, які регламентували діяльність волонтерських організацій, що, зрештою, й було зроблено упродовж 2014 – 2017 рр.

Джерела та література:

1. Аналіз закону України «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://civil-rada.in.ua/?p=860> (дата перегляду: 05.12.2018 р.)
2. Винников О. Огляд законодавчих актів та проектів таких актів, що стосуються ахисту прав дитини та здійснення цілей проекту / О. Винников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.p4ec.org.ua/upload/library/pdf/Legal_monthly_analysis_March_2006.pdf (дата перегляду: 11.12.2018 р.)
3. Висновок Харківської правозахисної групи щодо законопроекту «Про волонтерський рух» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: khrpg.org (дата перегляду: 19.12.2018 р.)
4. Волонтерська діяльність в Україні: законодавчі й правові аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://keui.files.wordpress.com/2015/04/08_bandurovska_isaeva.pdf (дата перегляду: 11.12.2018 р.)
5. Голуб В. Волонтерська діяльність в системі взаємовідносин держави та суспільства: автореф. дис... к.ю.н. (25.00.01 – теорія та історія державного управління) / В. Голуб. – Київ, 2016. – 20 с.
6. Горелов Д. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадські практики: аналіт. доп. / Д. Горелов, О. Корнієвський. – Київ: НІСД, 2015. – 36 с.
7. Гулевська-Черниш А. Волонтери поза законом (Частина 2) / А. Гулевська-Черниш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lifepravda.com.ua/society/2014/07/17/175305/> (дата перегляду: 21.12.2018 р.)
8. Едуард Леонов прокоментував внесення змін до Закону «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/interviews/20273/?order=comments> (дата перегляду: 03.12.2018 р.)
9. Закон України «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата перегляду: 07.12.2018 р.)
10. Коли парламент допомагає, волонтерство занепадає [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/resent/6473/?order=comments> (дата перегляду: 10.12.2018 р.)
11. Круглий стіл «Закон України «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-initiative.org.ua/index.php/72-kruglij-stil-zakon-ukrajini-pro-volontersku-diyalnist> (дата перегляду: 05.12.2018 р.)
12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про волонтерський рух» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D24608%26pf35401%3D71506&prev=search> (дата перегляду: 13.12.2018 р.)
13. Президент підписав закон про волонтерську діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/133123> (дата перегляду: 09.12.2018 р.)
14. Президент України застосував право вето на Закон «Про волонтерський рух» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.archive.org/web/20060709140054/http://volunteers.net.ua:80/ua/news/36/> (дата перегляду: 09.12.2018 р.)

УДК 341.324:323.2

Надія СТУКАЛІНА,
Світлана ЛУК'ЯНЧЕНКО (Львів)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ У ДОНЕЦЬКІЙ І ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ У 2014-2018 РОКАХ

Анотація. У статті досліджуються питання історії формування державної політики України на тимчасово окупованих територіях Донбасу і її закріплення у законодавчих актах на фоні військових дій і подій на сході України. Висвітлені вимоги норм міжнародного гуманітарного права щодо режиму військової окупації на обов'язків окуповуючої сторони на захопленій території. У статті наведені основні переваги Закону України від 18 січня 2018 року «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» та недоліки механізму реалізації цієї політики.

Ключові слова: окуповані території Донбасу, режим окупації, державна політика, Рада національної безпеки і оборони України, закони України.

На сході України продовжується злочинна агресія Російської Федерації, яка здійснила тимчасову окупацію частини території України за допомогою збройних формувань Російської Федерації, що складаються з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони Російської Федерації та іншим силовим відомствам РФ, їхніх радників, інструкторів та іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією. Самопроголошені органи так звані «ДНР» і «ЛНР», підконтрольні Російській Федерації, узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, тому правове регулювання механізму реалізації державної політики України на зазначених територіях зберігає свою актуальність. Нагадаємо, що активні дії щодо створення самопроголошених квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» розпочалися після усунення Януковича від влади наприкінці лютого 2014 року. Починаючи з 1 березня 2014 року у Донецьку пройшли мітинги проросійських сил, що супроводжувалися захопленнями адміністративних приміщень, а також нападами на прихильників єдності України. 7 квітня 2014 року у сесійній залі будівлі Донецької ОДА сепаратистами було проголошено «Декларацію про суверенітет Донецької народної республіки», яку проголосили на території Донецької області. Голосування було проведе-

не силами випадкових осіб, що називалися «Республіканською народною радою». Законно обрані депутати Донецької обласної ради на засідання не з'явилися. Після проголошення «суверенітету», представники «Республіканської народної ради» звернулися до керівництва Російської Федерації із проханням про введення на територію регіону миротворчого контингенту Збройних сил РФ. Крім декларації, так звана «Народна рада» ухвалила рішення про проведення 11 травня 2014 року на території області «референдуму», на якому запропоновано винести питання «Чи підтримуєте Ви Акт про державну самостійність Донецької Народної Республіки?». «ДНР» задекларувала бажання і намір збройним шляхом встановити свій контроль над усією Донецькою областю України і претендувала на визнання підконтрольної їй території окремою державою. Російська Федерація офіційно не визнала суверенітету так званої «ДНР», однак на неофіційному рівні надає їй військову, економічну, політичну і дипломатичну підтримку. На сьогодні «ДНР» у «своєму правовому полі» визначає себе як парламентську республіку з можливістю приєднання до Росії як рівноправного суб'єкта, з двома державними мовами (російською та, формально, українською), російським рублем як грошовою одиницею і панівною релігією – православ'ям. Донецьку республіку проголошено в Донецьку 7 квітня 2014 року. У відповідь на це 13 квітня 2014 року на засідання РНБО було вирішено розширити масштаби антитерористичної операції і виконувач обов'язків президента України Олександр Турчинов оголосив про рішення розпочати широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України. 14 квітня 2014 року Указом Президента України № 405/2014р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», а контроль за виконанням рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного

в дію цим Указом, покладено на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України [1]. Саме з 13 квітня 2014 року до 30 квітня 2018 року у Донецькій та Луганській області тривала антитерористична операція з метою зупинити терористів. Після АТО на сході України була введена в дію Операція об'єднаних сил (ООС). Щодо подій на території Луганської області загальновідомо, що «Луганська народна республіка» була проголошена 27 квітня 2014 року групою осіб, які захопили будівлю управління СБУ у Луганській області за підтримки мітингувальників чисельністю кілька сотень людей. Це проголошення відбулося через 20 днів після подібного проголошення «ДНР» (7 квітня).

11 травня 2014 року на території, підконтрольній «ЛНР» і «ДНР», були проведені псевдореферендуми про самовизначення, які не були визнані жодною державою-членом ООН. 12 травня 2014 року на підставі проведеного 11 травня 2014 року псевдореферендуму про суверенітет «ЛНР» було проголошено незалежність «Луганської народної республіки», про що оголосив самопроголошений «народний губернатор» Валерій Болотов. 14 травня 2014 року «Верховна Рада ДНР» прийняла «конституцію Донецької Народної Республіки». 18 травня на засіданні «Верховної ради Луганської народної республіки», на якому були присутні 108 «народних обранців» зі всіх міст та поселень «республіки», затверджено «Конституцію ЛНР» як тимчасовий закон самопроголошеної республіки. 24 травня терористична організація «ЛНР» оголосила про своє об'єднання з «ДНР» у «державу Новоросія», а також висунула територіальні претензії до України на інші південні та східні області – Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку, Дніпропетровську та Харківську. Ситуація дедалі загострювалась. 10 червня 2014 року «Верховна рада ЛНР» звернулася з проханням про визнання незалежності до керівництва 15 держав та державних утворень, серед яких Абхазія, Білорусь, Венесуела, Вірменія, Інгусетія, Казахстан, Росія та Південна Осетія. 17 червня Південна Осетія (не визнана, як і Абхазія, значною частиною світу) визнала підсумки «референдуму» у самопроголошеній «ЛНР».

Генеральна прокуратура України 15 травня 2014 року кваліфікувала так звані «ДНР» та «ЛНР» як терористичні організації. 20 липня 2014 року Президент України Петро Порошенко заклав ООН визнати так звані «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями. З аналогічним проханням він звернувся також до Конгресу США. Починаючи з кінця травня 2014 року терористи практикують обстріли житлових кварталів, намагаючись перекласти провину на українських військових, зокрема 30 травня була обстріляна лікарня у Слов'янську, а з 17 червня обстріли поча-

ли практикувати у Краматорську. 22 липня 2014 року Верховна Рада України у своїй заяві «Про трагічну загибель людей внаслідок терористичного акту над територією України» звернулася до міжнародних та європейських організацій, лідерів країн світу з пропозицією визнати самопроголошені організації «ДНР» і «ЛНР» терористичними. Попри впевненість Петра Порошенка у можливості швидко владнати конфлікт на Сході, запеклі бої тривали до 2015 року і призвели до загибелі близько 8 тисяч осіб...

Необхідно зазначити, що у період квітня-серпня 2014 року законодавчою владою України жодних нормативно-правових актів щодо статусу і встановлення правового режиму окупованих територій прийнято не було. І лише згодом, у вересні 2014 року на окупований території Донецької і Луганської областей був запроваджений особливий порядок місцевого самоврядування. відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» [4].

17 березня 2015 року Верховна Рада України визнала територію окремих районів Донецької та Луганської областей окупованою територією. Відповідно до п. 1 постанови зазначено, що до окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей належать райони або їх частини, міста, селища і села, що знаходяться на території, які розташовані між державним кордоном України з Російською Федерацією, урізом води Азовського моря та лінією, яка визначена відповідними координатами [2, п. 1].

Нагадаємо, що окупація (від лат. occupatio – загарбання) – зайняття збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави без отримання суверенних прав на неї. Режим військової окупації регулюється нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема Гаазькою конвенцією 1907 року, Женевською конвенцією 1949 року «Про захист цивільного населення», Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 року. Відповідно до положень IV Гаазької конвенції 1907 року, IV Женевської конвенції 1949 року, Додаткового протоколу I окуповуюча сторона зобов'язана вжити всіх заходів для забезпечення порядку на захопленій території. Населення окупованої території повинне підкорятися розпорядженням властей, проте його не можна примушувати до принесення присяги на вірність, участі у військових діях, спрямованих проти їхньої країни, надавати відомості про її армію. Мають поважатися честь, життя цивільних осіб, їх власність, релігійні переконання, сім'я. Окуповуюча держава зобов'язана постачати цивільне населення необхідним одягом, продовольством і санітарними матеріалами. Відносно цивільних осіб забороняється здійснювати будь-

які акти насильства, залякування або образи; застосовувати заходи примусу, фізичного або морального порядку, зокрема, з метою отримання відомостей; застосовувати тортури, тілесні покарання, медичні дослідження тощо; застосовувати колективні покарання; захоплювати заручників; депортувати цивільне населення з окупованої території. Іноземцям, що опинилися на захопленій території, забезпечується право її залишити.

Гаазька конвенція 1907 уточнила і доповнила норми звичаєвого права, зокрема, в розділах «Закони і звичаї сухопутної війни»; 18 жовтня 1907р.: «Розділ III Військове керівництво на території держави-супротивника». У перших двох статтях цього розділу сказано: «Територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника [6]. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції» (стаття 42); «З фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо. (стаття 43) [6]. У 1949 році закони військової окупації території ворожої держави були доповнені шляхом прийняття четвертої Женевської конвенції. Значна її частина стосується захисту осіб на окупованих територіях.

Поразка українських військ під Іловайськом і значні втрати з обох боків, спонукала українське керівництво до укладення Мінського перемир'я в рамках контактної групи Україна-Росія-ОБСЄ із залученням представників російських бойовиків. Мінський протокол передбачав фіксацію поточної лінії зіткнення і встановлення 30-кілометрової зони безпеки. Попри невиконання режиму тиші бойовиками «ДНР» і «ЛНР», українська сторона припинила військові дії проти бойовиків ДНР, а 16 вересня 2014 року прийняла Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», який надає особливий статус терміном на 3 роки територіям, що залишились непідконтрольними Україні. В умовах перемир'я на територіях, підконтрольних бойовикам, було проведено вибори, на яких було обрано очільників цих квазидержавних утворень. Практично реалізувати вимоги закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» не вдалося.

У 2018 році був прийнятий Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луган-

ській областях» – закон, що визначає державну політику України щодо тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях [5]. У ЗМІ відомий широкому загалу як Закон про реінтеграцію або деокупацію Донбасу. Закон перебував у Верховній Раді України з жовтня 2017 року. Під час розгляду в першому читанні в залі парламенту була кинута димова шашка. 16 січня 2018 року під стінами парламенту відбулися сутички з активістами, що вимагали прийняти законопроект. Остаточний закон був прийнятий 18 січня 2018 року 280-ма голосами народних депутатів. Закон фіксує реальність – окупацію, і направлений на вирішення низки гуманітарних питань та є витікає з логіки мирного врегулювання ситуації на Донбасі. Закон був підписаний Президентом України Петром Порошенком 20 лютого 2018 року. 23 лютого 2018 року опублікований в офіційному виданні Верховної Ради України «Голос України» (№ 37) і набрав чинності наступного дня.

Закон складається з великої преамбули, десяти статей та прикінцевих і перехідних положень. Основні зміни правового регулювання у зазначеному Законі полягають в наступному. Преамбула містить посилання на Статут Організації Об'єднаних Націй, Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року, Резолюцію 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про територіальну цілісність України» № 68/262 від 27 березня 2014 року та «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» № 71/205 від 19 грудня 2016 року, Гаазьку конвенцію про закони і звичаї війни на суходолі, Женевські конвенції та деякі інші документи. Цілями державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях є:

1. звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу;
2. захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
3. забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України.

Закон визнає Російську Федерацію агресором і окупантом. Дії РФ на території Донецької і Луганської областей у тексті закону названі «збройною агресією Російської Федерації». Наголошується, що тимчасова окупація Російською Федерацією території України незалежно від її тривалості є незаконною і не створює для РФ жодних територіальних прав. Україна визнаватиме лише два документи, які видаються на окупованій території: свідоцтва про народження і смерть.

Відповідальність за моральну та матеріальну шкоду, завдану Україні та її громадянам покладається на Російську Федерацію. Особи, що брали участь у збройній агресії чи окупаційній адміністрації РФ, несуть кримінальну відповідальність. За громадянами України зберігається право власності на окупованих територіях.

У законі окрема увага приділяється запровадженню воєнного стану. У випадку введення воєнного стану координацію і контроль на окупованій території Донецької і Луганській областях областей здійснює Об'єднаний оперативний штаб ЗСУ за керівництва Генштабу. До ухвалення закону АТЦ координувала СБУ. Відповідно до закону, замість штабу антитерористичної операції для стримування і відсічі російської агресії на Донбасі створений об'єднаний оперативний штаб Збройних сил. Штаб Збройних сил здійснюватиме безпосереднє керівництво силами і засобами ЗСУ, окремих військових формувань, МВС, Національної поліції та Державної служби з надзвичайних ситуацій.

Антитерористичну операцію може бути завершено у зв'язку із введенням воєнного чи надзвичайного стану або із початком здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

Верховна Рада дає свою згоду на рішення Президента України про використання Збройних сил та інших військових формувань для стримування і протидії російській агресії. Також дається згода парламенту на застосування військ для забезпечення державного суверенітету над тимчасово окупованими територіями. В остаточній версії Закону прибрали згадку про Мінські угоди, натомість наголошується на дії Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

19 січня 2018 року, у зв'язку з прийняттям парламентом закону, Президент Росії Володимир Путін скликав Раду безпеки РФ. Учасники наради заявили, що закон може «найбільш негативним чином вплинути на перспективи «внутрішньо українського» врегулювання». Прес-секретар президента РФ Дмитро Песков заявив, що в Кремлі не згодні з законом про реінтеграцію Донбасу, в якому РФ названа країною-агресором, і вважають, що цей закон віддаляє перспективи врегулювання конфлікту.

Проте необхідно констатувати, що зазначений закон не містить чітких інструкцій для забезпечення прав людини у зоні конфлікту. Зокрема, хоча Росія і покладена відповідальною за матеріальні збитки, механізмів примусу щодо їх відшкодування не існує. Захист майнових, особистих прав громадян, юридичних осіб в окупованій Донецькій і Луганській областях України залиша-

ється проблематичним через неможливість застосування чинного українського законодавства на цих територіях і небажання окупаційної адміністрації дотримуватись норм міжнародного права.

Джерела та література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». Указ Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>.
2. Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування. Постанова Верховної Ради України від 17.03.2015 р. № 252-VIII // ВВР. – 2015. – № 21. – ст. 142.
3. Про заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Постанова Верховної Ради України від 21.05.2015р. № 462-VIII // ВВР. – 2015. – № 29. – ст. 267.
4. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Закон України від 16.09.2014р. № 1618-VII // ВВР. – 2014. – № 45. – ст. 2043.
5. Про особливості державної політики і забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Закон України від 18.01.2018 року № 2268-VIII // ВВР. – 2018. – № 10. – ст. 54.
6. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Дата підписання: 18.10.1907р. Офіційний переклад. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222

УДК 348:271.5-46:355.1(477)

Олександр ТОМЧУК (Львів)

РОЛЬ ВОЛОНТЕРІВ –КАПЕЛАНІВ У ЗБЕРЕЖЕНІ ДУХОВНОСТІ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ В ХОДІ РОСІЙСЬКО -УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2018 Р.)

Анотація. Аналізується історія становлення душпастирської опіки у Збройних Силах України (ЗСУ) та волонтерському русі на допомогу ЗСУ, який виник з початком російської агресії. Аргументується необхідність душпастирської опіки цивільних громадян, військових, які перебувають в екстремальних умовах у зоні АТО. Підкреслюється значення душпастирської опіки у сучасній російсько-українській війні.

Ключові слова: душпастирська опіка, капелани, волонтерська допомога.

Військова агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України, анексія Криму та розв'язання війни на Сході нашої держави наприкінці лютого 2014 р. стали важким випробуванням для українського народу та Збройних Сил України (далі – ЗС України). Завдяки відданості й героїзму особового складу ЗС України, Національної гвардії України та добровольчих батальйонів у ході оголошеної керівництвом держави Антитерористичної операції (далі – АТО) частину території Донеччини та Луганщини, окупованої агресором, було звільнено.

Важливу роль у відсічі агресії відіграє волонтерський рух на допомогу ЗС України. Серед активних учасників волонтерського руху є священнослужителі різних конфесій. При храмах організуються пункти прийому пожертв, склади, діють різноманітні волонтерські організації.

Після початку російської агресії, на фронт прибули священники-добровольці, які самостійно організували капеланську службу серед бійців АТО. Вивчення проблеми душпастирської служби у зоні АТО є актуальним завданням для військово-історичної науки, як є і пріоритетним для вітчизняної військової науки вивчення та узагальнення досвіду сучасної російсько-української війни.

Проблема військового волонтерства у ході сучасної російсько-української війни, в історичній літературі до 2014 р. не знаходила висвітлення, оскільки не існувало й самого такого історичного факту. З 2014 р., після початку агресії Росії проти України на феномен українського волонтерства першими увагу звернули журналісти. Існують десятки статей публіцистичної спрямованості в електронних і друкованих засобах масової інформації, проте наукове опрацювання теми лише починається.

Волонтерський рух на допомогу ЗС України ви-

ник відразу після початку агресії РФ проти України. Його учасниками та організаторами стали колишні волонтери Революції Гідності, а у подальшому рух поширювався та міцнів, залучаючи сотні тисяч добровольців. Відомі організації, які потрапили у вивірений часом перелік «перевіраних волонтерів», є лише вершиною загальноукраїнського волонтерського руху. Його основу складають «небайдужі громадяни», які перераховують кошти на підтримку Української армії, відновлюють та ремонтують військову техніку у позаробочий час, закуповують за кордоном високотехнологічне військове обладнання, машини, допомагають пораненим, та інші види їх діяльності.

Важливу роль у сучасних умовах російсько-української війни відіграє душпастирська служба. Вона з часу виникнення теперішньої війни пройшла етапи від стихійного волонтерського капеланства до організації штатної структури у ЗС України. Так, на сьогоднішній день інститут капеланів юридично оформлений, штатна структура капеланської служби затверджена і військові душпастирі приступають на законних підставах до роботи у військах ЗС України. Згідно Постанови Кабінету Міністрів, з 15 травня 2017 р. у всіх бойових частинах та підрозділах ЗС України введено посади військових капеланів. Списки кандидатів були погоджені душпастирською Радою при Міністерстві оборони (МО) України.

Встановлення капеланства у ЗС України здійснювалося у два етапи: на першому етапі, до кінця червня 2017 р., військові капелани були призначені до бойових частин та підрозділів, а на другому, до кінця 2017 р. – в усі підрозділи Збройних Сил України. Передбачено, що у бойових бригадах працюватиме від 2 до 4 військових священників. В той же час МО України не відмовляється від волонтерської місії, яку у військах здійснюють українські конфесії, тому нештатні капелани-волонтери зможуть постійно знаходитись з бійцями на передовій [1].

Військове капеланство в Україні має давні історичні традиції. Ще у козацьку добу нашої історії при козацьких загонах і на Запорізькій Січі постійно знаходилися капелани. Ними ставали переважно ченці Київського Межигірського монастиря. Козацький інститут капеланів був загалом незалежною структурою. Російською імперією це оцінювалося вкрай негативно. Тому в 1760 р. на

Запорізьку Січ був надісланий імператорський указ, яким козацькі капелани підпорядковувалися обер-священнику російської армії. Однак запорізькі козаки вважали своїх духівників залежними тільки від власного Коша, а не від російського керівництва. Авторитет капеланів серед козаків був надзвичайно великим. Їхня роль особливо підсилювалася під час активних бойових дій, визвольних війн[2]. Душпастирська опіка була не лише у козацькому війську, а і у легіоні Українських Січових Стрільців, Українській Галицькій Армії, Армії УНР, Українській Повстанській Армії. Щоправда, в незалежній Україні правове формування інституту капеланства дещо затягнулося.

12 травня 1994 р. у Львові на науково-практичному симпозиумі «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України» була започаткована як консультативний орган Міжцерковна рада з питань душпастирської роботи у збройних формуваннях України. Згодом питання задоволення релігійних прав і свобод в армії було актуалізовано на конференції «Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання», в якій взяли участь чимало представників силових структур, науковців та духовенства. У 1999 р. чергова конференція вже звернулася до Президента як Верховного Головнокомандувача з низкою пропозицій щодо теоретичного, юридичного та практичного започаткування діяльності душпастирської опіки у війську. Однак, належної реакції від київської влади тоді не було досягнуто.

У 2000 р. у Львові на черговій конференції було прийнято рішення про утворення Всеукраїнського міжконфесійного релігійного християнського військового братства. Нова організація поставила собі за мету домагатися від влади створення інституту військового духовенства і налагодження співпраці у цій сфері між різними Церквами.

У 2000 – 2004 рр. організовано перші капеланські навчання за участю запрошених військових душпастирів зі США, слухачами яких стали 150 священників та семінаристів різних конфесій. Священників почали частіше залучати до війська насамперед до урочистостей. Велике значення мало відкриття за участю громадськості каплиць та храмів у військових частинах[3]. Очевидно, що цього було замало, а головно, їхня праця потребувала правового узаконення.

Навесні 2014 р., внаслідок агресії Російської Федерації проти України, священнослужителі опинилися поруч із військовими в районах реальних бойових дій та під час виконання ними бойових завдань, а відтак актуалізувалося питання щодо справедливого їхнього соціального захисту під час своєї діяльності. Нарешті 2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 677-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі

транспорту та Державній прикордонній службі», яке розпочало процес творення у лавах Збройних Сил України та інших військових формувань капеланської служби. Однак цей процес й донині ще не врегульовано, особливо щодо екуменічних служб.

Однією з найголовніших умов встановлення духовної опіки Церкви в Збройних Силах України на сучасному етапі є екуменічний підхід у формуванні інституту військових капеланів. Оскільки церква в Україні підтримує державу, а душпастирі у війську долучаються до формування високої боєздатності та морального духу особового складу, то українські священники різних конфесій працюють і в зоні АТО. Так, УПЦ (КП) (Українська православна церква Київського патріархату) з початком бойових дій на сході України оголосила мобілізацію своїх пастирів. До лав капеланів вже навесні 2014 р. вступили 400 священників УПЦ (КП), які добровільно вирушили на передову[4]. Наприклад, ієромонах Макарій із чоловічого православного монастиря у Жидачеві пішов капеланом на службу у зону АТО ще від початку проведення бойових дій[5]. Серед добровольців також отець Дмитро (Поворотний)[6], голова капеланської служби Дніпропетровської єпархії УПЦ (КП), отець Ігор (Федоришин), який воював в Афганістані, був капеланом у миротворчому батальйоні в Косово[7]. Вірний УПЦ (МП) Андрій Середя, молодший лейтенант запасу, навчався на священника, але не закінчивши Київську духовну академію, добровольцем пішов в ЗС України[8]. Ім'я херсонського військового капелана УПЦ (КП) отця Ігоря (Петренко) відоме всій Україні. 14 лютого 2015 р. на блокпосту «ДНР» в с. Оленівка Донецької області, коли капелан супроводжував волонтерські гуманітарну допомогу в м. Артемівськ, він був затриманий бойовиками. Отець Ігор провів два місяці в полоні, де над ним сепаратисти знущалися, били, катували і кілька разів водили на розстріл[9].

Капеланами-добровольцями в зону АТО пішли священнослужителі УГКЦ (Української греко-католицької церкви) отці Іван (Гопко), Юрій (Лисишин), Любомир (Яворський), Іван (Гуня) та багато інших. За перші два роки бойових дій на Сході України було здійснено 395 ротаций (кожна по 35-45 діб) священників УГКЦ у зоні АТО[10]. Трьох волонтерів-священників за цей період було поранено[11]. В цілому, з весни 2014 р. (початку російської агресії) УГКЦ (станом на 29 грудня 2016 р.) провела 474 ротации священників в зоні бойових дій терміном 30-45 днів. Тільки за перші два місяці 2017 р. в зоні АТО працювало 152 греко-католицьких військових капеланів[12].

У бойовій обстановці на душпастиря покладається вирішення таких завдань: моральна та духовна підтримка воюючих, допомога пораненим, їхня евакуація, проведення служб та похоронів,

робота із військовополоненими. Згідно з існуючими правилами, капелани працюють у підрозділах, що діють на передньому краї, якнайближче до лінії вогню. Додатковими функціями діяльності капелана у війську є залучення його до членства в комісіях із заохочення, розслідування злочинів, улагодження конфліктів та створення доброзичливого мікроклімату у військових частинах.

Багато волонтерів-священників за сумлінну душпастирську працю відзначено високими нагородами. Наприклад капелан УГКЦ отець Андрій Зелінський, автор книги «Соняхи. Духовність на час війни», який постійно здійснює служіння у зоні АТО, однин з перших нагороджений Орденом «Народний Герой України»[13].

Під час бойових дій, в екстремальних умовах для бійця нерідко не має значення приналежність пастиря до певної конфесії, бо всі ці відмінності перекриваються прагненням людини на межі життя і смерті почути слово Боже, прочитати молитву, сповідатися, покаятися, причаститися. Наприклад, в зоні АТО виконує свої пастирські обов'язки капелан протестантської церкви «Філадельфія» В'ячеслав (Бевз), який пройшов підготовку на курсах в Центральному Будинку офіцерів ЗС України, здійснював душпастирську опіку українських бійців у частинах й підрозділах у боях під Волновахою, Маріуполем та інших районах бойових дій. Військовослужбовці довіряють йому, прислухаються до його порад хоча б тому, що він разом з ними під вогнем противника долає усі тяготи окопного життя і краще за інших бачить і знає потреби солдатів на війні[14]. Для воїнів у цьому випадку стає неважливою приналежність духовного отця до конкретної релігійної організації, парафії або конфесії.

До функцій військових капеланів у зоні АТО на Сході України входить, перш за все, проведення сповідей, причастей, відспівування загиблих, а також освячення техніки, індивідуальні бесіди з військовослужбовцями, проведення занять із християнської етики. Надзвичайно важливою є роль душпастирів у знятті стресового синдрому та укріпленні морально-психологічного стану військовослужбовців. Ця плідна напружена робота має позитивні результати. Наприклад, командування 81-ї ОАБ проінформувало ЗМІ, що за час опіки з'єднання капеланами УГКЦ у бригаді не сталося жодного випадку самогубства[15].

Участь в бойових діях забороняє капеланам використовувати й навіть брати в руки зброю. Поручника цієї вимоги чекає сурове покарання. Так, рішенням Священного синоду УПЦ (КП) єпископа Ужгородського і Закарпатського Кирила у грудні 2014 р. відлучили від церкви за позування на фотографіях зі зброєю в руках[16].

Важливою формою душпастирської роботи є благословення бійців на зразкове виконання військового обов'язку. Так, в травні 2016 р. група вій-

ськовослужбовців, учасників АТО, отримала благословення від самого Понтифіка римської католицької церкви – Папи Франциска безпосередньо у Ватикані[17].

Волонтери-священнослужителі зони АТО ведуть історію своєї діяльності із часів Євромайдану, вони приймали активну участь у створенні добровольчих батальйонів, які захистили незалежність держави. Капелан УПЦ (КП) Валентин (Сєровецький) один з перших організував проведення ранкових молебнів на сцені Майдану, а після його перемоги благословляв перші добровольчі батальйони з числа активістів Євромайдану перед відправкою їх на Схід України. Отець Валентин – військовий священник 92-ї бригади ЗСУ, а згодом капелан батальйону «Айдар», пройшов війну і важкий полон в «ЛНР», але загинув в автомобільній катастрофі[18].

Важливим моментом в організації пастирської опіки особового складу ЗС України у зоні АТО є створення низки громадських організацій, таких як «Міжконфесійний батальйон військових капеланів». Перші поїздки капеланів-волонтерів із цієї організації у зону АТО почалися ще у квітні 2014 р. й тривають донині. За період існування батальйону було зроблено більше сотні виїздів волонтерів-священників «Міжконфесійного батальйону військових капеланів» у зону АТО. Робота ведеться як в ЗС України, так і в територіальних підрозділах організації. Сьогодні в складі батальйону за попередніми підрахунками служить більше 100 духовників, підготовлених для роботи в АТО. Капелани «Міжконфесійного батальйону військових капеланів» у період – з осені 2014 р. і до весни 2015 р., вели пастирське служіння в Донецькому аеропорту не тільки як священники, але і в якості психологів та парамедиків. З 2016 р. на базі батальйону був створений підрозділ військових психологів для роботи як в зоні АТО, так і в навчальних центрах[19]. Ще одним напрямком стала робота волонтерів-священників із реабілітації військових, що повернулися із зони бойових дій. Наприклад, добровільна організація «Всеукраїнське міжконфесійне релігійне християнсько-військове братство» розробило і успішно реалізує Програму діяльності на 2017-2021 рр., яка включає в себе акцію «Солдат повертається додому»[20].

Результатом усієї плідної роботи волонтерів-священників у зоні АТО стало, за заявою Президента України, Верховного Головнокомандувача ЗС України Петра Порошенка, створення потужного інституту військових капеланів. За його словами, понад 600 кліриків різних церковних юрисдикцій працювали з особовим складом військовослужбовців у зоні АТО[21].

У листопаді 2017 року у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного священники, військові капелани Збройних

Сил України, пройшли навчання основ військової справи, а також отримали змогу обмінятися досвідом служіння в підрозділах ЗС України.

Впродовж двотижневого курсу в Академії учасники ознайомилися з особливостями душпастирської опіки в ЗС України, з ними було проведено заняття з національно-патріотичної, правової та психологічної підготовки й низки військових дисциплін.

На базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки польових умовах прийняли участь у практичних заняттях, які призначені для ознайомлення зі специфікою військовою діяльністю. Це, зокрема, тактика, інженерна, топографічна та вогнева підготовка, тактична медицина. Усі заняття проходили під керівництвом досвідчених викладачів та інструкторів.

Священнослужителі повинні розуміти особливості діяльності військових підрозділів, де виконуватимуть свої функціональні обов'язки, їм необхідно навчитись не лише надавати духовну підтримку воїнам, але й бути готовими врятуватись під час ворожого обстрілу, витягнути поранених з поля бою, надати їм невідкладну домедичну допомогу[22].

Таким чином, капеланство відіграє важливу роль у волонтерському русі на допомогу Збройним Силам України. Загалом, волонтерство – унікальне явище у сучасній історії. Незважаючи на те, що становлення волонтерства як суспільного феномена і способу організації взаємодії соціальних суб'єктів у соціальних системах різного рівня складності відбувається протягом всієї соціальної історії людства, справжній розквіт волонтерства у наш час є наслідком гуманізації суспільних відносин, зростання ролі особистості як найвищої суспільної цінності. Сьогодні ознакою цивілізованості конкретного суспільства виступає також і наявність розвиненої системи волонтерських організацій і особистостей, які займаються волонтерською діяльністю індивідуально чи утворюючи менш формалізовані групи.

Інститут військових капеланів для ЗС України виник із волонтерської душпастирської допомоги. Сотні священників-волонтерів разом із тисячами добровольців вирушили на Схід України з метою захистити й дати відсіч російському агресору. Душпастирська служба є серйозною духовною основою зміцнення морально-психологічного стану військ, згуртування військових колективів і успішного виконання бойових завдань. Це підтверджує система підготовки і практика душпастирської опіки у зоні АТО.

Джерела та література:

1. Військові капелани запрацюють у всіх бойових частинах вже з 15 травня / [Електронний ресурс] / Департамент Патріаршої Курії УГКЦ у справах душпастирства силових структур України / 21.04.2014 / Режим доступу: URL:<http://kapelanstvo.org.ua/vijskovi-kapelany-zapratsyuyut-u-vsih-bojovyh-chastynah-vzhe-z-15-travnya/>

2. Садов'як Д. Історія капеланства та його роль у формуванні релігійно-моральної свідомості військовослужбовців (2010 р.) [Електронний ресурс] /Д. Садов'як. — Режим доступу : <http://www.kievpatrarmy.org.ua/statiti/170-istoriakapelaniv.html>.

3. Друздев О. Душпастирська опіка // Між війною і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський вектор [відп. ред. М. Литвин]. – Львів, 2017. – С. 433 – 435.

4. До бою стануть капелани. У АТО вирушила перша духовна сотня / [Електронний ресурс] / Корреспондент.net / 31.07.2015 / Режим доступу: URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3546116-do-boiui-stanut-kapelany-u-ato-vyrushyla-persha-dukhovna-sotnia>

5. Монах з Волині - на передовій з початку АТО / Волинські Новини / [Електронний ресурс]17.10.2014/Режимдоступу:URL:<https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/monakh-z-volyni-na-peredoviy-z-pochatku-ato/>

6. Священник-капелан: «Причина війни на Донбасі – лаж» / [Електронний ресурс] / Лица / Газета о личностях и лицах / 17.02.2015 / Режим доступу: Режим доступу: URL: <http://www.litsa.com.ua/show/a/20355>

7. Андрій Зелінський: «До сих пір шкодую, що не виїхав на Різдво поїхати до «кіборгів» в Донецький аеропорт» / Факти / [Електронний ресурс] / 29.09.2015 / Режим доступу: URL: <http://fakty.ua/206515-kapellan-andrej-zelinskij-do-sih-por-zheleyu-hto-ne-poluchilos-na-rozhdestvo-poehat-k-kiborgam-v-doneckij-aeroport>

8. Духовні війни - 2 / [Електронний ресурс] / Неллі Вернер / 24.12.2014 / Режим доступу: URL: https://lb.ua/society/2014/12/24/290303_duhovnie_voyni_2.html

9. Військовий капелан Ігор Петренко знову їде в АТО / [Електронний ресурс] ПостФактум / 27.02.2016 / Режим доступу: URL: <http://www.postfactum.ks.ua/tag/igor-petrenko>

10. О. Любомир Яворський: За час війни на Сході вже відбулося 395 ротаций священників УГКЦ у зону АТО / [Електронний ресурс] / 23.06.2016 / <http://catholicnews.org.ua/o-lyubomir-yavorskiy-za-chas-viyni-na-shodi-vzhe-vidbulosya-395-rotacij-svyashchenikov-ugkc-u-zoni>

11. Ми не задоволені співпрацею з Міноборони: наші військові капелани мають лише статус волонтерів, - глава УГКЦ / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: http://ipress.ua/news/my_ne_zadovoleni_spivpratsyeyu_z_minoborony_nashi_vyskovyi_kapelany_mayut_lyshe_status_volonteriv_glava_ugkcs_101417.html

12. Капелани УГКЦ в зоні АТО / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <http://kapelanstvo.org.ua/category/novyny/kapelany-ugkcs-v-zoni-ato/page/14/>

13. Капелана Андрія Зелінського нагороджено Орденом «Народний Герой України» / [Електронний ресурс] / Департамент Патріаршої Курії УГКЦ у справах душпастирства силових структур України / 04.06.2015 / Режим доступу: URL: <http://glavpoe.ua/news/221286>

14. Капелан В'ячеслав Бевз: «Солдаты думали, что мы их забросаем цитатами из Библии, а мы стали просто с ними жить» / [Електронний ресурс] / Insider / 22.12.2014 / Режим доступу: URL: <http://www.theinsider.ua/politics/5497bf2b1a684/>

15. Блаженніший Святослав у Краматорську зустрівся з військовими капеланами / [Електронний ресурс] / 03.11.2016 / Режим доступу: URL:http://news.ugcc.ua/video/blazhenn%D1%96shiy_svyatoslav_zust%D1%96vsya_z_v%D1%96yskovimi_kapelany_u_kramatorsku_77941.html

16. УПЦ КП отлучила от церкви епископа за позирование с оружием (фото) / [Електронний ресурс] / 20.12.2014 / Режим доступу: URL: <http://ukranews.com/news/298981-upc-kp-otluchyla-ot-cerkvy-epyskopa-za-rozyrovaneye-s-oruzhyem>

17. Папа Римський благословив українських бійців / [Електронний ресурс] / 26.05.2016 / Режим доступу: URL: <https://m.online.ua/ukr/news/743174/>

18. Під Києвом загинув капелан, який побував у полоні «ЛНР» [Електронний ресурс] / 03.10.2016 / Режим доступу: URL: <https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/kievom-pogib-kapellan-pobyavavshiy-plenu-lnr-1475513871.html>

29. Батальйон військових капеланів / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <https://vk.com/club74783500>

20. Програма «Солдат повертається до дому» в дії / [Електронний ресурс] / Всеукраїнське міжконфесійне релігійне християнсько-військове братство / Режим доступу: URL: http://virachest.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=9:2011-05-09-16-47-16&catid=1:bratstvo&Itemid=6

21. Порошенко: в Україні сформувався потужний інститут військових капеланів / [Електронний ресурс] / 09.05.2016 / Режим доступу: URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-ukraine-sformirovalsya-moshchnyy-1462778265.html>

22. У Львові розпочався перший в історії базовий курс підготовки військових капеланів / [Електронний ресурс] / 22.11.2017 / Режим доступу: URL: <http://catholicnews.org.ua/u-lvovi-rozpochavsya-pershiy-v-istoriyi-bazoviy-kurs-pidgotovki-vijskovih-kapelaniv>

УДК 316.77 : 355.01

Віктор ТОПАЛЬСЬКИЙ (Київ)

СТВОРЕННЯ РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ “ОБРАЗУ ВОРОГА” З УКРАЇНИ ЗА ДОПОМОГОЮ КОНСТРУКТУ “ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА”

Анотація. Використання російською пропагандою найрізноманітніших технологій впливу проти нашої держави, у тому числі й із застосуванням історії, перетворило інформаційну сферу на реальну арену протиборства. У статті узагальнено особливості використання кремлівською пропагандою конструкту “Велика Вітчизняна війна” з метою створення образу ворога з України, демонізації її керівництва і силових структур, а також легітимізації російської агресії проти нашої держави.

Ключові слова: антиукраїнська пропаганда, дискурс, Друга світова війна, наратив, нацисти, образ ворога, пам’ятні дати, перемога, розвінчання, фашисти, фейк, ярлик.

В рамках інформаційного протиборства між Україною та Росією розгорнулася справжня історична війна, коли перестають бути однаковими герої і вороги, а відомі події отримують нові інтерпретації. До цього процесу залучені і тимчасово окуповані райони Донбасу, що перебувають під впливом Кремля. Керівництво так званих “ДНР” і “ЛНР” в усьому намагається слідувати курсу своїх московських кураторів. Звідси перегляд галереї видатних історичних постатей і пам’ятних дат, що відзначалися, коли ці землі ще не були окуповані. Визначне місце в російській антиукраїнській пропаганді займає дискурс, пов’язаний з Другою світовою війною або, точніше, з тим її сегментом, який, за усталеною радянською традицією, прийнято називати “Великою Вітчизняною війною” [1]. Звідси використання російською пропагандою проти нашої держави, її військовослужбовців всіляких образливих характеристик, ярликів, що прямо чи опосередковано пов’язані з цією подією. Про “нацистську”, “фашистську” Україну не втомлюються говорити не лише пропагандисти, а й російські політики. Так, голова Міністерства закордонних справ Російської Федерації Сергій Лавров лише в одному з недавніх інтерв’ю чотири рази вжив щодо України слова “нацисти” і “державна нацистів” [8]. Москва так виправдовує свою агресію, дегуманізує ворога, яким останнім часом для росіян стала Україна. Схоже можна було спостерігати при намаганні наприкінці 90-х – на початку 2000-х років очорнити країни Балтії, а згодом, у 2008 році – Грузію. Через свій незалежний курс і намагання будувати свою державу без диктату з Москви ці країни стали для росіян “нацистськими”.

Перші спроби масового використання проти українців образливих термінів часів Другої світової війни, яку вживали СРСР для демонізації своїх противників, зафіксовані ще під час Майдану. Поряд із термінами “націоналісти”, “радикали”, “бандерівці” російські пропагандисти поступово вводять нові – “нацисти”, “фашисти”. Зразу це стосувалося тих, хто був учасником Майдану, проте згодом так називали все населення, що підтримало нову владу, яку російські пропагандисти називали “хунтою”. На сьогодні – це вся Україна. До анексії Криму російські пропагандисти були добре підготовлені. Напрацьовані кліше, що викликали негативні емоції по відношенню до України та українців звучали все більше і частіше. Страшними “нацистами”, “фашистами” і “бандерівцями” лякали жителів Криму, щоб вони шукали захисту у росіян і виступали за приєднання його до Росії. З початком війни на Донбасі російська пропаганда продовжила у ще більших масштабах, ніж вона робила це під час анексії Криму, діяльність щодо створення образу ворога з України. Розпочалася масштабна інформаційна кампанія з дискредитації дій керівництва держави, Збройних Сил України, інших силових структур та добровольчих батальйонів на сході країни. Серед наративів російської пропаганди доволі успішним став той, що використовував перемогу СРСР у Другій світовій війні і все, що з нею було пов’язане. У радянській час майже кожен громадянин СРСР при слові “фашист”, “бандерівець”, “нацист” відчував негатив до тих людей, кого так називали. Недаремно це було використано російською пропагандою. Українську владу, військовослужбовців ЗС України, Національної гвардії України, СБУ, добровольчих батальйонів стали називати “бандерівцями”, “хунтою”, “нацистами”, “фашистами”, “карателями”, які тільки і мріють захопити Донбас, що “годує всю Україну”. Апелюючи до страху людей, їм нав’язували всілякі страшилки, що їх можуть очікувати при введенні українських військ на територію Донецької і Луганської областей. При цьому використовувалося негативне відношення значної кількості жителів регіону до постмайданної влади у Києві, що прийшла на зміну їхньому, донецькому президенту В.Януковичу.

Вплив здійснювався через всі можливі канали впливу, практично постійно. Тобто, обсяг інфор-

мації був доволі великий, до того ж, вона досить добре готувалася і тому мала непогану якість, що говорить про проведення пропаганди підготовленими фахівцями. Активна інформаційна підтримка та контент наповнення всього, що стосувалося перемоги Радянського Союзу у Другій світовій війні дуже допомогли російським пропагандистам у “правильному” налаштуванні населення Донбасу проти України [2, с.64].

Щоб демонізувати українське керівництво, військовослужбовців силових структур, російськими та сепаратистськими ЗМІ, політичними лідерами, деякими так званими “експертами” і навіть посадовими особами Кремля, починає вживатись словосполучення “фашистський режим”.

Спочатку російські, а згодом і сепаратистські ЗМІ, почали свідомо використовувати слово “карателі” для опису українських військовослужбовців. Створюючи фейки про так звані “злочини” Збройних Сил та добровольчих батальйонів, ці слова почали систематично застосовуватись у ЗМІ [2, с.64]. Так, для прикладу, доволі емоційним вийшов сюжет 9 вересня 2014 року на російському каналі “НТВ”. У ньому розповідалося про так звані “звірства” “Правого сектору”, яким у той час лякали росіян, жителів тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей, громадян України й інших держав. Відповідно до сюжету, сім’ї у Донецькій області отримували відрізані голови своїх рідних, які воювали в ополченні [2, с.66].

На противагу військовослужбовцям Збройних Сил України, інших силових структур, добровольчих батальйонів, яких у новинах пропагандисти подавали переважно як “карателів” та “фашистів”, намагаючись провести паралелі з Другою світовою війною, по відношенню до сепаратистів та російських військових вживається термін “ополченці”. Зрозуміло, що це робиться з метою провести аналогію між героїчною боротьбою радянського народу проти німецької агресії під час Другої світової війни, виправдати боротьбу проти Української держави, а також показати, що проти “фашистів”, “бандерівців” повстали звичайні “шахтарі”, “металурги” і “трактористи”.

На початковому етапі російські пропагандисти особливо не розділяли добровольчі формування та регулярні загони ЗСУ, називаючи всіх однаково “карателями” або “правосеками”. Останнє слово якраз найбільш часто застосовувалося щодо всіх нерегулярних військових формувань, що утворилися з початком бойових дій на Донбасі. Це робилося свідомо для створення абстрактного образу жорстокого ворога, що сповідує нацистську ідеологію і якого слід знищувати.

Організація “Правий сектор” взагалі набув напівміфічного ореолу й порівнювався із загонами СС. Згодом ця аналогія між українськими добровольцями з правих організацій та нацистськими військами буде поширена на всі українські Зброй-

ні Сили. Як наслідок, до кінця 2014 року нові пропагандистські штампи “карателі”, “правосеки” та “Нацгвардія” вживаються практично як синоніми, взаємодоповнюючи та підмінюючи одне одного незалежно від змісту повідомлень [2, с.64].

Щоб провести аналогію між сучасними подіями і тими, що відбувалися у період Другої світової війни, російські пропагандисти залучали псевдосвідків тих страшних часів. Так, “Перший канал” російського телебачення 2 листопада 2014 року розказував історії нібито жителів с. Степанівка Донецької області для порівняння подій 1941 і осені 2014 років. Контент подавався таким чином, що українські військовослужбовці прирівнювалися до нацистських загарбників. Псевдосвідок тих подій – жінка похилого віку Людмила, якій у 2014 році нібито виповнилося 80 років. Вона, як подавалося, пережила голод 30-х років і війну [2, с.65]. Неправду можна було викрити доволі швидко – слід лише порівняти її вік і події, які вона нібито пережила. Виходить, що вона народилася у 1934 році, хоча Голодомор був у 1933-1932 роках. Страшилками про так званих “фашистів” постійно лякав глядачів і канал “Росія 1”. Як приклад, у листопаді 2014 року в програмі “Недільний вечір із Володимиром Соловйовим”, один з гостей розповів про історію на блокпосту поблизу Краматорська, де у старих людей відбирають яйця, а один раз навіть згвалтували жінку 47 років. Завершення розповіді закінчилося запитанням: “Ну хіба не фашисти?” [6].

Для поширення так званих “злочинів” української влади широко використовується мережа інтернет. Так, 10 грудня 2014 року проросійські сайти поширили новину про те, що “карателі” розстріляли старого чоловіка за те, що той відмовився кричати “Слава Україні! [4]. У цьому плані проводиться паралель з сюжетами радянських фільмів, де розповідається про розстріл мирних жителів, які відмовилися викрикувати “Хайль Гітлер!”

Російські наративи та дезінформаційні прийоми мають високий ступінь ефективності саме завдяки повторюваності в медіа. Іншими словами, об’єктам дезінформації постійно розповідають одні й ті самі історії, роблячи їх щоразу цікавішими та більш “екзотичними”. Наприклад, в історії про українських “карателів” кульмінацією стала поява “розпнутого хлопчика” [2, с.11].

Щоб якось урізноманітнити свою інформацію російські пропагандисти розповідають про підготовку “Правим Сектором” молоді у таборі “Ярош-югенд”. Зрозуміло, що дана назва придумана за аналогією з німецьким “Гітлер-югенд” і сприймається слухачами дуже негативно [2, с.349]. Така фейкова інформація підштовхує до висновку, що так звані “українські нацисти” навіть молодь навчають у спеціальних таборах, щоб згодом залучати до знищення народу Донбасу.

Крім, нібито вбивств цивільного населення, росій-

ські пропагандисти поширюють фейки про жорстоке поводження українських військових з людьми. Одним із сюжетів для такого роду неправди є розповіді про міфічні концентраційні табори для жителів Донбасу. Довго жив фейк про концентраційний табір в Маріуполі. Вперше він з'явився в ефірі програми “Спеціальний кореспондент” на “Росія 2” 1 березня 2016 року. Тоді “офіційний представник” так званої “ДНР” заявив, що на території аеродрому міста розташований концентраційний табір та могильник з не менше ніж 2,5 тис. тіл людей, які зникли без вісти [2, с.67]. В звичній для російської пропаганди манері проводилася паралель між українськими військами та фашистами. Для підсилення ефекту в матеріалі згадувалося про річницю звільнення міста від німецько-фашистських загарбників.

Апеляції до Другої світової війни необхідні російським пропагандистам, щоб легітимізувати свою агресію проти України, тому що у протилежному випадку, як вони заявляють, українські націоналісти вже б знищили російськомовне населення Донбасу. До того ж це потрібно, щоб населення Росії підтримувало В.Путіна у його нібито “нелегкій, але справедливій боротьбі”. Такі заклики сприяли тому, що тисячі так званих “добровольців” з усієї Росії поїхали протистояти “фашистам”, “карателям”, “хунті” тощо.

Кількість фейків про “фашизацію” України наростає перед великими святами, пов'язаними із радянським періодом і, в першу чергу, Днем Перемоги. Цей конструкт “Великої вітчизняної війни” став ледь не головним в політиці пам'яті російського режиму, і він усіляко використовується для демонізації України, яка нібито “зрадила пам'ять про подвиг дідів і сама скотилася до фашизму”. Також російські пропагандисти апелюють до наративу “єдиної радянської нації”, що використовується для впливу на тих українців, для яких ця ідеологема важлива [2, с.353]. Окрім Дня Перемоги, пропаганда щодо “фашизму/нацизму” в Україні активізується під час деяких українських свят та пам'ятних дат. Наприклад, російські ЗМІ серед усіх свят, які припадають на 14 жовтня, акцентують увагу лише на Дні заснування УПА і поширюють фейкові повідомлення про безчинства “нацистів” в цей день [2, с.354]. Кремлівські пропагандисти хочуть показати, що Росія і сьогодні гідно продовжує переможну боротьбу радянської армії у 1945 році, але вже не проти німецьких фашистів, а українських.

Для Кремля день Перемоги – це символ тріумфу вже не стільки радянської, як російської зброї, Росії як супердержави. Образ ворога не скасовується, а просто прикладається до нового об'єкту. Сьогодні це вже не німці, а “українські каратели”, “хунта”, “бандерівці” тощо. Наявність же небезпечного, підступного ворога тягне за собою необхідність постійної готовності протидіяти йому. Іде-

ологічно-пропагандистський апарат працює на повну потужність, суспільство мобілізується на нову боротьбу, старі штампи і кліше лише прикладаються до нових об'єктів і ситуацій [1, с.295]. Ключовими цільовими аудиторіями для російських спецслужб та медіа, що співпрацюють з ними, в контексті висвітлення цього кремлівського наративу, є, в першу чергу, мешканці окупованих районів Донецької та Луганської областей, а також Криму, мешканці Росії, громадяни та політичні еліти західних країн Європи та Америки. Так, для прикладу, Кремль монополізував у своїх інтересах пам'ять про Другу світову війну в Німеччині. У цій європейській країні росіянами поширюється міф, що українці – це “фашисти”. Зрозуміло, що не всі йому вірять, але навіть ті, хто не вірить, за допомогою російських ЗМІ зосереджують увагу на націоналістичних настроях в Україні. При цьому більшість іноді не розуміє, про що йде мова. Покажемо у цьому плані є історія вітання “Слава Україні!”, яке російські пропагандисти подають за рубежом як фашистське вітання. Путінська пропаганда віртуозно використовує такі можливості. Для німців, наприклад, якщо щось нагадує націонал-соціалізм – це дуже погано [7]. Крім російського та сепаратистського телебачення, радіо, друкованих видань, інтернет-сайтів, соціальних мереж для антиукраїнської пропаганди залучаються спеціальні органи. Так, українською розвідкою зафіксовано факти діяльності центру інформаційного протиборства Південного військового округу ЗС РФ, що у Новочеркаську.

До антиукраїнської пропаганди, що використовує наратив “нацисти-фашисти-бандерівці” залучається Міністерство закордонних справ Росії та її посольства. Зокрема, 27 квітня 2018 року посольство Росії в Південно-Африканській республіці перед 75-річчям створення дивізії СС “Галичина” опублікувало твіт із фальшивою українською маркою, на якій були зображені керівники дивізії в нацистській формі [9]. Хоча на сайті Укрпошти немає подібних цій марок.

Путінські пропагандисти для більшої достовірності інформації, що подавалася з так званих “ДНР” і “ЛНР”, використовували “голови, які говорять”, – Едуарда Басуріна та Андрія Марочко, представників цих псевдореспублік.

Кремль періодично використовує колишніх поплічників Януковича в ролі “викривачів фашистської суті українського режиму”. Про що свідчить виступ того ж экс-народного депутата В.Олійника 24 червня 2018 року на “Першому каналі”, де він заявив, що “країна опинилася в окупації онуків бандерівців і її слід негайно визволяти” [9].

До пропагандистської діяльності проти України залучаються не лише російські і сепаратистські журналісти, а й піддані інших держав. Так, журналіст телеканалу “Russia Today”, Грем Філліпс – підданий Великої Британії, перебуваючи на окупова-

ній території Донбасу, записав відео-інтерв'ю про нібито іноземних найманців, які воюють на боці України, знищуючи “російськомовне населення Донбасу” за гроші. Він зазначає, що вони є частиною окупаційного контингенту так само, як і українські “фашисти” та війська НАТО [2, с.148].

Для пропаганди Кремль використовує і зарубіжних лобістів, які ходять на різні передачі, ток-шоу, де говорять про Україну і конфлікт із Росією. До них можна віднести навіть колишніх високопосадовців європейських країн [8].

Феномен використання в російських та сепаратистських новинах лексики з старих радянських фільмів про Другу світову війну є дуже цікавим. Терміни “карателі”, “фашисти”, “хунта” виявилися дуже ефективним носієм для передачі негативних емоцій та роздмухування міжнародної ворожнечі через телебачення. Так, у художніх фільмах російська аудиторія бачила, кого саме і за які злочини потрібно називати “карателями”, а у випусках новин їм вказували на тих, хто безпосередньо є “карателями” в наші дні. А щоб це посилити, додавали у новинні блоки сюжети художнього змісту. Це, відповідно, мало створити в свідомості росіян і населення південно-східних регіонів України стійкий образ української армії як “абсолютного зла”.

Російськими пропагандистами, їх сателітами широко використовувалися такі форми як постановочні відеоролики, підроблені фотографії, листівки, плакати. З метою формування образу ворога з України, ненависті до її військовослужбовців, проросійськими бойовиками використовувалися фейкові агітаційні листівки. На фото, які були спочатку поширені російськими пропагандистами з “Комсомольської правди” Олександром Коцем і Владиславом Бердичевським з так званої “ДНР”, показано нібито український агітаційний снаряд, що не розірвався, з листівками всередині. На листівках на фоні вбитих дітей і жінок був зображений солдат Вермахту із елементами української символіки. Текст (російською мовою) повідомляв: “Нам не потрібні люди! Нам потрібна територія!... Ми скоро будемо різати ваших жінок і дітей, а новий рік ви зустрінете у землі чи у в'язниці!” [5]. Дані листівки були підготовлені російськими пропагандистами, щоб показати, що українські військові – це ті ж фашисти і каратели. Недаремно зображений солдат Вермахту має українську символіку.

Для популяризації перемоги у Другій світовій війні здійснюються певні ритуали. Чого варті військові паради, покладання квітів тощо. Якщо дешифрувати ритуал з носіння так званої “георгіївської стрічки”, то можна з'ясувати, що пов'язування цього “атрибуту Перемоги” не тільки “поєднує” її власника зі “славним минулим”, але й об'єднує народ для цього [1, с.299]. Недаремно ці так звані “атрибути Перемоги”, які на-

справді ніколи не носилися радянськими солдатами, у величезній кількості використовувалися в Криму, Донбасі та інших територіях України.

Останнім часом замість Дмитра Яроша та Андрія Білецького, як найбільш відомих правих політиків України, – в якості “страшилки” для західних медіа кремлівські пропагандисти використовують Голову Верховної Ради України Андрія Парубія, називаючи його “неонацистом” та “антисепатом” [2, с.355]. Це все здійснюється відповідно до стратегії російської пропаганди, адже саме нацисти нищили євреїв у роки Другої світової війни, а А.Парубій, згідно їхньої логіки, щось на зразок “нациста сучасного часу”, тобто “неонацист”.

Не зважаючи на те, що у роки Другої світової війни Україна була окупована, й усі жахи окупації наш народ виніс на своїх плечах, В.Путін неодноразово заявляв про те, що у війні здобули б перемогу і без українців, чим завдав найбільшої образи нашому народу, який зробив величезний внесок у перемогу над німецьким нацизмом [3]. Таким чином було дистанційовано українців, у тому числі й ветеранів війни, від цієї перемоги, а всі лаври дісталися одному народу, якому постійно навіюють, що “діди воювали”, “діди змогли і вони зможуть”.

Отже, всі ми є свідками того, як переповнені гнівом і ненавистю російські пропагандисти через ЗМІ та інші каналами роблять все, щоб очорнити нашу державу, її керівництво і військовослужбовців. Їх найпоширеніший прийом – “у всьому винні нацисти, фашисти і бандерівці”. Саме ці наративи застосовуються для легітимізації російської агресії проти нашої держави.

Джерела та література:

- Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р.О. Додінова. – Вінниця: ТОВ “Нілан - ЛТД”, 2017. – 412 с.
- Золотухін Д.Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018 / Д.Ю. Золотухін. – К., 2018. – 384 с.
- Зубарева М.А. Інформаційне суспільство: науковий журнал / голова редкол. В.В. Різун; голов. ред. В.Ф. Іванов; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – Вип. 21. – 91 с.
- Каратели расстреляли старика, отказавшегося кричать “слава Украине!”. Антифашист. 10.12.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antifashist.com/item/karateli-rasstrelyali-starika-otkazavshegosya-krichat-slava-ukraine.html>.
- “Новый год вы встретите в земле”: националисты обстреливают Донбасс снарядами с угрожающими листовками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tvrzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201712051522-2zjc.htm
- Маразмы: Украинские каратели изнашивали пенсионерку. YouTube. 23.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=j-WJSWVeJnA>
- Райтшустер Б. Про Меркель і Німеччину в цілому // Українська правда, 19 лютого 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1030163.0>
- Тимоць І. “Томос для України – це плювок у двоголового орла російського імперіалізму. Треба бути готовим до всього” // Країна, 8 січня 2019 року
- Russia in RSA. Twitter account. 27.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mobile.twitter.com/embassyofrussia/status/989866048697589760>

УДК 316.77 : 355.01

Віктор ТОПАЛЬСЬКИЙ,
Світлана ЯРЕМА (Київ)

“ІНФОРМАЦІЯ” ПРЕДСТАВНИКІВ ТАК ЗВАНИХ “ДНР/ЛНР” ЯК ДЖЕРЕЛО АНТИУКРАЇНСЬКИХ ФЕЙКІВ ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ДОНБАСІ

Анотація. У статті узагальнено роль і місце представників так званих “ДНР” і “ЛНР” у формуванні та розповсюдженні різноманітних фейків, пов’язаних з подіями в Донбасі, що поширюються кремлівськими пропагандистами як у Росії, так і за її межами. Приведено конкретні приклади поширення неправдивої інформації та технології, що при цьому використовуються.

Ключові слова: військова кампанія, вплив, злодіяння, іноземні найманці, концентраційний табір, наступ, обстріл, образ ворога, розвінчання, фейк, хімічна зброя.

Особливістю гібридної війни Російської Федерації проти України є потужна інформаційна складова, яку можна вважати справжньою інформаційною війною. До неї широко залучаються не лише російські спецслужби і ЗМІ, а й бойовики, окремі представники або групи населення з тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей. Як правило, методами інформаційної війни є викиди дезінформації, або подання інформації у вигідному для себе ключі. Дані методи дозволяють спотворювати оцінку того, що відбувається, або взагалі поширювати повністю неправдиву інформацію. Спотворення фактів здійснюється таким чином, щоб нав’язати аудиторії емоційне сприйняття, вигідне країні-агресору.

На сьогодні антиукраїнська пропаганда здійснюється за допомогою російського і місцевого сепаратистського телебачення, радіо, газет, журналів, новинних та тематичних інтернет-сайтів, соціальних мереж. Не гребують навіть поширенням спеціально видуманих, найнеймовірніших чуток.

Особливе місце у процесі підготовки і поширенні викривленої чи придуманої інформації відводиться представникам так званих “ДНР” і “ЛНР”. Саме вони зачасти є джерелом найрізноманітніших фейків, що поширюються російськими ЗМІ. Після введення російських військ на територію Сирії, щоб відволікти увагу світової громадськості від таких дій, а також, по можливості, звинуватити українську владу у співробітництві з терористичними організаціями, з’являється фейк про “ІДІЛ” на Донбасі. Крім найрізноманітніших “розслідувань” російських ЗМІ, слід було показати очевидців бойової діяльності цієї орга-

нізації. Тому, 31 травня 2015 року так званий “заступник командувача корпусом військового відомства ДНР” Едуард Басурін заявив, що в Донецькій області на стороні військовослужбовців України воюють представники ІДІЛ: “На території психіатричної лікарні в Яснобродівці виявлені добровольці з арабських країн. Не виключено, що даний підрозділ має безпосереднє відношення до терористичної організації “Ісламська держава” [6].

Для закріплення даного міфу 17 січня 2016 року, той самий представник так званої “ДНР” знову повторює свій меседж про бойовиків ІДІЛ, які воюють у складі добровольчих арабських батальйонів на боці Збройних Сил України. Він також вказав, що ці підрозділи, які дислокуються під Маріуполем, готові будь-якої хвилини висунутися до населеного пункту Широкине [7, с.30]. Слід відмітити, що для більшої достовірності своїх заяв, приводяться конкретні місця розташування і навіть можливі бойові завдання “арабських добровольців”. Кремлівські пропагандисти представляли всю цю інформацію у вигідному їй ракурсі, поширюючи не лише серед власного населення, а й інших країн світу.

Росія та її маріонеткові утворення, “ДНР” та “ЛНР”, постійно повідомляють про порушення Україною Мінських домовленостей. Для підтвердження цього, наприклад, 10 листопада 2015 року телеканал “Звезда” повідомив про порушення режиму тиші поблизу Донецька українськими силовиками. При цьому йдуть посилення на представників керівництва так званої “ДНР”. Інколи для підтвердження своєї інформації російські ЗМІ разом з бойовиками знімали постановочні відеоролики на передових позиціях. Мета яких була в тому, щоб показати “порушення режиму припинення вогню” українською стороною.

Типовий фейк російських пропагандистів про обстріли мирного населення спирається на публікації місцевих сепаратистських ЗМІ. Так, наприклад, 14 листопада 2017 року телеканал “Звезда” повідомив про те, що українські військові розстріляли кафе під Луганськом з БМП за те, що його власник нібито відмовився дати хабар [12]. При цьому видання посилалося на “Луганський інформаційний центр”, а той в свою

чергу – на представника так званої “народної міліції ЛНР”.

На тлі конфлікту, що триває, керівництвом так званих “ДНР/ЛНР” періодично віддаються розпорядження місцевим мас-медіа щодо підготовки та розповсюдження телевізійних сюжетів з постановочними зйомками, які б демонстрували нібито проведені силами АТО обстріли з важких озброєнь житлових кварталів Донецька. Про це неодноразово повідомляв координатор групи “Інформаційний супротив” народний депутат України Дмитро Тимчук [9].

Фейк, що періодично повторювався російськими та сепаратистськими ЗМІ стосувався використання Збройними Силами України заборонених видів зброї, особливо це стосувалося фосфорних та касетних бомб. Так, 7 грудня 2017 року один з лідерів бойовиків Е.Басурін заявив про те, що ЗСУ готові застосувати фосфорні бомби щодо населення Донбасу. Йому про це нібито повідомила розвідка так званої “ДНР”. Уточнюючи дану інформацію, він також зазначив, що це одразу викриває допомогу ЗСУ зі сторони НАТО, адже лише країни Альянсу мають їх на озброєнні і нібито вони передали бомби Україні в 2014 році, після чого вона їх неодноразово використовувала [7, с.60]. Ця інформація була озвучена, щоб виправдати їх застосування росіянами або бойовиками як “протидії”. Логіка проста, – “якщо вони використовують, то чому нам не можна?”. Сенсаційним міфом російської пропаганди став міф про концентраційні табори, в яких нібито українські військові утримують і знищують людей. На підтвердження цього “офіційний представник” так званої “ДНР” заявив, що на території аеродрому міста Маріуполь розташований концентраційний табір та могильник з не менше ніж 2,5 тис. тіл людей, які зникли без вісті [10]. Наступний фейк стосується безпідставного вбивства українськими “карателями” мирних жителів. На підтвердження цього приводяться слова Ірини Попової – депутата так званого “парламенту Новоросії” про розстріл старого чоловіка за те, що той відмовився кричати “Слава Україні!” [7, с.67]. Цю псевдоінформацію 10 грудня 2014 року розповсюдили проросійські сайти. З метою компрометації добровольчих батальйонів, що стали на захист України, російськими ЗМІ приводяться приклади “злодіянь” військовослужбовців цих підрозділів. Так, на телеканалі “Росія 1” так званий “міністр закордонних справ ДНР” Олександр Кофман заявив про знаходження 22 трупів зґвалтованих дівчат у Бердянську [1]. Відповідальним за це він назвав бійців батальйону “Азов”. Наступним прикладом може слугувати заява лідера бойовиків так званої “ДНР” Олександра Захарченка 31 жовтня 2014 року про 400 жінок від 18 до 25 років, які зникли без вісті в Красноармійську, і 286 тіл, ко-

трі з ознаками зґвалтування були знайдені в лісах біля міста [7, с.72]. Винаватцем цього злочину він назвав батальйон “Дніпро-1”. Зрозуміло, що таку інформацію зразу ж поширили кремлівські телеканали.

Російські та сепаратистські ЗМІ періодично повідомляють про можливий наступ “хунти”. У пропагандистських матеріалах все більш конкретно починають говорити про підготовку штурму Донецька українською армією. Наприклад, 10 лютого 2018 року на телеканалі “Росія 24” вийшов сюжет, у якому заступник командувача так званої “ДНР” Е.Басурін говорив про стягнення підрозділів Збройних Сил України до лінії розмежування всупереч Мінським домовленостям. Весь сюжет був присвячений можливому штурму Донецька українськими військами [7, с.95]. 5 вересня 2018 року він же пригрозив Україні, що коли ЗС України почнуть наступ, то буде “багато крові”. 10 грудня 2018 року прозвучала його термінова заява до населення про підготовку наступу ЗС України, що відбудеться 14 грудня 2018 року [11]. При цьому для більшої достовірності інформації, зазначалося, що дані отримані з розвідувальних джерел. Е. Басурін назвав перелік всіх українських частин, що нібито будуть здійснювати наступ.

Новий голова так званої “ДНР” Денис Пушилін, який замінив на цій посаді загиблого Олександра Захарченка, 19 грудня 2018 року закликав керівників міст і районів “ДНР” бути готовими до можливого наступу українських силовиків [8]. Проте, вже буквально 21 грудня, Е.Басурін заявив про іншу дату наступу Києва на так звану “ДНР”. Він зазначив: “Ми знаємо їхній задум. Українська армія може перейти в наступ на непідконтрольні Україні території Донбасу вже 24-25 грудня” [2]. Згодом звучала інформація про можливий наступ української армії вже “під ялинку”, тобто на Новий рік.

Хоча російські ЗМІ спираючись на інформацію “голів, що говорять” в так званих “Л/ДНР” – Едуарда Басуріна та Андрія Марочко постійно її подають, проте навіть екс-ватажок бойовиків так званої “ДНР” Ігор Безлер називає маячнею “план наступу ВСУ”. Така інформація подається з метою тримати в тонусі населення псевдореспублік, а також залякувати його приходом “хунти”, “нацистів”, “карателів” і “фашистів”.

Щоб підтримувати образ ворога не лише з українських військових і керівництва держави, а й з союзників України, періодично повідомляється про залучення військовослужбовців країн НАТО до бойових дій в Донбасі. Доволі цікаве виправдання того, чому ніде не було показано доказів існування найманців із західних держав на Донбасі, дав один із лідерів бойовиків Олексій Мозговий в коментарі “Московському комсомольцу” 2 вересня 2014 року. Він зазначив, що

“бачив іноземних чорношкірих найманців”, але в полон їх не брали, адже “немає задачі брати в полон, є задача звільнити територію Новоросії від супротивника” [7, с.144]. Всім відомі фейки про темношкірих солдат, які нібито захищали Донецький аеропорт. Пізніше, 13 серпня 2015 року портал “Русская весна”, а потім і телеканал “Звезда” повідомили про те, що так звана “розвідка ЛНР” помітила на лінії розмежування американські танки “Абрамс” [7, с.136]. Хоча іншого підтвердження не знайшлося, фейк поширювався і далі.

Офіційний представник народної міліції так званої “ЛНР” Андрій Марочко розповів про те, що в зону конфлікту продовжують прибувати іноземні найманці з країн НАТО [4]. Особливо часто натівських військовослужбовців “знаходить” Едуард Басурін. Так, 9 жовтня 2016 року російські ЗМІ поширили заяву цього спікера бойовиків про те, що на Донбас прибули снайпери зі США для участі в бойових діях на стороні України [3]. Для підтвердження сказаного на інформаційному ресурсі так званої “ДНР” в повідомленні використовується фотографія американського солдата зі снайперською гвинтівкою з Іраку, взятої з Вікіпедії.

Паралельно з’являється інформація, що нібито за даними розвідки так званої “ЛНР”, відзначається прибуття в населений пункт Щастя групи снайперів, які “в більшості складаються з жінок, котрі розмовляють з прибалтійським акцентом. З місцевими жителями вони контактують вкрай рідко”, – розповів представник міліції так званої “ЛНР” Марочко.

Для відволікання уваги від участі військовослужбовців російської армії у обстрілі української території, звучать заяви про застосування зброї військовослужбовцями-артилеристами НАТО. На підтвердження цього 25 квітня 2018 року приводяться слова Е.Басуріна про обстріли Ясинуватої, натівськими артилеристами [7, с.139].

“Сенсаційною” стала інформація про нібито підготовку хімічної атаки для військової зачистки Донбасу. При цьому російські та сепаратистські ЗМІ спирались на дані розвідки так званої “ДНР”. Було повідомлено про прибуття в Маріуполь групи американських хіміків-спеціалістів по зброї масового ураження [7, с.145]. З цієї нагоди Е.Басурін заявив, що НАТО готує в Донбасі провокації із застосуванням хімічної зброї. Він зазначив: “Є інформація зі штабу окупаційних сил в Краматорську про наміри українського командування у взаємодії з натівськими радниками організувати хімічну атаку проти своїх військ з подальшим звинуваченням в цьому нашої республіки” [5].

Періодично поширювалися фейки про участь приватних військових кампаній (ПВК) у бойових діях на Донбасі. Так, 22 квітня 2015 року видан-

ня “Украина.ру” повідомило про прибуття 70 найманців з ПВК “Academi” із посиланням на слова Е.Басуріна. Ніяких реальних доказів цьому не наводилося, зате ЗМІ згадало про насильство цієї ПВК в Іраку і повідомило, що застосування найманців протирічить 10 пункту Мінських угод [7, с.154].

Таким чином, маніпулюючи свідомістю населення Росії та тимчасово окупованих районів Донбасу, антиукраїнськими пропагандистами подається інформація нібито з “перших рук” – через представників так званих “ДНР/ЛНР”, що зачасти є фейками про бойові дії на Донбасі. Це здійснюється цілеспрямовано з метою формування потрібної для кремлівських пропагандистів громадської думки.

Джерела та література:

1. Бердянская милиция опровергла информацию об убийстве и изнасиловании 22 женщин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stopfake.org/berdyanskaya-militsiya-oproverglia-informatsiyu-ob-ubijstve-i-iznasilovanii-22-zhenshhin/>
2. “Были вынуждены перенести”. Басурин озвучил новую дату “атаки ВСУ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://donpress.com/news/17-12-2018-byli-vynuzhdeny-perenesti-basurin-ozvuchil-novuyu-datu-ataki-vsu>
3. В ДНР рассказали об американских снайперах и украинских минерах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ren.tv/novosti/2016-10-09/v-dnr-rasskazali-ob-amerikanskikh-snayperah-i-ukrainskikh-minerov>
4. Главари ОРДО анонсировали подготовку “солдатами НАТО” “химатаки в ДНР” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donbass.ua/news/region/2018/04/24/glavari-ordo-anonsirovali-podgotovku-soldatami-nato-himataki-v-dnr.html>
5. Главарю “ДНР” померещились боевики “ИГИЛ” в составе украинских войск [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.tsn.ua/ato/glavaryu-dnr-pomereschilis-boeviki-igil-v-sostave-ukrainskikh-voysk-428290.html>
6. Золотухін Д.Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018 / Д. Ю. Золотухін. – К., 2018. – 384 с.
7. Киев усиленно готовится к войне с Россией под руководством НАТО и США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukraina.ru/exclusive/20181221/1022165140.html>
8. Кинка С. Пропаганда в зоне АТО. Как она проявляется и методы противодействия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://informet.od.ua/news/propaganda-na-vremennno-okkupirovannyh-territoriyah/>
9. Специальный корреспондент. Гуантанамо по-украински [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=n8_cmm81Plw
10. Срочное заявление Басурина о готовящемся наступлении ВСУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=itf21qvm13c>
11. В Донбассе с удовольствием примут войска НАТО. Примут и закопают // Царьград, 25 апреля 2017 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tsargrad.tv/articles/v-donbasse-s-udovolstviem-primut-vojska-nato-primut-i-akopajut_60425
12. Украинские военные расстреляли из БМП кафе под Луганском за отказ дать взятку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201711141734-pgb3.htm

РОЗДІЛ III

Волонтерська діяльність, вшанування героїв та загиблих

УДК 355.394.(477.46)

Тетяна ГРИГОРЕНКО (Черкаси)

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРІВ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЧЕРКАЩИНИ НА ДОПОМОГУ УКРАЇНСЬКИМ ВІЙСЬКОВИМ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2019)

Анотація. Дана стаття є продовженням дослідження та збору інформації про волонтерські центри, групи, організації та окремих волонтерів, що працюють на Черкащині. Волонтерський рух на допомогу українській армії виник з початком військових дій на Донбасі й набув важливого значення в постачанні продуктів харчування, теплих речей та предметів першої необхідності, придбанні та ремонті автомобілів, військового обладнання, виготовленні маскувальних костюмів, сіток та інш. Черкащина не стала винятком у розвитку волонтерства, в області діє чимало волонтерів та волонтерських об'єднань, тому основна мета дослідження максимально зібрати інформацію про волонтерів краю.

Ключові слова: війна на Донбасі, волонтерський рух, допомога українській армії.

З початку військового конфлікту на Сході України виник волонтерський рух на допомогу українським військовим. На Черкащині протягом 2014-2019 рр. самоорганізувалося десятки волонтерів та волонтерських організацій, які не просто збирали кошти, купували одяг та спорядження й доставляли у підрозділи чи на бази військових частин у зоні бойових дій, а й організували виготовлення необхідного маскувального одягу, устаткування, захисного спорядження та харчування військових. Ця стаття є продовженням збору матеріалів про волонтерів Черкащини. Хоч на сьогоднішній день кількість волон-

терів набагато зменшилася у порівнянні з 2014-2015 рр. все ж є чимало людей, які не покинули волонтерську діяльність, а навпаки її розширюють, одночасно займаючись патріотичним вихованням молоді та своїм прикладом залучають інших людей до волонтерства.

Одним з найбільш активних на Черкащині є волонтерська організація «Легіону Свободи», волонтери якої ось уже чотири роки допомагають українським військовим та добровольчим підрозділам.

У лютому 2015 р. члени Всеукраїнського об'єднання (далі – ВО) «Свобода», які воюють на Сході України у складі підрозділів Збройних сил України (далі – ЗСУ), Національної гвардії (далі – НГУ) та добровольчих батальйонів створили комбатантське об'єднання «Легіон Свободи», тому одночасно стала потреба організувати безпосередню допомогу бійцям Легіону через волонтерів-однопартійців. Найбільш активними волонтерами стали Чорнобаївські свободівці Павло Собко та Юрій Кулик.

Павло Собко почав займатися волонтерською діяльністю і їздити на Схід України ще з 2014 р. розповідав про себе: «Поштовхом стало те, через стан здоров'я не міг віддати належне службі в ЗСУ, але знайшов свою місію в допомозі побратимам». Перша його поїздка була в селища Піски, Водяне, Опитне та Авдіївку. Однак, скільки за цей час було поїздок Павлові сказати важко, бо і сам вже збився з рахунку. Волонтерський екіпаж їздить по всій лінії фронту, допомагає різним бригадам та добровольчим батальйонам, серед останніх: 10-й 40-й, 53-й, 55-й, 56-й, 80-й, 1-й батальйон оперативного призначення НГУ імені генерала Кульчицького.

До волонтерів «Легіону Свободи» долучилися й інші жителі Чорнобаївщини, які постійно допомагають у зборі гуманітарного вантажу. Це сільські голови, фермери, підприємці, звичайні селяни. Хто грошима, а хто продуктами, навіть скляними банками, не кажучи вже про робочі руки. На Facebook-сторінці Павла постійно повідомляється про організацію волонтерської поїздки чи інших заходів. Наприклад, для переробки та заготівлі рибних консервів долучилося чимало людей, завдяки яким були забезпечені продуктами наші військові. Ось один з записів:

Заготівля волонтерами Чорнобаївщини рибних консервів

«27 серпня 2015 р. Дехто на минулих вихідних відпочивав, дехто копав картоплю, дехто готувався до Дня Незалежності, а ми готували рибні консерви для наших бійців російсько-української війни. Всього отримали 124 банки рибної консерви. Хотілось би подякувати всім хто допоміг: голова сільської ради села Жовнино Озівський А. В. виділив 25 кілограм живої риби. Іркліївський «ПРОГРЕС» виділив 50 кілограмів живої риби. Більше 300 банок для консервації риби та 10 літрів олії виділив Євсєвський М. К. Томат, цибулю, моркву та закаточні кришки принесли та закатали наші волонтери: Щепак Маргарита, Перевозна Світлана, Перевозна Діана, Піддубна Ірина, Собко Тамара, Лесечко Людмила, Сапсай Яна, Собко Марина, Нанінець Олена, Нанінець Оля, Бреус Наталія. (сторінка Павла Собко у Facebook).

Павло Собко та Юрій Кулик разом з іншими волонтерами ледь не двічі на місяць вирушають у поїздку на Схід з гуманітарним вантажем для військових.

Під час однієї з поїздок, 30 січня 2017 р., волонтери-свободівці доставили близько 2 тонн вантажу, а саме: домашню консервацію, чай, каву, печиво, цукерки, крупи, цукор, олію, теплі речі, засоби особистої гігієни, сало, мед, домашнє молоко, капусняк, голубці, заморожену полуницю, квашену капусту, обереги, малюнки та багато іншого. «Окремо хочу подякувати тим, хто допомагав нам у цій поїздки: Юлії Кулагіній та Громадській організації (далі – ГО) «Смачна сотня» дякуємо за сім ящиків смажених пиріжків та 3 відра квашеної капусти. Комітет самоорганізації населення (далі – КСН) «Дніпровський» за пакування сала та меду в тубах, Ані Косянчик за в'язані шкарпетки. СТОВ «Нива», СТОВ «Ляшівка» за допомогу продуктами харчування» [8].

У своєму повідомленні прес-служба Чорнобаївської районної організації ВО «Свобода» не раз розповідала про Чорнобаївських волонтерів «Легіону Свободи»: «7-9 квітня 2018 р. Павло Собко волонтер «Легіону Свободи», Лідія Сі-

вак, членкиня волонтерської групи «Схід і Захід єдині», Юрій Ботнар, заступник міського голови м. Черкаси, Олександр Поліщук, ветеран РУВ та Григорій Гавриленко, ГО «Воля» відвезли великодню гуманітарку на передову. Усього за 3 дні волонтерський екіпаж подолав 2024 кілометрів. Основними пунктами під час поїздки стали: Павлопіль, Діанівка, Гранітне, Богданівка, Волноваха та Мар'їнка. Волонтери привітали із Великоднем: морських піхотинців, 40-ву та 93-ю бригаду, окрему добровольчу соту «Карпатська Січ» та УДА (Українська добровольча армія). «Це була наша не перша поїздка саме на Великдень. Адже саме у таке сімейне свято ми хотіли вкотре нагадати бійцям, що у них є підтримка і вони наші герої. Під час поїздки вкотре переконалися, яке фіктивне перемир'я зараз по всій лінії фронту, а особливо в районі Маріуполя», – говорить Павло Собко, волонтер «Легіону Свободи» (сторінка Facebook Павла Собко)

Підсумовуючи свою волонтерську діяльність за 2018 р. Павло Собко оприлюднив звіт, в якому розповідається що волонтерами «Легіону Свободи» Черкащини було здійснено 19 поїздок на Схід України в район бойових дій. Як зазначалося у звіті, було подолано 31 тис. км шляху для доставлення гуманітарної допомоги нашим захисникам від Черкас до різних куточків на Донеччині та Луганщині.

Головними пунктами допомоги стали: Мар'янка, Авдіївка, Троїцьке, Золоте, Новотошківське, Слов'янськ, Бахмут, 29 БП, Покровськ, Піски, Павлопіль, Богданівка, Волноваха, Краматорськ, Новогродівка, Попасне, Краматорськ, Тоненьке, Константинівка, Діанівка, Гранітне, Лисичанськ, Кримське, Щастя, Северодонецьк, Катеринівка, Новоахтирка, Муратове, Борівське, Карлівка, Світлодарськ, Новотроїцьке, Новгородськ, Маріуполя, Рубіжне, Павлоград, шахта Бутівка та Верхньоторецьке. Підрозділи які відвідали волонтери під час поїздки: 128-у гірсько-піхотну бригаду, 44-у окрему артилерійську бригаду, 92-у окрему механізовану бригаду, 58-у окрему мотопіхотну бригаду, 53-ю ОМБР, батальйон «Січ», 34-у окремої мотопіхотному батальйону, 57-у окрему мотопіхотну бригаду, ДУК ПС, першу окрему штурмову роту, Українській добровольчій армія, Батальйон імені генерала Кульчицького, морських піхотинців, 40-ву, 93-ю бригаду, окрему добровольчу соту «Карпатська Січ», батальйон «АЙДАР», полк «Київ», Госпітальєрів, 56-у окрему мотопіхотну бригаду, 72-у ОМБР, 11-й зенітний ракетний полк, 1-шу окрему танкову бригаду та іншим захисникам.

На фронт були доставлені найнеобхідніші речі: бензопили, генератори, буржуйки, засоби особистої гігієни, теплі речі, солодку воду, матраци, подушки, ковдри, домашня випічка (пиріжки, рулети, пиріжки), чай, каву, електронний кабель,

Волонтери Легіону Свободи привезли допомогу воякам

Лідія Сівак привезла допомогу хлопцям з Чорнобаївщини у Трьохізбенку. 2017

Лідія Сівак та Павло Собко у волонтерській поїзді

лампочки, спецодяг, шкарпетки, дитячі малюнки, доробки та багато інших необхідний речей для наших хлопців, які перебувають на Сході. Волонтери «Легіону Свободи» Павло Собко та Юрій Кулик протягом волонтерської діяльності співпрацюють із різноманітними громадськими організаціями (ГО), державними організаціями, комітетами самоорганізації населення (КСН) «Дніпровський», «Перемога», торговими марками, звичайними людьми для того, щоб допомогти нашим побратимам і посестрам, які перебувають на Сході. Також у 2018 р. волонтери «Легіону Свобода» перегнали з фронту у Черкаси для ремонту військовий джип та повернули вже відремонтований назад на фронт. Джип став у нагоді бійцям батальйону ім. генерала Кульчицького НГУ для виконання спецзавдань [3]. Крім безпосередньої волонтерської роботи, поїздок у зону бойових дій на Сході України волонтери «Легіону Свободи» Черкащини займаються патріотичним вихованням школярів м. Черкаси та Черкаського й Чорнобаївського районів постійно проводячи уроки мужності приурочених до пам'ятних дат чи державних свят. Із записів Павла Собка про один з таких заходів: «16 листопада 2016 р. Сьогодні провів черговий патріотичний урок. Цього разу відгукнувся на запрошення викладачів Богодухівської школи. Як і

на попередніх уроках, розповів про московсько-українську війну та волонтерський рух. Показав використанні гільзи різних калібрів до 122-го, засоби захисту, рештки «Градів». Діти дуже приємно здивували, якщо порівнювати з школярами попередніх шкіл, то ці дітки задавали дуже багато запитань, дуже обізнані, привітні, та патріотично виховані. Прощаючись побажали міцного здоров'я, безпечної дороги на схід та перемог нашим захисникам. Школярі та вчителі зібрали домашнє варення, шкарпетки, перчатки, засоби гігієни та малюнки та передали їх мені, щоб відвіз їх нашим захисникам.

За волонтерську діяльність Павло Собко і Юрій Кулик неодноразово були відзначені грамотами та подяками різних військових підрозділів ЗСУ та добровольчих формувань. 23 серпня 2017 р. волонтери «Легіону Свободи» П. Собко та Ю. Кулик були нагороджені відзнакою Президента України «За гуманітарну участь в антитерористичній операції».

З перших днів російсько-української війни почали свою волонтерську діяльність жителі Чорнобаївщини Лідія Сівак та Тетяна Богдан. Не один раз їздила, як її називали «тьотя Ліда» разом з відомим волонтером Василем Коньком, ще у 2014 р. під Волновахою, де стояв БТО «Черкаси». Додавали на передову у різні підрозділи допомогу нашим бійцям. Особливо необхідні були теплі речі: бушлати, термобілизна, тактичне військове взуття, пічки-«буржуйки». Як розповідав у своїй статті військовий-журналіст, який одного разу супроводжував групу тернопільських, черкаських та луганських волонтерів: «Хоча солдати радіють і тушкованому м'ясу, і домашнім закруткам. Цього разу їм особливо сподобались борщові приправи що на Черкащині зі своїми подругами закручує у банки пані Ліда Сівак, ми усю дорогу ласкаво називали її «тьотя Ліда» вона педагог, пенсіонер, але за покликом неспокійний волонтер. Така приправа хороша тим, що вона протушена в домашніх умовах, там є все і буряк, і морква, і цибулька – «бахнув» пару черпаків в казанок, додав трохи солдатської «тушонки» і дуже швидко в польових умовах готовий фронтний борщ, який пахне рідною хатою» [6].

Лідія Сівак проживає у с. Степове (Ленінське) на Чорнобаївщині. Там ще у вересні 2014 р. організувала групу місцевих жінок, які ось уже майже п'ять років готують передачі на фронт. В основному займаються закрутками, але напередодні виїздів волонтерів у зону бойових дій готують справжній «банкет» для військових: тушкова капуста, ліниві голубці, вареники, домашнє соління.

«Позавчора дивлюсь телевизор показують. Мужик каже, оце кертоплі наварили та капусточка кисленька, ох наїмося. Думаю, Боже, бідні діти, так жалко, що не можна», розповідає Лідія Сі-

вак. Роботи вистачає всім. Люди працюють у кілька змін: вранці і ввечері шаткують, тушкують, варять і закручують банки» [5].

Лідія Сівак і сама неодноразово була на Донбасі. Спочатку передавала овочі, а потім особисто возила допомогу. У 2016 р. повертаючись з передової, волонтери Лідія Сівак та Тетяна Богдан на старенькій «Газелі» потрапили в ДТП. Через перевтому і безсонну ніч Лідія Іванівна, яка керувала автівкою, на секунду відволіклась і машина врізалась у дерево. Аварія сталась поблизу Магдалинівки на Донеччині. На допомогу їм прийшли лікарі знаменитої Дніпровської лікарні ім. Мечникова на чолі з нашим земляком, уродженцем м. Корсунь-Шевченківського Сергієм Риженом. Після лікування Лідія Іванівна не припинила волонтерство й кожного разу готує смачні передачі для наших захисників і передає з кожною волонтерською поїздкою. 8 липня 2015 р. з рук Едуарда Хатмулліна та Василя Конька за дорученням Архієпископа Тернопільського, Кременецького і Буцацького УПЦ КП Нестора на прифронтовій базі групи Лідія Сівак отримала медаль «За жертвність і любов до України». 4 серпня 2016 р. очільник Черкаської області у лікарняній палаті особисто нагородив Лідію Сівак та Тетяну Богдан почесними відзнаками «Холодний Яр» за допомогу нашим військовим, які борються за незалежність України. У вересні 2017 р. голова Чорнобаївської райдержадміністрації Сергій Джоболда привітав Лідію Іванівну з відзнакою Президента України, побажав їй міцного здоров'я, життєвих сил, успіхів у всіх починаннях та вручив посвідчення та нагрудний знак «За заслуги перед громадою» [4].

Є в Черкасах ще одна жіноча група волонтерів волонтерська ініціатива «Смачна Сотня» (координатор Юлія Кулагіна), яка почали свою роботу на початку 2015 р. Група жінок постійно готує для передачі на фронт сотні пиріжків, біляшів та інших смаколиків.

Усі роки війни допомагають армії й волонтери з с. Мошни Черкаського району Леся та Григорій

Смачна сотня м. Черкаси. 2018

Константинови (Громадська організація «Група Патріот»), які протягом останніх років неодноразово виїжджали на Схід з допомогою для наших військових. Волонтерський екіпаж підрозділу ГО «Група Патріот» Черкаського району під керівництвом Григорія Константинова та у складі ветерана АТО Володимира Пожидаєва, волонтера Катерини Вергай і очільника фонду «З Україною в серці» Олега Устименка часто бувають на передовій. Леся Константинова постійно повідомляє про підготовку, а також оприлюднює звіт про поїздку в зону бойових дій: «Наша сім'я (Григорій і Леся Константинови) для своїх давніх друзів зібрали трішки гостинців: 160 пиріжків, свіжі яйця, 4 відра бочкового соління (яблука, огірки, помідори), 2 мішки солоних сухариків з кропом. До речі, огірки для соління виростила моя сестра Прус-Каращук Оксана Миколаївна, а я засолила. – 5. 06. 2016».

Черкащани спільними зусиллями відремонтували військовий автомобіль «Урал», який восени 2018 р. приїхав із передової у Мошни і вже за кілька днів повернувся до себе у частину. Про це у Facebook повідомила черкаська волонтерка Леся Константинова. «Загалом на ремонт було витрачено 33826 грн. Допомогли у фінансуванні голови сіл Сагунівка та Яснозір'я, благодійники села Мошни, а також його жителі та гості, які зібрали на благодійному концерті 3567 грн.» [7]. На новорічні свята волонтери відправили гуманітарний вантаж з подарунками. Загалом до благодійної акції долучилися жителі Сагунівки, Лозівка, Будища, Мошен, Яснозір'я, Байбуз. Вдячні за постійну підтримку учням та педагогічному колективу Будищанської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Жителі с.Байбузи зібрали та передали на пальне 296 грн. Вихованці та керівники дитячих громадських організацій турклуб «Альта» (керівник Анатолій Журило), «Котигорошко» (керівнику Інна Воронова) передали

Павло Собко проводить урок патріотичного виховання для школярів. 2017

домашню консервацію, обереги, листи і малюнки від дітей [1].

Ще одна організація – благодійний фонд «Звенигородщина з Україною в серці». «Доброго вечора шановна громадо Шевченкового краю!» – так звертається після кожної поїздки, у своїх звітах до земляків, волонтер. Під час поїздок волонтери Звенигородщини намагаються об'їхати усі підрозділи, де служать звенигородці, щоб передати землякам допомогу та новини з дому.

«23 травня 2017 р. на війну до наших земляків був спроваджений бус «Фольксваген ЛТ-35» з чотирма тонами провізії... Усі наші захисники були щиро вдячні та передавали вітання усім рідним, друзям, знайомим та дякували за те, що не забуваєте про них. Наїжджено було 2180 км та спалено дизпалива 218 літрів. Із-за перегрузу у дорозі лопнуло колесо та погнуло диска, довелося його викинути. Другий диск будемо намагатися відремонтувати» [2]. За час поїздки волонтери провідали наших захисників-земляків, що служать на Донеччині із Хлипнівки, Ризиного, Онопріївки, Ватутіного, Тального, Лисянки, Вільховця, Канева, Будища, Рижанівки, і, звичайно ж, – Звенигородки. Лише за три роки війни (2014–2016) Віктором Ткаченком разом з іншими волонтерами БФ «Звенигородщина з Україною в серці» було здійснено близько 60 поїздок у зону АТО.

Звичайно, що війна на Сході України ще триває, тому й волонтери не припиняють своєї діяльності. Тому збір матеріалів про волонтерів Черкащини теж продовжується.

Джерела та література:

1. Військовим передали різдвяні гостинці від жителів Черкаського району. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rayrada.ck.ua/3941-viyskovym-peredaly-rizdvanyi-hostyntsi-vid-zhyteliv-cherkaskoho-rayonu.html>.
2. Волонтери зі Звенигородщини завезли 4 тонни провізії у зону АТО. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://viche.ck.ua/item/2754>).
3. Волонтери «Легіону Свободи» Черкащини. 2018 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://project7188.tilda.ws/>.
4. Волонтер з Чорнобаївщини Лідія Сівак отримала відзнаку Президента України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://chornobay-rda.gov.ua/news/10-58-18-07-09-2017/>.
5. На Черкащині жінки масово готують закутки для фронту. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://provce.ck.ua/na-cherkaschyni-zhinky-masovo-hotuyut-zakutky-dlya-frontu-video/>.
6. Передова, під Дебальцево. Нотатки волонтера і журналіста. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=7oz5OD1QI40>).
7. Селяни на Черкащині гуртом відремонтували військовий автомобіль із передової. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://vikka.ua/novini/17309-selyani-na-cherkaschini-gurtom-vidremontovali-vijskovij-avtomobil-iz-peredovoi-foto.htm>).
8. Чорнобаївські свободівці вкотре відвезли допомогу воїнам фронту РУВ. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proselo.com.ua/chornoba%D1%97vski-svobodivci-vkotre-vidvezli-dopomogu-vo%D1%97nam-frontu-ruv/>).

УДК 94 (477.83) «2017»

Олександр ДЕМ'ЯНЮК (Луцьк)

ВОЛИНСЬКІ ВТРАТИ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2017 РОЦІ

Анотація. У 2017 р. збереглася тенденція більшої кількості небойових втрат у порівнянні з бойовими. Схожа динаміка проглядалася й серед волинян. Пояснення цьому знаходимо в характері бойових дій на російсько-українському фронті. Через перманентні бойові дії утвердилася тенденція до збільшення кількості небойових втрат. Серед причин смертей волинян: небойові втрати в зоні проведення АТО, смерті на полігонах під час навчань і бойового злагодження військових підрозділів, смерті в результаті нещасних випадків, після демобілізації в шпиталях чи вдома від захворювань, одержаних під час проходження військової служби. Зокрема, у 2017 р. із 13 загинулих / померлих волинян безпосередньо на бойових позиціях у зоні АТО від куль та осколків загинуло шестеро осіб, поза межами антитерористичної операції – семеро.

Ключові слова: Збройні сили України (ЗСУ), антитерористична операція (АТО), Волинь, Волинський край, територіальна цілісність.

Військове протистояння на сході України в 2017 р. дещо відрізнялося від попереднього року й кардинально було іншим, ніж у 2014–2015 рр. На користь цієї тези свідчать результати аналітичного аналізу подій та цифр 2017 р. Зокрема те, що військове протистояння, яке в 2017 р. офіційно ще продовжувало називатися антитерористичною операцією (АТО), хоча щоразу частіше звучали інші, ближчі за своєю суттю, назви – російсько-українська війна, війна проти російських окупантів тощо. Поточний рік пройшов в умовах перманентного загострення на фронті, в умовах «замороження» ситуації на території Донбасу.

Упродовж 2017 р. українська армія здійснила низку вдалих військових операцій і встановила свій

контроль над частиною територій так званої «сірої зони». Мова в першу чергу йде про Світлодарську дугу, Горлівський периметр і Бахмутську трасу. Продовжилось застосування тактики «повзучого наступу». Зокрема, в перші дні січня 2017 р. сили АТО в районі Світлодарської дуги розвинули успіх і зайняли важливі висоти, що дало можливість зменшити кількість обстрілів на цьому напрямку, ризики обходу підрозділів та захоплення противником об'єктів у «сірій зоні» [1]. Українська армія наблизилася до Вуглегірська й Дебальцевого. На околицях Дебальцевого наші військовики окопалася й звели інженерні споруди.

Окрім того, впродовж 2017 р. на сході України тричі оголошувався режим припинення вогню: хлібне перемир'я (з 00:00 24 червня 2017 р.), шкільне перемир'я (з 00:00 25 серпня), новорічне перемир'я (з 00:00 23 грудня). Це дозволило провести низку інженерно-технічних робіт, надати допомогу населенню прифронтової території в найбільш нагальних справах.

Попри це, бойова ситуація в зоні проведення АТО залишалася напруженою, сутички та перестрілки на лінії зіткнення тривали впродовж цілого року. За офіційною статистикою Генерального Штабу Збройних сил України в 2017 р. бойові втрати українських військових склали 191 особу (2016 р. – 211) [1]. Українські бійці гинули внаслідок обстрілів із важкого озброєння, вогню снайперів, підривалися на мінах та розтяжках, а також гинули під час бойових зіткнень з диверсійними групами супротивника. На фоні зменшення бойових втрат у 2017 р. зросла кількість небойових. Причини – хвороби внаслідок бойових дій, нещасні випадки, аварії тощо.

У 2017 р. загинуло / померло 13 (у попередні роки –

Причини		2017
БОЙОВІ ВТРАТИ (6)	- загинули під час бойового зіткнення з ворогом і при виконанні бойових завдань в зоні проведення антитерористичної операції	6
	- військовослужбовці, які підірвалися на мінах і «розтяжках» на Сході України	
НЕБОЙОВІ ВТРАТИ (7)	- небойові втрати в зоні проведення операцій АТО	1
	- померлі в госпіталях чи під час лікування від бойових ран чи хвороб	
	- померлі на полігонах під час навчань і бойового злагодження підрозділів	1
	- померлі вдома під час перебування у відпустці	
	- померлі в результаті нещасних випадків	1
	- померлі невдовзі після демобілізації від захворювань, одержаних під час проходження військової служби, в результаті нещасних випадків і побутових травм	4
РАЗОМ		13

110 у 2014 р., 65 – у 2015 р., 29 – у 2016 р.) волинян. Автор цієї статті разом із Геннадієм Гулькою у 2018 р. продовжив збір відомостей про бойовий шлях, загибель чи смерть волинян у 2017 р. на сході України [2]. Паралельно було уточнено число загиблих у 2014–2015 рр. Згідно підрахунків авторів, безпосередньо на бойових позиціях у зоні АТО від куль та осколків загинуло шестеро волинян, ще четверо померли після демобілізації в шпиталях чи вдома від захворювань, одержаних під час проходження військової служби, в результаті нещасних випадків і побутових травм.

З таблиці чітко проглядається тенденція до збільшення кількості небойових втрат у порівнянні з бойовими. Причинами смертей волинян у 2017 р. стали: небойові втрати в зоні проведенн АТО, смерті на полігонах під час навчань і бойового злагодження військових підрозділів, смерті в результаті нещасних випадків. При цьому всі трагічні факти стали для нас вже буденними, звичними і не викликають бурхливих емоцій, як це було у 2014–2015 рр. Повідомлення з зони бойових дій увійшли до інформаційного простору і, що найгірше – статистики.

Так, у січні 2017 р. Волинь зазнала бойових втрат серед своїх краян. Вже 10 січня 2017 р в результаті смертельного поранення у голову під час обстрілу позицій поблизу сіл Новозванівка – Троїцьке Попаснянського району Луганської області загинув гранатометник 1-го механізованого відділення 1-го механізованого батальйону 24-ої окремої механізованої бригади імені князя Данила Галицького солдат Ігор Климюк (Позивний «Клим») [3]. 12 січня в зоні бойових дій від снайперського кульового поранення під час обстрілу поблизу КПВВ «Станиця Луганська» на Луганщині загинув заступник командира бойової машини–навідник оператор (БМП-1) 14-ї окремої механізованої бригади старший солдат Богдан Корнелюк [4].

У лютому бойові втрати серед волинян продовжилися. 3 лютого 2017 р. під час ворожого обстрілу з реактивної системи залпового вогню БМ-21 «Град» с. Галицинівка Мар'їнського району Донецької області загинув капітан Маріс Камінський [5, с. 279]. У зону проведення АТО Капітан М. Камінський прибув навесні 2014 р у складі 3-ї батальйонної тактичної групи 80-ї ОДШБр. Пройшов кілька ротаций. Учасник оборони Луганського аеропорту. Наприкінці 2016 р. був призначений на посаду начальника продовольчої служби тилу 3-ї БТГр [2, с. 77].

19 лютого 2017 р. від кулі снайпера під час виконання бойового завдання в районі м. Авдіївка Донецької області загинув командир зенітно-ракетного взводу 1-го механізованого батальйону 72-ї окремої механізованої бригади молодший лейтенант Максим Гринчишин (Позивний «Прометей») [6]. До лав ЗСУ М. Гринчишин був мобілізований 14 серпня 2014 р. Бойовий шлях на сході України розпочав під Волновахою кулеметником. Згодом отримав офіцерське звання, а помертвості став лейтенантом.

Цього ж місяця, 28 лютого внаслідок обстрілу з 82-мм мінометів українських позицій на Світлодарській дузі, поблизу смт Луганське Бахмутського району Донецької області загинув солдат Сергій Мокренко (Позивний – «Крук») [7]. На схід України волинянин вирушив у 2014 р. у складі ДУК «Правий сектор». Під час виходу з-під Іловайська отримав множинні осколкові поранення. Після повернення додому майже рік займався волонтерством. У 2016 р. поїхав в полк «Азов» на навчання. Не дочекавшись офіційного оформлення в «Азові», С. Мокренко 14 вересня 2016 р. вступив на контрактну службу в 54-ту ОМБр стрільцем 3-ї роти 1-го батальйону. Приймав участь в боях на Світлодарській дузі, за що був нагороджений орденом «За мужність» III ст. 16 березня 2017 р. від проникаючого осколкового поранення в голову під час мінометного обстрілу опорного пункту поблизу с. Лобачеве Новоайдарського району Луганської області загинув солдат Микола Яворський [8], який на сході України служив на посаді головного сержанта–командира міномету.

У квітні Волинський край зазнав першої небойової втрати. 17 квітня від онкологічної хвороби помер старший прапорщик Олег Твердохліб. 3 квітня 2014 р. він приймав участь в бойових діях на території Луганської області в складі 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар» на посадах старшини батальйону, командира взводу, заступника командира роти (Позивний «Старшина»). 3 20 лютого 2015 р. призначений головним сержантом десантно-штурмової роти 5-ї БТГр 81-ї ДШБр (Позивний «Сармат»). У жовтні 2015 р. звільнений у запас за станом здоров'я (в зоні АТО отримав 5 тяжких і 2 легких поранення). Обраний головою громадської організації «Спілка воїнів АТО Волині» [2, с. 189].

У травні 2017 р. на Волині двічі оголошували жалобу з приводу померлих волинян. 14 травня в Круп'янському районі на Харківщині за нез'ясованих обставин, повертаючись у військову частину з відпустки, помер солдат Іван Мерченко [9]. На сході України він служив за контрактом у складі 24-ї ОМБр від 15 січня 2017 р., підрозділи якої дислокувалися поблизу с. Виямка на Луганщині. У ніч із 27 на 28 травня 2017 р. Василь Бідула потрапив у ДТП поблизу с. Довгів Горохівського району. Внаслідок отриманих травм він помер у реанімаційному відділенні районної лікарні. 18 червня 2014 р. солдат В. Бідула був призваний до лав ЗСУ. Воював у зоні проведення АТО на Донеччині поблизу міст Дебальцевого та Єнакієвого в складі першої роти батальйону територіальної оборони «Волинь». Демобілізувався Василь в червні 2015 р. [10].

Серпневий лік волинських втрат відкрило відразу двоє уродженців краю. 2 липня 2017 р. від серцевої недостатності в пункті постійної дислокації підрозділу 128-ї ОГШБр у м. Мукачеве помер солдат Михайло Горбач. У 2015 р. він був мобілізований до лав Збройних сил України, де став кулеметником

128-ї окремої гірсько-піхотної бригади. Брав участь в бойових діях поблизу Донецького аеропорту. У 2016 р. підписав контракт на службу в ЗСУ. Після несення бойового чергування на сході України перебував на ротатії в місці постійної дислокації бригади – м. Мукачеве [2, с. 40]. Цього ж дня від серцевої недостатності в пункті бойової дислокації підрозділу в с. Калинове Попаснянського району Луганської області помер солдат Сергій Грибук [11]. До лав ЗСУ волинянин був мобілізований 28 березня 2015 р. Брав участь у бойових діях на сході України. В березні 2016 р. – демобілізований, а 12 квітня 2017 р. – підписав контракт на службу в ЗСУ. Був сапером інженерно-саперного відділу інженерно-саперного взводу окремого 8-го гірсько-штурмового батальйону 10-ї ОГШБр [2, с. 43].

17 липня 2017 р. в Луцьку від онкозахворювання помер старший солдат Володимир Бабій. Уродженець Кіровоградщини у серпні 2015 р. був призваний до лав ЗСУ. Став бійцем 3-го танкового батальйону 54-ї окремої механізованої бригади (позивний «Монгол»). Після навчань на полігонах «Десна», «Широкий лан» брав участь у бойових діях сил АТО - Піски, Уманське, Троїцьке. Під час перебування на сході України відчув негаразди зі здоров'ям, однак повністю відслужив встановлений термін. Демобілізувався Володимир 20 жовтня 2016 р., отримав статус УБД [12]. Тоді ж поставили діагноз – рак IV ст. В інституті нейрохірургії ім. Ромоданова йому зробили операцію і частково видалили пухлину. Лікування продовжив у Луцьку.

Старшина І статті Валерій Вашкевич 27 квітня 2014 р. був мобілізований Ківерцівським РВК до лав ЗСУ. Від 10 червня бійцем 2-го окремого мотопіхотного батальйону 30-ї ОМБр брав участь в бойових діях у зоні АТО [13, с. 270]. На Світлодарській дузі, внаслідок мінометного обстрілу отримав черепно-мозкову травму та контузію. 25 травня 2016 р. старшина І статті В. Вашкевич за станом здоров'я був демобілізований та скерований на обстеження та лікування в Луцький гарнізонний госпіталь. Після обстеження встановлено III групу інвалідності, підтверджено наслідки контузії. Лікування в медичних закладах Києва не дали позитивних результатів. Влітку 2017 р. здоров'я Валерія різко погіршилося і 5 вересня він помер [2, с. 24].

Серед загиблих і померлих у 2017 р. волинян два офіцера – капітан і молодший лейтенант, один старший прапорщик, один старшина І статті; два старших солдати, сім солдатів.

За приналежністю до військового обов'язку серед загиблих і померлих волинян були: один кадровий офіцер, семеро військовослужбовці за контрактом, четверо мобілізованих, один воював як доброволець.

Волиняни, які віддали своє життя за територіальну цілісність України, служили в підрозділах, підпорядкованих: Збройним силам України – 12 загиблих (14-та окрема механізована бригада (далі

– ОМБр) – двоє, 24-та ОМБр – двоє, 30-та ОМБр – один, 54-та ОМБр – двоє, 72-га ОМБр – один, 80-та окрема десантно-штурмова бригада (далі – ОДШБр) – один, 81-ша ОДШБр – один, 10-та окрема гірсько-штурмова бригада – один, 128-ма окрема гірсько-піхотна бригада – один); батальйони територіальної оборони ЗСУ – 1-й батальйон територіальної оборони «Волинь» – один.

Загиблі волиняни народилися або мешкали у восьми районах Волинської області. Найбільші втрати понесли: м. Луцьк і Луцький район – чотири, Ківецький і Шацький райони – по двоє загиблих.

За особисту мужність і самовідданість, виявлені в захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі Президент України нагородив посмертно: орденом Богдана Хмельницького III ступеня двох волинян (капітан М. Камінський, молодший лейтенант М. Гринчишин), «За мужність» II ступеня солдата С. Мокренка, «За мужність» III ступеня четверо волинян (старший прапорщик О. Твердохліб, старший солдат Б. Корнелюк, солдати І. Климюк, М. Яворський).

Отож, у 2017 р. Волинський край продовжував нести втрати через бойові дії на сході України й смерті поза межами зони АТО (13 осіб). На жаль, Змуси не констатувати, що поза увагою суспільства залишається пам'ять про учасників АТО, які померли від ран чи хвороб, набутих на війні, вже вдома або лікувальних закладах недовзі після демобілізації.

Джерела та література:

1. Війна на Донбасі. Чого досягли ЗСУ в 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/war/viyna-na-donbasi-chogo-dosyagli-zsu-v-2017-roci-karta-foto-video-20171229701497>.
2. Дем'янюк Олександр Волинський пантеон: Схід–2014–2017 / Олександр Дем'янюк, Геннадій Гулько. – Луцьк: Вежа-Друк, 2018. – 246 с.
3. У Вічності – душа нашого сина Ігоря Климюка з Гіркої Полони // Слава праці. – 2017. – 28 лютого.
4. Савчук В. «У цього хлопця була світла і вірна українська душа, і загинув він за Україну» / В. Савчук // Місто вечірнє. – 2017. – 19 січня.
5. Осока Я. Капітан Камінський Маріс Айдинович / Я. Осока // Хай знову запахнуть житами поля. А в нас запанує хай мир. Біобібліографічний довідник : Ч. II. / упоряд. І. М. Вергун, О. В. Поліщук. – Луцьк : ФОП Л. В. Сікачова, 2017. – С. 279–280.
6. Лугова М. Він віддав життя за Україну / М. Лугова // Волинь-нова. – 2017. – 23 лютого.
7. Район у жалобі: на Сході загинув військовослужбовець Сергій Мокренко // Шацький край. – 2017. – 4 березня.
8. Катеринчук Б. Ковельщина у скорботі / Б. Катеринчук // Вісті Ковельщини. – 2017. – 21 березня.
9. У Бересю попросилися з воїном-контрактником Іваном Мерченком // Наш край. – 2017. – 25 травня.
10. Дідик О. Горохів попрощався з героєм Майдану та АТО Василем Бідулою / Олег Дідик, Ігор Гуковський // Горохівський вісник. – 2017. – 3 червня.
11. Голядинець І. Похоронили бійця Сергія Грибука у рідному селі / І. Голядинець // Волинь-нова. – 2017. – 6 липня.
12. Волинець О. У Луцьку попрощалися з учасником АТО / Олена Волинець // Волинь-нова. – 2017. – 20 липня.
13. Козак Т. Старшина І статті Вашкевич Валерій Володимирович / Т. Козак // Хай знову запахнуть житами поля. А в нас запанує хай мир. Біобібліографічний довідник : Ч. II. / упоряд. І. М. Вергун, О. В. Поліщук. – Луцьк : ФОП Л. В. Сікачова, 2017. – С. 270–271.

УДК 069.1(477.82):355.4(477)АТО

Богдан ЗЕК (Луцьк)

ЗАХОДИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ВОЛИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОВЕДЕННЯМ АТО І ООС НА ДОНБАСІ

Анотація. В сучасних умовах музеї виконують цілий ряд важливих функцій. Поряд із збереженням предметів матеріальної і духовної культури, вони здійснюють науково-дослідну і просвітницьку діяльність. Одним із завдань співробітників музею є збір матеріалів про події і явища сучасності. У зв'язку з російською агресією у Волинському краєзнавчому музеї було започатковано проекти «Перемоги української зброї» і «Наші захисники». У даній статті розкрито їхні завдання, особливості реалізації і отримані результати.

Ключові слова: музей, експонат, захід, проект, виставка, АТО, ООС.

Роль музею у громадянському суспільстві вже давно перейшла межі його безпосередньої функції – збереження культурних надбань людства. Комплектування фондів відбувається поряд із дослідницькою роботою і популяризацією її результатів. На даному етапі музей повинен не лише постфактум реагувати на суспільні запити, а більшою мірою пропонувати напрямки подальшого розвитку.

У зв'язку з агресією Російської Федерації 2014 р. і початком бойових дій на сході України актуальною стає військова тематика у багатьох її різновидах, у тому числі історичному. Держава-агресор почала вести активну інформаційну війну проти України використовуючи різного роду спекуляції на минулому. Враховуючи вказані обставини, Волинський краєзнавчий музей започаткував цикл заходів «Перемоги української зброї» (автор ідеї Богдан Зек). Мета проекту полягала не лише у популяризації мілітарної історії, але й наведенні прикладів битв, де поступаючись чисельністю і озброєнням українське військо здобувало перемоги завдяки майстерності використання тактики і стратегії. Розгляд цих тем був особливо актуальним на той час, коли у засобах масової інформації (ЗМІ) повідомляли про поразки української армії, її незадовільне забезпечення. Під час висвітлення історичних битв переважна увага була звернена на російсько-українські війни минулого.

Проект «Перемоги української зброї» являв собою лекційний курс. Кожен захід – історична година була присвячена окремій битві. Спеціально до лекцій готувались виставки предметів озброєння, військової амуніції, фотодокументальних матеріалів із колекції Волинського краєзнавчого

музею. Лекційний курс був орієнтований на широку аудиторію, але найбільше його відвідувала молодь – учні, студенти, вихованці Волинського обласного ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Героїв Небесної Сотні. Лекторій «Перемоги української зброї» включив розгляд наступних подій і явищ української історії:

1. Оршанська битва 1514 р. Це був перший захід із циклу, який відбувся 18 травня 2015 р. Вибір битви мотивувався нещодавнім ювілеєм – 500-річчям перемоги об'єднаної українсько-білорусько-литовської армії над московським військом. Другою причиною вибору, було те, що союзна армія очолював волинський князь К. Острозький. Останній аспект був також дотичним до регіональних меж вивчення та популяризації історії Волинським краєзнавчим музеєм [10].

2. Московський похід П. Сагайдачного 1618 р. – тема другої лекції в рамках проекту «Перемоги української зброї», яка відбулась 2 червня 2015 р. у Волинському краєзнавчому музеї. Головний акцент було зроблено на тому, що український полководець П. Сагайдачний приймав безпосередню участь у вирішенні долі Московського царства. Ім'я гетьмана Сагайдачного було також пов'язане з територією історичної Волині, адже він навчався в Острозькій академії [25].

3. Конотопська битва 1659 р. – третій захід циклу, який відбувся 10 вересня 2015 р. Варто зазначити, що переможець московської армії – гетьман І. Виговський деякий час проживав на Волині, був членом Луцького Хрестовоздвиженського братства. У зв'язку з цим спеціально до лекції була підготовлена виставка зразків озброєння, предметів побуту, документів періоду козащини із фондів Волинського краєзнавчого музею [8].

4. Битва за гору Маківка 1915 р. – тема четвертої лекції 3 грудня 2015 р. Захід був присвячений вшануванню легіону Українських січових стрільців і 100-річчю боїв на г. Маківка. Також було акцентовано увагу на тому, що представники легіону Січових Стрільців у роки Першої світової війни перебували на Волині, здійснили значний внесок у поширені мережі українських шкіл. Після лекції, слухачі ознайомились із виставкою експонатів того періоду [7].

5. «Холодноярська республіка» – п'ятий за-

хід із циклу «Перемоги української зброї», який відбувся 12 лютого 2016 р. і був присвячений боротьбі проти більшовицьких окупантів, яка велась на території Чигиринського району Черкаської області у роки Української революції 1917–1921 рр. До лекції була підготовлена виставка із фондів Волинського краєзнавчого музею, а також колекція книжкових видань присвячених даному періоду. Таким чином, відвідувачам запропонували наукові праці для детальнішого вивчення теми [24].

6. Чортківська офензива 1919 р. – тема шостої лекції прочитаної 14 квітня 2016 р. На заході були продемонстровані зразки озброєння із фондів Волинського краєзнавчого музею означеного періоду. На відміну від попередніх, тема цього заходу була присвячена успішному наступу Української Галицької армії на польському фронті 8–28 червня 1919 р. [19].

7. Битва на Красному Полі 1939 р. – тема сьомої історичної години. Лекція 12 жовтня 2016 р. була присвячена новоствореній українській армії «Карпатська Січ». Не дивлячись на малу чисельність і погане озброєння, вона чинила опір загарбникам, що дало змогу Карпатській Україні проголосити державну незалежність 15 березня 1939 р. Під час заходу експонувалась виставка із фондів музею [1].

8. Бій у Новому Загоріві 11–12 вересня 1943 р. став темою восьмого заходу 1 грудня 2016 р. Під час лекції слухачам розповіли про бій чоти Української Повстанської армії у монастирі с. Новий Загорів Локачинського району Волинської області. Нечисленний відділ повстанців оборонявся проти десятикратно переважаючих сил противника – німців і поляками, завдав значних втрат і зумів вийти з оточення. У бою загинуло 29 українських стрільців. Спеціально до лекції була підготовлена виставка зразків стрілецького озброєння із фондів Волинського краєзнавчого музею, яке використовувалось вояками Української Повстанської армії [15].

9. Оборона Вуглегірська ротою «Світязь» – завершення циклу «Перемоги української зброї» 21 лютого 2017 р. На заході були присутні учасники АТО, поліцейські роти «Світязь», які опинившись в оточенні 27–30 січня 2015 р. обороняли м. Вуглегірськ Донецької області. Під час заходу бійці підрозділу розповідали присутнім про війну і свій бойовий досвід [22].

Таким чином, проект «Перемоги української зброї» включив у себе дев'ять заходів, які хронологічно охопили період від XVI ст. і до сучасності – подій російсько-української війни. Шість заходів із циклу стосувались перемог українського війська у конфліктах з Росією. Три історичні години були присвячені боротьбі з польськими, угорськими і німецькими окупантами. Вісім заходів циклу являли собою лекції поєднані з експо-

нуванням виставок. П'ять заходів із дев'яти стосувались Волині в її історичних та етнографічних межах. Проект завершився зустріччю із учасниками АТО – волинянами, поліцейськими спецпідрозділу «Світязь».

Ключовим завданням музеїв є комплектація фондів – збір експонатів, предметів матеріальної і духовної культури, їх збереження для історії. Важливо різними способами зафіксувати події і явища сучасності, щоб у майбутньому не виникало так званих «білих плям» і дискусійних питань стосовно подій минулого.

З огляду на російсько-українську війну, яка триває з 2014 р. у Волинському краєзнавчому музеї було започатковано проект «Наші захисники» (автор ідеї Богдан Зек). У порівнянні із попереднім циклом заходів «Перемоги української зброї» формат нового проекту став різноманітнішим і вирішував більший спектр завдань, серед яких: збір і вивчення матеріалів про АТО і ООС з метою створення майбутньої експозиції; фіксація і збереження усних свідчень про війну; популяризація внеску волинян у захисті територіальної цілісності і державного суверенітету України; створення можливості для комунікації військовослужбовців з громадянами, передусім молоддю; протидія ворожій пропаганді.

У рамках проекту «Наші захисники», впродовж 2018 р. було проведено наступні заходи:

1. Зустріч із військовослужбовцями 14-ї окремої механізованої бригади 18 січня 2018 р. Дане військове формування першим було обрано не випадково. 14-ї бригада була створена під час війни у грудні 2014 р. на основі 51-ї бригади. До лав останньої мобілізували найбільшу кількість волинян ще весні 2014 р. Саме 51-а бригада однією з перших стала на захист країни, брала участь у найважливіших боях першого періоду війни і була чи не найбільшим військовим з'єднанням. Новостворена 14-а бригада дислокується на території Волинської області, у її рядах державну незалежність України продовжує захищати найбільша кількість волинян. Захід був побудований у форматі виступів військовослужбовців і спілкування з ними [16; 21]. Під час зустрічі вояки бригади подарували музею ряд експонатів. У подальшому була налагоджена співпраця з військовою частиною. Наприклад, до музею надходить бригадна газета «Волинський щит», яка вже є цінним історичним і музейним предметом [2].

2. Зустріч із добровольцями полку «Азов» 6 лютого 2018 р. До заходу була підготовлена виставка матеріалів із фондів Волинського краєзнавчого музею про участь даного військового формування в АТО [26]. У результаті налагодженої співпраці до бібліотеки музею надходить журнал «Національна оборона» [27].

3. Презентація книги «Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис» [12] про-

фесора Миколи Лазаровича 27 лютого 2018 р. Незважаючи на науковий ступінь і вчене звання, автор добровольцем вступив до війська, брав участь у бойових діях в зоні АТО в складі 14-ї окремої механізованої бригади [9].

4. Зустріч із поліцейськими роти особливого призначення «Світязь» на День українського добровольця 14 березня 2018 р. До заходу була підготовлена виставка матеріалів із фондів Волинського краєзнавчого музею, які розповідають про бойові дії підрозділу у зоні АТО [5]. У результаті подальшої співпраці ветерани і бійці роти подарували музею значну кількість унікальних речей. Серед них синьо-жовтий прапор роти «Світязь» винесений з «Іловайського котла» Андрієм Квачем [20], однострій першого командира підрозділу Олександра Фацевича у якому він брав участь в боях за Іловайськ у серпні 2014 р. [18] та інші речі [23].

5. Екскурсія Волинським краєзнавчим музеєм для особового складу роти особливого призначення «Світязь» 21 червня 2018 р. Поліцейські і ветерани підрозділу, члени їхніх сімей ознайомились із експозицією музею, відвідали виставку «Пам'ятай, Україно, героїв своїх», присвячену волинянам – учасникам російсько-української війни, окремий блок якої розповідає про роту «Світязь». Вказані матеріали вдалось зібрати завдяки самим бійцям підрозділу [13].

6. Відкриття виставки картин «Аеропорт» художника Олега Дробочького 22 серпня 2018 р. Роботи автора були присвячені обороні Донецького аеропорту 2014–2015 рр. Виставка відкривалась за участю волинських «кіборгів» – захисників аеропорту. Під час заходу, учасник оборони аеропорту Андрій Сарганчук подарував Волинському краєзнавчому музею захисну кевларову каску [6].

7. Зустріч із військовослужбовцями Луцького прикордонного загону до Дня захисника України 10 жовтня 2018 р. Учасники АТО розповіли присутнім про початок війни на сході України, загиблих побратимів, завдання Державної прикордонної служби. До заходу була підготовлена спільна виставка Волинського краєзнавчого музею і Музею прикордонної слави Луцького прикордонного загону [4].

8. Урочиста передача Волинському краєзнавчому музею колекції матеріалів з історії Державної прикордонної служби України 27 листопада 2018 р. Завдяки налагодженій співпраці з військовою частиною та організацією ветеранів прикордонної служби фонди музею поповнилися реконструкцією однострою отамана 3-ї Волинської кордонної бригади 1918 р., обмундируванням 1990-х – 2000-х рр., військовими відзнаками, хоругвою Луцького прикордонного загону, макетом прикордонного стовпа із місця зіткнення кордонів трьох держав – України, Білорусі,

Польщі, стендами, які розповідають про історію становлення Луцького прикордонного загону та багатьма іншими матеріалами [14].

9. Вечір пам'яті капітана СБУ Мандзика Віктора Сергійовича 7 грудня 2018 р. Офіцер народився в Луцьку, загинув 21 березня 2015 р. у м. Волноваха Донецької області під час виконання службового завдання. До заходу була підготовлена виставка особистих речей Віктора Мандзика, які передала до музею матір загиблого [3]. Під час роботи над проектом, через ЗМІ, співробітники музею наголошували на можливості співпраці з Волинським краєзнавчим музеєм у напрямку військово-патріотичного виховання, популяризації внеску волинян у захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України, збору матеріалів про російсько-українську війну. У результаті проєкт «Наші захисники» підтримала обласна організація ветеранів Державної прикордонної служби України, про що вже було зазначено, а також ГО «Військові капелани Волині». Члени громадської організації – волонтери, священики, які виконують духовну місію в українському війську у зоні бойових дій. Значні колекції матеріалів про волинян – військових капеланів, історію організації не однократно передавалися до Волинського краєзнавчого музею [11; 17]. Після початку проєкту, значне поповнення фондів музею відбулось завдяки окремим волинянам – учасникам АТО, військовослужбовцям різних підрозділів, які передавали речі, що стосуються подій російсько-української війни. Науковці Волинського краєзнавчого музею отримали змогу постійно вдосконалювати виставку «Пам'ятай, Україно, героїв своїх» цінними експонатами, які розповідають про участь волинян у бойових діях на сході України. Під час зустрічей із військовослужбовцями громадяни і представники ЗМІ отримали змогу більше дізнатися про війну від безпосередніх її учасників, почути відповіді на складні питання. У результаті цього було створено умови для фіксації спогадів очевидців.

Таким чином, упродовж 2018 р. у рамках проєкту «Наші захисники» вдалось провести дев'ять різних заходів за своєю структурою. Майже до кожного з них, як і у попередньому проєкті «Перемоги української зброї» була підготовлена окрема тематична виставка. У зв'язку із актуальністю теми, її суспільною необхідністю, дирекція Волинського краєзнавчого музею прийняла рішення продовжити проєкт «Наші захисники» у 2019 р. Окрім музеїв, до збору матеріалів про АТО і ООС мають долучись інші науково-дослідні, освітні заклади, установи культури. Важливими також є комеморативні практики, реалізація яких має здійснюватися після попереднього вивчення подій війни.

Джерела та література:

1. Битва на Красному Полі – Україна понад усе / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/bitva_na_krasnomu_poli_ukrajina_ponad_use/2016-10-12-1074
2. Відтепер «Волинський щит» і в обласному музеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/vidteper_volinskij_shhit_i_v_oblasnomu_muzeji/2018-01-30-1547
3. В обласному музеї відбувся захід, присвячений пам'яті загиблого капітана СБУ Мандзика Віктора Сергійовича / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/vidbuvsja_zakhid_prisvjachenij_pam_jati_zagiblogo_kapitana_sbu_mandzika_viktora_sergijovicha_foto_video/2018-12-08-1858
4. В обласному музеї зустрілися з прикордонниками / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_zustrilisja_z_prikordonnikami/2018-10-13-1803
5. В обласному музеї зустрілися із нашими захисниками / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_zustrilisja_z_nashimi_zakhisnikami_foto_video/2018-03-14-1593
6. В обласному музеї презентували виставку, присвячену подвигу українських «кіборгів» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_prezentovali_vistavku_prisvjachenu_podvigu_ukrajinskikh_kiborgiv_foto_video/2018-08-23-1764
7. В обласному музеї розповіли про перемогу української зброї у битві за гору Маківка / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_rozpovili_pro_peremogu_ukrajinskoji_zbroji_u_bitvi_za_goru_makivka/2015-12-03-785
8. В обласному музеї розповіли про переможну Конотопську битву / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_rozpovili_pro_peremozhnu_konotopsku_bitvu_foto_video/2015-09-10-730
9. В обласному музеї розповіли про російсько-українську війну / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_rozpovili_pro_rosijsko_ukrajinsku_vijnu_foto_video/2018-02-28-1580
10. Волинський краєзнавчий музей започаткував цикл заходів „Перемоги української зброї” / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cult-voladm.com.ua/news/view/702/>
11. Діти волинським воякам / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/diti_volinskim_vojakam/2018-01-18-1529
12. Лазарович М. Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис / Микола Лазарович. – Івано-Франківськ: «Лілея НВ», 2017. – 240 с.
13. Легендарна рота «Світязь» у Волинському краєзнавчому музеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/legendarna_rota_svitjaz_u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji/2018-06-21-1714
14. Колекція музею поповнилась матеріалами з історії Державної прикордонної служби України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/kolekcija_muzeju_popovnilas_materialami_z_istoriji_derzhavnoj_prikordonnoj_sluzhbi_ukrajini/2018-11-27-1842
15. Малімон Н. У Луцьку розказали про легендарний бій у Новому Загороді / Наталія Малімон / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-ukrayiny/yaskrava-peremoga-ukrayinskoyi-zbroji>
16. На сході нас вже не називають «укрофашистами»: бійці 14 омбр зустрілися з молоддю Луцька / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/all/na-skhodi-nas-vzhe-ne-nazyvaiut-ukrofashystamy-biytsi-14-omb-zustrilisja-z-moloddiu-lutska/>
17. Нові матеріали про жертвність волинян / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/novi-materiali_pro_zhertovnist_volinjan/2018-07-16-1729
18. Однострій Олександра Фацевича, що пройшов «Іловайський котел», урочисто передано до Волинського краєзнавчого музею / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/odnostrij_oleksandra_facevicha_shho_projshov_ilovajskij_kotel_urochisto_peredano_do_volinskogo_kraeznavchogo_muzeju/2018-10-09-1798
19. Перемоги української зброї: Чортківська офензива 1919 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/peremogi_ukrajinskoji_zbroji_chortkivska_ofenziva_1919_roku/2016-04-14-927
20. Прапор «Світязя» відтепер у музеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/301266>
21. Проєкт «Наші захисники» – 14-а окрема механізована бригада / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/news/proekt_nashi_zakhisniki_14-okrema_mekhanizovana-brigada/2018-01-19-3707

22. Рота особливого призначення «Світязь» у «Перемогах української зброї» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/news/rota_osoblivogo_priznachennja_svitjaz_u_peremogakh_ukrajinskoji_zbroji/2017-02-21-3037
23. Світлина незламних волинян у Волинському краєзнавчому музеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/svitlina_nezlamnih_volinjan_u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji/2018-04-03-1623
24. У Волинському музеї розповіли про Холоднороську республіку / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostir.museum.ua/post/36594>
25. У Луцьку популяризують історію українського війська / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/society/lutsku-populyaryzuiut-istoriiu-ukrayinskoho-viyska/>
26. У рамках проєкту «Наші захисники» в обласному музеї відбулася зустріч з колишніми бійцями полку «Азов» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/u_ramkakh_proektu_nashi_zakhisniki_v_oblasnomu_muzeji_vidbulasja_zustrich_z_kolishnimi_bijcami_polku_azov/2018-02-07-1553
27. Чергові номери журналу «Національна оборона» вже у Волинському краєзнавчому музеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-kray-mus.at.ua/news/chergovi_nomeri_zhurnalu_nacionalna_oborona_vzhe_u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji/2018-04-12-1631

УДК : 94 : 355.48 [477.64] "2014/2018"

Костянтин ДЕНИСОВ (Запоріжжя)

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ: ІСТОРІЯ ВОЇНІВ-ДОБРОВОЛЬЦІВ

Анотація. Розглянуто особливості участі жителів міст Запорізької області в антитерористичній операції на Сході України у 2014-2018 роках. Викладено історії представників найбільших міст області (Запоріжжя та Бердянська) – військовослужбовців підрозділів Національної гвардії, МВС, Збройних сил України. Визначено персональні мотиви, що спонукали до добровільної участі в АТО, окреслено основні та важливі етапи участі в бойових діях по захисту батьківщини. Особливо досліджено напрямки подальшої службової та громадської діяльності у сфері соціального захисту, реабілітації та адаптації ветеранів війни після демобілізації.

Ключові слова: АТО, добровольці, Запорізька область, Національна гвардія, підрозділи МВС особливого призначення, ЗСУ, ООС.

Станом на початок 2019 року у Запорізькій області проживає більше 11500 учасників бойових дій, які приймали участь в АТО та/або ООС. Вагому частину з них складають жителі області, які навесні 2014 року добровільно з'явилися до військових комісаріатів з клопотанням про прийом на службу та відправку до зони бойових дій для участі в захисті Батьківщини. Частині з них було відмовлено з причин, що мають як об'єктивний так і суб'єктивний характер. Окремі з них згодом долучилися до збройних формувань, що отримали назву добровольчих батальйонів – «ОУН», ДУК ПС, «Карпатська Січ». Об'єднані єдиною метою, кожен із добровольців мав власну мотивацію до участі АТО. Тімур Книш («Хорс») – житель міста Запоріжжя, учасник Революції гідності, активіст Са-

Тімур Книш («Хорс») – житель міста Запоріжжя, учасник Революції гідності, активіст Самооборони Запорізької області навесні 2014 року, молодший лейтенант запасу ЗСУ.

мооборони Запорізької області навесні 2014 року, молодший лейтенант запасу ЗСУ. Остаточне рішення про добровільну участь ухвалив після участі у похованні військовослужбовця 2-го окремого батальйону спеціального призначення «Донбас» НГУ із позивним «Матвій». Пройшов підготовку у навчальному центрі с. Нові Петрівці, Київська область (в/ч 3077), після чого обійняв посаду заступника командира роти охорони батальйону «Донбас». Приймав участь в боях за м.Лисичанськ, м.Попасна, м.Іловайськ.

Під час боїв за звільнення Іловайська потрапив в оточення разом зі зведеною групою військовослужбовців різних підрозділів, що перейшла під його командування. Приймав участь у перемовинах з представниками російських окупаційних військ щодо виходу українських частин з оточення через «зелений коридор», де згодом останні потрапили у засідку. Як справжній офіцер, командир, зробив усе для звільнення підлеглих, а сам опинився у полоні незаконних збройних формувань терористичної організації «ДНР».

У полоні провів 189 днів – весь час просидів у підвалі колишнього управління СБУ у Донецькій області, разом із іншими українськими воїнами. За його спогадами, записаними дослідниками у ході проекту «Усна історія російсько-української війни» та представниками ЗМІ, представники «ДНР» готували йому особисто два сценарії майбутнього – т.зв. «народний суд» і 20 років в'язниці або служба у «показовому підрозділі». Тімур Книш згадує, що у полоні українцям допомагали вижити єдність, відчуття побратимства та народні пісні.

Був звільнений у рамках обміну полоненими відповідно до Мінських домовленостей, а саме 21 лютого 2015 року (всього тоді було звільнено 139 українських заручників). Пройшовши не тривалу реабілітацію, Тімур Книш знову долучився до лав Національної гвардії та був відраджений для проходження служби у зоні бойових дій (сектор «М»). Сукупно він провів на фронті близько 25 місяців. Після демобілізації пройшов конкурс на посаду головного спеціаліста Східного міжрегіонального відділу Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції по Запорізькій області.

Активна громадянська позиція, високий службовий професіоналізм, бойовий досвід, авторитет серед ветеранської спільноти сприяли тому, що Тімура Книша було обрано секретарем Запорізької обласної консультативної ради учасників Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, а також включено до складу Центру допомоги учасникам Антитерористичної операції при Запорізькій облдержадміністрації. На цих посадах він докладає зусиль для вирішення актуальних питань соціального захисту ветеранів війни – учасників АТО/ООС, а також представництва їх інтересів в органах центральної та місцевої влади. Тімур Книш є учасником документальних проєктів «Поеднані: Південці у війні за Україну» (серія відеосюжетів, створена за підтримки Міністерства молоді та спорту України), «Усна історія російсько-української війни» (спільний проєкт Українського інституту національної пам'яті, історичного факультету Запорізького національного університету, департаменту культури, туризму, релігій та національностей Запорізької обласної державної адміністрації), «Майдан: усна історія» (проєкт Українського інституту національної пам'яті); має державні, регіональні та громадські нагороди.

Микола Тюркеджи («Нікас») – житель міста Бердянська, учасник Революції Гідності, член Бердянської самооборони, приватний підприємець, меценат.

Микола Тюркеджи («Нікас») – житель міста Бердянська, учасник Революції Гідності, член Бердянської самооборони, приватний підприємець, меценат.

Починаючи з травня 2014 року активно допомагав офіційним і добровольчим підрозділам, що виконували бойові завдання з відсічі окупантам на території проведення АТО. У серпні 2014 року долучився до лав добровольчого підрозділу «Карпатська Січ» (окрема зведена штурмова рота, що взаємодіяла з 93-ю ОМБр ЗСУ, а згодом увійшла до її складу у вигляді двох рот). Відтоді поєднував гуманітарні поїздки до зони бойових дій із короткотерміновими бойовими чергуваннями на позиціях «Карпатської

Січі». Як професійний будівельник, велику увагу приділяв створенню комфортних і безпечних умов перебування особового складу «Карпатської Січі» на бойових позиціях. Останні розташовувалися на околицях селища Піски Ясинуватського району Донецької області – вони перебували у безпосередній близькості до території Донецького аеропорту, за який у 2014-2015 роках точилися безперервні бої, учасники яких з української сторони проявили надзвичайну мужність, професіоналізм і приклад незламності наших Збройних сил.

Відповідальне ставлення Миколи Тюркеджи до виконання поставлених завдань, а також авторитет серед бойових побратимів сприяли тому, що його було введено до керівного складу Всеукраїнської спілки ветеранів АТО «Легіон Свободи» (кістяк спілки становлять ветерани добровольчого підрозділу «Карпатська Січ»). Від 2017 року Микола Тюркеджи входить також до організаційних комітетів з проведення масових заходів за участі ветеранів АТО/ООС у Холодному Яр та Києві до Дня захисника України.

Набутий досвід Микола Тюркеджи систематично передає підростаючому поколінню, долучаючись до заходів національно-патріотичного виховання. Такими є уроки мужності, зустрічі зі студентами, організація документальних виставок з історії національно-визвольної боротьби українського народу. Крім того, з серпня 2016 року він є співорганізатором Всеукраїнського військово-патріотичного табору «Простір Сокола ім.Мирослава Мисли», що проходить щороку на березі Азовського моря для молоді віком 14-21 рік. Власним коштом він встановив пам'ятник загиблому в АТО земляку – добровольцю батальйону «Айдар» Володимирі Зюзю. У 2018 році Микола Тюркеджи виступив меценатом і співзасновником Алеї Героїв Невесної Сотні у місті Бердянську, що розташована неподалік центру міста. Має державні та громадські нагороди.

Ілля Волошин («Нога») – житель міста Запоріжжя, доброволець батальйону особливого призначення «Січ» ГУ МВС України у м.Києві, згодом – окремої штурмової роти «Карпатська Січ», інвалід війни III-ї групи, студент, приватний підприємець. До початку російсько-української війни займався громадською діяльністю (входить до керівництва молодіжної ВГО «Сокил Свободи»), був приватним підприємцем, вступив до університету.

У червні 2014 року добровольцем долучився до батальйону особливого призначення «Січ», де пройшов спеціальну підготовку та згодом відбув у відрядження до зони проведення АТО. Брав участь у заходах пов'язаних зі звільненням Слов'янська та Курахового. У 2016 році за власним бажанням був переведений у 93-ю

Ілля Волошин («Нога») – житель міста Запоріжжя, доброволець батальйону особливого призначення «Січ» ГУ МВС України у м. Києві, згодом – окремої штурмової роти «Карпатська Січ», інвалід війни III-ї групи, студент, приватний підприємець.

ОМБР ЗСУ, де поповнив лави окремої зведеної штурмової роти «Карпатська Січ». Саме там проходив службу до моменту демобілізації у 2017 році, викликаного погіршенням стану здоров'я після отриманих у бойових зіткненнях поранень. У складі штурмової роти «Карпатська Січ» здійснював патрулювання околиць селища Піски, що межує з Донецьким аеропортом. У нагоді стали навички, отримані ним під час підготовки у батальйоні «Січ» від інструкторів з великим професійним досвідом здійснення антитерористичних і контрдиверсійних заходів. Після демобілізації Ілля Волошин поновив навчання в університеті, але перед ним постало питання самореалізації у майбутньому. Саме тоді зародилася ідея створення нового власного бізнесу у Запоріжжі, для чого потрібні були відповідні знання та фінансові ресурси (стартовий капітал). Він звернувся за консультацією до спеціалістів Східного міжрегіонального відділу державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції по Запорізькій області, які посприяли навчанню Іллі Волошина у бізнес-інкубаторі економічного факультету Запорізького національного університету, а згодом – його участі у грантовій програмі «Німецького державного банку розвитку KfW» для осіб, постраждалих від бойових дій. Успішно завершивши навчання Ілля Волошин отримав грант 15000 гривень на закупівлю обладнання для вирощування зеленів та овочів за технологією гідропоніки. Три місяці плідної роботи дозволили ветерану-підприємцю вийти на беззбитковий рівень, а також створити два робочих місця для власного батька та бойового побратима по підрозділах «Січ» і «Карпатська Січ» Ігора Ріхтера «Бублика» (теж інвалід війни III групи). Таким чином він досягнув не лише економічного, але й соціального результату; продемонстрував, що ветеран АТО є від-

повідальним за власну долю та долю власної країни, готовий її захищати та розбудовувати в ім'я майбутнього. Історія «ветеранського» бізнесу Іллі Волошина викликала великий резонанс у суспільстві, свідченням чому є численні публікації у місцевих запорізьких і національних засобах масової інформації. Стисло розглянувши історії запорізьких воїнів-добровольців зазначимо, що вони стали наочним свідченням позитивного образу героїв-захисників своєї держави. Кожен із них до війни мав великий життєвий досвід, власну справу, що приносила стабільний дохід, особисті перспективи. Але всі троє у скрутний для країни час без роздумів стали на захисту своєї землі, країни, держави. На фронті їм став у нагоді цивільний досвід громадської, професійної, підприємницької діяльності. І навпаки – після фронту набуті військові навички та відчуття побратимства і відповідальності стали опорою для подальшого особистого і особистісного розвитку.

Джерела та література:

1. «Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки). Випуск 4» [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/ebook/usna-istoriya-rosiisko-ukrainskoi-viini-2014-2018-roki-vipusk-4>
2. Життя «на підвалі». Українці розповіли про жахи, пережиті в полоні ДНР-ЛНР [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/publications/zhitja-na-pidvali-ukrajintsi-rozpovili-pro-zhahi-perezhti-v-poloniterroristiv-76289.html>
3. Представник Служби У Запорізькій області розповів про свій шлях в АТО [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/predstavnyk-služby-u-zaporizkij-oblasti-rozpoviv-pro-svij-shlyah-v-ato.html>
4. «Тоді була велика загроза оточення Донецька і взагалі припинення АТО» – боець «Хорс» про Іловайськ [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27214240.html>
5. Представник Служби став учасником Всеукраїнської акції «Поєднати» [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/predstavnyk-služby-stav-uchasnykom-vseukrainskoi-aktsii-poiednani.html>
6. У Мелітополі науковці та практики обговорюють соціально-психологічну реабілітацію осіб з травмами війни [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/top-novyny/u-melitopoli-naukovtsi-ta-praktyky-obhovoriut-sotsial-no-psykholohichnu-reabilitatsiiu-osib-z-travmami-vi-ni.html>
7. Про створення обласної консультативної ради учасників Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил при облдержадміністрації, затвердження її складу та Положення про неї [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000102/102146.pdf
8. Бердянськ бере активну участь у благодійному телемарафоні [електронний ресурс] – Режим доступу: https://bmr.gov.ua/index.php?id=800000125&tx_news_pi1%5Bnews%5D=10330&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=35ed2cc6d8445b1199c25771ea077a2
9. У Бердянську вшанували пам'ять жертв політичних репресій [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.brd24.com/news/a-65960.html>
10. Запорізька область відзначає День українського добровольця [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/zaporizka-oblast-vidznachaje-den-ukrajinskoho-dobrovolsya.html>
11. Бердянські ветерани та волонтери АТО єднають зусилля [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/berdyanski-veterany-ta-volontery-ato-jednayu-zusylyya.html>
12. Ветеранський бізнес: історія запорізького добровольця [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/veterans-kyu-biznes-istoriia-zaporiz-koho-dobrovol-tsia.html>

УДК П 94 (477)

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ (Ірпінь)

ВІДОБРАЖЕННЯ ГЕРОЇЗМУ І ТРАГЕДІЇ ІРПІНСЬКИХ УЧАСНИКІВ АТО В ЕКСПОЗИЦІЇ ІРПІНСЬКОГО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Анотація. Відображено формування експозиції «Герої нашого часу» в Ірпінському історико-краєзнавчому музеї. Вказано основні ідеї, які має розкрити музейний працівник під час проведення екскурсії. Названо експонати, на які екскурсовод повинен обов'язково звернути увагу екскурсантів. Експозиція показує участь жителів Ірпінського краю в захисті Незалежності України і сприяє формуванню патріотичних почуттів. Актуальність експозиції полягає в тому, що вона розкриває надзвичайно гостру проблему сучасної України – нинішню боротьбу за збереження суверенітету.

Ключові слова: захист незалежності України, АТО, «Герої нашого часу», Микола Личак, Олександр Давидчук, Ільгар Багіров, Василь Пелиш, Юрій Калінін, Іван Різник, Тетяна Федорова, Ірпінський історико-краєзнавчий музей, агресія Росії.

В Ірпінському історико-краєзнавчому музеї збір матеріалів про земляків, які захищали Україну на Донбасі розпочався влітку 2014 року, коли на площі перед міськрадою відбулася панарида і прощання з останками ірпінців Олександра Давидчука і Миколи Личака. Першими експонатами стали світлини полеглих героїв і церемонії прощання. Потім було додано публікації в газетах «Народна армія» та «Ірпінський вісник». З цих матеріалів скомпоновано виставку «Герої нашого часу». На афіші виставки – звернення до відвідувачів: «Вони віддали життя, щоб Україна була єдиною та незалежною. А що зробив для України ти?» Волонтери передали для виставки привезені із зони АТО рештки зброї і військового спорядження та інші речі. 17 жовтня 2015 року в Ірпені на вулиці Котляревського було урочисто відкрито Алею Героїв АТО. Пам'ятки освятив Патріарх Київський і всієї Руси – України, Предстоятель Української православної церкви Філарет. На Алеї, зокрема, розміщено виготовлені із стійких щодо негоди матеріалів плакати з світлинами та стислими життєписами покійних захисників України. Зменшені копії цих плакатів (формат А-3) передано в музей.

Виставку перетворено на розділ постійної експозиції «Герої нашого часу». Вона розміщена в трьох пристінних вітринах, кожна з яких складається з вертикальної і горизонтальної частин, четвертої вертикальної вітрини і двох горизонтальних. У вертикальних частинах трьох вітрин експонуються копії плакатів з Алеї Героїв

АТО. Також тут представлено світлини прощання з полеглими героями. За Україну на Донбасі загинули полковник Олександр Гуменюк, засновник і командир 11-го батальйону територіальної оборони «Київська Русь», підполковник групи «Альфа» СБУ Ігор Горбунко, капітани Ільгар Багіров і Сергій Шкарівський, старшина Максим Ридзанич, солдати Олександр Давидчук, Микола Личак, Володимир Ринку, Владислав Стрюков, Олександр Старов, В'ячеслав Кірічек, Олександр Єрощенко, Василь фіцкалінець, Василь Панасенко та Ігор Халазій.

Біографії героїв дозволяють екскурсоводу висвітлити причини і характер українсько-російської війни. Наприклад, Микола Личак і Олександр Давидчук замолоду в складі радянської армії мусили воювати в Афганістані. Личак був контужений, але повернувся додому живий. Коли розпочалася російська агресія на Донбасі ці чоловіки згадали, як гинули недосвідчені їхні однолітки в Афганістані і сказали, що вони, які мають досвід ведення бойових дій, не мають права сидіти дома. Вони розуміли, що Росія хоче поповнити свою армію українськими солдатами для продовження загарбницьких воєн. Микола Личак і Олександр Давидчук не хотіли, щоб їхні діти проливали кров в якому –небудь новому Афганістані для задоволення імперських амбіцій кремлівських можновладців. Личак і Давидчук повезли гуманітарну допомогу батальйону «Айдар» і залишилися в цьому підрозділі. Під час проведення розвідки розвідувальна група в складі якої перебували Олександр Давидчук і

Книги і грамота в експозиції.

Основна частина експозиції Герої нашого часу.

Фрагмент експозиції з картиною

Микола Личак, потрапили під ворожий мінометний обстріл. Ірпінці загинули. Капітан Ільгар Салехович Багіров – азербайджанець. Але він громадянин України. Добровільно пішов захищати Україну. Він розумів, що захищаючи Україну, водночас захищає Азербайджан. Адже, якщо Росія загарбає Україну, то потім завоює і Азербайджан. Нині Україна захищає не лише свою незалежність, але й незалежність інших колишніх республік СРСР, та й весь демократичний світ. Капітан Багіров (позивний «Балу») командував блокпостом на трасі, що зв'язує Ростов-на-Дону з Дебальцевим, і відзначався відчайдушною хоробрістю та вій-

ськовою кмітливістю. 1 вересня 2014 року під час розвідки між Дебальцевим і Фащівкою стався бій з російськими окупантами. Ільгар Багіров, щоб не потрапити в полон, підірвав себе і ворогів гранатою. Був похований невідомими на місці бою. Згодом вдалося знайти місце поховання. Останки Багірова перепоховали 27 листопада 2014 року в Ірпені. Блокпост, яким командував капітан Ільгар Багіров, на його честь називають «блокпост Балу».

В експозиції привертає увагу розбитий мінометним осколком мобільний телефон українського бійця Юрія Калініна (позивний «Шрек»). Можливо, мобільник, зупинивши осколок врятував «Шреку» життя.

Фрагменти снарядів російських реактивних установок залпового вогню «Град» і «Ураган» унаочнюють розповідь екскурсовода про обстріли загарбниками українців. Контейнер протитанкового реактивного комплексу та контейнери гранатометів – це зразки зброї, якою українці підбивають російські танки і зупиняють навалу. Про запеклість боїв також свідчать шоломофон українського танкіста, який обгорів у підбитому танку і бронежилет, знятий з убитого сепаратиста.

Емоційно підсилюють експозицію твори мистецтва. Ірпінський художник Іван Різник подарував музею картину «Русский мир». Він зобразив відомий із ЗМІ жахливий випадок. Учасник Євромай-

дану Василь Пелиш добровільно пішов на Донбас захищати Батьківщину. Він був поранений і потрапив у полон. Вороги зірвали з нього одяг і, побачивши татуювання «Слава Україні», відрубали пораненому руку. Саме цю мить зобразив художник. Українського солдата тримають двоє бандитів, один із яких бурят (що він робить в Україні?). Сокирою замахнувся здоровенний бородатий чеченець із пов'язкою «ДНР» (денеєрівець знайшовся!). А позаду стоять «зелені чоловічки» - російські солдати, оскільки агресія Росії спричинила подібні страхітливі злочини.

Терикон і шахта на картині свідчать, що це відбувається на Донбасі. Далі - будівля з написом «Военторг», перед якою стоять танки, БТРи і реактивні установки залпового вогню. Митець викриває лицемірство російського президента Путіна, який заявив, що російських військ на Донбасі немає, а камуфляж, мовляв, можна купити в будь-якій крамниці «Военторгу». Камуфляж – можна, але танки, БТРи, «Гради» і «Урагани» в крамниці не купиш. А позаду – позолочені куполи церкви. Це символ Московського патріархату, який, по суті, освячує агресивну війну Росії. Зверху полотнище з написом «Русский мир». Іван Антонович показав однією картиною, що таке «руський мир», який прийшов в Україну. Заслужений майстер народної творчості України Тетяна Федорова витинанкою «А коники слухають» нагадує, що Збройні Сили України є

спадкоємцями звитяг українського козацтва. Завершують експозицію «Герої нашого часу» підручники колишнього ірпінського військкома, полковника у відставці Валерія Хромченка, який родом із Одеської області, «Вогнева підготовка» (у співавторстві з А.Яфонкіним і М.Івануцею) і «Цивільна оборона», а також грамота за підписами міського голови В. Карлюка, голови міської Ради учасників АТО А. Головешка і голови ГО «КРІТ» Д. Бондаря, якою нагороджено колектив Ірпінського історико-краєзнавчого музею за допомогу бойовим підрозділам у зоні АТО. Книжки були надруковані ще до війни. До полковника Хромченка поставились, як до дивака. Адже Україна воювати не збирається. І зброї нам не треба. А коли почалися бойові дії, то кинулися до підручників полковника Валерія Хромченка. Виявилось, що рацію має він, а не пацифісти. Маленький колектив музею із своїх скромних зарплат купував продукти для наших бійців. Спільно з ірпінськими митцями створено експозицію «Герої нашого часу», яка розкриває цілі учасників українсько-російської війни, показує її характер і сприяє формуванню патріотичних почуттів у відвідувачів музею.

Джерела та література:

1. Постійна експозиція «Герої нашого часу».

Фрагменти снарядів реактивних установок залпового вогню «Град» і «Ураган».

УДК 351.746/1 : 355.1-053.18

Олександра ЗАРУБА,
Леся ШИДЕНКО (Київ)

МАТИРОЛОГ ВТРАТ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ХОДІ АТО ТА УВІЧНЕННЯ ПОДВИГУ ГЕРОЇВ У ВИСТАВАХ, ВИСТАВКАХ, ЕКСПОЗИЦІЯХ

Анотація. У статті наведені приклади героїки співробітників Служби безпеки України у ході протистояння на Донбасі та узагальнені заходи, які проводяться в підрозділах (навчальних закладах) СБУ для увічнення подвигу Героїв у виставах, виставах, експозиціях та інших меморіальних заходах.

Ключові слова: Служба безпеки України, втрати на Донбасі, антитерористична операція, тероризм, вистава-реквієм, альманах, виставка картин, меморіальна дошка.

За період непроголошеної війни на Донбасі Служба безпеки України втратила 27 своїх співробітників; 128 були травмовані та отримали поранення; 35 дітей залишилися напівсиротами. Подвиги та ратний шлях Героїв, що загинули у протистоянні на Донбасі, слугують прикладом для нових поколінь курсантів Національної академії Служби безпеки України і увічнені в літературних творах, картинах, меморіальних виставах і інших заходах.

13 квітня 2014 року під час виконання бойового завдання група спецпризначенців, яка направлялася для звільнення від російських терористів адміністративних будівель м. Слов'янськ Донецької області, потрапила у засідку. У стрімкому запеклому бою капітан Геннадій Біліченко, отримавши смертельне поранення, продовжував вести вогонь та прикривати своїх товаришів. Загинув на місці бою. Капітан Геннадій Біліченко відкрив мартиролог співробітників Служби безпеки України, які віддали своє життя у збройному протистоянні російській агресії на Донбасі.

5 травня 2014 року група до складу якої входив полковник Олександр Аніщенко та його бойові побратими із ЦСО «А» СБУ, МВС і ЗС України на двох БТР вирушила в напрямку м. Слов'янська для проведення розвідки та вогневого прикриття військових, що готувалися повернути під контроль української влади захоплене терористами місто. Біля селища Семенівка група потрапила в засідку. Коли один із БТРів підбили, Олександр разом із товаришами зайняв кругову оборону, прикриваючи евакуацію поранених. Він загинув від прямого влучення пострілу з гранатомета терористів під час нерівного бою, де 25 спецпризначенців протистояли більш як сотні бойовиків. Ім'ям О. Аніщенка названий один

із навчальних підрозділів Національної академії СБ України. Разом із ним віддали своє життя за Батьківщину ще троє українських військових. Одним з них був майор Руслан Лукевський. Свідомо обравши почесну й відповідальну професію Захисника України, він 14 років свого життя присвятив службі в Центрі спеціальних операцій «А» Служби безпеки України. У його професійній біографії участь у миротворчих операціях в Іраку, визволення українських моряків із полону сомалійських піратів, численні затримання озброєних злочинців та терористів. Руслан був майстром спорту з боксу, рукопашного бою та кульової стрільби, відмінним парашутистом. У травні 2014 року мав виступати у міжнародних змаганнях у США, та долю вирішила воля куля.

У середині червня 2014 року підполковник Володимир Шкіра виїхав у службове відрядження до району проведення антитерористичної операції для виконання важливого завдання – встановлення спеціальної апаратури для фіксації фактів порушення терористами досягнутих домовленостей про припинення вогню. Саме в ці дні з ініціативи української сторони були зупинені бойові дії, що тривали, за звільнення від бойовиків м. Слов'янська.

24 червня близько 17.00 Володимир знаходився на борту вертольота MI-8 після успішного завершення робіт із монтажу апаратури біля українського блокпосту №6 на горі Карачун поблизу Слов'янська. Майже відразу після зльоту у гвинтокрил влучила ракета із зенітно-ракетного комплексу терористів. Підполковник Шкіра В.В. загинув разом із співробітниками СБУ підполковником Ігорем Горбенком, капітаном Олександром Петрищук та старшим прапорщиком Марком Шпаком, 2 бійцями ЗС України та 3 членами екіпажу. Відповіддю на їх смерть, що наочно продемонструвала усьому світові всю зухвалість проросійських бойовиків, стало звільнення Слов'янська – 5 липня 2014 року над містом знову замайорів український прапор.

У перші ж дні російської агресії на Донбасі капітан Віктор Мандзик подав клопотання про направлення до району АТО, куди згодом виїхав у складі оперативної групи. Віктор Мандзик трагічно загинув у м. Волноваха Донецької облас-

ті 21 березня 2015 року, у смертельному протистоянні з організованим злочинним угрупованням, яке займалося незаконним переміщенням товарів через лінію розмежування, розбійними нападами на місцевих мешканців. Один з бандитів убив офіцера СБУ пострілом у голову. Вшановуючи пам'ять відважного воїна, у 2015 році іменем капітана Віктора Мандзика названо потік слухачів Національної академії СБУ. Меморіальні дошки також встановлено у Волновасі та Луцьку. На честь Героя, титулованого майстра спорту України з боксу та КМС України з кікбоксингу, з 2017 року проводиться міжнародний турнір з боксу за участі молодіжних збірних команд України та Польщі.

З початку Революції Гідності Андрій Галущенко (позивний «Ендрю») був заступником сотника 3 Сотні Самооборони Майдану, членом Першого резервного батальйону Національної гвардії України, займався волонтерством у районі АТО, а згодом став позаштатним співробітником СБУ. Як волонтер евакуював з під обстрілів більше 1000 мирних жителів Дебальцевого, Волновахи, Світлодарська. 2 вересня 2015 року під час проведення оперативно-розшукових заходів у Луганській області на зведену мобільну групу з протидії незаконному переміщенню товарів через лінію розмежування, до складу якої входив Андрій Галущенко, було скоєно напад. Автомобіль Андрія підірвався на закладеній на шляху міні, після чого зловмисники кинули гранати та обстріляли машину із гранатомета. Ендрю загинув на місці. Курс студентів Інституту інформаційної безпеки НА СБУ набору 2015 року названо на честь Андрія Галущенко. Меморіальну дошку на честь Героя відкрили на фасаді школи в селі Кожанка на Київщині та у Київському військовому ліцеї імені Івана Богуна, де навчався Ендрю.

У професійній біографії Андрія Кузьменка – сотні бойових операцій із фізичного захоплення особливо небезпечних злочинців та припинення тяжких злочинів. Двічі він брав участь у миротворчих місіях у Республіці Ірак. Як досвідчений офіцер, Кузьменко одним із перших був направлений до району проведення АТО. Проте загинув Андрій Кузьменко у Києві під час спецоперації зі знешкодження терористичного угруповання. Він першим зайшов у квартиру, де переховувались зловмисники. Один із членів ДРГ відкрив вогонь по оперативниках. Офіцер ціною власного життя врятував маленького семирічного хлопчика, батько якого приєднався до диверсійно-розвідувальної групи, що готувала терористичні акти у Києві, Харкові та інших українських містах. Важкопоранений Андрій Кузьменко помер у лікарні. Першому курсу Національної академії СБУ набору 2017 року присвоєно ім'я полковника Кузьменка.

Олександр Хараберюш – один із найефективніших контррозвідників СБУ, доктор юридичних наук, автор науково-практичних публікацій, кандидат у майстри спорту з кікбоксингу. До війни на сході основним напрямом діяльності Олександра Хараберюша була боротьба з нелегальною міграцією. Але з 2014 року всі контррозвідувальні сили УСБУ в Донецькій області були спрямовані на протидію спецслужбам РФ та боротьбу з сепаратистами. Протягом трьох років проведення АТО під керівництвом Олександра підрозділом контррозвідки здійснено понад 120 затримань членів терористичних угруповань і диверсійно-розвідувальних груп. 31 березня 2017 року о 8:30 ранку в центрі Маріуполя відбувся теракт. Терористи підірвали автомобіль Олександра Хараберюша, встановивши під водійське крісло радіокеровану магнітну міну. Він загинув на місці. На його честь названо I курс курсантів набору 2018 року Національної академії Служби безпеки України. Загиблому контррозвіднику СБУ також присвоєно звання «Почесний громадянин міста Маріуполя».

Так само внаслідок теракту під Костянтинівкою на Донеччині 27 червня 2017 року загинув полковник Юрій Возний. Його автомобіль було підірвано вибуховим пристроєм. Юрій Возний розпочинав свою військову кар'єру в УСБУ в Житомирській області. Згодом його перевели до столиці, де він служив у Департаменті захисту національної державності СБУ та Головному управлінні по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ. Протягом багатьох років Юрій ефективно протидіяв наркобізнесу в Україні. З початком російської агресії неодноразово відряджався для виконання завдань у район проведення АТО. Завдяки професіоналізму та багаторічному досвіду у 2017-му році він очолив відділ в Департаменті контррозвідки СБУ.

У Національній академії Служби безпеки України регулярно проводять меморіальні заходи на честь загиблих героїв, які мають величезне виховне значення. Для широкого загалу відбулася презентація прозово-поетичної збірки «З Батьківщиною в серці» за участі родин загиблих співробітників СБУ та письменниці Галини Тарасюк. В основі художньо-публіцистичного альманаху – твори переможців однойменного відкритого літературного конкурсу. До книги увійшли понад сто поетичних і прозових робіт студентів та курсантів НА СБУ, співробітників і членів їх сімей, а також вихованців Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Унікальності та особливої значимості художній збірці додали поезії рідних та друзів Героїв СБУ, які віддали життя під час проведення АТО. Під час заходу родичі Героїв та молодь Академії декламували проникливі вірші. Зокрема, з уст мате-

рі позаштатного співробітника Служби безпеки України «Ендрю» Зої Галущенко та матері дружини полковника Андрія Кузьменка Олени Сидоренко лунали власні вірші зі збірки, які до сліз зворушили курсантів.

З метою увічнення пам'яті співробітників СБУ, які загинули під час виконання військового обов'язку в районі проведення АТО/ООС за 2017-2018 роки проведено покази вистави-реквієму «Війна без строку...» та презентовано виставку картин «Невидима варта» в 24 містах України, які відвідали більше 15000 осіб, зібрано більше 1 050 000 грн. коштів, які були передані до військових шпиталів.

Заходи, присвячені Героям, здійснені також про підтримку родин загиблих співробітників СБУ. Створення фільмів «Пам'ятаємо» та вистави-реквієму про подвиги воїнів Служби, встановлення пам'ятних знаків та стел на місцях загибелі, у підрозділах СБУ та Академії, присвоєння імен Героїв навчальним курсам НА СБУ, вулицям та школам у їх рідних містах і селах — це лише частина проектів із вшанування пам'яті учасників антитерористичної операції, реалізованих Службою безпеки України та її навчальними закладами.

Відзнаки співробітників СБУ за час проведення АТО та ООС (посмертно):

- двом було присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» — державна нагорода України, найвищий ступінь відзнаки в Україні, за здійснення визначного геройського вчинку або визначного трудового досягнення;

- вісім отримали орден Богдана Хмельницького III ступеня — державна нагорода України за особливі заслуги в захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки України;

- двоє нагороджені орденом «За мужність» I ступеня, п'ятеро — III ступеня — державна нагорода України, яка надається для відзначення військовослужбовців за особисті мужність і героїзм, виявлені при рятуванні людей, матеріальних цінностей під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у боротьбі зі злочинністю, а також в інших випадках при виконанні військового, службового, громадянського обов'язку в умовах, пов'язаних з ризиком для життя;

- троє нагороджені орденом «Народний Герой України» — українська недержавна нагорода за видатні заслуги в обороні незалежності України;

- восьми навчальним підрозділам Національної академії Служби безпеки України присвоєно імена загиблих Героїв СБУ.

Приймаючи участь у Всеукраїнській конференції «День Гідності. Вшануй», яка відбулася в колонній залі Київської міської державної адміністрації проректор НА СБУ Віктор Макаренко наголо-

сив, що національно-патріотичне виховання у Службі безпеки України та підготовка фахівців, відданих справі забезпечення безпеки України сьогодні є одним із пріоритетних напрямів діяльності: «Вагомим результатом нашої національно-патріотичної роботи стало те, що на початку неоголошеної війни у 2014 році близько сорока курсантів подали рапорти з проханням відрядити їх в район проведення АТО. Це була патріотична позиція справжніх захисників України».

УДК 355.484

Ярема КВАСНЮК (Івано-Франківськ)

УРОДЖЕНЦІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ - ОБОРОНЦІ ДОНЕЦЬКОГО АЕРОПОРТУ

Анотація. Стаття написана з метою вшанувати пам'ят наших краян — уродженців Івано-Франківщини, які відстоюючи незалежність і територіальну цілісність України, зі зброєю в руках мужньо боронили Донецький аеропорт. Актуальність статті полягає в тому, що громадяни нашої держави мають знати свої героїв, жодне з імен воїнів — захисників України від збройної агресії не повинно залишитися поза увагою чи забутим.

Ключові слова: антитерористична операція, Донецький аеропорт, вшанування пам'яті, учасник АТО.

Чуть більше п'яти років відділяє нас від дня завершення оборони Донецького аеропорту українськими військовими. 242 дні наші бійці протистояли проросійським сепаратистам та мужньо відстоювали незалежність України. Українські військові зробили те, що здавалося, звичайним людям не під силу. Їх відвага та патріотизм навіть закарбувалися у пам'яті українців, а самі бійці з того часу отримали горде звання «кіборгів».

Військові дії поблизу Донецького аеропорту розпочалися 26 травня 2014 року. Вночі близько 3:00 на територію аеропорту вдерлись 80 бойовиків так званої «ДНР», до яких згодом приєдналися і чеченські військові із загонів Кадирова. Вони вимагали виведення українських військових з території аеропорту.

Близько 11:00 був здійснений перший постріл українським військовим, коли один з кадрирівців намагався з зенітно-ракетного комплексу підбити український винищувач, що пролітав на малій висоті. З цього моменту й розпочалися бої за аеропорт.

Після бою 26 травня 2014 року, довгий час ситуація довкола аеропорту залишалася відносно спокійною. Але вже після укладення Мінських угод у вересні 2014 розпочалися важкі бої. Здобуття аеропорту для терористів стало ідеєю фікс. Сепаратистів підтримували російські кадрові військові, найманці, чеченці-кадриривці. Україні допомагали захищати летовище білоруси і грузини.

Терористи регулярно штурмували аеропорт, проте українські військові їх відбивали. Наприкінці вересня 2014 наших військових, що захищали аеропорт, стали називати «кіборгами». Вперше таке ім'я прозвучало від одного з сепаратистів, який намагався пояснити, чому бо-

йовики не зможуть зломити опір українців

З українського боку до оборони аеропорту в різний час залучалися військовослужбовці 3-го полку спеціального призначення, майже всі десантні бригади Збройних Сил України та низка добровольчих батальйонів. Прилегли селище Піски та аеропорт також обороняли піхотинці, артилеристи і танкісти 93-ї механізованої бригади, танкісти 1-ї танкової бригади та підрозділи батальйону МВС «Дніпро-1», які теж виконували бойові завдання на території аеропорту.

Взяти аеропорт терористи намагались усю осінь та грудень, особливо жорстокої бої тут почалися після Нового року. А 13 січня, після кількох місяців обстрілів, була зруйнована Диспетчерська вежа, де весь цей час майорів український прапор, яка стала символом оборони. У новому терміналі бої точилися за різні його поверхи — на фінальних етапах битви українські військові утримували перший поверх, а підвал та верхні поверхи контролювалися супротивником.

19 січня бойовики підірвали другий поверх нового терміналу аеропорту, а 20 січня 2015 року проросійські сили замінували будівлю і знищили її остаточно, бетонні перекриття і стеля у багатьох секціях обвалилися, ховаючи під собою українських захисників. Від будівлі залишився тільки каркас. Внаслідок вибухів загинуло більше 50 українських «кіборгів».

Після обвалу бетонних перекриттів трьох поверхів терміналу утримувати вже було нічого. 21 січня 2015 року вцілілі захисники вийшли з терміналу, проте багато поранених і контужених українських бійців потрапила до полону. Оборона терміналів аеропорту тривала 242 дні. За час боїв українська армія вибудувала оборону, створивши лінію укріплень навколо злітної смуги по периметру навколишніх сіл — у Пісках, Водяному, Опитному, біля вентиляційного стову шахти Бутівки.

Бої за Донецький аеропорт стали символом незламності та бойового духу українського війська.

За інформацією «Книги пам'яті полеглих за Україну» (<http://www.memorybook.org.ua>) за весь період перебування українських військових в донецькому аеропорту загинуло 100 осіб, а поранено — близько 440 [1].

Майор Ярослав Костишин.

Серед загиблих були серед них і наші країни: **Ярослав Мирославович Костишин**. Народився 19.06.1981 р. в Івано-Франківську, був кадровим офіцером, в армії з 1998 року. У 2002 році закінчив академію сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного за спеціальністю «автомобілі та автомобільне господарство». Офіцер з мобілізаційної роботи 649-го авіаційного складу ракетного озброєння і боєприпасів (зведений загін Повітряних Сил Збройних Сил України «дика качка»), підполковник (посмертно). У зоні бойових дій був командиром посту. Загинув 24 жовтня 2014 року від осколкового поранення під час обстрілу російськими збройними формуваннями в районі Донецького аеропорту біля м. Авдіївка під Донецьком. У 33-річного Ярослава залишилася дружина та двоє близнят. Похований в с. Томашівка Ярмолинецького району Хмельницької області. Указом Президента України №802/2014 від 27 листопада 2014 р. року, нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) і нагрудним знаком «За оборону Донецького аеропорту» (посмертно) [2, с.142-143; 3].

Володимир Іванович Байдюк з позивним «Морпех» - розвідник-кулеметник 74-го окремого розвідувального батальйону уродженець села Глибоке Богородчанського району (25.11.1989 р.). Підірвався на міні 21 листопада 2014 р. під час розвідки в районі аеропорту Донецька. Загинув у день народження матері, Встиг лише надісла-

Володимир Байдюк.

Могила Володимира Байдюка у рідному селі Глибоке Богородчанського району.

ти їй повідомлення зі словами «Мамо, вибач, що заставляю тебе хвилюватись. Я тебе люблю!» А за три дні йому мало виповнитися 25. Володимир пройшов Майдан, до Збройних Сил України був добровольцем ДУК «Правий сектор». У загиблого залишилася мати, мати, молодший брат. Указом Президента України №311/2015 від 4 червня 2015 року, нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) і нагрудним знаком «За оборону Донецького аеропорту» (посмертно) У вересні 2015 року на фасаді Глибоківської ЗОШ I-II ступенів на Богородчанщині відкрита меморіальна дошка загиблого. [2, с.8-9; 4; 5].

Микола Самак.

Микола Самак.

Почесна варта біля могили Миколи Самака в селі Баня-Березів Косівського району.

Микола Миколайович Самак (15.03.1992) із села Баня-Березів Косівського району. Потрапив у зону бойових дій в жовтні 2014-го. Був командиром відділення, стрільцем зенітно-ракетного взводу 3-го батальйону 80-ї окремої десантно-штурмової бригади. Загинув під час оборони аеропорту Донецька 19 січня 2015-го в 22 роки. Група, у складі якої був Микола, мала доставити до нового терміналу ДАПу зенітну установку для зачистки верхніх поверхів. Після вибуху та завалів у новому терміналі доля Миколи була невідомою. Через місяць його тіло вдалося вивезти з території аеропорту разом з тілами ще чотирьох бійців. Його поховали як невідомого героя в Дніпрі. Згодом впізнали за експертизою ДНК. Перепоховали Миколу Самака 10 липня 2016 року в рідному селі. Залишилися батьки та сестра. Указом Президента України №330/2016 від 11 серпня 2016 нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) і нагрудним знаком «За оборону Донецького аеропорту» (посмертно). [2, с.219-220; 6; 7].

Семанишин Григорій Петрович «Семен».

Семанишин Григорій Петрович («Семен»). Народився 29 листопада 1973 р. в м. Івано-Франківськ. Добровольчий Український Корпус, начальник штабу окремої тактичної групи імені Генерала Воловика, до того – активний учасник Революції Гідності. 18 січня 2016 року із групою повертався з завдання і підірвався на розтяжці. 22 січня 2016 р. 42-річного Григорія з почестями поховали у Меморіальному сквері

Меморіальна дошка Г. Семанишину на фасаді школи №5 в Івано-Франківську.

Франківська. Залишилася донька від першого шлюбу, дружина та син. В березні 2016 року на фасаді 5-ї школи в Івано-Франківську у якій навчався Григорій Семанишин встановили анотаційну дошку). [2, с.222-225; 8;].

Дмитро Ломей «Лом».

Дмитро Вікторович Ломей (02.02.1982) з позивним «Лом» загинув 22 лютого 2015-го під

Дружина Дмитра Ломея з дітьми біля меморіальної дошки в Тлумачі.

селищем Піски під час артилерійського обстрілу. Боець 5-го окремого батальйону ДУК «Правий сектор», родом із села Цуцилів Надвірнянського району. Пішов на війну потай від родини, вдома сказав, що на заробітках. Та згодом, розмовляючи з чоловіком по телефону, дружина почула вибухи. Від влучення снаряду завалилась стіна, загинули двоє бійців, ще п'ятеро були поранені. Дмитру було 33 роки. Вдома залишилося двоє дітей трьох і п'яти років. Похований в с. Чукалівка Тисменицького району Івано-Франківської області на Алеї Слави центрального міського кладовища. 18 лютого 2016 року в Тлумачській школі-інтернаті відкрили меморіальну дошку на честь випускника школи Дмитра Ломея. [2, с.166-167; 9; 10].

Степан Стефурак.

Степан Степанович Стефурак (04.08.1995), 19-річний студент із села Топорівці Городенківського району. Боець на псевдо «24-й» 5-го окремого батальйону ДУКУ, був одним з наймолодших у ДУКУ. 22 вересня 2014 року машина, на якій вони їхали у розвідку до селища Піски (Ясинуватський район Донецької області) під Донецьком потрапила під обстріл. Вони з'їхали з дороги в поле, але там машина підірвалася на міні, від вибуху Степан загинув. Похований у рідному селі Топорівці. Залишилася мама та троє братів. Нагороджений нагрудним знаком «За оборону Донецького аеропорту» (посмертно). Указом №26 від 16 грудня 2017 року нагороджений відзнакою «Народний Герой України» (посмертно) [2, с.237-239; 3;].

Статистики про те скільки хлопців з Прикарпаття взяли участь у боях за аеропорт, немає. Адже бригади часто змінювали одна одну в ході ротаций.

Це і 95,79.80,81 десантно-штурмові бригади, добровольчі підрозділи «Правого сектору», ОУН та інші. Серед тих, хто вийшов живим з тієї кривавої м'ясорубки, були:

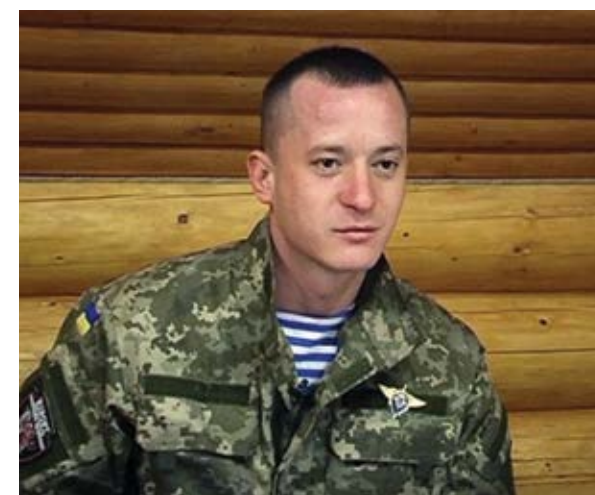
Кулеметник третього батальйону 80-ї аеромобільної бригади калушанин **Станіслав Володимирович Стовбан** на фронті з листопада 2014 р. Пережив не тільки пекло Донецького аеропорту, але і полон, не було шансів вижити після того, як на нього впали уламки підірваного терміналу. Але він вижив всупереч травмі, несумісній із життям, і колосальній втраті крові. Його і ще вісьмох українських військових обміняли на дев'ятох затрима-

Кіборг з Калуша Станіслав Стовбан під час лікування у військовому госпіталі.

них бойовиків. Лікарі центрального клінічного військового шпиталю у Києві зробили неможливе і Станіслав став на ноги, не тільки почав ходити, але і повернувся на військову службу.

За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі під час російсько-української війни Указом Президента України від 8.06.2015 р. нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня (8.6.2015) [12; 13].

Оборонець Донецького аеропорту Василь Кузьмин з Коломиї.

Серед тих хто був в епіцентрі того пекла і кому вдалося вийти звідти живим був також коломиянин **Василь Кузьмин**. До АТО чоловік працював начальником служби охорони в одному з су-

пермаркетів в Коломиї. На Схід разом з братом пішов добровільно не чекаючи повістки. Потрапив до 80 аеромобільної бригади. У серпні 2015-го після кількатижневої підготовки на Яворівському полігоні, з частиною поїхав у зону АТО. Навики отримані під час навчань на полігоні дали можливість вижити в терміналі. Ще до аеропорту йому довелося кілька разів бути за лінією фронту. За плечима у Василя — три ротації. Перші дві були на території аеропорту. Це були вже звичні для нього бої та обстріли. Гірше було під час останньої ротації, вже в терміналі. Третя ротація Василя до аеропорту почалася в ніч з 13 на 14 січня 2015 року. Їхня група з 12 чоловік прорвалася всередину терміналу, де зайняла позиції і тримала оборону. Становище було надзвичайно складним. Українські військові займали лише частину першого поверху терміналу. Підвал, другий та третій поверх захопили бойовики — російський спецназ та чеченці. Сили противника в десятки разів перевищували чисельність наших бійців. Хлопці були в повній блокаді.

«На третю добу боїв з тих, хто міг далі вести вогонь, міг стріляти, залишилося тільки семеро людей. Було багато поранених, багато вбитих, — пригадує чоловік. — Поранені стікали кров'ю, але допомагали заряджати зброю. Одні заряджали, інші стріляли».

Та «кіборги» встояли. Протримались ще три доби. 19 січня українським військовим таки вдалося прорватися на територію до руїн аеропорту. Заходив Василь Кузьмин у термінал з 12-ма товаришами, а вийшов 19-го разом з шістьма бійцями. Те що вижив, пояснює не тільки силою духу, але те що на Різдвяні свята українським воїнам допомагала вища сила. Після аеропорту було лікування в госпіталі в Дніпрі, реабілітація у Львові. Після лікування чоловік ще кілька разів їздив на фронт — спершу як боєць, а потім як волонтер.

За оборону Донецького аеропорту Указом Президента України від 31 липня року № 461/2015 Василь Миколайович Кузьмин нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. Нині він очолює Муніципальну дружину в Коломиї [14].

Заслугує поваги кіборг **Олег Ткачук** молодший сержант 90-го окремого аеромобільного батальйону з позивним «Малий» із села Велика Кам'янка Коломийського району, який 20-річним пішов на війну і з перших місяців збройного протистояння був на передовій, обороняв Донецький аеропорт.

Повернувшись з війни Олег одружився, переїхав до Львова де навчається в Національній академії сухопутних військ імені Сагайдачного [15].

Олег Ткачук «Малий» з Коломиї.

Івано-Франківський кіборг Тарас Кукуляк.

Не можна не згадати ще одного нашого земляка **Тараса Кукуляка**.

Народився Тарас 4 листопада 1987 р. в Івано-Франківську. Звичайна як і у більшості його ровесників біографія — у 2003 закінчив івано-франківську школу № 20, у 2007 коледж електронних приладів ІФТУНГу, за спеціальністю радіотехнік, у 2007-2008 проходив строкову службу; протягом 2010—2012 років — робітник фірми «Інтелком». В 2012—2014 роках — робітник фірми «Ранок». З початком війни, 13 серпня 2014 року був мобілізований. Потрапив у 80-ту десантно-штур-

мову бригаду. Після трьох місяців підготовки на Яворівському полігоні, у листопаді разом з своїм підрозділом вирушив на Схід. Спочатку стояли у Костянтинівці, за 20 км від фронту. Напередодні Різдва, 6 січня 2015 року його десантна рота разом з невеликим підрозділом 93-ї механізованої бригади — загалом близько 80 чол. по ротації прибула в Донецький аеропорт. Під час найважчого періоду боїв з 11 -15 січня виконував завдання коректувальника у вежі аеропорту. Вижити у круглій вежі, яка була під постійним обстрілом танків проросійських сил шансів мало, але хлопці трималися. У вежі Тарас отримав важке поранення. Осколок снаряда пробив пробив праву легеню, печінку й нирку, яку довелося видалити. З поля бою хлопець був доставлений до 16-ту лікарню Дніпропетровська, де йому надали термінову допомогу, після цього довго лікувався і проходив реабілітацію у Вінницькому військовому госпіталі. Завдяки старанням лікарів, волонтерів та просто небайдужих людей, парафіян УГКЦ Святої Покрови Княгинина, воїн став на ноги, але через важкість поранень повністю відновитися не вдалося, він інвалід II групи. Указом Президента України від 31.07.2015 року за особисту мужність і героїзм проявлені при обороні Донецького аеропорту Тарас Володимирович Кукуляк нагороджений орденом «За мужність» III ступеня і нагрудним знаком «За оборону Донецького аеропорту».

Як уже говорилося вище, точної цифри скільки наших краян брали участь в боях за Донецький аеропорт немає. Та й згадати про всіх в одній статті неможливо. Тому нехай пробачать мені не загадані у цій статті [16].

Джерела та література:

1. Під час оборони ДАПУ загинули 100 українських воїнів. Імена. Фото. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://novynarnia.com/2018/01/21/pid-chas-oboroni-dapu-zaginuli-100-ukrayinskih-voyniv-imena-foto/>
2. Горять свічки на серці України. – 2-ге вид. доп. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2018. – с.316.
3. Книга пам'яті полеглих за Україну» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/14/kostyshin.htm>
4. Книга пам'яті полеглих за Україну» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/2/bayduk.htm>
5. Загиблому учаснику АТО Володимиру Байбіюку встановлено пам'ятну дошку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bogorda.if.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5277:2015-09-06-14-45-53&catid=34:2010-12-23-05-50-23&Itemid=53
6. Книга пам'яті полеглих за Україну» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/21/samak.htm>
7. Бійцю посмертно вручили нагороду. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kosivart.if.ua/2016/10/30/7716/>
8. Книга пам'яті полеглих за Україну» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/21/semishin.htm>
9. Книга пам'яті полеглих за Україну» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/15/lovey.htm>
10. Дмитро Ломей. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.geroi.if.ua/content&content_id=122
11. Книга пам'яті полеглих за Україну» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/21/stefaruk.htm>
12. «Кіборг» із Калуса Станіслав Стовбан здійснив мрію відомої телеведучої та волонтерки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kurs.if.ua/news/kiborg_iz_kalusha_stanisлав_stovban_zdiysnyv_mriyu_vidomoi_televeduchoi_ta_volonterky_24883.html

13. Кіборг Стовбан: Під ногами були чеченці, над головою - сепари Інтерв'ю із захисником донецького аеропорту, який повернувся в армію після полону бойовиків і ампутації ноги. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://test.ednist.info/news/55388>

14. Козаченко О. Історія Прикарпатського кіборга, котрий дивом вижив захищаючи Донецький аеропорт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://firtka.if.ua/blog/view/istoria-prikarpatського-kiborga-kotrij-divom-viziv-zahisaucci-doneckij-aeroport118868>

15. 21-річний «кіборг» з Коломиї розповів, як воює біля Донецького аеропорту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kurs.if.ua/news/21richnyy_kiborg_z_kolomyyschyny_rozpoviv_yak_voyuie_bilya_donetskogo_aeroportu_video_23292.html

16. Бондарев І. Десять днів морозу та пекла. Розповідь кіборга про останні дні оборони Донецького аеропорту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://report.if.ua/akcent/desyat-dniv-morozu-ta-pekla-rozpovid-kiborga-pro-ostanni-dni-oborony-doneckogo-aeroportu/>

УДК-908(477.46)

Надія ПРОХАЧ,
Надія КУКСА (Чигирин)

ІСТОРІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ВІТАЛІЙ РЯСІЧЕНКО

Анотація. Стаття розкриває сторінки короткого життя юного захисника Вітчизни Віталія Рясиченка. Його нелегкий бойовий шлях був сповнений протиріч і неоднозначних суджень. Боець пройшов Іловайський котел, був поранений під Дебальцевим. Незадовго до демобілізації під час ротації внаслідок нещасного випадку загинув за нез'ясованих обставин. Ім'я Віталія Рясиченка внесено до Книги Пам'яті полеглих за Україну. Пам'ятають та вшановують бійця і на батьківщині – у Чигирині.

Ключові слова: боець Віталія Рясиченка, антитерористична операція, Книги Пам'яті полеглих за Україну

Віталій Володимирович Рясиченко народився 29 серпня 1994 р. в місті Чигирині.

У 2012 р. закінчив Чигиринський технікум Уманського національного університету садівництва за напрямком «Економіка і підприємництво».

У 18-річному віці був призваний на строкову службу у внутрішні війська в місті Луганськ. Після демобілізації пішов служити за контрактом. [1] Віталій Рясиченко проходив службу у 30-й окремій механізованій бригаді у місті Новограді-Волинському, що на Житомирщині.

Коли у квітні 2014 р. розпочалася антитерористична операція, їх бригаду перекидають на схід України в найгарячіші точки збройного зіткнення. Віталій Рясиченко пережив всі жахи Іловайського котла. Будучи кулеметником, прикривав відступ своїх побратимів. 25-го січня бійця було поранено поблизу Дебальцевого, в районі Вуглегірська, саме там, де точилися найзапекліші бої з агресором. Осколком влучило у ліву ногу. «Так, як у діда, учасника бойових дій Другої світової війни», - подумав тоді Віталій [2]. Потім - важкі й безсонні ночі у госпіталі, реабілітація після поранення. А у цей час внаслідок бюрократичної помилки чи просто чийогось недбальства, на воїна АТО надходить рапорт, де він звинувачується у дезертирстві. У тилу на Віталія зводять жохливий наклеп, внаслідок чого військова прокуратура відкриває кримінальну справу. Хтось подав рапорт, що, мовляв, Віталій Володимирович Рясиченко був відсутній у частині... На запит батька Володимира Рясиченка до командира частини, прийшла дивна відповідь у формі довідки за №2545 від 24.03.2015 року:

«Видана в тому, що солдат Рясиченко Віталій Володимирович перебуває на військовій служ-

бі у військовій частині польова пошта В 2731, яка входить до складу сил, що залучаються та беруть участь в антитерористичній операції на території Донецької та Луганської областей в період з 25.01.2015 року по 31.01.2015 рік. Видана за пред'явлення за місцем вимоги. Тимчасово виконуючий обов'язки командира військової частини польової пошти В2731 підполковник Р.П. Михальчук». А 25.04.2015 року у м. Чигирин приходить лист від комбата підполковника С.С. Собка. Це - лист-подяка батькові за виховання сина, «який чесно і сумлінно виконує свій обов'язок із захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Своєю нелегкою службою він гідно примножує ратну славу поколінь захисників рідної землі, підтримує високий авторитет ЗСУ, виправдовує довіру та надії мільйонів наших співвітчизників» » [2].

Після лікування Віталій повертається до війська. Незадовго до демобілізації під час ротації внаслідок нещасного випадку юнак загинув. Обставини загибелі до сьогодні остаточно нез'ясовані: «27 лютого 2016 року, в 11 год. 31 хв. На 5 колії Фастівського приймально-відправного парку станції Знам'янка Одеська залізниця, стався нещасний випадок невиробничого характеру із сторонньою особою. Випадок стався наступних причин: 27.02.2016 року об 11 год. 09 хв. на 6 колію Фастівського приймального-відправного парку прибув транзитний поїзд № 2617, в складі якого знаходилось два пасажирських вагони з військовими, що супроводжували вантаж. В 11 год. 31 хв. один з військових піднявся на дах вагону-цистерни №58204306 поїзду №2301, який знаходився на 5 колії Фастівського приймально-відправного парку. Внаслідок наближення на небезпечну відстань до елементів контактної мережі, отримав травми, несумісні з життям [4].

Поховали Віталія з військовими почесними на місцевому цвинтарі в Чигирині.

Віталій був не єдиним з тих мужніх воїнів, що пішли захищати нас на передову і не повернулись. І, на жаль, цей чорний список поповнюється. Пам'ять про наших захисників повинна жити вічно.

З цього приводу 31 січня 2017 р. студенти економіко-правового коледжу разом з небайдужими громадянами району, учнями і та педагогами міських шкіл, представниками район-

ної і міської влади долучилися до патріотичного флешмобу «Запали вогник надії», який проводився з ініціативи редакції газети «Чигиринські вісті». Захід відбувся в ім'я світлої пам'яті загиблих героїв-земляків та в знак віри і надії на світле і мирне майбутнє України. Поіменно поміняли тих, кого забрала війна, хто не побоявся покласти «душу й тіло за нашу свободу»... Це – Павло Антоненко, Володимир Загуба, Олександр Смоляр, Василь Барсуковський, Віталій Рясиченко, Сергій Кононенко, Іван Лавріненко, Леонід Цимбал, Олександр Коваль. Кожен з них, незалежно від обставин своєї загибелі, — безсумнівно герой, кожного з яких ми повинні пам'ятати.

26 лютого 2017 р. на стіні навчального корпусу Чигиринського економіко-правового коледжу було відкрито пам'ятну дошку на честь трагічно загиблого випускника, військовослужбовця Збройних Сил України, учасника АТО – Віталія Рясиченка. У стінах Чигиринського економіко-правового коледжу Віталій навчався з 2009 по 2012 рр.

Мітинг-пам'яті був організований завдяки зусиллям громадської організації «Учасники АТО Чигиринщини».

Разом з батьками Віталія у мітингу-реквіємі взяли участь його рідні та близькі, друзі, очільники району, товариші, жителі міста; приїхали вшанувати пам'ять бійця і його бойові побратими. Присутні хвилиною мовчання вшанували пам'ять загиблого земляка та усіх військовослужбовців, хто віддав життя у боротьбі за українську державу. Під час мітингу звучали зворушливі слова та спогади про Віталія. Важко було присутнім стримати сльози, тим більше рідним та близьким, коли освячував пам'ятну дошку настоятель Церкви Святих Петра і Павла о.Василь (Циріль). Представник Чигиринського РВК своїми позитивними відгуками ще раз підтвердив, що загиблий гідно виконував свій військовий обов'язок і був нагороджений нагрудним знаком «За Україну та її волю», медаллю «За службу державі», орденами «За віру» IV ступеня, «За честь» (по смертно), «За жертвність і любов до України» (по смертно) [5]. До присутніх звернувся директор коледжу Ю. Поліщук: «На долю нашої країни та народу випало тяжке випробування – війна, але у той же час саме сьогодні ми відроджуємося як нація, саме сьогодні ми усвідомлюємо, що тільки в єдності та згуртованості – наша сила. Війна посиляє жорстокі випробування: і на передовій, і на мирних землях. Ми втратили мужнього, відважного бійця, свого земляка, справжнього патріота, який з честю виконував свій військовий обов'язок....Без усякого сумніву, міне зовсім небагато часу і про таких як Віталій, хто став на захист кордонів держави, коли в цьому була гостра потреба, – виховуватиметься не

одне покоління українців. Бо такі хлопці є справжніми героями, які у нерівному двобої із терористами, російськими найманцями протиставили їм свій патріотизм, відповідальність, безмежну любов до країни, яку ототожнюють зі своїм рідним краєм, найдорожчими людьми. І саме за це ми повинні бути їм вдячні та берегти пам'ять про наших героїв.

Ім'я Віталія Рясиченка занесене до Книги пам'яті полеглих за Україну [5].

Джерела та література

1. МПДА. Розповідь Рикової Ірини Анатоліївни, 1972 р. н., мешканки м. Чигирин Черкаської обл..
2. Газета «Слава праці» 29 лютого 2016 р., Олександр Середюк, отаман Волинської МГО «Школа козацького гарту».
3. МПДА. Розповідь Тараненко Вікторії Володимирівни 1972 р. н., мешканки м. Чигирин Черкаської обл.
4. Газета «Наша Знам'янина». Режим доступу <http://www.nashaznam.kr.ua/?p=5096>
5. Книга пам'яті загиблих за Україну. [Електронний ресурс]. Режим доступу - memorybook.org.ua/20/ryasichenko.htm

УДК – 908(477.46)

Оксана МІНСЬКА (Суботів)

ТИМЧАСОВА ВИСТАВКА «УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ЧИГИРИНСЬКИЙ ВИМІР»

Анотація: у статті подається короткий опис виставки, яка створена з метою виховання глибоких патріотичних почуттів у відвідувачів музею та формування у них активної громадянської позиції; вшанування пам'яті загиблих героїв, які відстоювали незалежність нашої держави на Сході України.

Ключові слова: патріотичні почуття, загиблі герої, незалежність нашої держави.

Нині українці є свідками та мимовільними учасниками так званої гібридної війни, під час якої гинуть і втрачають здоров'я тисячі наших співвітчизників. Збереження та вшанування пам'яті про непахитну мужність і військову доблесть наших сучасників – є святим обов'язком для кожного з нас. Саме тому 14 жовтня 2018 р. у відділі «Суботівський історичний музей» НІКЗ «Чигирин» відкрилась тимчасова виставка «Учасники бойових дій на Сході України: чигиринський вимір», присвячена Дню захисника Вітчизни – свято, яке стало офіційним з 14 жовтня 2014 р., згідно указу Президента України Петра Порошенка, з метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності й територіальної цілісності України, військових традицій і звичаїв Українського народу, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу в суспільстві та на підтримку ініціативи громадськості. На виставці представлені фото учасників антитерористичної операції на Сході України, інформаційний матеріал про них та особисті речі бійців: повістка, листи учнів до воїнів АТО, балаклава, уламки снаряду, топографічна карта, метод-

посібник «Домедична допомога», книга «Новий Заповіт», фото із сімейних архівів. Експозиція умовно розділена на чотири розділи. У першому подається коротка інформація про жителів с. Суботів, які побували у різних гарячих точках АТО :

ДОРОШ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

Військову службу ніс у 2-му батальйоні оперативного призначення Нацгвардії, виконував обов'язки старшого стрільця-кулеметника. За час служби побував у різних населених пунктах: станиця Луганська, м. Бердянськ, с. Набережна, с. Комишувата, перебував на блок-посту за 10 кілометрів від Попасного. Під час несення служби на блок-посту № 29, що знаходився за 60 кілометрів від м.Луганська, постійно знаходився під обстрілами бойовиків, блок-пост яких знаходився за 800 метрів від українських військових [1; 154].

ДОВГИЙ ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

21 травня 2015 року відбув на військову перепідготовку до ВВЧ – «1670» , яку проходив на Рівненському полігоні протягом двох тижнів на посаді гранатометника. Потім у складі батальйону «Черкаси» був направлений у військову частину «2332», що знаходилась біля Волновахи Донецької області. Згодом відправили у смт. Куйбишеве Запорізької області охороняти військовий госпіталь. 3 жовтня 2015 р. по лютий 2016 р. військову службу продовжував за 3 км від с. Миколаївка Донецької області, з 02.02 – 20.04 2016 р. – с. Гранітне, з 21.04 – 22.06.2016 р. – Старогнатівка у складі 72

мотострілкової бригади. Тут отримав пошкодження хребта. Демобілізувався в липні 2016 р. [2].

ПОЛТАВЕЦЬ ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

В зону АТО потрапив у званні молодшого сержанта, виконуючи обов'язки стрілка номер обслуги, тобто повинен був обслуговувати будь-який вид стрілецької зброї, отримав призначення командира відділення. Бойове військово завдання виконував у Краматорську, Новокалінівці, Пісках, Донецькому аеропорту. Отримав легку контузію, кілька місяців знаходився вдома на реабілітації. 26 квітня 2015 р. повернувся у свою військову частину в Миколаєві – 79 окрему аеромобільну бригаду, а у червні був демобілізований [1; 153].

САВІЦЬКИЙ ВАСИЛЬ ЛЕОНІДОВИЧ

В 2013 р. підписав контракт на проходження військової служби в десантних спецвійсках Кіровоградської військової частини. В грудні 2014 р. в складі 28 окремої гвардійської механізованої бригади отримав направлення в зону АТО, де у званні рядового на посаді водія БМП виконував бойове завдання біля населених пунктів Амвросівка, Кутейнікове, в районі Савур-могили. Демобілізувався у 2017 р. [1; 153].

ГАПША МИХАЙЛО СЕРГІЙОВИЧ

3 16 жовтня 2014 р. брав участь у бойових діях зони АТО: Донецький аеропорт, Піски, Опитне. Отримав дві контузії. За термін своєї служби від командування отримав подяку за сміливість під час виконання бойових завдань. На початку вересня 2015 р. Михайло демобілізувався. За доблесну службу Михайла Гапшу нагороджено медаллю «За вірність народу України» [1; 153].

ДЕМ'ЯНЧУК ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ

3 22 квітня 2015 р. знаходився на військовій перепідготовці в Рівненській області Рівненського району с. Новолюбомирка , був зарахований до першого навчального батальйону 5-ї роти 1-го взводу. Ніс службу на блок-посту дорожньо-комендантського

батальйону № 301 біля м. Дмитрів Донецької області, виконуючи обов'язки кулеметника [1; 154].

ДОВГЕНКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

У 2015 р. мобілізований до ЗСУ. Проходив навчання на Яворівському навчальному полігоні. Маючи звання молодшого сержанта, виконуючи обов'язки навідника, службу проходив у 17 окремій танковій бригаді, яка виконувала бойові завдання біля Слов'янська, Артемівська, Маріуполя, Кримського [3].

Другий розділ містить матеріал про жінок Чигиринського краю, які теж виявили бажання стати поряд з чоловіками нести військову службу.

ГОРБЕНКО ІРИНА

Перша чигиринська «ластівочка» – жінка, яка згодилась бути солдатом. Як розповідають колеги, Ірина Горбенко, медична сестра служби «Швидкої допомоги», відповідальне рішення прийняла сама, в цьому її підтримав і чоловік, який вирушив на захист Батьківщини разом з дружиною. І це – сімейний подвиг [4].

ПЕРЕВІЗНИК РАЇСА ОЛЕКСАНДРІВНА

За фахом вчитель біології. У січні 2016 р. стала на захист державного кордону у складі Херсонського прикордонного загону. Звання – старший сержант, посада – інспектор прикордонної служби І категорії – майстер [5].

ЗАЄЦЬ ВАЛЕНТИНА АНАТОЛІВНА

Після закінчення підготовки у навчальному центрі Сухопутних військ ЗС України (сmt. Десна на Чернігівщині) з липня 2018 р. Валентина – боєць 72-ї бригади 1-го батальйону на Світлодарській дузі, що у Донецькій обл.[6]. Жодне військово протистояння не може уникнути такого явища, як полон. Тяжкі наслідки полону випробували на собі двоє наших земляків – Денис Гненний з Суботова та Вадим Бабенко з Рацевого, коротка інформація про яких подана у третьому розділі.

Дорош Микола Миколайович

Довгий Віталій Володимирович

Полтавець Олексій Васильович

Савіцький Василь Леонідович

Гапша Михайло Сергійович

Дем'янчук Василь Петрович

Довгенко Олександр Миколайович

Горбенко Ірина

ГНЕННИЙ ДЕНИС ОЛЕГОВИЧ

В жовтні 2011 р. підписав контракт на проходження військової служби в 3-му окремому полку спеціального призначення ГУР МО України. Місце дислокації - м. Кіровоград. Перше бойове завдання виконував в 2013 р. в період Майдану. Разом зі своїми товаришами по службі забезпечував охорону складів з боєприпасами, а з початком окупації Криму у 2014 р. з 4 березня охороняв аеродром в Херсоні. Коли саме в розпалі була антитерористична операція на Донбасі, 31 травня 2015 р. їхню розвідувальну групу перекинули в район Слов'янська, в районі Савур-могили 27 серпня 2014р. групу розвідників, у складі якої він був, терористи взяли у полон, що тривав до 21 лютого 2015 р. [1; 155-156].

БАБЕНКО ВАДИМ ВІКТОРОВИЧ

Службу в АТО Вадим розпочав 21 серпня 2014 року в складі 95-ої Житомирської бригади. 20 січня 2015 року в ході оборони Донецького аеропорту під час виконання завдання із виведення з терміналу поранених кіборгів Вадим Бабенко потрапив у ДНР-івський полон. У списку на обмін він був першим, але залишався у «необмінному фонді». Мабуть, через те, що він був «кіборгом», десантником, стрільком «АГС». Кілька разів Вадима Бабенка приводили вже до автобуса, але, коли чули його прізвище, повертали назад. Після більш як 160-денного ув'язнення в ДНР-івському полоні із застінків колишнього Донецького СБУ «кіборга» визволили 2 липня 2015 р. [1; 156-157].

На жаль, на виставці експонуються портрети, біографії та особисті речі загиблих бійців АТО, дані про яких розміщені у четвертому розділі.

РЯСІЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

У 18-річному віці був призваний на строкову службу у внутрішні війська в місті Луганськ. Після демобілізації пішов служити за контрактом. Проходив службу у 30-й окремій механізованій

бригаді у місті Новограді-Волинському, що на Житомирщині.

Коли у квітні 2014 р. розпочалася антитерористична операція, їх бригаду перекидають на схід України в найгарячіші точки збройного зіткнення. Віталій Рясіченко пережив всі жахи Іловайського котла. Будучи кулеметником, прикривав відступ своїх побратимів. 25-го січня 2016 р. бійця було поранено поблизу Дебальцевого, в районі Вуглегірська, саме там, де точилися найзапекліші бої з агресором.

Незадовго до демобілізації під час ротації внаслідок нещасного випадку юнак загинув. Обставини загибелі до сьогодні остаточно не з'ясовані: «27 лютого 2016 року, в 11 год. 31 хв. На 5 колії Фастівського приймально-відправного парку станції Знам'янка Одеська залізниця, стався нещасний випадок невинуватеного характеру зі сторонньою особою [7].

ЛАВРІНЕНКО ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ

Мобілізований молодший сержант Лаврінченко до ЗСУ 21 липня 2015 р. Служив під м. Щастя у складі 92-ї механізованої бригади на посаді командира відділення. Трагічно загинув 26 листопада 2015 р. біля с. Райгородка Новоайдарського району Луганської області. Залишилася донька, 2002 р.н.[8].

СМОЛЯР ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

Підполковник (посмертно), начальник комунально-експлуатаційної служби 19-го миколаївського полку охорони громадського порядку Національної гвардії України. (в/ч 3039). Кавалер ордена «За мужність» III ступеня. Загинув 23 серпня 2014 р. під час бойового зіткнення з російськими збройними формуваннями в районі селища Лисиче Амвросіївського району Донецької області. Під час рейду бійці Нацгвардії знищили автомобіль КАМАЗ з терористами та два КАМАЗи зі зброєю та боєприпасами, що рухалися в колоні у супроводі двох БТРів з боку Російської Федерації [9].

Зашч Валентина Анатоліївна

Перевізіук Р. О. з донькою

Гненний Денис Олегович

Бабенко Вадим Вікторович

АНТОНЕНКО ПАВЛО ЛЕОНІДОВИЧ

4 вересня 2014 р. Павло був призваний Чигиринським районним військовим комісаріатом для проходження військової служби в зоні АТО, де він був старшим навідником гармати 2-ї самохідно-артилерійської батареї у складі 43 артилерійської бригади. Мав позивний «Лелека». 31 січня 2015 р., внаслідок обстрілу вогневої позиції батареї в районі населеного пункту Гродівка Донецької області, Антоненко Павло Леонідович загинув [1; 158-159].

СЛІСЕНКО МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

Він у перших рядах пішов добровольцем до батальйону «Айдар» у липні 2014 р. Група, в якій «Седой» - позивний Михайла - був водієм, мала завдання відвести продовольство у Новосвітловку (населений пункт в 19 км від Луганська). По дорозі вони проїжджали наш блокпост на Металісті (9 км від Луганська). Але коли група поверталась, блокпост захопили «сепари» і вже «зустрічали» наших. Майже вся група була або знищена, або взята в полон до терористів ЛНР. Підвісивши наручниками на спортивній перекладині, Слісенка Михайла забили до смерті [10].

ЗАГУБА ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

У серпні 2014 р. служити в зону АТО пішов добровольцем. Будучи десантником запасу, потрапив у 95-у аеромобільну бригаду, ставши одним із легендарних «кіборгів». 20 січня 2015 р. загинув, захищаючи Донецький аеропорт, де разом з побратимами намагався дістатися до терміналу, аби вивезти звідти поранених. Лише через два місяці рідні дізналися, що їхній солдат загинув [1; 157-158].

СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ ДРОНОВ

Народився 20.10.1997 р. у місті Чигирин Черкаської області. Мешкав у Кропивницькому. Хлопець закінчив 9 класів Чигиринської загальноосвітньої школи №1 імені Богдана Хмельницького, за період навчання в якій

проявив схильність до гуманітарних предметів та фізичного виховання. З першого класу навчався грати на піаніно та гітарі, на відмінно склавши екзамени по цих інструментах. Дуже полюблив грати у футбол, а з 7 класу почав займатися тайським боксом.

У вересні 2013 р. Сергій вступив до Чигиринського професійно-технічного ліцею №17 на спеціальність «оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних систем; налагоджувальник технологічного устаткування». Під час навчання займався у гуртку фотографування та брав активну участь у спортивних змаганнях, був нагороджений дипломом Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України за 3 місце у змаганнях, присвячених Дню Збройних сил України «Ми майбутні захисники Вітчизни».

У червні 2016 р. Сергій Анатолійович мав отримати диплом, але він вирішив зробити по-іншому та 25.02.2016 р. був призваний за контрактом Васильківським ОМВК Київської області, а з 15 квітня того ж року проходив службу у Кропивницькому на посаді оператора радіолокаційної станції 548-ї окремої радіолокаційної роти 138-ї радіотехнічної бригади Повітряних Сил України.

Перша ротація Сергія на Схід відбулася у січні 2017 р.

У липні 2018 р. Сергій Анатолійович знову вирушив на Донецький напрям. Спочатку прибув до Добропілля, а потім – на нульові позиції, в район селища Гранітне.

Солдат, стрілець 5-ї роти 2-го батальйону 128-ї окремої гірсько-штурмової бригади.

Загинув 10 жовтня 2018 р. близько 9.00 в районі селища Гранітне Донецької області внаслідок підризу на мінно-вибуховому пристрої. Від чисельних осколкових поранень помер дорогою до лікарні.

Похований 12 жовтня у Чигирині. У нього залишились мати та брат [11].

Рясіченко Віталій Володимирович

Лаврінченко Іван Васильович

Смоляр Олександр Васильович

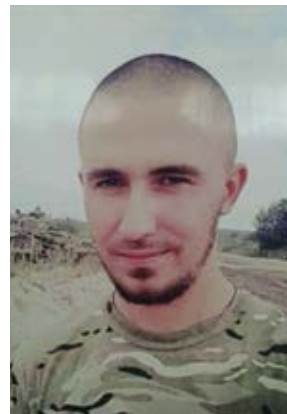
Антоненко Павло Леонідович

Слісєнко Михайло Михайлович

Загуба Володимир Миколайович

Дронов Сергій Анатолійович

Відкриття даної виставки свідчить про те, що у наших захисників залишається бойовий дух, залишаються спогади про те, що відбувалося і відбувається на Сході України. Хочеться, щоб наші співвітчизники теж пам'ятали про звиягу учасників антитерористичної операції, які ціною своїх життів забезпечують неподільність нашої держави, виборюють для країни мир, цілісність та єдність.

Джерела та література:

1. О.Мінська. Уродженці Чигиринського району – учасники антитерористичної операції на Сході України. Чигиринщина: історія і сьогодення. Матеріали V науково – практичної конференції 12-13 листопада 2015 р./Упор. Я.Л.Діденко, Л.О.Абашина, О.І.Троциньська. – Черкаси: видавець Кандич С.Г., 2016. – 332 с.
2. МПДА – Записано від Довгого Віталія Володимировича, 1976 р.н., мешканця с. Суботів Чигиринського району.
3. МПДА – Записано від Довгенка Олександра Миколайовича, 1989 р.н., мешканця с. Суботів Чигиринського району.
4. Герої – ті, хто йдуть захищати Батьківщину. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://chyhyrka.in.ua/>
5. МПДА – Записано від Перевізник Раїси Олександрівни, 1970 р.н., мешканки с. Худоліївка Чигиринського району.
6. МПДА – Записано від Кукси Надії Василівни, 1964 р.н., мешканки с. Суботів Чигиринського району.
7. МПДА – Записано від Прохач Надії Василівни, 19?? р.н., мешканки с. Суботів Чигиринського району.
8. МПДА – Записано від Лавріненко Назара Петровича, 1979 р.н., мешканця с. Івківці Чигиринського району.
9. Чигиринщина попрощалася із загиблим героєм. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: www.chigirinda.org.ua.
10. Родичі АТОВця з Чигиринщини через суд намагаються довести, що він загинув, а не зник безвісти. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: remarka.net.ua
- 11.[Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/photo.php>

УДК 327.88[(470+571):477]"2014/2018"+069:316.77+37.035:172.15

Олександр ОЧЕРЕТЯНИЙ (Київ)

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЇ З УЧАСНИКАМИ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ В РАМКАХ ЦИКЛУ ЗУСТРІЧЕЙ «СЛОВО СВІДКА» НА ОСНОВІ ВИСТАВКОВОГО ПРОЕКТУ «УКРАЇНСЬКИЙ СХІД»

Анотація. Розглянуто процес організації комунікації відвідувачів Національного музею історії України у Другій світовій війні з учасниками війни на Сході України. Проаналізовано досвід музейників, отриманий в рамках роботи проекту «Слово свідка», та представлено позитивні наслідки його реалізації.

Ключові слова: війна на Сході, Національний музей історії України у Другій світовій війні, організація комунікації, відвідувач, музейний проект, національно-патріотичне виховання.

У Національному музеї історії України у Другій світовій війні існує усталена традиція будувати комунікацію відвідувачів з безпосередніми учасниками ключових історичних подій, що знайшли своє відображення в експозиції. Для цього музейники розробляють та проводять відповідні тематичні заходи. Оскільки головна експозиція присвячена Другій світовій війні, то ще відносно нещодавно більшість таких зустрічей проходила за участі її очевидців. Наприклад, ряд таких зустрічей пройшов у рамках науково-гуманітарного проекту «Родина пам'ять про війну», започаткованого в 2012 р. Він мав спрямування на персоніфікацію воєнної історії, фіксацію та збереження родинної пам'яті. Унаслідок успішної реалізації проекту до фондозбірні музею було передано понад 2000 музейних предметів із сімейних архівів, на основі яких було створено низку виставок та проведено відповідні заходи, під час яких свідки війни мали змогу розповісти про участь у ній представників їхньої родини [5]. Але з початком війни на Сході України в цьому напрямі роботи перед музейниками постали нові виклики.

Вже близько п'яти років Україна змушена вести збройну боротьбу, відстоюючи проєвропейський вибір своїх громадян, а також цілісність і недоторканість власних територій. У зв'язку з цим музейні працівники поставили перед собою важливе завдання, метою якого є збір матеріалів щодо вищезазначених подій та подальше належне представлення їх відвідувачам. Адже довгий час «больовою точкою» українського націєтворення була боротьба навколо історичної платформи інтеграції української політичної на-

ції [10, 142]. Врешті-решт у 2011 р. Юрій Шаповал (на той час – завідувач відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України) був змушений констатувати: «Ми не маємо гідної політики історичної пам'яті в нашій державі. Це є дуже серйозна і важлива річ» [8, 8]. Тому ще під час Революції Гідності співробітники Національного музею історії України у Другій світовій війні почали збір артефактів та інформації щодо цієї важливої віхи сучасної історії України [4, 132]. З початком війни на Сході України та запровадженням антитерористичної операції цей процес було продовжено. Фондозбірню музею поповнили речі, що розкривають суть боїв і долі їх учасників – фото, однострої, військове спорядження, обереги, документи, особисті речі учасників, залишки зброї та військової техніки. Надалі ці предмети експонувалися на ряді виставкових проєктів та виставок, що діяли в Меморіалі. Остання з них була відкрита 8 травня 2018 р. під назвою «На лінії вогню» і є складником виставкового проєкту «Український Схід» [2].

Виставка про сучасну війну виступає як доволі вдала площа для проведення освітніх проєктів Національного музею історії України у Другій світовій війні. Особливою популярністю серед відвідувачів користується проєкт «Слово свідка» [3]. У його рамках розглядаються різні події, що відбулися в ході історії – бойові дії, Голокост, депортації, післявоєнний голод. Нині проєкт здебільшого сконцентрований на одній із найактуальніших для нашого суспільства проблемі – війні на Сході України. Адже під час цих зустрічей відвідувачі мають змогу почути правду про цю війну безпосередньо від самих учасників, самостійно проаналізувати певні події та на основі обговорень і власних висновків заявити про своє бачення моделі подолання певних проблем, що постали наразі.

Зазвичай у ролі свідка постають учасники бойових дій, тому музейники ставлять перед собою задачу першочергово залучати до участі в проєкті майбутніх захисників України – ліцеїстів та курсантів навчальних закладів Збройних сил України та інших військових формувань. Це робиться для того, щоб поділитися з ними отри-

маним свідком досвідом, який за потреби може бути використаний ними у майбутній професійній діяльності. Таку модель передачі досвіду влучно підкреслив учасник боїв за Донецький аеропорт у складі 90-го окремого аеромобільного батальйону Володимир Небір, який нехтуючи кар'єрою, з п'ятого курсу Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка пішов на Майдан, а згодом – на війну. Після повернення з фронту він завершував навчання і був присутній на заході «Зустріч поколінь», де поділився власними спогадами і насамкінець звернувся до колег-курсантів: «Дорогі мої друзі, зі свого бойового досвіду хочу вам сказати одне – вчіть все чому навчають, читайте все, що можете прочитати, аби наповнити свій багаж знань. Війна не пробачає жодної помилки, жодного недоліку» [9]. Освітній проект «Слово свідка» повною мірою сприяє втіленню в життя цього посилу молодого ветерана і дає змогу учасникам заходу переймати цінний досвід. Варто зазначити, що, окрім військових, часто серед аудиторії відвідувачів заходу присутні учнівська молодь, вихованці військово-патріотичних клубів, люди з обмеженими можливостями.

За час роботи проекту в умовах війни його учасники мали змогу поспілкуватися з Героєм України Володимиром Жемчуговим, Народними Героями України Іриною Довгань та Всеволодом Стеблюком, офіцерами Володимиром Лагутою, Ігорем Костенком та Володимиром Назаренком, кіборгами Олександром Скибою, Анатолієм Свиридом, Русланом Боровиком та Павлом Тукою, військовополоненими Шевкетом Джанбековим та Ігорем Родіним, координатором проекту зі звільнення полонених «Prisoners of War UA Project» Олегом Веремієнком, рідними та близькими загиблих добровольців: Народного Героя України Аміни Окуєвої, Максима Сухенка, Олексія Горая, сином Народного Героя України Дмитра Годзенка – воєнним журналістом Олексієм Годзенком та його колегою Євгенією Китаївою. Проект збирає навколо себе не лише військових. Аудиторія охоплює абсолютно різноманітні категорії відвідувачів, зокрема представників учнівської молоді. Саме вони під час однієї із зустрічей долучилися до патріотичної акції «Троянди від добровольців». Її ідейним натхненником став кримський татарин Шевкет Джанбеков – доброволець батальйону «Донбас». У процесі акції, після традиційної розповіді та відповідей на питання, сам свідок, музейники, журналісти, волонтери та учні НВК «Потенціал» м. Києва посадили подаровані гостем кущі троянд. За задумом, вони мають квітнути на території Меморіалу в пам'ять про українських добровольців та усіх патріотів України [6].

Популярність проекту «Слово свідка» відзна-

чається Міністерством культури України [7]. До речі, вона сягає далеко за межі простору Національного музею історії України у Другій світовій війні, адже на кожній зустрічі присутня чимала кількість представників ЗМІ. Найчастіше хід зустрічей висвітлюють наступні ЗМІ: «1+1», «5 канал», «24 канал», «4 канал», «Київ», «ПравдаТУТ», «UA:Перший», «UATV», «Укрінформ» та «Українське радіо». Як наслідок, заходи знаходять своє належне висвітлення для широкого загалу. Роботу цього процесу забезпечує музейний прес-центр. Саме він займається підготовкою анонсів, прес-релізів та загалом організацією ексклюзивних медіа-заходів, що відбуваються в музеї, бере безпосередню участь в організації обговорень місії сучасного музею, його ролі й місця в нинішніх суспільних і культурних процесах, у формуванні об'єктивного погляду на історію, впливу на свідомість молодого покоління [4, 140]. З опублікованими в ЗМІ матеріалами щодо кожного заходу можна ознайомитися в розділі «ЗМІ про нас» на офіційному сайті музею [1].

Зазвичай учасниками проекту «Слово свідка» стають ті, чиї матеріали розміщені в просторі виставки про сучасну війну. Але іноді бувають винятки, коли фондозбірня Меморіалу поповнювалася новими музейними предметами під час проведення зустрічей у рамках проекту. Саме так у музеї з'явилися матеріали, передані Миколою Мислю, Володимиром Назаренком, мамою Олексія Горая – Нелею Григорівною, Володимиром Лагутою, Євгенією Китаївою. Іноді в процесі роботи з учасником-свідком співробітники отримують прямі рекомендації щодо потенційних майбутніх учасників проекту. Зокрема, кіборг Анатолій Свирид порекомендував музейникам звернутися до свого бойового товариша Руслана Боровика, а той, зі свого боку, залучив до проекту Павла Туку. Подібна ситуація виникла і з візитами воєнкора Олексія Годзенка та його колеги Євгенії Китаївої. Варто зауважити, що деякі учасники брали участь у проекті не раз – Ігор Костенко, Руслан Боровик, Володимир Назаренко та Олексій Годзенко.

Слід зазначити, що проект має своїх постійних шанувальників в особі представників Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Військового інституту телекомунікації та інформатизації ім. Героїв Крут, Інституту спеціального зв'язу та захисту інформації Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, 197-го Центру підготовки сержантського складу Сухопутних військ Збройних сил України, 101-ї окремої бригади охорони Генерального штабу.

Отриманим у процесі роботи над проектом

«Слово свідка» досвідом співробітники музею охоче діляться з колегами та всіма охочими дізнатися про нього. Розгорнута інформація щодо проекту подавалася під час проведення низки зібрань, присвячених національно-патріотичному вихованню. Наприклад, під час проведення семінарів-практикумів «Висвітлення подій Революції Гідності та Війни на Сході України (Війни на Донбасі), як допоміжна складова у виховному процесі захисників України» (спільно з Міською методичною секцією викладачів предмету «Захист Вітчизни» професійно-технічних навчальних закладів м. Києва) та «Музеї військово-історичного профілю закладів освіти – важлива складова формування змісту громадянського виховання дітей та молоді» (спільно з Українським державним центром національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді). Варто зазначити, що учасники подібних зібрань проявляють неабияке зацікавлення проектом, намагаються перейняти досвід щодо його організації та проведення. Отже, отримана у процесі роботи проекту позитивна практика має всі шанси поширюватися в найвіддаленіші куточки нашої Батьківщини. Відповідно, це має всі шанси сприяти якісному виконанню роботи, що ведеться в системі національно-патріотичного виховання.

Джерела та література:

1. ЗМІ про нас. Події [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://warmuseum.kiev.ua/ua/visitors/media/events/>. – Назва з екрана.
2. «На лінії вогню» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.warmuseum.kiev.ua/ua/other_projects/ato/ato_projects/index.html. – Назва з екрана.
3. Національний музей історії України у Другій світовій війні: підсумки 2016-го [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/38659>. – Назва з екрана.
4. Очеретяний О.О. Музейний проект «Український Схід» як майданчик для комунікацій у національному музеї історії України в Другій світовій війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vim.gov.ua/pages_journal_files/31.10.2018/pdf/VIM_21_2018-132-141.pdf. – С. 132-141. – Назва з екрана.
5. Родина пам'ять про війну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.warmuseum.kiev.ua/ua/projects/memory/>. – Назва з екрана.
6. Троянди на честь добровольців висадили в Музеї історії України у Другій світовій війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/40693>. – Назва з екрана.
7. У продовж 2017 року Національний музей історії України у Другій світовій війні презентував 15 нових експозиційних проектів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245321091. – Назва з екрана.
8. Україна за двадцять років: матеріали міжнародної веб-конференції. – Чернівці, 2013. – 72 с.
9. Шануємо героїв, пам'ятаємо кожного! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.univ.kiev.ua/page/news/1/view/201>. – Назва з екрана.
10. Якубова Л.Д. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. – К.: КЛІО, 2018. – 384 с.

УДК П 94 (477)

Ігор ПАСЮК (Луцьк)

Солдат двох фронтів – Вадим Дорофеєнко

З Вадимом Дорофеєнком доля звела мене у 2012 році коли він як командир пошукового загону «Відродження» увійшов до складу структурного підрозділу Волинської обласної пошуково-дослідницької історико-просвітницької громадської організації «Сумління». Спільна робота полягала у зборі та популяризації матеріалів про загиблих у Другій світовій війні, а головне у пошуковій роботі та перезахороненні останків загиблих воїнів, що досі вважалися зниклими безвісти. Тоді і почалась участь Вадима у війні – війні з недбалістю, бюрократизмом та політичним невіглаством. Чомусь із цією роботою виникали перешкоди з боку деяких районних депутатів чиновників, що не хотіли надавати допомоги в питанні перезахороненні останків солдат мотивуючи це тим, що вони були солдатами Червоної армії, а на їхніх пірамідках не повинно було бути зірочок. Проте з допомогою людей, що з повагою ставляться до пам'яті полеглим на полі бою, незалежно від того в якій армії вони служили у кілометрах від Ковеля на території Мощенської сільської ради у лісовому масиві на місці жорстоких боїв було створено та освячено місце своєрідного меморіалу, де знайшли вічний спокій останки понад 300 солдат, що загинули в боях за нашу землю.

Пошукові роботи велись загоном «Відродження» (в складі: командира Дорофеєнка, заступника командира Ігоря Мизонця, координаторів Романа Юрчука та Віталія Бикова, саперів-пошуковців Ярослава Богдановича та Ореста Кільяна, водолазів-пошуковців Віталія Смолярчука та олега Замахова, криміналістів - пошуковців Григорія Максименця та Руслана Сацюка, пошуковців Олександра Давидюка, Олександра Кропиви, Олександра Борща Сергія Гергеши, Сергія Василюка та Олександра Литвина. На жаль, багато членів загону полягли у боротьбі з ворогом на сході України). Пошукові роботи велись за дозволами Міністерства Культури України та склінням відповідних актів згідно чинного законодавства. З допомогою Ковельського спеціалізованого лісгосподарства приватного акціонерного товариства «Тур», було впорядковано меморіал, встановлено пам'ятний хрест, меморіальну плиту в пам'ять полеглим. Внаслідок наполегливої роботи за номерами нагород та написами на ложках і котелках були встановлені імена багатьох загиблих воїнів.

Вадим Сергійович Дорофеєнко народився 13.06.1973р. в м. Ківерці Волинської області в сім'ї службовців. Закінчивши Ківерцівську школу № 1, пов'язав своє життя з армією, поступивши в Даугавське ВВАУ ПВО, згодом переведений курсантом у Харківське ВВАІУ, Васильківське ВАТУ. Закінчив у 1996 р. Сумське ВАКУ. Проходить службу від командира взводу гаубично-артилерійської бригади до командира батареї у Яворові та Рава-Руської. У 2003-2004 р. – начальник обслуги пускової установки ракетного дивізіону ракетної бригади у м. Надвірна. З 2004 по 2009 р. – командир гаубичної батареї дивізіону окремого аеромобільного полку у Львові. З 2009 по 2013 р. – начальник відділу офіцерів запасу Дрогобицько-Борисівського ОРВК Львівської області. З 2013 р. по початок військових дій на Сході України – офіцер організаційно-планового відділу командування високомобільних військ у Києві.

З початком перебуває в оперативній групі, налагоджуючи координацію між командуванням та десантними частинами. Але тут проводить спільну роботу з волинянами – народним депутатом Степаном Івахівим, міським головою Ковеля Олегом Кіндером, сином померлого бійця АТО Романом Чилієм, завдяки яким у війська

Вадим Сергійович Дорофеєнко

потрапляють джип «Черокі», «Міцубісі Паджеро», мікроавтобус «Мерседес-Бенц» (передав автоклуб «Буран» а «Ніссан Таррано» було повністю на Світлодарській дузі. Два Опель Фронтера виконують свою роботу на передньому краї. Вхіді боїв воював у Краматорську. Командувач оборони аеропорту полковник Сергій Кривоніс, що був начштабом командування ВДВ, дізнавшись, що Вадим знає саперну справу для виконання завдання по замінуванні летовища доручив йому очолити групу мінерів-саперів. Полковник Дорофеєнко згадує: «Почасти сапер грає в лотерею - пощастить чи ні. Я це пізнав на собі. У мене 28 осколкових поранень у черевну порожнину, хоча мав на собі бронезилет. Якби не він, не знаючим би усе закінчилося... Під час зачистки приватного сектору Слов'янська спрацював саморобний вибуховий пристрій. Я саме стояв навколівки й чаклував над знешкодженням 120-мм міни. Буквально за якісь десятки хвилин перед тим зміг на тому ж подвір'ї розібратись з трьома подібними фугасами. Але цей було поставлено в хитрий спосіб – на дублювальну міну... І стався вибух. Останньої миті встиг закрити собою солдата. Світ перевертався навколо, і я прощався з життям. Згодом отямився від страшного болю. Бачу – поряд стоїть боєць. Усміхається... Значить, житиму, промайнуло в голові. Потім мене несли на руках більше як два кілометри до першої броні. Підлікувався, повернувся у стрій...» (уривок з статті Геннадія Карпюка «Фугас було встановлено в хитрий спосіб – на дублювальну міну... останньої миті офіцер устиг закрити собою солдата». Він міг загинути не раз. З його тіла дістали десятки осколків. Але бог його береже, отже йому треба багато чого ще зробити в житті.» З книги «Вклянемося доземно українському солдату»: Видавець ЦДО МО України «Народна армія» 2017 – С. 11-13.

Дорофеєнко не раз зазнавав поранень, бо воював по справжньому. Брав участь у боях в районі донецького аеропорту, зокрема входив до групи, яка підірвала злітну смугу летовища, де його контузило (за це його нагороджено орде-

ном Богдана Хмельницького 2 ступеня, 3-тю він отримав раніше) виконував низку завдань на Світлодарській дузі (орден «За військову доблесть»). За його словами міг загинути не раз. Під Авдіївкою стався підрип, а потім – операція, коли з його тіла витягували зо два десятки шматків металу. Але сапера постійно рятує «небесний батальйон»: понад три сотні солдатських душ, немов ангели, оберігають його вдячною енергією...

P.S. Під час зустрічі з Вадимом, до лікування у госпіталі в Ірпені, він сказав «Все таки нововиявлені останки 50 загиблих (троє з них ідентифіковано) у 1944 році під Ковелем ми перезахоронимо до Дня Перемоги...».

УДК 316.485.26:364-322 [477]

Олександр САЄНКО,
Вікторія САДИКОВА (Київ)

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» НА СХОДІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено процес становлення і розвитку волонтерського руху в умовах «гібридної війни» на Сході України. Зроблено історичний експурс до питання зародків волонтерства на українських землях та його особливостей. З'ясовано основні завдання та напрями діяльності сучасних волонтерів. Визначено, що волонтерський рух є одним із видів самоорганізації народу та має значний вплив на формування громадянського суспільства в Україні, що і визначає актуальність дослідження. Зазначено, що волонтерство є головною рушійною силою для реформування та розвитку демократичної країни.

Ключові слова: волонтерський рух, благодійництво, Україна, «гібридна війна», АТО (ООС).

В умовах сьогодення актуальним постає питання дієздатності українського громадянського суспільства та загальнонаціональної консолідації його із метою протидії агресорові. Громадський сектор, представлений волонтерським рухом, наразі відіграє важливу роль у цьому процесі, ставши індикатором кардинальних трансформацій у соціальній структурі українського суспільства.

Метою роботи є вивчення волонтерського руху як різновиду благодійної діяльності в умовах «гібридної війни» на Сході України.

Волонтерство як соціокультурне явище нерозривно пов'язане з розвитком цивілізації. В історії людства навряд чи знайдеться суспільство, якому не були б притаманні ідеї добровільної та безкорисливої допомоги [5].

В Україні волонтерство має своє коріння. За словами галицького історика Адріана Огорчака, «українці завжди опікувалися старими та немічними, вдовами, сиротами. Сильний допомагав слабшому. Великі справи робили разом. Чуйність, ніжність у взаєминах між людьми викликали захоплення у мандрівників, які приходили до нас із далеких країн. Усім відомі імена Костянтина Острозького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, які не тільки були відомими політичними діячами, але й меценатами і благодійниками» [8].

Слово «волонтер» походить від французького «volontaire» (доброволець), яке, в свою чергу, запозичено з латинської «voluntarius» (voluntas – вільне волевиявлення, volō – бажання, намір). Таким чином, волонтерство — добровільна без-

корисна суспільно важлива діяльність [5].

На українських землях волонтерство веде свій початок від XIX століття, зі створення різноманітних громадських організацій, що опікувались лікарнями для малозабезпечених, притулками, безкоштовними їдальнями. Волонтери навчали грамоті (особливо на західноукраїнських землях), створювали підрозділи Товариства тверезості та опікувались будинками для безхатченків. Однак, зі встановленням радянської влади на українських землях цей рух було фактично згорнуто, він починає відновлюватись лише з кінця 80-х років минулого століття [5].

У незалежній Україні початок волонтерського руху датується 1992 р., коли в Одесі було створено службу під назвою «Телефон Довіри», де працювали виключно волонтери. Згодом виникають організації, що реалізують різні соціальні проекти допомоги важкохворим, багатодітним сім'ям, самотнім людям похилого віку, інвалідам. Активно розвивається напрям боротьби з розповсюдженням СНІДу та допомоги наркозалежним [5].

Проте в цілому, до 2014 року волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо, порівняно з іншими країнами світу. Згідно рейтингу World Giving Index в 2010 році Україна займала лише 150 місце (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи)[5].

Однак, найбільш активного розвитку волонтерський рух набув під час Революції Гідності та в умовах російської агресії щодо України [6]. У 2014 році волонтерський рух в Україні за масштабами поширення став показовим виявом громадської самоорганізації. За умов розбалансування системи державного управління, браку ресурсних можливостей і зовнішньої агресії волонтерські організації виконували функції держави із забезпечення необхідним силових структур і постраждалих громадян під час збройного протистояння. Вирішальну роль у цьому процесі відіграв патріотичний підйом в українському суспільстві, що призвів до появи значної кількості волонтерів [4].

Починаючи з надання допомоги учасникам Революції Гідності, волонтерський рух переріс у масштабну справу – забезпечення необхідними засобами української армії [10]. У грудні 2014 року, на замовлення Організації Об'єднаних На-

цій, компанія GfK Ukraine провела загальнонаціональне дослідження стану волонтерства в Україні [5]. Згідно висновків дослідження, найбільш розповсюдженою формою волонтерської діяльності у 2014 році стала допомога армії та пораненим – 77%. Більшість українців вважала, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру (87%); сприяє політичним змінам у країні (62%), є обов'язковою складовою громадянського суспільства (81%) [3].

Восени 2014 року починається активна співпраця волонтерів із Міністерством оборони України [10]. У жовтні 2014 в межах Міністерства оборони було створено Раду волонтерів під керівництвом Давида Арахамії. Її завданнями стали: речове забезпечення армії, ремонт техніки, закупівля приладів та військова медицина. У листопаді 2014 близько 30 волонтерських груп об'єдналися в громадську організацію «Асоціація народних волонтерів України», яка звітує про низку досягнень у галузях організації, підготовки та забезпечення військових формувань, винагородження та житлового забезпечення військових, протидії російській пропаганді тощо. Навесні – влітку 2015 року було створено «Проектний офіс реформ» (офіційно представлений 8 вересня) – підрозділ Міністерства оборони у складі 30 менеджерів із волонтерського та бізнесового середовища, який займається матеріальним забезпеченням, держзакупівлями, медичною та державними підприємствами [1].

У грудні 2014 року 10 волонтерів із досвідом переговорної роботи ввійшли до складу об'єднаного координаційного центру звільнення заручників, створеного під егідою Міністерства оборони. У серпні 2015 року в Міноборони з'явився Координаційний штаб волонтерів «Сармат» під керівництвом Олексія Ліпиріди. Штаб і до сьогодні діє на фронті, а саме визначає проблеми з тиловим та медичним забезпеченням, наданням статусів учасників АТО (ООС) та бойових дій, виплатами бійцям, а також відстежує представлення їх до нагород [7]. За соціальний захист учасників АТО (ООС) та волонтерів несе відповідальність Міністерство соціальної політики України, в межах якого утворено Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги [1].

Варто більш детально дослідити реалії сьогодення щодо волонтерської діяльності під час проведення АТО (ООС). Основними напрямками роботи волонтерського руху є: збір і доставка в зону АТО (ООС) різноманітних ресурсів (продукти харчування, ліки, одяг, амуніція, автотранспорт, військові прилади), ремонт та вдосконалення техніки тощо; медична допомога постраждалим від бойових дій, оснащення госпіталів та лікарень; допомога переселенцям із Криму та зони АТО (ООС) (юридична, психоло-

гічна та гуманітарна допомога, пошук житла та роботи, адаптація до нового місця проживання та в соціумі); пошук зниклих безвісти, загиблих та робота з визволення полонених [1].

Свідченням продуктивної роботи волонтерів є слова захисника донецького аеропорту Дми-тра: «Наша група трималася в аеропорту на одних волонтерах. У сам аеропорт вони не могли прорватися, але привозили допомогу на український блокпост в Піски. Вони везли їжу, предмети гігієни, одяг і взуття, тепловізори, приціли та інше спорядження. Все це нам передавали від простих українців. Держава, крім автоматів і патронів, нічого не давала. Були ще бронезилети, але дуже погані, волонтери нам привезли нормальні – 4-го класу захисту. Ми знали, що про нас пам'ятають, відчували підтримку народу»[5]. Ведеться діяльність й у інших напрямках – зокрема, допомога сім'ям учасників АТО (ООС). Основними засобами і способами допомоги є, першочергово, збір коштів [1].

Варто відзначити, що зону проведення антитерористичної операції (ООС) можна розділити на зону активних воєнних дій та на «прифронтові» території, які хоч і зайняті українськими військами, але там не ведуться бойові дії. Специфіка постачання у першій та другій зоні відрізняється. У безпосередній близькості до лінії фронту ситуація складніша. Залежно від інтенсивності обстрілу, проїзд до окремих позицій та місцевостей може бути ускладнений, тому виникають проблеми з постачанням. Це стосується як військових, так і цивільних осіб. Однак, військові більш мобільні і, наразі, практично кожен підрозділ має «своїх» волонтерів, - це означає, що, за умови зниження інтенсивності обстрілу, військові можуть розраховувати на постачання. Більшість гуманітарної допомоги і допомоги для військових надходить до «прифронтової» зони – в тил. Тут розташовані військові бази і склади, де часто зберігаються привезені волонтерами речі. Території в зоні АТО (ООС) за лінією фронту – це також місця, де в першу чергу з'являються переселенці. Тут їх приймає місцева громада або вони знімають житло (або живуть в наданому житлі безкоштовно), звідси також їдуть до інших областей України. Зазвичай тут вони отримують першу допомогу (речі, продукти харчування, ліки) [1].

Окремою проблемою є доставка гуманітарної допомоги на територію, зайняті проросійськими силами, в так звані Донецьку та Луганську Народні Республіки. Від самого початку воєнних дій це було ризиковано для українських волонтерів через небезпеку викрадення або розстрілу. У зв'язку з цим, більшість волонтерів уникали поїздок на територію, що знаходиться поза зоною контролю українських військ. Найчастіше це робили релігійні організації, які мали більше шан-

УДК П 94 (477)

Олександра СМІЛЯНЕЦЬ (Умань)

ГЕРОЇ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА ДОНБАСІ: ЛУГАНСЬКИЙ ПАРТИЗАН ТА УМАНСЬКИЙ ВОЇН-ДОБРОВОЛЕЦЬ

Анотація. У статті розглянуто перебіг війни на Донбасі у 2014 році на основі свідчень українських воїнів. Названо та проаналізовано особливості формування добровольчого українського корпусу та їх участь у бойових діях; проблеми, пов'язані зі станом військової техніки та захисного спорядження на початку війни, значення діяльності волонтерів. Актуальність та мета дослідження полягає у висвітленні війни на Донбасі за допомогою свідчень самих учасників військового протистояння. Такий підхід допомагає зрозуміти основні тенденції розвитку тих подій і природу труднощів для українських збройних сил, які мали особливе місце у 2014 році.

Ключові слова: Збройні сили України, добровольці, партизани, збройний конфлікт.

Вступ. П'ять років триває російська військова агресія проти України, яка супроводжується глобальною інформаційною війною, спрямованою на ідеологічну обробку як власного населення, так і українського та світового загалом. Внаслідок агресії Росії суверенітет України в Криму, на частині Донеччини і Луганщини від 2014 р. порушено. «На фронтах реального військового та ідеологічного зіткнення розгортається цивілізаційне протистояння українського та російського проектів. На цих фронтах ідеться про подолання наслідків імперського панування в Україні й остаточне звільнення від комуно-більшовизму. Ідеться про існування соборної України, виборення її реального суверенітету та обрання стратегічного вектору майбутнього суспільно-політичного розвитку» [2]. У доповіді «Російські війська в Україні», підготовленій британським аналітичним центром «Королівський інститут об'єднаних служб», було зазначено: «Мала місце масштабна, пряма і збройна участь російських військ, що постійно зростала, в боях з українськими військовими з середини серпня 2014 року, їхня чисельність оцінювали між 3500 і 6000-5000 осіб на кінець серпня. Далі їхнє число змінювалося, досягши приблизно 10 тис. на піку прямого російського втручання в середині грудня 2014 року» [7]. Піками військового протистояння стали бої за Донецький аеропорт, Дебальцеве і Маріуполь. Від активних наступальних дій українське керівництво перейшло до зміцнення оборони на лінії розмежування, створення опорних пунктів, мі-

нування територій, нарощування боєздатної армії, навчання особового складу військ, розвитку оборонної промисловості. Слід нагадати, що 5 вересня 2014 року у Мінську було підписано угоду про припинення вогню на Донбасі. Втім, робота контактної групи від України у Мінську була продовжена, і сторони підписали наступний меморандум у ніч проти 20 вересня 2014 року [9]. Зараз Україна існує в режимі неоголошеної війни і щоденних втрат серед військових та мирного населення. Цей стан поміж миром і війною не можна назвати «замороженим» конфліктом на кшталт Придністровського. Час від часу ситуація загострюється відповідно до бажання Росії виторгувати ті або ті поступки Заходу. До війни на Донбасі поступово звикають усі: жертва, агресор, міжнародні спостерігачі. Втягнення України у хронічний воєнний конфлікт на східних рубежах боляче позначається на суспільно-політичному та соціально-економічному житті. Насамперед ідеться про непоправні людські втрати. Попри офіційне перемир'я українські солдати продовжують гинути. Військовий конфлікт також став причиною масового руху біженців, яких в офіційних документах називають вимушеними переселенцями. Рух настільки масштабний, що, за висновками експертів, Європа не знала такого переміщення населення з 1943 р. [8]. Виклад основного матеріалу. Володимир Павлович Жемчугов — український партизан, учасник російсько-української війни. 21 січня 2017 отримав звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка» — за особисту мужність і героїзм, незламність духу, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння українському народу [1]. Народився 7 вересня 1970 року у місті Красний Луч Луганської області. «Мій батько Жемчугов Павло Петрович родом із Росії, Іванівська область, корінний житель Росії. Моя мати корінна білоруска. У 60-х на території Донбасу створили таку територію, де платили велику зарплату, де магазини були заповнені дефіцитними продуктами, швидко давали квартири. Цим заманювали молодих людей, щоб ті там працювали і добували вугілля. Мої батьки там зустрілися

сів переконати бойовиків у тому, що вони не беруть участі в конфлікті. Наприклад, організація «Твоя перемога», пов'язана з протестантською громадою м. Слов'янська, возила хліб на великі, малозабезпечені території на проросійському боці ще восени 2014 року. Проте, основним способом отримання гуманітарної допомоги для людей, що залишаються на окупованих територіях, був виїзд на українську сторону лінії фронту. Із 21 лютого 2015 р. ця можливість була обмежена у зв'язку з необхідністю наявності спеціальних перепусток. За інформацією силових структур, це було пов'язано з тим, що деякі волонтери поставляли на передову алкоголь і наркотичні засоби за певні кошти, а також могли бути інформаторами для сепаратистів [1]. Забезпечення військовиків на Сході країни є достатнім. Однак, із початком агресії Російської Федерації щодо України, без допомоги волонтерського руху практично неможливо було б забезпечити вояків якісними продуктами харчування, теплим одягом, засобами обігріву. Сьогодні волонтерські організації України самостійно виготовляють різноманітні речі для воїнів АТО (ООС), а саме: маскувальні сітки та халати; теплі рукавички, білизну та шкарпетки, балаклави; сушку овочів для борщових і супових наборів. За даними інформаційних ресурсів, такою діяльністю займаються 216 волонтерських організацій [2]. Найпотужнішими серед них є: «Народний проект», «Народний тил», «Повернись живим», «Армія SOS», «Крила Фенікса», «Combat-UA», Волонтерська сотня «Україна – Світ», «Сестри перемоги», Центр «Миротворець», «Волонтерська група Романа Доніка» тощо [4]. Сьогодні організації й установи України активно залучають до своєї роботи іноземців для впровадження волонтерської діяльності на території України. За інформацією Міністерства соціальної політики, зареєстровано 211 таких організацій [9], серед яких вагоме місце посідає Міжнародний комітет «Червоний Хрест» (МКЧХ). Українські волонтери також активно займаються пошуком загиблих під час бойових дій. Найбільшу загальну цифру зниклих безвісти в результаті бойових дій в зоні АТО (ООС) наводить Міжнародний комітет «Червоний Хрест». За підрахунками організації, за три роки збройного конфлікту на Сході України зникли безвісти 1500 осіб (військові та цивільні). Однак, цю цифру не варто вважати остаточною, оскільки в Україні відсутня точна база зниклих осіб, нарікають у МКЧХ. Пошукові роботи на Донеччині розпочалися у вересні 2014 року. Місія з пошуку зниклих в зоні АТО була започаткована Міністерством оборони. Пошуковими роботами продовжують займатися організація «Народна пам'ять» та проект ЗСУ «Евакуація 200» [1].

Досить потужно у волонтерському русі представлений медичний напрям. Волонтери-медики були задіяні під час збору медикаментів на потреби учасників громадського протистояння ще під час проведення Євромайдану і у зоні проведення АТО. При цьому вони створювали власні та входили до складу інших добровольчих батальйонів, надавали медичну допомогу в прифронтових лікарнях і забезпечували їх необхідним обладнанням [4]. На жаль, лікарям-добровольцям не надають офіційні відрядження для поїздок на Донбас. Тому медики-волонтери змушені допомагати військовикам лише під час відпусток чи неоплачуваних відгулів. Проте, у Міністерстві охорони здоров'я запевняють у готовності сприяти відрядженням до цивільних шпиталів, а не до військових частин. Серед найбільш дієвих добровольчих медичних організацій є Перший добровольчий мобільний шпиталь (ПДМШ) ім. Миколи Пирогова, «Медичний народний тил» та волонтерська група «Вітерець», яка вважається «додатковими руками військових лікарів» [1]. Таким чином, волонтерський рух, що виник в умовах Революції Гідності та «гібридної війни» на Сході України, став одним із видів самоорганізації народу та спричинив значний вплив на формування громадянського суспільства в Україні, становлення демократичної держави та вирішення проблем сьогодення.

Джерела та література:

1. Волонтерський рух в Україні під час проведення антитерористичної операції: історія, стан, проблеми. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Volonterskyj-ruh-pid-chas-ATO.pdf>
2. Допомога армії своїми руками. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dopomogaarmii.com.ua>.
3. Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/images/volunteer.pdf>
4. Корнієвський О.А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : [аналіт. доп.] / О.А. Корнієвський, Д.М. Горелов. – К. : НІСД, 2015. – 36 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.gov.ua/content/articles/files/volonter-697e4.pdf>.
5. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом / М. Матяш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdachuemo-suverenitetom.html>
6. Мельник Н. Становлення й розвиток волонтерського руху в процесі формування громадянського суспільства в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vjhr.sk/archive/2016_2_2/16.pdf
7. Міністерство оборони України. Офіс реформ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://defense-reforms.in.ua/volunteers>
8. Огорчак А. Роль школи волонтерів у становленні особистості майбутнього соціального працівника / А. Огорчак // Збірник наукових праць ТПУ, 2006. – С. 11–19.
9. Перелік організацій і установ, які залучають до своєї роботи іноземців та осіб без громадянства для впровадження волонтерської діяльності на території України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Volonterstvo.html>.
10. Уманська О. Волонтерство в Україні / О. Уманська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uwcfoundation.com.ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

та одружилися. Я навчався у радянській восьмирічній школі № 9. Я був піонером, комсомольцем. Закінчив школу з двома трійками. «Геометрія» і «Українська мова» давалися мені важко. У школі всі говорили російською мовою. З дітей, які говорили українською ми сміялися і вважали їх селянками. Я пам'ятаю, як батьки обговорювали виступи на «Время» і сміялися, казали, що знову там щось брешуть, обманюють народ. Я навіть заступався за диктора центрального телебачення. Це Радянський Союз - найбільш мирна, найбільш краща країна у світі, тому ніхто не може брехати! Батьки на це усміхалися. І говорили, що коли я виросту, то сам усе зрозумію. Тоді у мене виникли сумніви, що нам щось не те кажуть у школі. Я хотів служити в армії, в Афганістані. Багато хлопців розказували про подвиги, що це реальна війна. І ми чули розповіді про наших солдат у Єгипті, у В'єтнамі. Я вірив тоді, що ми повинні відстоювати нашу комуністичну партію і комуністичну революцію. Після розвалу Радянського Союзу кожен міг обрати будь-яку республіку, в якій хотів би жити. Я не хотів залишатися у Росії. Звучали лозунги, що Україна - це Європа. І я зрозумів, що той устрій при якому ми жили, це щось неправильне. І треба жити так, як живуть у Європі, демократичному суспільстві. І що цей устрій правильний і справедливий. Україна буде рухатися по цьому курсі і я взяв паспорт України. Багато з моєї області поїхали в Росію. Деякі на всяк випадок взяли і український, і російський паспорти. Я ж тільки один - український. Потім почалися лихі 90-ті. Я після армії вступив в інститут. Я хотів навчатися далі. Працював на шахті у м. Красний Луч. Я одружився, у мене народилася дочка. Прийшов такий час, коли перестали платити зарплати, були великі заборгованості. Мені потрібно було навчатися, годувати сім'ю, я покинув шахти і пішов в комерційні структури - там, де платили зарплату. У мене все виходило. Я почав займатися бізнес-проектами. Із менеджера я став директором фірми. З 25 років і до 2014 року моя кар'єра йшла вгору і я був керівником. У 2004 році я переїхав у Луганськ із сім'єю. У 2007 році мені запропонували проект в Грузії і я туди поїхав. « [3].

Влітку 2014 року, після окупації Донбасу російськими бойовиками, Жемчугов повернувся з Грузії у рідне місто Красний Луч, щоб забрати свою літню матір. Він вивіз її з окупованої території до Києва, але сам зрозумів, що не може залишатися осторонь. Займався волонтерством, привозив місцевим жителям ліки, допомагав виїхати з окупованої території. Згодом приєднався до партизанського загону, у складі якого приймав участь у боротьбі за визволення тимчасово окупованих російськими бойовиками районів Донбасу. «За річку, за селом стояв чеченський

батальйон. Вони, чеченці, поставили там п'ять 120-их мінометів і стріляли по Луганському аеропорту. Я, як партизан, був там. У мене Луганська прописка. Ми партизани, як користувались ситуацією? Ми брали сигарети, пиво і приходили туди, де розташовувались російські війська. Під виглядом місцевих жителів говорили їм слова подяки, що вони прийшли нас захищати і т.д. Патрульні завжди перевіряли паспорта, прописку і лише тоді пускали проходити до розташування. І ось така була ситуація. Я прийшов в Новоанновку, взяв сигарети, пиво і прийшов до російських військ. І чеченці, і росіяни завжди ховалися за мирними жителями. Місцеві боялися сказати, чого ті стріляють із-за їхніх спин. Нехай виходять в поле і звідти стріляють по Луганському аеропорту. Чого ж ховаються за селом?! Я перейшов річку. Там, за селом стояв караульний, хлопець років з двадцяти семи-двадцяти восьми. Далі стояли міномети. Сидів чеченець-командир, років сорока-сорока п'яти. Він читав газету. Коли я підійшов до караульного, то сказав, що я місцевий, що хочу їм подякувати. Караульний глянув у сторону офіцера, а той мовчав. Він почав зі мною говорити. Я пригостив його сигаретами, запропонував пива, але чеченець відмовився. І тоді він каже мені: «От ти місцевий житель. Ми прийшли воювати і нам кажуть, що ми маємо воювати з якимись «бандерівцями». Я не розумію, хто такі «бандерівці». Розкажи мені». Я відповідаю: «Як тобі пояснити.... Ти знаєш, хто такі «дудаївці»? Тут настала довга пауза. Поряд офіцер зіскочив, той, що читав газету, і почав кричати а цього караульного. Тоді мені сказали, щоб я ішов геть, бо тут воєнний об'єкт. Але ми всі тоді зрозуміли, хто такі «бандерівці» і хто такі «дудаївці». Це люди, які борються за незалежність і свободу своєї Батьківщини». [3]

У період з 28 грудня 2014 року по 24 вересня 2015 року В.П. Жемчугов провів 30 спеціальних операцій зі знищення військових об'єктів ворога та його особового складу. Серед проведених спецоперацій пошкодження дев'яти ділянок залізничного полотна, що використовувались противником для транспортування озброєння, військової техніки та боєприпасів з території Російської Федерації до тимчасово окупованих районів Донецької та Луганської областей; виведення з ладу чотирьох ліній електропередач, трьох газорозподільних станцій та трансформаторної підстанції; знищення військової автомобільної техніки російських бойовиків та їх особового складу. Його самовіддані дії в тилу ворога були особливо успішними та вчасними в період оборони міста Дебальцеве Донецької області.

29 вересня 2015 року, під час виконання чергового бойового завдання В.П. Жемчугов підірвався на гранаті внаслідок чого отримав тяжкі поранення – втратив обидві руки та зір, та у непри-

томному стані був захоплений російськими бойовиками у полон. Незважаючи на вкрай незадовільний стан здоров'я, він тривалий час утримувався у Луганському слідчому ізоляторі, однак, під час допитів російськими бойовиками, поводить себе мужньо. «У полоні мені часто снилися сні, що це сон. Я прокинувся і буду здоровий, з руками, з очима і піду. І снилось, що я промиваю очі і зір повертається. І мені не хотілося прокидатися. Коли почалися допити, я розумів, що там на мене дивляться як на представника якоїсь сили - держави української. Перші два місяці було сильний психологічний тиск - я вночі ридав через інвалідність. На допитах були три болісні теми для мене. Це інвалідність; те, що я нікому не потрібен; те, що мене покинула сім'я. Коли торкалися цих тем, то у мене просто текли сльози і я нічого не міг з цим подіяти. «Ти нікому не потрібен. Тебе покинули. Ніхто не хоче тебе навіть на шматок ганчірки поміняти. Не потрібен ти своїй Україні. Ти м'ясо. За тебе уже забули». Це було мені неприємно. Я тримався. Я підіймав голову, хоч нічого не бачив. Казав, що я луганський партизан українського підпілля, а ви окупанти і зрадники. Я не боявся це говорити. Там були ідеологи, які хотіли мене зламати. Приходили до мене, починали розмову. Ми про політику говорили. Вони казали, що ця війна не війна українського народу, а війна олігархів. Це вони начебто натравили народ. Їх потрібно скинути. Прийде Росія і наведе порядок. І український народ у складі Росії буде жити щасливо і добре. Я відповідав, що нічого страшно. Я це роблю для українців, для української держави. Я не хочу назад в Росію. Я не хочу назад у Радянський Союз. Я хочу у Європу до тих цінностей і демократії, свободи. Якщо це покоління мене покинуло, то буде друге, третє покоління, яке мене згадає. Багатьох з тих, хто поклав свої голови забували, але через певний час згадували їхні імена. Я вважаю вас окупантами, зрадниками України. Можете, що хочете зі мною робити, але я не відмовлюсь від цього. Це в певній мірі мені допомогло у майбутньому. Через те, що я не зламався мене навіть охоронці поважали і шанобливо ставилися у тюрмі. Я не став на коліна, не став зрадником, я не сказав, що мене змусили. Росіяни любили захоплювати українських солдат і викладати у «YouTube» відео, де ті каються. Я сказав, що можете в мене стріляти. Питали, чи пішов я б ще раз на війну, якби знав, як буде. Я відповідав, що пішов би» [3].

17 вересня 2016 року В.П. Жемчугов був звільнений з полону шляхом обміну на російських бойовиків, затриманих на Сході України.

У зв'язку із важким станом здоров'я перший місяць після звільнення лікувався в Україні. 17 жовтні 2016 року прибув на лікування до міста Кельн (Німеччина), де переніс декілька опе-

рацій. 14 грудня 2016 року, після майже двох місяців лікування у Німеччині, де йому поставили протези, а також частково повернули зір та слух, В.П. Жемчугов повернувся додому.

Указом Президента України Петра Порошенка № 9/2017 від 21 січня 2017 року за особисту мужність і героїзм, незламність духу, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народу Володимирі Павловичу Жемчугову присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Тарарук Михайло Миколайович учасник Революції Гідності, воїн-доброволець згадає: « Моя війна розпочалась з президента Януковича. Я був на Майдані у ніч з 19 на 20 лютого. Після того, як Янукович понабирав грошей, всього, що в нього було, людського майна і втік у Крим, мій товариш зразу пішов на другий день у військомат, написав, що хоче заяву на добровольця, а йому говорю, що ти йди, а я трохи пізніше. На сьогодні конче потрібен президент, бо тоді був «Виконуючий обов'язків» і все решта... Він пішов у першу хвилю, а я після виборів президента, на другий же ж день. Я ще був у комісії, був членом. Я написав заяву і у третю хвилю попав у 128-ту бригаду, 15 ОМГБ (окружна горно-піхотна бригада). Приїхав я у місто Ужгород, військовою частиною №17158. Почали розподіляти хто і що вміє, хто і що може. Мене як водія, бо я в цьому трохи розуміюсь і автомобілі - це моє. То я пішов в автопарк. Там у мене командир зводу був Рибчич Іван Ілкович. І от дали мені «Урала». Я його за свій кошт і ще допомагали люди, бо стан був такий... Навіть акумуляторів не було на всіх. Заводиться одне через одне. Щодо тормозних систем, то ми перебирали їх всіх, бо бувало таке, що на гальмо натиснув, а воно заклинило геть. Зі своєї сторони я скажу, що стан був дуже не задовільний. Я не знаю, чи на двійку витягувався. Як зорганізувалися, волонтери допомагали. Підтягувались до нашої частини і на передову. Коли ми попали на передову, то військова одежа була в такому стані, що я поправ раз-два або побіг щось перемонтувати, то рукави і все порепало, потріскало. Воно довго лежало на складах і видно було, що матеріал був незадовільний. Нам дуже велику частину допомагали волонтери. Ми три тижні були на полігоні. Полігон називається «Оріховець» - в селі такому. І кожен учився по своїй спеціальності. Танкісти - своє, артилеристи - своє, мінометники - своє... Допрацьовували, що там треба. Я розумів, що іду на передову. Якщо автомобіль став, то невідомо, що й куди по чом, треба кудись тікати. Я пам'ятаю, що 10 вересня я уже своїм «Уралом» ввійшов у зону АТО. Із самого початку він у мене поламався, в Ізюмі. Як ми з ешелонна сходили, то на 7 днів вони покинули мене, то я

всі ці дні чекав поки мене хтось притягне, жив тиждень із сепаратистами, спілкувався... (усміхається). Всякі є люди. Є ті, що підтримують, є такі, що ти тільки за автомат тримаєшся, бо невідомо, що у них в голові. Всякі. Потім мене притягли в Артемівськ. В сьогоднішній день називається Бахмут. У мене поламався свій «Урал» з 6 тонами боеприпасів і от я сам стояв на горі. До мене місцева міліція приїжджала і місцеві «козачки» приїжджали, то я з ними переговорив і вони більше не приїжджали. Я зберіг і боеприпаси, і зберіг своє життя. Їх цікавило, чи є у мене зброя. Я казав, що нічого немає. Приїхав потім майор Голка. Командир ремонтного батальйону чи ремонтного зводу. То вони приїхали мене забрали з цим автомобілем, завезли мене в Бахмут, я вже там доремонтувався і через недовго вже попав у саме Дебальцеве зі сторони Вуглегірська. Я перший стояв там. Із того самого моменту почали підтягуватись волонтери. Я один раз поїхав до Слов'янська, бо сюди вони боялися або не пускали їх, бо там у той момент йшли у загальному, не було домовленостей. Мінські ще не працювали, то там «шмалили» і вони нас, і ми їх. У самому Слов'янську ще спокійно було. Це було у вересні місяці, у другій половині, то ми приїхали і понабирали і харчі, провізії - вітаміни, «мівіну». Одежа була - штани там, носки, усе. І що мені підтримувало патріотичний дух – це те, що дітки писали «дякую тобі солдати» і ручки малювали. «Ти мені допомагаєш, даєш небо над головою» ... То після таких слів, я кажу, тримаєшся не заради того всього, бо бувало, що опускалися руки - нема умов - а знаєш, що ти комусь треба, що ти комусь це робиш. Ці дітки у всякому разі будуть це знати. Пройде десяток років і вони пригадають це, розумієте? Нам допомагали волонтери. Ми строїли оборону. Ми починали із самого нуля. Приїжджали на поле, викинули нас і оце окопуємось. Спочатку вручну, але так окопуватись практично неможливо, бо ґрунт такий з камінням, глиною. Вже пізніше чи Міністерство Оборони чи місцеві дали нам ескалатори, то вони уже копали окопи, виривали під бліндажі. Ми з самого початку брали в руки пили, була посадка недалеко із дубу, і ми будували самі бліндажі. Хоч я ніколи не стикався з такою роботою, але якщо хочеш жити, то будеш у будь-якому разі щось будувати. Там інакше не виходить.

У жовтні мене знову відізнали в Ужгород. Бо я так зрозумів, що не хватало водіїв їм. Не тільки мене - тоді відізнало десь чоловік сім. І дали нам знов по автомобілеві. І ми по другому кругу. Але мій товариш уже Герой України - Зубанич Іван Іванович. Йому за вихід з Дебальцево президент «Героя» дав. Другий раз нас закинули не зі сторони Вуглегірська, а зі сторони Ростова-Доні. Сходу. Стояв на блокпосту Бутова. Це

уже розмежування між нами, сама крайня точка, і блокпосту через Чорнухине - Нікішине, а вже Фацівка -там уже «сепари» були. Якщо була хороша погода, то ми один одного спокійно бачили. Але зустрічатись ми з ними не могли, бо вони зі своєї сторони порозставляли розтяжки і ми зі своєї. Прямих контактів не могло бути, бо у цьому районі все по периметру було заміноване. Ми тримали там оборону. Я був водієм хлопця. В Артемівськ передавали хлопцям передачі і я їм привозив. Те місто функціонувало і пошта приходила. Я возив їм воду, боеприпаси, усе. 6 грудня, на День Збройних сил України, ми вирішили на шосте грудня вночі хлопцям завести провізії, бо за 5 км було с. Нікішина. Там половина села наша, а половина «сеперів». Нам тоді заборонили до них вести провізію. І техніка туди не їхала. В хлопців вода була - дві криниці. Але там, якщо підеш по воду, то можеш там і остатися. І ми вирішили їм зробити подарок. У 12 годин ночі поїхав я і ще у нас була бригада «25-ка». Ми довезли провізію. Коли їхали назад, то попали під обстріл. Можливо, я дорогою не тією поїхав... Одним словом відбили якось це, виблукалися ми, але мій «Урал» дуже сильно постраждав. Я залишився без «Урала». Коли я тікав, то знайшов у приміщенні невеликий чемоданчик. Може треба було його не брати. Виявилось, що це німецький тепловізор. У 2014 році - це було спасіння багатьом життям, бо ніч - нічого не бачили. Я до хлопців його передав, а вони відремонтували мені, бо там не працювала одна функція і батарейки там були дуже слабкі. Так-от я уже без автомобіля виходив на чергування на блокпости. У нас уже був той самий тепловізор і якщо «сепари» підходили, то ми вже бачимо, бо там навіть мишу воно показує вночі. Це було 6 грудня. До 28 грудня ішов мінометний обстріл на наш пост. Я тікав, не встиг я заскочити в бліндаж і біля мене зірвалася міна. Мене підкинуло, я упав у бліндаж правою стороною. У мене міно-вибухова травма правого плеча. І контузія. То я з тим плечем до 7 числа... Автомата я носити уже не міг, то я гранати собі в карман понакидаю, то так і ходив, на чергування виходив. Днів сім до нас не могли під'їхати, бо були сильні обстріли. Сім днів я чекав, поки мене вивезуть з цього місця. Потім я потрапив в госпіталь у Світлодар. Потім у Сватове. На другий день мене перевезли в Харків, але подивилися на мою руку, рану, витягли осколок, але суглоб не тримався, перекинули на Київ, який міг це зафіксувати. У нас багато було там поранених. У Києві 16. 01. 15. мені зробили операцію. І от дали мені позитивне інвалідність» [4].

Висновки. Збройні сили України на момент початку російської агресії у 2014 році фактично не були у стані боєготовності. За часів перебування Віктора Януковича на посадах президен-

та і прем'єра були знищені частини, які стояли на східних рубежах, наприклад, бригади в Артемівську (тепер - Бахмут), Луганську, Трьохізбенці та інших населених пунктах. Часто виникали проблеми з військовою технікою та захисним спорядженням під час бойових дій. Кевларові каски, бронежилети, взуття, бойове оснащення – їх постачали волонтери. Про це свідчать самі учасники військового протистояння на Донбасі. Відсутність елементарних умов для повноцінної служби загрожувала деморалізацією українських воїнів - добровольці у серпні-вересні 2014 року вручну робили окопи та будували бліндажі. У 2014 році добровольчі батальйони та партизанський рух опору російській окупації стали реальним народним ополченням, яке допомогло стримати наступ російських збройних формувань.

Джерела та література:

1. Указ Президента України від 21 січня 2017 року № 9/2017 «Про присвоєння В.Жемчугу звання Герой України»
2. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. // К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2018. // 384 с.
3. Інтерв'ю. Жемчуг Володимир Павлович
4. С. Готов, А. Глотова, А. Воронова, Ю. Руденко, Д. Путятя. У вогняному кільці. Оборона «Луганського аеропорту». – Київ : Фоліо, 2018. – 544 с.
5. Інтерв'ю зі учасником військового протистояння на Донбасі. Тарарук Михайло Миколайович
6. Дискурс окупації як механізм осмислення російської агресії проти України // Нові сторінки історії Донбасу. – Збірник статей. Кн.25. – Вінниця, 2016. – С.71-99.
7. "Russian Forces in Ukraine," Royal United Services Institute. Briefing Paper. - March 2015. - P.
8. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики. - Київ, 2015. - С. 39.
9. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

УДК 94(477)''2014/2018''

Світлана ШМИГОЛЬ (Чигирин)

«КІБОРГ» З ЧИГИРИНЩИНИ – ВАДИМ БАБЕНКО

Анотація. Станом на 2019 р. на сході України продовжуються бойові дії з 2014 року. За цей період більше 300 тис. чол. було призвано до лав української армії утримувати ворога від подальшого наступу на інші території країни. Серед мобілізованих українців із серпня 2014 р. у складі 95-ї аеромобільної бригади військову службу проходив мешканець с. Рацeve Чигиринського р-ну Черкаської обл. – Вадим Бабенко. Учасники даної бригади за стійкість та оборону Донецького аеропорту до останнього отримали назву «кіборги». На даний час, збереження інформації про захисників для нащадків є надзвичайно важливим етапом упорядкування новітньої історії.

Ключові слова: АТО, ООС, війна, Донецький аеропорт, кіборг, Вадим Бабенко.

Із початком бойових дій на сході України з 2014 р. (т. зв. антитерористичної операції, яка, згідно закону України від 18 січня 2018 р. «Про сопливості державної політики для забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» переформувалась у Операцію об'єднаних сил – ООС), до лав української армії були мобілізовані десятки тисяч військового і мирного населення для захисту кордону країни від глибшого вторгнення ворожої сусідньої країни. Призваними також були жителі м. Чигирин та навколишніх сіл. Станом на 2018 р. кількість учасників бойових дій із с. Рацeve Чигиринського р-ну Черкаської обл. становила 39 осіб, включаючи добровольців. Рацівчани відбували службу в українських батальйонах, в складі яких направлялися до різних бойових точок на сході країни. Серед призваних у складі 95-ї аеромобільної бригади службу проходив житель с. Рацeve Вадим Бабенко. За оборону донецького летовища і стійкість до кінця, учасники бригади отримали назву «кіборги».

Варто наголосити, що більшість військових, повернувшись із бойових дій, не бажають ділитися спогадами про побачені і пережиті події, воліючи забути це, як страшний сон. Тому, інформацію наразі можна отримати або з мережі Інтернет, або зі спогадів знайомих та друзів військових.

Бабенко Вадим до призову працював будівельником. Одружений з Вікторією Бабенко, уроженкою с. Лузанівка Кам'янського району Черкаської області. Виховують доньку Дарину.

Мобілізований був 21 серпня 2014 р. У складі 95-ї аеромобільної бригади у грудні потрапив до Донецького аеропорту (ДАП), де був до останнього дня оборони летовища. Його підрозділ через сильний туман у аеропорту потрапив у засідку противника. Вадим виконував завдання із виведення з терміналу поранених «кіборгів». За спогадами дружини Вікторії, незадовго до полону, 3 січня, бійця відпустили додому на 10 днів, після чого він знову повернувся на схід України. 19 лютого оборону аеропорту намагалися прорвати, однак терористам це не вдалося. Цього дня дружина останній раз говорили з Вадимом, близько 11 вечора. Він сказав: «Не знаю, як ти додзвонилася, бо зв'язку тут немає». Також розпитував, що кажуть у новинах про аеропорт. У них працювало тільки російське телебачення. Тоді телефонний зв'язок обірвався, його глушили терористи.

Наступного дня, 20 лютого, відбулося захоплення ДАПу терористами. Мати бійця – Віра Бабенко, гадує, що телефон сина цього дня з'явився у мережі і одразу ж зник. Але вона принаймні знала, що він живий.

На другий день зателефонувала тітка Вадима. Сказала, що бачила в новинах, як його допитує терорист Г'іві. У чоловіка була прострелена нога [9].

Пізніше в мережі Інтернет та на телебаченні з'явилося відео, де хлопців ведуть на парад у Донецьку. В полонених кидали яйця, жінки лили воду. Одна з місцевих жительок змушувала Вадима стати на коліна. Одночасно, Інтернет та на деяких телеканалах облетіло фото і відео, які демонстрували знущання над полоненими на одній з центральних вулиць Донецька, серед яких був і наш земляк. Солдатів принижували, змушували з'їсти шеврони із зображенням українського прапора. Побитого Вадима одягли

в пальто, менше на кілька розмірів, та в гумове літнє взуття на босу ногу. Так і гнали зимовими вулицями Донецька. Спочатку його тримали у себе чеченці, а потім передали бойовикам, штаб яких знаходився у будівлі Донецького СБУ, там же і утримували наших полонених, до яких ставилися надто жорстоко: били, окремих чоловіків піддавали жорстоким тортурам, тримали у голоді, не надавали необхідної медичної допомоги. В останній місяць полону Вадим отримав компресійний перелом кісток тазу, який стався під час падіння з тюремних нар. Перші дні за травмованим доглядали місцеві медичні працівники, а останні 27 днів жодної допомоги йому ніхто не надавав. Стан полоненого погіршувався. Можливо, лише це стало шансом на повернення додому [4, 97].

Згодом, бойовики виклали відео в Інтернет, де змушують Вадима просити про обмін: «Сьогодні, 24 січня 2015 року, я – Бабенко Вадим Вікторович, житель Черкаської області, звертаюся до всіх, хто мене знає, до рідних: їдьте в Київ. Нас готові обміняти, але наша влада не хоче. Не йде на поступки – пом'якшити військовополонених на військовополонених. Будь ласка, допоможіть нам». На іншому відео солдата допитують у день затримання. Має побите обличчя, руки обмотані алюмінієвим дротом. Чути сміх бойовиків. Вадим каже, що мав забрати поранених товаришів з аеропорту [7].

По допомогу родичі звернулися до волонтерів, народних депутатів і СБУ. Написали листи Ользі Богомолець, Андрієві Парубію, Андрію Леусу і Валентині Наливайченку. Дружина закрила Вадимову сторінку «ВКонтакте». Всі фотографії прибрала із соц-мереж, бо волонтери говорили, що їх можуть використовувати шахраї. Сподівалася, що Вадима звільнять чи обміняють. Дружині чоловік розповідав, що волонтери дуже їм допомагали. Сподівався, що й зараз не залишать у біді.

Звільнили бійця 2 липня 2015 р., після більш як 160-денного полону. Про це на своїй сторінці у ФБ повідомив громадський діяч Станіслав Лукирич: «Вчора, з полону був звільнений кіборг з 95-ї бригади, наш земляк, Бабенко Вадим Вікторович, який поранений, перебував у полоні більше 5 місяців. У перемовинах та звільненні брали участь: СБУ, Міністерство оборони України та наша група «Патріот», керівником якої є Олег Котенко. Дякую за допомогу Олегу Котенку, Миколі Мирзі, Руслану Лолі, «Штабу допомоги пораненим» – Тетяні Петрівні та іншим волонтерам, які працюють у цьому штабі. Гарний подарунок на день народження дружині Вадима Бабенко, Вікторії, у якої він був учора, 2 липня. Разом з нею ми їздили зустрічати Вадима, якого зараз поклали у лікарню міста Дніпропетровська. Приїхали додому о 6 ранку. Особлива «подяка» Укравто-

дору за наші розбиті дороги, поки їхали, відірвали на машині бампер та побили колеса. Але це дрібниці, порівнюючи з тим, що ми разом зробили. Висловлюю щире вдячність всім, хто прийняв участь у звільненні з полону Бабенко Вадима. Миру – всім!» [1]

У звільненні полоненого окрім координаторів групи «Патріот» також брали участь Микола Мирза, Станіслав Лукирич, Володимир Грошев з Черкащини, а також координатори з інших областей, вони чітко взаємодіяли з СБУ, Міністерством оборони України, іншими структурами [5]. Зустрічав Вадима на Чигиринщині його побратим Валерій Шкарбан («Сват») [6].

Після звільнення боєць перебував два тижні в лікарні імені Мечнікова міста Дніпропетровська, а, повернувшись на Черкащину, проходив реабілітацію у Черкаській обласній лікарні. Невдовзі виявилось, що боєць отримав у полоні ще одну недугу – гепатит С. Але родина та друзі допомогли його перебороти.

16 липня 2015 р. кіборг повернувся у село. Вадим Бабенко – останній із числа офіційно полонених із Черкаської області [11]. Має посвідчення учасника бойових дій та статус інваліда війни II групи.

Згодом, даючи інтерв'ю чигиринській інтернет-газеті «Ремарка», розповідав: «Я бачив, що ніхто не хоче йти на Схід, всі відмовляються, одразу з'являються хвороби. Тому я вирішив бути добровольцем. Пішов у військкомат, пройшов медкомісію. Спочатку відправили мене до Житомира у 95-ту бригаду. Там ми проходили навчання на полігоні, а потім сформували новий 90-й батальйон і нас відправили у Костянтинівку. Там є військова частина і ми звідти виїжджали на різні точки: Піски, Опитне, аеропорт. Війна, як війна... В аеропорту я вперше пробув 19 діб. Потім приїхав додому на ротацію. Далі знову повернувся до військової частини, знову в аеропорт. Через туман ми потрапили під обстріл, де і розбили нашу групу. Згодом нас забрали чеченці. Застягнули у якийсь будинок і звідти вже й почався полон.

На другий чи третій день перебування у полоні всіх полонених «кіборгів» возили Доне-

цьком і показували, куди які міни прилітають. Не пам'ятаю точно, скільки нас було з аеропорту, мабуть, до 20 осіб.

Ми туди, як вони говорять, йдемо на їхню землю, їх убивати. Їм це не подобається і вони впевнені, що це ми в усьому винні. Вони розповідають, що приїхали воювати добровільно, але ніхто ж не знає, чи це правда. Я в це мало вірю.

Те, що вони знущаються, пояснюють, що наші з їхніх теж знущаються, коли ті в полон потрапляють. За період мого перебування в полоні були такі, що хлопцю німецький хрест вирізали на всю спину. По-різному там знущаються, праскою руки палять, що хочуть, те й роблять.

Лякає сама думка про те, що ти в полоні і невідомо, що далі буде. Легкого там нічого не було, особливо морально важко було. Вдома говорили, що подавали списки полонених і що я є в тих списках, але коли нам їх зачитували, то мене в переліку не було. Але ми чекали і вірили, що колись та й витягнуть нас. Раділи, що бувають обміни і звільняють людей, отже і до нас черга дійде.

Так трапилось, що я впав і поламав таз у двох місцях. Тоді я став непотрібний для роботи, я просто лежав. Зі зламаним тазом я пролежав 27 днів, а потім мене витягли. О 12 годині прийшли і сказали, що сьогодні відбудеться мій обмін. Прочекав чотири години, потім приїхала швидка, дорогою заїхали до лікарні ще за одним хлопцем. Він був у тяжкому стані. Вони з нього так знущалися, що він впав у кому. Ми проїхали наші блокпости, там нас перевантажили у літак і відправили у Дніпро. Там я кілька днів пробув у госпіталі. Потім мене перевезли у Черкаську обласну лікарню, пролікували» [3].

16 січня 2019 р. у стінах Навчально-виховного комплексу №3 м. Чигирин з нагоди вшанування захисників ДАПу заступник голови Чигиринської РДА Микола Семиз та військовий комісар Чигиринського районного військового комісаріату майор Сергій Келип вручив Вадиму відзнаку Президента України «За участь в антитерористичній операції» та подяку від Чигиринської районної державної адміністрації за героїзм та мужність, патріотизм, самовідданість і відвагу у захисті територіальної цілісності України.

Джерела та література:

- Звільнено з полону черкаського кіборга [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cherkasy24.info/7325-zvlneno-z-polonu-cherkaskogo-kborga.html>
- «Кіборг» із Чигиринщини – у полоні сепаратистів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cherkasy24.info/2665-kborg-z-chigirinschini-u-polon-separativ.html#sel=>
- «Кіборг» з Чигиринщини розповів про 5 місяців полону [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://remarka.net.ua/temy/miscevi-novyny/5685-lkiborg-z-chygyrynshchyny-rozpoviv-pro-5-misjativ-polonu.html>
- Мінська О. І. Уродженці Чигиринського району – учасники антитерористичної операції на Сході України // «Чигиринщина: історія і сьогодення»: Матеріали V науково-практичної конференції 12-13 листопада 2015 р., Черкаси, 2016. – с. 96-103

5. Полонений кіборг з Чигиринщини повернувся додому [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vycherpno.ck.ua/polonenij-kiborg-z-chigirinshhini-povernuvsy-a-dodomu/>

6. Складний шлях додому [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.smlamedia.org.ua/redaktsiya/skladniy-shlyah-dodomu.html>

7. «У них кидали яйцями, а бабки лили воду», – жінка полоненого з Кам'янщини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://v4asno.com/u-nix-kidali-yajcyami-a-babki-lili-vodu-zhinka-polonenogo-z-kam-yanshhini/>

8. У Черкасах рідні полонених просили Президента України повернути бійців додому [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://v4asno.com/u-cherkasax-ridni-polonenix-prosili-prezidenta-ukrajini-povernuti-bijciv-dodomu-foto/>

9. Черкаського «кіборга» рідні впізнали під час маршу полонених в Донецьку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zmi.ck.ua/sotsium/cherkaskogo-kborga-rdn-vpznali-pd-chas-marshu-polonenih-v-donetsku.html>

10. Черкаського кіборга звільни з полону у День народження дружини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vikka.ua/novini/45762-cherkaskogo-kiborga-zvilnili-na-den-narodzhennya-druzhini-foto.htm>

11. Чигиринського кіборга з полону зустрічало село [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vikka.ua/novini/47528-chigirinskij-kiborga-z-polonu-zustrichalo-vse-selo-foto.htm>

Ананьїн Олег Валерійович – кандидат технічних наук, старший офіцер управління аналізу ризиків Департаменту аналізу та оцінки інформації Адміністрації Державної прикордонної служби України

Баранов Андрій Миколайович – старший викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Баранов Юрій Миколайович – старший викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Баркатов Ігор Валентинович – завідувач науково-дослідної лабораторії, доцент Військового інституту танкових військ Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”

Басалига Олександр Олександрович – курсант Військового інституту танкових військ Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, молодший сержант

Бенчук Віталій Олександрович – аспірант Національного університету «Острозька академія»

Бериславська Оксана Михайлівна – доцент кафедри правового забезпечення, кандидат юридичних наук Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Богачук Олександр Євгенович – старший науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України

Бродяк Оксана Ярославівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вища математика, доцент Національного університету «Львівська політехніка»

Варванець Юрій Вікторович – науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Вилко Володимир Миколайович – кандидат історичних наук, доцент, полковник у відставці, викладач кафедри військової політології Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Галась Микола Миколайович – курсант Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, молодший сержант, учасник бойових дій

Горєлов Володимир Іванович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Григоренко Тетяна Олександрівна – заступник директора з наукової роботи Черкаського обласного краєзнавчого музею

Грицюк Валерій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Гузик Надія Миколаївна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інженерної механіки (озброєння та техніки інженерних військ) Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Гущин Олег Олександрович – кандидат юридичних наук, полковник юстиції, професор кафедри правового забезпечення Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Данилов Дмитро Дмитрович – викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Дем'янюк Олександр Йосипович – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Денисов Костянтин Вікторович – кандидат економічних наук, головний спеціаліст Східного міжрегіонального відділу Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції

Дичко Олександр Олександрович – доцент кафедри, доцент Військового інституту танкових військ Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”

Дячок Давид Іванович – студент 3 курсу історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Євсєєв Ігор Григорович – науковий співробітник науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Єрмак Василь Володимирович – курсант ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ

Жирохов Михайло Олександрович – науковий співробітник Чернігівського обласного історичного музею ім. В. Тарновського

Заболотнюк Володимир Іванович – начальник науково-дослідного відділу Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Заруба Олександр Григорович – кандидат військових наук, доцент, доцент спеціальної кафедри №10 Національної академії Служби безпеки України

Зборовський Анатолій Іванович – директор Ірпінського історико-краєзнавчого музею

Зек Богдан Миколайович – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Волинського краєзнавчого музею

Зінько Юрій Анатолійович – кандидат історичних наук, професор, декан факультету історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Іванський Віталій Миколайович – старший викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Івахів Олег Степанович – кандидат політичних наук, начальник науково-дослідної лабораторії (стандартизації підготовки військ) науково-дослідного відділу (підготовки військ) Наукового центру Сухопутних військ Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Казан Емілія Мар'янівна – здобувач кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Калінін Олександр Марковійович – науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Кваснюк Ярема Богданович – завідувач філії НВІМУ – Музею «Герої Дніпра»

Клименко Володимир Степанович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Козинець Іван Павлович – кандидат історичних наук, полковник, професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони, старший науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Колотушкін Олександр Анатолійович – курсант Військового інституту танкових військ Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, старший сержант

Кондратюк Максим Олександрович – курсант першого курсу факультету охорони державної таємниці та інформаційного протидіювання Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова

Копичко Наталія Миколаївна – майор медичної служби, старший офіцер медичної служби Командування Сухопутних військ Збройних Сил України

Корнійчук Юрій Григорович – кандидат педагогічних наук, полковник, начальник кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова

Костюк Володимир Володимирович – старший науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Кривизюк Леонід Петрович – кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Кротюк Василь Андрійович – кандидат філософських наук, доцент, начальник кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Кукса Надія Василівна – завідувачка відділу «Суботівський історичний музей» Національного історико-культурного заповідника “Чигирин”

Кукурудза Андрій Ростиславович – кандидат історичних наук, молодший сержант опер. резерву Національної гвардії України, викладач Рівненського державного базового медичного коледжу, учасник бойових дій

Кушко Ігор Сергійович – магістр історії, викладач історії Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

Лук'янченко Світлана Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук інституту морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Малюк Валерій Михайлович – викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Марцінко Наталя Миколаївна – науковий співробітник науково-дослідного відділу (моделювання бойових дій) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Мінська Оксана Іванівна – екскурсовод відділу «Суботівський історичний музей» Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»

Мокоївець Валерій Іллєч – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Нікітюк Олександр Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, полковник, начальник кафедри загальновійськових дисциплін (з курсом мовної підготовки) Української військово-медичної академії

Окіпняк Дмитро Анатолійович – старший викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Очеретяний Олександр Олександрович – завідувач сектору з питань національно-патріотичного виховання Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс

Панфілов Олександр Юрійович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Пасюк Ігор Миколайович – завідувач філії НВІМУ – Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки

Пашкова Ольга Олегівна – науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем історії війн і воєнного мистецтва науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Петрученко Оксана Степанівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри інженерної механіки (озброєння та техніки інженерних військ) Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Пилипчук Олександр Миколайович – викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Підшибякін Сергій В'ячеславович – ад'юнкт, Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Прохач Надія Василівна – краєзнавець, викладачка Чигиринського технікуму Уманського національного університету садівництва

Рудницький Іван Андрійович – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник відділу аналізу та узагальнення інформації навчально-науковий центр міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони України

Русіло Петро Олександрович – кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник, доцент, старший науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Садикова Вікторія Вікторівна – кандидат історичних наук, викладач історії кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Саєнко Олександр Григорович – кандидат технічних наук, полковник, начальник кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Ситник Олександр Миколайович – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії, археології і філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Скорич Лілія Василівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Скрябін Олександр Леонідович – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Слободяник Генадій Іванович – доктор психологічних наук, кандидат медичних наук, спеціаліст вищої категорії, доцент кафедри медичної психології та теоретичної медицини Міжрегіональної Академії управління персоналом

Смілянець Олександра Миколаївна – студентка 3 курсу історичного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сокіл Богдан Іванович – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інженерної механіки (озброєння та техніки інженерних військ) Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Сокіл Марія Богданівна – кандидат технічних наук, доцент, Національний університет «Львівська Політехніка»

Соколюк Сергій Михайлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри Військово-Морських Сил Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Сокульська Наталія Богданівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інженерної механіки (озброєння та техніки інженерних військ) Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

СПІЛЬНИК Володимир Володимирович – викладач кафедри тактики підрозділів бойового (оперативного) забезпечення факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Стукаліна Надія Тимофіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Томчук Олександр Анатолійович – підполковник, ад'юнкт Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Топальський Віктор Леонідович – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України

Фарафонов Володимир Сергійович – кандидат хімічних наук, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Федоров Олександр Юрійович – старший науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

Фролов Сергій Миколайович – начальник науково-дослідної лабораторії кафедри Військово-Морських Сил Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Харук Андрій Іванович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Чобіт Іванна Романівна – старший лейтенант, ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Шиденко Леся Олексіївна – спеціаліст відділу роботи з особовим складом Національної академії Служби безпеки України

Школяренко Василь Васильович – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, начальник навчально-наукового центру міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони України

Шкуратенко Олена Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ

Шмиголь Світлана Петрівна – старший науковий співробітник відділу «Суботівський історичний музей» Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»

Ярема Світлана Миколаївна – заступник начальника науково-дослідного відділу Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України

I. Перебіг бойових дій, використання озброєнь, історія військових частин, функціонування інших структур ЗСУ в умовах проведення АТО та ООС

Сергій СОКОЛЮК (м. Київ)
ЗАХОПЛЕННЯ ПІДВОДНОГО ЧОВНА
«ЗАПОРІЖЖЯ» У БЕРЕЗНІ 2014 РОКУ:
ДЕЯКІ УРОКИ І ВИСНОВКИ

5

Олег АНАНЬІН (м. Київ)
ОБОРОНА ВІДДІЛУ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ
«СТАНІЧНО-ЛУГАНСЬКЕ» (21 ТРАВНЯ –
03 ЧЕРВНЯ 2014 РОКУ)

13

Дмитро ОКІПНЯК, Валерій МАЛЮК, Андрій БАРАНОВ,
Володимир СПІЛЬНИК (м. Львів)
ПОЧАТОК БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ
ТА ВИЗВОЛЕННЯ ЛИСИЧАНСЬКО-
СЄВЕРОДОНЕЦЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ.

16

Віталій БЕНЧУК (м. Острог)
РОЗВІДКА БОЄМ 10 СЕРПНЯ 2014 Р.
У м. ІЛОВАЙСЬК

20

Юрій ЗІНЬКО, Ігор КУШКО (м. Вінниця)
ІЛОВАЙСЬКА ОПЕРАЦІЯ: БОЙОВИЙ
ДОСВІД І ТРАГІЧНИЙ ЕПІЗОД РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

25

Леонід КРИВИЗІЮК, Валерій МОКОЇВЕЦЬ (м. Львів)
ІЛОВАЙСЬКА ТРАГЕДІЯ (24-29 серпня 2014 р.):
ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

28

Віталій ІВАНСЬКИЙ, Юрій БАРАНОВ,
Андрій БАРАНОВ, Дмитро ДАНИЛОВ (м. Львів)
АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
АТО НА СХОДІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД З ГРУДНЯ
2014 ПО СІЧЕНЬ 2015

33

Дмитро ДАНИЛОВ, Юрій БАРАНОВ,
Віталій ІВАНСЬКИЙ, Андрій БАРАНОВ,
Валерій МАЛЮК (м. Львів)
АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯКІ РОЗГОРТАЛИСЯ
В РАЙОНІ ДЕБАЛЬЦЕВСЬКОГО ВИСТУПУ
У СІЧНІ 2015 РОКУ

36

Володимир СПІЛЬНИК, Андрій БАРАНОВ,
Віталій ІВАНСЬКИЙ, Юрій БАРАНОВ,
Дмитро ДАНИЛОВ (м. Львів)
ДОНЕЦЬКИЙ АЕРОПОРТ — СИМВОЛ МУЖНОСТІ
І ГЕРОЇЗМУ НАШИХ БІЙЦІВ

40

Ігор БАРКАТОВ, Олександр ДИЧКО,
Володимир ФАРАФОНОВ, Олександр БАСАЛИГА,
Олександр КОЛОТУШКІН (м. Харків)
ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ПІД ЧАС БОЙОВИХ ЗІТКНЕНЬ В ЗОНІ ООС

44

Олександр БОГАЧУК (м. Київ)
ВІЙСЬКОВА ОПЕРАЦІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ НА СВІТЛОДАРСЬКІЙ ДУЗІ
У ГРУДНІ 2016 РОКУ

47

Валерій МАЛЮК, Володимир СПІЛЬНИК,
Юрій БАРАНОВ, Андрій БАРАНОВ (м. Львів)
АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА
СВІТЛОДАРСЬКІЙ ДУЗІ В ПЕРІОД З 2016
РОКУ ПО ЛИСТОПАД 2018 РОКУ

51

Юрій КОРНІЙЧУК,
Максим КОНДРАТЮК (м. Житомир)
УЧАСТЬ 95-ОЇ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВОЇ
БРИГАДИ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ
У 2014-2015 РР

55

Вікторія САДИКОВА,
Микола ГАЛАСЬ (м. Київ)
72 ОКРЕМА МЕХАНІЗОВАНА БРИГАДА ІМЕНІ
ЧОРНИХ ЗАПОРОЖЦІВ У ВІЙНІ НА СХОДІ
УКРАЇНИ (2014–2018 РР.)

58

Сергій ФРОЛОВ (м. Київ)
ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМОГО ЗАГОНУ БОРОТЬБИ
З ПІДВОДНИМИ ДИВЕРСИЙНИМИ СИЛАМИ ТА
ЗАСОБАМИ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ
СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

61

Володимир ЗАБОЛОТНЮК,
Олександр ФЕДОРОВ (м. Львів)
БАТАЛЬЙОНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ
У ПЕРІОД З 2014 ПО 2015 РОКИ

63

Олена ШКУРАТЕНКО,
Василь ЄРМАК (м. Київ)
ПРАВОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА
ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧИХ
БАТАЛЬЙОНІВ У 2014 РОЦІ

67

Богдан ЗЕК (Луцьк)
УЧАСТЬ В АТО РОТИ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ «СВІТЯЗЬ» (2014–2018 рр.)

70

Петро РУСІЛО, Володимир ЗАБОЛОТНЮК,
Володимир КОСТЮК,
Юрій ВАРВАНЕЦЬ,
Олександр КАЛІНІН (м. Львів)
ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВИХ МАШИН ПІХОТИ
СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

75

Богдан СОКІЛ, Марія СОКІЛ,
Наталія СОКУЛЬСЬКА (м. Львів)
ІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ
КОЛІСНОЇ ТЕХНІКИ У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ
ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

80

Андрій ХАРУК, (м. Львів) ВИСВІТЛЕННЯ БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ БРОНЕТЕХНІКИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ У ПОЛЬСЬКІЙ ФАХОВІЙ ПРЕСІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІКАЦІЙ 2017 Р.)	83	Наталія МАРЦІНКО (м. Львів) ДІЯЛЬНІСТЬ ГРУП ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА СХОДІ УКРАЇНИ	119	Володимир КЛИМЕНКО, Іван КОЗИНЕЦЬ (м. Київ) “ГІБРИДНА ВІЙНА” ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ПРОЯВ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	159	Олександр ДЕМ'ЯНЮК (м. Луцьк) ВОЛИНСЬКІ ВТРАТИ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2017 РОЦІ	203
Володимир КОСТЮК, Володимир ЗАБОЛОТНИК, Петро РУСІЛО, Юрій ВАРВАНЕЦЬ, Олександр КАЛІНІН (м. Львів) БОЙОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВИХ БРОНЬОВАНИХ МАШИН У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ДОНБАСІ	86	Іванна ЧОБІТ (м. Львів) ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ГРУПИ ЦИВІЛЬНО- ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА 24-ї ОКРЕМОЇ МЕХАНІЗОВАНОЇ БРИГАДИ	123	Ольга ПАШКОВА (м. Київ) МІЖНАРОДНА САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (2016–2017)	163	Богдан ЗЕК (м. Луцьк) ЗАХОДИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ВОЛИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОВЕДЕННЯМ АТО І ООС НА ДОНБАСІ	206
Михайло ЖИРОХОВ (м. Чернігів) БОЙОВЕ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО- ТАКТИЧНИХ РАКЕТНИХ КОМПЛЕКСІВ «ТОЧКА-У» ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ НА ДОНБАССІ В 2014-2015 РР.	90	Василь ШКОЛЯРЕНКО, Іван РУДНІЦЬКИЙ (м. Київ) НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ГРУП ЦИВІЛЬНО- ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В РАЙОНІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ, ВІДСІЧІ І СТРИМУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ	126	Сергій ПІДШИБЯКІН (м. Львів) МІНСЬКІ УГОДИ 2014 – 2015 РР. В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРТІЙНОМУ ДИСКУРСІ	168	Костянтин ДЕНИСОВ (м. Запоріжжя) ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ: ІСТОРІЯ ВОЇНІВ- ДОБРОВОЛЬЦІВ	210
Емілія КАЗАН (м. Львів) ВІЙСЬКОВІ ТА ЦИВІЛЬНІ ВТРАТИ В ПЕРІОД АТО(2014-2016)	93	II. Політика, геополітика, історія, інформаційна війна	132	Олександр СИТНИК (м. Мелітополь) СУТНІСТЬ ТА ВИТОКИ ПОЛІТИКИ КРЕМЛІВСЬКОГО РЕЖИМУ РФ ЩОДО ВЕДЕННЯ ГІБРИДНО- ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН	171	Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ (м. Ірпінь) ВІДОБРАЖЕННЯ ГЕРОЇЗМУ І ТРАГЕДІЇ ІРПІНСЬКИХ УЧАСНИКІВ АТО В ЕКСПОЗИЦІЇ ІРПІНСЬКОГО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	213
Андрій КУКУРУДЗА (м. Рівне) ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ СИЛАМИ РАДЯНСЬКИХ БРОНЕЖИЛЕТІВ 6БЗТМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ТА АТО В БЕРЕЗНІ-ТРАВНІ 2014 Р.	97	Валерій ГРИЦЮК, Володимир ГОРЄЛОВ, Олександр СКРЯБІН (м. Київ) ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014 – 2019)	133	Лілія СКОРИЧ (м. Львів) ВОЛОНТЕРСЬКА ДОПОМОГА ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ	179	Олександр ЗАРУБА, Леся ШИДЕНКО (м. Київ) МАРТИРОЛОГ ВТРАТ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ХОДІ АТО ТА УВІЧНЕННЯ ПОДВИГУ ГЕРОЇВ У ВИСТАВАХ, ВИСТАВКАХ, ЕКСПОЗИЦІЯХ	216
Оксана ПЕТРУЧЕНКО, Надія ГУЗИК, Оксана БРОДЯК, (м. Львів) ПІДВИЩЕННЯ КУЛЕСТІЙКОСТІ ЗАХИСНИХ КОНСТРУКЦІЙ	102	Віталій БЕНЧУК (м. Острог) МАНІПУЛЮВАННЯ РОСІЄЮ НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ	137	Надія СТУКАЛІНА, Світлана ЛУК'ЯНЧЕНКО (м. Львів) ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ У ДОНЕЦЬКІЙ І ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ У 2014-2018 РОКАХ	182	Ярема КВАСНЮК (м. Івано-Франківськ) УРОДЖЕНЦІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ - ОБОРОНЦІ ДОНЕЦЬКОГО АЕРОПОРТУ	219
Олександр ПИЛИПЧУК, Дмитро ДАНИЛОВ, Віталій ІВАНСЬКИЙ, Юрій БАРАНОВ (м. Львів) ДОСВІД ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІНЖЕНЕРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО НА СХОДІ УКРАЇНИ	105	Володимир ВІЛКО (м. Київ) ВІД ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ДО «СТРАТЕГІЇ АКТИВНОЇ ОБОРОНИ»	140	Олександр ТОМЧУК (м. Львів) РОЛЬ ВОЛОНТЕРІВ – КАПЕЛАНІВ У ЗБЕРЕЖЕНІ ДУХОВНОСТІ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ В ХОДІ РОСІЙСЬКО -УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2018 Р.)	186	Надія ПРОХАЧ, Надія КУКСА (м. Чигирин) ІСТОРІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ВІТАЛІЙ РЯСІЧЕНКО	226
Василь КРОТЮК, Олександр ПАНФІЛОВ (м. Харків) ДІЯЛЬНІСТЬ СПІЛЬНОГО ЦЕНТРУ З КОНТРОЛЮ ТА КООРДИНАЦІЇ ПИТАНЬ ПРИПИНЕННЯ ВОГНЮ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ СТОРИН	108	Олег ГУЩИН, Оксана БЕРИСЛАВСЬКА (м. Київ) ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	144	Віктор ТОПАЛЬСЬКИЙ (м. Київ), Світлана ЯРЕМА (м. Київ) “ІНФОРМАЦІЯ” ПРЕДСТАВНИКІВ ТАК ЗВАНИХ “ДНР/ЛНР” ЯК ДЖЕРЕЛО АНТИУКРАЇНСЬКИХ ФЕЙКІВ ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ДОНБАСІ	194	Оксана МІНСЬКА (с. Суботів) ТИМЧАСОВА ВИСТАВКА «УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ЧИГИРИНСЬКИЙ ВИМІР»	228
Олександр НІКІТЮК, Геннадій СЛОБОДЯНИК, Наталія КОПИЧКО (м. Київ) РОЛЬ ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ (ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ) ВІЙСЬКОВО- СЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ СВОЄЧАСНОГО НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ НА ПОЛІ БОЮ (ЗА ДОСВІДОМ АТО)	112	Давид ДЯЧОК (м. Київ) МОБІЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ У 2014 РОЦІ: ПРАВОВИЙ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ	147	Віктор ТОПАЛЬСЬКИЙ (Київ), Світлана ЯРЕМА (м. Київ) “ІНФОРМАЦІЯ” ПРЕДСТАВНИКІВ ТАК ЗВАНИХ “ДНР/ЛНР” ЯК ДЖЕРЕЛО АНТИУКРАЇНСЬКИХ ФЕЙКІВ ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ДОНБАСІ	194	Олександр ОЧЕРЕТЯНИЙ (м. Київ) ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЇ З УЧАСНИКАМИ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ В РАМКАХ ЦИКЛУ ЗУСТРІЧЕЙ «СЛОВО СВІДКА» НА ОСНОВІ ВИСТАВКОВОГО ПРОЕКТУ «УКРАЇНСЬКИЙ СХІД»	233
Оксана БЕРИСЛАВСЬКА (м. Київ) СИСТЕМА ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	116	Ігор ЄВСЄЄВ (м. Київ) ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (2018 РІК)	151	Віктор ТОПАЛЬСЬКИЙ (Київ), Світлана ЯРЕМА (м. Київ) “ІНФОРМАЦІЯ” ПРЕДСТАВНИКІВ ТАК ЗВАНИХ “ДНР/ЛНР” ЯК ДЖЕРЕЛО АНТИУКРАЇНСЬКИХ ФЕЙКІВ ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ДОНБАСІ	194	Ігор ПАСЮК (м. Луцьк) СОЛДАТ ДВОХ ФРОНТІВ – ВАДИМ ДОРОФЕЄНКО	236
		Олег ІВАХІВ (м. Львів) НАСЛІДКИ «ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ» РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ДОНБАСІ	155	III. Волонтерська діяльність, вшанування героїв та загиблих	197	Олександр САЄНКО, Вікторія САДИКОВА (м. Київ) ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» НА СХОДІ УКРАЇНИ	238
				Тетяна ГРИГОРЕНКО (м. Черкаси) ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРІВ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЧЕРКАЩИНИ НА ДОПОМОГУ УКРАЇНСЬКИМ ВІЙСЬКОВИМ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2019)	198	Олександра СМІЛЯНЕЦЬ (м. Умань) ГЕРОЇ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА ДОНБАСІ: ЛУГАНСЬКИЙ ПАРТИЗАН ТА УМАНСЬКИЙ ВОЇН-ДОБРОВОЛЕЦЬ	241
						Світлана ШМИГОЛЬ (м. Чигирин) «КІБОРГ» З ЧИГИРИНЩИНИ – ВАДИМ БАБЕНКО	246

ВІЙНА НА ДОНБАСІ. 2014 - 2018 рр.

Збірник наукових праць. – К., 2019.

Під загальною редакцією заступника директора Національного військово-історичного музею України з наукової роботи к.і.н. Я. Ю. Тинченка

Війна на Донбасі. 2014 – 2018 рр. [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук. військ-істор. конф. 11 квітня 2019 р. / Нац. військово-історичний

муз. України. – К. 2019. – 264 с.

Рецензенти: В.А. Брехуненко – доктор історичних наук

Т.В. Вронська – доктор історичних наук

О.Є. Лисенко – доктор історичних наук

Схвалено вченою радою Національного військово-історичного музею України

5 квітня 2019 року, протокол №2

Редакційна колегія:

Андрій Ільєнко, Ярослав Тинченко, Ірина Мороз, Ксенія Ляшенко